

**International Journal of
Euroasian Research**
E Journal With International Referee
E Issn 2147-2610

**Avrasya Uluslararası
Araştırmalar Dergisi**
Uluslararası Hakemli E Dergi
E Issn 2147-2610

Cilt 7 - Sayı 20 Aralık 2019 TÜRKİYE

AVRASYA ULUSLARARASI ARASTIRMALAR DERGISI

International journal of Euroasian Researches

E-Journal With International Referee
ISSN:2147-2610

Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi altı ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların dil, bilim ve hukuki açıdan **bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi'ne aittir.** Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen ya da tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar iade edilmez.

**Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi TÜBİTAK ULAKBİM tarafından
taranmaktadır**

AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi

Sahibi

Kürşat ÖNCÜL

Editör

Özgür Kasım AYDEMİR

Editör Yardımcısı

Işıl AYDIN ÖZKAN

Yayın Kurulu Başkanı

Türkan OLCAY

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Aleksandr VLADIMIROVIÇ	(MoscowStateUniversity)
Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Danuie KIŞTSOVA	(MasarykUniversity)
Prof. Dr. Elhan Geydarov AZĞMOV	(PushkinState Russian Lang. Ins)
Prof. Dr. Flora Sultankızı NACĖEVA	(Azerbaijan Devlet PedgUniv)
Prof. Dr. Georges KOUZAS	(University of Athens)
Prof. Dr. Kadira R. NURGALİEVA (L.N.G.EurasianNationalUniversity)	
Prof. Dr. M. Ivanovna SHCHERBAKOVA (Russian Academy of Science)	
Prof. Dr. Miniral BORAH	(University of Ghhaygaun)
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI	(Niğde Ömer Halis Demir Üniv)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Sabire ARIK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL	(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. S. Mihaelovna MĖNASYAN	(H. A. ArmenianStatePedg. Univ)
Prof. Dr. Tamara VladimirovnaKuprina,	("B. N. Yeltsin" Ural Fed. Univ)
Prof. Dr. Türkan OLCAY	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Ülkü ELIUZ	(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ülo VALK	(University of Tartu)
Prof. Dr. York Allen NORMAN	(University of Buffalo)
Prof.Dr. Mohammed JAUİLİ	(Universite La Manouba 06)

Prof. Dr. Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK	(Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ekrem KALAN	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL	(Osmangazi Üniversitesi)
Doç.Dr. Fırat YALDIZ	(Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehseti DURGUN	(Nakhchevan Institute)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ŞENEL	(Ardahan Üniversitesi)
Doç. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Soner AKPINAR	(Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Evrim Ölçer ÖZÜNEL	(Hacı Bayramı Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL	(Gazi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe ERDAL	(Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL	(Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aliye YILMAZ	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurzhan ABİSHOV	(Ahmet Yesevi University)
Dr. Öğr. Üyesi Erkam TEMİR	(Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sedef ŞEN	(Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hanife ÇAYLAK	(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Filiz GÜVEN	(Sinop Üniversitesi)
Dr. Ganbat LKHUNDEV	(Institute of History, Mongolian)
Dr. Ariyajav BATCHULUUN	(MongolianStateUniversity)
Dr. Işıl Aydın ÖZKAN	(Sinop Üniversitesi)
Dr. Sinan DEMİRTÜRK	(Gazi Üniversitesi)
Dr. Nazlı Memiş BAYTİMUR	(Sinop Üniversitesi)
Dr. Ahmet AYTAÇ	(Selçuk Üniversitesi)

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Emine İNANIR	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Georges KOUZAS	(University of Athens)
Prof. Dr. İbrahim DİLEK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM	(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Jülide AKYÜZ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Miniral BORAH	(University of Ghaygaun)
Prof. Dr. Mohammed JAUGLĞ	(Universite La Manouba 06)
Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL	(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ	(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ülo VALK	(University of Tartu)
Prof. Dr. York Allen NORMAN	(University of Buffalo)
Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Paşacan KENCAYEVA	(Taşkent Devlet Şarkşinaslık Ens.)
Prof. Dr. Fikret Cengizoğlu RIZAEV	(AzerbaijanStatePedgUniv)
Doç. Dr. Alimaa AYUSHJAV	(Mongolia)
Doç. Dr. Bülent GÜL	(Hacettepe Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehseti DURGUN

(NakhichevanScience Academy)

Genel Koordinator

Mesude ARKIM

İndeks Sorumluları

Ergin ALTUNSAK

Baskı Sorumluları

Seçil ÖZKUL

Dış Temsilciler Koordinatörü

Dr. Nagihan ÇETİN

Dış Temsilciler

Adıgey	Roza NAMİTKOVA
Almanya	Sieglinde HARTMANN
Azerbaycan	Mehseti DURGUN
Kazakistan	Dinmukhamed KELESBAYEV
Kazakistan	Nurzhan ABİSHOV
Kazakistan	Gulmira OSPANOVA
Kırgızistan	Bakıtbek MALTABAROV
KKTC	Nazım MURADOV
Makedonya	Oktay AHMED
Moğolistan	Ganbat LKHUNDEV
Moldova	Nina PETROVİCİ
Polonya	Polina STASİNSKA
Rusya	Mihail BESOLOVA

İletişim

Prof.Dr. Türkan Olcay	turolcay@istanbul.edu.tr
Prof.Dr.Kürşat Öncül	oncukursat@yahoo.com
Doç.Dr. Mustafa Şenel	mustafasenel@hotmail.com
Dr. Öğr. Üye. Filiz GÜVEN	filiz_guven@hotmail.com
Dr. Işıl Aydın ÖZKAN	isilaydin86@gmail.com

AVRASYA ULUSLARARASI ARASTIRMALAR DERGISI

International journal of Euroasian Researches

Uluslararası Hakemli E-Dersi

E-Journal With International Referee

ISSN:2147-2610

AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt:7 • Sayı:20 • Aralık 2019 • Türkiye

İÇİNDEKİLER / CONTEST

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

[Ayşe ATICI ARAYANCAN](#)

AKKOYUNLU SARAYINDA BİR BEGÜM YA DA MEHD-İ ULYÂ: SELÇUKŞAH BEGÜM

A BEGUM OR MEHD-İ ULYA IN THE AQ QOYUNLU PALACE: SELÇUKŞAH BEGÜM

1-11

[Ali ERARSLAN Ece Zehir TOPKAYA](#)

İLKOKUL İKİNCİ SINIF İNGİLİZCE ÖĞRETİM PROGRAMI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME

ÇALIŞMASI

DEVELOPING A SCALE TO EVALUATE TURKISH PRIMARY SCHOOL SECOND GRADE ENGLISH LANGUAGE

TEACHING PROGRAM

12-34

Emrah ÇETİN Bora YILMAZ

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BARTIN'DA BELEDİYE TEŞKİLATININ KURULUŞU VE KARŞILAŞILAN
YÖNETİMSEL SORUNLAR
THE FOUNDATION OF MUNICIPAL GOVERNMENT IN BARTIN AND ADMINISTRATIVE PROBLEMS
ENCOUNTERED FROM THE OTTOMAN TO THE TURKISH REPUBLIC

35-59

Filiz GÜVEN

BİREYDEN TOPLUMA ERGİNLENME VE CİNSİYETLERE İLİŞKİN CİNSELLİK TEMELLİ ALGI FARKLILIKLARI
PUB ESCENCE FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY AND SEXUALITY BASED PERCEPTION DIFFERENCES
REGARDİNG GENDERS

60-71

Gencay SAATCI Serkan TÜRKMEN

DÜNYA BASININDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ YER ALAN HABERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF THE WORLD PRESS NEWS ABOUT TURKEY

72-84

Gözde GÜNGÖR

EMİRHAN YENİKİ'NİN TUGAN TUFRAK (DOĞDUĞUM TOPRAK) VE EYTELMEGEN VASİYET (SÖYLENMEMİŞ
VASİYET) ADLI ESERLERİNDE KUŞAK ÇATIŞMASI TEMASI
CONFLICT OF GENERATIONS THEME IN AMIRHAN YENIKI'S FICTIONS; HOMELAND AND UNTOLD WILL

85-93

Gülbeddin PEKTAŞ

ÖRGÜT İÇİ İLETİŞİMDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
AKADEMİK PERSONEL ÖRNEĞİ
PROBLEMS IN ORGANIZATIONAL COMMUNICATION AND SOLUTIONS: ERCIYES UNIVERSITY ACADEMIC
STAFF EXAMPLE

94-110

Gülşah Gaye FİDAN

THE BRITISH MUSEUM'DA BULUNAN XVII. YÜZYILA AİT TÜRKÇE BİR TABİR-NÂME
A TURKISH DREAM INTERPRETATION BOOK IN THE BRITISH MUSEUM BELONGS TO XVII. CENTURY

111-122

Kürşat ÖNCÜL

KÜLTÜRLEŞME AÇISINDAN TÜRK KÜLTÜRÜNDE SÜNNET
CIRCUMCISION IN TURKISH CULTURE IN TERMS OF CULTURAL İNTEGRATION

123-129

Nedim BAKIRCI

DEDE KORKUT KİTABI BAĞLAMINDA OĞUZLARDA TOY GELENEĞİ
BOOK OF DEDE KORKUT IN THE CONTEXT THE OGHUZ OF THE TRADITION IN ENTERTAINMENTS

130-142

Tülay YÜREKLİ

BAHRÎ MEMLÛK HÜKÛMDARLARININ EĞLENCE VE ALIŞKANLIK UNSURU OLARAK ŞARAP
WINE AS AN ELEMENT OF ENTERTAINMENT AND HABIT OF BAHRI MAMLUK RULERS

143-153

Recep TEK

SAĞALTMA OCAKLARININ TİPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME: KAYSERİ ÖRNEĞİ
AN ESSAY ON THE TYPOLOGY OF HEALING CENTRES KAYSERİ SAMPLE

154-177

Sevgi KAVUT

HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK WEB SİTELERİ VE SOSYAL MEDYA: ARAŞTIRMA ŞİRKETLERİ ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME
WEB SITES AND SOCIAL MEDIA AS PUBLIC RELATION TOOLS: A EVALUATION ON RESEARCH COMPANY

178-201

Zeynep ÇOKAL Filiz DALKILIÇ YILMAZ Meral BÜYÜKKURU

TÜRKİYE'DE LİSANS DÜZEYİNDEKİ TURİZM REHBERLİĞİ BÖLÜMLERİNİN STAJ YÖNERGELERİNİN
MESLEĞE UYUMUNUN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF COMPLIANCE WITH PROFESSION OF INTERNSHIP REGULATIONS OF TOURIST
GUIDANCE BACHELOR'S DEGREE IN TURKEY

202-218

Adem BAYAR Erhan DURAN

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE NİTELİK SORUNLARI

QUALIFICATION PROBLEMS IN GRADUATE EDUCATION

219-240

Koray GÜRPINAR Yunus YILAN Emrah BOZKURT

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SINAV KAYGISINI BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: AFYON
KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

A STUDY TO DETERMINE THE EXAM ANXIETY OF UNIVERSITY STUDENTS: THE CASE OF AFYON
KOCATEPE UNIVERSITY

241-254

Güzide Öncü EROĞLU PEKTAŞ Fatma TEMELLİ

BANKACILIK FAALİYETLERİNDE HİZMET KALİTESİ, DİNİ HASSASİYET İLE BİLİNİRLİLİĞİN ALGILANAN
ŞEFFAFLIK VE GÜVENİRLİLİK ÜZERİNE ETKİSİ

EFFECTS OF PERCEIVED SERVICE QUALITY, RELIGIOUS SENSIVITY AND FAMILIARITY ON PERCEIVED
TRANSPARENCY AND RELIABILITY IN BANKING ACTIVITIES

255-271

Tamer SARI Abdurrahman TANRIÖĞEN

ÖĞRETİMDE ÖZERK MOTİVASYON ENVANTERİ (ÖZMOTEN) TÜRKÇEYE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE
GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

AUTONOMOUS MOTIVATION INVENTORY IN EDUCATION ADAPTATION TO TURKISH: VALIDITY AND
RELIABILITY STUDY

272-288

Hüseyin BOZ

TÜRKİYE'DE YETENEK YÖNETİMİ: 2008-2018 DÖNEMİNDE YAYIMLANAN AKADEMİK MAKALELER
BAĞLAMINDA BİR ANALİZ

TALENT MANAGEMENT IN TURKEY: AN ANALYSIS ON THE ACADEMIC ARTICLES PUBLISHED IN THE
PERIOD OF 2008-2018

289-327

KİTAP TANITIMI

Pakize ARIKAN SANDIKÇIOĞLU

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: AYSUN AYDIN VE BAHAR MURATOĞLU PEHLİVAN, ELEŞTİREL
DÜŞÜNME: SOSYAL BİLİMLER VE İLETİŞİM PERSPEKTİFİ, İSTANBUL: DER YAYINLARI, 2019

328-331

AKKOYUNLU SARAYINDA BİR BEGÜM YA DA MEHD-İ ULYÂ: SELÇUKŞAH BEGÜM

Doç. Dr.Ayşe ATICI ARAYANCAN*

ÖZ

Türk tarihinin birçok döneminde güç, iktidar, hırs üçgeninde hatunlar, begümler, kadın sultanlar bazen hükümdarın yanında taht kavgalarında, bazen de diplomatik siyasi krizler, divan ve hayır işlerinde aktif roller üstlenmişlerdir. Bu kadınlardan biri de sultan eşi ve annesi olarak Begüm, Mehd-i Ulya gibi adlandırmalar ile tarih kayıtlarında adı geçen Selçukşah Begüm'dür. XV.Yüzyıl İran ve Yakın Doğu tarihinde yaptıkları ile tarihin seyrini değiştirmeyi başarmış gerçek kadın figürlerden biridir. Siyasi olarak istikrarın sağlanamadığı, devlet teşkilatının ve yönetim biçiminin oturtulmaya çalışıldığı bir dönemde önce sultan eşi daha sonra sultan annesi olarak Akkoyunlu yönetiminin merkezinde bulunmayı başarmıştır. Akkoyunlu sarayında yaklaşık 35 yıldan fazla bulunan Selçukşah Begüm, zaman zaman aldığı kararlar, uygulamalar ve entrikalarından dolayı bazı saray çevreleri tarafından istenmemiş hatta kaynaklarda musibet, felaket, sırtlan olarak adlandırılmıştır. Ancak aşiret reisleri başta olmak üzere bazı kesimler tarafından ise büyük itibar ve saygı görmüştür.

Bu makalede, özelde Akkoyunlu Selçukşah Begüm'ün Akkoyunlu devlet yönetimindeki nüfuzu, eşi Uzun Hasan ve oğulları Halil ve Yaküb üzerindeki etkisi, saraydaki entrikaları, hırsı, şâibeli ölümü, hayirseverliği, tasavvufa olan yakınlığı ele alınırken, genelde ise Akkoyunlu saray yönetiminde değişen dengeler üzerinde begüm ve hatunların etkin rollerine incelenecektir.

Anahtar Kelime: Akkoyunlu, Selçukşah Begüm, Mehd-i Ulya, Kadın,Sultan Yaküb,

A BEGUM OR MEHD-İ ULYA IN THE AQ QOYUNLU PALACE: SELÇUKŞAH BEGÜM

ABSTRACT

In several periods throughout Turkish history, in a triangle of force, power and greed, the royal women, begums, sultan as played active roles sometimes by siding with the over eign, sometimes in the fight for the throne, in diplomatic political crises, in the council of state, in charity works. One of these women is Selçukşah Begüm who was reported as the sultan's wife and as the sultan's mother in written history under such names as Begüm, Mehd-i Ulya etc. She is a real female figure who achieved in changing the course of history with her actions in Iran and the Near East in the 15th Century. She succeeded in occupying a central position in AqQoyunlu government first as sultan's wife and then as sultan's mother when political stability was not yet maintained in the country and when frequent attempts were still made so as to consolidate the state apparatus and to strengthen then the governance system. Selçukşah Begüm who was engaged with AqQoyunlu government for approximately more than 35 years was occasionally disliked by certain royal elites in view of her decisions, practices and intrigues, and she was even referred to as the calamity, disaster, hyena in this regard in historical resources. On the other hand, she was every so often highly admired and respected by certain groups, particularly by tribal chiefs.

This study specifically addresses these issues such as ascendancy of AqQoyunlu Selçukşah Begüm in AqQoyunlu government, her influence on her husband Uzun Hasan, her sons Halil and Yaküb, her intrigues in the palace, her greed, her dubious death, her benevolence, her interest in Sufism whereas, generally, the study analyzes her biography and activities so as to set an example of the active role played by begums and royal women in the changing balance of power in AqQoyunlu palace administration.

*Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Anabilim Dalı, ayse.atici2@gmail.com, Orcid ID:0000-0002-4232-2564

Keywords:AqQoyunlu,Selçukşah Begüm, Mehd-i Ulya, Woman, Sultan Yakûb

GİRİŞ

1403-1502 yılları arasında yaklaşık 100 yıl Doğu ve Güneydoğu Anadolu, İran, Azerbaycan ve Horasan'da hüküm sürmüş olan Akkoyunlu Devleti Türk tarihine damgasını vurmuş önemli Türkmen devletlerden biridir.Konfere (Bağlaşık) aşiretlerden oluşan Akkoyunlu yönetim anlayışında, Orta Asya Türk devlet geleneği devam ettirilirken, hükümdarlık yetkisi ve kudreti Tanrı tarafından başışlanmakta olduğuna inanılırdı. Devlet ve ulus Bayındır Hanedanı'nın ortak malı sayılır ve ailenin en büyüğü yada aile tarafından seçilen en nüfuzlu kişi hükümdar olurdu (Woods,1993:234). Hükümdar seçiminde hatunlar özellikle valide sultanlar (mehd-i ulya) oğullarının tahta geçmesi için tüm yetkisini ortaya koyardı. Hükümdar, divan üyeleri, mirzalar ve hatunlar Akkoyunlu yönetimde etkin olan kesimlerdi. Özellikle hatunlarve hükümdar anneleri iç siyasette sözü geçer vesultanın merkezde kontrol sağlayamadı dönemlerde ona niyabet edilirdi. Sultan ile birlikte devlet işlerini yakından takip eder, olası siyasi krizlerde görüşü alınır ve müdahale edebilir, elçilik görevi üstlenebilirdi.Vassal ve komşu devletler ile siyasi ilişkilerin kuvvetlenmesi, barışın sağlanması, manevi ve siyasi nüfuz elde etmek için yapılan evliliklerde önemli görevler yüklenirlerken barış anlaşma metinlerinde bu evlilikler ile ilgili maddeler yer alırdı. (Woods,1993:142)Öte yandan otorite boşluğu oluştuğunda oğullarının tahta geçmesinde etkili olur, divanda söz hakkı tanınırdı.

Bu hatunlar arasında Akkoyunlu sarayının önemli hatunlarından Saray Hatun, Despina Hatun, Selçukşah Begüm vb. kadınlar devlet yönetiminde, diplomaside, siyasi kriz ve süreçlerde perde arkasında önemli roller üstlenmişlerdir. Özellikle Akkoyunlu döneminin en güçlü hatunlarından Uzun Hasan'ın eşi, SultanYakûb'un annesi Selçukşah Begüm, aldığı kararlar, saraydaki nüfuzu ve ufak tefek entrikaları ile bir döneme damgasını vurmuştur. Akkoyunlu tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olarak tarih kayıtlarına adını yazdırmış, incelenmeye değer begümlerden biri olarak görülmelidir. Nitekim bu makalede, Selçukşah Begüm'ün biyografi örneği üzerinden bir dönem Akkoyunlu siyasetine ve devlet yapısına mercek tutulmaya çalışılacaktır.

I.Doğumu, Adı, Evliliği ve Çocukları

Akkoyunlu sarayında siyasi zekâsı, entrikaları ve oğulları arasındaki taht mücadelesinin ortasında etkin rol oynayan Selçukşah Begüm XV. Yüzyıl Akkoyunlu siyasi tarihinin önemli begümlerindendir. Selçukşah Begüm'ün nerede ne zaman doğduğu ve çocukluk dönemi ile ilgili kaynaklarda bilgilere rastlanılmamakla birlikte genel olarak Akkoyunlu Uzun Hasan'ın ilk eşi olduğu kayıtlara geçmiştir. Uzun Hasan'ın amcası Muhammed'in kızıdır. Uzun Hasan, henüz 15 yaşındaiken Selçukşah Begüm ile evlenmiş(Sümer, 2012: 261-264) ve ilk eşi olması hasebiyle onu diğer eşlerinden farklı tutmuştur. Nitekim Hoca Sadettin de *TâcütTevârihad*lı eserinde "*Uzun Hasan'ın en sevdiği ve en beğendiği eşi Sultan Halil'in annesi (Selçukşah Begüm)*" diyerek bu görüşü desteklemektedir (Hoca Saadettin, 1979: 330)Uzun Hasan'ın Selçukşah Begüm'den Halil, Yusuf, Yakûb ve Mesih olmak üzere dört oğlu dünyaya

gelmiştir¹. (Hasan-ı Rumlu,2006:24; Tihranî2001: 347) Kaynaklarda adı Selçukşah Hanım, Selçukşah Hanum, (Tihranî 2001:348) Selçukşah Hatun (Kazvinî1314:223) Selçukşah Begüm, Bigem, Mehd-i Ulya², Begüm, Begüm Hatun (Gülşenî,2014:105) gibi çeşitli adlandırmalar şeklinde geçer. Bazı kaynaklarda ise Sırtlan (Tihranî 2001:348), Gezende Hatun³ (Gülşenî,2014:108) gibi hakaret içeren sıfatlar ile de anılmaktadır. Ancak hayatı boyunca hem sultan eşi hem de Sultan Halil ve Sultan Yakûb'un annesi olarak sarayda nüfuzunu korumayı başarmış, saygı duyulmuştur.

II. İç ve Dış Siyasetteki Rolü:

Selçukşah Begüm, Akkoyunlu devlet işlerinde müessir roller üstlenmiş, kritik durumlarda müdahalelerde bulunmuş hatta Uzun Hasan'ın başkanlığını yaptığı büyük divana katılarak iç ve dış siyasi olayları yakından takip etmiştir (Hinz1992:97, (Paydaş, 2003: 88). Öyle ki devlet işleri ile çok fazla ilgilendiğinden Bağdad yolu ile Hacca gidebiliyorken, devlet işlerinde aksama olmasını istemediği için hacca gitmekten vazgeçmiştir(Paydaş 2003 :88).Selçukşah Begüm'ün devlet işlerini bu kadar yakın bir şekilde takip etmesi bazı çevrelerce hoş karşılanmamıştır. Hatta sarayda nüfuz sahibi olan kişiler tarafından ona Sırtlan(Tihranî2001: 348), Gezend Hatun (Gülşenî2014:108) ismini layık görece kadar nefret duyguları gelişmiştir. Örneğin GülşenîMenakıb-ı Gülşenî'yeşikâyetegelir. Kadı'yı İbrahimGülşenî haklı bulur ve der ki;“Sultan Hasan adıldür, bu mâkule hükme razıdeğildür” “Bu makûlelervüzerâ ve ehl-i garaz olanların re'yi ile çıkmışdur; âh ü vâh şimdiki zamân gibi. Hele bârî ricâl re'yi ile olsa! Kimi vâlîde kimi anun gibi nâkisât hükmi ile olur” (Gülşenî2014:53) diyerek sultanın nişanınıkat' edip öpüp başına koyar. Gelişen olaylar üzerine Kadı Şerefüddin'inUzun Hasan'ın divanına varıp feryad ederek “Bu şehride padişah iki midür,Sultanın nişanunuyırtıp bir kimesne yaban atdı?(Gülşenî2014:53-54)” diyerek dönemin siyasi olaylara sultanın ne kadar müdahale ettiği de tartışma konusu olmuştur.

Akkoyunlu taht kavgalarına doğrudan müdahil olan Selçukşah Begüm özellikle Uzun Hasan'ın ağır hastalığı dönemindeki gücü ve etkisi ile iç ve dış siyasette, devlet idaresinde dikkatleri üzerine çekmiştir. Nitekim Uzun Hasan'ın Gürcistan seferinde hastalanması üzerine Akkoyunlu tahtında yönetim boşluğu oluşacağını öngören Selçukşah Begüm siyasi zekâsından ve tecrübesinden ötürü hızlı davranarak Akkoyunlu tahtına müdahale etmiş, oğlu Sultan Halil'i tahta oturulması için Şiraz'dan saraya çağırmıştır (Hoca Saadettin 1979:330; Woods1993:203)Halil hemen babasının hasta yatağına koşarak emirleri almıştır(Hasan-ı Rumlu2006:543).Annesi Selçukşah Begüm'ün yardımı ile tahta geçen Sultan Halil'in ilk olarak kardeşi Maksud'u idam ettirmesi diğer kardeşlerini korkutmuştur.Yanında bulunan diğer kardeşi Yakûb Bey'i ve annesinin Diyarbakır'a gitmesini isteyerek saraydan uzaklaştırmıştır.Çünkü annesi Selçukşah Begüm'ün Uzun Hasan dönemindeki gibi devlet işlerine karışmasından

¹ Tarihi kayıtlara göre Uzun Hasan birden fazla evlilik yapmıştır. Uzun Hasan 1458 yılında Trabzon İmparatoru IV.Kalolannes'in kızı Despina Hatun lakaplı Maria Katerina ile evlendi. Hasan Bey'in Despina Hatun'dan ise Maksud, Marta, Aliel ve Eziel adında bir erkek, üç kız sahibi oldu. (Gülşenî2014: xxxıı;G.M.Angiolelo2007: 31-32.)

²Mehd-i Ulya padişah anneleri için kullanılan bir tabir bkz.(Hasan-ı Rumlu2006:547)

³Gezend kelimesinin musibet, bela ,felaket, âfet, zarar, ziyan, anlamları bulunmaktadır. <https://www.luggat.com/index.php#ceviri> (Erişim tarihi:11.10.2019)

korktuğu ve kardeşini kendisine koz olarak kullanacağını düşündüğü için kendince tedbir almıştır (Hinz Walther,1992:59; Sümer,1989:270-274).Aslına Sultan Halil bu kararı almakta haksızda sayılmaz. Nitekim geçmişte Uzun Hasan'ın Osmanlı sultanı Fatih sultan Mehmed ile yaptığı Otlukbeli Savaşı (1472) öncesinde Selçuk Begümşah'ınUzun Hasan'ın diğer eşinden olan oğlu Uğurlu Mehmed'e karşı entrikaları olmuştur. Özellikle Otlukbeli Savaşı sırasında Uğurlu Mehmed ile Uzun Hasan'ın arasına nifak sokmayı başarmıştır. Tihranî'ye göre;“*Uğurlu Mehmed, Osmanlı vezir-i Azam Mahmud Paşa'ya saldırmak için Uzun Hasan'a haber gönderir. Uzun Hasan'da aynı gün Osmanlı ile savaşmak ister ancak Selçukşah Begüm ona engel olur ve “Uğurlu Mehmed ordu arasında tam bir itibar kazanabilmek için Rum ordusunun yenilgisinin kendi eliyle olması davadır diyerek” sultan üzerinde etkili olur. Uzun Hasan, bu sözler üzerine Uğurlu Mehmed'i geri çağırdı*” der (Tihranî2001: 348).

Tihranî bu konuyu ve Selçukşah Begüm'ü eleştirmek için sonrasında şunları söyler:“*Hasan padişah o sırtlanın (Selçukşah Begüm) sözünü kabul ederek Uğurlu Mehmed'i geri çağırdı*” diyerek Selçukşah Begüm üzerinden olayları eleştirir.(*Tihranî 2001: 348*)

Aynı şekilde Uğurlu MehmedsuikastındaSelçukşah Begüm'ün rolü olduğunu bazı kaynaklar açıkça yazmaktadır. Bunlardan Hasan-ı RumluAhsenü't Tevarih'te Uğurlu Mehmed suikastını Selçukşah Begüm'ün azmettirdiğini ve planladığını: “*Uğurlu Mehmedb.Hasan'ın Erzincan'a hareket ettiği zaman Türkmen Emirlerinden BayındırBeğ saraya gitti. Uzun Hasan'ın muhterem haremi ve onun bütün çocuklarının annesi olan Selçukşah Hanım'ın fermanı üzerine ona suikastta bulunmak için fırsat kollamaya başladı. Bu sırada bir tavşan sıçradı. BayındırBeğ oku yaya yerleştirerek o tarafa atmak isterken Uğurlu Muhammed'in göğsüne saptandı ve beka âlemine göçtü. Bayındır Beğ onun başını vücudundan ayırıp UzunHasan'ın yanına gönderdi*” şeklinde aktarır(Hasan-ı Rumlu 2006:241)

Buradan da anlaşılacağı üzereSelçukşah Begüm'ün Akkoyunlu beyleri üzerinde etkin gücü vardır ve sözü dinlenmektedir. Hatta Hasan-ı Rumlu daha ileri giderek Uzun Hasan'ın da Selçukşah Begüm tarafından boğdurulup öldürüldüğünden şüphe ettiğini Ahsenü'tTevarih'te;“*Bu satırların yazarı(kendisinden bahsetmekte) bazılarından şu sözleri işitmiştir: “Uğurlu Mehmed'in başını Hasan Padişah'ın yanına getirdikleri zaman Hasan Padişah hasta idi. Bu iş kendisine çok ağır geldi ve “Eğer bu hastalıktan kurtulursam, onun katillerinden öç alacağım”dedi.Selçukşah Hanım (Selçukşah Begüm) bu sözden korkup onu boğdu”* şeklindeaktarır (1477) (Hasan-ı Rumlu 2006:243).

Nitekim Selçukşah Begüm'ün oğlu Halilsultan olduktan sonra yaptığı ilk iş saraydan annesi ve kardeşi Yaküb Bey'i uzaklaştırmak olmuş ve onları Amîd'e göndermiştir. Çünkü annesinin devlet işlerine karışmasını engellemek isterken, Yaküb Bey'ide tahta geçirtmemesi için kendince haklı önlemler almıştır. (Sümer 1989:270-274)Ancak Sultan Halil'in zaman içerisinde korktuğu başına gelecektir. NitekimSultan Halil'in Akkoyunlu tahtına oturmasından itibaren yanlış politikalar sonucu önce en büyük destekçisi olan annesi Selçukşah Begüm'ü küstürüp Şehzade Yaküb'a kaptırması, ardından da keyfi hareketleriyle diğer saltanat mensuplarını kaybetmesi taht kavgalarını dinamik tutmuş ve yönetsel hoşnutsuzluk kendisine ve maiyetineyansımıştır. Öyle ki başlarda oğlu Sultan Halil'i destekleyen SelçukşahBegüm

siyasi zekâsı ile yaptığı hamleler ile Doğu Anadolu'daki beyleri YakûbBey tarafına çekerek isyan başlattırılmıştır. 1478 yılında YakûbBey, Azerbaycan, Irak, Fars ve diğer beldeleri almak için kışlakdan yaylağa hareket ederken, Bayındır, Çepnî ve Duharlıbeyleri gibi bazı beyler Yakûb Bey'in yanına gelip, bağlılıklarını bildirirler ve hediye törenine katılıp, şahane hil'atlar ile yüceltilmişlerdir. Bismil'in doğusundaki Pambuklu Çay'ına indiklerinde ise Selçukşah Begüm'ün hayırlı gelişini ve Bitlis beldesinden geçişini arz ederler, böylece merkeze Selçukşah Begüm'ü koyup, bağlılıklarını sunmuşlardır. Selçukşah Begüm burada bir kengeş yaparak emirlerin hepsinin biatını almıştır. Selçukşah Begüm'ün YakûbBey'in muhalefet ettiğini öğrenmesi üzerine oğlunu niyetinden vazgeçirmeye çalışmıştır; fakat daha sonra çareyi Sultan Halil'e bir elçi göndermekte bulmuş, itaatini, bağlılığını ve özrünü bildirmiştir. Haberi ulaştırma görevi için ise Beşiri'den HacıBeğ-i Musullu'yu tayin etmiştir (Hasan-ı Rumlu 2006:547). Ancak elçiyi gönderdikten kısa bir süre sonra gelen haberler üzerine Hoy'da Sultan Halil ve MirzaYakûb karşılaşmışlardır (Hasan-ı Rumlu 2006:547-555). Sultan Halil, Yakûb Bey ile Hoy Çay'ı kenarında yaptıkları seferde mağlup olarak tahtan inmek zorunda kalır (1478). (Sümer 1989:270-274). Nitekim Yakûb Bey'in savaşı kazanarak sultanlık tahtına oturma başarısının en önemli sebeplerinden bir tanesi hiç kuşkusuz saraydaki Selçukşah Begüm'ün Sultan Halil ittifakında meydana gelen çatlaktır. Bunun sonucu Selçukşah Begüm, her ne kadar iki oğlu arasında kalıp, durumu tatlıya bağlamaya çalışsa da sonraları Yakûb Bey'e katılır ve fütühatçı gelenekle bir uzlaşa sağlanır. Dolayısıyla SultanYakûbdönemi bu uzlaşa sonucunda ortaya çıkan bir süreçtir (Erdem 2005:8-9).

Sarayda iktidar mücadelesi içerisinde etkin rol oynayan Selçukşah Begüm'ün entrikaları, oğulları arasındaki taht mücadelesinde tarafgirlik yaparak zehirli şerbet hazırlaması ve sonucunda ortaya çıkan ölümler dönem kaynaklarında yer almaktadır. Özellikle Hasan-ı Rumlu, Hoca Saadettin gibi Osmanlı ve Safevik kaynaklarından bazılarında Sultan Yakûb'un Selçukşah Begüm'ün hazırladığı zehirli şerbet sonucunda öldüğüne dair rivayetler bulunmaktadır. (Hasan-ı Rumlu 2006: s.592-593). Kaynaklarda Selçukşah Begüm'ün oğlu Mirza Yusuf'u Sultan Yakûb'tan daha çok sevdiği ve tahta geçirmek istediği için SultanYakûb'u zehirlendiğine dair aktarımlar mevcuttur⁴ (Hoca Saadettin 1979: 330). Örneğin Hasan-ı Rumlu'ya göre; "*Selçukşah Begüm, Mesih Mirza b. Hasan Padişah'ı zehirlenmek ister ve bu amaçla sulandırılmış kayısı kabına zehir koyar. Yakûb padişah, hamamdan çıkınca kardeşi Yusuf Beğ ile birlikte onu yer. Bu sırada Selçukşah Hanım durumdan haberdar olur ve onlara engel olmak için o da o*

⁴Hoca Saadedd'in bu rivayeti şu şekilde anlatır: "Sultanın anası şehzadelerden birini yok etmek için zehirle karıştırılmış bir tas şerbet yaptırmıştı. Akıl ve ruh bakımından yoksun olmakla da bu şerbet kâsesini ihtiyatsızca ortada bırakıp önemli bir iş için oradan ayrılmıştı. Bu sırada Sultan Yakûb'un kardeşi Yusuf Mirza avdan gelip saraya girdikte çok susamış olduğundan ol kâseden içip kalanını da Yusuf Mirza'ya vermişti. Ol dahi içtiği sırada anaları gelip durumu görünce acısı ile dibinde kalanı da kendisi içmiş ve üçü de ol gün birlikte ölmüşler. Bazıları Yusuf Mirza'yı fazlaca sevdiğinden ol şerbeti Yakûb Mirza için hazırladığını ve padişahlığı Yusuf Mirza'ya devrettirmek istediğini söyler. Yakûb Mirza'nın şerbeti içtikten sonra annesi ve kardeşine de sunduğu onlarında şerbeti içmekten kaçınmayarak içmiş olduklarını anlatır. Sözüün özü Sultan Yakûb ecel sakisinin elinden zehirle dolu bir kadeh ölümü çekerek yüreğinin dağladığı 896.yılında" diyerek Hasan-ı Rumlu ile benzer bilgiler aktarmaktadır. (Hoca Saadedd 1979:335)

*kaysıdan yer ve Yusuf Beğ ile SelçukşahBegüm ölür. Birkaç ay sonra Sultan Yakûb da ölür*⁵. (Hasan-ı Rumlu 2006: 592-593).

Bilindiği gibi Sultan Yakûb döneminde doğrudan akraba ve sultana bağlı kişilerin merkezi yönetimi ele geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Bunlardan Selçukşah Begüm saray ve hanedan işlerin yürütürken, Sultan Yakûb'un lalası Süleyman Bican Bey baş veziri olarak başkomutanlık ve yönetimde divan başkanlığı görevlerini sürdürmekteydi. Öte yandan Sultan Yakûb'un hocası Kadı İsa es-Savecî ise Akkoyunluların dini ve mali yönetimini üstlenmekteydi. Bu kişilerin her birinin oluşturduğu patronaj ve kayırmacılık siyaseti ile Sultan Yakûb'u etkileyip, merkezi denetlemek ve görev üstünlüğü elde etmek isteği içerisinde oldukları bir gerçek bulunmaktadır (Woods 1993:238; Arayancan2018: 436-447). Dolayısıyla kesin olmamakla birlikte iktidarı ve yönetimi ele geçirmek isteyen bu kişiler, eyaletlerde tahta oturmak isteyen ve mirzaları destekleyen aşiret reisleri arasında mücadele söz konusu idi. Başta Selçukşah Begüm olmak üzere oğulları arasındaki taht mücadelesinde etrafına topladığı maiyeti ve aşiret beyleri ile siyasi sürece göre birtakım girişimlerde bulunmakta idi.

Saraydaki hanedan mensuplarının ve hatunların evliliklerinde de söz sahibi olan Selçukşah Begüm, Sultan Halil'in öldürülmesinden sonra dul kalan eşinin Kadı Hasan'ın kardeşi Çelebi Hüseyin ile evlenmesine sinirlenerek büyük tepki vermiştir. Akkoyunlu sarayındaki hatunların sadece hanedan üyeleri ve nüfuzu olan kişiler ile evlendirilmesi geleneği mevcuttur. Nitekim Selçukşah Begüm, bu geleneğe uymayan sultan Halil'in karısının evliliğini görüşmek için Sultan Yakûb Bey, Şehzade Mesih Mirza, Yusuf ve Ali Mirza'yı çağırarak kengeş toplantısı yapmış, durumu değerlendirmiş ve onlara şunları söylemiştir: "*Bre gayretsizler bu ne iştir birraiyet benim gelinimle evlensin. Varıp ikisini de öldürelim*" der. Bu kengeş toplantısının yapıldığı gece her ikisini de öldürme kararı alınır. Ancak durumu öğrenen Çelebi Hüseyin, sarayda etkin olan Gülşenî'ye anlatarak yardım ister. Gülşenî, Kadı İsa'ya giderek ona Uzun Hasan'ın kızını Şeyh Hasan'a verdiğini ayrıca Karakoyunlu Cihanşah'ın da kızını Nimetullah'a verdiğini söyleyerek, bu katlin gerçekleşmesinin doğru olmadığını söyler. Kadı İsa'nın bu durumu Sultan Yakûb'a izah etmesinden sonra Gülşenî'yi haklı bularak annesi ve kardeşlerini ikna ederek, katli edilmelerinden vazgeçer ancak onların sürülmesine ses çıkarmaz (Gülşenî 2014:105-108; Paydaş2003: 89) Fakat bu olayda Selçukşah Begüm'ün eski gelini ile Hüseyin Çelebi'nin evliliklerini bozmak istemesinin nedeni evliliğin geleneğe aykırı olmasından ziyade miras ve mallar için yapılan bir siyasi müdahale olabilir. (Gülşenî2014:104-108; Çavuşoğlu2017:72).

Selçukşah Begüm'ün etkin rol oynadığı başka bir evlilik sorunu da Akkoyunlu divanında tartışılan meselelerden biri olmuştur. Selçukşah Begüm bu olayda da etkin rol oynar ve evliliğe karşı çıkar. Uzun Hasan'ın Akkoyunlu topraklarına hâkim olmasından sonra Akkoyunlu kethüdaları, beyleri ve bazı sipahileri Karakoyunluların ölen askerlerin kızları ve eşleri ile evlenmişlerdir. Bunlardan Cihanşah'ın amcasının kızı ile evlenen Akkoyunlu Selim Kethüda'nın evlilikleri divana taşınarak sorun haline gelmiştir. Geleneğe uymaması bahane edilerek, Selçukşah Begüm'ün Sultan Yakûb'u etkileyerek evliliğin bozulması ve çiftleri ayırma hırsı Akkoyunlu divanını ikiye bölmüştür. Bu olaylar üzerine Akkoyunlu sarayında görevli olan Eşik Ağası Veli Ağa

⁵Sultan Yakûb'un öldürülmesi ile ilgili ayrıntılı olarak bkz. (Arayancan2018: 436-447)

Gülşeni'nin yanına gelerek arabuluculuk yapılmasını ister(Gülşeni2014:147).Gülşeni, Sultan Yakûb'a bir mektup yazar ve der ki: *“Sen ki Hasan oğluYa'kûb'sın. Bil ki pâdişâhlarşer '-i şerîfünhâdimidür. Şer'amuhâlefetyümndeğildir. Eğer dünya vü ahiret sa'âdetin istersen, şer'-i şerîfeitâ'ateyleyüp ol hatunı zevcine teslim eyle ve nâkısâtu'l-'akl'tedbîrine uyma ki Peygamber sallallâhu 'aleyhi ve selem buyurur: (Kadınlara düşüncesini sorun, görüşlerine muhalefet edin) ki ol hatun sana mâmâdur; bilmeyüpsenün mülkûn elünden çıkarıp seni vebâle koymak ister. Eğer anlaruntedbîri ile “amel idersen, senün mülkünden çıkmak ve gitmek lâzımdur”*(Gülşeni2014:147; Çavuşoğlu 2017:73).

Bu mektup üzerine Sultan Yakûb der ki: *“Tanrı abdalının emri ancak okun, itaat olunsun! dir. Katib-i divan Mevlâna İdris ıcharla okur. Sultana hayli şermendelikgelüpfî'l hâl Devlet Mama'ya âdem İrsal ider ki ol hatunı zevci ile şer'i-şerife göndere ve minba'dumûr-ı memlekete müte'allik bir nesneye karışmaya ve dir ki eğer karuşur isen, senin başunaTanrı'nun belasını getürürem ki tanrı Tanrı Abdalı eyle hükmetmişdür. Pes cümle a'yansultanun bu insafına insaf ideler ve badeh'ü cümlesi tarik-i adalete giderler”* (Gülşeni2014:148).Gülşeni bugirişimden bir an önce vazgeçilmesi gerektiğini söyleyip validesine karşı tedbirli olmasını, onun hükmü altına girmemesi yönünde uyarılarda bulunur. Sultan Yakûb, Gülşeni'nin mektubunu divanda okutur ve şeyhin uyarılarını dikkate alarak validesine haber gönderip evli çifti tekrar bir araya getirmesini ve bundan sonra devlet işleri ile alakalı hiçbir konuya karışmamasını emreder (Çavuşoğlu 2017:73).

Sarayda etkin olan diğer bir güç Gülşeni,Selçukşah Begüm'ün devlet işlerine karışmasını eleştirmekte hatta evlilik hadisesindeki gelişmelerde ona olan kızgınlığını da zaman zaman belirtmektedir. Gülşeni'ninSelçukşah Begüm'ün devlet işlerine karışmasına tepki vermesinden ötürü SultanYakûb'u Kadı İsa'nın nazarında azarlaması ve Selçukşah Begüm için “gezend” sıfatını kullanmış olması tepkiyi açıkça göstermektedir. (Gülşeni2014:104-108; Çavuşoğlu 2017:73) HattaGülşeni, Çelebi Hüseyin ve Akkoyunlu eski gelin için verilen idam kararını duyduktan sonra da Kadı İsa'ya gidip *“Bunların katli rüsvâylıkdur ki böyle hatunıkendünüzenisbetidesiz...”* diyerek Selçukşah Begüm'ü işaret eder(Gülşeni2014:104-108; Çavuşoğlu 2017:72).

Yine Gülşeni'nin başka bir aktarımından *“Senünkardaşun diyen mürayye kaçan sultan Yakûb'un validesi tevabi'i gelse ayağa kalkupkarşuvarur ve ahyanena'lem-i ulemâMevlanaCelaeddin-i Devvani meclise gelse iltifat etmeyüp ihanet eder”*(Gülşeni2014:104-108) anlaşılacağı üzere Akkoyunlu divanında ve yönetimde âlimlerden daha çok Sultan Yakûb'un annesi için ayağa kalkıldığını eleştirirken, Selçukşah Begüm'ün etkisine de vurgu yapmakta, kadınların siyasi düzende itibar görmesini de eleştirmektedir. Aslında buradan çıkaracağımız diğer bir sonuç ise saraya yerleşen Selçukşah Begüm'ün hem haremde hem de divanın en itibarlı hanımı ve kişisi olmasıdır. Valide sultanın âlimlerden, şeyhe ve dervişlerden bile daha üstün konumda tutulması, kararlarının dinlenilmesi, saygı gösterilmesi söz konusu idi. Öte yandan Selçukşah Begüm, sultanın vesayetinden sorumlu iken saraydaki ve haremdeki günlük işleyişinin idarî denetiminden de sorumlu olması ona çokça söz hakkı doğmasına neden olurken, saray ve devlet işlerine karışmayı kendisinde hak görmesi doğaldı. Ancak saraydaki bazı çevrelerce bu hak eleştirilmiş, kınanmış hatta istenmemiştir.

Dış politikada da etkin olan Selçukşah Begüm, komşu devlet yöneticileri tarafından da itibar götürürken, saraya gelen elçiler arasında Selçukşah Begüm için de ayrı ve özel bir elçi getirenler bulunmaktaydı (Paydaş 2003 :88).

III. Tasavvuf Olan ilgisi ve Hayırseverliği

Selçukşah Begüm tasavvuf ehli kişiler ile de temas kurar vesaygı duyardı. Örneğin Halveti tarikatından Dede Ömer Rüşenî, Akkoyunlu sarayına gelmeden önce Uzun Hasan ve eşi Selçukşah Begüm'ün teveccühlerini kazanmıştır. Selçukşah Begüm, Cihanşah'ın eşi tarafından yaptırılan Muzafferiyeye Zaviyesi'ni Dede Ömer Rüşenî'ye verilmesi için hazırlatmış ve şeyh ölünceye kadar burada ikamet etmiştir (Hinz1992:105). Ancak bazı kaynaklarda ise Selçukşah Begüm'ün onun için bir tekke yaptırdığı, hatta bu tekkenin yapımı sırasında Dede'nin de müridleri ile birlikte çalıştığı ve kerametler gösterdiği rivayet edilir (Tavukçu2019: 24). Dede Ömer Rüşenî, Sultan Halil ve Yaküb Bey döneminde de o tekkede yaşamına devam etmiş, öldükten sonra da kesin olmamakla birlikte Tebriz'de Selçukşah Begüm tarafından yaptırılan tekkenin haziresine gömülmüş olduğu rivayet edilmektedir (Uzun, 1990: VII; Tavukçu2019:26). Selçukşah Begüm, Halveti tarikatına ve üyelerine saygı duymuş, ihsanlarda bulunmuş hatta müridi olup, intisab etmiştir. Ancak daha sonraları Selçukşah Begüm'ün saray ve divandaki etkin rolü, alınan bazı kararlar yüzünden Halveti tarikat üyesi ve sultan Yaküb üzerinde kaçınılmaz etkisi olan Gülşenî'nin eleştirilerine maruz kalmış ve bazı konularda muhalefete düşmüşler ve araları açılmıştır (Gülşenî2014:143,147-148).

Aynı şekilde saraydaki entrikalar ve olaylar yüzünden bulunduğu konumdan Dede Ömer Rüşenî'nin de rahatsız olduğu bilinmektedir. Kaynakların bazılarında Ömer Rüşenî, şöhretinin yayılmasından ve Selçuk Hatun'un yaptırdığı zaviyeyi kabul ettiğinden dolayı pişmanlık duyduğunu yazmaktadır (Uzun,1982: 34). Bunlardan "*Hoca Saadettin Baba Nimetullah'tan naklen "Dede Ömer ölüm döşeğinde iken varıp "geçmiş olsun" dedim. Dede Ömer'i öyle korkutmuşlardı ki, bir âleme daha düşmüş buldum. Buyurdu ki, pek ulu olmuştum. Ah o baş olmak, ah o baş olmak!*" (Hoca Sadettin 1979: 203; Tavukçu2019:26) diyerek Selçukşah Hatun'un teklifini kabul etmekten ve sarayda bulunmaktan şikâyetini dile getirmektedir.

Aslında hayırsever biri olarak bilinen Selçukşah Begüm aynı zamanda kendisine ait gelirden hayır işleri yapmıştır. Tebriz Cami'nin tamiri için 10000 dinar harcadığı, camide abdest alınması için su getirttiği, yüksek bir kubbe yaptırdığı ve her tarafı kiremitle örülmüş hücreler inşa ettirmiştir. Bu caminin içine eski mihrab yerine içi renkli süslü yüksek bir kubbe yaptırmıştır (Hinz1992:98). Selçukşah Hatun Zaviyesi, Bayburt'un Balahor Köyü'nde Selçukşah Begüm tarafından yaptırılmış ancak sonraları yıkılmıştır. Tapu ve vakıf kayıtları bulunmaktadır (Woods1993:393). Böylece Selçukşah Begüm hem ekonomik hem de saltanat gücünü ortaya koymuştur. Saraydaki nüfuzunun artması ile bu işlerine daha çok ağırlık vererek hayır işlerken, bölge halkının da sevgi saygısını kazanmıştır.

IV. Ölümü ve İntihar Meselesi

Selçukşah Begüm'ün ölüm tarihi ve yeri kaynaklarda genel olarak H.890/M. 1490-1491 yılında Karabağ Arran denilen mevkide gerçekleştiğinedair kayıtlar

bulunmaktadır⁶. (Hândmîr 1353:436; Gaffarî 1334:254; Budak MünşîKazvinî2000:86, Yahya Kazvinî 1314:223; İsfahân-î Kazvinî 2001:724; İsfahanî2003:401-402; Hoca Saadeddin 1979:335; Bitlisi 1971:130-131).

Ölüm nedeni olarak kaynaklarda farklı sebepler yer almaktadır. Bu kaynaklardan bir kısmı dönemin salgın hastalıklarından veba (taun)'ya yakalanarak diğerleri ise kendi eli ile hazırladığı zehirli şerbeti içip, intihar ederek öldüğü hususundadır. İsfahanî, Yahya Kazvinî, Bitlisî, Gülşenî, Handmir gibi müverrihler onun doğal yollar ile hastalanıp öldüğünü aktarıken (Hândmîr1353:436;Bitlisi 1971:130-131;Yahya Kazvinî 1314:223). Hasan-ı Rumlu, Hoca Saadettin gibidönemi aktaran tarihçilerden bazılarına göre iseSultan Yakûb'uöldürtmek için hazırlattığı zehirli şerbeti yanlışlıkla diğer oğlu Yusuf Mirza'nın içmesi sonucu kendisinin de o şerbeti içip öldüğünden bahsederler(HocaSaadeddin 1979:335; Hasan-ı Rumlu 2006:592-593)⁷. Öte yandan Selçukşah Begüm'ün oğulları Sultan Yakûb ve Mirza Yusuf ile yakın zamanlarda öldüğü konusunda ise dönem kaynakları aynı görüştedir. Bilindiği gibi 1487-1490 yılları arasında Azerbaycan ve İran'da veba veya taûn salgınının oldukça arttığını görmekteyiz. Dolayısı ile bu hastalıktan ölme ihtimali de bulunmaktadır. Selçukşah Begüm'ün ölüm tarihinde ve yerinde kaynaklarda netlik bulunurken, ölüm şekli hususunda farklı görüşlerin yer alması bu konuyu muallak bırakmaktadır.

Sonuç olarak, Uzun Hasan'ın ölümünden sonra oğullarını hükümdar yapabilmek için Akkoyunlu sarayında yaptığı entrika ve yönlendirmeler, divanda alınan kararlar üzerindeki etkin tesiri onun adının tarih kaynaklara geçmesine sebep olmuştur. Özellikle Uzun Hasan'ın ölümünün ardından karışan Akkoyunlu yönetimi ve merkezi otoritenin yeniden toparlanmasında, kendi oğulları Sultan Halil, sonrasında Sultan Yakûb'un Akkoyunlu tahtına geçmesinde aktif rol oynarken, Uzun Hasan'ın eşleri ve üvey çocuklarına ki başta Despina Hatun'un çocuklarına karşı ciddi savaş açtığı görülmektedir. Öte yandan karışık Akkoyunlu yönetiminde sultana doğrudan yakın olan akrabaların merkezi otoriteyi elinde tutmaya çalışmasında etkili olmuş kadın

⁶Yahya Kazvinî'ninLubbu't Tevarih'ine göre Sultan Yakûb'un ölümünü aktarıken, Selçukşah Begüm'den de bahsetmiştir: "Gençlik günlerinde 11 Safer 898 yılında (25 Aralık 1490) tarihinde kışladığı Karabağ yurdunda öldü. Saltanat süresinin 12 yıl 2 ay, ömrü 28 yıl idi. Onun ölümünden iki hafta sonra kardeşi Yusuf Bey ile annesi Selçukşah Hatun bu dünyadan göç ettiler" şeklinde aktarıken suikast ile ilgili hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. (Yahya Kazvinî 1314:223).İsfahân-î Kazvinî, "SultanYakûb'un annesi tehlikeli bir hastalığa düştü. H.890/M. 1490 yılında birkaç gün sonra öldü".İsfahân-î Kazvinî 2001: 724); Gaffarî şu şekilde aktarır "Karabağ gidip Sultan yurdunda ikamet yükünü koydu. O sırada annesi rahatsızlanıp 28 Zilhicce 895 (4 Kasım 1490) yılında öldü. Kardeşi Yusuf Bey ile kendisi hasta idi. Annelerinin ölüm haberi saklandı. Sonunda Aşure olan Cuma gecesi Yusuf Bey öldü. Onun ölüm haberini de gizli tuttular. Yakûb Bey'in hastalığı günden güne artmaktaydı.11 Safer 896 (25 Aralık 1490) Perşembe ikindi vakti vefat etti (Gaffarî 1334:254)

⁷Sultanın anası şehzadelerden birini yok etmek için zehirle karıştırılmış bir tas şerbet yaptırmıştı. Akıl ve ruh bakımından yoksun olmakla da bu şerbet kâsesini ihtiyatsızca ortada bırakıp önemli bir iş için oradan ayrılmıştı. Bu sırada Sultan Yakûb'un kardeşi Yusuf Mirza avdan gelip saraya girdikte çok susamış olduğundan ol kâseden içip kalanını da Yusuf Mirza'ya vermişti. Ol dahi içtiği sırada anaları gelip durumu görünce acısı ile dibinde kalanı da kendisi içmiş ve üçü de ol gün birlikte ölmüşler (Hoca Saadeddin 1979:335) Hasan-ı Rumlu'daSelçukşah Begüm'ün ölümünü zehirli şerbet olayı ile açıklar: "Annesi Selçukşah Begüm, Mesih Mirza b. Hasan Padişah'ı zehirlemek istedi. Bu amaçla sulandırılmış kayısı kabına zehir kattı. Yakûb padişah, hamamdan çıkınca kardeşi Yusuf Beğ ile birlikte onu yedi. Bu sırada Selçukşah Hanım durumdan haberdar oldu. Onlara engel olmak için o da o kaysıdan yedi. Ondan sonra yatağa düştü. Yusuf Beğ ile SelçukşahHanum öldü (Hasan-ı Rumlu2006:592-593)

begümlerendir. Özellikle Uzun Hasan'ın ölümünden sonra otorite ve iktidar boşluğunu doldurmak için müdahaleler ve entrikalarda bulunması bunun bir sonucudur. İktidar üzerinde hem sultan annesi sıfatı ile sultanlar hem de dönemin aşiret beyleri ile ittifak içinde bulunarak kendi konumunu ve gücünü ortaya koymayı başarmıştır. Nitekim diğer dönemlerde ve devletlerde olduğu gibi Akkoyunlu Selçukşah Begüm'ün de saltanat isteği ve hırsı şiddetlenmiş ve çocukları Halil, Yakûb ve Yusuf arasındaki mücadelede çıkarları doğrultusunda seçim yaparak öldürtmek ya da iktidarını devirmek için entrikalar yaptığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

ARAYANCAN Atıcı, Ayşe, (2018), "Sultan Yakûb'un Ölümüne Dair Münzara ve Bazı Değerlendirmeler", **Atatürk Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C.LXIII, Erzurum, ss.437-446

ANGİOLELO, G.M. (2007), **Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar**, Çev. Tufan Gündüz, İstanbul: Yeditepe Yayınevi

BUDAK, Münşi Kazvîni, (2000), **Cevâhirü'l-ahbar: Bahş-i Tarih-i İnan az Karakoyunlu ta Sal-ı 984**, haz. Behram Nejad, Tahran: Merkez-i Neşr-i Miras-ı Mektub

BİTLİSİ, Şerefhan, (1971), **Şerefnâme**, Çev. E.EminBozarslan, Çıra Yayınları: İstanbul

ÇAVUŞOĞLU, Sibel (2017), **Menâkıb'ı İbrahim-i Gülşenî Işığında İbrahim Gülşenî'ye Bağlı Bir Akkoyunlu Kazaskeri Kadı İsa Savecî**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ERDEM, İlhan (2005) "Otlukbeli Savaşı Sonrası Ak-Koyunlular", **OTAM**, S.17, 2005, ss.1-9

Gaffârî, (1334), **Tarih-i Cihân-âra**, Nşr.HasanNeraki , Tahran: İntişarat-ı Kitap

Hasan-ı Rumlu, (2006), **Ahsenü't Tevarih**, Çev. Mürsel Öztürk, TTK: Ankara

Hândmîr El-Hüseynî, (1353/1975), **Tarih-i Habîbü's-Siyer fi Ahbar-ı Efrad-ı Beşer**, haz. Muhammed Debîr-siyakî, İntişarat-ı KitapFuruş-i: Tahran

HINZ, Walther, (1992), **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd XV.Yüzyılda İnan'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi**, çev. Teyfik Bıyıkoğlu, TTK: Ankara

Hoca Sadettin Efendi, (1979), **TâcütTevârih**, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, C.III, Kültür Bakanlığı Yayınları: İstanbul

İsfahânî, FazullâhibnRûzbihânHuncî, (2003), **Tarih-i ÂlamÂrây-ı Emînî**, haz. Muhammed Ekber Aşık, Tahran: Miras-ı Mektub

Kazvîni, Muhammed Yusuf Vâleh-i İsfahânî-yi, (2001), **Hold-i Berîn (Târih-i Timûriyân-Türkemenân)**, haz. Mirza Haşim Muhaddis, Tahran: Miras-ı Mektub

Kazvîni, Yahyâ Abd'ül-Latif El-Hüseynî, (1314), **Lübbü'tTevârih**, haz. SeyyidCelaleddinTehrani, Tahran

MUHÛ-YÛ, Gülşenî, (2014), **Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî**, haz.Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Bilnet Matbaacılık

Sümer,Faruk (1989),“Akkoyunlular”,**DİA**,C.II,İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, ss.273-274.

_____ (2012), “Uzun Hasan”,**DİA**, C.XLIIİstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları:ss.261-264

Tihranî,Ebu Bekir -i,(2001),**Kitab-ı Diyarbekriyye**, Çev.Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

TAVUKÇU, Orhan Kemal, **Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve DîvânınınTenkidli Metni**,https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10601,dede-omer-rusenipdf.pdf?0&_tag1=996F7C32D7C6FAEAEA37BAD6DEF222CAA2A64231&crefer=B9B1E710449689127931CC7C50517A1F088049A93C64C349C5BDB657933A2EE0(Erişim Tarihi: 07.10.2019)

UZUN, Mustafa, (1982),**Dede Ömer Rûşenî'nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi**, Basılmamış Doktora Tezi, MÜ İlahiyat Fakültesi, İstanbul.

ZENO, Caterino-ContariniAmbrogio, (2006), **Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri**,Çev. Tufan Gündüz, İstanbul:Yeditepe Yayınevi

WOODS, John, (1993), **300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular**,İstanbul: Milliyet Yayınları

<https://www.luggat.com/index.php#ceviri> (Erişim tarihi:11.10.2019)

DEVELOPING A SCALE TO EVALUATE TURKISH PRIMARY SCHOOL SECOND
GRADE ENGLISH LANGUAGE TEACHING PROGRAM

Asst. Prof. Dr.Ali ERARSLAN*

Assoc. Prof. Dr. Ece Zehir TOPKAYA**

ABSTRACT

In Turkey, three major English Language Teaching Program (ELTP) changes have taken place since the first ELTP introduced in 1997. Following the 2006 ELTP, a new program was launched in 2013 with the common name known as 4+4+4 education system with which English Language Teaching Program was started from the 2nd grades in primary schools. Due to lack of a valid and reliable evaluation tool in literature, this study aims to develop and validate a scale to evaluate the 2nd grade ELTP that is currently in use in the Turkish education system. The scale development steps of DeVellis (2003) were followed and 84 items were pooled via conducting a literature review and document analysis, surveying the opinions of 15 primary school language teachers and utilizing interviews with 5 teachers. With the participation of 118 teachers, the first version of the scale was submitted to exploratory factor analysis, which yielded a five-factor solution with 34 items. This revised version was then administered to 85 teachers to conduct confirmatory factor analysis and reliability analysis. In its final form, the scale consisted of 28 items with 5 factors, the Cronbach's alpha reliability coefficients of which ranging from .86 to .93. The results indicate that the scale can be used to evaluate the 2nd grade ELTP.

Keywords : 2nd Grade ELTP; Evaluation; Program; 4+4+4 Education System

İLKOKUL İKİNCİ SINIF İNGİLİZCE ÖĞRETİM PROGRAMI DEĞERLENDİRME

ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

ÖZ

İlk İngilizce Öğretim Programının ortaya koyulduğu 1997 yılından bu yana, Türkiye'de başlıca üç İngilizce Öğretim Programı (İÖP) değişikliği meydana gelmiştir. 2006 İngilizce Öğretim Programını takiben, sonucu program bilinen ismiyle 4+4+4 eğitim sistemi ile 2013 yılında ortaya koyulmuş ve bu programla birlikte ilkokullarda İngilizce öğretimi 2. Sınıftan uygulamaya koyulmuştur. Alan yazında 2.Sınıf İngilizce Öğretim Programının değerlendirilmesinde ihtiyaç duyulan ölçme aracı eksikliğinden dolayı, bu çalışma mevcut olarak Türk Eğitim Sistemi'nde kullanılan 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nı (İÖP) değerlendirmek üzere bir değerlendirmeölçeği geliştirmeyi ve geçerlilik analizlerini yapmayı amaçlamaktadır. DeVellis'in (2003) ölçek geliştirme adımları takip edilmiş; literatür taraması ve doküman analizi vasıtasıyla 15 ilkokul yabancı dil öğretmeninin görüşlerini alarak ve 5 öğretmen ile yüz yüze görüşme yapılarak 84 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. 118 2. Sınıf İngilizce öğretmenin katılımıyla ölçeğin ilk hali üzerinde faktör analizi uygulanmış ve 5 faktörlü ve 34

*Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi, ali.erarslan@alanya.edu.tr, Orcid Id:0000-0003-2536-6044

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü , İngiliz Dili Eğitimi, ecetopkaya@comu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-5364-7551

maddeden oluşan bir sonuç elde edilmiştir. Ölçeğin bu yeni versiyonu, doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi yapılması amacıyla 85 2. Sınıf İngilizce öğretmeninden veri toplanarak yeniden uygulanmıştır. Ölçeğin son hali ise, Cronbachalfa güvenilirlik katsayısına göre, 86ve. 93 değerleri arasında seyreden 5 faktörlü 28 maddeden oluşmaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki, oluşturulan bu ölçek 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programını değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: 2. Sınıf İÖP, Değerlendirme, Program, 4+4+4 Eğitim Sistemi

Introduction

Turkey has gone through many social, economic, political and cultural changes since its establishment in 1923 (Gök, 2007). In the field of education there have also been constant efforts to improve the education system in the country (Başol & Bardakci, 2008). Especially major shifts in perspectives regarding educational theories such as constructivism, the use of technology, societal as well as individual needs and so on have instigated greater curricular changes.

While the Turkish education system has undergone these changes, the unprecedented spread of English as the lingua franca of international communication, coupling with globalization, has generated considerable impact on language policies of Turkey (Kirkgoz, 2009) propelling 3 major program reforms in English language (EL) teaching in primary education. The first one took place in 1997, in which the compulsory education was increased from 5 to 8 years and EL teaching started from 4th grade of primary state schools. The next comprehensive change came in 2003 and introduced constructivist and cognitive approaches to the curriculum. The final change was made with the 4+4+4 system in 2013, which lowered the starting grade to EL teaching and learning to 2nd grade.

Despite these rapid changes experienced in the language learning and teaching at primary school level and several evaluation studies on ELTPs, it is seen that a great majority of these studies were small scale ones (see Aybek, 2015; Bayraktar, 2014; Bozavli, 2015; Celik & Kasapoglu, 2014; Coşkun, Küçüktepe, & Baykın, 2014; Ekuş & Babayiğit, 2014; İyitoglu & Alci, 2015; Merter, Şekerci, & Bozkurt, 2014); thus, these evaluation studies generally aimed at collecting data from a small number of participants. Also, there is still a dearth of evidence to inform future curricular reforms and revisions based on large scale evaluations which require, among many others, the utilization of appropriate data collection technique, one of which is survey. As one of the most efficient tools, surveys help to investigate most areas of social inquiry and have a wide variety of domains to collect data especially from large-scale samples; thus, they enable researchers to gather data from large masses in a short period of time by accessing various stakeholders given the domain of inquiry (Nunan, 1992). In this sense, for the evaluations of education programs too, surveys provide making use of large scale evaluation studies through scales and questionnaires which indicates to a need for this current study.

Since programs shape teaching, materials production and assessment procedures and their quality is directly linked to pupils' learning and development, all program components require close monitoring to detect their strengths and

weaknesses. Therefore, this study focuses on the 2nd grade ELTP with the aim of developing a scale to evaluate it from the perspectives of the first-hand users of it, i.e. language teachers. Apart from the rationale given above, the scale development steps followed in this study may provide other researchers with a guideline that they may use in developing similar program evaluation tools.

2013 ELTP change in Turkey

To improve the quality of education and increase student participation rates, legislation was introduced in 2012, which increased the compulsory education from eight to twelve years. The education system was redefined into three levels: primary, secondary and high school, four years each. The 4+4+4 system launched in 2013 lowered the starting age for learning English to 6.6 years of age being implemented from second grade (MoNE, 2013). Together with these changes the ELTP for primary school level was also changed and designed in 2013.

In designing the new ELTP, the principles and descriptors of the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) were closely followed (MoNE, 2013). As stated by the Council of Europe (CoE), the CEFR particularly stresses the need for students to put their learning into real-life practice in order to support fluency, proficiency and language retention (2001). Accordingly, the new curricular model emphasizes language use in an authentic communicative environment. Besides, as no single language teaching methodology is flexible enough to meet the needs of learners at various stages and to address a wide range of learning styles, an eclectic mix of instructional techniques is adopted, drawing on an action-oriented approach in order to allow learners to experience English as a means of communication rather than focusing on the language as a topic of study. Therefore, in this new program the use of English is emphasized in classroom interactions of all types, supporting learners in becoming language users rather than students of the language, as they work towards communicative competence (CoE, 2001). This curricular model has three pillars of focus: language uses, functions and learning materials. At the earliest level comprising grades 2 through 4, the main emphasis is on listening and speaking. In terms of communicative functions, the 2nd Grade ELTP highlights the importance of language functions such as being able to introduce oneself, apologizing, asking for permission, describing things, weather, people and expressing feelings and basic needs etc., which are directly linked to daily life as also expressed in the program book provided by MoNE (2013). The material use of the 2nd Grade ELTP is divided into three as narrative materials, informative materials and finally interactive materials. Narrative materials are cartoons, chants and songs, fairy tales, rhymes etc. Informative materials are listed as charts, instructions, menus, notices, picture dictionaries, products (as labels, boxes and adverts) and signs. Among interactive materials are postcards, illustrations, conversations as well as cards, messages, notes and memos.

As can be understood, this 2013 curriculum change that introduced new concepts and ideas to EL learning and teaching and shifted language learning to the 2nd grade is a radical one and how it is perceived and implemented needs to be

analyzed owing to the fact that how a teaching program is perceived and implemented may actually be different from what it is actually intended to perform. Thus, evaluation of any program from the perspectives of different stakeholders may shed light on different features of them and their intentions, functions, implementations and outcomes.

Evaluation of teaching programs

Evaluation is one of the essential elements of the educational process (Musal et al., 2014) and contributes to various dimensions related to education programs or namely teaching programs. Teaching programs have a dynamic structure and they constantly change and evolve depending on the global and local needs of individuals, communities and countries. Thus, they need to be flexible. In line with this, in most cases, evaluation of a teaching program is related to its improvement, which aims to give an insight into how an increase may occur in the quality or effectiveness of it (Brown, 1995). In short, evaluation of a teaching program gives feedback on its effectiveness, accountability, strengths and weaknesses so that those stakeholders responsible for its development and implementation can make the necessary changes (Alderson & Beretta, 1992; Küçük, 2008).

There are four basic components of teaching programs, namely aims, outcomes, content and assessment (Demirel, 2013), all of which need to be identified while developing teaching programs. Therefore, depending on the aim of the evaluation, program goals or aims, outcomes to value the impact of the program, teaching strategies, materials used to deliver the content and assessment procedures as well as other factors such as policies, program philosophy, physical conditions of the classrooms or the district where the school is in etc., are the major areas of concern for educational evaluation (Agrawal, 2004; Adair-Hauck, MacLain, & Youngs, 1999; Phelps, 2011).

There are several studies conducted both abroad and in Turkey, where the above mentioned aspects, together or separately, have been taken as the foci of the evaluation of primary school English language teaching curricula (see Anghel, Cabrales, & Carro, 2012; Chen, 2013; Hammat, 2014; Min, 2007; Qi, 2016). Of these, Min evaluated the English language teaching curriculum implemented in primary education schools in Korea from two points; the first as an overview of the country's language teaching history based on curriculum changes, and the second as the implementation of English language teaching in primary schools. Evaluating the attainability of the English curriculum outcomes and the effect of English instruction on the other school subjects, Anghel et al. (2012) evaluated a bilingual primary education program offering both English and Spanish education in some public schools in Madrid, Spain. Similarly, Chen (2013) evaluated the Taiwanese primary English education from the perspective of language policy. Focusing on the EL teachers' opinions related to material aspect of the primary school EL curriculum, Hammad (2014) conducted an evaluation study to explore the different aspects of the materials used in the first three grades of elementary schools in Gaza. Finally, a very recent study conducted by Qi (2016) examined China's current primary school EL education policy and the

implementation of the primary school curriculum from the lenses of the students. As is seen, the different components of teaching programs have come under the microscope of researchers around the world.

Parallel to the curriculum changes, several evaluation studies have also been conducted in Turkey. For example, İğrek (2001) and Büyükduman (2005) evaluated the 1997 curriculum through the lenses of teachers while Tok (2002) focused on the perceptions of students. These studies showed that the planned and actual implementation of the curriculum had differences due to the reasons such as crowded classes, inadequacy of classroom resources and limited class hours. Tok (2002) compared Key Stage I English curriculum by comparing its implementation in state and private schools reporting that students in private primary schools had higher (92.4%) interest in language learning than those in state primary schools (83.4%). Evaluation studies conducted related to 1997 ELTP showed that it did not yield the desired results indicating major changes needed to be done. In terms of 2006 program, on the other hand, Zincir (2006) elicited the 5th grade EL teachers' opinions on the objectives of the program. The results of the study showed that teachers were not content with the objectives of the curriculum stating that they needed to be revised and changed. Similarly, Topkaya and Küçük (2010) conducted an evaluation study on the 4th and 5th grade ELTP with regard to its general characteristics, aims, outcomes and content. Their findings revealed that teachers had positive opinions related to program components. However, the study also showed that there were some inefficient points which required to be revised.

Related to 2013 ELTP, there are a number of studies conducted (Alkan & Arslan, 2014; Aybek, 2015; Bozavli, 2015; Bulut & Atabey, 2016; İyitoglu & Alci, 2015; Merter et al., 2014; Yıldırım & Tanrıseven, 2015). Among the earliest conducted studies in terms of the 2nd Grade ELTP, Alkan and Arslan (2014) in their study aimed at evaluating the 2nd Grade ELTP based on the opinions of English teachers implementing the program. They focused on different components as objectives, content, teaching and learning process of the program in their study and results of the study revealed that while the teachers had positive opinions about the different components of the program, they stated negative opinions related to the course book, class hours and physical conditions in terms of the implementation of the 2nd grade ELTP. The study conducted by İyitoglu and Alci (2015) also elicited teachers' views of the 2nd grade ELTP. The results of their study showed that the participant teachers had positive opinions about the needs analysis, evaluation and assessment, age and level relevance, teaching techniques and vocabulary teaching; on the other hand, insufficient materials, class size, lack of necessary learning techniques and lower student and parent motivation were regarded as the negative issues in implementation. Yıldırım and Tanrıseven (2015) in their study also asked the opinions of English teacher implementing the program. Similar to the findings of the previous studies, they found that the participant teachers had positive opinions and that they believed program was appropriate to students' level and students had positive attitudes towards language learning. On the other hand, the course book, class size, class hours and in-service training opportunities were stated as the negative aspects of the program, which are more relate to the implementation practices. In another

study, Bozavlı (2015) investigated the 2013 ELTP from the lenses of the teachers implementing the program based on the 2nd grades. Focusing mainly on the implementation practices of the teachers as well as the starting age to the instruction of EL from 2nd grades onwards, Bozavli highlighted that children at 2nd grade were willing to learn the language and teachers of English found the use of communicative skills relatively easy in 2nd grades compared to higher ones. However, Bozavlı (2015) also found that lack of appropriate use of games as well as inefficiency of classroom materials were among the major drawbacks of for the implementation of the program.

When these above-mentioned studies on the 2013 ELTP are analyzed from a methodological perspective, it can be seen that while some of them used quantitative methodologies (Alkan & Arslan, 2014; Özüdoğru & Adıgüzel, 2015; Tosuncuk, 2016)), some relied on qualitative ones (Aybek, 2015; Bayraktar, 2014; Bozavli, 2015; Celik & Kasapoglu, 2014; Coşkun et al., 2014; Ekuş & Babayiğit, 2014; İyitoglu & Alci, 2015; Yıldırım & Tanrıseven, 2015). To illustrate, Alkan and Arslan (2014) utilized a quantitative methodology by collecting data using a questionnaire while İyitoglu and Alci (2015), Yıldırım and Tanrıseven (2015), Bozavlı (2015), Ekus and Babayiğit, 2014 and Celik and Kasapoğlu (2014) made use of qualitative methods. It seems quite clear that when new programs are put into practice, there is a definite need to make use a valid and reliable tool to collect data covering the aspects of a teaching program. However, when the literature is reviewed based on the existing studies which evaluated the 2013 ELTP in the context of 2nd grades, most of these studies made use of qualitative means to collect data; on the other hand, the ones had quantitative approach to their studies used the previously constructed data collection tools by adopting them to their own contexts. Thus, there is a need for a standardized scale to evaluate the 2nd Grade ELTP and, this study aims to fulfill this gap by developing a scale for the evaluation of the 2nd Grade ELTP.

Method

To achieve the aim of the study, both qualitative and quantitative approaches were employed. While the former one included document analysis, literature review and interviews with stakeholders for item pooling, descriptive statistics, exploratory factor analysis (EFA), confirmatory factor analysis (CFA), and Cronbach's Alpha reliability analysis comprised the latter one. The Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 20.0 was employed for the EFA and reliability analysis while the Statistical Package Analysis of Moment Structure (AMOS.21) was utilized for the CFA.

Samples

To develop the scale, three different samples were included in the study. All participants voluntarily participated in the study.

Sample 1 consisted of 15 (10 Female, 5 Male) 2nd grade primary school EL teachers working at different schools in the city center of Denizli, Turkey. The age range of them was between 28 and 38 and they had an average of 8 years of teaching experience. All these participants were the graduates of English Language Teaching

except for one of the participants as a graduate of Economics. The participants in Sample 1 participated in the study during the item pooling stage of the scale.

Sample 2 included 118 (98 Female, 20 Male) 2nd grade teachers from different schools across Turkey. Their ages ranged from 25 to 45 with an average teaching experience of 10 years. A great majority of them graduated from EL Teaching Departments (78 %) and the rest (22 %) were graduates of Linguistics and English Language Literature. Almost all teachers (97.5 %) reported not to have attended a seminar, conference or workshop related to 2013 ELTP change. They completed the first version of the scale online which was generated from the item pool and the data were used for EFA.

Lastly, to validate and confirm the factor structure that emerged from the EFA, a third sample, Sample 3, was used comprising 85 (65 Female, 20 Male) 2nd grade EL teachers from different schools across Turkey. Their ages ranged between 25 and 30. While 68 (80 %) teachers were the graduates of EL Teaching Departments, 17 of them (20 %) were graduates of EL and Literature and American Language and Literature departments. The CFA was run following the data collection from this sample.

Instrumentation

To construct the scale, the eight-step scale development scheme offered by DeVellis (2003) was followed which includes *determining clearly what to measure, generating an item pool, determining the format for measurement, having initial item pool reviewed by experts, considering inclusion of validation items, administering items to develop a scale, evaluating the items, optimizing scale length*. These steps can also be grouped under three phases as the theoretical phase, the representativeness and appropriateness of data collection phase, and the statistical analysis of the construct phase (Slavec & Drnovesek, 2012). The first phase represents the construct's theoretical significance and existence while the second one involves determining the data collection in terms of representativeness and appropriateness of the construct. The final phase deals with the implementation of the construct through administration and evaluation of the items for optimization (Slavec & Drnovesek, 2012). These steps and phases are illustrated in Figure 1.

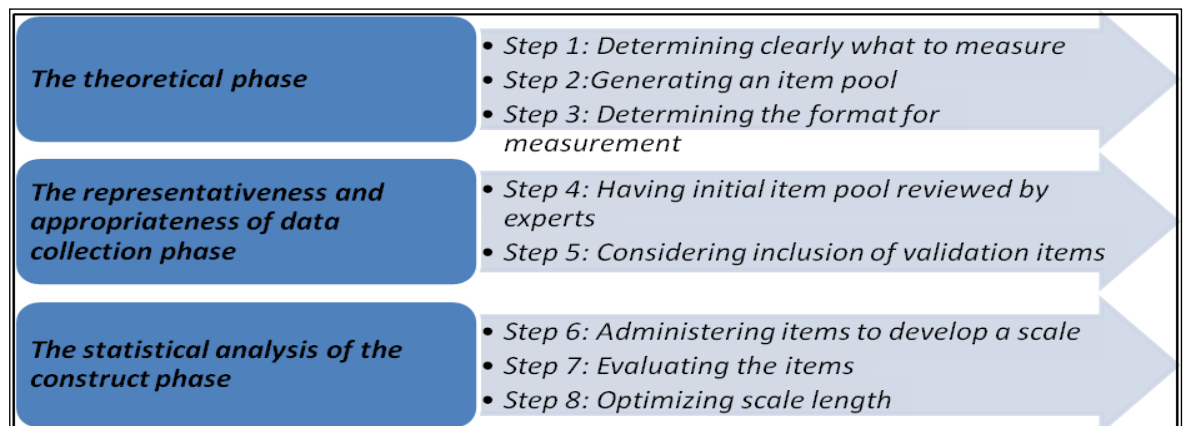

Figure 1. Phases and steps followed in the development of the scale

Presented below is the information about what was done with regard to each step given in Figure 1.

Step 1: Determine clearly what to measure

This step involved the clarification of the aspects of the program to be included in the evaluation. After reviewing the literature and analyzing the primary school curriculum carefully, a framework including the aims, outcomes, content, teaching activities (methods) as well as materials of the 2nd Grade ELTP was defined for the development of the scale.

Step 2: Generate an item pool

Then the researchers worked together on analyzing the program documents, known as document analysis, to generate the item pool. As Lynch (1996) states, in most program evaluation studies, one of the data gathering techniques is to collect available documents for the program. In this step, the philosophy of the program features, aims, outcomes, content, teaching activities and materials suggested to be used in the implementation of the 2nd grade ELTP were carefully analyzed and depending on the purpose of the study, the important statements were extracted and a total of 33 items were written.

In addition to document analysis, earlier evaluation studies related to primary school ELTPs were reviewed for the data collection instruments they utilized and 18 more items from the studies of Erdoğan (2005), Er (2006), Yanık (2007), Küçük (2008), Sak (2008) and Seçkin (2010) were chosen and cross-checked in terms of their appropriateness to our context. To finish the item pooling step, lastly, a questionnaire with 18 open-ended questions were given to 15 2nd grade EL teachers to elicit their opinions related to different aspects of the program. Then, 5 of these teachers were interviewed using the questions of the questionnaire to gain a deeper understanding of their perceptions. The questionnaires and interview data were then analyzed and 33 new items were added to the pool. As a result of these steps, an item pool consisting of 84 items was created which were roughly grouped under five parts representative of different aspects of the 2nd grade ELTP (see Table 1).

Table 1. Number of the items and their initial distributions according to different aspects of the program

Parts of the scale	Number of Items
A- General Features	18 Items
B- Program Aims	10 Items
C- Program Outcomes	18 Items
D- Program Content	18 Items
E- Teaching Methods and Materials	20 Items

Step 3: Determine the format for measurement and Step 4: Have the initial item pool reviewed by experts

In the following two steps, firstly a 5-point Likert type scale was chosen as the format of the measurement, ranging from *completely agree* to *completely disagree*. Then, this first version of the scale with 84 items was submitted to 3 experts working at EL Teaching departments of education faculties in two different universities in Turkey and they were asked to assess the relevancy of the items with regard to the aim of the scale, to comment on wording and clarity and to make suggestions for those parts that the researchers might have failed to include. As a result of this external reviews for content and construct validity, 6 items were revised and the scale was given its final form for the administration step.

Step 5: Consider inclusion of validation items

This step involves checking whether the respondents really read and answer the items truthfully. According to DeVellis (2003) there are two ways of doing this: adding a social desirability scale and adding a similar scale that aims to measure the same construct. Since the scale already included a large number of items, no validation items or scales were added in the initial administration of the scale.

Step 6: Administer items to develop a scale

After giving its final form according to the feedback of the experts, the first version of the scale was transferred to online professional platforms and was publicized in all English teachers' groups in Turkey. Those who taught 2nd graders were invited to take part in the study. Administering the scale took 4 weeks and 118 teachers (Sample 2) voluntarily responded the scale. The data obtained in this stage were subjected to the EFA.

After the first phase of the item reduction and factor analysis, the second version of the scale comprising 34 items was applied online to Sample 3. The CFA was done on the data collected to confirm the initial factor structure and perform reliability analysis.

Step 7: Evaluate the items

The data collected from Sample 2 were analyzed using SPSS version 20.0 for factor analysis. The EFA with Principal Axis Factoring (PAF) extraction method was chosen to analyze structural validity since the data were non-normally distributed (Costello and Osborne, 2005) and the skewness and kurtosis values were found to be -0.35 ($SE=0.22$) and 0.05 ($SE=0.44$) (Shapiro-Wilk test, $p < .01$). The reliability was assessed by using Cronbach's Alpha technique. Initially, KMO and Bartlett's Sphericity Test were conducted to check the sampling adequacy, and following these, factor analysis was done. As Yong and Pearce (2013) state, factor analysis is based on the fact that measurable variables can be reduced to fewer latent variables under a common variance. As also suggested by Williams, Brown and Onsmann (2012), to reduce the number of the items, the items with a factor loading of $.30$ should be retained and they need to load only in one factor and in case items fall into more than

one factor, the difference between the two loadings should be at least .10. These parameters were also followed during the data reduction stage of this study.

The next procedure was to conduct the CFA. It is based on structural equation modeling; an analysis utilized to validate the factor structure emerged through the EFA. Before conducting the CFA, however, the data obtained from Sample 3 were checked for normal distribution since one of the assumptions of this analysis is that the data is normally distributed (Andreassen, Lorentzen, & Olsson, 2006). The data from Sample 3 was found to be normally distributed with Skewness $-.59$ ($SE=0.26$) and Kurtosis $.19$ ($SE=0.52$) (Shapiro-Wilk test, $p > .01$), which meant that the CFA could be conducted.

Step 8: Optimize scale length

DeVellis (2003) states that the number of the items and their covariance affect the reliability of a scale since high number of items may place a burden on the participant; in contrast, the longer scales may provide higher reliability. Thus, the alpha, which is affected from the item correlation and item number, can be increased by dropping the bad items which have lower correlations with other items.

Similarly, following the statistical analyses, to increase the internal consistency, the items with low correlations were dropped and 28 items remained in the final structure following the reliability analyses and item evaluations.

Results

The EFA: Factor structure of the scale

To understand the factor structure of the scale, the EFA was run using the data from Sample 2. As a first step, Kaiser Meyer Olkin (KMO) and Bartlett's Sphericity test were conducted to check whether the data were suitable for factor analysis (see Table 2).

Table 2. Kaiser Meyer Olkin (KMO) and Bartlett's Sphericity test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy			.933
Bartlett's Sphericity	Test of Approx. Chi-Square		3.032E3
	Df		561
	Sig.		.000

According to KMO, sampling adequacy in the study was .933 and it was in the accepted level since the world-over accepted index is over 0.6 (Williams et al., 2012; Yong & Pearce, 2013). Also, Bartlett's Test of Sphericity indicates whether the relationship among variables is strong or not. As the table shows, the observed significance level was $p < 0.001$, indicating a strong relationship. These analyses confirmed the suitability of the data for factor analysis.

In the next step, 50 items with initial communalities less than .30 were removed and the remaining 34 were further analyzed to determine the number of significant

factors. To do this, principal axis factoring (PAF) extraction method was employed. The analysis yielded a five factor solution with eigenvalues over 1.0, which accounted for 60.87 % of the total variance. In order to determine where the factors leveled off, the scree plot was also inspected, which supported the decision to retain the factors (see Figure 1).

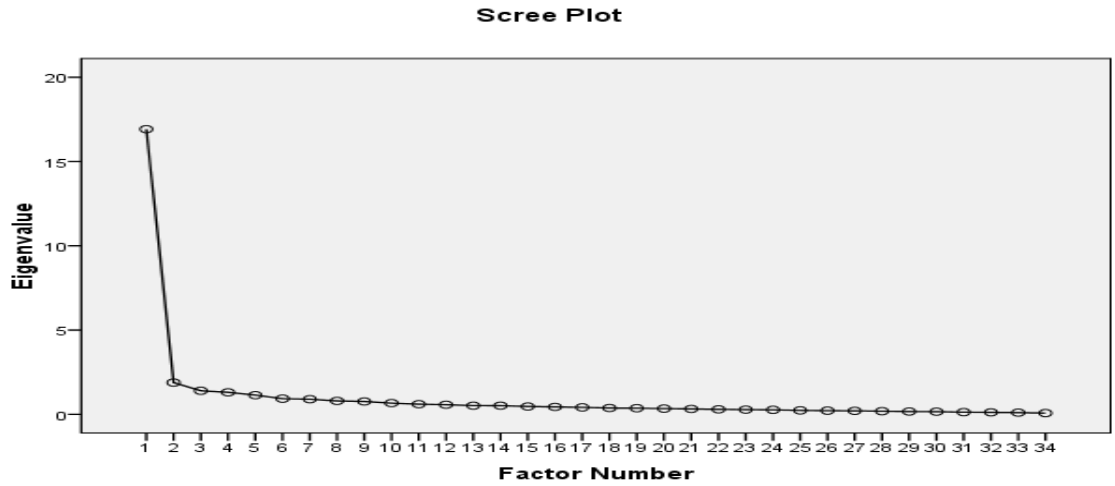

Figure 1. The scree plot of factor loadings

Next, to determine what items were loaded under what factors, promax rotation (oblique) was conducted since underlying structures were expected to be correlated. Table 3 shows the rotated factors with their loadings.

Table 3. Results of the rotated factor analysis and factor loadings

Items	Factor				
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
Factor I	Teaching Methods and Materials				
E10	.873				
E20	.733				
E14	.630				
E3	.564				
E9	.564				
E11	.551				
D19	.540				

D2 .471

E1 .452

E5 .400

Factor II Program Outcomes

A17 1.009

A16 .811

C3 .722

C11 .627

C10 .525

C2 .436

A18 .436

Factor III Program Aims

B5 .635

C13 .623

B1 .578

C7 .511

C8 .302

Factor IV General Characteristics

A6 .784

B2 .590

A10 .580

B7 .536

A2 .473

D4 .384

Factor V Program Content

D13 .871

A15					.508
D15					.498
D12					.401
D1					.333
D8					.313
Eigenvalues	16.921	1.881	1.398	1.304	1.137
Variance explained	48.684	4.264	2.982	2.628	2.310
Total variance	60.868				

The first factor with 10 items was the largest factor, which accounted for 48.684 % of the variance. The items in this factor mainly referred to the 2nd grade ELTP Teaching Methods and Materials and thus the factor was labeled as "Teaching Methods and Materials". The second factor with 7 items explained 4.264 % of the variance and was named as "Program Outcomes" since the items in this factor were related to the learning outcomes of the program. The third factor with 5 items accounted for 2.982 % of the variance and the items under this factor sought teachers' opinions about the aims of the program. Thus, this factor was named as "Program Aims". The fourth factor with 6 items accounted for 2.628 % of the variance. The items in this factor mainly referred to the general characteristics of the program. Hence, the factor was labeled as "General Characteristics". The fifth and the final factor with 6 items accounted for 2.310 % of the variance and was labeled as "Program Content" since the items in this factor were all related to the content of the 2nd grade ELTP.

The CFA

Apart from the EFA, the CFA with AMOS.21 program was conducted using the data from Sample 3 to verify the factor structure extracted by the EFA. In literature, it is usually considered to be unnecessary and unrealistic to report every index included in the program "as it will burden both a reader and a reviewer" (Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008, p. 56). Yet, a variety of indices should be used so that different aspects of model fit can be reflected. In this study, the goodness-of-fit indices that were chosen to assess the fit are the Chi-square statistic, Comparative Fit Index (CFI), Goodness-of-Fit Index (GFI), and Root Mean Square Error Approximation (RMSEA).

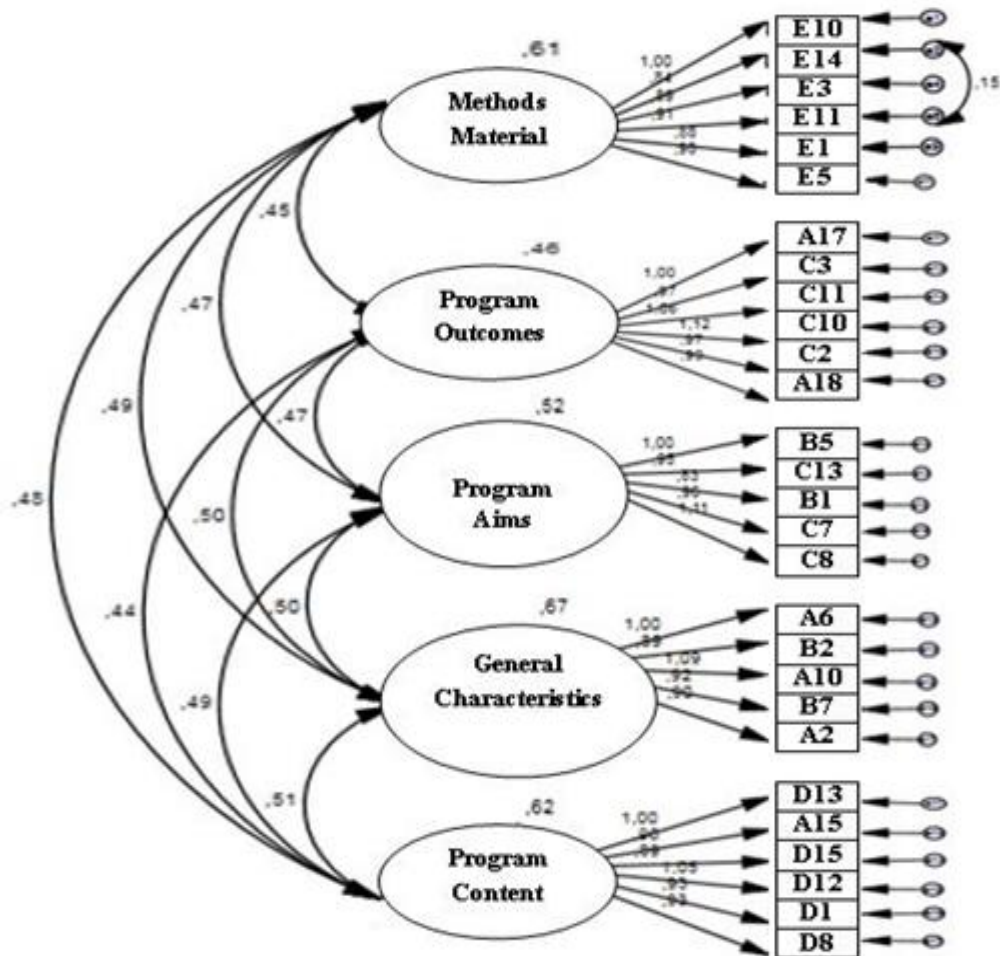

Figure 2. Standardized coefficients

The first analysis yielded an insignificant chi-square result ($p > .05$) and an acceptable fit index for RMSEA (RMSEA=.06) indicating that the model had a good fit to the data from Sample 3. Yet, the GFI and CFI tests with values .89 and .88 respectively suggested that the fit of the model was questionable since the criterion for a good model fit to the data for the CFI and GFI are values exceeding .90.

To understand the reasons for this poor fit, firstly the factor loadings for all items were examined, which showed that they were all above 0.6. In literature, 0.5 is generally considered as a cut-off for acceptable factor loadings (Hair Jr, Black, Babin, & Anderson, 2014). Next, modification indices (MI) were considered to improve the model fit. The correlated measurements for six pairs of items (E10-E20, E3-E9, E11-D19, E1-D2, A17-A16, B7-D4) were found to be high and thus, indicated that there were some redundancies between the items. After a careful examination of the content of the items, six of them, i.e. E20, E9, D19, D2, A16, and D4, were removed from the model and a second CFA with 28 items was run. The analysis confirmed the hypothesized factor structure with goodness of fit indices within acceptable limits. The

chi-square test revealed an acceptable fit between the hypothesized model and the sample data (χ^2 (339, N=81)=561.764, $p > 0.01$). The χ^2/df was 1.657. The RMSEA, GFI and CFI values were 0.91, 0.92 and 0.05 respectively. Figure 2 illustrates the standardized coefficients for the final model.

As a final step, the whole scale and its subfactors were analyzed for reliability using the Cronbach's Alpha technique (see Table 4). The analysis showed that the internal consistency of the total scale was .96.

For each factor within the scale the Cronbach's Alpha values range from .86 lowest to .93 highest, which indicated a high reliability score for each factor in the scale. The high reliability values confirmed that the instrument is quite reliable for data collection since the values are in the accepted level of reliability (Pallant, 2002).

Table 4. Reliability values for the factors and the total scale

Factor label	Cronbach's Alpha	N of Items
Methods and Materials	.89	6
Program Outcomes	.89	6
Program Aims	.89	5
General Characteristics	.86	5
Program Content	.93	6
Total scale	.96	28

In the final version of the scale, there were 28 items left and as the final process, the scale was named as "2nd Grade ELTP Evaluation Scale" (see Appendix A for the final version of the scale).

Conclusion

English teaching programs in Turkey have gone through significant changes since 1997. In 2013 a new ELTP was launched and students started to learn English in primary schools beginning from the 2nd grade. Since new programs as well as the ongoing ones require evaluation in order to achieve a clear understanding related to their effectiveness, implementation, strengths and weaknesses, more evaluation studies are needed that use different evaluation designs with different methodologies and data collection instruments. Following this understanding, this study aimed to contribute to evaluation studies by attempting to develop an evaluation scale specifically designed for 2nd grade ELTP.

In order to develop the scale, eight steps offered by DeVellis (2003) were followed. After the item pooling stage described in detail above 84 items were put

together as the first version of the scale. After piloting this first version with the participation of 118 EL teachers, the data obtained were analyzed to explore the factor structure of the scale and its reliability. As a result of the EFA, 84 items were decreased to 28 and the reliability analyses yielded high values for all the components of the scale, which indicate that the scale can be used for the evaluation of the 2nd grade ELTP. The future use of this scale and the results of these studies may help program designers make informed decisions regarding up-dating and revising program components.

REFERENCES

- ADAIR-HAUCK, B., Willingham-MacLain, L., & Earnest-Youngs, B. (1999). Evaluating the integration of technology and second language learning. *CALICO Journal*, 17(2), 269–306. <https://doi.org/10.11139/cj.17.2.269-306>.
- AGRAWAL, M. (2004). Curricular reform in schools: the importance of evaluation. *Journal of Curriculum Studies*, 36(3), 361–379. <https://doi.org/10.1080/0022027032000152987>
- ALDERSON, C., & Beretta, A. (1992). *Evaluating Second Language Education*. Cambridge University Press.
- ALKAN, M. F., & Arslan, M. (2014). İkinci Sınıf İngilizce Öğretim Programının Değerlendirilmesi * Evaluation of the 2nd Grade English Language Curriculum. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 87–99.
- ANDREASSEN, T. W.; Lorentzen, B. G.; Olsson, U. H. (2006). The impact of non-normality and estimation methods in SEM on satisfaction research in marketing. *Quality & Quantity*, 40(1), 39-58.
- ANGHEL, B., & Cabrales, A. (2012). Evaluating a bilingual education program in Spain : the impact beyond foreign language learning. In *Working Paper - Economic Series*, May 2012. Retrieved from: <http://earchivo.uc3m.es/bitstream/id/65176/we1214.pdf>
- AYBEK, B. (2015). İlkokul İkinci Sınıf İngilizce Dersinin İngilizce Öğretmenlerinin Görüşlerine Dayalı olarak Değerlendirilmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10, 67–84.
- BAŞOL, G., & Bardakci, S. (2008). A Qualitative Study On Changes Of Educational Values Among Teacher. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 8(May), 467–479.
- BAYRAKTAR, B. (2014). *İlkokul 2.sınıf İngilizce dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*(Unpublished Master's Thesis). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- BOZAVLI, E. (2015). İlkokul 2. Sınıfta Yabancı Dil Öğretiminin Öğretmen Görüşlerine

Göre Değerlendirilmesi. *Ines Journal*, 2(2), 74–83.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.16991/INESJOURNAL.19>

BROWN, J. D. (1995). *The elements of language curriculum*. Massachusetts: Heinle and Heinle Publishers

BULUT, İ., & Atabey, E. (2016). İlkokul İkinci Sınıf İngilizce Dersi Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *İnönü University Journal of the Faculty of Education*, 17(3). <https://doi.org/10.17679/INUEFD.17366404>.

BÜYÜKDUMAN, F. İ. (2001). *The opinions of primary school teachers of English on the syllabus of English as a second language in primary school fourth and fifth grades*(Unpublished Master's Thesis). Yıldız Teknik University, İstanbul.

CELİK, S., & Kasapoglu, H. (2014). Implementing the recent curricular changes to English language instruction in Turkey: opinions and concerns of elementary school administrators. *South African Journal of Education*, 34(2), 1-14.

CHEN, A. H. (2013). An evaluation on primary English education in Taiwan: From the perspective of language policy. *English Language Teaching*, 6(10), 158–165

Council of Europe (2001a). **Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment**, Cambridge: CUP.

COŞKUN, K., Küçüktepe, S. E., & Baykın, Y. (2014). İkinci Sınıf İngilizce Dersi Ve Programına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 55–78.

DEMİREL, Ö. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme-Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi, Ankara.

DEVELLIS, R. F. (2003). *Scale development: Theory and applications (2nd Edition)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

ER, K. O. (2006). Evaluation of English Curricula in 4th and 5th Grade Primary Schools. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39, 1-25

ERDOĞAN, V. (2005). *An Evaluation of the English Curriculum Implemented at the 4th and 5th Grade Primary State Schools: The Views of the Teachers and the Students* (Unpublished MA Thesis). Mersin University, Institute of Social Sciences, Mersin.

EKUŞ, B., & Babayigit, Ö. (2014). İlkokul 2. sınıftan itibaren yabancı dil eğitimi verilmesine ilişkin sınıf ve İngilizce öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Researcher: Social Science Studies*, 40–49.

GÖK, F. (2007). *The History and Development of Turkish Education. Education in 'Multicultural' Societies – Turkish and Swedish Perspectives*, eds. Marie Carlson, Annika Rabo and Fatma Gök, Swedish Research Institute in Istanbul, *Transactions*, vol. 18 (Stockholm 2007), pp. 247-255.

HAIR Jr, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate Data*

Analysis (Seventh Ed). Essex: Pearson.

HAMMAD, E. A. R. (2014). Palestinian EFL Teachers ' Attitudes Towards English Textbooks Used at the First Three Grades of Elementary School. **The Electronic Journal for English as a Second Language**, (May), 1–18.

HOOPER, D., Coughlan, J., Mullen, M. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit. **Electronic Journal of Business Research Methods**, 6(1), 53-60.

İĞREK, G. E. (2001). **Öğretmenlerin ilköğretim İngilizce programına ilişkin görüşleri**(Unpublished Master's Thesis). Hacettepe University, Ankara.

İYITOĞLU, O., & Alci, B. (2015). A Qualitative Research on 2nd Grade Teachers' Opinions about 2nd Grade English Language Teaching Curriculum. **Elementary Education Online**, 14(2), 682–696.

KIRKGOZ, Y. (2009). Globalization and English Language Policy in Turkey. **Educational Policy**, 23(2006), 663–684. <https://doi.org/10.1177/0895904808316319>

KÜÇÜK, Ö. (2008). **An Evaluation of English Language Teaching Program At Key Stage I and the Opinions of Teachers regarding the Program**(Unpublished MA Thesis). Çanakkale 18 Mart University, Institute of Social Sciences, Çanakkale.

LYNCH, B. K. (1996). **Language program evaluation. Theory and practice**. New York: Cambridge University Press

MERTER, F., Şekerci, H., & Bozkurt, E. (2014). İngilizce Öğretmenlerinin İkinci Sınıf İngilizce Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. **Asos Journal**, 2(5), 199–210.

MIN, C. K. (2007). Innovative English Education Curricula and the Strategies of Implementation in Korea. In Y. H. Choi & B. Spolsky (Eds.), **ELT Curriculum Innovation and Implementation in Asia** (pp. 101–129). Asia TEFL.

MoNE (Ministry of National Education). 2013). **İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) İngilizce Dersi Öğretim Programı**. Ankara

MUSAL, B., Taskiran, C., Gursel, Y., Ozan, S., Timbil, S., & Velipasaoglu, S. (2014). An Example of Program Evaluation Project in Undergraduate Medical Education, **Education for Health**, 21(1): 1-7.

NUNAN, D. (1992). **Research Methods in Language Learning**. Cambridge University Press: Cambridge.

COSTELLO, A.B., & Osborne, J.W. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. **Practical Assessment, Research and Evaluation**, 10(7), 1-9.

ÖZÜDOĞRU, F., & Adıgüzel, O. C. (2015). Evaluation of primary school 2nd grade English Language Teaching Curriculum. **Turkish Studies**, 10(11), 1251–1276.

PALLANT, J. (2002). **SPSS survival manual**. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press.

PHELPS, R. (2011). *Improving Practice Through Program Evaluation*. Centre for Children and Young People Background Briefing Series, no.8. **Lismore: Centre for Children and Young People**, Southern Cross University.

QI, G. Y. (2016). The importance of English in primary school education in China:perceptions of students. **Multilingual Education**, 6(1). Retrieved from <https://multilingual-education.springeropen.com/articles/10.1186/s13616-016-0026-0>.

SAK, Ö. (2008). *Evaluation of the English programme for primary education according to teachers' opinions* (Unpublished Master's Thesis). Abant İzzet Baysal Univeristy, Institute of Social Sciences, Bolu.

SEÇKİN, H. (2010). *Evaluation of Fourth Grade English Language Program*(Unpublished Doctoral Thesis). Hacettepe University, Ankara.

SLAVEC, A., & Drnovsek, M. (2012). A perspective on scale development in entrepreneurship research. **Economic and Business Review**, 14(1), 39–62.

TOK, H. (2003). *İlköğretim birinci kademesinde yabancı dil öğretiminde karşılaşılan sorunların değerlendirilmesi*(Unpublished Master's thesis). İnönü University, Malatya.

TOSUNCUK, Ö. (2016).*İlkokulda İngilizce Öğretiminin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. Uşak Üniversitesi.

WILLIAMS, B., Brown, T., & Onsmann, A. (2012). Exploratory factor analysis : A five-step guide for novices. **Australasian Journal of Paramedicine**, 8(3), 1–13. Retrieved from <http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1373&context=jephc>.

YANIK, A. E. (2007). *A study of English language curriculum implementation in 6th, 7th and 8th grades of public primary schools through teachers' and students' perceptions* (Unpublished Doctoral Thesis). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

YILDIRAN, Ç., & Tanrıseven, I. (2015). Teachers ' Opinions on the English Curriculum of the 2nd Grade Primary Education.**International Journal of Language Academy**, 3(1), 210–223.

YONG, A. G., & Pearce, S. (2013). A Beginner's Guide to Factor Analysis : Focusing on Exploratory Factor Analysis. **Tutorials in Quantitative Methods for Psychology**,9(2), 79–94.

ZEHİR TOPKAYA, E. & Küçük, Ö. (2010). An evaluation of 4th and 5th grade English language teaching program. **Elementary Education Online**, 9(1), 52–65.

ZINCİR, B. (2006). *5th grade English teachers' evaluations of curriculum objectives* (Unpublished MA Thesis). Anadolu University, Eskisehir.

APPENDIX A

2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği 2nd GRADE ELTP EVALUATION SCALE	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kisimen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Strongly Disagree	Disagree	Partly Agree	Agree	Strongly Agree
1. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı öğrencilerin görsel / işitsel materyallerle (fotoğraf, gerçek nesnelere, vs) çalışmalarını teşvik etmektedir.	1	2	3	4	5
The 2 nd Grade ELTP encourages students to work with visual / audio materials (photographs, real objects, etc.).	1	2	3	4	5
2. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nda önerilen ders araç-gereçleri, programın gerektirdiği yöntem ve tekniklere uygundur.	1	2	3	4	5
The course materials recommended in the 2 nd Grade ELTP are suitable for the methods and techniques required by the program.	1	2	3	4	5
3. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nda önerilen yöntem ve teknikler öğrencilerin derslere aktif katılımlarını sağlayıcı özelliktedir.	1	2	3	4	5
The methods and techniques recommended in the 2 nd Grade ELTP enable students to participate actively in classes.	1	2	3	4	5
4. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nda önerilen ders araç-gereçleri programın etkili bir şekilde uygulanması için yeterli niteliğe sahiptir.	1	2	3	4	5
The course materials recommended in the 2 nd Grade ELTP are sufficient for the effective implementation of the program.	1	2	3	4	5
5. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nda İngilizce öğretimi için önerilen yöntem ve teknikler programın amaçlarına uygundur.	1	2	3	4	5
The methods and techniques recommended for teaching English in the 2 nd Grade ELTP are suitable for the program aims.	1	2	3	4	5
6. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nda öğretme ve öğrenme etkinlikleri, ünitelerin amacı ile öğrenci kazanımlarını gerçekleştirici niteliğe sahiptir.	1	2	3	4	5
The teaching and learning activities in the 2 nd Grade ELTP have the feature of realizing student outcomes with the aim of units.	1	2	3	4	5
7. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı öğrencilere İngilizce iletişim kurlmaları	1	2	3	4	5

için gerekli dil bileşenlerini sağlamaktadır.					
The 2 nd Grade ELTP provides students with the necessary language components to communicate in English.	1	2	3	4	5
8. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın kazanımları bireyin günlük hayatında işine yarayacak türdendir.	1	2	3	4	5
The outcomes of the 2 nd Grade ELTP are useful for the daily lives of the individuals.	1	2	3	4	5
9. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı kazanımları, öğrencilerin günlük iletişimde basit cümle yapılarını kullanabilmelerini sağlayıcı niteliktedir.	1	2	3	4	5
The outcomes of the 2 nd Grade ELTP enable students to use simple sentence structures in daily communication.	1	2	3	4	5
10. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın konuşma becerisi kazanımları öğrencilerin konuşma becerisini geliştirebilecek niteliktedir.	1	2	3	4	5
Speaking skill outcomes of the 2 nd Grade ELTP are able to improve students' speaking skills.	1	2	3	4	5
11. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın kazanımları gözlemlenebilir niteliktedir.	1	2	3	4	5
Outcomes of the 2 nd Grade ELTP are observable.	1	2	3	4	5
12. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı öğrencilerin ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanmıştır.	1	2	3	4	5
The 2 nd Grade ELTP was designed taking the students' needs into account.	1	2	3	4	5
13. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın amacı öğrencilerin yabancı dile ilişkin öğrenme motivasyonlarını arttırmaktır.	1	2	3	4	5
The aim of the 2 nd Grade ELTP is to increase students' motivation for learning the foreign language.	1	2	3	4	5
14. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın kazanımları öğrencilerin duyuşsal gelişimlerine (ilgi, istek, olumlu tutum vb.) uygundur.	1	2	3	4	5
The outcomes of the 2 nd Grade ELTP are appropriate for the students' affective development (interest, desire, positive attitude, etc.).	1	2	3	4	5
15. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın amacı İngilizceyi öğrencilere sevdirmektir.	1	2	3	4	5
The aim of the 2 nd Grade ELTP is to make students love English.	1	2	3	4	5

16. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın konuşma becerisi kazanımları öğrencilerin ulaşabileceği düzeydedir.	1	2	3	4	5
The speaking skill outcomes of the 2 nd Grade ELTP can be attained the students.	1	2	3	4	5
17. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın kazanımları öğrenci merkezli eğitim-öğretim ilkelerine uygundur.	1	2	3	4	5
The outcomes of the 2nd Grade English Program are in accordance with the student-centered educational principles.	1	2	3	4	5
18. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı ülkemizin her yerinde İngilizce öğretimine uygundur.	1	2	3	4	5
The 2nd Grade English Program is suitable for teaching of English all over the country.	1	2	3	4	5
19. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın amaçları 2. sınıf öğrencilerinin hazır bulunuşlukları ile örtüşmektedir.	1	2	3	4	5
The aims of the 2 nd Grade ELTP are consistent with the 2nd grade students' preparedness to learn.	1	2	3	4	5
20. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nı uygulamada kılavuz kitapları öğretmene yol gösterici yeterliliğe sahiptir.	1	2	3	4	5
The Teachers' Book provided for English teachers can guide them in the implementation of the 2nd Grade ELTP.	1	2	3	4	5
21. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı öğrencilerin İngilizceyi kendilerine güvenerek öğrenmeleri amacını taşımaktadır.	1	2	3	4	5
The 2 nd Grade ELTP aims to help students learn English with confidence.	1	2	3	4	5
22. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı öğretmenlerin dersleri planlamasına kolaylık sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
The 2 nd Grade ELTP makes it easy for teachers to plan their lessons.	1	2	3	4	5
23. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın içeriğinde yer alan konular öğrencilerin yaşına uygun konulardan oluşmuştur.	1	2	3	4	5
The subjects included in the content of the 2 nd Grade ELTP are appropriate to the age of the students.	1	2	3	4	5
24. 2. sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın kapsamı (öğrenciye sunduğu kelime-dilbilgisi-söz öbekleri bağlamında) bu seviyedeki öğrenciler için uygundur.	1	2	3	4	5

The scope of the 2 nd Grade ELTP (in the context of the vocabulary-grammar-phrases provided to the student) is suitable for students at this level.	1	2	3	4	5
25. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın içeriğinde bulunan kelime bilgisi öğrencilerin öğrenebileceği temel kelimelerden oluşmaktadır.	1	2	3	4	5
The vocabulary of the 2 nd Grade ELTP is composed of basic words that students can learn.	1	2	3	4	5
26. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın içeriği 2. sınıf öğrencilerinin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte düzenlenmiştir.	1	2	3	4	5
The content of the 2 nd Grade ELTP is designed to meet the needs of Grade 2 students.	1	2	3	4	5
27. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın içeriği, öğrencilerin günlük yaşamı (ev, okul, yakın çevre vb.) ile ilişkilendirilmiştir.	1	2	3	4	5
The content of the 2 nd Grade ELTP is related to the daily life of the students (home, school, neighbourhood, etc.).	1	2	3	4	5
28. 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programı'nın içeriği, programın amaç ve kazanımlarının ulaşılmasını gerçekleştirecek şekilde düzenlenmiştir.	1	2	3	4	5
The content of the 2 nd Grade ELTP is designed to achieve the aims and outcomes of the program.	1	2	3	4	5

**OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BARTIN'DA BELEDİYE TEŞKİLATININ
KURULUŞU VE KARŞILAŞILAN YÖNETİMSEL SORUNLAR**

Doç. Dr. Emrah ÇETİN*

Bora YILMAZ*

ÖZ

Bartın'da belediye teşkilatı kurulmadan önce "çarşı ağası" diye tabir edilen bir görevli tarafından çarşı ve pazar yerlerinin denetlenmesi, temizlik işlerinin yapılması gibi birtakım belediye hizmetlerinin yürütüldüğü bilinmektedir. 1867 yılında kaza merkezi haline getirilen Bartın'da belediye teşkilatının kurulması için de çalışmalara başlanmıştır. Bu kapsamda 1870 yılında kurulan belediye meclisi belediye hizmetlerini yürütme görevini üstlenmiştir. Ancak Bartın'da modern nitelikteki ilk belediye teşkilatı 1876 yılında kurulabilmiştir. Belediyenin ilk yılları kurumsallaşmanın tamamlanması, mali sıkıntılar ve eleman eksikliği gibi problemlerin aşılması ile geçmiştir. Bu yüzden ilk beş yıllık dönemde belediyenin kayda değer bir çalışması olmamıştır. Bununla birlikte 1880'li yılların ortalarından itibaren şehirdeki belediye çalışmaları yoğunlaşmıştır. Belediyenin öncelikli gündem maddesi şehirdeki su problemini çözmek olmuştur. Bunun dışında temizlik işlerinin yürütülmesi, altyapı ve kanalizasyon sorununun giderilmesi, çarşı ve pazar yerlerinin denetlenmesi gibi işler belediyenin başlıca çalışma alanlarıdır. Ayrıca şehirdeki hükümet binası, köprüler ve okulların yapımında da belediye katkıda bulunmuştur. Osmanlı taşrasındaki pek çok küçük şehir belediyesinin yaşadığı sıkıntıların benzerleri Bartın Belediyesinde de görülmektedir. Belediyenin etkin bir şekilde teşkilatlanamaması, maddi yetersizlikler, bilgili eleman eksikliği, ayan gibi önde gelen isimlerin muhalefeti vb. durumlar bu sıkıntıların başlıcalarıdır. Bununla birlikte zaman zaman Bartın Belediyesi ile ilgili zimmete para geçirme, haksız yere vergi toplama, halka zulüm ve baskı yapma gibi birtakım yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları gündeme gelmiştir. Bunların birçoğunun yörenin önde gelen ayanları arasındaki rekabete dayanan şikâyetlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tüm bu zorluklara rağmen kuruluşunu takiben teşkilatlanma ve kurumsallaşma çabaları ile geçen ilk on yıllık dönemin ardından Bartın Belediyesinin çalışmalarındaki sürekliliğin devam ettiği görülmektedir. Üstelik Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde dahi bu çalışmaların sürdürülmüş olması Osmanlı'dan Cumhuriyet'e şehrin gelişiminin devam etmesi bakımından son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bartın, Belediye, Osmanlı Devleti, Cumhuriyet, Bayındırlık.

**THE FOUNDATION OF MUNICIPAL GOVERNMENT IN BARTIN AND ADMINISTRATIVE
PROBLEMS ENCOUNTERED FROM THE OTTOMAN TO THE TURKISH REPUBLIC**

ABSTRACT

Before the foundation of a municipal government in Bartın, it is known that some civic services such as controlling the marketplace and cleaning service were carried out by a person called "çarşıağası". In 1867, when Bartın became the center of the district, there began some

*Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi, emrahc@bartin.edu.tr, Orcid ID:0000-0002-9330-6468

*Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, borayilmaz96@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0001-8367-581X

efforts to found a municipal government. Hence, in 1870, the municipal government was formed and it took the responsibility of carrying out civic services. However, it was not until 1876 that the first modern municipality could be established. The early years of the municipality were hard because of financial difficulties and lack of personnel. Therefore, there was no significant service by the municipality for the first five years. In the middle of 1880s, there began an increase in the number of municipal works in the city. The priority was given to solve the water problem. The other main works of the municipality were conducting cleaning services, dealing with the problems in infrastructure and sewages and controlling marketplaces. The municipality also made contributions to the constructions of government house, bridges and schools. Bartın had similar difficulties as many other small provinces in Ottoman Empire did. The major ones were the problems in the organization of the municipality, financial difficulties, lack of qualified personnel, oppositions of the notables. In addition, there were some allegations of corruption and infraction about Bartın Municipality such as embezzlement, unfair tax collection and tyrannizing the public. It can be understood that many of these allegations were because of ayans (local notables) between the notables. In spite of all these difficulties, it can be seen that the sustainability in the works of Bartın Municipality continued after the first ten- year passing period which many efforts were made in organization and institutionalization. Furthermore, the fact that these works continued during the period of World War I and Independence War was very important in terms of the development of the city from Ottoman to Turkish Republic.

Keywords:Bartın, Municipality, Public Works, Ottoman, Turkish Republic.

Giriş

Bartın isminin kaynağı, Bartın şehrinin içinden geçen Bartın Irmağı'dır. Bartın Irmağı'nın adı, antik dönemin önemli kaynaklarından Homeros'un İlyada'sında "*Parthenios*" olarak geçmektedir (Homeros, 1975:120). Parthenios, "*Sular İlahesi Güzel Kız*" veya "*Muhteşem Akan Su*" anlamlarına gelmektedir (Aşçıoğlu, 2001:7). Strabon, Parthenios Irmağı'nın çiçekli bölgelerden geçtiği için bu ismi aldığını yazar. Parthenios, Hellence'de "*Saf/Genç Kız Gibi*" anlamına gelen bir çiçeğin adıdır(Strabon, 2000:19). Bu kelime zaman içinde değişerek günümüzde "*Bartın*" şeklinde söylenilegelmiştir.

Bartın bölgesinde Ortaçağda Parthenia adı verilen bir şehrin var olduğu bilinmektedir. Ancak bu küçük şehir uzun bir süre Amasra'nın gölgesinde kalmış ve onunla anılagelmiştir. Anadolu'da Hitit hâkimiyetinin olduğu dönemlerde Karadeniz kıyıları Kaşkalar adlı bir kavmin elinde bulunuyordu. Kaşkalar ve onlardan sonra sırasıyla Lidya, Pers, Roma, Bizans, Cenova ve Osmanlı hâkimiyetleri altında bölgede oluşturulan yerleşimlerin daima Parthenios yani Bartın nehri kenarında kurulduğu bilinmektedir. Homeros, bu yörede Paflagonyalıların oturduğundan ve bunların nehir kenarında büyük bir saray yaptırdıklarından bahseder(Tuncel, 1992:87).

Osmanlı idaresinin bu bölgede kurulması ancak 15. yüzyılda mümkün olmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in Amasra'yı Cenevizlilerden almak üzere Mahmud Paşa idaresindeki deniz kuvvetlerini buraya gönderirken kendisinin de karadan hareket ederek ordugâhını Bartın'da şimdiki Orduyeri mahallesinin bulunduğu yerde kurması, Bartın'ın Amasra'dan önce Türk topraklarına katıldığını gösterir. Bu da muhtemelen 1392 yılında Yıldırım Bayezid'in Candaroğulları Beyliği'ne ait bir kısım toprakları Osmanlı mülküne katmasıyla gerçekleşmiştir(Tuncel, 1992:88). Amasra ve Bartın'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra bölgenin ticari potansiyeli daha da artmış

burası yörenin merkez pazarı olmuştur. Şehirde bulunan liman ve iskelelerden dolayı deniz taşımacılığında, çevresindeki ormanlardan dolayı da kerestecilikte önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bölgede bulunan kömür madenleri 19. yüzyıldan itibaren burayı çok daha değerli bir yer haline getirecektir(Güven, 2019:284-285).

Amasra'nın 1460 yılında fethedilmesinden sonra Bartın, Bolu sancağına bağlanmıştır. Bolu sancağının 1692 yılında lağvedilmesinden sonra 1811 yılına kadar voyvoda idaresi kurulmuş, 1811'de 2. Mahmud döneminde Mutasarrıflık olarak kurulan Bolu-Viranşehir sancağına bağlanmıştır. 1867 yılında kaza olmuş ve kaymakamlık teşkilatı kurulmuştur. 1896 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesinde Bartın nahiyesinin kaza olması ile ilgili şu satırlar yer almaktadır: *"Teşkilattan evvel Bartın, mülga Viranşehir sancağına merbut ufak bir nahiyeye olduğu halde seksendört senesinde kaza teşkil buyurulmuştur"*(Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1314: 433).1867 yılında kaza haline gelen Bartın'da 1876'da belediye teşkilatı oluşturulmuştur. Bu dönemde pek çok küçük Osmanlı şehir belediyesinin karşılaştığı mali sorunlar eleman yetersizliği, teşkilatlanma sıkıntısı gibi problemlerle uğraşmış olsa da Bartın Belediyesinin şehrin gelişim ve kalkınmasına önemli oranda katkıda bulunduğu görülmektedir.

Bartın'da belediye idaresi kurulmadan önce şehrin kaza merkezi haline gelmesiyle birlikte birtakım belediye hizmetlerinin yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu kapsamda şehrin önde gelen isimlerinden birisi olan Ahmet Ağa'nın başkanlığında ilk belediye meclisi 1870 yılında toplanmıştır (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1287: 77-78). Henüz kurumsal bir teşkilatlanmaya sahip olmayan bu belediye örgütü yalnızca temizlik işleri, su sorununun çözülmesi, çarşı ve pazar yerlerinin düzenlenmesi gibi bazı belediye hizmetlerini yerine getirmiştir. Ancak gerek belediye teşkilatlanmasının tamamlanamaması gerekse de maddi olanaksızlıklar yüzünden bu ilk belediye örgütünün çalışmaları oldukça sınırlı kalmıştır. Bartın'da belediye idaresinin kurulduğu 1876 yılından sonra belediyenin başlıca önceliği teşkilatlanma problemini gidermek olmuştur. Zira ilk dört yıllık dönemde dört farklı ismin belediye başkanlığı görevine getirilmiş olması bu sorunu doğrulamaktadır. Bartın Belediyesinin kuruluşunun ardından geçen ilk beş yıllık dönemde kayda değer herhangi bir çalışma yürütülmediği görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri; kurumsal teşkilatlanmanın tamamlanamaması, eleman eksikliği, maddi yetersizlikler vb. nedenlerdir. Bu sorunların zamanla kısmen de olsa aşılmasının ardından 1882 yılından itibaren Bartın Belediyesinin çalışmalarına hız verdiği anlaşılmaktadır. Bu dönemden itibaren belediyenin yürüttüğü başlıca çalışmalar şunlardır; şehrin su sorununun çözülmesi, temizlik işlerinin yapılması, altyapı ve kanalizasyon çalışmalarının tamamlanması, çarşı ve pazar yerlerinin denetlenmesi, itfaiye teşkilatının oluşturulması. Bartın Belediyesi ile ilgili zaman zaman birtakım usulsüzlük ve yolsuzluk iddialarının gündeme geldiği görülmektedir. Bu gibi durumlarda hükümetin meseleye müdahale ettiği ve konunun araştırılmasını istediği anlaşılmaktadır. Gerek bunlardan kaynaklı sorunlar gerekse maddi yetersizlikler belediyenin çalışmalarını etkin bir şekilde yürütmesini kısıtlamış olsa da Bartın Belediyesinin Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde dahi çalışmalarını sürdürme başarısını gösterdiği bilinmektedir. Bu yönüyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

modern bir kent bırakılmasında Bartın Belediyesinin çalışmaları son derece önem arz etmektedir.

1. Modern Belediyeciliğin Tarihsel Arka planı

Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatı kurulmadan önce günümüz belediyelerinin vazifelerini kadılar, esnaf grubu temsilcileri ve kentin ileri gelenleri yerine getirirdi. Osmanlı Devleti'nde kadı bir hukuk adamı olmasının yanısıra birtakım idari ve mali görevlerin yürütücüsü ya da denetleyicisi olarak da hizmet etmekteydi. Şehrin idari, belediye ve asayiş işlerine kadar son derece geniş bir alanda en yetkin sorumluydu (Ortaylı, 2001:69). Kadı, yetkileri dâhilindeki görevlerini icra ederken ona subaşı, ases, kale dizdarı ve muhtesib gibi memurlar yardım ederdi (Ortaylı, 2016:48). Bunlardan subaşı, cezai vergileri toplamak ve kolluk görevini yerine getirmek; ases, geceleri çarşı ve pazarı yerlerini beklemek; kale dizdarı, savunma ve düzeni sağlamak; muhtesib, çarşı-pazardaki ekonomik faaliyetleri denetlemek, alışverişte para rayicini kontrol etmek, gıda maddelerine narh koymak, esnafı teftiş etmek gibi görevleri yerine getirirdi (Ortaylı, 2016:48-54). Görüldüğü üzere şehrin düzenini sağlamak ve kamusal örgütlenmeyi yerine getirmek için küçük birimlere bölünmüş ancak birbirini tamamlar nitelikte bir teşkilatlanma mevcuttu. Bunlar arasında modern belediyecilik hizmetlerini çoğunlukla muhtesibler yerine getirmekteydi. Bunun yanı sıra kentin ileri gelen kişileri ise maddi yardımlarla köprü, cami, çeşme, yol, kaldırım gibi toplumsal ihtiyaçları karşılamaya çalışmışlardı. Çoğu zaman bu hizmetlerin yerine getirilmesinde vakıflar aracı olmaktadır.

Klasik dönem Osmanlı şehirlerinin belediye hizmetleri birbirine eklemlenmiş birtakım görevliler aracılığıyla idare edilmeye çalışılmaktaydı. Çoğu zaman yetersiz ve düzensiz bir işleyiş ile süregiden bu sistem 19. yüzyıla gelindiğinde bütünüyle sürdürülemez bir hale gelmişti. Bu dönemde ekonomik, toplumsal ve idari yapıda meydana gelen değişiklikler geleneksel şehir yönetimi ve belediye örgütlenmesinde de yenilik yapılmasını zorunlu kılmıştı. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılan kapıları olma niteliğine sahip olan liman kentlerinde şehir yönetimi ve belediye hizmetlerine yönelik değişime duyulan ihtiyaç çok daha fazlaydı. Çünkü Avrupalı devletlerle yürütülen ticari ilişkiler büyük oranda liman kentleri üzerinde yoğunlaşmakta olduğundan bu faaliyetlerin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için uygun bir ulaşım ve hizmetler bütününe ihtiyaç duyuluyordu. Bu liman şehirlerinde, tüccar gemileri için karantina ve konaklama tesisleri, uygun sağlık şartları ve düzenli bir şehir ulaşımı yaratmak başlıca sorun haline gelmişti. Bu nedenle modern belediye hizmetlerini görece yeni bir idari yapılanma zorunlu olmuştu (Ortaylı, 2017: 290-291).

Modern anlamda belediye teşkilatı kurulmadan önce 1827 yılında İhtisap Ağalığı Nizamnamesi ile İstanbul'daki İhtisap teşkilatı düzenlendi (Tümerkan, 1946: 10). Bu düzenleme ile belediye hizmetlerinin yürütülmesi noktasında eskiye oranla daha planlı bir teşkilatlanma oluşturulmaya çalışılmışsa da başkentin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmadığı kısa sürede anlaşıldı. İstanbul'da modern anlamda ilk belediye teşkilatının kurulması, Kırım Savaşı'nın getirdiği kargaşa ve aksaklıktan dolayı gerçekleşti (Ortaylı, 2018: 135). 1855 yılında İstanbul'da Şehremaneti adıyla yeni bir idare kuruldu (Ergin, 1922: 1369). Şehrin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olan

İhtisab Nezareti kaldırıldı (Güneş, 2015: 16). Meclis-i Vala tarafından bir nizamname yayımlanarak teşkilatın başına Şehremini adı verilen bir idareci atandı (Ortaylı, 2017: 436). Bu nizamnameye göre Şehremaneti'nin başlıca görevleri şunlardı: "temel ihtiyaç maddelerinin kolaylıkla teminini sağlamak, yol ve kaldırım yapım-onarımını üstlenmek, şehrin temizlik işlerini yürütmek, çarşı-pazar ve esnafı kontrol ederek ürünlerin fiyat ve kalitelerini kontrol etmek, ölçü ve tartı aletlerinin denetimini yapmak, İhtisab Nezareti tarafından toplanan vergileri alıp maliyeye teslim etmek" (Çadircı, 2013: 274). Ancak 19. yüzyıl ortalarına gelindiğinde özellikle büyük kentlerin değişen sosyal ve ekonomik yapıları ulaşım, sağlık, temiz su gibi sorunları beraberinde getirdi. Bu ihtiyaçları karşılamak için yeni bir yapılanma şarttı. 28 Aralık 1857 senesinde Babiali, Paris'ten örnek alınan ve İstanbul'un Galata ile Beyoğlu civarını kapsayan "*Altıncı Da'ire-i Belediye*" adında bir teşkilatın kurulmasına karar verdi (Seyitdanlıoğlu, 2010: 5). Bu teşkilatın görevleri Altıncı Da'ire-i Belediye Nizamnamesinde şu şekilde belirtildi: belirlenen sınırlar içindeki mahallerin sokak, kaldırım, su yolu ve lağımalarının inşa ve bakımı, sokakların temizlik ve aydınlatılmasının sağlanması, bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için gelirlerin teminini sağlamak (Tümerkan, 1946: 20). Taşrada ise ilk düzenleme 8 Ekim 1864 tarihinde yapıldı (Tümerkan, 1946: 36). Tuna Vilayeti Nizamnamesinin 4. Maddesinde her bir karyede belediye teşkilatı kurulacağı hükmü yer alıyordu (Seyitdanlıoğlu, 2010: 51). Yani tüm taşrada belediye yapılanmasına gidilecekti. Fakat 1876 yılına kadar taşra kentlerinin birçoğunda belediye teşkilatları oluşturulamadı. 25 Temmuz 1867'de yayımlanan talimatnameye göre belediye meclislerinin görevleri şunlardı: şehrin bayındırlık işlerini yürütmek, temizlik, güvenlik ve ulaşım hizmetlerini sağlamak, çarşı ve pazar denetimini yapmak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek (Seyitdanlıoğlu, 2010: 7-8). 1871 yılında yayımlanan Vilayet Nizamnamesi ile belediye meclislerinin kuruluş, yetki ve çalışma biçimleri detaylı bir şekilde ele alındı (Çadircı, 2013: 276). 1876 yılından itibaren, İstanbul'un ardından sahil kentlerinde ve daha sonra da tüm vilayetlerde belediye meclisleri yaygınlaştı. 1877 yılına gelindiğinde ise Vilâyet Belediye Kanunu yayımlanmıştır (Güneş, 2015: 96). Bu nizamnamenin ilk maddesinde her şehir ve kasabada belediye meclisi kurulacağı hükmü yer almaktaydı (Düster, 1881/1882: 538). Nizamnamenin üçüncü maddesine göre belediye meclisinin görevleri şunlardı: şehirde yürütülecek bina inşaatı; kaldırım, yol, lağım vesuyollarının tamir ve düzenlenmesi gibi her türlü bayındırlık işlerini yürütmek; nüfus kayıtlarını tutmak; kamu alanlarının korunmasını sağlamak ve belediye aleyhine açılacak davalarda belediyeyi temsil etmek (Düster, t.1 c.4, 1881/1882: 538). Kanun belediyelere imar işlerini düzenleme ve kontrol, bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri, nüfus sayımı, pazar ve alışveriş kontrolü, temizlikle ilgili tedbirler almak, mezbaha, okul açmak, itfaiye ve belediye gelirlerini toplamak gibi görevler yükledi (Ortaylı, 1992: 400). Bu gelişmeyle birlikte şehirlerde tümbayındırlık faaliyetlerinin yürütülmesi belediye teşkilatının görevi haline geldi. Ancak Osmanlı taşrasındaki belediyelerin pek çoğu sadece vergi toplayan bir kurum olmaktan öteye gidemedi. Belediyelerin etkin bir şekilde teşkilatlanıp kurumsallaşamamasının temel nedenleri arasında ayan gibi şehrin ileri gelenleri arasındaki anlaşmazlıklar, bilgili personel

yokluğu, kayıt ve yazışmaların geleneksel yöntemle tutulmaya devam edilmesi ve maddi zorluklar gösterilebilir.

2.Bartın Belediyesi ve Faaliyetleri

Bartın'da belediye idaresi kurulmadan önce "çarşı ağası" adı verilen bir kimse belediye işlerini yürütürdü. Belediye teşkilatı kurulmadan önce son çarşı ağasının Kara Mustafa adında biri olduğu bilinmektedir (Aşçıoğlu, 1970: 36). Kastamonu Vilayet Salnamelerinde görüldüğü üzere Bartın'da ilk belediye meclisi 1870 yılına kadar götürülebilmektedir (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1287: 78). Fakat bu meclis tam anlamıyla belediye örgütü olmaktan çok, temizlik işleri gibi basit görevleri yerine getirmeye çalışan bir ekip olarak nitelenebilir. Bartın Belediyesinin esas başlangıç tarihi olarak 1876 yılını gösterebiliriz. Ancak bu tarihten itibaren Bartın belediye teşkilatı, kendisinden beklenen kapsamlı görevleri yerine getirmeye başlayabilmiştir.

Bartın'da çeşitli dönemlerde belediye başkanlığı yapmış Kemal Samancıoğlu'nunkaleme aldığı *Bartın Belediyesi ve Tarihçesi* adlı eser, Bartın Belediyesi ve faaliyetleri hakkında kapsamlı bilgiler sumaktadır. Fakat Samancıoğlu'nun verdiği bilgiler Kastamonu Vilayet Salnamelerindeki bilgilerle karşılaştırıldığı zaman bazı hatalar içerdiği görülmektedir. Özellikle belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinin kimlerden oluştuğu, görev sürelerinin ne kadar olduğu, hangi yıllarda görev yaptıkları gibi hususlarda farklılıklar göze çarpmaktadır. Karşılaştırma yapabilmek adına eserde geçen 1876-1923 yılları arası belediye görevlileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Bartın Belediyesi Görevlileri(Samancıoğlu, 1954: 22-69)

Yıllar	Belediye Başkanı	Üye	Üye	Üye	Üye	Üye	Üye	Üye	Üye	Üye	Kâtip	Sandık Emni
1877/ 1882	Hacı İbrahim Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Ağa	Davut Ağa	Kirkor Ağa	-	-	-	-	-	Hasan Tahsin Efendi	Sadık Efendi
1891/ 1895	Ali Rıza	Ömer Lütfi	Mahmut	Osman	Mustafa Sabri	Hasan Bey	-	-	-	-	Saffet	-
1901/ 1904	Hasan Tahsin	Hasan	Esseyid Osman	BodosKost andi-nidi	Mustafa Sabri	-	-	-	-	-	Saffet	-
1905/ 1906	Tosunoğlu Hüseyin Sabri Efendi	Keleşoğlu Ahmet Ağa	Hacıkadıoğlu Ömer Efendi	Paşaağazade Damadı Hasan Ağa	Hacı Ömer Kaptanoğlu Hacı Süleyman Efendi	Kalaycıoğlu Talat Efendi	-	-	-	-	Osman Nuri	-
1907/ 1908	İbrahim Rahmi	Ömer	Hasan	Süleyman Sami	Esseyidü Osman	Esseyidü Ahmet Kamil	-	-	-	-	-	-
1909/ 1910	İbrahim Rahmi	Esseyidü Ahmet Kamil	Hasan	Süleyman Sami	Cebeci-oğlu Hafız Mehmet Efendi	-	-	-	-	-	-	-
1911/ 1912	İbrahim Rahmi	Hasan	Hafız Mehmet	Süleyman Sami	Ali Saip	Mustafa Efendi	-	-	-	-	-	-
1913/ 1914	İbrahim Rahmi	Esseyid Ahmet Kamil	Ali Saip	Hüseyin Rahmi	Olayarab Tecelli Hasan	Dervişoğlu Rasih Efendi	-	-	-	-	-	-
1915/ 1916	Hüseyin Rahmi	Mehmet Rasih	Hasan Sabri	Paşaağazade Hasan	Ali Saip	Ali Galip	Ömer Lütfi	-	-	-	-	-

1917/ 1920	Karakaş- oğlu İbrahim Rahim	Akaoğlu Mehmet Mihri	Hacı Ömer Kaptan- oğlu Süleyman Sami	Karaman- oğlu Hacı Yağcı Hüseyin Bin Ahmet	Dervişoğlu Ahmed Ziya	Kürt Hacıoğlu Esseyid Ahmet Kamil	Yirmibeş- oğlu Hasan Rıza	Paşa- mehmet- oğlu Hasan Sabri	-	-	-	-
1919/ 1920	Mustafa Necat	Ömer Lütfi	Ali Şeh	Paşazade Hasan	Mollaoğlu Hüseyin Rahmi	-	-	-	-	-	-	-
1921/ 1922	Mustafa Faik	İncealem- daroğlu Halil Bey	Tosunoğlu Hüseyin Sabri Efendi	Kambur- zade İbrahim Rahmi Efendi	Durak-zade Seyid Ali Bey	Karakaş- oğlu İbrahim Rahmi Bey	Dervişoğlu Ziya Efendi	Mehmet- hocaoğlu Kadri Bey	Samancı- oğlu Hüseyin Hamdi Efendi	Bankoğlu Hacı Hüseyin Efendi	-	-

Görüldüğü üzere Kemal Samancıoğlu'nun Bartın Belediyesi ile ilgili kaydettiği veriler son derece önemli olmakla birlikte pek çok eksik bilgi içermektedir. Belediye başkanlarının görev yaptığı yıllar ve süreler, başkan ve meclis üyelerinin kimlerden oluştuğu ve benzeri bilgiler açısından ciddi noksanlıklar göze çarpmaktadır. Bartın Belediyesi ile ilgili bu eksikliklerin giderilmesi adına vilayet salnamelerinden daha detaylı bilgiler elde etmek mümkündür. Bu doğrultuda hazırlanan tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Bartın Belediyesi Memurları(*Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu*, H.1287 (1870/1871): 77-78; H.1288 (1871/1872): 77-78; H.1289 (1872/1873): 76-77; H.1290 (1873/1874): 77; H.1291 (1874/1875): 99-100; H.1292 (1875/1876): 110-111; H.1293 (1876/1877): 95-96; H.1294 (1877/1878): 113; H.1295 (1878): 89-90; H.1296 (1878/1879): 99; H.1297 (1879/1880): 137-138; H.1298 (1880/1881): 141-142; H.1299 (1881/1882): 151-152; H.1306 (1888/1889): 388-390; H.1310 (1892/1893): 461-462; H.1311 (1893/1894): 208-209; H.1312 (1894/1895): 245-246; H.1314 (1896/1897): 187-189; H.1317 (1899/1900): 209-210; H.1321 (1903/1904): 227-228; *Bolu Sancağı Salnâme-i Resmisi*, R.1334 (1918): 217-224); BOA. DH. MKT. 61/21, 27 Mayıs 1893).

Yıl	Belediye Başkanı ve Meclis Üyeleri	Yıl	Belediye Başkanı ve Meclis Üyeleri
1870/ 1871	Reis Ahmed Ağa Üye Muhammed Bey Üye Halil Efendi Üye Ahmed Ağa Üye Hasan Ağa Üye Royd Ağa Üye Stefan Ağa	1871/ 1872	Reis Ahmed Ağa Üye Muhammed Bey Üye Halil Efendi Üye Ahmed Ağa Üye Hasan Ağa Üye Royd Ağa Üye Stefan Ağa
1872/ 1873	Reis Ahmed Ağa Üye İbrahim Ağa Üye Ahmed Ağa Üye Hüseyin Bey Tabib Osman Efendi Üye Hacı Muhammed Ağa Üye Muhammed Ağa Üye Stefan Ağa Kâtib Muhammed Ali Efendi Sandık Emîni Salih Efendi Karantina Memuru Raşid Efendi Fener Memuru Ligor Efendi	1873/ 1874	Reis Ahmed Ağa Üye Muhammed Bey Üye Hasan Bey Kâtib Muhammed Efendi Tabib Memleket Osman Efendi Üye İbrahim Ağa Üye Stefan Ağa Sandık Emîni Salih Efendi
1874/ 1875	Reis Ahmed Ağa Üye Tabib Osman Efendi Üye İbrahim Ağa Üye Muhammed Bey Üye Hasan Bey Üye Ali Ağa Üye Stefan Ağa	1875/ 1876	Reis Mustafa Ağa Üye Hacı Muhammed Ağa Üye İbrahim Ağa Üye Muhammed Bey Üye Stefan Ağa Kâtib Hasan Tahsin Efendi Sandık Emîni Salih Efendi

	Kâtib Ali Efendi Sandık Emîni Salih Efendi		
1876/ 1877	Reis Hasan Bey Üye Tabib Osman Efendi Üye Hüseyin Efendi Üye Hacı Muhammed Ağa Üye Lefter Ağa Kâtib Hasan Tahsin Efendi Sandık Emîni Salih Efendi	1877/ 1878	Reis Hacı İbrahim Efendi Üye Mustafa Efendi Üye Diğer Mustafa Ağa Kâtib Hasan Tahsin Efendi Üye Davud Ağa Üye Kirkol Ağa Sandık Emîni Salih Efendi
1878	Reis Mustafa Ağa Üye Muhammed Ağa Üye Hasan Efendi Üye Hacı Osman Efendi Üye Kirkol Ağa Sandık Emîni Salih Efendi	1878/ 1879	Reis Ali Efendi Üye Hakkı Efendi Ahmed Ağa Üye Hacı Muhammed Ağa Üye Ligoraki Lefteraki Kâtib Ömer Lütfi Efendi Sandık Emîni Halil Efendi
1879/ 1880	Reis Ahmed Ağa Üye İsmail Hakkı Efendi Üye Hüseyin Efendi Üye Ligor Efendi Üye Lefteraki Üye Tabib Doktor Covani Efendi Kâtib ve Emîn-i Sandık Ömer Lütfi Efendi	1880/ 1881	Reis Muhammed Reşid Efendi Üye Hacı Muhammed Ağa Üye Hacı Mustafa Ağa Üye Hasan Efendi Üye Mustafa Kapudan Üye Lefteraki Kâtib Ahmed Efendi Sandık Emîni Ahmed Ağa Tabib Mösyö Covani
1881/ 1882	Reis Mahmud Efendi Üye Ali Efendi Üye Ahmed Ağa Üye Mustafa Ağa Üye Meğirdic Efendi Üye Lefteraki Kâtib (Münhal) Sandık Emîni (Münhal)	1888/ 1889	Reis Hasan Bey Tabib Mihran Efendi Üye Ahmed Efendi Üye Hacı Osman Efendi Üye (-----) Efendi Üye Bedros Efendi Kâtib ve Sandık Emîni Mahmud Vasfi Efendi Müfettiş Ahmed Efendi Çavuş Ahmed Ağa Tahsildar Nuri Efendi
1890	Hasan Bey	1891	Hasan Bey
1892/ 1893	Reis Hasan Bey Tabib Mihran Efendi Üye Hırtıl Zade Ali Efendi Üye Papas Oğlu Lefteraki Efendi Üye Yazıcı Zade Hacı Osman Ağa Üye (-----) Efendi Kâtib Hakkı Efendi	1893/ 1894	Reis Hasan Bey Tabib Mihran Efendi Üye Zırtıl Zade Ali Efendi Üye Papas Oğlu Lefteraki Üye Yazıcı Zade Hacı Osman Ağa Üye (-----) Efendi Kâtib Hakkı Efendi
	Reis Hasan Bey		Reis Hasan Bey

1894/ 1895	TabibMihran Efendi Üye Ali Efendi ÜyeLefteraki Üye Hacı Osman Ağa Üye (-----) Efendi Kâtib Hakkı Efendi	1896/ 1897	TabibMihran Efendi Üye Ali Efendi Üye Hacı Osman Ağa Üye Hacı Nabi Ağa ÜyeMahmud Efendi Üye Hasan Ağa Üye Ömer Efendi KâtibSafvet Efendi
1899/ 1900	Reis Vekili Ömer Lütü Efendi Tabib Karabet Efendi Üye Hacı İbrahim Efendi Üye Mustafa Ağa Üye Hacı Nabi Ağa ÜyeMahmud Efendi ÜyeEyüb Ağa Üye Hacı Kapudan Serakim Efendi Kâtib Vekili Sandık Emîni Nuri Efendi	1903/ 1904	Reis Hüseyin Efendi Tabib Karabet Efendi Üye Nuri Efendi Üye Salih Ağa Üye Talat Efendi ÜyeAhmed Ağa Üye Ali Efendi Kâtib ve Sandık Emîni Halil Efendi
1918	Reis Cemil Siret Bey Tabib Şevket Bey Müfettiş Nuri Efendi Kâtib Hüseyin Efendi Hademe 3 <u>Meclis-i Beledî</u> Üye Hasan Efendi Üye Rasih Efendi ÜyeAhmed Efendi Üye Hacı Süleyman Efendi Üye Hasan Efendi ÜyeMehmed Efendi Üye Hasan Efendi		

Bartın'da modern belediye teşkilatı 1876 yılında kurulmuş olsa da Bartın'ın kaza haline getirildiği 1867 senesinden itibaren şehirde belediye hizmetlerinin düzenli şekilde yürütülmesi için girişimlere başlandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak 1870 yılında Bartın'da belediye meclisinin toplandığı görülmektedir (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1287: 78). 1870 senesinde oluşturulan bu ilk teşkilatlanmada belediye başkanlığı görevini şehrin ileri gelenlerinden birisi olan Ahmet Ağa'nın üstlendiği bilinmektedir (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1287: 77-78). Fakat gelir kaynaklarından yoksun ve tam anlamıyla bir teşkilatlanmaya sahip olmayan bu ilk belediye örgütünün modern bir belediye olmaktan öte, yalnızca şehrin temizliğinin yapılması, su ihtiyacının karşılanması gibi bir takım bayındırlık görevlerini yerine getirmeye çalışan bir kurul niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu dönemde belediyenin en önemli önceliğinin kentin başlıca problemi olan su sıkıntısını gidermek olduğu anlaşılmaktadır. Bu probleme

çözüm bulmaya çalışan belediye meclisinin yürüttüğü çalışmalarla Bartın'a 3 saat uzaklıktaki Kozcağız Nahiyesinde bulunan Kocanoz Nehri'nden getirtilen su, şehrin mahalleleri ve çarşısına kadar taşınmıştır. Bu kapsamda şehirdeki 7 mahallede birer çeşme inşa ettirilmiştir. Halkın su sorununa böylece çözüm bulunmuş, ahalinin ileri gelenleri de hükümete bir teşekkür yazısı göndermiştir. Bu işin yerine getirilmesinde belediye ve mahalli idarecilerin gayret ve çabaları görülmüş olduğundan kendilerine birer takdirname gönderilmesi kararlaştırılmıştır(BOA, İ.DH, 618/42995: 25 Ağustos 1870).

Bartın'da belediye teşkilatının kurulduğu 1876 senesinden 1880 yılına kadar sırasıyla Hasan Bey, Hacı İbrahim Efendi, Mustafa Ağa, Ali Efendi ve Ahmet Ağa adlı kişilerin belediye başkanlığı yaptığı görülmektedir (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1293: 95-96; Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1294: 113; Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1295: 89-90; Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1296: 99; Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1297: 138). Her ne kadar belediye seçimlerinin 4 yılda bir yapılması kararlaştırılmış olsa da bu dönemde Bartın'da her yıl belediye başkanının değiştiği gözlemlenmektedir. Bunda hükümetin sürekli idarecilerin değiştirilmesine yönelik olan yanlış politikalarının yanısıra, belediyeye ilgili halkın şikâyetleri ve yapılan birtakım yolsuzluklar nedeniyle açılan soruşturmaların da etkili olduğu söylenebilir. Ancak bu ilk dönem belediye meclis üyelerinin kimlerden oluştuğuna dair elimizde bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca 1877 senesi belediye meclis üyelerine dair bilgilere ulaşılabilmektedir. Hacı İbrahim Efendi'nin başkanlığında oluşturulmuş olan belediyenin üyeleri; Mustafa Efendi, Mustafa Ağa, Davut Ağa ve Kirkor Efendi, kâtip Hasan Tahsin Efendi ve sandık emini ise Sadık Efendi'dir(Samancıoğlu, 1954: 22-24). Bartın Belediyesinin ilk 5 yıllık döneminde kayda geçer nitelikte herhangi bir belediye hizmetinin yürütülmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun başlıca nedenleri ise belediye başkanlarının sürekli değişmiş olması ve belediyenin yeterli gelir kaynaklarına sahip olmamasıdır.

Bartın şehrinin sahip olduğu ticari potansiyelin etkisiyle bu dönemde önemli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Bartın Nehri'nin bölge ticareti için hayati bir öneme sahip olduğu görülmekte olup Bartın şehri Safranbolu ve civardaki diğer kazaların pazaryeri konumundadır (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1297: 144-145). Şehrin gelişimi ile birlikte bu dönemde imar faaliyetlerinde de kayda değer bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 1882 yılında Yukarı Cami inşaatına başlanmıştır. 1885 yılında Rüştüye Mektebi binası inşa edilmiştir. 1889'da Asma Köprü, 1891 senesinde ise Orduyeri Köprüsü yapılmıştır. Şehrin ulaşım sorununa çözüm bulma arayışı ile inşa edilen bu köprüler bugün dahi kullanılmaktadır (Samancıoğlu, 1954: 26-27). Bartın Belediyesi 1892 yılından itibaren sokakların aydınlatılması ve temizlik işlerini düzenli olarak yürütmeye başlamıştır. Ayrıca itfaiye teşkilatının da bu yılda kurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu dönemden itibaren Bartın Belediyesi ile ilgili yolsuzluk ve usulsüzlük iddialarına dair çeşitli şikâyetler gündeme gelmeye başlamıştır. Mayıs 1893'te hükümete gönderilen yazıda Bartın belediye gelirlerinin gereksiz ve şahsi işlerde harcandığı, ruhsatiye adıyla halktan makbuzsuz paralar toplandığı ifade edilmektedir. Bu suistimallerin 4 seneden uzun bir süredir belediye başkanlığında bulunan Hasan Bey'in kötü idaresinden kaynaklandığı, üstelik kendisinin okuma yazma dahi bilmediği ifade edilmektedir. Ayrıca belediye gelirlerini zimmetine geçirdiği, 4

senelik belediye başkanlığı sürecinde büyük bir çiftlik sahibi olduğu, geceleri sabahlara kadar sarhoş dolaşarak mahalli inzibatı ihlal ettiği ve taş dövüşleri¹ denilen oyunlarda tedbir alınmadığından bir hafta önce oyunların ölüme sebebiyet verdiği, bu olayın yeterli bir şekilde araştırılmamasının sorumlusunun da belediye başkanı olduğu gibi şikâyetler yöneltilmiştir (BOA, DH.MKT, 61/21: 27 Mayıs 1893). Bu iddialar üzerine hükümetten Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda söz konusu şikâyetlerin incelenmesi ve neticenin bildirilmesi istenmiştir (BOA, DH.MKT, 61/21: 4 Haziran 1893). Bartın Belediye Başkanı Hasan Bey'le ilgili iddia ve şikâyetler bunlarla sınırlı olmayıp ilerleyen yıllarda da bölge ahali tarafından başka bir takım yeni şikâyetlerde bulunulmuştur. Örneğin; Bartın ahalisinden Hasan, Emin, Mehmet ve Mustafa Efendiler imzalarıyla Zaptiye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Bartın Belediye Başkanı Kürt Hacızade Hasan Bey'in Davutlar Karyesi civarında bulunan bir takım araziye çiftlik namı altında kontrol ettiği, bölgenin en sarp noktasına iki top yerleştirdiği, buraya geliş gidişinde resmi teşrifat gibi tören yaptırdığı, ahaliye baskı ve zulümde bulunduğu gibi iddialarda bulunulmuştur (BOA, BEO, 594/44544: 3 Nisan 1895). Bunun üzerine hükümetten Kastamonu vilayetine gönderilen 5 Nisan 1895 tarihli telgrafta Bartın Belediye Başkanı Kürt Hacızade Hasan Bey hakkındaki iddiaların tahkik edilmesi istenmiştir. Hakkındaki şikâyetler üzerine Hasan Bey 27 Temmuz 1895 tarihinde Sadarete gönderdiği yazıda; belediye başkanlığı yaptığı süre içerisinde gayretle çalıştığını, bu dönemde Bartın'da bir tarafı iptidai diğer tarafı rüştiye olmak üzere gayet büyük ve kargir iki okul inşa edildiğini, bir inas mektebinin kargir kısmının tamamlandığını, şose yollar yapıldığını, Amasra ile Bartın arasında inşa edilen taş köprünün tamamlandığını ifade etmiştir. Ancak kendisiyle ilgili dağ başlarına top yerleştirmek, zimmetine para geçirmek, ahaliye zulmetmek, gidip geldikçe resmi selam töreni yaptırmak gibi iftiralar nedeniyle belediye başkanlığı görevinden el çektirildiğini bildirmiştir. Kendisiyle ilgili dile getirilen iddiaların asılsız olduğunu, haksız yere görevden alındığını ve yeniden görevine iade edilmesini istemiştir (BOA, DH.MKT, 416/9: 27 Temmuz 1895). Görüldüğü üzere, belediye başkanı Hasan Bey hakkındaki iddiaların her geçen yıl artması neticesinde görevden alındığı anlaşılmaktadır. Hasan Bey'in belediye başkanlığı döneminde yaptığı birtakım usulsüz işler kendisinden sonra da gündeme gelmekte olup bunlar düzeltilmeye çalışılmıştır. Örneğin; 4 Ağustos 1895 tarihinde Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda, Bartın eski belediye başkanı Hasan Bey'in yeni yaptırdığı dükkânlara değer kazandırmak amacıyla Koçgan adlı mahaldeki pazarı dükkânlarının yanına taşıttığından bahsedilerek pazarın eski yerine nakledilmesi istenmiştir (BOA, DH.MKT, 406/77: 04 Temmuz 1895).

1895 senesinde görevini bir başkasına devreden dönemin belediye kâtip ve sandık emini Hakkı Bey'in düzenlediği devir cetvelinde Bartın Belediyesinin 1891-1895 yıllarına ait gelir ve gider bilançoları ayrıntısıyla verilmektedir (Samancıoğlu, 1954: 28-30). Belediyenin gelir ve gider kalemlerinin tüm detaylarıyla ortaya koyması ve genel hatlarıyla dönemin belediyelerinin mali durumunu yansıtması bakımından önemli olduğu için söz konusu tablo aşağıda aynen verilmiştir.

¹ Bu oyun, mahallelerin birbirine üstünlük sağlama amacından doğan, erkekler tarafından oynanan ve iyi nişan alma, cesaret gibi hususları ön plana çıkaran zor ve tehlikeli bir oyundu. Bu konu hakkında bkz. <http://www.kayseri.gov.tr/tas-dovusu> (Son Erişim Tarihi: 23.05.2019)

Tablo 3: Bartın Belediyesi Gelir Cetveli

	1889/1890	1890/1891	1891/1892	1892/1893	1893/1894
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Hayvan Vergisi	8.343	6.500	3.550	3.575	5.550
Kantar Vergisi	-	6.500	7.950	5.750	5.700
Zephiye Vergisi	-	750	610	850	800
Zephiye Vergisi	-	100	-	100	100
Dellâliye (İlan) Vergisi	-	-	-	-	4.000
Sergi-i Zemin Vergisi	-	4.500	4.005	3.001	5.100
Duhuliye (Giriş) Vergisi	-	17.500	19.600	17.500	20.000
İskele Vergisi	-	16.050	12.210	17.000	20.000
Gazhane Vergisi	-	-	4.600	8.200	9.600
Bekçi Maaşı Karşılığı	8.343	8.115	7.911	8.389	3.021
Ebniye (Bina) Vergisi	321	439	588	877	452
Evlilik Harcı	1.681	1.197	1.377	2.617	1.219
Vergi Faizleri	-	1.020	952	1.252	118
Kontrat (Sözleşme) Geliri	78	72	301	144	847
Para Cezası	560	460	990	2.764	910
Su Yolları Vergisi	-	11.279	4.690	5.142	4.155
Çeşitli Gelirler	285	94	10	938	1.287
Faiz Geliri	184	78	241	3.038	864
Mülk ve Akar Geliri	250	850	1.050	600	650
Su Yolları Vakıf Dükkân Kirası	1.176	1.443	1.742	1.696	1.000
Arsa Bedeli	950	3325	795	-	-
Mahkemeden Tahsil Edilen Masraflar	-	200	141	600	-
Tahakkuk Toplamı	13.829	80.474	73.285	84.035	85.374
Tahsil Olunan	13.816	76.416	63.511	74.551	32.257
Kalan	-13	-4.058	-9.774	-9.484	-53.117

Tablo 4: Bartın Belediyesi Gider Cetveli

	1889/1890	1890/1891	1891/1892	1892/1893	1893/1894
	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
Başkan ve Memurların Maaşları	11.938	13.793	13.646	15.617	5.665
Doktor Maaşı	8.402	7.200	7.200	7.200	-
Cenaze ve Muhtaç Yardımı Masrafları	820	937	1.040	723	357
Mahkeme Masrafı	-	887	1.557	919	220
Kanuni Masraflar	210	240	240	240	120
Gayri Kanuni Masraflar	4.847	6.614	6.110	3.127	2.957
Su Yolları Tamiri	1.363	875	1.154	1.133	277
İnşaat ve Tamirat	11.064	23.127	5.887	30.426	23.670
Bekçi Maaşları	8.266	5.341	5.039	5.470	2.327

Yangın Tulumbaları Masrafı	-	479	456	6.196	190
Ramazan-ı Şerif ve Şehri Ayın	778	3.071	2.173	2.019	319
Rugan-ı Gaz ve Fener Tamiri	-	1.043	1.299	1.330	993
Arabacı Maaşları ve Çöp Masrafları	-	760	1.080	1.472	546
Vergi	-	5.358	4.690	5.142	4.155
Hükümet Konağı İnşası Komisyonuna	-	-	-	-	8.291
Masraf Toplamı	47.688	69.731	51.575	81.018	50.762

İmparatorluğun pek çok küçük şehrinde olduğu gibi Bartın Belediyesinin de bir kentin tüm belediye işlerini yürütecek yeterli mali olanaklara sahip olmadığı görülmektedir. 1889-1895 yıllarına ait Bartın Belediyesi gelir ve gider tabloları incelendiğinde bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu yıllar arasında belediyenin yıllık bilançolarının çoğunlukla eksi hanelerde seyrediyor olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bartın Belediyesinin yıllık bilançoları şu şekildedir; 1889/1890 yılında -33.872 kuruş, 1890/1891 yılında 6.685 kuruş, 1891/1892 yılında 11936 kuruş, 1892/1893 yılında -6.467 kuruş, 1893/1894 yılında -18.505 kuruş. Birçok küçük şehre göre ticari hayatın daha canlı olduğu Bartın'da dahi belediye gelirlerinin yetersiz olması belediyenin sokak temizliği, su ve kanalizasyon çalışmaları, imar faaliyetleri, itfaiye teşkilatı gibi önemli alanlarda yeterli ödenek ayıramamasına neden olmaktadır. Üstelik eldeki gelirlerin yaklaşık üçte biri de maaşların ödenmesine gitmektedir.

1889/1890 yılında borçlu olunmasının sebebi, bu yılda zephiye vergisi, iskele vergisi, gazhane vergisi gibi pek çok verginin tahsil edilememiş olmasıdır. 1890/1891 ve 1891/1892 yıllarında beklenenden daha az vergi tahsil edilmesine rağmen belediyenin borçlu olmadığı görülmektedir. 1892/1893 ve 1893/1894 yıllarında borçlu olunmasında ise özellikle suyu vergisi gelirlerinin düşmesi ve inşaat masraflarının 2-3 kata kadar çıkması etkili olmuştur. 1892/1893 yılında tulumbacıların masraflarının önceki yıla göre yaklaşık 12 kat artması, ilk defa bu yılda teşkilatlı olarak itfaiye teşkilatının kurulduğunu göstermektedir. 1893/1894 senesinde tahakkuk edilmesi gereken belediye gelirlerinin toplamı 85.374 kuruş iken bu miktardan yalnızca 32.257 kuruş tahsil edilebildiği görülmektedir. Aradaki yaklaşık 53 bin kuruşluk tahakkuk edilemeyen gelirin toplanamamasının nedeni net olarak açıklanmamış olsa da belediye gelirlerinin toplanma meselesinde de birtakım sorunlar olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte belediye gelirlerinin ilerleyen yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Örneğin; 1896/1897 Kastamonu Vilayet Salnamesinde Bartın Belediyesi gelirlerinin 100 bin kuruş civarında olduğu ifade edilmektedir. Bu da belediye gelirlerinde önceki birkaç yıla oranla yaklaşık 15 bin kuruş civarında bir artış demektir (Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, 1314: 434).

Bartın Belediyesinin sokakların temizlenmesi ve aydınlatılması, çöplerin toplanması gibi temel belediye hizmetlerini oldukça geç bir tarihten itibaren vermeye başladığı görülmektedir. Örneğin; çöp masraflarıyla ilgili kayıtların ancak 1890 yılından

itibaren tutulmaya başlandığı görülmekte olup belediyenin çöplerin düzenli bir şekilde toplanması işini bu dönemden itibaren yürütmeye başladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca belediye ancak 1901 yılında bir çöp arabasına sahip olmuş ve daimî bir temizlik görevlisi istihdam edebilmiştir (Samancıoğlu, 1954: 37).

Şehirde yürütülen imar faaliyetlerinin zaman zaman birtakım tartışmalara sebep olduğu görülmektedir. Örneğin; 1898 yılında şehirdeki yol yapım çalışmalarına ahaliden bazılarının çeşitli gerekçeler öne sürerek katılmak istemedikleri görülmektedir. Bunun üzerine Kaymakam Bekir Kâmi Bey ile belediye başkanı Hurşit Efendi merkezden gönderilen emirler gereğince halka ya yol yapımında çalışma yükümlülüklerini bedenen yerine getirmek, ya da bu işten muafiyet için nakdi bir bedel ödemek zorunda olduklarını anlatmışlardır. Bu çalışma yükümlülüğü yüzünden kaymakamla belediye başkanının merkeze şikâyet edildiği ancak yapılan incelemede yetkililerin kendilerine verilen emirleri yerine getirdiklerinden dolayı suçsuz oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Kaymakam Bekir Kâmi Bey hakkındaki iddialar sadece bu konuyla sınırlı kalmamıştır. Bekir Kâmi Bey'in fabrika yolunu yaptırmak için çalıştırdığı ahalinin ücretlerini ödemediği, hasat zamanı halkı çalışmaya zorladığı, bazı arsaları satarak elde ettiği parayla kendisine ev yaptırdığı, şehirdeki imar faaliyetleri için gereğinden fazla para harcadığı, kendisini şikâyet eden Karakaşoğlu İsmail Hakkı Efendi ile oğullarını tehdit ettiği gibi iddialar dile getirilmiştir. Bunun üzerine hükümetten Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda söz konusu iddiaların araştırılması istenmiştir (BOA, DH.MKT, 2133/22: 12 Kasım 1898).

Bartın'da belediye başkanlığı seçimleri konusunda zaman zaman bazı sorunlar yaşandığı görülmektedir. Örneğin; 1899 yılında yapılan seçimde Tosunzade Hüseyin Sabri Efendi başkan seçilmesine karşın, yerine vekâleten Ömer Lütfi Efendi tayin olunmuştur. Bu durum ahalinin tepkisine neden olmuş, yörenin önde gelenlerinin imzalarıyla hükümete gönderilen yazıda, Bartın eşrafından Tosunzade Hüseyin Sabri Efendi'nin yaklaşık 20 senedir aşar memurluğu, mahkeme kâtipliği ve çeşitli memuriyetlerde bulunduğu, tüm görevlerini layıkıyla yerine getirdiği belirtilerek kendisinin belediye başkanlığına tayininin halkın isteği ve seçimine uygun olduğu ifade edilmiştir. Buna rağmen ehil olmayan birinin başkanlığa getirilmesinin yöre halkı tarafından üzüntüyle karşılandığı belirtilmiştir (BOA, DH. MKT, 2243/32: 05 Eylül 1899). Bartın'da belediye başkanlığı seçimleriyle ilgili ilerleyen yıllarda da sorunlar yaşandığı görülmektedir. Örneğin; 1907 yılında başkanlık seçimini Yirmibeşzade Osman Efendi kazanmasına rağmen Rahmi Efendi adlı bir başkası başkanlık görevine tayin edilmiştir. Osman Efendi'nin konuyla ilgili hükümete yaptığı şikâyet üzerine durumun incelenmesi istenmiştir (BOA, DH.TMIK.S, 71/4: 07 Aralık 1907). Bu noktada Kastamonu vilayetinden gönderilen yazıda, belediye seçimleriyle ilgili şikâyetlerin incelendiği, ifade edildiği üzere seçimleri Yirmibeşzade Osman Efendi'nin kazandığı ancak kendisinin hizmetkârlıktan yetişmekle birlikte ehliyetsiz olduğu gerekçe gösterilerek başkanlığa tayininin uygun görülmediği belirtilmiştir. Onun yerine devlet hizmetinde daha çok bilgi ve tecrübe sahibi olduğu ifade edilen Rahmi Efendi'nin rakibinden az oy almasına karşın başkanlığa tayin edildiği dile getirilmiştir. Bu kararın hükümetin seçimlerle ilgili yayınladığı tebligata uygun olarak alındığı belirtilmiştir. Buna göre; seçimde en çok oyu alanın değil, ehliyet ve liyakat açısından en uygun kişinin başkanlığa tayininin kararlaştırıldığı ifade edilmiştir (BOA, DH.TMIK.S, 71/4: 24 Nisan 1908). Şüphesiz ki

böyle bir uygulama halkın iradesini yansıtmaktan öte yalnızca hükümetin politikalarına uygun bir yönetim modeli geliştirmeye yöneliktir. Meşrutiyet tartışmalarının alevlendiği bu dönemde buna benzer uygulamaların hayata geçirilmiş olması dönemin ruhuyla örtüşür nitelikte değildir.

Bartın Belediyesinin zaman zaman ekonomik sıkıntıları aşmak için birtakım tedbirler aldığı görülmektedir. Bunlar yeni gelir kaynakları yaratılarak belediye gelirlerinin artırılmasından ziyade, bazı gider kalemlerinde yapılacak tasarrufla masrafların azaltılmasına yöneliktir. Örneğin; 14 Mart 1901 tarihli kararda gereksiz yere yapılmış sokak fenerlerinin 140 adede indirildiği ve isteyenlerin masraflarını ödemek koşuluyla fener asabileceklerinden bahsedilmektedir. Bu dönemde belediyenin çarşı ve pazar yerlerinde fiyatların belirlenmesi noktasında daha etkin bir rol üstlenmeye başladığı görülmektedir. Örneğin; 13 Nisan 1901 tarihli kararla ilk kez et narhı yapılmıştır. Ayrıca belediye şehirde tartışma konusu olan yolcu taşıma ücretleri sorununu da çözmeye çalışmıştır. Zira bu dönemde kayıkçılar tekellerine aldıkları taşıma işinde yüksek bedeller belirleyerek halkı zarara uğratan bir işletme sistemi getirmişlerdi. Belediyenin aldığı 18 Aralık 1901 tarihli kararla kayıkçıların tekellerine son verilmiş ve taşıma işlerine belediye el koymuştur. Bu tarihte belediyenin belirlediği tarifeye ilk kez yolcu taşıma uygulamasının gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu arada belediyenin teşkilatlanma ve eleman yetersizliği konusundaki eksikliklerini gidermeye çalıştığı görülmektedir. Belediyeye ait kurumlar genişletilmekte, imkân dairesinde yenileri hizmete sokulmaya çalışılmaktadır. Örneğin; 26 Mayıs 1902 tarihinde Ömer Tepesi denilen bölgedeki un fabrikası civarında yeni bir mezbaha yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca belediye meclisinin aldığı 27 Nisan 1903 tarihli kararla iki tulumbacı reisi ile 4 er ve 4 yangın bekçisi tayin olunarak itfaiye teşkilatının büyütüldüğü görülmektedir (Samancıoğlu, 1954: 37-40).

Belediyelerin mali problemlerine çözüm bulma arayışındaki hükümet, aldığı bir kararla belediye başkanlığı vazifesinin fahri olarak yürütülmesini dolayısıyla da belediye başkanlarına maaş ödenmemesini kararlaştırmıştı. Bu doğrultuda söz konusu kararın Bartın Belediyesinde de uygulandığı görülmektedir. Ancak 1904 senesinde Bartın'dan merkeze gönderilen yazıda belediyenin yıllık gelirlerinin 120 bin kuruş civarında olduğu, bu paranın 3-4 yıl önce kesilmeye başlanan belediye başkanlığı maaşını ödemeye yeterli olduğu dile getirilerek söz konusu maaşın ödenip ödenemeyeceği sorulmuştur. Bunun üzerine Şura'yı Devlet'te yapılan inceleme üzerine yeterli gelire sahip bulunmayan kazalarda belediye başkanlığı vazifesinin fahri olarak yürütülmesine dair uygulamaya devam edilmesine ancak belediye başkanı maaşını ödemeye yeterli düzeyde gelire sahip olduğu anlaşılan Bartın'da belediye başkanlığı maaşının ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir (BOA, BEO, 2261/169505: 13 Ocak 1904; BOA, DH.TMIK.S, 48/15: 04 Eylül 1903).

Bartın Belediyesinin şehirdeki ticari hayatın geliştirilmesine yönelik birtakım girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Örneğin; 22 Haziran 1905 tarihli kararla Dalyanoğlu arsası denilen yerde "*Kadınlar Pazarı*" kurulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu arsa Fırıncıoğlu Ömer Efendi tarafından bedelsiz olarak belediyeye bağışlanmıştır (Samancıoğlu, 1954: 43-44). Bu pazar şehrin çeşitli köylerinden hatta civar kazalardan gelen üreticilerin ürünlerini halka ulaştırdıkları bir ticaret merkezi

olmuştur. Böylesi bir geleneğin başlatılması hem üreticinin doğrudan alıcıya ulaşmasına imkân vermesi hem de kadınların sosyal hayat ve ekonomiye katılımlarının sağlanması noktalarında oldukça önemlidir. Bölgenin kalkınmasında önemli bir yeri olan ve günümüzde de hala sürdürülen bu pazar geleneği şehrin simgelerindedir (Hizmetli, 2014: 63-69).

1905 yılından itibaren belediyenin imar faaliyetlerine ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. 27 Ağustos 1905 tarihinde Hamam Sokağı başından Yukarı çarşı meydanına kadar olan caddeye kaldırım yapılması kararlaştırılmıştır. Karakaşoğlu Rahmi Bey'in belediye başkanlığı döneminde; şehir merkezinde altyapı çalışmalarına ağırlık verilmiş, pek çok sokağa kaldırım döşenmiş ve kanalizasyon sorunu giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Kemer köprü başında rıhtım yapılmıştır. Bununla birlikte belediyenin imar çalışmalarıyla ilgili mali problemlerle karşılaştığı görülmektedir. Örneğin; belediye tarafından sokaklara döşenen kaldırım taşlarının nisbi vergiye tabi olduğu gerekçesiyle belediye idaresinden 800 kuruş civarında para talep edildiği ifade edilmektedir. Belediye meclisi, Orman İdaresi'ne gönderdiği yazıda; söz konusu verginin yersiz olduğu, zira taşların belediye tarafından özel olarak taş ocağından çıkarılmadığı, ırmak ve deniz kenarlarından toplanmış şeylerden ibaret olduğu belirtilmiştir. Ayrıca belediye gelirlerinin de böyle bir parayı ödemeye uygun olmadığından bahsedilerek durumun yeniden değerlendirilmesi istenmiştir (BOA, DH.MKT, 1220/19: 25 Aralık 1907). Bu konuda Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden verilen cevapta; Taşocakları Nizamnamesininin 18. maddesi gereğince civarda bulunan taşlardan dahi vergi alınacağı gerekçe gösterilerek belediyenin söz konusu miktarı ödemeye mecbur bulunduğu ifade edilmiştir (BOA, DH.MKT, 1220/19: 15 Şubat 1908).

Bu dönemde Bartın Belediyesi ile ilgili çeşitli yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları gündeme gelmiştir. Örneğin; 1908 senesinde Mustafa Beyzade Mehmet Hayri Bey imzasıyla hükümete gönderilen telgrafta Bartın Belediye Başkanı Karakaş Rahmi ile eski belediye başkanı Tosunoğlu Hüseyin'in gazhane vergisinden elde ettikleri 50 bin kuruştan fazla bir meblağı usulsüz yere harcadıkları, belediye işleriyle ilgili çeşitli suistimallerde buldukları iddia edilmiştir (BOA, DH.MKT, 1252/64: 29 Nisan 1908). Bartın Belediye Başkanı Karakaşzade Rahmi Efendi ile ilgili bir takım başka şikâyetler de gündeme gelmiştir. Örneğin; 1909 yılında Belediye Başkanı Karakaşzade Rahmi Efendi'nin önceden iltizam ettiği gazhane vergisinden 10 bin kuruş borcu olduğu halde bu paranın tahsil edilemediği, bu şartlarda kendisinin belediye başkanlığına devam etmesinin uygun olmayacağına dair Bartın eşrafından Tosunzade Hüseyin ve Kamil Bey imzasıyla iki farklı şikâyetle bulunulmuştur. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'nden Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda; iddia edildiği gibi belediye başkanının zimmeti olup olmadığının araştırılması, var ise şimdiye kadar neden tahsil edilmediğinin ortaya konulması ve zaman kaybedilmeksizin söz konusu meblağın kendisinden tahsil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (BOA, DH.MKT, 2750/59: 23 Şubat 1909; BOA, DH.MKT, 2790/36: 04 Ağustos 1909).

Bartın Belediyesinin zaman zaman sosyal hayata dönük bir takım ilginç kararlar aldığı da görülmektedir. Örneğin; belediye meclisinin aldığı 30 Ocak 1910 tarihli kararlar şehir içerisinde davul çalınması yasaklanmıştır. Buna gerekçe olarak davul çalınmasının asayiş açısından uygun olmaması, İslam kültüründe yeri bulunmaması, şer' en ve aklen

de ayıplanmış bir hareket olması gibi nedenler gösterilmiştir. Belediye bir taraftan yol ve kaldırım yapımı gibi hizmetleri yerine getirerek şehirde ulaşım olanaklarının iyileştirilmesine çalışırken, diğer yandan da kenti dış dünyaya bağlayacak olan iletişim imkânlarının geliştirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda boğaz bölgesinde bir telgraf binası yapılması için hükümetten izin istenerek belediye adına tapu alınmıştır. 1911 senesi başlarında belediye meclisinin bir kısım üyelerinin değişmesiyle birlikte belediye 1912 yılının sonlarına kadar hemen hemen hiçbir faaliyet göstermemiştir (Samancıoğlu, 1954: 53-54).

1913 yılından itibaren Bartın Belediyesinin çarşı–pazar işlerinde birtakım düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Örneğin; cadde ve sokaklarda insanların geçişine mani olmaması için esnafın dükkân önüne mal koyması, 26 Nisan 1913 tarihli kararla yasaklanmıştır. Ayrıca esnafın 5 okkaya kadar olan eşyaları kantar yerine terazi ile tartmaları kararlaştırılmıştır. Bunun yanında Bartın Belediyesinin kamusal problemlere de çözüm üretmeye çalıştığı görülmektedir. Örneğin; ahalinin, hayvanlarını başıboş bir şekilde bırakması 11 Haziran 1913 tarihli kararla yasaklanmıştır (Samancıoğlu, 1954: 56-57).

1914 – 1915 yıllarında belediye meclisinin bazı üyelerinin değişmesiyle birlikte Bartın Belediyesi daha önceki dönemlerde olduğu gibi bayındırlık faaliyetleri ve belediye hizmetlerini tekrar yerine getirmeye başlamıştır. Örneğin; belediye meclisinin 24 Haziran 1914 tarihli kararıyla çarşının temizliği için iki tane temizlik görevlisi istihdam edilmiştir. Bunun yanında çarşının kirlenmemesi için 18 Temmuz 1915 tarihinde odun arabalarının çarşıya girmesi yasaklanmıştır. Bu dönemde belediyenin esnaf üzerindeki kontrolleri arttırdığı görülmektedir. Örneğin; 21 Haziran 1914 tarihli kararla çarşı esnafına sağlık muayenesi yapılmasına karar verilmiştir. 14 Temmuz 1915 tarihinde Ramazan ayından dolayı geceleri ek lamba yakılarak yeterli aydınlığın sağlanmasına karar verilmiştir (Samancıoğlu, 1954: 60-61).

Bartın Belediyesinin 18 Ekim 1919 tarihli kararıyla şehirde yürütülen imar faaliyetleri kapsamında Yukarı Çarşı'dan Yalı bölgesine kadar olan yol yaptırılmıştır. Bartın Belediyesi sokakların temizlik işlerinin kargaşaya yol açtığını gerekçe göstererek, 10 Temmuz 1920 tarihinde 7 maddelik bir şartnameyle temizlik işlerini bir müteahhide vermiştir (Samancıoğlu, 1954: 65).

1921 – 1922 yıllarında Bartın Belediyesi mahalle ve sokaklarda lağım, kaldırım, yol yapım ve tamiri gibi belediye faaliyetlerini gerçekleştirmeye devam etmiştir. 8 Aralık 1923 tarihinde alınan kararla yangınlar için 130 liraya 1 adet el tulumbası satın alınmıştır (Samancıoğlu, 1954: 67-68). Bartın Belediyesinin gerek Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerekse Millî Mücadele döneminde şehirde belediye faaliyetleri ve imar çalışmalarını yürütmeye devam etmiş olması kayda değer bir gelişmedir. Anadolu'nun pek çok küçük şehrinde belediye çalışmalarının neredeyse durma noktasına vardığı bir süreçte Bartın Belediyesinin yürütmüş olduğu faaliyetleri büyük oranda sürdürmeyi başarmıştır.

Sonuç

Bartın 19. yüzyıldan itibaren ticari hayattaki canlılığın etkisiyle önemli bir gelişim göstermiş ve nüfusu artmıştır. Bu dönemde İzmir, Selanik, Trabzon ya da İskenderun

limanları kadar önemli bir liman şehri olmasa da etrafındaki bölgenin en önemli ticaret merkezlerinden birisi olmuştur. Buna bağlı olarak, söz konusu dönemde idari teşkilatlanma noktasında yürütülen çalışmalardan etkilenecek kaza merkezi haline getirilmiştir. 1867 yılında kaza merkezi olan Bartın'da 1876 senesinde belediye teşkilatı oluşturulmuştur. 1876 yılında kurulan Bartın Belediyesinin ilk yılları teşkilatlanma ve kurumsallaşma çalışmalarıyla geçmiştir. Ancak ilk dört yılda dört kez belediye başkanının değiştiği bir teşkilat yapısı içerisinde bunu başarmanın zorluklarıyla karşılaşmıştır. Belediyenin kurumsallaşma sorunlarını büyük oranda çözmesinin ardından şehrin imar ve bayındırlık faaliyetlerine yöneldiği görülmektedir. Bu kapsamda sokakların aydınlatılması ve temizlenmesi, yol ve kaldırım yapılması, çarşı ve pazaryerlerinin düzenlenmesi, altyapı sorunlarının giderilmesi, kentin en önemli problemlerinden birisi olan içme suyu sorununun giderilmesi gibi çalışmalar yürütülmüştür. Hatta günümüzde merkezi hükümetin yerine getirdiği hükümet konağı ve okul inşası gibi imar çalışmalarının yürütülmesinde de Bartın Belediyesinin önemli katkıları olduğu görülmektedir. Dönemin pek çok küçük şehrinde olduğu gibi Bartın Belediyesi de ekonomik sıkıntılar, vergilerin tahsil edilememesi, eleman yetersizliği, teknik bilgi eksikliği gibi çeşitli zorluklarla baş etmek durumunda kalmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen Bartın Belediyesi kendisinden beklenen modern belediye hizmetlerini büyük oranda yerine getirme başarısı göstermiştir. Ancak zaman zaman Bartın Belediyesi ile ilgili bir takım yolsuzluk ve usulsüzlük iddialarının meydana geldiği görülmektedir. Söz konusu iddialardan bir kısmının yörenin önde gelenleri arasındaki rekabete dayanan asılsız suçlamalar olduğu görülmekle birlikte diğer bir kısmının ise gerçeği yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu iddialar çoğunlukla birbiriyle rekabet halinde bulunan ayanlar tarafından dile getirilmekte ve hükümete ilgili şikâyetler yöneltilmektedir. Hükümetin söz konusu iddiaları incelenmesi için Kastamonu vilayetine yönlendirdiği, yapılan tahkikat neticesinde merkezin karara vardığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte dönem dönem Bartın Belediye Başkanlığı seçimleriyle ilgili sorunlar yaşandığı da anlaşılmaktadır. Bunun nedeni seçimi kazanan kişi yerine bir başkasının tayin edilmesi, ahalinin de buna tepki göstermesi şeklinde görülmektedir. Günümüzde itfaiye teşkilatının kurulması, yol ve kaldırım yapımı, cami ve okul inşası, temizlik işleri gibi faaliyetler oldukça kolay gibi görünse de dönemin şartları göz önüne alındığında Bartın Belediyesinin ahali için yararlı çalışmalar yaptığı kanaatine varabiliriz. Bartın Belediyesinin kurulduğu 1876 tarihinden itibaren Cumhuriyet dönemine kadar yürütmüş olduğu belediye hizmetlerini süreklilik içerisinde sürdürdüğü görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan önceki yaklaşık 10 yıllık kesintisiz savaş döneminde dahi belediyenin çalışmalarını büyük oranda devam ettirmiş olması önemli bir gelişmedir. Bu durum şehrin gelişim ve kalkınması açısından kayda değer bir başarıdır.

KAYNAKLAR

AŞÇIOĞLU, Erkan, (1970), *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Bartın*, Bartın: Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.

AŞÇIOĞLU, Erkan, (2001), *Bartın*, Bartın: Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.

BALLI, Ergül, (2015), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Liman Kenti Bartın**, İstanbul: Libra Yayınevi.

ÇADIRCI, Musa, (2013), **Tanzimat Döneminde Anadolu kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, (3. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

DAĞLI, Y. ve KAHRAMAN, S. A., (2005), **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C. II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Düstur, (1881/1882), t.1, C.IV, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.

ERGİN, Osman Nuri, (1922), **Mecelle-i Umur-ı Belediye**, C.I, İstanbul.

GÜNEŞ, Mehmet, (2015), **Osmanlı Devleti'nde Belediye İdaresinin Esasları**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

GÜVEN, Melek Sarı, (2019, Şubat), "19. Yüzyılda Amasra'da Madencilik Faaliyetleri ve İşletilemeyen Tekkeönü Maden Ocağının İmtiyaz Süreci", **HistoryStudies**, C.XI, S. 1, ss. 273-288.

HİZMETLİ, Mustafa, (2014), "Bartın Kadınlar (Garıla) Pazarı", (Ed. M. Hizmetli), **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bartın**, Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları No: 15.

HOMEROS, (1975), **İlyada**, (3. Baskı), (Çeviren: A.Erhat ve A.Kadir), İstanbul: Sander Yayınları.

ORTAYLI, İlber, (1992), "Belediye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. V, ss. 98-402.

ORTAYLI, İlber, ATAR, Fahrettin, (2001), "Kadı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XXIV, ss. 66-73

ORTAYLI, İlber, (2016), **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, (2. Baskı), İstanbul: Kronik Yayıncılık.

ORTAYLI, İlber, (2017), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, (6. baskı), Ankara: Cedit Neşriyat.

ORTAYLI, İlber, (2018), **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, (3. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

PAŞAZADE, Âşık, (2003), **Osmanoğulları'nın Tarihi**, (Düzenleyen: K. Yavuz ve M. Y. Saraç), İstanbul: K Kitaplığı.

SAKAOĞLU, Necdet, (1999), **Çeşm-i Cihan Amasra**, (3. Baskı), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

SAMANCIOĞLU, Kemal, (1954), **Bartın Belediyesi ve Tarihçesi**, Bartın: Bartın Belediyesi.

SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, (2010), **Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu Yerel Yönetim Metinleri**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

STRABON, (2000), *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika)*, (Çeviren: A. Pekman),(4. Baskı), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

TUNCEL, Metin, (1992), "Bartın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. V, ss. 87-90.

TÜMERKAN, Sıddık, (1946), *Türkiye'de Belediyeler (Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum)*, (3. Baskı), İstanbul: R. Zellic Basımevi.

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babialı Evrak Odası (BEO): 2261/169505, 594/44544

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT): 2750/59, 1220/19, 1220/19, 1252/64, 2133/22, 2243/32, 2790/36, 406/77, 416/9, 61/21, 61/21

Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH. TMİK. S):48/15, 71/4, 71/4

İrade Dâhiliye (İ. DH): 618/42995, 618/42995

Resmi Yayınlar

Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi, (1334), Bolu Hükümet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1286), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1287), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1288), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1289), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1290), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1291), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1292), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1293), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1294), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1295), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1296), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1297), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1298), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1299), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1306), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1310), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1311), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1312), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1314), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1317), Kastamonu Vilayet Matbaası.

Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu, (1321), Kastamonu Vilayet Matbaası.

EKLER²

Resim 1. Asma Köprü ve Rum Mahallesi

²Resimler, Servet ÇINÇIN koleksiyonundan alınmıştır.

Resim 2. Hükümet Dairesi

Resim 3. Bartın Köylü Pazarı (1967)

Resim 4. Bartın GallaBazarı (1989)

**BİREYDEN TOPLUMA ERGİNLENME VE CİNSİYETLERE İLİŞKİN CİNSELLİK
TEMELLİ ALGI FARKLILIKLARI¹**

Dr. Öğr. Üye. Filiz GÜVEN*

ÖZ

Kaynağı yaşam olan uygulamalar, zaman ve zemin farkı gözetmeksizin; düşünce, tasarım, tutum, davranış, işlem bakımından belli bir ülkenin, bölgenin, bir topluluğun veya bir etnik grubun coğrafyasından ve kültüründen gelen başat dünya görüşü dışında, ana çizgileriyle benzerlik taşıyabilir.

Özellikle erginlenme, bireyin toplumsallaşma sürecinde merkezde yer alması ve törensel yönü olması nedeniyle de cinsiyetler arası toplumsal konumlanış farklılıklarının/benzerliklerinin en iyi gözlemleneceği karakteristik bir güce sahiptir. İlk düşünceyle erginlenme, yaşamsal kriz anıdır ve bireyi bu krizden kurtarmanın yolu, artık geçersiz ve yetersiz duruma gelmiş eski bağlarından uzaklaştırmak ve yeni duruma geçirmekle mümkün olabilir. İlk zamanlarda olduğu gibi yaşamsal dönüşüm, hemen hemen her toplumda “kan” ile aracılanmıştır. Sünnet kanı, aybaşı kanı, bekâret kanı vb. araçlar bireysel dönüşüme sembolik olarak destek vermekle beraber, toplumsal düzeyde aynı unsur olarak kabul edilmemiştir. Kan merkezli oluşan farklılığın, toplumsal cinsiyet temelli olduğu varsayımından hareketle, bu çalışma: erginlenme bağlamında bekâret, aybaşı ve sünnet etrafında cinsiyete ve cinselliğe dayalı algıyı, toplumsal cinsiyet rolleri etrafında incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Erginlenme, toplumsal cinsiyet, cinsellik, kadınlık, erkeklik

**PUB ESCENCE FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY AND SEXUALITY BASED
PERCEPTION DIFFERENCES REGARDING GENDERS**

ABSTRACT

Implementations, whose source is life, can bear a resemblance with the base lines out of the dominant world-view that comes from the geography or culture of a certain country, region, community or ethnic group regardless of time and place difference in terms of idea, design, attitude, behavior, process.

Puberty, particularly, has the characteristic power of not only observing inter sexual social positioning differences/ similarities also because it has a ceremonial side as well as the individual's being in the center during the socialization process. Pubescence within primitive thought is a moment of vital crisis and the way of keeping away the individual from this crisis can be possible by moving away from his/her old ties that has become invalid and insufficient and by bringing the individual into a new condition. This can only be done via cosmogonic imitation and cosmogonic factors. The biological conversion is ensured with in blood in almost all societies as in primitive times. The circumcision blood, menstrual blood, chastity blood etc. are not accepted as the same factors on the social level and there have been some acceptance differences among them while being supportive of the individual conversion symbolically. Based

¹Bu makale Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalına sunulan “Kars Yöresindeki Kadın Cinselliğinin Çözümlemesi” adlı doktora çalışmasının ilgili bölümünden üretilmiştir. Bu çalışma da ileri sürülen savlar, elde edilen bulgular tez araştırmasının yapıldığı sahayı kapsamaktadır.

**Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Sinop/Türkiye, filiz_guven@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9123-929X
Makalenin geliş tarihi 08.10.2019 kabul tarihi: 04.10.2019

on the assumption that this blood-based difference is based on gender, the study aims to analyze the perception based on the gender and sexuality around the chastity, menstruation and circumcision in the context of pubescence by also taking into consideration the social roles that the society attributes to genders.

Keywords: Pubescence, Gender, Sexuality, Femininity, Masculinity

Giriş

Ann Oakley'e göre, "cinsiyet' (sex) biyolojik farklılığı erkek kadın ayrımını anlatırken, 'toplumsal cinsiyet' (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır" (Marshall 1999: 98). Bu nedenle "toplumsal cinsiyet", kadınlar ile erkekler arasındaki biyolojik, fizyolojik farklılıkların toplumsal düzlemde ifade bulmuş yönlerine dikkat çekmektedir. Ancak terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışından beri, yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği değil, ayrıca sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ile stereotiplerini içine almaktadır (Marshall 1999: 98). Bu anlamlandırmalardan hareketle denebilir ki doğmak, özgül yaratılış gereği biyolojik bir olay olsa da dünyadaki konumlanış farklı otoritelerin (kültür, din, iktidar vb.) belirlediği dengeleri ifade eder. Bu nedenle dünyaya gelmeye ilişkin tikel kuramları ve bu süreçte kadınların ve erkeklerin rollerinin ne olduğunu araştırmak (Delaney 2012: 98), konunun anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

Belli bir sosyal yapı içerisinde erkeğin ve kadının yaşamsal döngü değişkenleri sadece biyolojik, psikolojik olmayıp toplumların ideal kültür oluşturma çabalarıyla da ilintilidir. Birey, yaşadığı toplumun kurallarla örülmüş yapısına ne derece uyarsa o derece görünür olur. Ancak bu süreç kimi zaman birey nezdinde simgesel de olsa bazı aşamalardan geçmek anlamına gelebilir; çünkü bir toplumun çatısı altında anılma, sanıldığı kadar basit ve sancısız bir durum olmayıp bazı sınavlar gerektirebilir. Bireyin toplumsallaşması uğruna yapılan ve yaşamsal dönüşümünü destekleyen her bağlayıcı eylem, gerçekte bireyin gelişimine değil kültürün gelişimine hizmet eden bir nitelik taşımaktadır. Bu haliyle erkek için biricik önemli erginlenme aşaması sünnet; kız için ilk aybaşı kanaması (Özünel 2005: 43), yaşamsal döngünün en belirgin unsuru olarak erkek ve kadın yaşamının merkezinde, kültürel değerlerin gösterime sunulduğu bir sergi alanı olma niteliğindedir. Bu iki durum birbirinden farklı zikredilmiş olsa da her ikisinin de bir çeşit ergenlik habercisi olarak kabul edilmesi, her iki olaya verilen tepkinin de aynı olmasını gerektirmektedir. Ancak cinsiyet temelli olduğu düşünülen algı farklılığına dayanan eşitsiz bölünme göz önüne alındığında sünnet esnasında ve sonrasında erkek çocuk için yapılan ritüelistik uygulamalar, kız çocuğunun ilk aybaşı halinde gözlemlenmemektedir.

Ergen, Ergenlik ve Erginlenme Kavramlarına İlişkin

Ergenlik, biyolojik, fizyolojik, cinsel ve psikolojik gelişimin yanı sıra kimlik gelişimi ve genç erişkin rolünün kazanıldığı önemli bir dönemdir (Derman 2008: 19). Ergenliğe bir yaş sınırı getirmek oldukça zordur. Fiziksel, ruhsal ve toplumsal gelişim her insanda aynı dönemlerde olmayacağı gibi kız ve erkek çocuklarda da bu dönem farklı yaş aralıklarında yaşanabilmektedir (Set vd., 2006: 137-138).

Ergen, sözlükte döl verebilecek duruma gelmiş olan, erin, yeni yetme, akil baliğ, baliğ ve henüz evlenmemiş, bekâr (Akalin vd., 2005: 643) şeklinde; ergenlik, cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, buluşa ermişlikle yetişkinlik arasındaki

dönem, yeni yetmelik (Akalin vd., 2005: 643) şeklinde tanımlanırken erginlenmenin birden fazla anlamlandırması mümkündür. Eliade (2015a: 12)'ye göre Erginlenme ile maksadı erginlenecek olan şahsın sosyal ve dini statüsünde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütününe işaret edilir. Ayrıca erginlenme, bireylerin ergin kişiliğe, belli yaş kümesine, kimi inanç kümelerine girişinde yapılan tören olarak da açıklanmıştır. Felsefi anlamda ise erginleme, varoluşsal durumda yaşanan temel bir değişime denk düşer (Eliade 2015a: 12). Her üç tanımlamadan hareketle denebilir ki ergin ve erginlenme ifadeleri öncelikle geleneksel söylemde bir bütünsellik arz etmektedir ve anlamsal konumlandırılışları itibarıyla birbirinin tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir. Gerçekte bir reşitlik töreni sayılabilecek erginlenme, erginin bir yaş kümesinden diğer yaş kümesine geçişini ya da bir toplumsal konumunun değişmesini duyurmak için yapılır. Bu olay bazen “erkeklige geçiş” bazen de cinsel bir güç kazanma ve evliliğe hazır olma durumu olarak görülebilmektedir (Reed, 1995: 21-22). Ancak burada dikkat edilmesi gereken, erginlenmenin sadece evlilik ve cinsel iktidarla sınırlı olmamasıdır. Bunların ötesinde, erginlenme ritüeli, adayı beşerî cemaate, manevi ve kültürel dünyanın içine de sokmaktadır (Eliade 2015a: 12-13).

Fiziksel ergenlik bir törenle işaretlenmez (Delaney 2012: 117) ve gösteriye ihtiyaç duymaz. Törenselleştirilmiş bir işaretleme olmasa bile ergenlik, kişilerin yaşamında keskin sayılabilecek cinsiyete tabi ayrılmalar, bölünmeler, sınırlamalar yaratır. Olayın ruhsal boyutu, en genel anlamda, erginlenecek olan kişinin sosyal ve dini statüde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütünü (Eliade 2015a: 12) olup kişiyi, yaşamsal dönüşüme hazırlama sorumluluğu taşımaktadır.

Biyolojik, bilişsel ve toplumsal alanlarda yaşanan bu değişimlerin çocuksu davranışlar yerine uygun yetişkin davranışları getirmesi beklenir. Akıl sahibi olmak, doğru ile yanlış ayırıt edebilmek, ancak ergenliğe erişmekle mümkün olur (Delaney 2012: 17). Oldukça yavaş ilerleyen ve başarısızlıkların, hayal kırıklıklarının yaşandığı bu dönemde, toplumsal baskının artması, kişisel ihtiyaçlar ve beklentilerin değişmesi, beraberinde yeni becerilerle birlikte yeni alışkanlıkların kazanılması yeni davranışların geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu dönemde yaşanan en önemli değişikliklerden ve sağlık konularından birisi ‘cinsellik’dir. Çocuklar ergenliğe kadar tam olarak cinsel bir varlık değildirlen (Delaney 2012: 117) ve günahsız sayılırlar. Ergenlik sonrası birey artık yetişkin kabul edildiği için her türlü davranışından da kendisi sorumludur. Fakat bu sorumluluk ya da sergilenebilecek tutumlar mensubu olduğu toplumun dini değerleri, kabul ve retleri doğrultusunda şekillenmelidir. Aksi halde birey toplumsal yaptırımlara maruz kalabilir. Bu süreçte bireyin kişiliğini ve cinse özgü davranışlarını, mensubu olduğu grubun değerler dizgesi içerisinde değerlendirmek, konuyla ilgili bulguların güvenilirliğini artırabilir.

Erginlenme, beraberinde birden fazla gerçeği dillendirir: kutsalın hakikati, ölümün hakikati ve cinselliğin hakikati (Eliade 2015b: 166) erginlenme ile ilgilidir ve olayın sadece cinsel güç kazanmayla alakalı bir durum olmadığına da kanıtı olarak görülebilir. Ayrıca erginlenme içerisinde yer alan çocukluk ve erginlik arasındaki fark, evrenin gizemini kavramayla ilgilidir. Çünkü çocuk tüm deneyimlerden habersizdir; ergin ise onları bilir, kavrar ve yeni kişiliğiyle bütünleştirir (Eliade 2015b: 166). Yani erginlenme, tinsel olgunlaşmayla eşdeğerlidir ve insanlığın dinsel tarihi boyunca hep

aynı izleğe rastlanılır: erginlenen, gizemleri öğrenendir (Eliade 2015b: 167). Kaldı ki erginlenmeyi, sadece cinsellik veya fiziksel bir değişime içkin bir olay olarak görmek, Türk anlatı geleneğinde sıklıkla karşılaşılan kahramanın iktidar kazanma yolculuğu ve bilgelik serüvenini yok saymak olacaktır. Oğuz alpi vatanını, milletini, ailesini, sevdiklerini korumak için birtakım sınamalardan geçer, baş kesip kan döker, yiğitlik gösterir ve bunun sonucunda toplumsal saygınlık, kahramanlık elde eder. Aslında tüm bu aşamalar beraberinde bir inisiyasyonu da işaret eder ve cinsel iktidar kazanımından daha ziyade, yetki kazanma, liderlik, yönetim kavramlarıyla da ilintilidir. Çünkü yetki kazanma ya da eski durumun değişmesi: adayın kutsal dışı, yenilenmemiş çocukluk hayatında ölüp yeni bir var oluşa doğması ve bu sırada yeni var oluş halini destekleyen bilgiyi, bilimi, metafiziği kavraması anlamına gelmektedir (Eliade2015b: 166). Erginlenme törenleri ile kozmogonik bir tavra öykünme de söz konusudur. Köken zamanıyla bütünleşmek, hem tanrısal varlığa yeniden kavuşmak hem de ilk zamanda olduğu gibi temiz ve taze bir evrene sahip olmayı çağrıştıracığı (Eliade 2015b: 85) için kıymetlidir. Oysa Oğuz alpının başından geçen, yeniden doğmak ya da dirilmek değil, varoluşsal durumdaki temelli değişimdir.

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sünnet ve Aybaşı

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki ayrımın biyolojik sürecinden ziyade sosyal sürecine işaret eder (Dökmen 2012: 23). Biyolojik temelli farklılıkların “cinsiyet”, sosyokültürel temelli farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz bölünmenin her ikisinden kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Dökmen 2012: 18).

“Cinsiyet” ya da “toplumsal cinsiyet” nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın, ikili bir sınıflandırma yapma mecburiyetine sürükleyici niteliktedir. Burada önemli olan içselleştirilmiş bir sınıflandırmadan daha ziyade, bu ayrımın hangi noktada ne gibi bir durum değişikliğiyle başladığıdır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde amaçlanan, ergenlik sonrası oluşmaya başladığı varsayılan toplumsal cinsiyet ayrılığını nedenleriyle açıklamaktır.

Bir çocuğun çocukluğunu geride bırakarak kadın veya erkek olarak anılması, yetişkin sorumluluklar taşımaya başlaması ve bu dönemin birtakım törenlerle duyurulması veya üstünün örtülmesi, cinsiyetlere yönelik birden fazla zeminde, birden fazla tutumun var olduğunu düşündürebilir. Tam bu noktada kadın ve erkek olmak, dışı ya da eril olmanın ötesinde gözlemlenebilir bir gerçeklik haline dönüşür. Buradan hareketle cinslerin hayatındaki ilk önemli değişikliğe işaret eden ergenlik çağı, toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Son yıllarda yapılan sosyal antropolojik, sosyolojik ve psikolojik araştırmaların sentezi, ergenlik sonrası dönemin kültürden etkilendiğini ve tür(ler)e özgü önyargıların toplumsal algı sonucu şekillendiğini gösterir niteliktedir. Eğer öyle olmasaydı ve sadece biyolojik etkiler ergenlik çağına tek başına etki etseydi, bütün kültürlerdeki bireyler aynı davranışı gösterirdi (İlbars 1987: 206). Böylesine bir durumda ise ne kültürel değerleri ne de ulusal değerleri tartışmaya gerek kalırdı. Nitekim Samoa Adası yerlileri arasında yapılan araştırmalar gösteriyor ki cinsel sapkınlıkların çoğu, kromozom ve benzeri gibi biyolojik hususlardan ziyade kültürle ilgilidir (İlbars 1987: 207).

Kız çocuk için ergenliğin önemli belirtisi sayılabilecek ilk aybaşı, toplumsal söylemde evliliğe, doğurganlığa ve cinselliğe hazır olma durumu anlamına gelirken; sünnet, her zaman bir evliliğe ya da cinselliğe hazır olma durumu olarak görülmemiştir. Konu hakkında biraz derin düşünüldüğünde sünnetin cinsel etkinlik ya da evlilikle bir ilgisinin olmadığı, olayın tamamıyla erkek olmakla ilgili (Reed 1995: 22) olduğu görülür. Kaldı ki ergenlik çağına gelmiş bir erkeğin cinsel tecrübe yaşaması için sünnet olmasına biyolojik bir mecburiyet olmadığı gibi, toplumsal bir engel de bulunmamaktadır. Ancak daha eskilere bakılacak olursa sünnet için tercih edilen yaşın, ergenlik başlamadan önce olması, “Bilinçli bir tercih mi?” sorusunu akla getirmektedir. Eğer öyleyse sünnet, erkeğin cinsel güç kazanımının ritüelistik eylemidir ki bu da cinsel iktidar ile ilişkilendirilebilir ve anlamlı olabilir. Her iki durumda da gelenekselin ideal kültür çizgisi içerisinde sünnet töreni, bir devir teslim, ata soyu sürdürme işinin sembolik bir gösterisi, erkeklik nişanesi, güç ve iktidar ile tanımlanabilir. Toplumsal algı düzeyine göre yorum farkı oluşacak olsa da sünnet, erkek cinsin verdiği ilk sınav, toplumsal statü yolculuğunun biricik kanıtı olarak erkek dünyasının merkezinde durmaktadır. Kimi zaman erkeklığe geçiş, kimi zaman cinsel güç kazanımı olarak algılanan sünnet, her şeyden önce her bir erkeğin başına gelen ve genellikle cinsel güç kazanacağı yaşa denk gelemeyecek kadar erken yaşlarda olan bir olaydır ve bu yönüyle diğer erginlenme ritlerinden ayrılmaktadır.

Erginlenme, geleneksel yaklaşımda nerdeyse bilinçdışı bir yönelimle her iki cins de çocukluktan çıkarıp yeni bir dünyaya bağlar. Ergenlik sonrası genç kız, ikiye bölünmüş bir uzamın iç yarısına havale edilmiş (Schick 2017: 163) olur. Aslında bu tek taraflı bir bölünme ya da ayrılma olmayıp her iki cins için de geçerlidir. İç-dış düalitesine dayalı bir bölünmüşlük, toplumsal cinsiyet ayrılığının bildirilmesi anlamına gelebilir. Ergenlik sonrası erkek çocuk, çocukluk dünyasından ve kızlar dünyasından; kız çocuk ise erkek dünyasından ve kamusal alandan uzaklaştırılmış ve yeni sınırlar içerisine itilmiştir. Bu, aynı zamanda küçük kız ve küçük erkek arasındaki ilk ve en belirgin mekânsal bölünme anlamına da gelmektedir. Kuramsal olmayan ama bir nebze de olsa soyut bir bakışla mekân ayrılığının belli noktada eşit bir bölünmeye işaret etmeyeceği söylenebilir. Kaldı ki coğrafi anlamda hiçbir geçerliliği olmayan zihin haritaları, her iki cins için de bazı alanları kendi sınırları dışında tutmayı zorunlu hale getirebilir. Ancak bu durum, fiziksel bir ergenliğin tek başına oluşturacağı bir algı atmosferi olmanın biraz ötesinde değerlendirilmelidir. Butler’a göre kadın bedenini kuran toplumdur (Köysüren 2016: 15). Toplumsallığın en önemli mekanizmalarından birinin din olduğu düşünüldüğünde söz konusu inşa sürecinde dini algının etkisi göz ardı edilmemelidir. Kur’an-ı Kerim’de kan, süt, nikâh yahut cinsel bağı olan, diğer bir ifadeyle evlenmekten men edilmiş yetişkin erkek ve kadınların bir arada bulunması serbest, geriye kalanların ise aynı mekânı paylaşmaları yasak sayılmış ve engellenmiştir (Schick 2017:165). Bu ifadeden birbirine yabancı olan kadın ve erkeğin aynı mekâna ait olmadığı, kadının girilmesi yabancıya yasak olan mekâna ait olduğu ve mekânsal bölünmeye uygun olarak sadece aile içinde var olabildiği (Güven 2018: 406) sonucu çıkarılabilir. Ayrıca mekânların “tabu” haline dönüşmesi oraya yüklenen kutsiyet, gayrimeşruluk, dokunulmazlıkla da ilgilidir denebilir. Öte yandan toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda asıl mesele, kamusal alanı erkeklerin tahsis etmiş olmalarında ve toplumun öğrendiklerini nasıl savladığında aranabilir. Çünkü içselleştirilmiş mahremiyet algısı, genel olarak İslamiyet’le ilişkilendiriliyorsa da aynı kaygının erkeklerde, aynı oranda

olmaması dini bilginin² ötesinde bir konsensüs halinin varlığını gösterir (Şehlikoğlu 2014: 63). İster dini itikat ister toplumsal konsensüs olsun, genç kız adayının kendisini evin, sokağın, mahallenin içerisine hapsedmesi, bir çeşit örtünme gerekliliğini ve mekânsal sınırların var olduğunu gösterir.

Sünnetin bir diğer kamusal karakteri peygamberle ilgili bir argüman olmasında aranabilir. Sünnet, kutsal bir olgu olarak Müslüman ve Yahudi kitlenin hayatındadır. Bir inanişâ göre Hz. Muhammed sünnetli doğmuştur (Boratav 2015: 181). Bu bilgi başka kaynaklarda sünnet İslam'dan önce de vardı ve Hz. Muhammed o anlayışı devam ettirdi (Boratav 2015: 182) şeklinde olsa da konu aslında daha önce olup olmasıyla ilgili değildir. Konu tamamıyla Hz. Muhammet'le ilgilidir. Çünkü İslami kurallar gereği iyi bir Müslüman, peygamberin söylediklerini ve yaptıklarını doğru kabul eden ve yapandır.* Bu nedenle sünnet Müslüman topluluklar arasındaki bağa ve kardeşliğe de (Delaney 2012: 110) vurgu yapmaktadır. Sünnet derisinin kesilmesine boyun eğmek, aynı zamanda Tanrı'nın gücüne boyun eğmek olarak görülebilir (Delaney 2012: 110). Yukarıda da bahsedildiği üzere sünnet, bir erkek çocuğunun, çocukluktan erkeklige geçişle birlikte kazandığı güç ve iktidarın temsili uygulaması olarak iktidar, din ve cinsellik arasındaki ilişkiyi (Delaney 2012: 110) sergiler niteliktedir. Çünkü sünnet sonrası erkek çocuk hem kamusal alana girme hakkı kazanmış hem de erkekligini ispatlamış sayılır.

Görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet temelli olduğu düşünülen davranış kalıpları erginlenme törenlerinde belirginleşir. Ergenlik sonrası kadın bedeni, erkeğinkinden farklı olarak gurur kaynağı değil, utancı hatırlatan (Delaney 2012: 112) bir unsur olarak görülür. Genç kız ilk aybaşı sonrası henüz kavrayamadığı biyolojik, fizyolojik değişimi başkalarına belli etmeden yaşama zorunluluğu içerisinde, geleneksel kurallara riayet etmek, namusunu korumak ve ailesini toplumun gözünde küçük düşürecek bir eylemde bulunmamakla yükümlüdür. Öte yandan sünnet olan erkek, hediyelere boğulur, erkekligi onun için hazırlanmış özel alanda sergilenir. Çünkü o sünnet sonrası sadece bedensel yeterliliği elde etmemiş, aynı zamanda güç elde etmiştir. Belki de bu nedenle sünnet edilen bebek olsa bile, ebeveynler: "Oğlum erkek oldu." şeklinde dillendirir. Nitekim "oğul" ve "erkek" sözcükleri temelde aynı cinse işaret ederken birey için oğlunun erkek olması, tamamıyla "erkeklik" sözcüğünün çağrıştırdığı fizyolojik iktidar, toplumsal iktidar vs.* ile ilgilidir. Birinin erkek olması onun zayıflıklarından kurtulması, güç kazanması anlamını da çağrıştıran bir süreci hatırlatabilir.

Çalışma Bulguları

Evrenin iki davranış tarzı: "geleneksel" ve "modern" arasında kalmak, belli sınırlar içinde olayın sadece birkaç yönünden söz edebilmek anlamına gelir. Geleneksel ile karşılaştırıldığında modern insanın yeniliği, kendisini tarihsel bir varlık olarak kabul etme kararında, kutsaldan arınmış bir evrende yaşamayı tercih etmesinde aranabilir (Eliade 2015a: 11). Modern yaşam tarzının seküler tutumu karşısında geleneksel deneyimlerin hepsinde kozmik bir yapının varlığı belli noktadan sonra

²Mekânsal bölünme ya da kamusal alan ayrışması din kökenli gözükse de Kur'an-ı Kerim'in buyruğu değildir. Kur'an'da h-r-m kökünden üretilmiş kelimelerin seksen üç kere geçtiği ve bunun yapılması, yenilmesi yasak veya kutsal kabul edilen şeylerle ilgili olduğu, hiçbir yerde kadınların ikamet ettiği yerler için kullanılmadığı (Schick 2017:163) belirtilmiştir.

*Bkz.: Haşr 59/7, Tevbe 9/29, Nisâ 4/80

*Bkz.: Büyük Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr/>

yadsınamaz. Gelenekselin yaşamındaki bu tinsel tutum, cinsiyet ve cinsiyetlere ilişkin ergenlik ve sonrası dönemlerde belli stratejilerin gelişmesine neden olmuştur.

Geleneksel dünyada kız çocuk, ergenliği ve kadın olmayı kendisi seçmiş gibi mahcubiyet ve utanç duymaktadır. Konu hakkında bilgisi olmayan genç kız adayının, durumun tek sorumlusu olarak yine kendisini görmesi, kendinden ve bedeninden rahatsızlık duyması onun da kendini artık bir kadın olarak kabul etmesiyle açıklanabilir. Çünkü kadın olmak toplumsal algı düzeyinde cinselliğe açık olmayı çağırıştırır ve bunun utanç verici bir tarafı bulunmaktadır. Ergenlik dönemine gelmemiş küçük kız için henüz böyle bir tehlike olmamasına karşın, durum ergen için tam olarak bir tabudur. Çünkü ergenlik, kadın olmanın alt sınırını ve cinsiyetler arası sınırların daha kırılabilir hale geldiği bir süreci başlatır. Kız çocuğun kadın olmaktan kaçınması, ilk kanamasını kimseye paylaşmaması durumu utançla eş tutmasına açıklar niteliktedir.

Hiçbir zaman açıkça söylenmese de genç kızın bedeninden gelen kanın onun bedenini, erkeğin bedeninden daha zayıf kılacağı düşünülür. Ancak buradaki zayıflık fiziksel ya da biyolojik bir zayıflık olmayıp kendine yetememe durumuyla ilintilidir. Kadın bedeninin fark edilmeye başlaması, ilk aybaşı kanaması, evlilik, doğum ve emzirme kendi kendine yetebilme idealine uymaz (Delaney 2012: 11). Kadın bu aşamalardan geçerken yanında bir başkasına ihtiyaç duyan bir varlıkken ergenlik sonrası erkek, kendi kendine yetebileceğini kanıtlamış ve kadınla kıyaslandığında toplumsal kabul alma sürecinde hayli yol almıştır.

Sünnet sadece yetişkinler dünyasına girecek erkek için değil, baba ve anne için de önemlidir. Törensel bir yönünün olması olayın değerini açıklar nitelikte olsa da alt duygu, geleneksel kabulde erkek çocuk sahibi olmanın gururudur. Bu kapsamda sünnetle ilgili birden fazla uygulama görülebilir. Bazen mevlit okunur, bazen de düğün yapılır. Bu ailenin tercih edeceği bir durumdur. Ailenin ekonomisine göre oldukça fazla masraf yapılabilmektedir. Genelde sünnet düğünlerinde aile ekonomik harcamalarını kendi gelirlerinin üzerinde yapmaktadırlar. Sünnet töreninde et fazla olur. Mutlaka bir ya da birkaç hayvan kesilir veya et alınır. Bu durum, ailenin toplumsal saygınlığını artıracak bir uygulama olarak düşünülebileceği gibi, diğer bir yönüyle de erile verilen değeri göz önüne sermektedir.

Erkek çocuğun sünnet töreninde, tıpkı gelinde olduğu gibi, sünnet elbisesi bulunmaktadır. Çocuğun babası ve kirvesi çocuğa bahşiş verir. Kirve ve çocuk arasında hediyeleşme olur. Kirveye hediye alınır. O da çocuğa hediyeler alır. Davul-zurna veya orkestra tutulur. Bu hazırlıklarda kirve vardır. Kirve sadece sünnet sırasında olmaz, öncesi ve sonrasında çocuğun en yakınlarından birisi konumuna yükselir. Kirve ve sünnet olan kişi arasında kan temelli bir sözleşmenin varlığından söz edilebilir. Çocuğu kucağına alan kirve, çocuğa babasından sonra en yakın kişi olarak görülür ve aralarındaki bu sessiz anlaşma her iki taraf için de ölene kadar geçerlidir. Kirve ve kirvenin ailesiyle kurulan gizli kandaşlık bağı oldukça önemlidir. Kirve ve kirve çocuklarıyla evlenmek yasaktır. Bu yönüyle kirvelik kayıtsız şartsız bir dostluk anlamına gelmektedir. Benzer bir durum evlilikte de vardır. Gelinin yanında bulunan "yenge" düğün boyunca geline eşlik eder. Yenge, geline ilk cinsel tecrübesinde yol gösteren, destek olan kişi olarak görülür. Ancak yengeyle kurulan bağ, kirvelik bağı kadar güçlü değildir. Bunun nedeni tam olarak anlaşılmasa da her iki olayda da benzer bir şahitlik söz konusudur. İlkinde erkek çocuğun bir vazgeçişine kirve şahit olmuş, ikicisinde genç

kızın kadınlığa geçişinin şahidi yenge olmuştur. Ancak iki erkek arasında yaşanan şahitlik bağı sonsuza kadar sürecek bir anlaşma olarak kabul edilirken iki kadın arasında böyle bir durumun söz konusu olmaması dikkat çekicidir. Durumun erkeklikle değil ama kadın olmakla ilgili bir yanı olabilir.

Sünnet törenlerinde de tıpkı düğünlerde görülen hazırlıklar görülmesi, akıllara sünnete yüklenen anlamın evlilikle bezer olduğunu getirebilir. Eğer öyleyse bu anlam sadece yapılan hazırlıklarla sınırlı olmayıp birtakım kabul ve retler bakımından da benzerdir. Bu kapsamda, her iki günde de tanımlanmış bir geleceğin kutlanması (Delaney 2012: 111), dönüşümün “kan” aracılı yapılıyor olması ve evliliğin de tıpkı sünnet gibi ata soyunun devamı için yapılması dikkate değerdir. Bir diğer ortak nokta ise hem sünnette hem düğünde bedeninin bir kısmından vazgeçilmesidir (Delaney 2012:111). Olay, özellikle soyun devamlılığı için ilk ve en önemli adım olarak toplumsal zihinde yer almaktadır. İnsanoğlunun soyunu devam ettirme arzusu kozmogonik zamanlardan beri var olmuş ve bir çeşit kozmogonik taklitler etrafında şekillenmiştir. Soyu devam ettirme isteği ve kutsal evren kozmogonisine öykünme, yaşamsal dönüşüm aşamalarının hemen hepsinde gözlemlenebilir. Bu aşamaların her birinde insan, birtakım sınamalara tabi tutulur ve bu sınamalar aracılığıyla yeni bir duruma geçirilir, tam anlamıyla “biz” den olmaya hazır hale getirildiğinde de kozmogonik yeniden üretimi, gerçekleştirmekle yükümlü kılınır (Özünel 2005: 43). Bu haliyle sünnet ve bekâret arketipsel senaryonun kan aracılı ifşası olarak değerlendirilebilir.

Kent merkezinde yapılan sünnet uygulamaları ise, geleneksel davranışlardan uzaklaşmış seküler uygulamalardır. Sünnet işlemi doktor tarafından yapılır. Çocuk iyileştikten sonra düğün veya ailenin tercihine göre mevlit okutulur. Hiçbir şey yapılmadığı da görülür. Yemekler yeme, dans etme vs. türünde modern uygulamalar geleneksel olma özelliğinden uzaklaşmış ortak davranış şekilleridir. Bunlar daha çok uygulamanın gerçekleşmiş olmasına yöneliktir. Çünkü modern dünya işlevselliği amaç edinmiştir ve içerisinde geleneksel olanı barındırmakta zorlanmaktadır. Bu, aynı zamanda yaşamsal kaygılar nedeniyle olduğu düşünülen kutsaldan arınmış bir süreç anlamına da gelmektedir. Ancak bilimselliğin, tinsel değişime yetisinden bahsetmek, konudan uzaklaşmak anlamına geleceği için modern dünyada, geleneksel dünyanın aksine bir tutumun varlığını belirtmek yeterli olacaktır. Ek olarak ergenlik döneminde geleneksel yaşantıda görülen tabulaştırma veya cinsler arasındaki eşitsiz bölünme, modernin dünyasında hemen hemen iki cinsin eşit olduğu bir sürece işaret etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Toplum bürokrasisi çeşitli yollarla gençlerin davranışlarını ve cinselliklerini kontrol etmektedir. Cinsel duygular gerçekte ahlakın ve hiç kuşkusuz estetik ve dinin köküdür (VonKrafft ve Abing 2014: 33). Ayrıca hayata ilişkin bütün tutumlar irdelendiğinde, dinsel olmayan bir tutum ya da tamamıyla sekülerleşmiş bir toplum mümkün değildir. Bu, hayatın görüldüğü gibi yaşanmaması ile açıklanabilir. Çünkü yaşam beraberinde kendinden önceki yaşam deneyimlerine içkin, karmaşık bir yapıya da işaret eder. Başka bir deyişle: bu deneyimler içinde, dinselliği hiç içermeyen (Eliade 2015b: 164) veya tamamıyla somut olan bir deneyim henüz yoktur.

Geleneksel yapıda adet olmak: cinsel tecrübeye açık olmak, cinsellik yaşayabilmek, evlenebilmek anlamına gelirken sünnet olmak: iktidar kazanmak, erkekler dünyasına adım atmak anlamına gelir. Eğer bu iki durum, toplumun arzu ettiği

zeminde gerçekleşmezse tanımlanmış ahlakın ve geleneğin temeli sarsılır ve birey bir takım yaptırımlarla karşı karşıya kalır. Bu nedenle evlenmeden cinsel birliktelik, çeşitli dinsel ve toplumsal yasalarla yasaklanmış ve denetlenmektedir. Ya da evlilik on beş (daha küçük evlenenler de vardır) yaşına kadar indirilerek cinsel hayatları kontrol altına alınmıştır. Hatta bu yaşta evliliğin gerekli olduğuna dair şöyle bir atasözü bile vardır: “On beşinde kız, ya erde gereke ya yerde” bu atasözü ile on beş yaşında kızların evlenmesi, aksi durumda ölmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü o yaştan sonra kız hatalar yapabilir ve bu hatalar geleneksel anlamlandırma içerisinde ölümden daha zor kabul edilecektir. Bahsedilen hataların cinsellikle ilgili olduğu düşünülebilir. Eğer öyle olmasaydı hemen hemen ergenlik sonrasına denk gelen erken evlilik vurgusu yapılmazdı.

Her toplumun cinsiyet rolleri ve cinsellik ile ilgili kuralları ve tabuları bulunmaktadır. Ancak ayırımına varılması gereken nokta, kız ve erkeğin toplumsal cinsiyet kaynaklı olduğu varsayılan cinsel hayatlarının kontrol şeklidir. Ergenlik sonrası genç kızın, cinsellik ve namus denetimi bir erkek tarafından veya kendisi gibi kadınlar tarafından yapılırken genç erkeğin, cinsel tecrübe yaşaması toplum için sorun teşkil etmemektedir. Hatta geleneksel ifadeyle erkeğin cinsel anlamdaki tecrübeleri “elinin kiri” ifadesi ile karşılık bulmuş ve geleneksel söylem içerisinde normal karşılanmıştır. Oysa İslam dini sınırları içerisinde her iki cinsin hareket alanları aynı ölçülerle belirlenmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere ergenlik sonrası kız çocuğuna artık evlenebilir gözüyle bakılmaktadır. Aybaşı kanamalarının başlaması onun artık bir kadın olduğunun ilk ve en önemli belirtisidir. Kanamaya başlayan kız bundan sonra yetişkin kadınların dünyasına adım atmaya hazırdır. Genç kız yetişkin kadınlar dünyasına adım atarken yetişkin erkekler dünyasından da ayak çekmek durumundadır. Bunun en açık sebebi üremeye hazır hale gelmiş olmasıdır. Akan kanla birlikte genç kız, kadın olmanın yalnızca bir adım gerisindedir. Bu noktadan itibaren kız, kendisini dölleyip yeni bir yaratıma vesile olmasını sağlayacak erkekle karşılaşana kadar, erkek dünyasından uzak durmalıdır. Bu dönemde cinsler arası geliştirilen ilk tutum sakınma ve karşı cinse düşmanca yaklaşımdır. Küçük kız, erkek çocuklara seçilmiş düşman gözüyle bakmaya başlar (Mead 2018: 93). Bu bağlamda genç kızın ilk erginleme süreci şiddetli bir biçimde tabulaştırılır (Özünel2005: 42-43). Çünkü kız, ilk aybaşıyla yaratılıştaki gerçek amacına dönmüş ve türsel işlevini açıkça ortaya koymuştur. O, ilkin eştir, erkek ise yaratma sürecinin birincil aktörü. Nitekim Havva, insan soyunun yaratıcı olmadan önce Adem’in yoldaşdır (Beauvoir 1993: 170).

İlk âdet kanaması genç kızı sadece biyolojik, fizyolojik, psikolojik bir değişimle karşı karşıya bırakmamış; aynı zamanda bu dönemlerde kirli de hissettirmiştir. Çünkü yetişkin bir kadın olmaya hak kazanmış genç kızdan bu sırada akan kan, normal kan olarak görülmemekte ve kirli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce ve genç kızın kendisini kirli hissetmesi, ergenlik sonrası insanın günahlarından sorumlu tutulacak (Delaney 2012: 117) olmasıyla açıklansa da farklı coğrafyalarda bu tavrı destekleyen çeşitli tabuların bulunması dikkat çekicidir. Örneğin: Polinezya'nın birçok bölgesinde kadınlar, özellikle adet dönemlerinde kirlenici ve tehlikeli bulunurlar (Mead 2018: 89). Birden fazla otorite ve kabul sonucu gelişmiş olabileceği düşünülen bu tabu, Özünel

(2005: 42-43)'in belirttiği gibi adet döneminde kadınların doğurganlık ve dölleme becerilerinin askıya alınmış olmasıyla da ilintili olabilir.

İlk kanama sadece cinsel rolün açığa çıkma noktasında önemli olmayıp kadının erkek soyunun devamlılığındaki rolünün ortaya çıkması noktasında da önemlidir. Artık tohum ve toprak ikilemindeki toprak, hazırdır ve tohumu beklemek yapması gerekenler arasındadır. Bu süreçte kendini diğer tüm erkeklere karşı koruması ve ikinci önemli geçiş için hazırlaması, toplumun ondan beklediği biricik görevdir. Bu aşamada, genç kızın bedeni de cinselliği gibi denetlemesi gereken bir unsur olarak görülmektedir. Çünkü beden, namustur ve bundan sonra denetime ihtiyacı vardır. Denetleme süreci, evlenene kadar kızın ailesi tarafından bir görev gibi üstlenilmektedir. Denetleme güdüsünün arka planında geleneksel toplum yaşam tarzının cinsel tecrübeyi evlilik ahdiyle eş tutması yatabilir. Genç kızın aksine yetişkin erkeğin bir denetime, sözleşmeye ihtiyaç duymaması ergenlik sonrası her iki cinsin yaşamsal değişimleriyle ve bedenlere yüklenen yetkinlik ve zayıflıkla açıklanabilir.

Burada bir ayrıma gidilerek belirtilmesi gereken, bu durumun modern topluluklarda bu şekilde olmadığıdır. Gelenekselin aksine bu toplumlarda kız veya erkek çocuk, ergenliği genellikle normal ölçülerde yaşamaktadır. Öyle ki modern yaşamın gündelik davranışı içerisinde, ergenlik sonrasına denk gelen bedensel dönüşüm, hem cinsiyetler hem de aile ve toplum tarafından kabul görmektedir. Toplamlar arasındaki bu farklılık, bireyin mensubu olduğu grubun dini değerleri, sosyokültürel kabulleri, ekonomik yeterlilikleri gibi toplumsal algıda ve uygulamada değişiklik yaratabilecek unsurlarla ilintilidir.

Davranışların ve cinsiyetlerin görünümü, ister zihinsel, ister belirlenmiş kültürel ölçütlerle olsun, insanın yaşamı ne denli algıladığıyla ilgili olup primordiyal zamanı yansıtır ve gelenek diye okunur. Öyleyse o ya da bu nedenle içselleştirilmiş gelenek, bir inanca uymak üzere tasarlanmış arketipsel öykülerden oluşmaktadır. Bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken birincil anekdot, geleneklerin şekillenmesinde arkaik izlerin etkisinin yadsınamaz varlığıdır. Öte yandan bu varlığın boyutunun ne derece olduğu, geleneğin anlaşılması için oldukça önemlidir. Çünkü eğer bahsedilen varlığın boyutu, bulanık anılar ve onlara içkin bir oluşum şeklindeyse, bu seküler dünyaya, dinsel dünyanın hediyesi olmanın ötesine geçmez.

İkincil anekdot, geleneğin doğası gereği bütün toplumların kamusal ve özel ortam davranışlarını yönlendiren birtakım yaptırımların bulunmasıdır. Bu yaptırımlar; dinler, hükümetler ve toplumun yasalarını disiplin altına alan diğer bütün otoriteler tarafından belirlenir. Ancak her zaman bireyin kişisel değerlerini yansıtan davranışları, mensubu olduğu sosyal grubun kültürel kabulleriyle tutarlılık göstermeyebilir. Yine de toplumsal algıda toplumun değerli üyesi, toplumsal birliğin temel gereksinimi olan kültürel kabulleri en iyi sergileyendir.

Son kertede söylenilecek olan, ergenlik döneminde cinsiyetlere dönük bir ayırım, beraberinde mekânsal bir tezahürü veya cinslerin belli rollerle belli mekânlar içinde anılmasını meşrulaştırabilir.

KAYNAKLAR

- BEAUVOİR, Simone de (1993). *Kadın "İkinci Cins" Genç Kızlık Çağı*, İstanbul: Payel Yayınları
- BORATAV, Pertev Naili(2015). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Bilgesu Yayınları
- ÇINAR Köysüren, Aliye (2016). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Sentez Yayınları
- DELANEY, Carol (2012). *Tohum ve Toprak*, (Çev.: Selda Somuncuçoğlu), Aksu Bora), İstanbul: İletişim Yayınları
- DERMAN, Orhan (2008). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi, Kitap Bölümü: Ergenlerde Psikososyal Gelişim, S. 19-20.
- DÖKMEN, Y. Zehra (2010). *Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ELİADE, Mircea (2015a). *Doğuş ve Yeniden Doğuş(İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin ve Dinin Anlamları)*, (Çev.: Fuat Aydın), Ankara: Kabalcı Yayınları
- ELİADE, Mircea (2015b). *Kutsal ve Kutsal Dışı*, (Çev.: Ali Bektay), İstanbul: Alfa Yay.
- GÜL, Serdar Kenan ve Güneş, İsmail Dinçer (2009). Ergenlik Dönemi Sorunları ve ŞİDDET, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/* Cilt: XI, Sayı 1, S.79-101.
- GÜVEN, Filiz (2018). "Kadınlığın İnşa Otoriteleri", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 15 Sayfa: 400-414
- İLBARS, Zafer (1987). Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1-2, 201-211.
- MARSHALL, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*,(Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- MEAD, Margaret (2018). *Samoa'da Ergen Olmak*,(Çev.: Gökçe Aktuğ), İstanbul: Alfa Yayıncılık
- ÖLÇER Özünel, Evrim (2005). "Kan" Olgusunun Soyun Devamlılığı Bağlamındaki Dönüştürücülüğü, *Millî Folklor*, 2005, Yıl: 17, Say: 65 S.40-45.
- ÖLÇER Özünel, Evrim (2014). "Kendine Dönüşen Kahraman: Oğuz Kağan Destanı'nda İktidar Ve Kut", *Millî Folklor*, 2014, Yıl 26, Sayı 104
- REED, Evelyn (1995). *Kadının Evrimi II*, (Çev.:Şemsa Yeğın), İstanbul: Payel Yayınları
- SCHİCK, İrvin Cemil (2017). *Bedeni, Toplumunu Kâinatı Yazmak*, (Çev.: Pelin Tünaydın), İstanbul: İletişim Yayıncılık
- SET, Turan ve diğerleri (2006). Ergenlerde Cinsellik, *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), s. 137-141

ŞEHLİKOĞLU, Sertaç (2014). "Mahrem Alanda Fit Olmak: Kadınlara mahsus Spor Salonları", **Sınır Bilgisi**, Editör: E.Çelebi, – D. Havlioğlu, – E. Kayaalp, Ankara: Ayizi Yay., s. 55-72

VONKRAFFT - Abing, Richard (2014). **Cinselliğin Psikopatolojisi**,(Çev.: Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.

**DÜNYA BASININDA TÜRKİYE TURİZMİ İLE İLGİLİ YER ALAN
HABERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Öğr. Üye. Gencay SAATCI*

Dr. Öğr. Üye. Serkan TÜRKMEN*

ÖZ

Bu çalışmada T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü ve Yurt Dışı Teşkilatı tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen basın ağırlamalarının yazılı, görsel ve dijital medyaya yansımaları araştırılmıştır. İncelenen turizm tanıtım haberleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinden 16-18 Nisan 2019 tarihlerinde elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan içerik analizi toplam 32 ülkenin yapmış olduğu turizm haberleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye turizmi hakkında çıkan haberler kapsamında; en fazla farklı destinasyonlardaki turizm çekicilikleri, tanıtım faaliyetleri, etkinlikler, turizm haberleri, alternatif turizm türleri, gastronomi ve alışverişe yönelik yapılan haberler olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki turizm çekicilikleri ile ilgili haberlerin birçoğu tarihi eserleri antik kentleri ve kültürel çekicilikleri kapsamaktadır. Türkiye'ye yönelik 2017 yılında çıkan 181 haberin yayınlandığı mecralar; turizm ve seyahat dergileri, internet, ülkelerin ulusal gazeteleri, TV ve radyo kanallarıdır. Genel olarak Türk turizmine yönelik yapılan haberlerin önemli bir kısmı da Türk yetkililer tarafından turizm tanıtım faaliyetleri kapsamında yapılan seyahat yazarlarının, basın mensuplarının, sektör temsilcilerinin ağırlanması vb. haberlerden oluşmaktadır. Alternatif turizm kapsamında inanç, kış ve kongre turizmi ile sırt çantalı turistlere yönelik Türkiye'de popüler olmayan turizm destinasyonlarıyla ilgili haberler de dikkat çekmektedir. İstanbul hakkında en çok haber yapılan destinasyon olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul'u Kapadokya, Muğla ve Aydın takip etmektedir. Türkiye'ye yönelik en fazla haberin yayınlandığı ülkeler ise; Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Amerika, Finlandiya, Fransa, Rusya ve Japonya olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Turizm, Dünya Basını, Medya.

EVALUATION OF THE WORLD PRESS NEWS ABOUT TOURISM IN TURKEY

ABSTRACT

In this study, press conferences by the Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Promotion and Overseas Organization of Press were examined in written, visual and digital media. The promotional news reviewed, was obtained from the official website of the Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Promotion on 16-18 April 2019. Content analysis used in the study was conducted on the news of 32 countries. The news about Turkey within the scope of the research; tourism attractiveness, promotion activities, events, tourism news, alternative tourism types, gastronomy and shopping news were found in the most different destinations. Many of the historical monuments in Turkey covers news related to tourism attractiveness and cultural charm of the ancient city. 181 news media that are published about Turkey in 2017 are; tourism and travel magazines, internet, national ghats, TV and radio channels. In general, a large portion of the news about Turkish tourism is made up of news articles by the Turkish authorities, such as travel writers, journalists and representatives of the sector. In alternative tourism faith, with news about the unpopular

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi, gencaysaatci@comu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-7842-989X

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesi Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü, serkanturkmen17@hotmail.com, Orcid Id: 0000-0002-0921-6102

tourism destinations in Turkey for winter tourists and backpackers congress tourism also attract attention. Most news about Istanbul has emerged as a destination. Istanbul is followed by Cappadocia, Mugla and Aydin. The countries where most news publication for Turkey; Ukraine, United Arab Emirates (UAE), USA, Finland, France, Russia and Japan.

Keywords: Turkey, Tourism, World Press, Media.

Giriş

Gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları imaj ve kendilerine karşı turist gönderen ülkelerdeki önyargılardan dolayı turizm pazarlama faaliyetleri ile turist çekmesi daha da zorlaşmaktadır (Echtner, 2002). Bu zor turizm pazarlaması koşulları içerisinde, destinasyon pazarlamacıları turistler ile pazarlama iletişimi kurmak için çeşitli araçlar kullanmaktadır (Fesenmaier vd, 2003; Li vd, 2017). Bu araçlardan bir tanesi de medyadır. Medya kamuoyu algısı ve görüşlerini şekillendiren etkin bir araçtır. Özellikle medyada yer alan TV haberleri konuların işleniş ve servis ediliş şekline göre toplumda genel algılar yaratmaktadır. Medyada yer alan haberlerin içeriğine göre bir destinasyon ile ilgili çeşitli algılar yaratabilmektedir (Hall, 2002). Destinasyon ile ilgili turistlerin tatil satın alma kararı bir süreçtir ve bu süreç içerisinde özellikle bilgi arama ve bilgilerin analizi açısından medya önemli etkenlerden biridir (Ajagunna, 2006). Ancak medya aracılığıyla turistlerin bir destinasyona yönelik olumlu duygu, tutum veya davranış geliştirebilmesi için destinasyonun medyada yer alma şekli önemlidir (Sönmez vd, 1999). Buradan hareketle yapılan bu çalışmada T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü ve Yurt Dışı Teşkilatı tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen toplam 32 ülkenin basın ağırlamaları sonrasında, yazılı, görsel ve dijital medyaya yansıyan Türkiye ile ilgili turizm haberleri içerik analizi ile incelenmiştir.

1. İLGİLİ ALANYAZIN

Turizm eskiden olduğu gibi basit bir boş zaman aktivitesi olmaktan çıkmış, insanların boş zamanlarında çeşitli anlamlar yükleyerek katıldığı bir rekreasyon faaliyeti olmuştur. Bu faaliyet destinasyon ya da turizm pazarlamacıları tarafından zenginleştirilerek turizm ürünü olarak farklı turist gruplarına sunulmaktadır. Ancak turizm ürünü mal ve hizmetlerden oluştuğu için tüketiciyi harekete geçirecek pazarlama çabalarının oluşturulmasında çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır (Bolan ve Williams, 2008).

Turizm ürününün pazarlanmasının zorluğunun temel sebebi içinde yer alan hizmetlerden kaynaklanmaktadır. Servislerin kendine has birtakım özellikleri vardır ve bunlardan en önemlisi ise "soyut" olmalarıdır. Turizm ürünü satın alacak kişiler aynı zamanda soyut özelliği olan bir hizmet satın alacaklardır ve insanlara varlığını gösteremediğiniz bir şeyi satın almaya ikna etmek zordur (Clow vd, 2006). Çünkü insanlara varlığını hissedemediği, deneyemediği veya iade edemediği bir turizm ürünü sunulmaktadır. Turist yurtdışındaki bir turizm ürünü satın almayı düşünüyorsa doğal olarak fiyat da artmaktadır (Hoffman ve Turley, 2002). Turist için böyle bir ürünü satın almak, özellikle zaman ve para gibi birçok riski içinde bulundurmaktadır (Lovelock ve Wirtz, 2007). Dolayısıyla sınırlı bir boş zamanı ve belirli bir tatil bütçesi olan turistler için deneyemeyecekleri ve iade edemeyecekleri bir turizm ürünü satın alma kararını vermek zor olmaktadır. Böyle bir durum içinde olan turisti satın almaya ikna edecek

pazarlama çabaları oluşturmak da destinasyon pazarlamacıları için oldukça zor olması doğal bir durumdur.

Turizm ürününün pazarlanmasını zorlaştıran bir diğer unsur ise turizm ürünün bileşik bir ürün olmasından kaynaklanmaktadır. Basit bir tatil satın alma işleminin içerisinde seyahat, konaklama ve destinasyonun sahip olduğu çeşitli özellikler (yerel halk, manzara, etkinlikler vb) bulunmaktadır. Alvarez ve Korzay (2008) ülkelerin sahip olduğu genel ve politik bakış açılarının medyada yer alma şekline turist algılarının etkilendiğini ve destinasyon tercihinde bu algıların turist davranışlarına yön verdiğini ifade etmektedir.

Hall (2002) medyada yer alan haberlerin çoğunun turist sağlığını ve emniyetini tehdit eden içerikler olduğunu ifade etmiştir. Medya haberleri genellikle hedef kitleye bu destinasyonda güvende ya da tehlikede oldukları mesajını yollamaktadır (Kapuscinski ve Richards, 2016). Dolayısıyla turizm pazarlamacıları açısından medyada bir destinasyonun yer alma şekli önemlidir. Ancak genellikle medya yöneticilerinin olumsuz haberlere ilgi duyduğu ve bir destinasyonun imajını geliştirecek olumlu haberleri göz ardı ettiği görülmektedir (Castelltort ve Mäder, 2010). Ajagunna (2006) yurtdışında yapılan Jamaika ile ilgili olumsuz haberlerden dolayı turizm sektörünün olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir. Lexow ve Edelheim (2004) medyada yer alan olumsuz haberlerin turist davranışlarını olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Turizm destinasyonu ile ilgili çıkan negatif haberlerin destinasyon için negatif imajın oluşmasını sağlayacağını ifade etmektedir.

Uluslararası medya genellikle krizler, felaketler ve büyük olaylar ile ilgili haberleri servis etmektedirler. Dolayısıyla bu durum medyayı destinasyonlar için daha çok olumsuz imaj oluşturma aracı olarak kullanıldığını göstermektedir (Castelltort ve Mäder, 2010). Bunun yerine bir destinasyon daha çok tarih, kültür, turist çekici etkinlikler vb üzerinden medyada haber olarak servis edilirse potansiyel turistlerin olumlu tepkisini üzerine çekebilecektir (Dinnie, 2011).

Benzer olarak Fielding ve Shortland (2009) TV haberlerinde yer alan özellikle suç vb haber içeriklerinin uluslararası turistleri olumsuz etkilediği fakat aynı haberlerin yerel turistleri aynı şekilde etkilemediğini ifade etmektedir. Özellikle turizm endüstrisi yabancı turiste bağımlı faaliyet gösterdiğinde bu durumdan ekonomik olarak da destinasyonların etkilendiği belirtilmektedir.

Ertuna ve Ertuna (2009) Türkiye'ye gelen Alman ve İngiliz turistleri periyodik olarak (1996-2006) incelemiş Türkiye ile ilgili çıkan haberler ile turist sayıları arasında ilişki kurmuştur. Bu ilişki sonucunda olumsuz haberlerin özellikle Alman turistlerin seyahat kararlarına olumsuz yansıdığı sonucuna ulaşmış ve ayrıca turist davranışları üzerinde çıkan olumsuz haberlerin etkisinin olumlu haberlerden daha büyük olduğu sonucuna varmıştır.

Castelltort ve Mäder (2010) ise, İsviçreli turistlerin okuduğu gazetelerde yer alan İspanya haberlerini incelemiş, olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırmıştır. Olumsuz haberlerde genellikle politika ve uluslararası kısımlar yer alırken olumlu haberler ise genellikle kültür ve seyahat ile ilgili köşe yazıları olmuştur. Olumlu haberler genellikle gazetelerin seyahat ve kültür sayfalarında yer aldığı belirtilmiş ve özellikle ilgisi olanların bu kısımları okuyabileceği vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, haber medyası ve destinasyonlar arasındaki ilişki çok önemlidir. Destinasyon pazarlaması yöneticileri, medyada çıkan haberlerin turist üzerinde yaratacağı algılar ile kendi pazarlama iletişimi çabaları ile doğru orantıda olmasını ister, olumsuz haberlerin turist davranışlarına yansımalarını en aza indirmek için çaba göstermektedir (Kapuscinski ve Richards, 2016: 236).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Verileri

Bu çalışmada T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü ve Yurt Dışı Teşkilatı tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen basın ağırlamalarının yazılı, görsel ve dijital medyaya yansımaları araştırılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen tanıtım haberleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinden elde edilmiştir. Araştırma analizleri 16-18 Nisan 2019 tarihlerinde tamamlanmıştır. Araştırma dâhilinde hakkında haber çıkan destinasyonlar; genel olarak Türkiye, bölge bazında Ege Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi ve Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Bodrum, Çanakkale, Çorum, Edirne, Erzurum, Fethiye, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kapadokya, Konya, Marmaris, Osmaniye, Şanlıurfa'dır. Söz konusu destinasyonlar hakkında çeşitli mecralarda (dergi, gazete, internet, radyo ve televizyon) haberlere yer veren ülkeler ise; Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avustralya, Azerbaycan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Filipinler, Finlandiya, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Katar, Kırgızistan, Kuveyt, Malezya, Pakistan, Polonya, Rusya, Sırbistan, Singapur, Tayland, Ukrayna ve Yunanistan'dır. Araştırmanın amacı doğrultusunda analizler toplam 32 ülkenin yapmış olduğu haberler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırma Yöntemi

Çalışmada kullanılan içerik analizi; çeşitli yazılı dokümanlar, fotoğraflar, videolar ve ses kayıtlarını da içeren ve insanlar arasında gerçekleşen çeşitli iletişim şekillerinde uygulanabilmektedir. Uygulama durumuna göre içerik analizi esas olarak bir kodlama ve veri yorumlama işlemidir (Berg ve Lune, 2015). Bu yaklaşımda, toplantı kayıtları, mektuplar, günlükler, konuşmalar, gazete ve dergi makaleleri gibi veri kaynakları taranarak, bunlardan seçilen birimlerin niceliksel sayımı ve incelenmesi söz konusudur (Yüksel ve Yüksel, 2004: 153). Berg ve Lune (2015) de içerik analizinde oldukça standart bir analitik aktiviteler setini genel olarak birbirinin ardından geliş sırasına göre şu şekilde listelemişlerdir:

1. Veriler toplanır ve metin haline getirilir veya okunmuş olmak için başka türlü düzenlenir.
2. Kodlar analitik olarak geliştirilip tümevarımsal şekilde veride tanımlanmış ve transkript sayfalarına ya da not gruplarına eklenmişlerdir.
3. Kodlar kategorik etiketlere veya temalara dönüştürülür.
4. Materyaller, benzer ifadeleri, şablonları, ilişkileri ve benzerlikleri veya uyumsuzlukları tanımlayan bu kategoriler tarafından tasnif edilir.

5. Tasnif edilmiş materyaller anlamlı şablonlar ve süreçleri ayırmak için incelenir.

6. Belirlenen şablonlar, daha önceki araştırmalar ve teorilerin ışığında değerlendirilir ve bir takım küçük genellemeler yapılır.

Yapılan bu çalışmada da; veriler toplanmış ve metin haline getirilmiştir. Metin haline getirilen verilerin içerikleri öncelikle araştırmacılar, ardından da alanında uzman iki öğretim üyesi yardımıyla incelenmiştir. İncelenen içeriklerin de çeşitli temalara ayrılarak kategorilendirilmesi sağlanmıştır. Medya içerik analizi medyada yer alan olguları analiz etmede kullanılmaktadır. Medyada yer alan içeriklerin çeşitli temalar doğrultusunda sistematik bir şekilde sınıflandırma işlemidir (Peel ve Steen, 2007). Birçok turizm araştırması söz konusu bu yöntemi kullanmıştır (Malloy & Fennell, 1998; Henderson, 2001; Kozak, 2002; Wan, 2002).

3. BULGULAR

Yapılan analizde araştırmacılar tarafından haber içerikleri belirli temalara göre sınıflandırılmıştır. Yapılan haberlerin %47,9'u Türkiye'de farklı destinasyonlardaki turizm çekiciliklerine yöneliktir. Türkiye'de turizm yetkilileri tarafından dünyanın farklı ülkelerindeki basın temsilcilerinin (köşe yazarı, turizm yazarı, TV kanallarında çalışanlar) ya da ünlü birinin tanıtım amaçlı ağırlanması ile ilgili haberler tanıtım faaliyeti temasını oluşturmuştur. Yapılan haberlerin %16'sı tanıtım faaliyetleri temasında yer almaktadır. Türkiye'nin katılmış olduğu veya ev sahipliği yaptığı çeşitli kongre, fuar, spor organizasyonları ve festivaller etkinlik teması altında yer almıştır. Etkinlikler teması altında yapılan haberlerin toplam haberler içerisindeki oranı %15,4'tür.

Türkiye'nin ağırladığı turist sayısı, turizm gelirleri değişik bölgelerden gelen turistlere ilişkin istatistikler veya tahmini turist sayıları ile ilgili haberler turizm haberleri teması altında sınıflandırılmıştır ve toplam haberler içerisindeki payı %11 olmuştur. Türkiye'de kıyı ve kültür turizmi dışında yapılan alternatif turizm türlerine ilişkin 11 haber (%3) yapılmıştır.

Türk mutfağı ile ilgili yapılan haberler gastronomi teması altında değerlendirilmiş ve bu konu ile ilgili dört ülkede toplam 7 haber (%4) yapılmıştır. Türkiye'de yabancı turistlere yönelik alışveriş etkinliği ile ilgili dört ülkede toplam 5 (%2,7) haber çıkmıştır.

Türkiye'ye yönelik 2017 yılında çıkan 181 haberin yayınlandığı mecraya, haberin yapıldığı ülke ve haber teması aşağıdaki Tablo 1'de yer almaktadır. Haberlerin yaklaşık %38,6'sı turizm ve seyahat dergilerinde, %28,7'si internet, %18,2'si ülkelerin ulusal gazetelerinde, %12,7'si TV'de ve %1,6'sı da radyo kanallarında konu olarak işlenmiştir. Haberlerin yayınlandığı ülkeler ele alındığında birinci sırada Türk turizmi ile ilgili en çok haber yapılan ülke 23 haberle Ukrayna olmuştur. Daha sonra en çok haber yapılan ülkeler sıralamasında 17 haberle Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ikinci sırada ve 15 haberle Amerika üçüncü sırada yer almıştır. Bunların dışında en çok haber yapılan diğer bazı ülkeler Finlandiya (14), Fransa (11), Rusya (10), Japonya (9), Brezilya (8), İtalya (7), Bulgaristan (7), Azerbaycan (7) ve Kırgızistan (7) olmuştur.

Tablo 1. Türk Turizmi İle İlgili Yapılan Haberlerin Tema, Ülke ve Mecraya Göre Sınıflandırılması

TEMA	ÜLKE (Haber Sayısı)	MECRA
Çekicilikler (81)	ABD (7), Almanya (1), Azerbaycan (1), BAE (7), Bahreyn (2), Brezilya (2), Bulgaristan (1), Finlandiya (10), Fransa (9), Hollanda (4), İngiltere (2), İtalya (3), Kanada (2), Kırgızistan (7), Kuveyt (1), Polonya (2), Rusya (3), Ukrayna (17)	Dergi (36) Gazete (16) İnternet (19) Radyo (1) TV (9)
Tanıtım Faaliyetleri (29)	ABD (1), BAE (1), Bahreyn (2), Brezilya (1), Çin (4), Filipinler (2), Fransa (1), Hindistan (3), Hollanda (1), İspanya (1), İsviçre (1), İtalya (4), Pakistan (2), Tayland (1), Ukrayna (4)	Dergi (12) Gazete (4) İnternet (9) TV (4)
Etkinlik (28)	Avustralya (2), Azerbaycan (5), Bulgaristan (5), Çin (1), Fransa (1), İngiltere (3), Japonya (9), Malezya (1), Polonya (1)	Dergi (12) Gazete (3) İnternet (8) Radyo (2) TV (3)
Turizm Haberleri (20)	ABD (4), Azerbaycan (1), BAE (1), Brezilya (5), Kırgızistan (1), Rusya (4), Sırbistan (1), Yunanistan (1), İspanya (1), Katar (1)	Dergi (2) Gazete (6) İnternet (8) TV (4)
Alternatif Turizm (11)	ABD (2), BAE (4), Finlandiya (1), İspanya (1), Ukrayna (2), Rusya (1)	Dergi (5) Gazete (2) İnternet (2) TV (2)
Gastronomi (7)	ABD (1), BAE (3), Bulgaristan (1), İspanya (1), Kanada (1)	Dergi (2) Gazete (2) İnternet (2) TV (1)
Alışveriş (5)	BAE (1), Finlandiya (1), Rusya (2), Singapur (1)	Dergi (1) İnternet (4)
Haber Yapılan Destinasyon	Türkiye (53), İstanbul (36), Kapadokya (24), Muğla (16), İzmir (12), Karadeniz (6), Aydın (6), Antalya (5), Çanakkale (5), Ankara (4), Hatay (4), Diğer Şehirler (10)	Dergi (70) Gazete (33) İnternet (52) Radyo (3) TV (23)
TOPLAM (181)	Ukrayna (23), BAE (17), ABD (15), Finlandiya (14), Fransa (11), Rusya (10), Japonya (9), Brezilya (8), İtalya (7), Bulgaristan (7), Azerbaycan (7), Kırgızistan (7), Hollanda (5), İngiltere (5), Çin (5), İspanya (4), Bahreyn (4), Hindistan (3), Kanada (3), Pakistan (2), Filipinler (2), Avustralya (2), Polonya (2), Katar (1), Kuveyt (1), Malezya (1), Sırbistan (1), Singapur (1), Tayland (1), Yunanistan (1), İsviçre (1), Almanya (1)	Dergi (70) Gazete (33) İnternet (52) Radyo (3) TV (23)

Tablo 1'e göre haberlerin yaklaşık %29'u Türkiye'yi bir turizm destinasyonu olarak ele almıştır. Türkiye'nin en çok turist ağırlayan kentlerinden biri olan İstanbul en çok haber yapılan (%20) destinasyon olurken, Kapadokya ise en çok haber yapılan (%13) ikinci destinasyon olmuştur. Bu destinasyonları 16 haberle (%9) Muğla ve 12

haberle (%7) Aydın takip etmiştir. Aşağıdaki Tablo 2'de Türkiye'yi destinasyon olarak değerlendiren turizm haberlerinin sınıflandırılması yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye'yi Destinasyon Olarak Değerlendiren Turizm Haberlerinin Sınıflandırılması

TEMA	İÇERİK	ÜLKELER
Çekicilikler	Arkeolojik Değerler, Tarihi Eserler, Türk Dizileri, Seyahat Tavsiyesi, Türk Müziği, Turizm Potansiyeli	Azerbaycan, Bahreyn, BAE, Finlandiya, İtalya, Kanada, Kırgızistan, Kuveyt, Ukrayna
Tanıtım Faaliyetleri	Basın Mensupları Ağırlaması, Sektör Temsilcilerinin Ağırlanması, Seyahat Blog Yazarı Ağırlaması, Tanıtım Haberi, Genel Tanıtım	BAE, ABD Çin, Fransa, Hindistan, İspanya, Pakistan, Tayland, Ukrayna, Brezilya, Kırgızistan
Etkinlik	Gastronomi Festivali, Seyahat ve Turizm Fuarı, Türk Dünyası Film Festivali, Türk Filmleri Festivali, Türk Filmleri Haftası, Ressam Buluşması, Sema Töreni, Bisiklet Maratonu, Festival Haberleri, Müzikal Haberi, Fuar Haberi	Azerbaycan, Avustralya, Bulgaristan, Japonya
Alternatif Turizm	İnanç Turizmi, Kış Turizmi, Kongre Turizmi, Sırt Çantalı Turistler	BAE, Finlandiya, İspanya, Ukrayna
Gastronomi	En İyi Restoranlar, Türk Lokumu	BAE
Diğer Haberler	Turist Sayısı	Katar

Tablo 2'de genel olarak Türkiye ile ilgili çıkmış turizm haberlerinin temaları, haber içerikleri ve yayınlandığı ülkelerin sınıflandırılması yer almaktadır. Bu haberlerin önemli bir kısmı BAE, Ukrayna, Çin ve Azerbaycan'daki basın-yayın organlarında yayınlanmıştır. Bu haberlerin çoğu Türkiye'deki turizm çekicilikleri ile ilgilidir. Genel olarak Türk turizmine yönelik yapılan haberlerin önemli bir kısmı da Türk yetkililer tarafından turizm tanıtım faaliyetleri kapsamında yapılan seyahat yazarlarının, basın mensuplarının, sektör temsilcilerinin ağırlanması vb. haberlerden oluşmaktadır. Alternatif turizm kapsamında inanç, kış ve kongre turizmi ile sırt çantalı turistlere yönelik Türkiye'de popüler olmayan turizm destinasyonlarıyla ilgili haberler de dikkat çekmektedir. Azerbaycan, Avustralya, Bulgaristan ve Japonya'da genel olarak Türkiye'de yapılan turizm etkinlikleri ya da Türkiye'nin katıldığı organizasyonlar haber edilmiştir. BAE emirliklerinde en iyi Türk restoranları ve Türk lokumu hakkında iki haber yer almıştır. Katar'da ise Türkiye'nin ağırladığı turist sayıları ile ilgili bir haber çıkmıştır. Aşağıdaki Tablo 3'de ise Marmara Bölgesi kapsamında ele alınan İstanbul, Çanakkale ve Edirne'ye yönelik haberlerin detayları yer almaktadır.

Tablo 3. Marmara (İstanbul & Çanakkale & Edirne) Bölgesi Haberleri

TEMA	İÇERİK	ÜLKELER
Çekicilikler	Tarihi Yarımada, Yerebatan Sarnıcı, Kapalı Çarşı, UNESCO Eserleri, Kültürel	ABD, BAE, Bulgaristan, Fransa, Kanada,

	Çekicilikler, Antik Kentler, Truva Antik Kenti, Gelibolu	Polonya, Rusya
Etkinlik	Caz Festivali, Gastronomi Festivali, İstanbul Kıtalararası Maratonu, Shopping Fest, Kırkpınar Güreşleri, Etkinlik Haberi	Bulgaristan, Çin, Fransa, İngiltere, Japonya, Malezya
Tanıtım Faaliyetleri	Aamir Khan Ağırması, Arap Turist İlgisi, Basın Mensupları Ağırması, Moda Çekimi, Seyahat Deneyimi	ABD, Brezilya, Bahreyn, Hindistan, Filipinler, Ukrayna
Gastronomi	Gastronomi, Türk Lokumu	Bulgaristan, İspanya, Kanada
Alışveriş	Alışveriş Turizmi, Alışveriş İmkânları	BAE, Rusya, Singapur
Haber	Tanıtım Haberi, Troya Yılı Haberi	Brezilya, Yunanistan, Rusya

Tablo 3'te Marmara Bölgesi'nde yer alan turizm destinasyonları ile ilgili haberler sınıflandırılmıştır. Bu bölge ile ilgili 42 haber yapılmıştır ve bunların 36'sı İstanbul, 5'i Çanakkale ve biri de Edirne'yi konu eden haberlerdir. Haberlerin yaklaşık önemli bir kısmı Fransa, İngiltere, Bulgaristan ve BAE yayınlanmıştır. Çekicilikler kapsamında yer alan haberlerin birçoğu tarihi eserleri ve kültürel çekicilikleri kapsamaktadır. İstanbul için tarihi yarımada öne çıkarken Çanakkale için Truva Antik Kenti ön plana çıkmıştır. İstanbul'da gerçekleştirilen festivaller ve spor etkinlikleri haber edilirken, Edirne hakkında çıkan tek haber ise tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri olmuştur. Türk lokumu yabancı basında haber edilirken İstanbul'un alışveriş olanakları da haber edilen önemli konulardan biri olmuştur. Aşağıdaki Tablo 4'te de İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Kapadokya, Ankara ve Konya'ya yönelik haberler yer almaktadır.

Tablo 4.İç Anadolu (Kapadokya & Ankara & Konya) Haberleri

TEMA	İÇERİK	ÜLKELER
Çekicilikler	Kültürel Çekicilikler, Peri Bacaları, Yerel Halk, Seyahat Deneyimi, Anıtkabir, Romantik Destinasyon,	ABD, Brezilya, Finlandiya, İngiltere, Ukrayna
Tanıtım Faaliyetleri	Basın Mensupları Ağırması, Aamir Khan Ağırması	Filipinler, Hindistan, Ukrayna
Etkinlik	Cappadox Festivali, Sema Töreni, Balon Turu	Japonya, Polonya
Diğer	Film Çekimi Haberi	İspanya

Tablo 4'te ise İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan destinasyonlar ile ilgili çıkan 29 haber sınıflandırılmıştır. Bu haberlerin 24'ü Kapadokya, 4'ü Ankara ve biri Konya ile ilgilidir. Konya ile ilgili sema töreni haber edilirken Ankara için Anıtkabir ön plana çıkmıştır. Diğer haberler ise Kapadokya'nın turizm zenginlikleri ile ilgilidir. Tanıtım faaliyetleri kapsamında Kapadokya 'da basın mensuplarının ağırlanması Filipinler, Hindistan ve Ukrayna'da haber yapılmıştır. Kapadokya'da çekilen bir filmde İspanya'da haber yapılmıştır. Aşağıdaki Tablo 5'te de Ege Bölgesi (İzmir, Aydın, Muğla, Manisa ve Denizli) hakkındaki haberler yer almaktadır.

Tablo 5. Ege (İzmir, Aydın, Muğla, Manisa ve Denizli) Bölgesi Haberleri

TEMA	İÇERİK	ÜLKELER
Alışveriş	Alışveriş İmkânları	Finlandiya

Çekicilikler	Alaçatı, Alaçatı Sörf Destinasyonu, Efes, Şirince, Doğanbey, Aphrodisias'ın UNESCO Listesine Girmesi, Pamukkale, Kültürel Çekicilikler, Halikarnas Hikâyesi, Mavi Tur ve Mutfak Kültürü, Turizm Potansiyeli	ABD, Almanya, BAE, Fransa, Finlandiya, Hollanda, Rusya, İtalya, Kırgızistan
Etkinlik	Alaçatı Ot Festivali, Mesir Macunu Festivali, Yamaç Paraşütü, Yelken Yarışları,	Japonya, Fransa, ABD
Tanıtım Faaliyetleri	Basın Mensupları Ağırlaması, Tanıtım Haberi	Hollanda, İtalya, Rusya

Tablo 5'te Ege Bölgesi'nde yer alan destinasyonlar hakkında yapılan haberler sınıflandırılmıştır. Bu haberlerin 16'sı Muğla, 12'si İzmir, 6'sı Aydın, biri Denizli'deki destinasyonlar ile ilgilidir. Bu bölgede mesir macunu festivali ile ilgili Manisa'da bir kez haber yapılmıştır. Bu bölge sahip olduğu antik kentlerle daha çok haber yapılmasının yanında, bölgede yapılabilecek etkinlikler ve festivaller de haber konusu olmuştur. Hollanda, İtalya ve Rusya'da ağırlanan basın mensupları ve tanıtım faaliyetleri haber konusu olan diğer konulardır. Aşağıdaki Tablo 6'da Karadeniz Bölgesi olarak ve Çorum hakkında çıkan haberler yer almaktadır.

Tablo 6. Karadeniz (Karadeniz & Çorum) Bölgesi Haberleri

TEMA	İÇERİK	ÜLKELER
Çekicilikler	Yaylalar, Hattuşaş	BAE, Fransa, Ukrayna
Gastronomi	Hamsi	ABD
Tanıtım Faaliyetleri	Basın Mensuplarının Ağırlanması, Sektör Temsilcileri Ağırlanması	Bahreyn, Ukrayna, Pakistan

Tablo 6'da Karadeniz Bölgesi hakkında yapılan yedi haber sınıflandırılmıştır. Haberlerin üçü basın mensuplarının ve sektör temsilcilerinin ağırlanması ile ilgilidir. Hamsi ABD'de gastronomi kapsamında haber yapılırken diğer haber konuları yaylalar ve Çorum'daki Hattuşaş Antik Kenti olmuştur. Aşağıdaki Tablo 7'de diğer destinasyonlar hakkında çıkan haberlere yer verilmiştir.

Tablo 7. Diğer (Hatay, Antalya, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep, Urfa, Erzurum) Bölge Haberleri

TEMA	İÇERİK	ÜLKELER
Çekicilikler	Kültürel Çekicilikler, Zeugma, Harran Antik Kenti, Kayak Turizmi	İngiltere, Kırgızistan, İtalya, Rusya
Haber	Arkeoloji Kazısı, Tanıtım Haberi	ABD, Brezilya, Sırbistan
Tanıtım Faaliyetleri	Basın Mensuplarının Ağırlanması	İsviçre, İtalya

Tablo 7'de Hatay, Antalya, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gazi Antep, Urfa ve Erzurum hakkında çıkan toplam 16 haberin sınıflandırması yer almaktadır. Bu haberlerin 5'i Antalya ve 4'ü Hatay (Antakya) ile ilgilidir. Erzurum kayak turizmi kapsamında Rusya'da haber yapılmıştır. Antik kentler genellikle haber yapılırken, İsviçre ve İtalya'da Antalya'da basın mensuplarının Türk turizmini deneyimleri için yapılan ağırlama faaliyetleri haber yapılmıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilgi toplama kaynakları içinde medyada yer alan haberler seyahat rehberlerinden daha etkili olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü bir destinasyonla ilgili geçen haber genellikle doğru bilgiyi içerdiği için tüketici açısından bir haberden elde edilen bilgi daha az risk taşımaktadır. Medya haberleri ticari ve reklam içerikli bilgilendirmelere göre tarafsız bir bilgi kaynağı olduğu için ulaşan kitlelerce daha güvenilir bilgi kaynağı olduğu ifade edilmektedir (Beirman, 2003). Bu yüzden haber medyasının farklı bir ülke için sağladığı bilgi akışı turiste bilgi sağlayan diğer araçlardan daha etkili olabilmektedir. Haber medyasının yüksek güvenilirlikle bilgi sağlaması ve sayısı açısından daha geniş kitlelere ulaşabilmesi de söz konusu olabilmektedir (Castelltort ve Mäder, 2010).

Medyanın destinasyonların markalaşmasına yardımcı olduğu (Dinnie, 2011) göz önünde bulundurulduğunda genel olarak Türkiye hakkında çıkan haberler kapsamında; farklı destinasyonlardaki turizm çekicilikleri, tanıtım faaliyetleri ve etkinlikler teması altında yapılan haberlerin toplam haberler içerisindeki oranı en yüksek oranlara sahiptir. Etkinlik kapsamında ise; Türkiye'nin katılmış olduğu veya ev sahipliği yaptığı çeşitli kongre, fuar, spor organizasyonları ve festivaller yer almıştır. Etkinlik haberlerini de turizm haberleri takip etmektedir. Turizm haberlerinde yer verilen konu başlıkları ise; Türkiye'nin ağırladığı turist sayısı, turizm gelirleri, değişik bölgelerden gelen turistlere ilişkin istatistikler ve alternatif turizm türleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca gastronomi ve alışverişe yönelik yapılan haberler de basında sıklıkla yer bulmuştur. Türkiye'ye yönelik haberlerin yayınlandığı ülkeler ise sırasıyla; Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Amerika, Finlandiya, Fransa, Rusya, Japonya, Brezilya, İtalya, Bulgaristan, Azerbaycan ve Kırgızistan'dır.

Türkiye'de turizm yetkilileri tarafından dünyanın farklı ülkelerindeki basın temsilcilerinin (köşe yazarı, turizm yazarı, TV kanallarında çalışanlar) ya da ünlü birinin tanıtım amaçlı ağırlanması ile ilgili haberler tanıtım faaliyeti temasını oluşturmuştur. Haberler genel olarak Türkiye'yi bir turizm destinasyonu olarak ele almıştır. Türkiye'nin en çok turist ağırlayan kentlerinden biri olan İstanbul en çok haber yapılan destinasyonu olarak ortaya çıkmıştır. Kapadokya ise en çok haber yapılan ikinci destinasyon olmuştur. İncelenen söz konusu haberlerin çoğu Türkiye'deki turizm çekicilikleri ile ilgilidir. Genel olarak Türk turizmine yönelik yapılan haberlerin önemli bir kısmı da Türk yetkililer tarafından turizm tanıtım faaliyetleri kapsamında yapılan seyahat yazarlarının, basın mensuplarının, sektör temsilcilerinin ağırlanması vb. haberlerden oluşmaktadır. Alternatif turizm kapsamında inanç, kış ve kongre turizmi ile sırt çantalı turistlere yönelik Türkiye'de popüler olmayan turizm destinasyonlarıyla ilgili haberler de dikkat çekmektedir. Azerbaycan, Avustralya, Bulgaristan ve Japonya'da genel olarak Türkiye'de yapılan turizm etkinlikleri ya da Türkiye'nin katıldığı organizasyonlar haber edilmiştir. BAE emirliklerinde en iyi Türk restoranları ve Türk lokumu hakkında iki haber yer almıştır. Katar'da ise Türkiye'nin ağırladığı turist sayıları ile ilgili bir haber çıkmıştır.

Kişilerin turistik ürün satın alma sürecinde ya da destinasyon tercihinde turist kararlarında medyadan elde edilen bilgiler turistler tarafından değerlendirildiğinde ise (Liu ve Gray, 2015); Türkiye'deki turizm çekicilikleri ile ilgili haberlerin birçoğu tarihi eserleri antik kentleri ve kültürel çekicilikleri kapsamaktadır. İstanbul için tarihi yarımada

öne çıkarken Çanakkale için Truva Antik Kenti ön plana çıkmıştır. İstanbul'da gerçekleştirilen festivaller ve spor etkinlikleri haber edilirken, Edirne hakkında çıkan tek haber ise tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri olmuştur. Konya ile ilgili sema töreni haber edilirken Ankara için Anıtkabir ön plana çıkmıştır. Ayrıca alternatif turizm kapsamında inanç, kış ve kongre turizmi ele alınmıştır.

Son olarak destinasyona yönelik olumlu imaj oluşturma ve ziyaretçi niyetlerini etkilemek için medyanın etkin bir rolü bulunmaktadır (Hill, 2003). Bu anlamda medyayı etkin olarak kullanabilmek gerekmektedir. Aynı zamanda şehirlerin markalaşması doğrultusunda, insanların zihnindeki imaj algısını pozitif yönde değiştirmek uzun süreç almaktadır (Cassinger vd, 2018). Söz konusu imaj algısını yaratabilmek için kitle iletişim araçlarının rolü önem arz etmektedir. Kitle iletişim araçları, medya ve teknolojinin gelişimi ile birlikte günümüzde birçok haber çok geniş kitlelere hızlı bir şekilde ulaşmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir yer ile ilgili birçok mesaj turistlere ulaşmakta ve ulaşan bu mesajların turist kararlarını etkilemektedir (Ertuna ve Ertuna, 2009). Türkiye'nin turizm politikaları kapsamında hangi destinasyonlara hangi kapsamda ulaşılması gerektiği ortaya koyularak bu doğrultuda kitle iletişim araçlarından yararlanmak turizm hedeflerine ulaşabilmekte önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

AJAGUNNA, I, (2006), "Crime and Harassment in Jamaica: Consequences for Sustainability of The Tourism Industry", **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, C.XVIII, s. 253–259.

ALVAREZ, M.D. ve KORZAY, M, (2008), "Influence of Politics and Media in The Perceptions of Turkey as A Tourism Destination", **Tourism Review**, C. LXIII, S. 2: 38-46.

AVRAHAM, E, (2013), "Crisis Communication, Image Restoration and Battling Stereotypes of Terror and Wars: Media Strategies for Attracting Tourism to Middle Eastern Countries", **American Behavioral Scientist**, C.LVII, S. 9:s.1350-1367.

BEIRMAN, D, (2003), **Restoring Tourism Destinations in Crisis**. Oxon: CABI Publishing.

BERG, B. L, ve LUNE, H, (2015), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (Çev. Ed. Hasan Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi.

BOLAN, P ve WILLIAMS, L, (2008), "The Role of Image in Service Promotion: Focusing on The Influence of Film on Consumer Choice Within Tourism", **International Journal of Consumer Studies**, C.XXXII, S. 4: s. 382-390.

CASSINGER, C., EKSELL, J., MANSSON, M. ve THUFVESSON, O, (2018), "The Narrative Rhythm of Terror: A Study of the Stockholm Terrorist Attack and the "Last Night In Sweden" Event", **International Journal of Tourism Cities**, C.IV, S. 4: 484-494.

CASTELLTORT, M, ve MADER, G, (2010),“Press Media Coverage Effects on Destinations—A Monetary Public Value (MPV) Analysis”,**Tourism Management**, C.XXXI, S. 6: s. 724-738.

CLOW, K.E., JAMES, K.E., KRANENBURG, K.E ve BERRY, C.T, (2006),“The Relationship of The Visual Element of An Advertisement to Service Quality Expectations and Source Credibility”,**Journal of Services Marketing**, C.XX:s. 404–411.

DINNIE, K, (2011),“The Impact on Country Image of The North Africa and Middle East Uprisings”,**Place Branding and Public Diplomacy**, C.7: 79-80.

ECHTNER, C, (2002), “The Content of Third World Tourism Marketing: A 4A Approach”, **International Journal of Tourism Research**, C. IV, S. 6: 413-34.

ERTUNA, C. ve ILHAN ERTUNA, Z,(2009),“The Sensitivity of German and British Tourists to News Shocks”,**Tourism Review**, C. LXIV, S. 3: 19-27.

FESENMAIER, D. R., GRETZEL, U., HWANG, Y. H. ve WANG, Y, (2003),“The Future of Destination Marketing: e-Commerce in Travel and Tourism”,**International Journal of Tourism Sciences**, C.III, S. 2: s. 191-200.

FIELDING, D. ve SHORTLAND, A, (2009),“Does Television Terrify Tourists? Effects of US Television News on Demand for Tourism in Israel”,**Journal of Risk and Uncertainty**, C.XXXVIII, S. 3: s. 245-263.

HALL, C. M, (2002),“Travel Safety, Terrorism and The Media: The Significance Of The Issue-Attention Cycle”,**Current Issues in Tourism**, C. V, S. 5: 458-466.

HENDERSON, J, (2001),“Presentations of The Orient: Singapore and UK Tour Operator Brochures Compared”,**Tourism, Culture & Communication**, C.III: s. 71–80.

HILL, B, (2003),“Effects of Sport Event Media on Destination Image and Intention to Visit”,**Journal of Sport Management**, C. XVII: s. 214-234.

HOFFMAN, K. D. ve TURLEY, L. W, (2002),“Atmospherics, Service Encounters and Consumer Decision Making: An Integrative Perspective”,**Journal of Marketing Theory and Practice**, C.X, S. 3: s. 33-47.

KAPUSCINSKI, G. ve RICHARDS, B, (2016),“News Framing Effects on Destination Risk Perception”,**Tourism Management**, C.LVII: s. 234-244.

KOZAK, M, (2002),“Comparative Analysis of Tourist Motivations by Nationality and Destinations”,**Tourism Management**, C. XXIII: s. 221–232.

LEXOW, M.ve EDELHEIM, J. R, (2004),“Effects of Negative Media Events on Tourist’s Decisions.” In Frost, Warwick, Croy, Glen and Beeton, Sue (editors). **International Tourism and Media Conference Proceedings**, 24th-26th November 2004. Melbourne: Tourism Research Unit, Monash University. 51-60.

LI, S. C., ROBINSON, P. ve ORIADE, A, (2017),“Destination Marketing: The Use of Technology since The Millennium”,**Journal of Destination Marketing & Management**, C. VI, S. 2: s. 95-102.

LI, S. C., ROBINSON, P. ve ORIADE, A, (2017),“Destination Marketing: The Use of Technology Since the Millennium”,**Journal of Destination Marketing & Management**, C. VI, S. 2: 95-102.

LOVELOCK, C. ve WIRTZ, J, (2007),**Services Marketing: People, Technology, Strategy**, (6. Basım). Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall.

MALLOY, D. C. ve FENNELL, D. A, (1998),“Codes of Ethics and Tourism: an Exploratory Content Analysis”,**Tourism Management**, C. XIX: s. 453–461.

PEEL, V. ve STEEN, A, (2007),“Victims, Hooligans and Cashcows: Backpackers and Media Representation in Australia”,**Tourism Management**, C. XXVIII, S. 4: s. 1057–1067.

SÖNMEZ, S.F., APOSTOLOPOULOS, Y. ve TARLOW, P, (1999), “Tourism in Crisis: Managing the Effects of Terrorism”, **Journal of Travel Research**, C. XXXVIII, S. 1: 13-18.

WAN, C. S, (2002),“The Websites of International Hotels and Tour Wholesalers in Taiwan”,**Tourism Management**, C.XXIII: s. 155–160.

YÜKSEL, A. ve YÜKSEL, F, (2004),**Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Turhan Kitabevi.

**EMİRHAN YENİKİ’NİN TUGAN TUFRAK (DOĞDUĞUM TOPRAK) VE EYTELMEGEN
VASİYET (SÖYLENMEMİŞ VASİYET) ADLI ESERLERİNDE KUŞAK ÇATIŞMASI
TEMASI**

Dr. Öğr. Üye. Gözde GÜNGÖR*

OZ

1960 sonrası dönemde Kazan-Tatar Edebiyatı nesrinde yeni bir edebi yönelim görülür. Sovyet Edebiyatı’nda Krestyanskiy Realizm (Крестьянский реализм) olarak adlandırılan bu akıma Tatar Edebiyatı’nda “Avıl Realizmi” (Köy Realizmi) denmiştir.

Köy realizmi akımında içerik olarak köylünün gündelik yaşantısı betimlenir ve toplumsal sorunlar köy hayatı hudutları dâhilinde dile getirilir. Büyük Vatanseverlik Savaşı devri edebiyatında cephe önünde ya da gerisinde yaptıklarıyla yüceltilen “fedakâr Sovyet yurttaşı” yerinibu devir edebiyatında “fedakâr köylü”ye bırakır. Köy hikâyesi bir edebi tür olarak mevcut siyasi ideoloji sınırları dâhilinde eleştiri özgürlüğü tanımakla birlikte içerik bakımından özellikle milli meselelere değinme imkânı sağladığı için Tatar yazarlar tarafından benimsenmiştir.

Emirhan Yeniki 1960 sonrası Kazan-Tatar edebiyatında köy hikayesi türünde eserler kaleme almış Tatar nasirlerinden biridir. Onun Rehmet İpteşler” (1951-52) adlı hikayesi bu türün ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Bu hikayeyi, Tugan Tufrak” (Doğduğum Toprak) (1959), Eytelmegen Vasiyet (Söylenmemiş Vasiyet) (1965) ve Maturlık (Güzellik) (1964) adlı eserleri takip eder. Bu eserler arasından Tugan Tufrak ile Eytelmegen Vasiyet adlı eserlerinde Emirhan Yeniki kuşak çatışmasını tema olarak seçmiştir. Makalede temanın eserlerde işlenişi ve eserlerde bu tema üzerinden ele alınan toplumsal meseleler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emirhan Yeniki, Köy Realizmi, Kazan-Tatar edebiyatı, Eytelmegen Vasiyet, Tugan Tufrak

CONFLICT OF GENERATIONS THEME IN AMIRHAN YENIKI’S FICTIONS;

HOMELAND AND UNTOLD WILL

ABSTRACT

A new literary movement was observed in Kazan-Tatarian prose after 1960. Tatar literature translated this literary movement as “avıl realizmi” (village realism) from Russian language named Крестьянский реализм (peasant realism).

In this genre, the daily life of the village and the peasant is described and social problems are handled as a part of village life. Idealized characters of fiction changes according to the content: A typical character in Great Patriotic War - literature “Self sacrificing citizen” is replaced to “self-sacrificing peasant”. Village prose genre provided freedom of criticism within the limits of political ideology. But many Tatar authors chose it in particular because it provided the opportunity to address the national issues of Tatars.

Amirhan Yeniki is one of the authors who wrote works based on the peasant realism movement. His work called “Thanks, Friends” is accepted as the first sample of this literary genre. This work is followed by the literary works called “Homeland” (1959), “Beauty” (1964) and Untold Will (1965). In these two works Yeniki chose conflict of generation as a theme. In this

*Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, Bölümü, gozdegor@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-2634-6793

article, the theme will be discussed in the works and social problems related with this theme evaluated in these works.

Keywords: Amirhan Yeniki, Peasant Realism, Kazan-Tatar Literature, Untold Will, Homeland.

1960'lı yıllardan itibaren Tatar edebiyatında yeni bir edebi akım ortaya çıkmıştır. Milli ve ahlaki değerlere yönelen bu yeni akım «Köy Realizmi» olarak adlandırılır. Bu akım doğrultusunda kaleme alınan eserlerde içerik olarak köy insanının gündelik yaşantısı, toprakla uğraşısı, üretimi konu edilir, sosyal sorunlar köy yaşantısı hudutları dahilinde dile getirilir ve adet, gelenek-görenek gibi kültürel değerler öne çıkarılır (Zahidullina 2011: 13).

Köy hikayesi bir edebi tür olarak yazarlara mevcut siyasi ideoloji sınırları dahilinde sistemin eleştirisini yapma imkanı tanımaktadır. Bunun birlikte bu edebi türün Tatar yazarlarca benimsenmesinin bir diğer sebebi de bu türün içerik itibarıyla milli kimliği oluşturan değerleri öne çıkarmaya elverişli oluşudur. R. Töhfetullin, V. Nurillin, A. Gıylacev, E. Bayanov, S. Refikov gibi yazarlar bu türün Kazan-Tatar edebiyatındaki temsilcilerindendirler.

Kazan Tatar edebiyatında “köy realizmi” akımı doğrultusunda kaleme alınan ilk eser Yeniki'nin “Rehmet, İpteşler” (1951-52) adlı hikâyesi kabul edilmektedir (Zahidullina: 41). Emirhan Yeniki, 1960 sonrası nesrinde içerikte yeniliğin öncüsü olmuş Tatar edebiyatının ünlü nasirlerinden biridir. 1925'te resim ve heykeltıraşlık okumak için gittiği Kazan'da edebiyatla ilgilenmeye başlayan Yeniki 1926'da ilk hikayesi “Ozın Köy Tıñlaganda”yı ile edebiyat sayfalarında adından söz ettirir (Hatipov, 2011: 6-7).

Asıl şöhretine ise “Büyük Vatan Savaşı” yıllarında kaleme aldığı Bala (1941), Ana Hem Kız (1942), Yalgız Kaz (1944), Mek Çeçegë (1944), Bër Gëne Segatke (1944), Tavlargar Karap (1948) eserleriyle erişen Yeniki (Zahidullina, 2011: 37-38). 1960'lı yıllarda edebiyatta başlayan yenilik arayışının da öncüsü olmuştur. Yazar Rehmet, İpteşler'in ardından Tugan Tufrak (1959), Maturlık (1964), «Eytelmegen Vasiet» (1965), “Gölendem Tutaş Hatiresë” (1975) adlı eserleriyle köy hikayeciliği türüne katkı sunmuştur (Zahidullina, 2015: 178, 197).

Tugan Tufrak (1959) ve Eytelmegen Vasiet (1965) Adlı Eserlerde Kuşak Çatışması Teması

Emihan Yeniki'nin özellikle 1960 sonrası dönemde kaleme aldığı eserlerinde millilik vurgusu dikkati çekmektedir. O, güncelliğini koruyan milli meseleleri gündeme getirmede ‘kuşak çatışması’ temasını bir araç olarak kullanmıştır. (Zahidullina 2015: 197). Kruşçev devrindeki kısmi özgürlük ortamında kaleme alınmış olan Tugan Tufrak (Doğduğum Toprak) ile Eytelmegen Vasiet (Söylenmemiş Vasiet) hikâyeleri tema ve eser kişilerinin yaratımı itibarıyla köy realizmi akımının iyi birer örneğidirler. Bu eserler aynı zamanda Yeniki'nin gelenekle olan bağını ve milli kimlik bilincini iyi yansıtmaktadır.

Tugan Tufrak adlı eserde dede ve torun tiplerini üzerinden kuşaklar arasındaki kopukluk dile getirilmektedir. Hikâyenin başkişisi olan Klara, şehirde doğup büyümüş ve yaşantısı, değerleri itibarıyla kendi köklerine büsbütün yabancılaşmış bir genç kızdır. Dedesi sürekli olarak ondan kendisinin doğduğu toprakları ziyaret etmesini, atalarını, köklerini tanımasını istemekte Klara ise yaşlı adamın bu sözlerini biraz da

küçümseyici bir tavırla geçiştirmektedir. Dedenin vefatı genç kız için bir dönüm noktası olur. Onun yokluğunda Klara sözlerini hatırlamaya ve kendini ona karşı borçlu hissetmeye başlar. Genç kız sonunda dedesinin isteğini yerine getirmeye karar verir. Köydeki akrabalarına telgraf çekerek geleceğini bildirir ve dedesinin doğup büyüdüğü topraklara; Karakoş doğru bir yolculuğa çıkar. Klara'yı Karakoş'a yakın Zirëklëbaş köyünde oturan akrabaları karşılar. Köy yaşantısını tecrübe eden, doğayla buluşan, akrabalarıyla ilişkisi aracılığıyla kendi kimliğini ve yaşantısını sorgulamaya başlayan Klara için köy seyahati bir nevi içsel bir yolculuğa dönüşür. Eserin sonunda genç kızın kendine, değerlerine ve dünyaya bakışı tamamen değişir.

Eytelmegen Vasiyet'te de Tugan Tufrak'taki gibi bir nevi kurgusal mekân değişikliğiyle bağlantılı kişilerin ruhsal dönüşümleri hikaye edilir. Eserin başkışisi olan Akebiy'in hastalanmasının ardından komşularının ihtiyar kadının şehirde yaşayan çocuklarına haber vermeleri üzerine sonunda kızı Gölbike köye gelir ve yaşlı kadını şehirdeki evlerine götürür. Toprağından ve insanından uzakta Akebiy bir yabancılık duygusu içine girer. Torunlarının anadilleri Tatarca'yı bilmemeleri sebebiyle ihtiyar kendi kanından canından olanlarla hakiki ve samimi bir paylaşımda bulunamaz. Manevi bir yalnızlık duygusuna sürüklenen Akebiy hastaneye yatırıldıktan üç gün sonra yaşamını yitirir. Onun 'söyleyemediği vasiyet'i ise çocukları tarafından ancak vefatından sonra anlaşılır. Ve bu miras tıpkı Tugan Tufrak eserinde olduğu gibi yine mirasçılarının ruhsal dönüşümüne ve hakikati idraklerine hizmet eder niteliktedir.

Yukarıda kısaca özetlenen iki hikâyede kuşak çatışması teması birbiriyle tezat oluşturan kurgusal mekanlar ve eser kişileri vasıtasıyla yaratılmış

Tugan Tufrak adlı eserin başlangıcında iki farklı kuşağa ait iki farklı dünya görüşünün tam bir karşıtlık oluşturacak şekilde sunulmasıyla eserin ana temasına dair bir ipucu verilmiş olur. Tugan Tufrak'ta dede, kültürel kimliğin koruyucusu, toplumsal değerlerin temsilcisidir. Onun fikrinde insan doğup büyüdüğü toprakları en kutsal varlıklarından biri olarak telakki etmelidir. Dedesinin değerlerine yabancı olan, tam bir Sovyet insanı olarak yetiştirilmiş genç kuşağın temsilcisi Klara için bu bakış açısı "politik gericilik" ve "cahillik"tir. Çünkü genç kıza göre köy; özlem duyulamayacak kadar "karanlık" ve "vahşi" bir yerdir:

Klara dedesinin hatırı için, dinler gibi yapsa da, yine de kendince düşünüyordu. —Tanrım, diye geçiriyordu içinden. Şimdiki köyün bile bir güzelliği yok, kim bilir eski köy nasıldır?! Okuyup öğrendiklerinden hareketle biliyordu ki eski köyün ne bir güzelliği varmış ne de ilgi çekici bir tarafı. Eski zamanın köyünde tamamen dilencilik, karanlık, cahillik, vahşilik varmış. Zenginler fakirleri ezerlermiş, köylüler sürekli aç oturmuş Bunun neyini özlersin? Aslında, dedesi, söylediğine bakılırsa orada güzel atı da varmış, ineği de... Ekin ekermiş. İyi de öyle de olsa bu zamanda eski köyü özleyip durmak yakışık alır iş mi şimdi. Gericilik, cahillik bu...(Yeniki 2014: 324-325).

Dedenin vefatının ardından onun rolünü 'tugan tufrak' üstlenir. Eserin ikinci bölümünden itibaren genç kızın memleketindeki keşifleri, arayışları, aidiyet duygusuna ilişkin sorgulamaları betimlenir. Klara, memleket toprağı ile kurduğu ilişki doğrultusunda aşama aşama değişim gösterir.Öncelikle misafirleri olduğu akrabalarının yaklaşımları onda yabancısı olduğu bu yeni dünyayı tanıma isteği uyandırır. Kendisine samimi bir

yakınlık gösteren bu insanların yaşam koşulları ile kendi koşulları arasında uçurum gibi bir farkın olduğunu fark eder. Bu farkındalık onu içinde bulunduğu sisteme yönelik sorgulamalara iter. Bu noktada yazar, iki farklı yaşam tarzını mukayeseli olarak ortaya koyarak sınıfsız bir toplum yaratmayı vaat etmiş olan mevcut sistemin de eleştirisini yapar:

O dakika ne işleri varsa hepsi de bırakıp Klara'ya seyretmeye başladılar. Klara onların kendisini, kendisinin zarif, güzel kıyafetlerini, şehir zevkini, şehir zarafetini yansıtan güzel yüzünü hayranlıkla seyrettiklerini sezdi. Bu onda gurur ve üstünlük duygusu uyandırdı. Ama aynı zamanda kendisiyle onlar arasında derin bir ayırım olduğunu, kendisinin yaşadığı rahat, gamsız tasasız hayata onların sahip olmadığını, kendisinin iş gücü nedir bilmeksizin ömür sürdüğünü, ne olduğunu bile bilmedikleri hayat ganimetlerinden yararlandığını bilmelerine rağmen yine de Klara'ya ne kadar içten ve gönülden davrandıklarını da bir iç huzursuzluğuyla hissetti (Yeniki: 331).

Son bölümde tabiatın yola çıkarak bir hakikat arayışına yönelen Klara, onu 'tugan tufrak'a beslenen sevgide bulur. Böylelikle yazar eser sonunda yaşlı kuşakla genç kuşağı aynı değer etrafında birleştirmiş olur.

Yazarın kederli bir anlatının nihayetinde okuyucusuna umut aşıladığı eserlerinden biri de Eytelmegen Vasiyet'dir. Eser, hikâyenin başkişisi olan Akebiy'in çocukları ve torunları arasındaki çatışma üzerine temellenmiştir. Bu çatışma bir önceki esere benzer nitelikte yine Akebiy'in çocukları; Sufiyan, Gölbike ile torunları Gënnadiy, Tatyana, Svëtlana, Rita, Boris, Ravil, Güzel 'in kuşağın 'baba ocağı'na, memleketlerine olan kayıtsızlıkları, sevgisizlikleri sebebiyledir:

Siz gittiniz, ama o zamanlarda daha Yulkotlı'yı unutmamıştınız, Yulkotlı'yı özlerdiniz, yavru kuşlar gibi döner gelirdiniz... Lakin sonradan niye unuttunuz? Davete rağmen yıllarca uğramadınız? İki lafın birinde "memleket" diyorsunuz, Yulkotlı ne peki? Memleketin size en yakın, sizin için en değerli olan bir parçası değil mi? (Yeniki 2014: 250).

Nesiller arasındaki bu çatışma bu eserde de yaşlı kuşak lehine sonuçlanır. Akebiy eser sonunda her ne kadar yaşamını yitirirse de baba ocağı ile temsil edilen kültürel değerlerin önemini ve millî kimlik bilicini çocuklarına aşılamaı başarmıştır:

Evet, siz büyük adamlar oldunuz, ülkeye, devlete yararlı insanlar oldunuz, şimdi de bunun karşılığını görüyorsunuz, keyfini sürüyorsunuz!.. Ama sizi biz; Selimcan ile Akbike adında iki sıradan Başkurt köylüsü dünyaya getirdik. Yulkotlı denilen küçücük bir Başkurt köyü, sizi toprağında büyüttü, Başkurt halkı sizi bugünkü yüksek mertebeye çıkardı, siz bunu unutmayın, evlatlarım, duyuyor musunuz? Sizin bunu unutmaya hakkınız yok, anlıyor musunuz?.. Bu benim kalbimin derinliklerinden gelen en ateşli, en büyük, en son vasiyetimdir size! (Yeniki: 251).

Robert Miñnullin, Yeniki'yi Tatar halkının köklü medeniyetini, Tatar insanının bilgeliğini bugünkü kuşağa aktarması için Tatar halkına gönderilmiş bir armağan, bir dayanak olarak değerlendirmektedir (Miñnullin 2017: 72). Gerçekten de yazarın eserleri içerik itibarıyla değerlendirildiğinde onun Tatar halkının geleneksel yaşantısını ve maneviyatını yücelttiğini ve Tatarlar için yaşamsal önem arz eden meseleleri gündeme taşıdığı gözlenmektedir. Bu makalede sözü edilen Tugan Tufrak ile Eytelmegen

Vasiyet eserlerinde de kuşak çatışması teması vasıtasıyla yazar, toprağın, anadilin ve milli kültürün korunması meselelerini ele almıştır:

Memleket Toprağı Meselesi:

“Her topluluk kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanağı olacak mekânları yaratmak ve onu korumak ister” (Assman 2018: 46). Tatar edebiyatında tıpkı köy realizmi doğrultusunda kaleme alınan diğer eserlerde olduğu gibi Yeniki'nin bu iki eserinde de hatırlama figürlerini barındıran memleket toprağına; köye bir kutsiyet atfedilir.

Eserde memleket toprağı, toplumun manevi değerlerinin taşıyıcısı, geçmişle, gelenekle bağın simgesi olarak sunulmaktadır. İnsanın doğup büyüdüğü toprağı beslediği sevgi ‘hakikat’e ermekle eşdeğer tutulur. Bu yüzden ata toprağı sevgisini yüreğinde hisseden kişinin ruhsal bütünlüğe ulaşacağı mesajı verilir. Öte yandan özellikle yaşlı kuşağın temsilcisi dedenin vefatından sonra Klara'nın onunla kurduğu ilişki nispetinde “tugan tufrak”ın, adeta eser kişilerinden biri gibi kişileştirildiği gözlenir. Bu sebeple ‘tugan tufrak’ı yalnızca mekânın değil aynı zamanda yaşlı kuşağın da temsilcisi olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Misafirperver evin ziyafet meclisinin tüten dumanı bu... Yok, yok böyle de değil, ata toprağının tüten dumanı bu... Ömründe ilk defa bunun boş bir söz olmadığını hissettiği için olağanüstü derecede sevindi. İlk defa pek tabii olarak memleketine, köylüsüne, sadece lafta değil ta damarlarında dolaşan muhabbet hissiyle doluydu... Ve bütün hislerden de mukaddes, güçlü olan bu his onun körpe yüreğini sonsuz bir sevinçle dolduruyordu (Yeniki 2014: 350).

Milli kimlik inşasında vazgeçilmez unsurlardan biri olarak sunulan toprağı duyulan aidiyet hissi Eytelmegen Vasiyet'te ise yaşlı Akebiy'in iç monologları aracılığıyla ifade edilir. Tıpkı Tugan Tufrak'ta olduğu gibi burada da ‘toprak’ adeta bir insan halinde tecessüm eder:

(...) Akebiy ömür geçirdiği köklerini bırakıp gitmek istemedi. O Yulkotlı'da doğdu, burada 55 yıl yaşadı, büyüdü, ihtiyar Kaharman'ın evine gelin olup gitti, oğullar kızlar büyüttü. Yulkotlı toprağında ana-babası, kardeşleri, gencecik ölen çocukları, ömrünü geçirdiği eşi yatıyor. Bunların hepsini nasıl bırakıp da gitsin? El toprağına varınca durası gelmemişti. Ana-babası da eşi, çocukları da orada olmalıydı. Böyle düşünmüştü o zamanlar ihtiyar ve bu zamana dek her şeye rağmen de bu fikrine sadık kaldı (Yeniki 2014: 228).

Eytelmegen Vasiyet'te ihtiyar Akebiy'in dışında ata toprağına sevginin ve sadakatin temsilcilerinden biri de köyün en yaşlısı olarak tanıtılan Miñlēbay tiplemesidir. Eserin başında Miñlēbay tiplemesi Akebiy'le olan diyalogu vasıtasıyla okuyucuya takdim edilir. Buradaki amaç yaşlı kuşağın temsil ettiği değerleri öne çıkarmak ve okuyucuyu Akebiy'in hikâyesine hazırlamaktır. Yaşlı kadının vefatının ardından ise onun rolünü Miñlēbay üstlenir.

-Ak kilēn dönmedi mi daha?

Garifene cevap vereceğini bilemedi – Tabii ki ona geçen yıl birkaç defa Akebiy'in şehirde vefat ettiğini söylemişti. “Bu ihtiyar sonunda iyice çocuk akıllı oldu” diye içinden geçirerek, şaşkın, kızarak şöyle dedi:

-Bırak Miñlëbay babay, ölen kişi döner mi, dilin ne söylüyor senin?

Ancak ihtiyar onun sözlerine kulak asmayıp:

-Yalan söyleme, dedi değneğinin ucunu sallayarak. – Akkilën ölmedi, gitti o.. Gitti... Döner, nasip olursa, döner... Sen ocağını yakadur, ocağını... Ocağının ateşi sönmesin (Yeniki: 259-260).

Görüldüğü üzere bu eserde 'tugan tufrak'; köy 'ocak' ile sembolize edilmiştir. Burada 'ocak' kültürel bir sembol olarak kullanılmıştır. Daima tüten bir ocak, daima var olacak milli kültür demektir. Böylelikle yazar toprağı milli kültürün temel dayanağı olarak göstermiş ve yüceltmış olur.

Ana Dilinin Korunması Meselesi

Dil, kültürün en önemli simgesel boyutudur (Haviland vd. 2008: 116) ve toplumsal kimlik olarak adlandırılan sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılım ile sağlanır (Assman 2018: 148). Bu sebeptir ki Modern Tatar edebiyatının her döneminde Tatar aydınları milli kimlik bilinci yaratma bağlamında ana dilin öğrenilmesi ve öğretilmesi konusuna titizlikle eğilmişlerdir. Milli meselelerin örtük bir şekilde de olsa tartışılmaya başlandığı 1960 sonrası nesrinde de bu konu sıkça edebi eserlerde işlenmiştir.

Emirhan Yeniki bahsettiğimiz iki eserinde bu meseleyi kuşak çatışması üzerinden ele almıştır. Eytelmegen Vasiyet'te dil meselesi çatışmayı oluşturan ana unsurlardan biridir. Eserde ihtiyar Akebiy'in oğlu Sufiyan, Mariya Vasilyevna adında bir Rusla evlenmiştir. Sufiyan'ın en büyük oğlu Gënnadiy bir gün babaannesini ziyarete Yulkotlı'ya gelir ancak tek kelime Tatarca bilmeyen çocuk babaannesine iletişim kuramaz. İhtiyar Akebiy torunu Gënnadiy'e olan sevgisini dile getirememenin ıstırabını derinden hisseder:

(...) Üç gün kaldı, üç gün Akebiy bir kelime Başkurtça bilmeyen torununun önüne bütün leziz yiyecek ve içeceklerini serdi, sessiz sedasız, mahzun bir halde onu seyrederek oturdu (...) Torununun gönlünü yapmak için birkaç kere ona Başkurtça bir şeyler söyledi. Ancak Gënnadiy "babuşkasına" bir şey anlamadan cömert bir gülümsemeyle baktı. Sözü cevapsız kalmasını diye de,

" - A, da da, toçna" diyerek başını salladı. (Yeniki: 230).

Kuşaklar arasında dil bilmemekten kaynaklı kopukluk eserin ilerleyen bölümlerinde tekrar dile getirilir. Bu defa Akebiy, kızı Gölbike'nin evinde hasta yatmaktayken Sufiyan'ın çocukları onu ziyarete gelirler. Babaanne ile torunlar arasındaki iletişimsizlik bir kere daha tasvir edilir. Böylelikle kuşaklar arasındaki manevi bağların korunmasında anadilin ne denli önemli olduğu ortaya koyulmuş olur:

İkinci günü ihtiyarın yanına ziyarete Sufiyan'ın en büyük oğlu Gënnadiy geldi. Gënnadiy Yulkotlı'ya gidip babaannesine misafir olduğu için bu yüzden ihtiyarla pek samimi bir biçimde "Ha! Babuşka" diye sevinerek selamlaştı ve bir sandalye alıp yaşlı kadının yatağının yanına oturdu. Akebiy sevinerek Başkurtça: "Oğlum, geldin mi, sağ ol merhametli oğlum" dedi. Genç delikanlı da onun ne dediğini anlamış gibi gülümseyerek başını salladı. Evet ihtiyar, bu sarı, dev gibi delikanlıyı, kendi nesline pek benzemese de, hakikaten seviyordu. Yine de onun soyundan, onun kanından!.. (...) Ah bu dil

bilmemek! İhtiyarın dil öğrenecek vakti çoktan geçmişti, ama ah bu akılsız Sufiyan! Çocuklarına hiç değilse babaanneleriyle anlaşacak kadar dilimizin birkaç düzine sözcüğünü öğretemez miydi? (Yeniki 2014: 238).

Tugan Tufrak adlı eserde ise ana dili meselesidoğrudan bir çatışma unsuru değildir. Bununla birlikte asimile olmaya başlamış bir tipin yaratımında yazar bu konuya müracaat eder. Eserin başkişisi olan Klara köydeki akrabalarıyla iletişim kurabilecek kadar Tatarca bilse de iç monologlarında Rusçayı sıklıkla tercih etmektedir. Klara'nın yabancı bir dilde düşünüyor olmasının ana dilini unutuyor olduğunu gösterir

Klara, gözünü açtığı anda tekrar ak kilerin rafında ve ince ağaçlarında isimlerini bilmediği eşyaları – yün abayı, kendir tarağı, kayın kabuğundan örülmüş küçük sepeti, kurumuş kuş kirazı ile dolu ağaç çanağı gördü. Bu mucizevî şeyler onu çok eski zamanlara götürdü. —Stranno, nomilo! (tuhaf ama sevimli) – diye geçirdi içinden ve bunların tümünü hayranlıkla izleyerek ve yumuşak yerinden kalkmaya üşenerek uzunca bir süre yattı (Yeniki: 328).

Yazar ana dili yitimine ilişkin bu iç monologları eser içerisinde tekrarlayarak kültürel asimilasyon tehlikesine dikkati çekmek ister. Zira dil, insanın kendisini ifade etme biçimi olmasının yanı sıra başlı başına bir geçmiş ve kültür taşıyıcısıdır ve diliölen bir toplumun geçmişinden söz etmek olanaksızdır (İlhan 2018: 108).

Anadil meselesi ile bağlantılı olarak her iki eserde de dikkat çekici bir diğer ayrıntı torunlarla temsil edilen genç kuşağın Klara, Gënnadiy, Tatyana, Svëtlana, Rita, Boris gibi Rus isimlerine sahip olmalarıdır. Böylelikle yazar eserdeki torun tiplerini; adları, görünüşleri ve kullandıkları dil ile yabancı (Rus) kimliğinde betimleyerek kültürel yozlaşmaya vurgu yapar.

Milli Kültürün Korunması Meselesi:

Milli kültürün korunması meselesi iki eserde de belirli hatırlama figürleri ile aktarılmaktadır.

Tugan Tufrak adlı eserde sorumbireyin eşyayla olan ilişkisi üzerinden aktarılır. Eserin başkişisi olan Klara için akrabaları köydeki tek bölmeli evlerinin kilerini onun için misafir odası haline getirmişlerdir. Kendisine ayrılan bu yerde uyandığı sabah adını dahi duymadığı eşyalarla karşılaşan Klara şaşkınlıkla ve ilgiyle eşyaları izler:

Klara için bir de her şey yeni, tuhaf, ilgi çekici idi. İşte evin içi. Büyük soba, küçük pencereler (...) Pencere yanlarında – kızıl başlı uzun havlular, beyaz tüller. Kapının başköşesinde cam kapaklı, kısa boylu siyah dolap, raflarda türlü renkte, türlü şekillerdeki kapkacaklar, çatısında karton not defterleri ve dağılmış kitaplar. (...) Sonra el yapımı dik arkası olan ağaç kanepeler, aşına aşına sararmış kalın ayaklı şişkin sandalyeler, iplikli masa örtüsü olan adi masa, masada hükümdar başarı ile bezenmiş pirinç semaver. (...) Zengin işi midir fakir işi mi, Klara o kadarını bilmiyordu ama evin içi, ona eskiden beri hiç değişmeden korunmuş gibi geliyordu. Kim bilir bu mucize semaverden sadece dedesi değil, belki, dedesinin anne ve babası da çay içmişlerdi. Herhalde, burada eski ile yeni bir aradaydı (Yeniki: 332).

White, kültürü semboller toplamı olarak ele almış ve kültürü “maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, sembollerden oluşan simge (sembol)lere dayalı bir örgütlenmesidir” şeklinde tanımlamıştır (Eğinli vd. 2018:59). Yukarıda

alıntılanan bölümde bahsi geçen eşyalar da kültürü oluşturan somut sembollerdir ve bu semboller genç kızda nostalji; geçmişe özlem duygusu uyandırmıştır. Bir anlamda “mekânın örgüsü, geçmişte var olanı tamamen estetik bir zaman duygusuyla şimdide var etmiştir” (İlhan 2018: 134) ve böylelikle “zaman” olarak geçmiş ile “mekân” olarak geçmiş somut semboller vasıtasıyla birleşmiştir¹.

Eytelmegen Vasiyet adlı eserde ise yazar, maddi kültürel öğelerden ziyade somut olmayan kültürel öğelere ağırlık verir. Kuşaklar arasındaki çatışmada Akebiy'in yanı sıra kültürel belleğin koruyucusu olarak yazar, “şair” tiplemesini yaratır. Akebiy'in oğlu Sufiyan'ın evine misafir olarak gelen şair ihtiyar kadınla bir diyalog içerisine girer. Bu diyalog sırasında Kazan Tatarlarının milli şairi Abdullah Tukay'a gönderme yapılır. Şairin halkın kültürel mirasına verdiği önemi ifade eden satırlar onun milli kimliğin sembolü haline gelmiş 'Tukayruhu'nun devamcısı olduğunu göstermektedir:

-Beni deli sanma olur mu? Ne yapayım, ben şairim, büyük Tukay'ın dediği gibi halk türküsünü peygamberin tırnağıymışçasına yüreğimde saklarım.

-Ben Tukay'ı biliyorum, dedi ihtiyar, hemen.

- Hadi oradan! dedi şair şaşkın. Nereden biliyorsun sen onu?

- Sufiyanlar mektepte okudukları yıllarda: “İy Tugan Tël, İy Matur Tël³” diye, bir türkü söylerlerdi, oradan aklımda kalmış (Yeniki 2014: 244).

Kazan-Tatar Edebiyatı uzmanı Prof. Dr. D. Zahidullina Emirhan Yeniki'nin eserleri için; “Onun sanatının her döneminde görülen egzistansiyalist yönelim, örtülü bir keder ile örülmüştür. Bununla birlikte her devirde eserlerini hep umut üzerine inşa etmiştir” der (Zahidullina 2011: 51). Her iki eserde de genç kuşağın kültürel olarak yozlaşması eleştirinin odağı olmakla birlikte eserlerin sonlarında yazar, yaşlı kuşak ile genç kuşağı uzlaştırır. Böylelikle halkın milli kimliğini muhafaza edeceğine duyduğu inancını dile getirmiş olur.

Sonuç

Köy realizmi akımı patriarkal köylü Rusya'sının ideallerine eğilen, Stalinist kolektivizm ile din arayışının örtülü bir eleştirisini yapan ve aleni gelenekçiliği ile sosyalist realizme zıt düşen bir akım olarak 1960 sonrası Sovyet edebiyatında yer bulmuştur. (Lipovetskiy 1999: 318). Kazan-Tatar edebiyatında da yazarlar içerikte dolaylı bir sistem eleştirisi yapabilme ve gelenekle bağlantı kurarak milli ruhu canlandırabilme imkanını veren bu türübenimsemişlerdir.

Siyasi otorite sebebiyle bir milli kimlik olarak 'Tatar' kimliği açıkça eserlerde yer alamayacağından her iki eserde de köy, milli kimliği oluşturan değerlerin tümünü kendinde toplamış bir sembol mekan olarak yansıtılmış yani 'tugan tufrak', 'Tatar' kimliğinin bir diğer adı olarak sunulmuştur.

Buzların çözülmesi' olarak nitelendirilen Kruşçev devrinin kısmi özgürlük ortamında Kazan-Tatar Türklerinin milli meselelerini gündeme getiren yazarlardan biri de Emirhan Yeniki'dir. Esasında edebiyat haricinde toplumsal hayattaki faaliyetleriyle

¹Hatırlama figürleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Assman, J. (2018), Kültürel Bellek, s. 46-48., İlhan, M. E. (2018), Kültürel Bellek, s. 127-137.

³Kazan Tatarlarının milli şairi Abdullah Tukay (1886-1913)'ın “Tugan Til” (Anadili) isimli şiiri.

de Yeniki'yi, Tatar milli hareketinin en önde gelen dava adamlarından biri olmuştur. Ana dili problemini ilk defa dile getiren, bağımsızlığa ilişkin deklarasyonu ilk kabul edenlerden biri olarak bilinen (Miñnullin 2017: 73) yazar, milli kimlikle ilişkili meselelere edebi yaratımlarında da doğal olarak geniş yer vermiştir.

Yukarıda ele alınan Tugan Tufrak ve Eytelmegen Vasiyet adlı hikayelerinde Yeniki, bu meseleleri kuşak çatışması temasından yararlanarak dile getirmiştir. Her iki eserde de şahısların iç monologları ve birbirleriyle olan diyalogları aracılığıyla bir ulusu oluşturan temel unsurlar olan toprak, ana dili ve milli kültür kavramlarına vurgu yapmıştır. Bir ulusun varlığını sürdürebilmesinin yegane koşulunun bu temel unsurlara sahip çıkmakla mümkün olabileceğinin mesajını vermiştir.

KAYNAKLAR

- ASSMAN, Jan (2018), *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EĞİNLİ, A. T., Nazlı, A. K. (2018), “Kültürün Koruyucu Gücü: Kültürel Semboller”, *Egemia*, S. 2, s. 56-74.
- HATİPOV, F. M. – Svërigin (2011), *Emirhan Yeniki İcatınıñ Poetik Aheñnerë*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- HAVİLAND, William A. vd. (2008), *Kültürel Antropoloji*, (Çev: İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İLHAN, E. M. (2018), *Kültürel Bellek*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- LİPOVETSKİİ, Mark Naumovic (1999), *Russian Postmodernist Fiction: Dialogue with Cross*, London: M. E. Sharpe.
- MİÑNULLİN, Robert (2017), *Başkalarga Bër Karaş*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- YENİKİ, Emirhan. (2014), *Eytelmegen Vasiyet*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- ZAHİDULLİNA, D. F. (2015), *1960-1980 Yıllar Tatar Edebiyatı: Yanarış Meydannarı Hem Avangard Ezlenüvler*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- ZAHİDULLİNA, D. F. -Yosıpova, N. M. (2011), *XX Gasır Tatar Edebiyatı Tarihi*, C. II, Kazan: Kazan Üniversitesi.

**ÖRGÜT İÇİ İLETİŞİMDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER ve ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ: ERCİYES ÜNİVERSİTESİ AKADEMİK PERSONEL ÖRNEĞİ¹**

Gülbeddin PEKTAŞ*

ÖZ

Örgüt içi iletişim örgütlerin sağlıklı faaliyetler yürütebilmesini ve uzun soluklu çalışmalar yaparak kalıcı olabilmesini sağlayan temel bir örgütsel faaliyettir. Örgüt bünyesinde görev yapan üyeler kendi aralarında ve örgüt içinde var olan şube ya da birimlerle olan iletişimini ne kadar verimli gerçekleştirirse örgüt de çalışmalarını o derecede verimli hale getirmiş olur. Nitekim örgütlerin başarılı ya da başarısız oluşu çalışanlarının başarılılığı ya da başarısızlığına bağlıdır. Üyelerin verimli faaliyetler yürütebilmeleri ise diğer üyeler ve idarecilerle olan temaslarındaki iletişim kalitesiyle ilgilidir. Bu bağlamda örgütler gerek süreklilik kazanabilmek için gerekse yaptıkları çalışmalardan en yüksek verimliliği elde edebilmek için örgütsel iletişime azami derecede önem vermelilerdir.

Bu çalışmanın amacı örgüt içi iletişimde sıkça karşılaşılan iletişim problemlerinin belirlenmesi ve bu problemlere çözüm yollarının aranmasıdır. Bu çalışmada Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademik personelin örgütsel alanda iletişim sorunlarının olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Teori kısmında var olan konular bağlamında kapsamlı bir anket çalışması yapılmış ve böylece örgüt içi iletişimde sıkça karşılaşılan problemler tespit edilerek bu problemlerin kaynağına inilmiş ve bu sayede de akademik personelin karşılaştığı örgüt içi iletişim problemlerinin çözümüne yönelik fikirler ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel iletişim, kurumsal iletişim, Erciyes Üniversitesi, akademik personel.

ABSTRACT

Intra organizational communication is an activity that enables organizations to carry out healthy activities and it is a fundamental organizational activity that enables the organization to be permanent through long-termworks. Them or eeffective the communication between the members and the branches orunits within the organization, them or efficient the organization will be. Indeed, the success or failure of organizations depends on the success or failure of their employees. The ability of the members to conduct efficient activities is related to the quality of communication in their contacts with other members and administrators. In this context, organizations should give ut most importance to organizational communication in order to achieve continuity and to obtain the highest efficiency from their work.

The aim of this study is to identify the communication problems frequently encountered in internal communication and to search for solutions to these problems. In the study titled, it was researched whether the academic staff working in Erciyes University had communication problems in the organization alfield and there sults were evaluated.

A comprehensive survey study was conducted in the context of the theory. Thus, the problems encountered in communication within the organization are identifiedand the source of

¹Bu makale, yazarın 2019 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* gulbeddinpkts@gmail.com OrcidId:0000000267762232

these problems has been reached. In this way, it has been suggested solutions for the internal communication problems faced by academic staff.

Keywords: Organizational communication, corporate communication, Erciyes University, academic staff.

GİRİŞ

Örgüt içi iletişim; örgüt yapısı ile örgüt üyelerinin kişisel özelliklerinin uyumlu bir şekilde kullanılmasını ve bu yolla örgütün en fazla yarar elde etmesini sağlayan temel unsurlardan birisi olarak tanımlanmaktadır.

Kişilerin örgüt içinde diğer üyelerle veya birimlerle kuracakları iletişimdeki başarı aynı zamanda örgütün gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği faaliyetlerindeki başarısını da etkilemektedir. Örgütlerin çalışmalarında elde edecekleri başarıyı ve hayatta kalma sürelerini iç ve dış iletişimdeki başarıları ve verimlilikleri belirlemektedir. Bu çalışmayla örgüt yapıları ve üyelerin demografik özellikleri dikkate alınarak örgütsel iletişim konusu irdelenmiş, örgütsel iletişimde karşılaşılan problemler tespit edilmeye çalışılmış ve örgüt, örgüt içi iletişim ve örgütsel iletişimde karşılaşılan problemler hakkında literatür taraması yapılmış, böylece başarılı ya da verimli bir iletişime engel olan nedenler saptanarak bu sorunlara çözüm yolları aranmıştır.

Bu bağlamda konu ile ilgili yapılan çalışmalar irdelenmiş ve bazı çalışmalar aşağıda belirtilmiştir.

Sabuncuoğlu "Örgütlerde Haberleşme Düzeni" adlı çalışmasında iletişim sisteminin işleyişini araştırmış ve orta derece idarecilerin iletişimle ilgili bilgi ve alakalarını saptamayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda örgütlerde iletişimin sistematik olmayışından kaynaklanan birçok sorunun olduğu saptanmıştır (Sabuncuoğlu 1977)

Şimşek, "Örgütsel İletişimde Engel ve Bozukluklar: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde Bir Uygulama" adlı çalışmasında akademisyenler ile öğrenciler arasındaki iletişim problemlerini tespit etmek ve bu problemlere çözümler getirerek iletişimdeki verimliliği artırmaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda örgütsel iletişimdeki engel ve bozuklukları "bireylerden ve örgütün yapısından kaynaklanan engel ve bozukluklar" olarak tasnif etmiştir (Şimşek 1997: 164).

1.Örgüt

1.1. Örgüt Kavramı

"Örgüt ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat" olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.org.tr 2018).

Örgüt için 'insan' en temel faktördür. Örgütün varlığı ve işleyişi insana bağlıdır. İnsanın örgüt için bu hayati pozisyonu düşünüldüğünde örgütsel başarı örgüt üyelerinin verimli iş yapmalarına bağlanmaktadır (Şimşek ve Çelik 2008: 137).

Örgüt tanımı yaparken evvela insanın sosyal bir varlık olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Bununla birlikte insan; bireysel olarak başarıya ulaşamadığı bazı konularda birlikte hareket ederek başarıyı yakalayabilir. Bu yönüyle insan sosyal hayatında örgütsel bir varlık halini almaktadır (Şimşek 1997: 164).

Örgüt fikrinin temel dayanağı her şeyden önce bireyin gereksinimlerini yalnızken karşılayamıyor olmasıdır. Birey kabiliyet, güç ve zaman kısıtlılıkları bakımından bazı gereksinimlerini gidermeye yalnız başına muktedir olamamakta ya da daha başarılı sonuçlar elde etmek için başka insanlarla birlikte iş yapma ve onlara güvenme zorunluluğunu duymaktadır(Schein 1978: 9-10). Bazı örgüt tanımlarından sonra örgütlerin sınıflandırılması aşağıda belirtilmiştir.

1.2. Örgütlerin Sınıflandırılması

1.2.1. Biçimsel (Resmi-Formel) Örgütler

Formel örgütler ortak bir gayeye varma yolunda örgüt üyelerinin vazife ve mesuliyet sınırlarının belirlendiği, çalışma alanlarının ayrıldığı, bu faaliyetlerin eşgüdüm içerisinde uygulandığı örgütlerdir.Belediyeler, üniversiteler, hastaneler ve sair kamu kurumları resmi örgüte örnek olarak gösterilebilirler (Taşcı ve Eroğlu 2008: 27). Biçimsel örgütlerde yürütülen tüm faaliyetler koordinelidir ve tüm etkileşimler bir nizam içinde olmaktadır (Hamnerand Organ 1982: 430; Karcioğlu, Timuroğlu ve Çınar 2009: 63).

1.2.2. Biçimsel Olmayan (Toplumsal-İnformel) Örgütler

İnformel örgüt, kuruluşu resmi bir otoriteye dayanmayan toplumsal zeminde insan ihtiyaçlarının sonucu olarak oluşan örgütlerdir (Arslan 1999: 116).

Örgütlerin ortaya çıkışı bireylerin elde etmek istedikleri gayeleri belirlemesiyle başlar. Yani örgütler varlık sebeplerini bireylerin şahsi menfaatlerine borçludur. Birey gayesine ulaşma yolunda bireyselliğin yetersizliğini fark ettiği anda birlikte iş yapma ve becerme isteği duymakta, böylece örgütlenmeler meydana gelmektedir(HerbertandGullett 1981: 17-20).

1.3. Örgüt İçi İletişim Türleri

1.3.1. Biçimsel (Resmi-Formel) İletişim

Örgütün yapısal temelleri doğrultusunda üretilen iletişim biçimidir. Bu iletişim biçimi ile örgüt içinde yer alan bireylerin görev ve sorumlulukları belirlenmekte ve uygulamaya konulmaktadır (Erdoğan 2008: 261).Biçimsel iletişim örgütteki hiyerarşik otorite yapısıyla bağlantılıdır ve rasyonel, planlanmış bilgi akımının sağladığı kararlardan meydana gelir (Takmaz 2009: 18). Örgütsel tablo ve resmi belgelerde hangi bireyin hangi bireyle iletişime geçeceği sarıh bir biçime ortaya konulmuştur. Formel iletişim örgüt içinde iletişim yollarını tanzim eder ve bu yolların kısıtlılıklarını belirtir. Biçimsel iletişim aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya, yatay ve çapraz iletişim olmak üzere dört başlıkta toplanmaktadır (Karcioğlu, Timuroğlu ve Çınar 2009: 63). Bu başlıklar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1.3.1.1. Yukarıdan Aşağıya Doğru İletişim

Yukarıdan aşağıya iletişim örgüt içinde üstlerden astlara doğru iletişime verilen addır ve iletişimin üstlerden astlara doğru olması bakımından daha çok emir komuta zinciri şeklinde icra edilmektedir (Vural ve Bat 2013: 144).Yukarıdan aşağıya iletişimde yapılacak çalışmalar, çalışmaların amacı ve yöntemini belirleyen talimatlar, yapılacak çalışmanın şartları hakkındaki bilgiler, örgüt çalışanlarının örgüt gayelerini

içselleştirebilmeleri için gerekli bilgiler, yapılacak çalışmanın gerekliliği ve bu çalışmaya uygun yöntemin izahı gibi konuların bilgilendirilmesi yapılır (Izgar 2012: 33).

1.3.1.2. Aşağıdan Yukarıya Doğru İletişim

Aşağıdan yukarıya doğru iletişim örgütsel hiyerarşide ast konumundan üst konumuna doğru işleyen iletişimdir (Yiğit 2004: 37). Bu iletişim örgüt içi hiyerarşide alt statüdeki üyelerin üstlerine ilettiği bilgilerdir. Bu tür iletişimi ilerletmek için günümüz modern örgütleri dilek ve şikâyet kutuları, ekip toplantıları gibi birtakım çalışmalar yapmaktadırlar (Izgar 2012: 33-34).

1.3.1.3. Yatay İletişim

Örgüt içinde mesleki şubeler arasında uygulanan iletişim biçimi yatay iletişimdir. Bu iletişim türü ile aynı derecede fakat farklı pozisyonlarda çalışan örgüt elemanları koordineli iş yapma olanağına sahip olurlar (Demirel 2004: 48).

1.3.1.4. Çapraz İletişim

Çapraz iletişim örgüt içindeki vasat hiyerarşinin ve ast üst ilişkilerinin dışına çıkılarak kurulan iletişimdir (Hodgetts 1997: 460). Bunlara ek olarak şayet bir konu hakkında bilgi almak isteniyorsa çapraz iletişim normal süreç içerisinde ve olağan bir şekilde gerçekleşebilmekte ve bu örgüt yapısına bir zarar vermemektedir (Sabuncuoğlu 1982: 178).

1.3.2. Biçimsel Olmayan (Gayri Resmi- İnfornel) İletişim

İnfornel iletişim örgüt içinde resmi iletişimin dışında kalan, örgütün çalışma sürecinde gerçekleşen ve nicelik bakımından resmi iletişimden daha fazla olan iletişimdir. Genellikle söylenti adını almaktadır. Söylenti örgütün yayılmasını istediği bilginin resmi olmayan yollarla aktarılmasıdır. Bu yolla kurulan iletişim mahremiyetin yoğun olduğu örgütlerde daha çok görülmektedir (Erdoğan 2008: 261). Resmi iletişimin zayıf olduğu örgütlerde biçimsel olmayan iletişim sıklaşmaktadır.

1.4. Örgütsel İletişim Araçları

Örgütsel iletişim araçları, örgütlerde resmi iletişim kurmak için kullanılan araçlar olarak tanımlanmaktadır (Başyiğit 2006: 28). Örgütler, örgütsel işleyişin devamlılığını kendi içinde ve dışında sürekli olarak mesaj alışverişinde bulunmak suretiyle sağlamaktadırlar. İşletmenin gayelerini gerçekleştirebilmesi için örgüt üyelerinin ve örgüt amaçlarının paralel düzeyde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu gerekliliği sağlayacak olan şey ise örgüt içi ilişkilerin sağlıklı yürütülmesi kadar bu ilişkilerde kullanılacak iletişim araçlarıdır (Yıldız 2006: 37). Bu sebeplerden dolayı iletişim araçları seçilirken mesajı hızlı iletebilecek, mesajın özünü muhafaza edecek, anlaşılması kolay, zaman ve zemine uygun olacak araçlar tercih edilmelidir. Örgütlerde kullanılan bazı iletişim araçları yazılı, sözlü ve görsel işitsel iletişim araçları olarak sınıflandırılmaktadır (Izgar 2012: 37). Bu iletişim araçları aşağıda açıklanmıştır.

1.4.1. Yazılı İletişim Araçları

Örgütlerde yazılı iletişim araçlarının kullanılmasına sebep olan çeşitli faktörler vardır. Yazılı iletişim araçlarının kullanılmasının ya da tercih edilmesinin sebeplerinden bazıları, iletilmesi istenilen mesajın ya da bilginin sürekliliğinin temin edilmek istenmesi, örgütsel hiyerarşide birden fazla statünün elinden geçecek bilgilerin asıl manasının ve

özelliklerinin korunmak istenmesi ve bunların dışında örgüt çalışanlarına mesuliyet yüklenmek istenmesidir(Izgar 2012: 37).

1.4.2. Sözlü İletişim Araçları

Sözlü iletişim, iletişim kuran kişilerin münasebetlerini artırması, iletişimi durağanlıktan ve ağır işleyişten kurtarması ve karar alma veya reaksiyon hareketlerini hızlandırması gibi birtakım olumlu yönleri ile örgüte katkılar sağlamaktadır(Izgar 2012: 38).

Sözlü iletişim karşı karşıya yani yüz yüze yapıldığında kaynak konumunda bulunan kişi beden dilini kullanarak karşısındaki kişiyi etkileyebilir ve bu yönüyle sözsüz iletişimi sözlü hale getirmiş olur ve daha tesirli bir süreç yaşanabilir (Avcı 2009: 16).

1.4.3. Görsel İşitsel İletişim Araçları

Görsel işitsel iletişim araçlarının sakınılması gereken bazı hususlarını; kullanılacak materyallerin ekonomik tarafının müessese için yüksek giderler oluşturması, yalnız başına kullanıldığında etkisinin kuvvetsiz olması, dönütlerin çoğu kez aksaması sebebiyle iletinin etki gücünün ölçümlenememesi olarak sıralamak mümkündür(Sabuncuoğlu 1982: 186).

Görsel işitsel yöntemler arasında en fayda sağlayıcı ve tesiri en kuvvetli yöntem sinematik özelliklere sahip iletişim araçlarıdır. Müesseselerin birçoğu günümüzde kendilerini takdim ederlerken ya da eğitim faaliyetlerinde bulunurlarken filmlerden yararlanmaktadırlar(Izgar 2012: 38). Böylece iletişim araçlarının genel özellikleri açıklanmıştır.

1.5. Örgütsel İletişim Ağ Modelleri

İletişimde kullanılan ağ modellerinin özü örgüt çalışanlarının karşılıklı ilişki, bağ ya da etkileşimlerine dayanmaktadır. Örgütsel iletişim ağ modelleri üyelerin çalışmalarında eşgüdümü, enformasyonun akışı ile yayılışını ve örgütün etrafından bilgi ve veriler alıp bu bilgi ve verileri etrafına yayışını sağlamaktadır (Sabuncuoğlu ve Gümüş2012: 99).

Örgütlerin içinde bulunan küme ya da bölümleri grup olarak ele alırsak bu kümeleri meydana getiren şahısların aralarında kurdukları iletişim biçimleri çeşitli iletişim modelleri ile gösterilebilir. Kimi zaman küme içindeki iletişim bazı kişiler etrafında yoğunlaşırken kimi durumlarda ise bu iletişim tüm üyelere yayılabilmektedir. (Baltaş ve Baltaş 1994: 28).Kümelerin arasında gerçekleşen iletişim, iletişim şebekesine göre değişkenlik gösterebilmektedir (Taşlıyan, Çiçeklioğlu ve Bıyıkbeyi 2017: 76). İletişim için kullanılan modeller aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1.5.1. Merkezi Model

Tekerlek ya da salkım model olarak da isimlendirilen merkezi model genellikle klasik örgütlenmelerin şekli yapısını sergilemekte ve çoğunlukla gücü elinde tutan yöneticiler tarafından hayata geçirilmektedir. Örgütlerde merkezi iletişim modelinin uygulanması iletişimde üyeler arasında eşitliği ortadan kaldırmakta ve merkezi bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır (Mullins 1996: 221; Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 100).

1.5.2. Y Modeli

Bu model merkezleşmenin merkezi modelden sonra en yüksek derecelerde görüldüğü modellerden birisidir. Kümelerin doymu ile iletişimde kullanılan kanal sayısı diğer modellerden düşük olmakla birlikte bireysel doyum ve gerçekçilik yüksek, sürat ve merkezleşme oranı ise çok yüksektir (Paksoy ve Acar 1996: 46; Taşlıyan, Çiçeklioğlu ve Bıyıkbeyi 2017: 76).

1.5.3. Zincir Modeli

Zincir modelinde zincirin iki kenarında bulunan örgüt üyeleri yalnızca iki örgüt üyesiyle iletişime geçebiliyorken zincirin merkezinde bulunan üye ise örgüt içinde bulunan tüm şahıslarla iletişim kurabilmekte ve tüm şahıslardan bilgi ya da veri elde edebilmektedir (Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 101-102).

1.5.4. Dairesel Model

Dairesel model diğer modellere nazaran daha katılımcı ve kişiler arası iletişim kurma imkânının daha yüksek olduğu bir modeldir. Böyle bir yapı olması hasebiyle merkezde kimse yer almamakta ve demokratik bir yapıya sahip olmasından ötürü de öne çıkan bir önder bulunmamaktadır. Dairesel modelde kim olduğu fark etmeksizin sıradan bir kişi dahi iletişim sürecini başlatabilir (Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 102).

1.5.5. Çok Yönlü Model

Çok yönlü model de dairesel model gibi her üyenin birbiriyle iletişim kurabileceği bir modeldir. Üyelerin iletişim kurmasına engel olan hiçbir kısıtlamanın olmayışı bu modelde merkezleşmeyi önlemektedir. Karışık ve karmaşık vazifelerin yerine getirilmesinde merkezleşmenin bulunmadığı bu model oldukça etkilidir (Mullins 1996: 221; Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 103).

II. BÖLÜM ÖRGÜT İÇİ İLETİŞİMDE PROBLEMLER

2.1. İletişimi Etkileyen Faktörler

Örgütlerin çalışmaları esnasında örgüt çalışanları arasında çeşitli konulardan dolayı bazı çatışmalar meydana gelebilir. Örgüt içindeki çatışmalar örgütlerin vasıflarına göre vazife çatışmaları ile hiyerarşik münasebetlerden kaynaklı çatışmalar olarak tasnif edilmektedir (Izgar 2012: 39).

Örgüt içinde çatışmaların meydana gelmesinde; örgüt çalışanlarının kendilerine düşen rolü kabullenme ve içselleştirme durumları, yaptığı ve yahut yapacağı çalışmaların kendilerine biçilen role uygun olup olmadığı konusundaki tereddütleri önem arz etmektedir. Ayrıca örgütlerde çıkacak çatışmaların niteliklerini ise örgüt üyelerinin üstleneceği rollerdeki muğlaklık ve kullanacakları sözlü ya da sözsüz iletişim yolları belirlemektedir (Dökmen2016: 66-67).

2.2. Örgütlerde İletişim Engelleri

Örgütlerde çeşitli nedenlerden dolayı çeşitli zamanlarda birçok problem ortaya çıkabilmektedir. Örgütsel problemleri meydana getiren sorunlardan bazıları da iletişim problemleridir. Örgütlerde çıkan iletişimle alakalı problemler çözümlenince bu sorunların ortadan kalkacağı düşünülse de bu problemler bazı nedenler ileri sürülerek devam etmektedir. Öne sürülen birtakım nedenler “sistemin ürettiği iletişim sorunları”, “bir

başkasının iletişim yetersizliği” ve “yönetim kaynaklı” sorunlar olarak belirtilmektedir (Furzeand Gale 1996: 66; Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 179).

İletişim sürecinde meydana gelen problemlerin başlıca iki sebebi vardır. Bunlardan biri insan sosyolojisi ve psikolojisiyle alakalıyken diğeri ise kullanılan teknik ve aletlerle alakalıdır. Bu noktada psikolojik engellerin çözümlenmesi daha güç ve bireysel olabilmekteyken teknik engel ya da problemlerin çözümü daha kolay ve zararı daha azdır (Erol 2012: 364).

2.2.1. Teknik Engel ve Bozukluklar

İletişim sürecinde kullanılan kanallardan kaynaklanan bazı teknik düzensizlikler iletilerin gecikmesine, anlatılmak istenen mesajın manasının dışına çıkmasına ya da yitmesine sebep olmaktadır. İletişim sürecinde görülen bu bozukluklar kullanılan alet, usul ve iletişimi sağlayan kanal ile alakalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse süreç içinde ortaya çıkan kanalla alakalı ve kanalın dışındaki unsurlarla alakalı olumsuzluklar teknik engel ve bozukluklar olarak sunulmaktadır (Koçel 2003: 439).

2.2.2. Psiko-Sosyal Engel ve Bozukluklar

Psiko sosyal engel ve bozukluklar iletişim sürecinde süreci işleten alıcı ya da göndericinin şahsi niteliklerinden kaynaklanan engellerdir. Psiko sosyal engel ve bozuklukları meydana getiren birçok durum vardır. Bu durumlar, kişinin dâhil olduğu sosyal ve kültürel ortam; iletişim hususundaki hassasiyetleri, fikinsel sınırları, gaye ve tavırları; hissiyatları, ideleri ve kıymet ölçüleri olmak üzere çeşitlenmektedir (Türkmen 2000: 19).

2.2.3. Örgütsel Engel ve Bozukluklar

Örgütler birey ya da kümelerden meydana gelen ve sosyal hayatta önemli bir yer tutan yapılardır. Şahıs ya da gruplar etkili ve verimli bir iletişim yoluyla örgüt içindeki bağlarını ve yapacakları çalışmaları daha verimli hale getirebilirler. Bununla birlikte örgütlerdeki verimli ve sağlıklı iletişime mani olan birtakım unsurlar da vardır. Bu unsurlar: Örgütün büyüklüğü ve fiziksel düzeni, geri besleme yetersizliği, aşırı bilgi yüklemesi, statü farklılıkları, yönetim tarzı- hiyerarşi, rol ilişkileri- zaman baskısı olarak tasnif edilebilmektedir (Stuart 1997: 12).

2.3. Örgütsel İletişim Problemlerini Giderme

Örgütlerde birçok nedenden dolayı çok farklı şekillerde iletişim engelleri meydana gelmektedir. Örgütlerde iletişim engel ve bozuklukları kaçınılmaz olmakla birlikte her ne sebepten olursa olsun bu engel ve problemler çözülmeli ve kesin olarak ortadan kaldırılacak problemler olarak görülmelidirler (Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 196).

Örgütlerde iletişimin başarılı hale getirilmesi için aşağıda sıralanan bazı konular önemsenmelidir (Bayrak 1996: 129; Sabuncuoğlu ve Gümüş 2012: 196).

- İletişimde kullanılan yollar olabildiğince açık olmalı ve direkt olarak belirlenmelidir.
- Örgütün tüm idarecileri yürüttükleri faaliyetlerinden iletişimi ayrı tutmamalıdır.
- Örgütün nitelikleri ve gereksinimleri belirlenmelidir.

- Örgüt üyelerinin tamamı iletişim kurmaya eğilimli hale getirilmelidir.
- Örgüt idarecilerinin gününbirlik faaliyet ve politikaları iletişim ile duyurulmalıdır.

YÖNTEM

Araştırmada anket yöntemikullanılmıştır. İlgili verileri toplamak için anket oluşturulurken söz konusu literatür temel alınmış ve anketin gerek oluşturulma gerekse uygulama safhalarında konunun uzmanlarının görüş ve önerileri dikkate alınmıştır.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Erciyes Üniversitesinde Örgüt İçi İletişimde kullanılan iletişimin türü, kullanılma sıklığı ve örgüt içi iletişimde görülen problemlere neden olan faktörlerle ilgili üç adet çoktan seçmeli soru bulunmaktadır. Anketin ikinci bölümünde Örgüt içi iletişimde sık karşılaşılan problemleri tespit etmeye yönelik 24 adet kapalı uçlu yargı bulunmaktadır. Her bir yargı 5'li (beşli) Likert ölçeği ile (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, fikrim yok, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) derecelendirilmiştir. Anketin üçüncü ve son bölümünde ise Erciyes Üniversitesi akademisyenlerinin demografik özelliklerini (cinsiyet, akademik unvan ve yaş) tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır.

Amaç ve Verilerin Toplanması

Çalışma için Erciyes Üniversitesi'nde örgüt içi iletişim hususunda sıklıkla karşılaşılan problemlerin tespit edilmesi amacıyla bir anket geliştirilmiştir.

Yapılan çalışmanın araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir.

1. Örgüt yapısının örgütsel iletişime etkisi var mıdır?
2. Cinsiyet örgütsel iletişimi etkilemekte midir?
3. Yaş durumu örgütsel iletişime etki etmekte midir?
4. Statü farklılığı örgütsel iletişimi etkilemekte midir?

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın temelini insan unsuru teşkil ettiği için sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaların genel sınırlılıkları bu araştırma için de geçerlidir.

Bu çalışma şu sınırlılıklar üzerinde kurulmuştur.

1. Araştırmanın evrenini oluşturan Erciyes Üniversitesine bağlı Fakülteler, Yüksekokullar, Meslek Yüksek Okulları, Araştırma Merkezleri, Enstitüler ve Rektörlüğe Bağlı Birimler içerisinde akademik personel sayısı kırk üzeri ve 15 fakülte seçilmiştir.
2. Araştırma kişi, kaynak ve zaman yetersizliğinden ötürü Erciyes Üniversitesi ile sınırlı tutulmuştur.
3. Araştırma biçimsel örgüt olan Erciyes Üniversitesi ile sınırlı tutulmuştur.
4. Araştırma Erciyes Üniversitesi bünyesinde görev yapan üyeler arasından yalnızca akademisyenlerle sınırlıdır.
5. Yapılan çalışmada elde edilen verilerin gerçeklik ve güvenilirliği veri elde etmede kullanılan anket tekniğinin özellikleri ile sınırlıdır.

6. Yapılan çalışmadaki anketler 16 Mayıs-14 Haziran 2018 tarihleri arasında uygulanmış ve bu tarih aralığı ile sınırlı tutulmuştur.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Erciyes Üniversitesi bünyesinde yer alan fakültelerde görev yapan akademisyenler (Araştırma Görevlisi, Araştırma Görevlisi Doktor, Öğretim Görevlisi, Öğretim Görevlisi Doktor, Doktor Öğretim Üyesi, Doçent Doktor ve Profesör Doktor) oluşturmaktadır.

Örneklem olarak ise 40 ve üzeri akademisyenin görev yaptığı fakülteler (Dış Hekimliği, Eczacılık, Edebiyat, Eğitim, Fen, Güzel Sanatlar, Hukuk, İdari Ve İktisadi Bilimler, İlahiyat, İletişim, Mimarlık, Mühendislik, Tıp, Veterinerlik ve Ziraat) seçilmiştir. Fakültelerde görev yapan akademisyenlere 300 adet anket dağıtılmış, dağıtılan 300 anketin 41 tanesine geri dönüş yapılmamış ve bu çalışma için 259 anket akademisyenler tarafından doldurulmuştur. Böylece ankete katılım % 86.4 oranında gerçekleşmiştir.

Evrenin daha kapsamlı temsil edilebilmesi için unvan dağılımları ve fakülte çeşitliliği "Amaçlı Örneklem" yöntemiyle belirlenmiştir.

Bulgular

Örgüt İçi İletişim Formuna Ait Bulgular

Çalışmaya dâhil edilen akademisyenlere yöneltilen "Erciyes Üniversitesinde örgüt içi iletişimde hangi iletişim türleri daha sık kullanılmaktadır?" sorusuna akademisyenlerin %30,1'i biçimsel iletişim, %16,6'sı biçimsel olmayan iletişim ve %53,3'ü fikrim yok cevabını vermiştir. "Bağlı olduğunuz örgütte örgüt içi iletişimde hangi iletişim türleri daha sık kullanılmaktadır?" sorusuna akademisyenlerin %27,4'ü aşağıdan yukarıya doğru iletişim, %21,6'sı yukarıdan aşağıya doğru iletişim, %16,6'sı yatay iletişim, %14,6'sı çapraz iletişim cevabını verirken %19,8'i ise diğer iletişim türleri cevabını vermiştir. "Erciyes Üniversitesinde örgüt içi iletişimde görülen problemlerin nedeni nedir?" sorusuna akademisyenlerin %37,0'ı örgütsel engel ve bozukluklar, %33,5'i teknik engel ve bozukluklar ve %25,4'ü psiko sosyal engel ve bozukluklar cevabını verirken %4,1'i ise diğer nedenler cevabını vermiştir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin yaş verilerine bakıldığında %69,50'si 23-38 yaş aralığında olup %25,87'si 39-54 yaş aralığında ve %4,63'ü ise 55 ve daha fazla yaşadadır. Cinsiyet verilerine bakıldığında %42,47'si kadın olup %57,53'ü ise erkek akademisyenlerden oluşmaktadır. Son olarak akademisyenlerin unvanlarına bakıldığında %39,77'si arş.gör. %5,41'i arş.gör.dr. %13,90'ı doç.dr. %18,15'i dr.öğr. üyesi %5,41'i öğr.gör. %3,47'si öğr.gör.dr. ve %13,90'ı ise prof.dr unvanına sahiptir.

Akademisyenlerin örgüt içi iletişim özelliklerine ait frekans (f) ve yüzde (%) bulgularına ait sonuçlar Tablo 1'de incelenmiştir.

Tablo 1. Örgüt İçi İletişim Formuna Ait Frekans (f) ve Yüzde (%) Bulguları

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Erciyes Üniversitesinde örgüt içi iletişimde	Biçimsel İletişim	78	30,1
	Biçimsel Olmayan İletişim	43	16,6

sık kullanılan iletişim türleri	Fikrim Yok	138	53,3
Bağlı olduğunuz örgütte örgüt iç iletişimde sık kullanılan iletişim türleri	Aşağıdan Yukarıya Doğru İletişim	71	27,4
	Yukarıdan Aşağıya Doğru İletişim	56	21,6
	Yatay İletişim	43	16,6
	Çapraz İletişim	38	14,6
Erciyes Üniversitesinde örgüt içi iletişimde görülen problem nedenleri	Örgütsel Engel ve Bozukluklar	96	37,0
	Teknik Engel ve Bozukluklar	87	33,5
	Psiko Sosyal Engel ve Bozukluklar	66	25,4
Yaş	23-38	180	69,50
	39-54	67	25,87
	55+	12	4,63
Cinsiyet	Kadın	110	42,47
	Erkek	149	57,53
Unvan	Arş. Gör	103	39,77
	Arş. Gör. Dr.	14	5,41
	Doç. Dr.	36	13,90
	Dr. Öğr. Üyesi	47	18,15
	Öğr. Gör.	14	5,41
	Öğr. Gör. Dr.	9	3,47
	Prof. Dr	36	13,90

Tanımlayıcı İstatistiklere Ait Puan Skalaları

Tanımlayıcı istatistiklere ait puan skalaları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistiklere Ait Puan Skalası

Puan Skalası	
Kesinlikle Katılıyorum	1,00 - 1,80
Katılıyorum	1,81 - 2,60
Fikrim Yok	2,61 - 3,40
Katılmıyorum	3,41 - 4,20
Kesinlikle Katılmıyorum	4,21 - 5,00

Akademisyenlerin tanımlayıcı istatistiksel sorulara verdikleri yanıtlara ait frekans (f) ve yüzde (%) bulgularına ait bazı sonuçlar Tablo 3'te incelenmiştir.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistiklere ait bazı Bulgular

1. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde gönderici ve alıcı farklı kişilik özelliklerine sahiptir.	Kesinlikle Katılıyorum	163	63,1
	Katılıyorum	82	31,5
	Fikrim Yok	5	1,8
	Katılmıyorum	5	1,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	5	1,8
	Toplam	259	100,00

1. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde gönderici ve alıcı farklı kişilik özelliklerine sahiptir.' ifadesine akademisyenlerin %63,1'i Kesinlikle Katılıyorum, %31,5'i Katılıyorum, %1,8'i Fikrim Yok, %1,8'i Katılmıyorum, ise %1,8'i Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

2. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde bireylerin farklı sosyal ve kültürel yapıların değerlerini taşımaları iletişimi etkilemektedir.	Kesinlikle Katılıyorum	63	24,3
	Katılıyorum	163	63,1
	Fikrim Yok	26	9,9
	Katılmıyorum	5	1,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	0,9
	Toplam	259	100,00

2. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde bireylerin farklı sosyal ve kültürel yapıların değerlerini taşımaları iletişimi etkilemektedir.' ifadesine akademisyenlerin %24,3'ü Kesinlikle Katılıyorum, %63,1'i Katılıyorum, %9,9'u Fikrim Yok, %1,8'i Katılmıyorum %0,9'u ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

3. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde üyeler kendilerini istedikleri gibi ifade edebilmektedirler.	Kesinlikle Katılıyorum	16	6,3
	Katılıyorum	58	22,5
	Fikrim Yok	70	27,0
	Katılmıyorum	91	35,1
	Kesinlikle Katılmıyorum	23	9,0
	Toplam	259	100,00

3. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde üyeler kendilerini istedikleri gibi ifade edebilmektedirler.' ifadesine akademisyenlerin %6,3'ü Kesinlikle Katılıyorum, %22,5'i Katılıyorum, %27,0'ı Fikrim Yok, %35,1'i Katılmıyorum, %9,0'ı ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

4. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde muhatap olunan kişi yani alıcı gönderilen mesajlara yeterince	Kesinlikle Katılıyorum	19	7,2
	Katılıyorum	40	15,3
	Fikrim Yok	65	25,2
	Katılmıyorum	112	43,2
	Kesinlikle Katılmıyorum	23	9,0

odaklanmaktadır.	Toplam	259	100,00
------------------	--------	-----	--------

4. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde muhatap olunan kişi yani alıcı gönderilen mesajlara yeterince odaklanmaktadır.' ifadesine akademisyenlerin %7,2'si Kesinlikle Katılıyorum, %15,3'ü Katılıyorum, %25,2'si Fikrim Yok, %43,2'si Katılmıyorum, %9,0'ı ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

5. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişim sürecine katılan üyelerin yaş durumları iletişimi etkilemektedir.	Kesinlikle Katılıyorum	16	6,3
	Katılıyorum	96	37,8
	Fikrim Yok	68	26,1
	Katılmıyorum	68	26,1
	Kesinlikle Katılmıyorum	9	3,6
	Toplam	259	100,00

5. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişim sürecine katılan üyelerin yaş durumları iletişimi etkilemektedir.' ifadesine akademisyenlerin %6,3'ü Kesinlikle Katılıyorum, %37,8'i Katılıyorum, %26,1'i Fikrim Yok, %26,1'i Katılmıyorum, %3,6'sı ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

6. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişim sürecine katılan üyelerin cinsiyetleri iletişimi etkilemektedir.	Kesinlikle Katılıyorum	105	40,5
	Katılıyorum	121	46,8
	Fikrim Yok	26	9,9
	Katılmıyorum	2	0,9
	Kesinlikle Katılmıyorum	5	1,8
	Toplam	259	100,00

6. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişim sürecine katılan üyelerin cinsiyetleri iletişimi etkilemektedir.' ifadesine akademisyenlerin %40,5'i Kesinlikle Katılıyorum, %46,8'i Katılıyorum, %9,9'u Fikrim Yok, %0,9'u Katılmıyorum, %1,8'i ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

7. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde kurum hiyerarşisinde statü farkı çoktur.	Kesinlikle Katılıyorum	40	15,3
	Katılıyorum	103	39,6
	Fikrim Yok	65	25,2
	Katılmıyorum	56	21,6
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	0,9
	Toplam	259	100,00

7. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde kurum hiyerarşisinde statü farkı çoktur.' ifadesine akademisyenlerin %15,3'ü Kesinlikle Katılıyorum, %39,6'sı Katılıyorum, %25,2'si Fikrim Yok, %21,6'sı Katılmıyorum, ise %0,9'u Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

8. Erciyes	Kesinlikle Katılıyorum	26	9,9
------------	------------------------	----	-----

üniversitesinde örgüt içi iletişimde kullanılan iletişim türü iletişimi etkilemektedir.	Katılıyorum	86	33,3
	Fikrim Yok	72	27,9
	Katılmıyorum	54	20,7
	Kesinlikle Katılmıyorum	21	8,1
	Toplam	259	100,00

8. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde kullanılan iletişim türü(Yatay, dikey, çapraz) iletişimi etkilemektedir.' ifadesine akademisyenlerin %8,1'i Kesinlikle Katılıyorum, %33,3'ü Katılıyorum, %27,9'u Fikrim Yok, %20,7'si Katılmıyorum, %9,9'u ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

9. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde örgüt üyelerine yapacakları çalışmalar için yeterli zaman tanınmaktadır.	Kesinlikle Katılıyorum	5	1,8
	Katılıyorum	9	3,6
	Fikrim Yok	16	6,3
	Katılmıyorum	161	62,2
	Kesinlikle Katılmıyorum	68	26,1
	Toplam	259	100,00

9. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde örgüt üyelerine yapacakları çalışmalar için yeterli zaman tanınmaktadır.' ifadesine akademisyenlerin %1,8'i Kesinlikle Katılıyorum, %3,6'sı Katılıyorum, %6,3'u Fikrim Yok, %62,2'si Katılmıyorum, %26,1'i ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

10. Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde gönderilen mesajlara zamanında geribildirim yapılmaktadır	Kesinlikle Katılıyorum	5	1,8
	Katılıyorum	5	1,8
	Fikrim Yok	28	10,8
	Katılmıyorum	156	60,4
	Kesinlikle Katılmıyorum	65	25,2
	Toplam	259	100,00

10. 'Erciyes üniversitesinde örgüt içi iletişimde gönderilen mesajlara zamanında geribildirim (cevap verilmektedir) yapılmaktadır.' ifadesine akademisyenlerin %1,8'i Kesinlikle Katılıyorum, %1,8'i Katılıyorum, %10,8'i Fikrim Yok, %60,4'ü Katılmıyorum, %25,2'si ise Kesinlikle Katılmıyorum yanıtını vermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Örgütler belli gayelere erişmek için meydana getirilen, sürekliliği bulunan ve belli bir nizamla sahip olan toplumsal etkileşimler bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu yönüyle örgütler insanların yaşamlarında her zaman önemli yerler tutmuşlardır. Farklı şekil ve biçimlerde olsalar da insan hayatının her alanında örgütleri görmek mümkündür.

Örgütsel iletişim süreçleri, örgüt çalışanları ve birimlerini birbirine bağlayan bir mekanizmadır ve bu sebepten mütevellit bütün örgütlerin temelini oluşturan ve vazgeçemeyeceği bir özelliği durumundadır (Şimşek 1997: 164).

İnsan hayatında bu denli öneme sahip olan örgütlerin işleyiş, süreklilik ve verimliliğinde iletişim önemli yer tutmaktadır. Başarılı bir örgüt işleyişi için örgütsel iletişimin verimli kılınması ve iletişim problemlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Yapılan çalışma ile Erciyes Üniversitesi bünyesinden görev yapan akademisyenlerin örgüt içi iletişimde karşılaştığı sorunların nedenleri araştırılmıştır. Örgüt içi iletişimin verimliliğine ya da başarısına engel olan faktörler teknik engel ve bozukluklar, psiko-sosyal engel ve bozukluklar ve örgütsel engel ve bozukluklar olmak üzere üç ana başlığa ayrılmaktadır. Örgütsel iletişim problemlerine neden olan unsurların üniversite bünyesinde iletişim problemleri meydana getirip getirmediği araştırılmıştır.

Yapılan çalışma ile Erciyes Üniversitesinde örgütsel iletişim teknik engel ve bozukluklar konusundasonusuz bir şekilde işlemektedir denilebilir.

Örgütsel iletişimde problemlere neden olan diğer bir ana başlık ise psiko-sosyal engel ve bozukluklardır. Bu başlık altında iletişimin başarılı bir şekilde gerçekleşmesine engel olabilecek unsurlar akademik personele yöneltilmiş ve alınan cevaplar yoluyla bu unsurların Erciyes Üniversitesinde örgütsel iletişime engel olup olmadığı saptanmıştır.

Psiko-sosyal engel ve bozukluklar hususunda iletişim sürecine katılan üyelerin çoğunluğu muhatap olunan kişilerin kendilerini yeterince ifade edemediğini belirtmiş, iletişim kuran kişilerin farklı karakteristik özelliklere sahip olduğu görülmüş bunun iletişime etkisi belirtilmiş ve ayrıca iletişim kurma sürecinde alıcı ya da hedef konumunda bulunan üyenin göndericiyi yeteri kadar dinlemediği görülmüştür.

Örgütsel engel ve bozukluklar ana başlığı altında yer alan unsurların Erciyes Üniversitesinde bulunan akademik personele örgütsel iletişimde engel olup olmadığı sorulan sorularla saptanmaya çalışılmıştır.

Erciyes Üniversitesinde görev yapan akademik personel akademinin hiyerarşik yapısında bulunan aşırı statü farkının, iletişim sürecinde kullanılan iletişim türünün, üyelere yapmaları gereken işler için ayrılan sürenin ve üyelerin iletişimde muhataplarından bekledikleri cevap ya da geribildirim zamanında olmayışının örgütsel iletişimde problemlere neden olduğunu belirtmişlerdir.

Tüm bunlardan bağımsız olarak örgütsel iletişime engel olan unsurlar arasında yer alan yaş ve cinsiyet unsurlarının akademik personel üzerinde iletişim problemine neden olup olmadığı araştırılmış ve üniversite bünyesinde görev yapan akademik personel muhatap oldukları kişilerin cinsiyetlerinin ve yaş durumlarının iletişimde engel ve problemlere neden olan unsurlar arasında olduğunu belirtmişlerdir.

Üniversitede görevli personel iletişim sürecinde en çok örgütsel engel ve bozukluklarla karşılaştığını belirtmiş, kurulan iletişimde iletişim yönünün daha çok aşağıdan yukarıya doğru olduğu görülmüş ve iletişim biçimi olarak biçimsel iletişimin üniversitede daha yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Başka bir yargı ise üniversite genelinde iletişim türü değişkeninin örgütsel iletişime etki ettiği sonucudur. Bu tespit ve sonuçlardan sonra akademik personelin örgütsel iletişimde karşılaştığı problemlerin çözümü ve dolayısıyla örgütsel verimliliğin artırılması ve örgüt fonksiyonlarının etkin bir şekilde işleyebilmesi için uygun bir yapının kurulması gerekir çünkü örgütü bir arada tutan ve örgütün devamı için hayati öneme sahip olan unsur iletişimdir.

Bu tespit ve sonuçlardan sonra akademik personelin örgütsel iletişimde karşılaştığı problemlerin çözümü ve dolayısıyla örgütsel verimliliğin artırılması için öneri olarak aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır.

- İletişim kuran kişilerin farklı sosyal ve kültürel yapıların değerlerini taşımaları ve farklı karakteristik özelliklere sahip olmaları iletişim sürecinde sorun olarak değil zenginlik olarak görülmeli, bunun için üyeler özellikle sosyolojik ve psikolojik olarak desteklenmeli,
- İletişim sürecine katılan üyelerin kendilerini daha iyi ifade edecek seviyeye getirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması,
- İletişim sürecine katılan üyelerin muhatap oldukları kişileri dikkate almaları ve dinleme hususunda hassas olmaları,
- Akademik hiyerarşideki statü farkının azaltılarak üyelerin karşılaştığı ast üst pozisyonundan doğan engellerin giderilmesi,
- İletişim sürecinde kullanılan iletişim türü ile ilgili bozuklukların giderilmesi için iletişim yönünün doğru belirlenmesi ve daha çok çapraz ve yatay iletişimin kullanımı,
- Akademisyenlere yapacakları çalışmalar için yeteri kadar zamanın tanınması,
- İletişim sürecine katılan üyelere muhatapları tarafından zamanında cevap verilmesi ya da geribildirim yapılması,
- Üyelerin cinsiyet ve yaş durumlarının iletişimde probleme neden olmaktan çıkarılması için gerekli eğitim sürecinden ve zihinsel süreçten geçirilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

ARSLAN, Berna Erçin, (1999), *Yerel Basın Örgütlerinde Örgütsel İletişimin Rolü ve Önemi*, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

AVCI, Gürkan, (2009), *Ankara İli Mamak İlçesi Kamu Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Belge Yönetiminde Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

BALTAŞ, Z. ve A. BALTAŞ, (1994), *Beden Dili*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

BAŞYİĞİT, Aslıhan, (2006), *Örgütsel İletişimin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

BAYRAK, Sabahat, (1996), *Örgütlerde Etkili İletişim ve Yönetimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

DEMİREL, Dilek, (2004), *Örgütsel Değişimin Örgütsel İletişime Etkisi Üzerine Bir Alan Çalışması*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

DÖKMEN, Üstün, (2016), *Sanatta ve Günlük Hayatta İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ERDOĞAN, İrfan, (2008), *İletişimi Anlamak*, Ankara: Erk Yayınları.

EROL, Eren, (2012), *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

FURZE, D. and G. CHRISTOPHER, (1996), *Interpreting Management-Exploring Change And Complexity*, NaviMumbai: International Thomson Business Press,.

HAMNER, W. Clay and Dennis, ORGAN, (1982), *Organizational Behavior: An Applied Psychological Approach*, Texas: Business Publications.

HERBERT, G. H. and C. R. GULLETT, (1981), *Organizasyonlar: Teori ve Davranış*, (Çeviren. B. Baykal), İstanbul: İşletme Bilim Enstitüsü Yayınları.

HODGETTS, Richard M. (1997), *Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama*, (Çeviren. C. Çetin ve E. C. Mutlu), İstanbul: Der Yayınevi.

http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.6aee666fee2827.28611302, Erişim: 06.06.2018

IZGAR, Hüseyin, (2012), *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Konya: Eğitim Yayınevi.

KARCIOĞLU, F. TİMURÖĞLU M. K. ve O. ÇINAR, (2009), "Örgütsel İletişim ve İş Tatmini İlişkisi Bir Uygulama", *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, C. XX, S. 63, s. 59-76.

KOÇEL, Tamer, (2003), *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayınları.

MULLINS, Laurie J. (1996), *Management and Organisational Behaviour*, Londra: Pitman Publishing.

PAKSOY, M. ve A. C. ACAR, (1996), *Örgütsel İletişim*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

SABUNCUOĞLU, Z. ve M. GÜMÜŞ, (2012), *Örgütlerde İletişim*, İstanbul: Kriter Yayınevi.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat, (1977), *Örgütlerde Haberleşme Düzeni*, Bursa: Bursa İTİA Yayını.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat, (1982), *Endüstriyel Davranışlar*, Bursa: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Fakültesi Yayını.

SCHEIN, Edgar Henry, (1978), *Örgüt Psikolojisi*, (Çeviren. M. Tosun), Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını.

STUARTSillars, (1997), *İletişim*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

ŞİMŞEK, M. Şerif ve A. ÇELİK, (2008), *Çağdaş Yönetim ve Örgütsel Başarımlar*, Konya: Eğitim Kitabevi.

ŞİMŞEK, Yücel, (1997), *Örgütsel İletişimde Engel ve Bozukluklar: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

TAKMAZ, Şerife Uygun, (2009), *İlköğretim Okullarında Örgütsel İletişim Düzeyi İle Öğretmenlerin Karara Katılma Davranışları Arasındaki İlişki*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

TAŞCI, D. ve E. EROĞLU, (2008), "Kurumsal İletişim Kalitesinin Oluşmasında Yöneticilerin Geribildirim Verme Becerilerinin Etkisi", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, C. VI, S. 2: s. 26-34.

TAŞLIYAN M. ÇİÇEKLİOĞLU, H. ve T. BIYIKBEYİ, (2017), "Paternalist Liderlik Ve Örgütsel İletişim Arasındaki İlişki: Doğu Akdeniz Bölgesinde Bir Belediye Örneği", **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi**, C. IV, S. 8: s. 70-87.

TÜRKMEN, İsmail, (2000), *Yöneticiler İçin Etken İletişim Modeli*, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.

VURAL, Z. B. A. ve M. BAT, (2013), *Teoriden Pratiğe Kurumsal İletişim*, İstanbul: İletişim Yayınları.

YILDIZ, Yusuf, (2006), *Örgüt Kültürü Oluşumunda Örgütsel İletişimin Rolü: Gaziantep Büyükşehir Belediyesinde Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

YİĞİT, İhsan, (2004), *Örgütsel İletişim Açısından Bilişim Teknolojileri ve Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

THE BRITISH MUSEUM'DA BULUNAN XVII. YÜZYILA AİT TÜRKÇE BİR TA'BİR-NÂME

Dr. Öğr. Üye. Gülşah Gaye FİDAN¹

ÖZ

Tarih boyunca insanoğlunun gaybı bilme arzusu, onu çeşitli arayışlara sevk etmiş; bu bilinmezliğe duyulan merakı giderme araçlarından biri olarak da rüya ta'birleri kullanılmıştır. İnsanlar rüyada gördüklerinin ne anlama geldiğini merak etmiş, görülen motiflerin geleceğe dair ipuçları ve gizli anlamlar barındırdıklarına inandıkları için rüya ta'birlerine sıkça başvurmuşlardır. Rüyada görülen şeylerin ne anlama geldiğini açıklayan ilm-i ta'bir, rüyaları yorumlayanlara ise muabbir denilmiştir. Bu türde kaleme alınan eserlere ise "ta'bir-nâme, ta'birât-ı vukûât, ta'bîrât-ı rüyâ, rü'yâ-nâme, vâkıa-nâme, segir-nâme, güzâriş-nâme" gibi isimler verilmiştir.

Rüya insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur. Eski medeniyetlere bakıldığında daha M.Ö. 5000'li yıllarda Asurlulara ait rüya ta'biri metinleri bulunduğu görülmektedir. Türk kültüründe ise rüya ve ta'bir hem İslamiyet öncesi hem de sonrası dönemde önemli bir yere sahiptir. Rüya motifi, Uygur Türeyiş, Oğuz Kağan ve Dede Korkut destanlarında dikkat çekici bir öğe olarak yer almakta, Kutadgu Bilig'de ise rüya tabileriyle ilgili müstakil bir bölüm bulunmaktadır. Klasik Türk edebiyatında ta'bir-nâmelerin çoğu Arapça ve Farsçadan tercümedir. Kütüphanelerde mevcut olan ta'bir-nâme nüshaları tarandığında bu tür eserlerin XIV. yüzyıldan itibaren kaleme alındığı görülmektedir.

Bu çalışmada ise The British Museum'da bulunan Harl. 5450/9'da kayıtlı olan mecmua içerisinde yer alan bir ta'bir-nâme hakkında bilgi verilmiştir. Mecmuanın 23b-26a varakları arasında yer alan eserin yapısı ve muhtevası incelenmiş ve metnin çeviri yazısına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rüya, Ta'bir-nâme, İnceleme, Çeviri yazı, Tıpkıbasım.

A TURKISH DREAM INTERPRETATION BOOK IN THE BRITISH MUSEUM

BELONGS TO XVII. CENTURY

ABSTRACT

Throughout history, the desire of human beings to know the unknown has led him to seek out a variety of things; dream interpretation was used as one of the tools for satisfy the curiosity about this unknown. People wondered about the meaning of what they saw in the dream; dream patterns are frequently used because they believe that the patterns which were seen in the dreams contain clues about the future and hidden meanings. Ilm-i ta'bir describes the meaning of the things seen in the dream and muabbir describes the interpreters of the dreams. Works written in this genre also called as "ta'bir-nâme, ta'birât-ı vukûât, ta'bîrât-ı rüyâ, rü'yâ-nâme, vâkıa-nâme, segir-nâme, güzâriş-nâme".

¹ Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gozturk@gantep.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-5437-7565

The dream is a phenomenon that exists throughout human history. When the ancient civilizations were examined, it is seen that there are dream interpretation texts belonging to Assyrians in B.C. 5000 years. In Turkish culture, dream and interpretation have an important place both before and after Islam. The dream pattern is a noteworthy element in Uygur Türeyiş, Oğuz Kağan and Dede Korkut epics, and also in Kutadgu Bilig, there is a separate section about dream interpretation. Most of the dream interpretation books in classical Turkish literature are in Arabic and Persian translations. When the copies of the dream interpretation book which are present in the libraries are scanned, it is seen that such works have been written from the 19th century.

In this study, information is given about a dream interpretation book in a journal which is registered under the Harl. 5450/9 in The British Museum. The structure and content of the work in the 23b-26asheetsof the magazine were examined and the translation of the text was included.

Keywords:Dream, Dream Interpretation Book, Textual Analysis, Translated Text, Facsimile.

1.Giriş

Rüya kelimesi, sözlükte “görmek” anlamına gelen Arapça “rü’yet” kökünden türemiştir ve “uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütünü ifade etmektedir”(Çelebi 2008:306). Arapça “abr” kökünden türeyen “ta’bir” ise kelime olarak “ifade, beyan, bir mana ifade eden söz, cümle, terkip” (Şemseddin Sami 2015:1158) anlamlarına gelmektedir. Rüyada görülenlerin ne anlama geldiğini açıklayan ilme “ilm-i ta’bir”, rüyaları yorumlayanlara ise “muabbir” denilmektedir. Bu türde kaleme alınan eserlere ise “ta’bir-nâme, ta’birât-ı vukûât, ta’birât-ı rüyâ, rü’yâ-nâme, vâkıa-nâme, segir-nâme, güzâriş-nâme”(Gökyay-Coşkun 2010: 331) gibi isimler verilmiştir.

Rüya insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur. Eski medeniyetlere bakıldığında Milattan önce beş bininci yıllarda Asurlulara ait rüya ta’biri metinleri bulunduğu görülmektedir (Çelebi 2008:306). Rüya ve rüya ta’birlerine bakış her milletin manevi yapısına göre değişiklikler göstermektedir. Örneğin; rüyayı Mısırlılar, Tanrı’dan gelen kutsal bir mesaj olarak görürlerken Çinliler, rüyanın görülmesiyle ilgili fiziki ve astrolojik faktörleri göz önünde bulunduruydular. Antik Yunan’da ise rüya esnasında ruhun vücudu terk ettiğine ve Tanrılarla görüştüğüne inanılmaktaydı. Roma Döneminde de rüyalara önem verilmiş; M.Ö. 2. yüzyılda tanınmış Romalıların birçoğunun rüyaları yazıya geçirilmiştir. Hindistan’da ise M.Ö. 1500 yıllarına dayanan veda’larda rüya listeleri bulunmaktaydı (Yılmaz-Çetin 2007: 1067).

Bütün diğer Semavî dinlerde olduğu gibi İslamiyet’te de rüyaya büyük yer verildiği görülmektedir. İslam âlimleri rüyayı uykuda ruhun, manalar âlemini bir anlık görüşü olarak düşünmekte, dolayısıyla rüyayı ruhânî bir olay olarak görmektedirler(Çelebi 2008:307). İslam literatüründe “Rahmânî”, “Şeytânî” ve “Nefsânî” olmak üzere üç çeşit rüyadan bahsedilmektedir:

1. Rahmânî rüya: Hz. Peygamber tarafından görülen bu tür rüyalar,rüyâ-yı sâdika, rüyâ-yı sâliha olarak da bilinmektedir. İnsanın metafizik âlemlerle olan ilişkisi neticesinde o âlemden aldığı müjdeleyici bilgi ve işaretler olarak açıklanmaktadır.

2. Şeytânî rüya: Batıl kabul edilen bu tür rüyalar, şeytânın aldatma, vesvese ve korkutmaları sonucu görülen rüyalardır ve itibar edilmemelidir.

3. Nefsânî rüya: Nefsin hayal ve kuruntularının yansıması olan bu tür rüyalar, günlük uğraşlar ve uyku esnasındaki dış etkilere ilişkin rüyalar (Çelebi 2008: 307).

İslâmiyet'te ayet ve hadislerle geniş yer bulan rüya kavramı tasavvufun önemli bir konusu ve bilgi kaynağı olmuş, mutasavvıflarca da ilgi görmüştür. "Peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy; takvâ sahibi müminlerle velîlerin gördüğü rüyalar ilham mahiyetindedir"(Uludağ 2008: 309). Tasavvufî hayatta mârifet, hikmet, vaaz, irşad, uyarı gibi bazı hususların kaynağı niteliğinde olan rüyada, pek çok dîni ve ahlakî hakikate vakıf olunmuştur. Birçok tasavvuf ehli, hayatını ve davranışlarını gördüğü rüyaya göre şekillendirmiştir. Seyr ü sülûkün bir parçası olarak görülen rüya, sâlikin eğitiminde müride yardımcı olmaktadır. Ayrıca sâlikin gördüğü rüyalar katettiği manevi mertebenin de bir göstergesidir (Uludağ 2008: 309-310).

İnsanoğlunun tarih boyunca bilinmezliğe duyduğu merakı gidermek için bir vasıta olarak gördüğü rüya tabirleri, İslam medeniyetinde de önemli bir yere sahip olmuştur. Rüya ile gerçek hayat arasında kurulan bağı anlatmak, rüyada geleceğe dair verildiğine inanılan ipuçlarını insanlara açıklamak için Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere pek çok ta'bir-nâme kaleme alınmıştır.

2. Türkçe Ta'bir-nâmeler

Türk kültüründe rüya ve ta'bir hem İslamiyet öncesi hem de sonrası dönemde önemli bir yere sahiptir. *Uygur Türeyiş, Oğuz Kağan ve Dede Korkut* destanlarında rüya önemli bir öge olarak yer almaktadır. *Kutadgu Bilig*'de ise rüya ta'birleriyle ilgili müstakil bir bölüm bulunmaktadır. Türk edebiyatında ta'bir-nâmelerin çoğu Arapça ve Farsçadan tercümedir. İbn Sîrîn ve Ca'fer Sâdık'ın ta'bir-nâmeleri Türkçeye ilk çevrilenlerdir (Gökyay-Coşkun 2010: 332). Türk Edebiyatında ta'bir-nâmelerin XIV. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlandığı görülmektedir. Kataloglara göre istinsah tarihi belli olan en eski eser, M.1496'da kaleme alınan *Müşkil-Güşâ*²'dir. İstinsah tarihi belli olmayan ancak sunulduğu kişi gözönüne alındığında en eski eser olarak kabul edilen ise tahminen M.1380 yılı civarında kaleme alınan Muhammed İbni Aliyyi'l-Hüseyn'in *Kitabu't-ta'birâtıdır* (Balaban 2014:117).

Ta'bir-nâmeler genel olarak sade bir dille kaleme alınmışlardır ve iki bölümden oluşmaktadırlar. Birinci bölümde "İslam'da rüyanın yeri, rüya çeşitleri, ta'birin yapılacağı vakitler ve şartları, kimlerin rüyalarının daha makbul olacağı gibi ön bilgiler" (Gökyay-Coşkun 2010:332) yer alırken; ikinci bölümde rüyalarda görülen motiflerin ne anlama geldiği anlatılmaktadır. Ta'bir-nâmelerin sonunda ise bir fal çeşidi sayılabilecek segir-nâme veya ihlac-nâme gibi bölümler yer alabilmektedir. Mecmualarda ve cönklerdeki yer alan küçük hacimli ta'bir-nâmelerde ise giriş bölümü olmaksızın doğrudan rüya ta'birine geçilir (Gökyay-Coşkun 2010:332). Türk edebiyatında ta'bir-nâmelerine verilen önem kütüphanelerdeki yazma nüshaların sayısından anlaşılmaktadır. Kütüphanelerimizde bir kısmı müstakil bir eser mahiyetinde bir kısmı ise mecmualar içerisinde yer alan pek çok Türkçe ta'bir-nâme bulunmaktadır³.

Bu çalışmada ise daha önce varlığı tespit edilmemiş olan The British Museum'da bulunan Harl. 5450/9'da kayıtlı mecmua içerisinde yer alan bir ta'bir-nâmenin muhtevası üzerinde durulacak ve çeviri yazılı metni verilecektir.

² Bu tabir-nâme üzerine H. Eminoğlu (2003) tarafından doktora çalışması yapılmıştır.

³ A. Balaban bu çalışmada kütüphanelerimizde kayıtlı toplam yüz altı tabir-nâme bulunduğunu belirtmiş ve bunların kısaca tanımlarını yapmıştır. Bkz. Balaban (2014).

3. Nüsha Tavsifi

The British Museum'da Harl. 5450/9'da kayıtlı olan mecmuanın müstensihî bilinmemektedir. 1659'da istinsah edilmiştir. Charles, (1888: 232-233) yazmanın 17.8 x 10.1 cm boyutlarında olduğunu belirtmektedir ancak cildi ve kâğıdı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 189 varaktan meydana gelen mecmuanın her sayfasında muhtelif satır sayısı bulunmaktadır. Yazı ta'liktir.

Baş: Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Elhâmdü'lilâhi'l-lezi ce'ale's-salâti imâmü'd-dîn ve's-salâtü ve's-selâm

Son: aydır yâ Cebrâ'il biz geldik. Cebrâ'il aytdı yeriñ göğüñ fâhri Muhammed Mustafâ'yı beklemeye geldim diyüp; kâfirler geçti gitti.

Mecmuânın 1b-23a varakları arasında çeşitli dinî şiir ve hikâyeler, 23b-26a varakları arasında bir ta'bir-nâme, 26b-84a varakları arasında çeşitli kıssalar ve küçük mesnevîler, 84b-144a varakları arasında Kitâb-ı Sindbâd⁴, 144b-160b varakları arasında Deccâl ile ilgili bir hikâye ve 161a-189a varakları arasında peygamberlerin hayatları ile ilgili çeşitli kıssalar bulunmaktadır.

4. Ta'bir-nâmenin Muhtevâsı

XVII. yüzyıla ait bir mecmua içerisinde yer alan bu küçük hacimli ta'bir-nâmenin müstensihî bilinmemektedir. Mensur olarak kaleme alınmış olan bu eserin dili oldukça sadedir Sade nesrin en belirgin özelliklerinden biri Farsça ve Arapça tamlamaların azlığı ve kısalığıdır. Söz konusu metin içerisinde yalnızca bir yerde Farsça tamlama bulunmaktadır:

ve genel temayüle uygun olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Hz. Muhammed'in sahabelerle otururken rüya ta'birlerinden sual olunması üzerine, Cebrâ'il'in kendisine bir ta'bir-nâme getirdiğini ve Allah'ın görülen rüyaların hayır mı şer mi olduğunu bu ta'bir-nâmeye bakarak tespit edilmesini buyurduğunu anlatan kısa bir giriş bulunmaktadır. Daha sonra rüyaların ayın hangi gecesinde görülürse ne anlama geleceğiyle ilgili bilgi verilmektedir:

1. Gece	Üçünden sonra çok sevinmeye hükmeder	16.Gece	Bir dost yüzünden kaygılanmaya hükmeder.
2. Gece	Üçünden sonra çok sevinmeye hükmeder	17.Gece	Nimeti ve rahatı müjdeler.
3. Gece	Sefere delalet eder. Sadaka vermek gerekir.	18.Gece	Mutluluk ve sevinci müjdeler.
4. Gece	Çok nimet, çok mal ve rahata hükmeder.	19.Gece	Yaramazdır. Seferden emin olmak için sadaka vermek gerekir
5. Gece	Sefere ve mala hükmeder.	20.Gece	Rüyayı gören beyler, padişahlar ile dost olur.
6. Gece	Rahata ve nimete, mutluluğa hükmeder.	21.Gece	İyidir, mutlu olur.

⁴ Bu mecmua içerisinde yer alan Kitâb-ı Sindbâd adlı eser ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Fidan, (2013).

7. Gece	Kavgaya ve sıkıntıya hükmeder.	22.Gece	Korkuludur, sakınmak gerekir.
8. Gece	Gaipten bir habere ve ondan dolayı sevinmeye hükmeder.	23.Gece	Hayır işe ve perişan olmasına hükmeder
9. Gece	Düşmanın helak olacağına, düş sahibinin mutlu olacağına hükmeder.	24.Gece	Gayet mübarektir, azizliğe hükmeder.
10.Gece	Nimeti müjdeler.	25.Gece	Gayet iyidir, mutluluğa hükmeder.
11.Gece	Mutluluğa hükmeder.	26.Gece	Hayırlı ve mübarektir.
12.Gece	İyi değildir. Sadaka vermek gerekir.	27.Gece	Gördüğü gibidir.
13.Gece	Belayı savmak için sadaka vermek gerekir.	28.Gece	Kaygıdır ama şerrinden def olur.
14.Gece	Bir aydan sonra çok sevinmeye hükmeder.	29.Gece	Mutlu olup muradına ereceğinin müjdesidir.
15.Gece	Hayırlı bir haber duyup çok sevinmektir.	30.Gece	Mutlu olup muradına ereceğinin müjdesidir.

Ta'bir-nâmenin ikinci bölümünde ise rüyalarda görülen motiflerin ne anlama geldiği belirtilmektedir. Bu motifler, tabiat ve tabiat olayları ile ilgili olanlar, ateşle ilgili olanlar, su ile ilgili olanlar, zahire ile ilgili olanlar, uçmak ve gökyüzü ile ilgili olanlar olmak üzere beş grupta verilmektedir:

Tabiat ve tabiat olayları ile ilgili olan rüya motifleri

Yağmur görse	Devlet ve nusrettir
Kuzey rüzgârının estiğini görse	Kaygıdan kurtula, nimet çok ola
Kuzey rüzgârının arkasından estiğini görse	Sıkıntıdan kurtula, iyi haber işite
Kar görse	Helal nimet kazana
Karla dolu yağdığını görse	Çok mal sahibi ola
Gök gürültüsü, yıldırım, rüzgâr, yağmur ve karanlığı hep birlikte görse	O vilayete kızıllık, veba ve ani ölüm gele
Buluta bindiğini görse	Padişah ola, bu dünyadaki muradına ere
Bulutun parçalandığını görse	Hikmet ilmi öğren
Ak duman görse	Kaygılı ola
Düğün görse veya düğenden su içtiğini görse	Bu dünyadaki bütün muratlarına ere ve eline hazır mal gele
Aydınlık görse	İşi açıla

Karanlıktan çıktığını görse	Sıkıntıdan kurtula
-----------------------------	--------------------

Ateşle ilgili olan rüya motifleri

Ateşte tutuştuğunu görse	Sıkıntıdan kurtula ve beyden iyilik bula
Çakmağın ateş gibi çıktığını görse	Korktuğu şeylerden emin ola, işi yürüye
Ateş yaktığını görse	Eline mal geçe
Ateş yandığını görse	Öksüz malı yiye
Ateşte nesne pişirdiğini görse	Güzel sözler duya
Bulunduğu yerde ateş görse	Korktuğuna uğraya
Evine ateş düşse	Musibete uğraya ve haram mal yiye
Kendisini ateşle taşıdığını görse	Malının zekâtını vermemiştir, ahiret azabını göre
Kendini ateş içinde görse	Sultandan sıkıntı değe
Elinde mum görse	Güzel yüzlü kadın ala
Eğer elinde mum gören kadınsa	Ere vara
Eğer elinde mum gören Beyse	Beyliği arta
Eğer elinde mum gören Bezirgân ise	Kâr ide

Su ile ilgili olan rüya motifleri

Deniz ve dereye balık tutsa	Nimettir
Denizden acı su içse	Kul eline gire
Akar sudan duru su içse	Maksadına erişse, helal mal kazana
Akar çay görse	Hacc'a gide
Duru suya düştüğünü görse	Nimete gark ola
Bulanık suya düştüğünü görse	Haram mal eline gire
Havuz görse	Maldır ve âlim ola
Havuzdan su içse	Yüce ve dindar ola
Büyük bir ırmaktan gusl kılmak isteyip kılamasa	Ecel yakınlaşmış ola

Kendini gemi içinde görse	Sıkıntidan kurtula
Geminin kuru yerde durduğunu görse	Sıkıntidan kurtula, işi yüce ola. Bunu gören mansıbdan azl edilmiş ise yeniden mansıb bula ve oğlu ola
Kuyu görse	Hile ve aldatmaca ola
Kuyuya düştüğünü görse	Sakinmak gerekir, düşman hilesine düşe,
Kuyudan su çekip içse	Ulu bir menfaat göre
Kuyudan çektiği suda yüzse	Sıkıntidan kurtula
Köprüden geçtiğini görse	Sıkıntidan kurtula. Köprü kerametten ise ulu bir kişiden fayda göre

Zahire ile ilgili olan rüya motifleri

Zahire görse	Menfaat ve rahat ola
Nohut, buğday ve arpa alıp satmak	Kahırlıktır
Zahireyi döğülmüş görse	Ucuzluk ola
Zahireyi çuvalda veya küpte görse	Kahırlık ola
Zahireyi halka yemek olarak verdiği görse	Nimeti arta
Zahireyi kendinin aldığı veya ölçtüğünü görse	Kahırlıktır
Buğday görse	Helal maldır
Arpa, mercimek ve nohud görse	Nimettir
Un görse	Rızıktır ve kolaylıkla hasıl ola

Uçmak ve gökyüzü ile ilgili olan rüya motifleri

Sol yanında uçmak	Hayırdır
Uçup ulu bir ağaca konmak	Ulu bir kişiden nimet ve muhabbet görmektir
Uçup göğe çıkmak geri dönmek	Tövbe etsin ki eceli yaklaşmıştır
Göğe çıkıp selametle geri indiğini görmek	Devlet ve saadettir
Uçarken aşağı düştüğünü görse	Karısını boşaya
Gök kapısını açık görse	Rahmettir

Nerrad oynamak

Tanrı Teâlâ'dan uzaklaşmaktır.

5. Ta'bir-nâme metni

Hezâ Ta'bir-nâme

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

23b (1) Rivâyetdür resûl hazretinden (as) aydur bir gün şahâbeler ile otururken (2) düş ta'birinden su'âl olundu. Hemân Cebrâ'il (as) geldi. Aytdi yâ Muhammed (3) Allâh te'âlâ saña selâm kıldı ve bu ta'bir-nâme-i yâdigârı gönderdi emşile (4) bildirdi. Ve her ne zamânda ki düş görülürse eger hayr eger şer her ne vâkı' (5) olursa bu ta'bir nazar eyleyüp göreler. Ammâ şart budur ki her kanğı (6) günün ve gicesin görürler ise bu ta'bir nazar eyleyüp göreler tâ ki (7)⁵ olmayup râst göreler. Bir ay otuz gündür ve bir ay yigirmi dokuz (8) gündür ve her ayda günleri hesâb idüp göreler düşlerin ta'bir idüp (9) vâkı' olan 1. meşelâ her ayıñ evvel gicesinde vâkı' olan düş (10) üçünden soñra 'azîm sevinmege hüküm ider. 2. İkinci gicede vâkı' olan düş (11) üçünden soñra muqarrerdür 3. Üçüncü gicede vâkı' olan düş sefere hüküm (12) ider ve şadağa virmek gerek. 4. Dördüncü gicede vâkı' olan düş çok ni'met (13) ve çok mâl ve râhata hüküm ider. 5. Gicede vâkı' olan düş sefere (14) ve mâla hüküm ider ve murâdı hâşıl olur. 6. Altıncı gicede vâkı' olan düş (15) râhata ve ni'mete ve şadlığa hüküm ider. 7. Yedinci gicede vâkı' olan düş (16) gavğaya vü guşşaya hüküm ider şakınmak gerekdür. 8. Sekizinci gicede vâkı' olan (17) düş bir gâ'ibden yâr gele ve anıñ sebebinden sevinmege hüküm ider. 9. Tokuzuncu (18) gicede vâkı' olan düş düşmâni helâk ola düş şâhibi şad u hurrem ola **24a** (1) 10. Onuncu gicede vâkı' olan düş beşâretdür ni'met bula. 11. On birinci (2) gicede vâkı' olan düş şadlığa hüküm ider. 12. On ikinci gicede vâkı' olan (3) düş eyü degüldür şadağa virmek gerek a'lâdır. 13. On üçüncü gicede vâkı' olan (4) düş şadağa virmek gerek belâ şavula 14. On dördüncü gicede vâkı' olan (5) düş bir aydan soñra 'azîm sevinmekdür. 15. On beşinci gicede görülen düş (6) bir hayr haber işidüp beğâyet şad ola. 16. On altıncı gicede vâkı' olan düş (7) bir dost ucından kaygılana. 17. On yedinci gicede vâkı' olan düş (8) beşâretdür ki ni'mete ve rahâta hüküm ider. 18. On sekizinci gicedevâkı' olan (9) düş beşâretdür ki şad ola ve sevine. 19. On tokuzuncu gicede vâkı' olan (10) düş yaramazdur şadağa virmek gerekdür seferinden emîn ola. 20. Yigirminci gicede vâkı' (11) olan düş kendi kuvveti üzerine hüküm ider. 21. Yigirmi birinci gicede vâkı' (12) olan düş begler pâdişâhlar ile dost ola. 22. Yigirmi ikinci gicede (13) vâkı' olan düşa'lâdur şad ola. 23. Yigirmi üçüncü gicede vâkı' olan (14) düş korçuludur hazer gerekdür. 24. Yigirmi dördüncü gicede vâkı' olan (15) düş hayr işi ve perîşân olmasına hüküm ider. 25. Yigirmi beşinci gicede vâkı' (16) olan düş gâyet mübarekdür 'azîzliğa hüküm ider 26. Yigirmi altıncı gicede (17) vâkı' olan düş gâyet eyüdür şad u hurrem olmağa hüküm ider. 27. Yigirmi (18) yedinci gicede vâkı' olan düş hayr ü mübarekdür. 28. Yigirmi sekizinci (19) gicede vâkı' olan düş hemân gördüğü gibidür. 29. Yigirmi tokuzuncu **24b** (1) gicede vâkı' olan düş kaygudur ammâ şerrinden def olur (2) 30. Otuzuncu gicede vâkı' olan düş beşâretdür ki şad olup (3) murâdı hâşıl ola. Bâde'llâhu te'âlâ allâhu â'lem bi's-şevâb (4) bir kişi düşünde yağmur görse devlet ü nuşretdür. Eger (5) düşünde şimâl yeli eser görse kaygudan kurtula ni'met çok ola. (6)

⁵ Silik, okunmuyor.

Eger arķun arķun eser görse cümle ğuşşadan ķurtula eyü haberler işide. (7) Eger düşünde qar yağar görse helāl ni‘met eline gire ve qarlar (8) tolu yağar görse çok māl eline gire. Eger düşünde gök (9) gürlemek ve yıldırım ve yil ve yağmur ve ķarañuluk cümlesin-ile görse (10) ol vilāyete üç nesne gele kızzılık müfāce ve t̄ā‘ün ölümü gele. Her kim (11) düşünde buluda bine pādīşāh ola daħı bu cihānda ne murādı var ise (12) hāşıl ola. Eger bir pāre bulud pārelene görse ‘ilm-i hikmet öğrenmekdür. (13) Eger aķ tuman görse yāhūd düğenden şu içse kayğulı ola (14) ve her kim düşünde düğen görse yā düğenden şu içse sultānlık bula bu cihānda (15) cümle murādına iriše hāzır māl eline gire. Eger düşünde aydınlık görse (16) dīni erenine bağlu işi açıla. Eger ķarañuluktan taşra gelse ğuşşadan ķurtula (17) Eger od görse dutuşsa ğuşşadan ķurtula ve daħı begden **25a** (1) ve aña yakın kişilerden iyilik bula. Eger görse kim çakmak od gibi çakar (2) kırđıđı nesnelere emīn ola ve işi yürüye. Eger düşde (3) görse od yandırur māl eline gire. Eger görse od yanar öksüz (4) mālın yiye. Eger görse odda nesne pişirür hoş sözler işide. (5) Eger kendini bir yerde görse anda od var kırđıđına yetiše. (6) Eger görse evine od düşe kıatı muşibete uğraya ve harām māl (7) yiye. Ve eger görse kendüzini odla tağlar mālınıñ zekātın virmemiş (8) āhıret ‘azābın göre. Eger kendüzün od içre görse sultāndan (9) ğuşşa dege. Eger düşünde çerāđ yā şem‘ görse elinde hūb (10) yüzü ‘avrat ala. Eger bu düşi gören ‘avrat ise ere vara (11) ve eger begse begligi arta bāzırgān ise aşşı ire. Eger deñiz ve dere görse balık tıttup ni‘metdür. Eger deñizden şu içse ol (12) şu acı olsa bir ķul eline gire. Eger düşünde aķar şudan (13) içse ol şu tıttu olsa maķşūdına iriše daħı māl ni‘met bula. (14) Eger kendi şu içinde görse kayğudan ķurtula (15) ve eger aķar şudan olsa helāl māl eline gire. Eger aķar çay (16) görse Hacc’a vara. Eger görse kim kendi şuya düşmüş (17) ğarķ olur ol şu tıttu ise ni‘mete ğarķ ola. Eger bulanık (18) ise harām māl eline gire. Eger düşünde havuz **25b** (1) görse māl dur daħı ‘ālim ola. Eger havuzdan şu içse ol kişi (2) bālā vü dindār ola. Eger görse Ceyhūn’dan yāhūd bir büyük ırmağdan (3) ğuşl kıлмаđa kıaş eylese daħı kıılmasabi-‘ilmü’l-ğaybu’llāh ecel yakın (4) gelmiş ola veyāhūd kendiyi gemi içinde görse ol geminin terkinde (5) binse ğuşşadan ķurtula ol gemi kıuru yerde tıttur görse ol kişi (6) tıttur ğuşşadan ķurtula işi yüce ola. Ve eger manşıbdan (7) ma‘zül olmuş kişi ise yine manşıb bula ve daħı oğlı ola (8) ve eger düşünde kıuyu görse ‘ilmde riyālıkdır ve daħı mekr (ü) (9) hīledür eger görse kıuyuya düşer o da mekr (ü) hīledür düşmān mekrüne (10) düşer şaķınmak gerek. Eger kıyudan şu çekse içse bir ulu (11) menfa‘at göre. Eger ol şuyla yüzse cümle ğuşşadan ķurtula. (12) Eger görse kim bir köpriden geçse deñli ğuşşadan emīn ola. Eger görse kim (13) ol köpri kerāmetden bir ulu kişiden fā’ide göre. Ve vallāhu te‘ālā (14) *ve’l-ķanāfiri’l-muķantarati mine’z-zehebi ve’l-fığdatı.*⁶ Eger düşde zahıre (15) görmek menfa‘at ve rāhat ola. Düşde buğday ve noħud (16) görmek ve mercimek görmek ve anı almak şatmak ammā bir kişi düşünde (17) noħud ve buğday ve arpa alur veyāhūd şatar görse kıahrılık ola. (18) Eger görse kim döğülmüş ucuzluk ola. Eger çuvalda **26a**(1) veyāhūd küpde görse kıahrılık ola. Eger düşde görse kim halka (2) ta‘ām virür ni‘met firāvān ola. Eger kendini alur görse veyāhūd (3) ölçe görse kıahrılığa delīldür. Ammā düşde buğdayı görmek helāl (4) māl rızıkdur velākım rahmetle hāşıl ola ve daħı arpa ve mercimek ve noħud (5) deñlisi māl ni‘metdür ki nağil hāşıl olur ammā düşünde un görmek (6) rızıkdur kim āsānlık ile hāşıl olur. Düşinde uçmak ve göge çıkmak (7) ve düşmek ve havāda köşķ ve eve yapmak eger görse kim şol yanında (8)

⁶ Āl-i İmrān/14: “Yığın yığın biriktirilmiş altın ve ğümüş.”

uçardı hayrdur illā ezrāk ammā görse kim uçdı bir ulu ağaca (8) kōndı bir ulu kişiden ni‘ met ü muħabbet bula. Eger görse kim uçdı (9) göge çıkdı dahı gelmedi tövbe kıla kim *lā-ya‘lemü’l-ğaybe illallāh*⁷ eceli (10) yakın gelmiş ola. Eger görse kim selāmet geri geldi devlet (11) ü sa‘ādet bula. Eger görse kim uçarken aşāğa düşdi ol (12) kişi ‘avratın boşaya. Eger görse kim gök kapısı (13) açık rahmet ola. Eger düşde nerrad oynamak Tañrı te‘ālādan (13) çıkmak ola.

6. Sonuç

Rüyalar ve rüya ta‘birleri insanoğlunun hayatında önemli bir yer tutmuş, en eski medeniyetlerden günümüze kadar hep araştırma konusunu olmuştur. Bu konuda binlerce yıl öncesine ait belgeler bulunmakla birlikte rüya, bütün semavi dinlerde ve özellikle tasavvufta da önemli bir yere sahip olmuştur. Türk kültüründe de İslamiyet öncesi ve sonrası dönemlerde rüyaların önemli birer motif olarak kullanıldığı görülmektedir. Türk edebiyatında ta‘bir-nâmeler genel olarak Arapça ve Farsçadan tercüme eserlerdir. İlk olarak XIV. yüzyılda örneklerine rastladığımız ta‘bir-nâmelerin kültürümüzdeki önemi kütüphanelerde bulunan yazma nüshaların çokluğundan anlaşılmaktadır. Gerek kullanılan sade dille dönemin Türkçesi hakkında bilgi vermeleri gerekse muhteva açısından kültürel öğeler taşımaları, ta‘bir-nâmelerin önemini göstermektedir.

Bu çalışmada ise daha önce varlığı tespit edilmemiş olan The British Museum’da bulunan Harl. 5450/9’da kayıtlı mecmua içerisinde yer alan bir ta‘bir-nâme tanıtılmıştır. XVII. yüzyıla ait olan ve müstensihî bilinmeyen bu eserin muhtevası hakkında bilgi verilmiştir. Küçük hacimli bir ta‘bir-nâme olan eser, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde rüyaların ayın kaçınıcı gecesinde görüldüğünde ne olacağına dair bilgiler yer alırken ikinci bölümde rüyada görülen motiflerin ne anlama geldiği açıklanmaktadır. Bu motifler, tabiat ve tabiat olayları ile ilgili olanlar, ateşle ilgili olanlar, su ile ilgili olanlar, zahire ile ilgili olanlar, uçmak ve gökyüzü ile ilgili olanlar olmak üzere beş gruptan oluşmaktadır. Bu grupların her birinin içerikleri tablolar halinde gösterilmiştir. Son olarak da çalışmada eserin çeviri yazılı metni ve tıpkıbasımı verilmiştir.

KAYNAKLAR

BALABAN, Adem, (2014). “Türkçe Yazma Tabirnameler”, **Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi**, S. 9, s. 112-132.

ÇELEBİ, İlyas, (2008). “Rüya”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, XXXV, s. 306-309.

EMİNOĞLU, Hatice, (2003). **Müşkil-Güşâ-Tabir-nâme (Dil bilgisi-Metin-Dizin)**, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı.

FİDAN, Gülşah Gaye, (2013), **Türk Edebiyatında Sindbâdnâme Çevirileri: Tuhfetü’l-Ahyâr ve Kitâb-ı Sindbâd (İnceleme-Çeviri Yazılı Metin-Tıpkı Basım)**, Harvard: Harvard University Press: The Department of Near Eastern Languages and Civilizations.

⁷ Neml/65: “Gaybı Allah’tan başkası bilemez.”

GÖKYAY, Orhan Şaik ve V. S. Çoşkun, (2010). "Tabir-nâme", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, , C. XXXIX, s.331-333.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (2007). İstanbul: TDV Yayınları.

Rieu, Charles, (1888). *Cataloge of the Turkish Manuscripts in the British Museum*. London: Longmans&CO.

ŞEMSETTİN, Sami, (2015), *Kamus-ı Türkî*, (Haz. Paşa YAVUZARSLAN),Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tabir-nâme, The British Museum, Harl. 5450/9.

TÖREN, Hatice, (1997). "Tabir-nâme", *Türkiyat Mecmuası*, C. XX, s. 415-452.

ULUDAĞ, Süleyman, (2008). "Tasavvuf", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C.XXXV, s. 309-310.

YILMAZ, Kadriye ve K. ÇETİN, (2007). "Rüyalar ve Niyazî-i Mısrî'nin Ta'bîrâtü'l-Vâkı'ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili", *Turkish Studies Internationall Perodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. II/IV, s. 1066-1076,

Tıpkıbasım

KÜLTÜRLEŞME AÇISINDAN TÜRK KÜLTÜRÜNDE SÜNNET

Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL*

ÖZ

Sünnet, günümüz Türkiye'sinde erkek çocuk ve ebeveynleri açısından özel bir anlam taşımakta yapılan törenle bayram havası içerisinde katılımcılar için anlamlı bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. Günümüz sosyal yapısı içerisinde bu şekilde bir özel anlama sahip olmakla birlikte "sünnet", İslamiyet öncesi Türk kültürü içerisinde yer almamaktadır. Türk Arap ilişkileri çerçevesinde kökeni İslami olmayan ancak Araplarca İslami bir öge olarak kabul edilen sünnet, Türklere İslamiyetin kabul ettirilmesi sürecinde dini bir öge olarak sunulmuştur. Türklerin İslamiyeti kabulü sonrasında Türk kültürü çerçevesinde yaşamlarına uygulamaya başladıkları yeni ritüeller, tarihsel yaşanmışlıklar açısından bugün sorgulanmamakla birlikte uzun süreli bir çatışma ve sonrasında kültürleşme serüveninin sonucunda gerçekleşmiştir.

Türk folklor çalışmaları kültürel ürünlerin yorum ve değerlendirilmesi noktasında yoğun bir şekilde tek merkezli bir yöntemi kabullenerek sorgulayıcı ve eleştirel olmaktan ziyade derleyici ve aktarıcı bir rolü tercih etmiştir. Bu çalışma bu amaçla nisbi bir sorgulama ve belirli bir sınırlıkta disiplinler arası bir yöntemle sünnet ritüelinin Türk Arap ilişkilerinden bugüne gelinceye kadar ki cephesini minimal bir boyutta ele almayı hedef edinmiştir. Bu bağlamda sünnet, geçiş törenleri olarak kabul edilen doğum, evlenme ve ölüm ritüelleri gibi üst başlıkların altında ele alınmıştır. Sahada tespit edilen ve aynı kültür evreni içerisinde yaşamaktan dolayı büyük oranda benzer özellikler taşıyan sünnet törenlerine yönelik çalışmaların dışında bir yaklaşımla, konunun yazılı/sözlü kültür ürünleri ve tarih merkezli öğeleri esas alınarak yorumlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, Kültürleşme, Türk Kültürü

CIRCUMCISION IN TURKISH CULTURE IN TERMS OF CULTURAL İNTEGRATION

ABSTRACT

Circumcision, in today's Turkey feast and ceremony boy carries a special meaning for the parents is considered to be a significant event for participants in the air. Although it has such a special meaning in today's social structure, "circumcision" is not included in the pre-Islamic Turkish culture. Circumcision, which is not Islamic in origin within the framework of Turkish-Arab relations, but is accepted as an Islamic element by the Arabs, has been presented as a religious element in the process of the adoption of Islam to the Turks. The new rituals that the Turks started to apply to their lives within the framework of Turkish culture after the adoption of Islam have not been questioned in terms of historical experiences, but have been realized as a result of a long-term conflict and subsequent culturalization.

Turkish folklore studies intensively adopted a single-centered method for interpreting and evaluating cultural products, preferring a compiler and transmitter role rather than questioning and critical. For this purpose, the aim of this study is to examine the façade of the circumcision ritual from Turkish-Arab relations to the present day in a minimal dimension with a relative questioning and a limited interdisciplinary method. In this context, circumcision is considered under the headings such as birth, marriage and death rituals which are accepted as transitional ceremonies. It is aimed to interpret the subject on the basis of written / oral culture products and history-centered elements in an approach other than the studies on the circumcision ceremonies identified in the field and having largely similar characteristics due to living in the same cultural universe.

Keywords: Circumcision, Culturing, Turkish Culture

* Eskişehir Osmnagazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, onculkursat@gmail.com Orcid ID: 0000 0002 0668 4007

Türk folklor çalışmaları XXI. yüzyılda başlamasının olumsuz yansımalarını farklı şekillerde bugün de yaşamaktadır. Ancak bu sıkıntılar, zamanla problem olarak görülmek yerine var olanı kabullenmeye yönelik bir yapıya bürünmüş ilerleyen nesillerde ise tabulaştırılarak tartışma kültüründen uzak, büyük oranda teslimiyetçi bir akademik yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, genel bir kabule dönen, tespit edilebildiği kadarıyla alanyazında tartışmaya açılmayan bir konu olan ve geçiş törenlerinden biri olarak kabul edilen “sünnet” ritüelinin Türk kültüründeki kabulüne ve konuya ilişkin yaklaşımlara sorgulayıcı bir bakış açısı oluşturmayı amaçlamaktadır. Sünnet törenlerine yönelik akademik çalışmalarda dile getirilmediği görülen unsurlar belirli bir çerçevede verilecek ve sünnete yönelik olarak ifade edilen “erkekliğe atılan adım”, “erkek oldu” erginlenme/erginlenme yaklaşımı tarihsel yaşanmışlıklar ile kültürel boyuttaki akademik kabuller çerçevesinde yorumlanacaktır.

Sünnet ritüeline ilişkin kaynaklar bu uygulamayı arkeolojik araştırmalara bağlı olarak antik Mısır’da Sahara bölgesinde M.Ö. 5000 ve 4000'lere kadar götürmekte Babil, İbrani, Fenike ve Azteklerde bulunduğunu belirtmektedir (Ataseven 2005: 11; Gollaher 2000:1 akt. Yavuz 2014: 113). Tarihsel geçmişi ve coğrafi yaygınlığı, sünnetin uygulandığı toplumlarda erkekliği kanıtlayan bir işaret olarak da kabul edilebilecek bir ritüel olduğunu göstermektedir (Reed 2014: 26). Geleneksel algıda sünnet, erkek cinsi çocukluktan çıkarıp erkeklik iktidarı kazandıran önemli bir eşik olarak görülmektedir. Öte yandan bu olay bir dinin üyesi olmanın işareti olarak Yahudi ve Müslüman toplumların hayatında simgesel bir anlam da taşımaktadır. Günümüz Türk kültürü içerisinde de sosyolojik bir kabul olarak bu yönde bir fonksiyon üstlendiğini belirtmek mümkündür.

Sünnet, Türk folklor çalışmalarının öncü isimlerinden Örnek’in çalışmasında, geçiş dönemleri olarak belirtilen “doğum, evlenme ve ölüm” törenleri kapsamında bir alt başlık şeklinde ele alınır ve ritüellerin amacının insanın yeni durumunu kutlamak/kutsamak ve adayı “geçiş sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak” olduğu ifade edilir. Konuya yönelik lokal bazda incelemelerin ise “geçiş dönemlerinde kümelenen âdet, gelenek ve törenlerin ilgili kesimlerin ve coğrafyanın toplumsal unsurlarını belirleyerek” karşılaştırmalara izin verdiği belirtilir (Örnek 1971: 11).

Örnek’in yaklaşım metodu akademinin genel bir tavrı olarak varlığını sürdürmekte ve bu uygulamanın Türk kültüründe gerçekleştirilen ritüelleri, belirtilen doğrultuda bir geçiş töreni olarak incelenmektedir. Saha çalışmalarının hâlâ devam ettiği Türkiye merkezli bölgesel çalışmalarda, benzeri tasniflerin yoğun olarak kullanıldığı bir realitedir. Son yıllarda kısa adıyla SOKÜM olarak ifade edilen saha çalışmalarının hemen hemen tamamında da sünnet ritüelinin bu formatta bir yaklaşım tarzıyla ele alındığı bilinmektedir. Belirli bir mekâna bağlı olarak gerçekleştirilen bu çalışmaların temel yaklaşımı derleme ve tespit olduğundan, sünnet ritüeline ilişkin olarak dikkat çekilmeyen ya da bilerek ve istenerek uzak durulan sosyo-politik, sosyo-kültürel ve kuramsal bazı hususların varlığı kendini net bir şekilde göstermektedir. Bu hususlar temel itibarla:

- a) Sünnetin Türk toplumunda ne şekilde doğup kabul edildiği,
- b) Bir geçiş töreni veya erginlenme niteliği taşıyıp taşımadığı sorularıdır.

Yukarıda verilen sorular basit gibi görünmekle birlikte şu ana kadar sünnetin Türk toplumunda ne şekilde kabul edildiğini gösteren halkbilimi çalışmalarının sayısı

oldukça sınırlıdır ve bu çalışma kapsamında doğrudan konuya dair bir halkbilimi çalışması tespit edilememiştir. Türk halkbilimi çalışmalarının teorik, sorgulayıcı ve disiplinler arası çalışmalardan ziyade metin merkezli ve derleme/tespit üzerine yoğunlaşması sünnet ritüelinin ne zamandan itibaren Türklerde uygulandığı sorusuna cevap aranmamasının temel etkenlerinden biridir. Buna karşın bu soruya verilecek cevap Türk kültür tarihi açısından pek çok farklı unsuru da beraberinde getirecektir. Özellikle sünnetin yukarıda verildiği üzere İslami bir uygulama olmaktan ziyade farklı kültürlerde görülen ancak Türklerle ilişkisi noktasında özellikle Araplar arasında uygulanan bir ritüel olduğu kabul edildiği takdirde; Türklerin dini olmayan bu ritüeli neden kabul ettiği ve bu soruyla bağlantılı bir şekilde yine özellikle Araplar arasında görülen kadın sünnetinin Türk kültüründe neden kabul edilmediği sorularına açıklık getirmek gerekmektedir.

Türklerin İslamiyet'le tanışması ile bu yeni dini kabullenmesi arasında geçen süre, tarih itibarıyla uzun, yaşananlar açısından ise Türkler noktasında oldukça üzüntü verici öğeler içermektedir. Konuyla ilgili birçok kaynak bu noktada özellikle Kuteybe'nin ismini verir. Kara, Kuteybe'nin yaptıklarını Arap kaynaklarından hareketle fethettiği yerlere müslüman Arap aileleri veya müslüman askerleri yerleştirmeyi hedeflediğini, Buhara'yı fethettiğinde şehir halkına ev, bağ ve bahçelerinin yarısını Araplar'a verdirdiğini, bu sayede Buhara'ya Rabia, Mudar ve Yemenli Baki kabilelerinden insanlar yerleştirdiğini, on binlerce kişiyi savaş esiri olarak aldığını ve kendi kültürel kabulleri çerçevesinde hareket ederek Arap komutanların yaptıklarına direnen insanlara karşı oldukça sert ve acımasız bir şekilde davrandığını belirtir. Aynı çalışma, Emevi yönetiminin, yeni Müslüman olan kişilerden cizye alınmaması konusunda belirleyici unsur olarak sünnet olmanın, İslam'ın farzlarını yerine getirmenin ve Kur'an'dan bir sure okumanın esas alınarak belirlenmesi talimatından da bahseder (Kara 2002: 13-14).

Tarihi kaynakların verdiği bu bilgiler, kültürler ve toplumlar arasındaki ilişkinin resmi tarih söyleminin dışında yaşanmışlıklar olduğunu göstermektedir. Bu anlamda Türklerle Araplar arasındaki ilişkinin boyutu uzun bir süre bir kültürleşmeden ziyade bir çatışma içindedir. Ancak gerek çatışma gerekse uzlaşma dönemlerinde toplumlar ve kültürler arasında ikili ilişkilerin bir şekilde arttığı inkâr edilemez bir gerçekliktir. Özellikle Emevi dönemi başta olmak üzere belirli süreçlerde Türklere yönelik uygulanan şiddet ve kültür politikası ilişkilerin seyrinde belirleyici olmuştur. Bu noktada erkek sünnetinin Araplar tarafından dini bir kabul şeklinde sunulması kültür ve dinin beraber aktarıldığı bir atmosferin varlığını göstermektedir. Ritüel uygulamalarında dinsel tutumların birleştirici olması ve uygulama esnasında oluşan yeni sosyal yapı, bireyi toplumla bütünleştirerek bireylerarası ortak duygusal enerji yaratır, oluşan duygusal enerji, beraberinde kutsal olana itaati bilinç dışı bir tepki ile meydana getirmiş (Güven 2018: 374) ve özellikle uygulamanın dini yönünü güçlü kılmıştır. Böylesine bir durum ise zamanla bu boyutun ön plana çıkmasına vesile olmuştur. Türklerde bugün sadece Müslüman Türk boyları ile Karay Türklerinde görülen sünnet ritüeli (Yeşil 2014: 132) başlangıçta kazandığı bu dini niteliğini, ilerleyen süreçlerde tarihsel yaşanmışlıkların da unutulmasıyla toplumsal hayatın içindeki diğer geçiş ritüelleri gibi aile fertlerini ve çevrede yaşayan insanları bir araya getiren bir ritüele dönüştürmüştür. Bu fonksiyon, bireyin içinde yaşadığı toplumun değer ve kabullerini benimsemesine imkân tanıırken aslında farkında olmaksızın bireyin edinmiş olduğu kimliği ilerleyen süreçlerde kendinden sonraki kuşaklara aktarma görev ve bilincini de şekillendirir. Arap toplumlarında erkek ve kadın arasındaki ilişki Türk toplumuyla farklılık taşıdığından edinilen yeni ritüeller aslında toplum tarafından başka bir kültürden alınan ritüelin

farkında olmaksızın sahiplenilmesi sürecini de beraberinde getirecektir. “Erkeklerin kadınlar üzerinde görece fazla tahakküm kurduğu ataerkil yapıyı benimsemiş toplumlarda erkeklik, sahip olduğu baskın konum sebebiyle erkekler tarafından elde edilmesi gereken çok daha yüce bir konum olarak algılanmaktadır” (Barutçu 2013: 3). Bu durum ise sünnet törenlerinin erkek adaylar için soyun devamlılığındaki rollerini hatırlatıcı (Özünel 2005: 45) bir fonksiyon olarak görmelerine yol açmaktadır. Zamanla şekillenen toplumsal kabul ve uygulamalar, yazılı olmamakla beraber yaşadığı sosyolojik koşullar içerisinde varlığını sürdürerek ve o toplumda yaşayan bireyler tarafından uyulması gereken sosyal normlara dönüşmekte Türkiye kültür sosyolojisi açısından da bu yönde bir gelişim çizgisi gösterdiği görülen sünnet, araştırmacılarla geçiş töreni, erkeklığe geçiş, halk tabiriyle “erkek olmak” olarak nitelendirilen bir erginlenme/ergenlenme aşaması şeklinde yorumlanmaktadır. İslamiyet’ten önce Türk kültüründe bulunmayan sünnet, bir kültürel kabulün dini bir hüviyet şeklinde dayatılması neticesinde tarihsel, sosyolojik gerçekliğinin öğrenilmeden ritüelinin benimsenmesiyle sonuçlanmıştır. Ritüelin bu yapısına rağmen Kuteybe’nin ve belirli oranda ardıllarının uygulamaya çalıştığı asimilasyon politikasının temel itibarıyla gerçekleşmediği ancak iktidarın cebri uygulamalarının zamanla belirli motifler üzerinden kültürel asimilasyona dönüştüğü şeklinde yorumlanabilir. Yukarıda verilen tarihsel bilgiden hareketle, kişinin İslam’ın farzlarını ne derece yerine getirdiği ve Kur’an’dan bir sure okuyabilmesi toplumsal gözlemlerle tespit edilebilir bir durum olmakla birlikte sünnetli olmanın tespiti bu yapının dışındadır. Kişinin sünnetli olup olmadığının tespiti Türk kültürü açısından bireyin mahremiyet alanına girilmesidir. Uygulamanın ne derece gerçekleştirildiği bilinmemekle birlikte, on binlerce Türk’ün esir olarak farklı coğrafyalara götürüldüğü ve özellikle bu kişilerin/esirlerin pek çok etkene bağlı olarak İslamiyet’i daha kısa sürede kabul etmesi farklı soruları beraberinde getirmektedir. Erkek sünnetindeki bu uygulamalarla birlikte Arap toplumlarında varlığı bugün de devam eden ve mezhep imamlarının konuya ilişkin fetvalarının bulunduğu kadın sünneti Türk toplumlarının tespit edilebildiği kadarıyla hiçbirinde rastlanılmamaktadır.¹ Erkek sünnetinin toplumlar arası kültürleşme yoluyla benimsendiği fikri kabul edildiği takdirde ise aynı yolla kadın sünnetinin de kabul edilebileceği fikri ifade edilebilir. Buna karşın Türk toplumlarında bu ritüelin görülmemesi kültürler arası geçiş noktasında bu ritüelin Türklerce kabullenilmediğini açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak bu durum kültürleşmenin neden sadece erkek sünnetinde gerçekleştiği ve kadın sünnetinde gerçekleşmediği sorusunu beraberinde getirmektedir. Sünnet ritüelinin uygulanmasındaki ısrarın yanısıra kimlerin uyguladığının tespitine yönelik emrin Türk Arap ilişkilerinde en azından ilk dönemlerde dini-kültürel bir cebirin yansıması şeklinde bir yaklaşımı doğurabilir. Kuteybe özelinde gerçekleştirilmeye çalışılan bir yandan cebri bir diğer yandan kültürel baskılar asimilasyonun ilk aşaması olarak görülebilir. Türk-Arap ilişkilerindeki bu tarihsel yaşanmışlıklar sünnet ritüeli özelinde ele alındığında konunun sosyo-kültürel ve sosyo-politik bir boyutta asimilasyon, entegrasyon ve kültürleşme kavramları çerçevesinde incelenmesi gerektiğini gösterir. Kültürel asimilasyon, bir kültürün kuşatıcı unsurları olarak kabul edilen ve bunlar olmaksızın kişinin var olduğu toplumda hiçbir faaliyette bulunamayacağı beklentiler, davranış kalıpları, normlar ve değerleri kabul etmektir (Fitzpatrick 1966: 6-7). Entegrasyon “bir taraftan sistemin bozulmasını ve istikrarını korumasının olanaksızlaşmasını kolektif biçimde önleyen, diğer taraftan sistemin birlik halinde işlemlerini beslemek için işbirliği yapan bir sistemin birimlerinin ilişki tarzını ifade etmektedir” (Parsons 1954: 146-147). Kültürleşme ise “toplumsal aktörlerin toplumsal hayat serüveninde tarihsel/zamansal ve

¹ Ayrıntılı bilgi için Kadioğlu 2006

toplumsal, dikey ve yatay düzlemlerde kültürü edinmesi, kazanması veya öğrenip toplumun kültürüne uyum sağlaması yahut da farklı kültür mensuplarının karşılaşp birbirlerinin kültürlerinden etkilenmeleri”, olarak adlandırılabilir (Okumuş 2016: 275). Sünnet, belirtilen kavramlar çerçevesinde değerlendirildiğinde ritüelin Türk toplumu için erkekler üzerindeki kabulüne karşın kadınlarda uygulama sahası bulamaması, sünnetin bir dönem cebri uygulamalarla gerçekleştirilmesi isteğinin belirli bir süre ve sınırlı da olsa bir kitle için uygulanmada etkili olduğu fikrini destekler. Buna karşın kadın sünnetinin Türk toplumunda görülmemesi cebri bir uygulamaya rastlanılmadığından kültürleşme çerçevesinde karşılık bulmadığı şeklinde yorumlanabilir. Kültürleşme de bireylerin diğer kültürü öğrenme sürecinde kültürün çeşitli boyutlarını içselleştirmesi söz konusu olabileceği gibi dışsallaştırması da gerçekleşebilir. Birey bu anlamda kültüre uyum sağlarken tamamen pasif ve edilgen bir yapıda olmadığından kültürü sorgulayıcı, denetleyici ve itirazlarıyla ele alır, dolayısıyla kültürün çeşitli boyutlarını kabul ve ret edebilir. Din kültür ilişkisi ise bu bağlamda ahenkli bir yapı sergileyebilirken çatışma esası üzerinden de gelişebilir (Okumuş 2016: 283). Türk tarihi bu anlamda Türk-Arap ilişkisi açısından ilk etapta baskı ve şiddet eğilimli iken Türklerin İslamiyet’i kabul etmeye başladığı yüzyıllardan itibaren Abbasi devletinin zayıflamaya başlamasıyla bu yapısını kaybeder. Buna karşın Nihavend savaşıyla başlayan ilişkilerin İslam’ın geniş kitleler arasında kabulüne kadar geçen sürenin göz önünde bulundurulması Türklerin İslamiyet’i kabulünün süresini göstermesi açısından önemlidir.

Sünnetin Türk kültür tarihi açısından bir geçiş töreni veya erginlenme niteliği taşıyıp taşımadığı sorusu ise yazılı ve sözlü kaynaklarla günümüzdeki uygulamalar doğrultusunda belirlenerek tasnifler içerisinde bu çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu yönde yapılacak çalışmaların yöneten ve yönetilenler açısından daha farklı sonuçları doğuracağı muhtemeldir. Yazılı/sözlü kaynaklar açısından kültürün temel yansıma alanlarından biri olan destanlar, özellikle Türklerin İslamiyet’le tanıştığı ve kabullendiği tarihlerde oluşum ve gelişim süreçlerini devam ettirmelerine karşın sünnet ritüeli noktasında oldukça sessizdir. Destanlar toplumun genel kabul ve retleri noktasında barındırdıkları unsurlar açısından zengin bir materyale sahip olmalarına karşın sünnet konusundaki bu suskunlukları dikkat çekicidir. Destanların geçmişten ana değin süregelen temel değerleri milletin kolektif bilinçaltındaki öğelerden koparmadan ve anlatıldıkları döneme uyarlayarak yansıtılmalarına karşın İslamiyetin kabulü sonrasında şekillenen destanlarda da bu uygulamaya oldukça sınırlı bir şekilde yaklaşmıştır. Destanın sürükleyici kişisi olarak ifade edilen destan kahramanlarının “içinden çıktığı toplumun istek, dilek ve beklentileri doğrultusunda hareket ederek kendini var eden değerleri yaratan toplumla hemhal” (Düzgün 2014: 72-79) olur ve destan ortaya çıktığı tarihi dönem itibarıyla şekillenmesine karşın daha sonraki dönemlerde oluşan varyantlarında kahramanın özellikleri belirli oranlarda değişir. Bu değişimlerin ise varyantların oluşturulduğu dönemde halkın içinde bulunduğu sosyal ve siyasi bakış açısıyla bağlantılı bir formda destan kahramanına yansıtılmasından kaynaklanır (Düzgün 2014: 13). Destanların içerdikleri bu sosyal yapıya rağmen gerek Türk sosyo-kültürel tarihi açısından en önemli metinlerden biri kabul edilen Dede Korkut anlatılarında gerekse diğer destanlarda sünnet törenlerinin kahramanın yaşamında aldığı role dair yorum ve çıkarımlara rastlamak pek mümkün değildir. Dede Korkut anlatılarındaki bu sessizlik kahramanların dönüşümlerinde sünnetin esas alınmadığı şeklinde yorumlanabilir. Eserde adı geçen beylerin ad almaları ve nam salmaları baş kesmek, kan dökmek, sofraya düzmek, gibi bireysel kazanımlara dair öğeler üzerinden ifadesini bulmuştur. Diğer destan metinlerinde de benzer şekilde kahramanlık olgusunun bireyin kendi kazanımlarıyla şekillendiği gerek

erginleşme/ergenleşme gibi fiziksel gerek ruhsal değişimlerde kahramanın kendi çabalarıyla eriştiğine yer verilmektedir. Halkın yaşamından kesitler veren destanlardaki bu duruma karşın Kutadgu Bilig’de

4575 Olarda birisi küdenke aş ol

Ya sünnet aşu ya toğursa oğul (Arat 2008: 784)

şeklinde erkek çocuğun doğmasıyla birlikte verilen bir sünnet aşından bahsedilmektedir.

Sünnete yönelik destan ve Dede Korkut anlatılarındaki bu durum, ritüelin “erkek olmak” şeklindeki toplumsal algısının çok daha yeni bir sosyal kabul olduğunu göstermektedir. Destan devrinin sona ermesi ve bireyin bilek gücüne bağlı kazanımlarının büyük ölçüde son bulması, sünnet ritüeline yönelik toplumsal kabulü değiştirmiştir. Ancak burada kabul edilmesi gereken temel yaklaşım sünnetin evlilik ve askerlik gibi temel itibarla bireyin kendi istek, dilek ve beklentileri çerçevesinde gerçekleştirdiği bir eylemlilik olmamasıdır. Dolayısıyla toplumun sünnet ritüeline dini bir uygulama çerçevesinde yaklaştığını ve “erkekliğe atılan adım”ın fiziksel ve ruhsal gelişimden çok bedensel bir işaretleme olarak gördüğünü ortaya çıkarmaktadır. Fiziksel gelişimini tamamlamamış bireysel ve toplumsal anlamda ihtiyaçları karşılayamayan bir kişide dış müdahaleyle meydana gelen değişimi “erkek olmak” üzere yorumlamak, askerlik görevini yaparak belirli bir süre evden ayrılmış, kendisine verilen görev ve sorumlulukları yapmış ve bu süreci tamamlamış bir kişinin konumlanmasıyla aynı zihniyet çerçevesinde değerlendirilmemeli ve bu anlamda konunun ne derece bir geçiş töreni olduğu yeniden sorgulanmalıdır. Kadınlarda görülen ilk kanda var olan fiziksel değişimin henüz cinsellik kavramının dahi fiziksel anlamda kavranılmadığı bir süreçle aynı çerçevede ele alınması bu anlamda her ikisi için de ilk kan olarak yapılan/yapılacak yorumlamalar bu bakış açısıyla kabul edilemeyecektir.

Çalışmanın başında belirtilenler göz önünde bulundurulduğunda sünnet törenlerinin yapılması bir anlamda İslami bir işaretlemenin getirdiği duygusal rahatlama ve bunun toplumsal yansımasının dünden bugüne meydana gelen kültürel değişimler çerçevesinde ele alınması geçiş törenleri açısından dikkate değer bir tartışma konusu olacaktır. Bu ve benzeri sorgulamalar akademinin yeni bakış açılarıyla derleme/tespit, tanım/tasnif gibi toplumsal faydadan uzak kabul/uğraşından sosyo kültürel çözümlenmelere gitmesine imkân tanıyacaktır.

KAYNAKLAR

- ARAT R.Rahmeti (Çev), (2008), Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip,istanbul,Kabalc Yay.,
- ATASEVEN, A., (2005), *Tarih Boyunca Sünnet*, Boğaziçi Yayınları
- BARUTÇU Atilla (2013) Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel Ve Toplumsal Aşamaları, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
- DÜZGÜN, Ülkü Kara (2014). *Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi*, KömenYayınları, Konya.
- FİTZPATRICK, J. P. (1966). The Importance of Community in the Process of Immigrant Assimilation, *International Migration Review*, 1(1), Fall. (Akt. YAMAN Fatih (2017)

Uyum ve Ötekileşme Ayırımında Suriyeli Sığınmacılar, **KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi** Cilt 3 • Sayı 1 • Haziran)

GÜVEN, Filiz (2018). Kutsal Nesnelere Bağlamında “Alem Gezdirme” Ritüeli, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 13 s. 373 – 381.

KARA, Seyfullah, (2002) Anadolu’da Selçuklularında Din ve Din Kurumları, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum

KADIOĞLU, Hakan Hadi, AYDIN İbrahim Hakkı, BEKİRYAZICI Eyüp (2006) “Dinî Ve Tıbbî Açından Sünnet”, **Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25, Erzurum, s.1-16

OKUMUŞ Ejder, (2016) “Toplum Bağlamında Din-Kültür Etkileşimi” **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume** 11/7 Spring, p. 269-292

ÖRNEK Sedat Veyis, (1971) **Anadolu Folklorunda Ölüm**, AÜDTCF. Yay., Ankara 1971.

ÖZÜNEL, Evrim ÖLÇER (2005) “Kan” Olgusunun Soyun Devamlılığı Bağlamındaki Dönüştürücülüğü, **Millî Folklor**, Sayı 65

PARSONS, T. (1954). **Essays in Sociological Theory**. New York: MacMillan Publishing.

REED, Evelyn (2014) **Kadının Evrimi Anaerik Klandan Ataerik Aileye** (Çev:Şemsa Yeğin, Payel Yayınevi, İstanbul

YAVUZ, Şahinde (2014) İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı, **Millî Folklor**, Sayı 104,

YEŞİL, Yılmaz (2014) Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, Cilt 3 Sayı 9

DEDE KORKUT KİTABI BAĞLAMINDA OĞUZLARDA TOY GELENEĞİ

Prof. Dr. Nedim BAKIRCI*

ÖZ

Türk kültür hayatında törenlerin önemli bir yeri vardır ve bu törenler kültürün en ayrıcalıklı alanlarıdır. Törenlerin tekrarlarıyla geçmişe yaşam hakkı tanırken, aynı zamanda geleceği de şekillendirirler. Böylece geçmiş ile anı birleştirmiş olan toplumsal hafıza kimlik oluşturmada törenlerden yararlanarak hem toplumu hem de yaşanan coğrafyayı kimlik sahibi yapmış olur. Türk milleti ne kadar yer değiştirirse değiştiren törenlerin kutlanılması ve sürekliliği, kültürel belleğin canlı tutulmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına büyük katkı sağladığı bir gerçektir.

Toylar, Türk kültür tarihi açısından çok önemlidir. Törenlerin ortaya çıkışında çeşitli unsurların rol oynadığı görülmektedir. Toplumların doğaya karşı mücadeleleri, Tanrı ve ruhlarla ilişkileri, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, eğlenceleri, takvim bilgileri, bereket anlayışları gibi etkenler bu törenlerin oluşmasında etkili olmuştur. Eski Türk hayatında kurbanla ilgili şeylan (şölen), avla ilgili sığır ve ölümlle ilgili olarak yağ törenlerinin varlığı bilinmektedir. Sonraki dönemlerde de belirtilen törenlerin dışında pek çok tören veya merasim yapılmış ve günümüzde de hala yapılmaya devam edilmektedir.

Türklerde törenler ve toy, çeşitli sebeplerle kutlanırlar. Bu toyların örneklerini Dede Korkut Kitabı'nda görmek mümkündür. Hikâyelerde toylar; han toyları, akına gidiş ve akından dönüş toyları, ilk avdan dönüş toyları, hacet veya dilek toyları, ad koyma toyları, düşün toyları, yağma toyları şeklinde geçmektedir. Bu makalede Dede Korkut Kitabı bağlamında Oğuzlarda kutlanan toylar ele alınıp yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, Oğuzlar, toy, toy çeşitleri.

BOOK OF DEDE KORKUT IN THE CONTEXT THE OGHUZ OF THE TRADITION IN ENTERTAINMENTS

ABSTRACT

Ceremonies have an important place in Turkish cultural life and these ceremonies are the most privileged areas of culture. With the repetitions of the ceremonies, they give the right to life to the past and at the same time shape the future. Thus, the social memory which has combined the past and the moment, makes use of ceremonies in identity formation and makes both the society and the geography experienced. It is a fact that the celebration and continuity of ceremonies, no matter how many places the Turkish nation changes, makes a great contribution to keeping the cultural memory alive and transferring it to future generations.

Ceremonies are very important in terms of Turkish cultural history. Various factors play a role in the emergence of ceremonies. The struggles of the societies against nature, their relations with God and souls, agriculture and animal husbandry activities, entertainments, calendar information, and fertility were influenced by the formation of these ceremonies. In the old Turkish life, the existence of sacrifices (feast), hunting cattle and death ceremonies are known. In addition to the ceremonies mentioned in later periods, many ceremonies or ceremonies have been held and are still being held today.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nbakirci@ohu.edu.tr, nedimbakirci@gmail.com. Orcid Id: 0000-0001-8672-9481

Ceremonies and entertainments are celebrated in Turkey for various reasons. Examples of these entertainments can be seen in the Book of Dede Korkut. Stories in entertainments; inn entertainments, return to the flock and return entertainments, the first hunting return entertainments, pilgrimage or wish entertainments, naming entertainments, wedding entertainments, spoil entertainments. In this article, the entertainments celebrated in Oghuzs in the context of Book of Dede Korkut are discussed and interpreted.

Keywords: The Book of Dede Kokrut, , Oghuzs, ceremony, ceremony types.

Giriş

Kültür geçmişten miras alınan ve yaşamın her alanını düzenleyen maddi ve manevi değerler bütünüdür. Kültürler, milletlerin duygu ve düşüncelerinin, dünya ve unsurlarını anlama ve anlamlandırma sistemlerinin, var olma ve geleceğe taşıma kaygılarının insan ve doğa gerçeğinin birleşmesiyle şekillenirler. Millet ve medeniyetlerin dünyayı algılamalarının ve tasarımlarının yansıması olarak grupla hareket etme, canlandırma, eğlenme, kaçınma, tapınma, yarışma, büyü gibi alanların birlikteliğiyle belirginleşen, bir araya gelmelerle yaşanan ve süreklilik kazanan davranış kalıpları (Çelepi, 2017: 7) olarak törenler, Türk kültür tarihi açısından çok önemlidir. Törenlerin ortaya çıkışında toplumların doğaya karşı mücadeleleri, Tanrı ve ruhlarla ilişkileri, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, eğlenceleri, takvim bilgileri, bereket anlayışları gibi unsurlar etkili olmuştur.

Eski Türk hayatında kurbanla ilgili şeylan (şölen), avla ilgili sığır ve ölümle ilgili olarak yuğ törenlerinin varlığı bilinen (Duymaz, 2005: 39) bir gerçektir. Dolayısıyla toy Türk kültür hayatında önemli bir yere sahiptir. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'te toy kelimesi "ziyafet" (Türkçe Sözlük, 2005: 1998) olarak tanımlanmıştır. Bir başka sözlükte "Eski Türklerde ordu karargâhı" olarak ifade edilse de "ziyafet, toplu yemek, şölen, düğün yemeği" (Ayverdi, 2008: 3229) şeklinde toya karşılıklar verilmiştir. Genel olarak ziyafet olarak tanımlanan toy, belirli bir düzenle ilerleyen, içerisinde mutlaka kurbanın, ziyafetin ve eğlencenin yer aldığı bir araya gelmeleri karşılamaktadır (Çelepi, 2017: 20). Kargarlı Mahmut, Divanü Lûgat'it-Türk adlı eserinde toy için "ordu kurağı, düğün, kalabalık, ilaç yapılan bir ot, çanak yapılan çamur, toy kuşu" (DLT, 1999: 141-142) gibi karşılıklar kullanmıştır. Hatta aynı yerde Kaşgarlı Mahmut, "Bu sözden alınarak "Han Toy" denilir ki, hakanın ordu kurduğu yer demektir, bunu Oğuzlar bilmezler." (DLT, 1999: 141) şeklinde bir açıklama da yapmıştır.

Türk kültür tarihinde karşımıza çıkan toylar değişik amaç ve şekillerde kutlanılmıştır. Toylar birer tören olduğuna göre bu törenler insanları bir araya getirme, birlik ve beraberliği sağlama gibi amaçlarının yanı sıra törenin gelecek nesillere aktarımı amacını da taşımaktadır. Özellikle han toylarında Han, töreyi temsil ettiği için toylar aracılığıyla topluma çeşitli mesajlar vermektedir. Bu mesajlar ahlaki, idari açık mesajlar olduğu gibi toplumun aksayan yönlerini içine alan simgesel mesajlar da içermektedir. Han toylarının dışında Dede Korkut Kitabı'nda çeşitli sebeplerle düzenlenen pek çok toy vardır.

Dede Korkut Kitabı'nda Toy Çeşitleri

Dede Korkut Kitabı'nın Türk kültür dünyası açısından ne kadar değerli bir eser olduğunu ifade etmek için Fuat Köprülü'nün söylediği şu sözü hatırlatmak yerinde

olacaktır: “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar.” Gerçekten Dede Korkut Kitabı Türk Edebiyatının en büyük abidelerinin, Türk dilinin en güzel eserlerinin başında gelir (Ergin, 2001: 5). Eserin çok cepheli olması edebiyattan dile, gelenekten atasözlerine, tarihten coğrafyaya, hâsılı pek çok alana kaynaklık etmesi, elbette bu eserin paha biçilmez bir değer kazandıracaktır. İnceleyenleri büyüleyen dili ve şiir yapısıyla edebiyatımızın bu eşsiz eseri hakkında bilim adamlarımızın görüşleri de (Sakaoğlu, 1998: 5-6) önemlidir. Bu metinler ifade ettikleri zannedilen tarihi gerçekler, dile getirdikleri sosyal ve ekonomik problemler, tasvir ettikleri tipler, göz önüne serdikleri kahramanlıklar sebebiyle değil edebî bir metin olmaları bakımından da değerlidirler (Aktaş, 2000: 31). Çünkü bu metinler teşekkül ettiği sözlü gelenekte Oğuzların edebî zevklerini, metin kurmada ve onu anlatmada ne kadar becerikli olduklarını ortaya koymaktadır (Bakırcı, 2016: 5).

Dede Korkut Kitabı’nda yer alan hikâyelerde pek çok toy çeşidine rastlanmaktadır. Bu toylar arasında yılda bir kez düzenlenen han toyları, hacet için yapılan toylar, ilk av olması sebebiyle yapılan toylar, ad koyma toyları, düğün toyları, yağma toyları ve akın toyları gibi toylar sayılabilir. Yeme içme, toy, şölen gibi çeşitli adlar verilen bu ziyafetlerde attan aygır, deveden buğra ve koyundan koç kıldırılıp tepe gibi et yığılır, göl gibi kımız sağılır. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Kitabı’ndaki toylarla ilgili şöyle demektedir: “Hikâyelerden bir bölümü Bayındır Han’ın düzenlediği bu toylarla başlamaktadır. Bunlar çok zengin ziyafetlerdir.... Bu toylar türlü vesilelerle verilmektedir. Her akından yenerek dönüşte böyle yedi gün-yedi gece süren yeme içmeler olur. Çocuğa ad konacağı zaman da yine Kalın Oğuz beyleri çağrılıp konuklanır. Oğlun ilk avından dönüşünde de yine attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kıldırılarak Kalın Oğuz beyleri toplanır. Sonra Hacet toyları vardır. Bu toylar da zengin olur ve ötekilerden ayrı bir özelliği vardır, burada açlar doyurulur, yalınca giydirilir ve borçlu borcundan kurtarılır. Büyük sevinçler içinde toy düzenlenir. Beyrek’in on altı yıl sonra Oğuz’a dönüşü de attan, deveden, koyundan, sığırdan kurbanlar kesilip nice kul karavaş azad edilerek kutlanmıştır. Düğünlerde de böyle ziyafetler verilir, kazanlar kurulu, yahnılar yapılır. Buna da şölen yemeği denir. Bayındır han’ın yılda bir verdiği yağma toyu, taşıdığı anlam yönünden bunlardan ayrılmaktadır.” (Gökyay, 2000: CCCXCIII-CCCXCIV).

Orhan Şaik Gökyay’ın bu ifadelerinden hareketle Dede Korkut Kitabı’nda yer alan toyları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Han Toyları
 2. Akına Gidiş ve Akından Dönüş Toyları
 3. İlk Avdan Dönüş Toyları
 4. Hacet veya Dilek Toyları
 5. Ad Koyma Toyları
 6. Düğün Toyları
 7. Yağma Toyları
- 1. Han Toyları**

Oğuzlarda Hakan her yıl bir toy düzenlemekte ve bütün Oğuz Beylerini bu toya davet etmektedir. Bu toya bütün beylerin katılması zorunludur. İbrahim Kafesoğlu, Hun Türklerinde toya katılmanın zorunlu olduğuna dair şu bilgileri verir: “Hakanın başkanlığında ve hatunun, prenslerin huzurunda başlayan toplantıya hükümet üyelerinin, asker-sivil bütün görevli başbuğların, diğer yüksek makam sahiplerinin tabi Hun boyları ve yabancı zümre temsilcilerinin katılmaları mecburi idi. Çünkü bu mecliste ve toplantı münasebeti ile hükümdar tarafından verilen yemekte hazır bulunmak devlete sadakat işareti sayılıyor, aksi durum ise itaatsizlik, isyan manasını taşıyordu.” (Kafesoğlu, 2015: 249). Hükümdarların gücünün ve meşruiyetinin ifadesi olan bu toylar, hükümdar ailesi tarafından çeşitli zamanlarda düzenlenir. Bu toylar devlet meclislerinde alınan kararlar büyük şenliklerle duyurulması olarak anlam bulur. Hakanlar aldıkları kararları büyük ziyafetler eşliğinde halklarına bildirerek halkın desteğini alırken, gelecekle ilgili planlarını da aktarırlar. Bütün bunlar halkın, yöneticilerin gücünü sergileme fırsatı buldukları büyük ve ulu toylarda gerçekleşmiştir (Çelepi, 2017: 23).

Dede Korkut Kitabı'nda Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Boyu ve Begil Oğlu Emren'in Boyu adlı hikâyelerin başında hanlar hanı Bayındır Han'ın toy düzenlediği görülmektedir. Bayındır Han'ın yılda bir kez verdiği toy hikâyelerde “Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kerre ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi.” (Ergin, 2001: 21) veya “Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üstüne ak otağını diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri Bayındır Han'ın sohbetine toplanmıştı.” (Ergin, 2001: 57, 144, 165) şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi Bayındır Han yılda bir kere toy düzenlemektedir. Bu toya bütün İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerini davet etmiştir. Beylerin ise bu davete gelmeleri zorunludur. Bayındır Han, toyda beyleriyle Türk devlet geleneğinin en önemli özelliklerinden bir olan istişare yapmaktadır. Bayındır Han bu istişarelerle devlet işlerini yürütmesinin yanı sıra halkın dini, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerinin devamlılığını da sağlamaktadır. Bayındır Han, aynı zamanda İç Oğuz beyleri ile Dış Oğuz beyleri arasından birlik ve beraberliği de sağlamış olmaktadır.

2. Akına Gidiş ve Akından Dönüş Toyları

Eski Türk toplumu başarı ve sevinç getiren olaylar için şükranlarını belirtmek amacıyla toylar tertip etmişlerdir. Özellikle hanlar akına çıkmadan önce ve akın dönüşünde toy düzenledikleri bilinmektedir. Bu akınların ilki Oğuz Kağan Destanı'nda görülmektedir. Oğuz Kağan, kahramanlığını kanıtladıktan sonra akına çıkmak için toy düzenlemiştir. Daha sonra Oğuz Kağan'ın her akın dönüşünde de toy verdiği anlaşılmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nda Kam Gan oğlu Bayındır Han ile Salur Kazan akın toyları düzenleyerek Oğuz beylerine akına çıkma izni vermişlerdir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Kazılık Koca Oğlu Yiğenek, Begil Oğlu Emren hikâyelerinde Bayındır Han'ın toy tasvirleriyle başladığı ve Oğuz beylerine akın izni verdiği düşünülebilir. Ancak Salur Kazan'ın düzenlediği toyların Bayındır Han'ın toylarına göre akına çıkma toyu olma özelliğine daha fazla sahiptir. Çünkü Bayındır

Han sembolik olarak törenin gereğini yerine getirmek için toy düzenlerken Salur Kazan aktif bir biçimde savaflara, avlara katılmakta ve akınları bizzat yönetmektedir.

Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı hikâyede Salur Kazan, bir toy düzenlemiş ve bütün Oğuz beylerini toya davet etmiştir. Toyda yiyip içip eğlendikten sonra Salur Kazan kaba dizi üzerine çöküp “Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler, yata yata yanımız ağırdır, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım...” (Ergin, 2001: 38) diyerek toy sonrasında ava ve akına çıkmaya teşvik ettiği ve izin verdiği görülmektedir.

Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu hikâyede ise toy sırasında Salur Kazan, oğlunun o güne kadar hiçbir kahramanlık yapmadığı aklına gelince ağlar. Bunu gören Uruz, babasına sebebini sorar. Babası da Uruz’a aklından geçenleri anlatır. Bunun üzerine Uruz babasına “Hüneri oğlu babadan mı görür öğrenir, yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna çıkardın, kılıç çalıp baş kestir, ben senden ne gördüm, ne öğrenirim.” (Ergin, 2001: 93) dedikten sonra baba Salur Kazan oğlunu ve beylerini alarak akına çıkar.

Adı geçen her iki hikâyede akın için toy düzenlendiği ve Salur Kazan’ın izniyle beylerinin akına çıktığı anlaşılmaktadır. Aynı hikâyelerin sonunda da akınlardan başarıyla dönen beylerine Salur Kazan’ın toy verdiği görülmektedir. Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı hikâyenin sonunda “Kazan Bey ordusunu, çoluğunu çocuğunu, hazinesini aldı geri döndü. Altın tahtında yine evini dikti. Karacık Çobanı tavlacı başı eyledi. Yedi gün yedi gece yeme içme oldu. Kırk tane kul, kırk cariye oğlu Uruz’un başına azat eyledi. Kahraman koç yiğitlere çok ülke verdi, şalvar, cübbe, çuha verdi.” (Ergin, 2001: 55) ve Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu hikâyenin sonunda “Akça Kale Sürmeliye gelip Kazan kırk otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece yeme içme oldu. Kırk evli kul ile kırk cariyeyi oğlunun başına çevirdi. Kahraman koç yiğitlere kale, ülke verdi, cübbe, çuha verdi.” (Ergin, 2001: 111) şeklin sevinç toyu tasvir edilmektedir. Bu toylarda sadece yeme içme yoktur, akında başarı gösteren erlere rütbe ve mevki dağıtıldığı da gözlenir.

İster akın öncesi ister akın sonrası olsun düzenlenen toylarda akın ve avın sosyal bir kurum olduğu, han izniyle akına çıkılabileceği, akında başarı için beylerin ve halkın doyurulması gerektiği gibi değerlerin ön plana çıktığı söylenebilir. Aynı zamanda beylerin ve halkın hanın verdiği bu toylarda bir araya gelmeleri sosyal dayanışmayı ve güç birliğini de göstermektedir.

3. İlk Avdan Dönüş Toyları

Oğuzlarda çok önemli özelliklere sahip olan av, sadece ekonomik bir anlam taşımamaktadır. Av, Oğuzların geçim kaynağı olmakla birlikte aynı zamanda tabiat-medeniyet mücadelesinin önemli sahnelerinden birisidir. Av medenileşme sürecindeki insanın temsilci kahramanlar önderliğinde tabiatla savaşıdır. Ekonomik olarak bir geçim kaynağı, sosyolojik olarak bir paylaşım, psikolojik olarak ilk izin verilmiş öldürme ve bu suçun sorumluluğunu kabile fertleriyle paylaşma ve düşmanla savaşın da bir provasıdır av (Duymaz, 2005: 48). Eski Türk hayatında çok büyük öneme sahip olan bu avlara Divanü Lûgat’it-Türk’te sığır adı verilmiştir. Zira Hanlar, her yıl halkla birlikte av merasimleri düzenlemişlerdir. Halk dağda, ormanda buldukları av hayvanlarını önüne katıp Hanın olduğu yere getirirler ve Han önünden geçen hayvanlardan avlar.

Atlı göçebe kavim olan Türklerde av, hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeple Dede Korkut Kitabı'nda Boğaç ve Uruz'un ilk avları olması sebebiyle toy düzenlendiği görülmektedir. Bu iki hikâyede toy düzenleyen kişi kadındır. Ancak bu kadınların özel kadınlar olduğu anlaşılmaktadır. Dirse Han'ın hanımı bey kızı, Salur Kazan'ın eşi Burla Hatun ise Bayındır Han'ın kızı olması sebebiyle toy düzenleme hakkına sahip oldukları söylenebilir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde ilk av toyu; "Dirse Han'ın hatunu oğlancığının ilk avidir diye attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Oğuz beylerine ziyafet vereyim dedi. Toparlanıp yerinden kalktı, kırk ince kızı beraberine aldı, Dirse Han'a karşı vardı." (Ergin, 2001: 29) şeklindedir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu hikâyede ise ilk av toyu; "Evine geldi. Han kızı boyu uzun Burla Hatun, Kazan'ın geldiğini işitti, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Oğlancığının ilk avidir, kanlı Oğuz beylerini davet edeyim dedi. Han kızı gördü ki Kazan geliyor, toparlanıp yerinden kalktı. Samur cübbesini üzerine aldı. Kazan'a karşı geldi." (Ergin, 2001: 98-99) şeklindedir.

Her iki hikâyede de avlanmak babanın iznine bağlıdır. Hem Boğaç hem de Uruz babalarıyla birlikte ilk avlarına çıkmışlardır. Babayla birlikte ilk ava çıkma hem bir izin hem de babaya saygı olarak düşünülmüştür. Eğer babadan izin alınmadan ava çıkılırsa Boğaç'ta olduğu gibi ataya saygısızlık olarak yorumlanmış ve bu saygısızlığın cezası da baba okluyla öldürülmek olmuştur. Babanın izni ile ava çıkan genç çocuğun hem yetişkinler sınıfına girmesini sağlamış hem de çocuğa atasının izinden gideceği, halefi ve mirasçısı olma hakkını kazandırmıştır. Aynı zamanda genç, sorumluk sahibi bir erişkin olduğunu, ad almaya, evlilik yapmaya ve bey olamaya hak kazandığını kanıtlamıştır (Duymaz, 2005: 52). Anne de çocuğun statü değiştirdiği bu av merasimi sonrasında toy düzenleyerek delikanlının toplum tarafından kabullenilmesini sağlamak istemiştir.

4. Hacet veya Dilek Toyları

Hacet veya dilek toyları istenilen bir olayın gerçekleşmesi için düzenlenen toylardır. Tanrı'dan bir dilek veya istek için dilek toyu verilir. İnsanlara iyilik yapıp, onları yedirip içirip doyurduktan sonra Tanrı'nın da mutlu olacağı düşünülür ve Tanrı'dan dilek dilenir (Koçak, 2011: 149). Hacet veya dilek toyu olarak adlandırılan toy çeşidi Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyede geçmektedir. Bayındır Han'ın toy sahnesiyle başlayan hikâyede töre ile birey arasındaki uyumsuzluk simgesel olarak ortaya konur (Duymaz, 2005: 47). Çünkü Bayındır Han toyda oğlu olanı ak otağa oturtulmasını, altına ak keçe serilmesini, önüne ak koyun yahnisi konulmasını; kızı olanı kızıl otağa oturtulmasını, altına kızıl keçe serilmesini, önüne kızıl koyun yahnisi konulmasını; oğlu kızı olmayanı kara otağa oturtulmasını, altına kara keçe serilmesini, önüne kara koyun yahnisi konulmasını emretmiştir. Kısacası han toyunda töre gereği oğlu kızı olmayan karalanmış, karganmıştır. Hikâyede olay şöyledir: "Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yer yüzüne diktirmişti Alaca gölgeliği gök yüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır yılda bir kerre ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi. Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurduymuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demiştir. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun,

oğlu kızı olmayana Allah Taala beddua etmiştir, biz de beddua ederiz, belli bilsin demiş idi. Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmağa başladı.” (Ergin, 2001: 21)

Toya oğlu kızı olmayan Dirse Han gelince Bayındır Han'ın emri üzerine kara çadıra oturulmuş, altına kara keçe serilmiş ve önüne kara koyun yahnisi konulmuştur. Dirse Han, toyda kendine reva görülen bu davranışı onur kırıcı, küçük düşürücü olarak algılamış ve öfkeyle toyu terk etmiştir. Dirse Han, durumu hanımına anlatınca hanımı, Dirse Han'a bir toy verip açları doyurmasını, çıplakları giydirmesini, borçluları borcundan kurtarmasını tavsiye etmiş, böylece bir ağzı dualının duası ile Tanrı kendilerine bir çocuk vereceğini söylemiştir. Bunun üzerine Dirse Han, bir toy düzenlemiştir. Toy hikâyede “Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taala bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddetten sonra bir oğlan doğurdu.” (Ergin, 2001: 24). Metinden de anlaşılacağı üzere toy bir hacetten dolayı verilen toydur. Dede Korkut Kitabı'ndaki diğer toylardan farklı olarak bu toyda yeme içmenin dışında çıplakları giydirip, borçluları borcundan kurtarma söz konusudur. Türk kültüründe çocuk sahibi olmak önemli bir unsurdur. Zira aile çocukla bir olur, bütün olur. Ailede çocuk yoksa o aile tam olarak aile olamamış demektir. Mukaddime'de yer alan “Oğul atanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir.” ifadesi avcı- göçebe toplum için erkek çocuğun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Bayındır Han, Dirse Han'a “Ey Dirse Han, ailede birliği dirliği sağlamak için çocuk sahibi olmak gerekir, eğer oğlun ve kızın yoksa sen ailede birliği sağlayamamışsın demektir. Sen önce çocuksuzluğunu giderip ailede birliği, bütünlüğü sağla ki obanda da birlik ve bütünlük sağlansın. Obanda birlik ve beraberlik sağlanmışsa millette de birlik ve beraberlik sağlanmış olacaktır.” demek istemiştir. Dirse Han, Bayındır Han'ın töre gereği kendisine yapılan muameleyi tartışmamış, bir toy düzenleyerek sıkıntısını ortadan kaldırmıştır.

5. Ad Koyma Toyları

Oğuzlarda önemli toylardan biri de ad verme toyudur. Türk halk anlatılarında kahraman erişkinlik yaşına kadar, biyolojik bir varlık olarak kabul edilmektedir (Duymaz, 2005: 51). Kahramanın tabii bir varlık olmaktan çıkıp sosyal bir varlık olmaya yükselmesi için bir kahramanlık yapması gereklidir. Bu kahramanlıklar içerisinde doğanın bir unsurunu alt etme, düşmanı yenme gibi unsurlar sayılabilir. Adı olmayan kahraman göstereceği kahramanlık neticesinde ad almaya hak kazanmış olacaktır. Sosyolojik anlamda kahramanın ad alması onun erişkinler topluluğuna katılması demektir. Bu sebeple bir toy düzenlenmesi söz konusudur.

Dede Korkut Kitabı'nda ad verme ile ilgili toy Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ve Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Boyda yer almaktadır.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde Bayındır Han, her yıl bir yazın bir güzün erkek devesi ile boğasını güreştirir. Yine bir yazın Oğuz beylerinin çocukları meydana oynarken Bayındır Han'ın boğası salınır ve çocukların üzerine gelir. Bütün çocuklar kaçar ancak Dirse Han'ın oğlu kaçmaz. Oğlan, üzerine gelen azgın boğayı

yenip öldürür. Bu kahramanlık sonrasında ad almaya hak kazanır. Dirse Han oğlunun yapmış olduğu kahramanlık sonrasında bir toy düzenler. Bu toya Dede Korkut da çağrılır. Dede Korkut, boğayı öldürdüğü için oğlana Boğaç adını verir (Ergin, 2001: 24-25).

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyunda, Kam Püre'nin oğlu on altı yaşına kadar bir yiğitlik göstermemiştir. Kam Püre'nin İstanbul'a gönderdiği kervanı beş yüz kâfir basınca Kam Püre'nin oğlu, kervanı kâfirlerin elinden kurtarır. Bu kahramanlığı duyan Kam Püre, bir toy düzenleyerek Dede Korkut'u çağırır ve Dede Korkut, oğlana Bamsı Beyrek adını koyar (Ergin, 2001: 59-62).

Basat'ın Tepegözü öldürdüğü Boyda ise Oğuz'un üzerine gelen düşmandan kaçarken Aruz Koca'nın oğlu attan düşer. Bir aslan bulup oğlana büyütür. Oğuz tekrar yurduna dönünce aslan yatağından Aruz Koca'nın oğlunu bulurlar. Aruz Koca, oğlana evine getirir ve bir şenlik düzenler. Dede Korkut çağrılıp oğlana aslan yatağında büyüdüğü için Basat adı konulur (Ergin, 2001: 152).

Üç hikâyede yer alan kahramanlardan Boğaç ve Bamsı Beyrek göstermiş oldukları kahramanlıklar neticesinde ad almaya hak kazanmışken Basat ise bir kahramanlık olmasa da aslanların onu büyütmüş olması ad almasına sebep olmuştur. Boğaç ve Basat tabiata ait bir unsuru alt etmesiyle ad almaları mümkün olmuştur. Bamsı Beyrek ise düşmanları yenmesi sonucu ad almaya hak kazanmıştır. Hatta Kam Püre oğlunun yapmış olduğu kahramanlığı teyit etmek için bezirgânlara "Bre, benim oğlum baş mı kesti, kan mı döktü?" bezirgânlar da "Evet baş kesti, kan döktü, adam devirdi" derler. Tekrar Kam Püre, "Bre, bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?" dedi. Bezirgânlar "Evet sultanım, fazladır." dediler (Ergin, 2001: 61). Çünkü on altı yıl bir kahramanlık bekleyen baba oğluna ad koyamadığından muzdariptir. Bu kahramanlıklar sonrasında hikâyelerdeki oğlanlar için ad koyma toyu düzenlenmiştir. Bu toy neticesinde artık oğlanlar erişkinler topluluğunun bir üyesi olmuş ve kahraman sosyal bir kabul olarak ad almıştır. Ad verme işini, hem hüneri, hem de hünerin sonucunda ad ve diğer beylik unsurlarını hak ettiklerini onamak üzere Dede Korkut çağrılır. Çünkü Dede Korkut törenin temsilcisi konumundadır. Genç alpin töreye uygun olarak bir davranış sergilediğini tescil eder. Böylece genç alp Oğuz toplumuna katılmış, sosyolojik olarak varlığını ispat etmiş, beylik ve evlilik yapabileceğini ortaya koymuştur (Duymaz, 2005: 51-52).

6. Düşün Toyları

İlk avını veya ilk savaşını yaparak alplığını ortaya koyan kahraman, erişkin olmuş, ilk cinsel temasa veya toplumun onadığı şekliyle evliliğe hazır hâle gelmiştir.

Eski Türk kültüründe var olan ve günümüz Türk dünyasında da sıklıkla tertip edilen düşün toylarında büyük kalabalıklar bu birleşmede duydukları memnuniyetin ifadesi olarak bir araya gelirler. Düşün toyları ilk zamanlarda her ne kadar hükümdar ailesinin evlilik törenleri ile ilgili olsa da diğer toylardan farklı olarak her statüye sahip insanlar da düşün toyu tertip edebilir ve yine statülerine göre düşün katılanlara ziyafet verebilirler (Çelepi, 2017: 37).

Eski Türklerde düşün bir nevi birlik beraberliği sağlayan Türk insanını bir araya getiren bir toydur. Türk hayatının temelini oluşturan evlenme düşün yemeği ile başladılar. Günümüzde de düşün yemeği geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Toyların en

büyüğü düğün toyu olarak yapılırdı (Koçak, 2011: 151). Düğün, iki gencin evlendiği sırada yapılan büyük bir toydur. Toy etmek, düğün yapmak, eğlence tertiplemek, ziyafet vermek anlamına da gelmektedir. Düğün aşısı ve açları doyurma anlayışı da bütün Türklerin müşterek inançlarından biridir.

Dede Korkut Kitabı'nda düğün toylarına Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu ve Uşun Koca Oğlu Seyrek Boyu'nda rastlanılmaktadır. Özellikle Bamsı Beyrek hikâyesinde düğün sahneleri ayrıntılarıyla yer almaktadır. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde düğün toyu, küçük düğün ve büyük düğün ifadesiyle ikiye ayrılmaktadır. Küçük düğün ifadesiyle nişan merasimi, büyük düğün ifadesiyle de asıl düğün merasimi kastedilmektedir (Bakırcı, 2018: 15).

Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in evlenmesi Dede Korkut Kitabı'nda düğün merasiminin ilkidir. Burada, Dede Korkut Deli Karçar'ın isteklerini yerine getirince düğün hazırlıkları başlar. Düğün hazırlıklarından ilki gerdek çadırının kurulmasıdır. "Oğuz zamanında bir yiğit ki evlense ok atardı, oku nereye düşse orada gelin odası dikerdi. Beyrek Han da okunu attı, dibine gelin odasını dikti" (Ergin, 2001: 69). Ancak Bamsı Beyrek, o gece Bayburt Hisarı'nın beyi tarafından esir edilir. Aradan tam on altı yıl geçer. Yalancıoğlu Yaltacuk, Bamsı Beyrek'in ölüm haberini getirerek Banu Çiçek'le evlenmeye hak kazanır. Beyrek, Yaltacuk'la Banu Çiçek'in düğünlerinin yapıldığı gün Bayburt Hisarı Beyinin kızı tarafından evlenme şartıyla serbest bırakılır ve bir ozan kılığında düğüne gelir. Oğuzlarda düğün sırasında güveyinin yüzüğüne ok atma merasimi yapılmaktadır. Beyrek de güveyinin yüzüğüne ok atar ve yüzüğü ikiye ayırır. Bunun üzerine Kazan Bey; "Bre deli ozan benden ne dilersin, çadırılı otağ mı dilersin, kul hizmetçi mi dilersin, altın akçe mi dilersin, vereyim dedi. Beyrek der: Sultanım beni bıraksan da şölen yemeğinin yanına varsam, karnım açtır, doyursam dedi. Kazan der: Deli ozan devletini tepti, beyler bugünkü beyliğim bunun olsun, bırakın nereye giderse gitsin, neylerse eylesin dedi." (Ergin, 2001: 83). Beyrek buyruk üzerine düğün yemeğinin yapıldığı yere gelir ve düğün yemeklerini dağıtır. Bu durumdan anlaşıldığı gibi Oğuzlar düğün toyuna gelen misafirlere ikram için yemekler hazırladıkları görülmektedir. Özellikle düğünlerde yemek verilmesi Anadolu'da vazgeçilmez bir gelenektir. Hatta bazı yörelerde düğün yemeklerinin özel bir listesi vardır. O listedeki yemeklerin dışına çıkılmaz ve bazı yörelerimizde bu yemeklerin sırası bile vardır (Gönen, 2006: 69).

Hikâyelerde diğer bir düğün ise Kan Turalı ile Selcen Hatun arasında yapılan düğündür. Kan Turalı, çeşitli mücadelelerden sonra Oğuz'a varır. Babası oğlancığını gördü Allah'a şükürler eyledi. Oğlu ve geliniyle Kanglı Koca Oğuz'a girdi. Yeşil, alaca, güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Düğün etti. Kudretli Oğuz beylerini ağırladı. Altınlıca gölgeliğini dikip Kan Turalı gelin odasına girip muradına maksuduna erişti (Ergin, 2001: 142).

Dede Korkut Kitabı'nda düğün konusunun işlendiği başka bir hikâye de Uşun Koca Oğlu Seyrek Boyu'dur. Burada Uşun Koca'nın büyük oğlu Egrek, Alınca kalesinde esir düşer. Bu haber Seyrek'ten saklanır. Tesadüfen abisinin esir olduğunu öğrenen Seyrek, anasına durumu sorar ve gerçeği öğrenir. Kardeşini esirlikten kurtarmak için hareket eden Seyrek'i Salur Kazan'ın tavsiyesiyle evlendirmek isterler. "Acele düğün dernek ettiler. Attan aygır deveden erkek deve, koyundan koç kestiler. Oğlanı gelin odasına koydular." (Ergin, 2001: 182).

Her iki hikâyede de düğün toyunda attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirildiği ve gelen misafirlere ikram edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca düğüne katılan misafirlerin yiyip içtikten sonra çeşitli eğlenceler yaptıkları da görülmektedir. Bamsı Beyrek hikâyesinde dikkat çeken unsurlardan biri de düğünde davul ve zurnacıların varlığıdır. Zira Beyrek, kadınların eğlendiği yere geldiğinde davulcuları ve zurnacıları kovmuştur. Demek ki o günün düğünlerinde davul ve zurnanın olması bugün Anadolu'nun pek çok yöresinde düğünlerin vazgeçilmez unsuru davul ve zurnanın kökenlerinin nerelerde bulunduğunu göstermesi açısından da önemlidir. Anadolu'da düğünde çalınan müzik aletlerinin yöreden yöreye değişiklik gösterdiğini de belirtmekte yarar vardır (Bakırcı, 2018: 17-18).

Evlilikle ilgili toyların ana unsurları bakımından diğer toylardan pek farkı yoktur. Ancak düzenlenen toylardan evliliğin de han, töre ve halk tarafından tanınmış sosyal bir kurum olduğu sonucu çıkar. Dede Korkut'un bu düğünlerde çalıp söylemesi de evliliklerin onanması anlamını taşır (Duymaz, 2005: 54).

7. Yağma Toyları

Devlet yöneticilerinin halkın temel ihtiyaçlarını karşılama düşüncelerinden kaynaklı olarak yağma kültürü oluşmuştur. Yağma toyunda Oğuz töresine göre hanın yılda bir kez halkına malını yağmalatması söz konusudur. Bu törene aynı zamanda potlaç adı da verilmektedir.

Hükümdarın büyüklüğünü gösteren yağma toyları, Farsçaya han-ı yağma olarak geçmiş, Farsça şekli şeylan olan bu toy, Türkçeye şölen şeklinde geri dönmüştür. Divanü Lûgat'it-Türk'te ise yağma toyuna kençliyü adı verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut, bu kelimeyi "Hanların düğünlerinde veya bayramlarda otuz arşın yüksekliğinde ve minare gibi, yağma edilmek için yapılmış bir sofradır." şeklinde açıklamıştır (DLT, 1999: 438).

Potlaç ilkel kavimlere mahsus gayet ehemmiyetli bir âdettir. Bu kural bilhassa Kuzey Amerika'nın batı tarafında yaşayan kavimlerde bütünüyle yaşamaktadır. Bu kuralın aslı çok masraflı, muhteşem bir ziyafettir. Bu ziyafette misafirlerin yiyebileceklerinden çok fazla gıdalar, giyebileceklerinden çok fazla elbiseler ve bilhassa tepeler teşkil edecek kadar bakır kaplar, yorganlık deriler gibi çeşitli eşyalar yığılır. Davet sahibi, bütün bu şeylerin davetliler tarafından alınıp götürülmesini teklif eder (Gökalp, 2015: 81-82). Devlet yöneticilerinin bu törenlerin sonunda kendi mallarını yağmalatmaları önemli bir ayrıntıdır. Gücünü Tanrı'dan ve bu inancı paylaşan halktan alan yöneticiler, senenin belli dönemlerinde yapılan çeşitli törenlerin sonunda mallarını yağmalattırırlar. Bu yağma toyu aynı zamanda gösteriş ve meydan okumadır. Belirlenen alanda mallarını yığan hükümdar, törenin sonunda oradan hiçbir şey almadan ayrılır. Törene katılanlar, belirli düzen içerisinde malları alıp giderler. Türklerde hükümlerlik gereği sayılan ve devlette idari sorumluluk taşıyan herkesin katılması mecburi büyük resmi ziyafetler ve umumiyetle hakan sofrasının halka açık tutulması ve hatta yemeklerdeki sofranın takımlarının davetliler tarafından yağma edilmesi bunun sembolik belirtisidir (Kafesoğlu, 2015: 247).

Dede Korkut Kitabı'nda yağma toyuna en güzel örnek olacak hikâye, İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyreğin Öldüğü hikâyedir. Bu hikâye yağma geleneğinin ihlalini, bu yüzden İç Oğuz'un Taş Oğuz'a asi olmasını ve böylece çıkan iç kavgada Dede Korkut'un sempatik kahramanı Beyrek'in ölmesini işlenmektedir (Duymaz, 2005: 56).

“Üç Ok, Boz Ok bir araya gelse Kazan evini yağmalatırdı. Kazan tekrar evini yağmalattı. Amma Dış Oğuz beraber bulunmadı. Sadece İç Oğuz yağmaladı. Ne zaman Kazan evini yağmalatsa helallisinin elini tutar, dışarı çıkardı, ondan sonra yağma ederlerdi. Dış Oğuz beylerinin Aruz, Emen ve diğer beyler bunu işittiler, dediler ki bak bak, şimdiye kadar Kazan'ın evini beraber yağma ederdik, şimdi niçin beraber olmayalım dediler. Söz birliği ile bütün Dış Oğuz beyleri Kazan'a gelmediler, düşmanlık eylediler.” (Ergin, 2001: 205). şeklinde tasvir edilen yağma toyu, Salur Kazan tarafından yılda bir kez düzenlenmektedir.

Aslında yağma toyunu hanlar hanı Bayındır Han'ın vermesi gerekirken Salur Kazan vermiştir. Bayındır Han daha çok ikinci planda görülmektedir. Bir anlamda Bayındır Han'ın boy beyleri üzerindeki hükümranlılığı semboliktir. Bayındır Han, ara ara düzenlediği şöenler ve verdiği akın izinleriyle hikâyelerde ortaya çıkmaktadır. Onun yerini Oğuz alplarının başı sıfatıyla Beylerbeyi ve Bayındır Han'ın güveyisi Salur boyundan Salur Kazan almıştır. Salur Kazan, metinlerde bey, han, alplar başı gibi unvanlarla anılmaktadır (Bakırcı, 2017: 21).

Devleti temsil eden Kazan'ın mal ve serveti devletindir. Devlet baba, millet ise devletin sahibidir. Kazan, malını ve servetini devletin asıl sahibi olan halka yağma ettirerek adaleti sağlamak istemiştir. Ancak toya, İç Oğuz beyleri davet edilmiş Dış Oğuz beyleri davet edilmemiştir. Dış Oğuz beyleri davet edilmediği için Salur Kazan'a isyan etmişlerdir. Yağma toyuna davet edilmemek isyan sebebidir. Çünkü düşmandan elde edilen servetin veya ganimetin eşit olarak halka dağıtılması gereklidir. Salur Kazan, İç Oğuz'u davet edip Dış Oğuz'u davet etmeyerek törenin dışına çıkmıştır. Adı geçen boyda tarihin bilinmeyen dönemlerinden itibaren gerçekleştirilen bir geleneğin herhangi bir gerekçe gösterilmeden tarafların biri için bozulması düzenin değiştirilmesi sistemin işletilmemesi ve yeni bir yapıya geçiş sürecidir. Bu açıdan bakıldığında kendilerine verilmesi gereken hakkı aramak adına hareket eden Taş Oğuz Begleri bir hakkın geri alınması adına ya da bu hakkı kendilerinden alanlara karşı bir hak arama çabası içine girmişlerdir (Öncül, 2015: 216). Töre dışına çıkan Salur Kazan'a Dış Oğuz isyan etmiş önce Beyrek öldürülmüş, sonra da isyanın baş aktörü Kazan'ın dayısı Aruz öldürülmüştür. Tanrısal güce yani kuta sahip olan Salur Kazan, zenginliğini adaletli bir şekilde dağıtması gerekir. Ancak Kazan, bu adaleti sağlayamamış ve isyana sebep olmuştur. Kazan, yaptığı yanlışını anlasa da isyanı bastırmak ve İç Oğuz ile Dış Oğuz boyları arasındaki birliği tesis etmek için kan dökmek zorunda kalmıştır.

Sonuç

Türk hayatında toy vermek kutsal bir olaydır ve toyu veren kişinin de bu toyun karşılığında Tanrı tarafından ödüllendirileceği düşünülmüştür. Bu sebeple Oğuzlar arasında pek çok toy düzenlendiği görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı bağlamında Oğuzlar arasında düzenlenen toylar, Oğuz Türklerinin hayata ve tabiata bakış açısını, toplum devlet ilişkisini, sosyal değerlerini ve töresini yansıtan önemli kurumlar olduğu görülmektedir (Duymaz 2005: 58). Han toyları, akına çıkış ve akından dönüş toyları, hacet veya dilek toyları, ad verme toyu, ilk avdan dönüş toyları, düğün toyları, yağma toyu gibi toylar çeşitli sebeplere bağlı olarak düzenlenmektedir. Bu toylar çok zengin toylardır. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırılıp tepe gibi et yığılmak, göl gibi kırmızı sağılmak âdettendir. Yine bu

toylarda açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir ve borçlu borcundan kurtarılır. Bu toylara bütün boylar davet edilerek milletin birlik ve beraberliği sağlanmış olur. Han, malını ve servetini yağma ettirerek sosyal adaleti oluşturma çabasındadır. Toylarda ortaya konan ilkeler, paylaşımcı ve dayanışmacı bir toplum modeli oluşturma kaygısı taşımaktadır.

Sonuç olarak Oğuz kavimlerinde düzenlenen bu toylar, tarihten günümüze kadar Türk kültür evreni içerisinde toplumun birlik ve beraberliğini, dayanışma ruhunu, paylaşma çabasını, sevinç ve üzüntülerin ortak bilincini ortaya koyan önemli törenler olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

AKTAŞ, Şerif (2000), "Dede Korkut Hikâyelerinin Edebî Değeri ve Çağdaş Yorumu Üzerine", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara, s. 31-34.

AYVERDİ, İlhan (2008), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt III, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

BAKIRCI, Nedim (2016), "Dede Korkut Kitabı'nda Yer Alan Hayvanlar Üzerine", *Erciyes Dergisi*, 39 (461), s. 5-15.

BAKIRCI, Nedim (2017), "Dede Korkut Kitabı'nda Sosyal Hayat", *Erciyes Dergisi*, 40 (471), s. 20-24.

BAKIRCI, Nedim (2018), "Dede Korkut Kitabı'nda ve Halk Hikâyelerinde Evlilik", *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), s. 1-20.

ÇELEPİ, Mehmet Surur (2017), *Türk Kültür Evreninde Toy Denizli Örneği*, Konya: Kömen Yayınları.

DUYMAZ, Ali (2005), "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 2, Sayı 5, Bahar, s. 37-60.

ERGIN, Muharrem (2001), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Gökalp, Ziya (2015), *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

GÖKYAY, Orhan Şaik (2000), *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GÖNEN, Sinan (2006), "Dede Korkut Hikâyeleri'nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri", *Millî Folklor*, Bahar, Yıl 18, Sayı 69, s. 62-71.

KAFESOĞLU, İbrahim (2015), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kaşgarlı Mahmut (1999), *Divanü Lûgat'it-Türk*, Cilt III, (çev. Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KOÇAK, Kürşat (2011), *Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Törenleri (Tarih Öncesi Devirlerden Türklerin İslam Dini Medeniyetine Girişine Kadar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara.

ÖNCÜL, Kürşat (2015), "Siyasal Çatışma Kavramını Dede Korkut'taki Bir Hikâye Üzerinden Yeniden Okumak", *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu Tebliğler*, (haz. Fatih Yalçın-Kürşad Kara), Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, s. 213-218.

SAKAOĞLU, Saim (1998), ***Dede Korkut Kitabı*** (*İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar*), Cilt I, Konya: Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.

TDK (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BAHRÎ MEMLÛK HÛKÛMDARLARININ EĞLENCE VE ALIŞKANLIK UNSURU OLARAK ŞARAP

Dr. Arş. Gör.Tulay YÜREKLİ*

ÖZ

Orta Çağ Türk-İslâm devlet adamlarının eğlence meclislerinde, sofralarında alkollü içeceklerin özel ve önemli bir yeri olmuştur. Türkler farklı gıda maddelerinden çeşitli içkiler imal etmiştir. Alkollü içecekler arasında en çok şarap tercih edilmiştir. Şarabın geleneksel bir hüviyet kazanmasında eski İran geleneği etkili olmuştur. Gazneliler, Büyük Selçuklular, Zengiler ve Eyyûbiler bu geleneğin temsilciliğini üstlenmiştir. Ancak, İslâm'ın alkollü tahrim kaidesine bağlı kalanların tutumu bu geleneği dönem dönem kesintiye uğratmıştır. Bahrî Memlûk hükümdarları da bu konuda dönemin temayülüne uygun hareket etmiş, şaraba öncelik vermiştir. Bununla birlikte, kımız içme alışkanlıklarını da devam ettirmişlerdir. Söz konusu dönemde, alkol serbestisi ve yasağı, genellikle Memlûk hükümdarlarının bu hususla ilgili dinî yasağa sadakatleriyle paralel gitmiştir. Yasaklara, ağır cezalara rağmen, alkol tüketimi tamamen engellenememiştir.

Kahire'de şarap üretiminin merkezleri Hıristiyan yerleşim yerleridir. Bunların başında, günümüzde Kahire'nin halkın çoğunluğunu Hıristiyanların teşkil ettiği semtlerinden Şubra ve en-Nâsir Muhammed zamanında esirlerin meskeni haline dönüştürülen Hızanatu'l-bunûd gelmektedir. Şarabın yasak kılındığı dönemlerde bile, Müslüman-Hıristiyan ahali arasında yaşanan sıkıntılı dönemler ve birkaç devlet adamının alkol karşıtı şahsi girişimleri hariç, gayri Müslimlerin şarap üretimi ve tüketimi kısıtlanmamıştır.

Şarap imali ve ticareti, devlete mühim gelir sağlamıştır. İskenderiye şarap ticaretinin kilit noktasıdır. En-Nâsir Muhammed'in oğlu Melikü's-sâlihîmâdeddinEbû İsmail'in saltanat nâibi emir el-HâcÂl Melik'in şarap ticaretini yasaklaması, şehrin ekonomisini bozmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bahrî Memlûk, Büyük Selçuklu, Zengiler, Eyyûbiler, Şarap

WINE AS AN ELEMENT OF ENTERTAINMENT AND HABIT OF BAHRI MAMLUK RULERS ABSTRACT

Alcoholic beverages have a special and important place in the entertain mentassemblies and tables of medieval Turkish-Islamic statesmen. Turks made various alcoholic drinks from different food stuffs. Among the alcoholic beverages wine the most preferred. The ancient Iranian tradition has been instrumental in making wine a traditional identity. Ghaznavids, Great Seljuks, Zengid sand Ayyubids assumed there presentatives of this tradition. However, this tradition was interrupted from time to time due to the attitude of those who remained tied to the base of Islam that forbids alcohol. The rulers of Bahrî Mamlûk also acted in accordance with the tendency of the period and gave priority towine. However, they have also maintained the habit of kımız. In the period the free domand prohibition of alcohol generally came in linewiththeloyalty of the Mamluk rulers to the religious ban on this matter. Despite the prohibitions and heavy penalties, alcohol consumption has not been completely prevented.

*Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, tulayyurekli@yahoo.com, Orcid Id: 0000-0002-9264-9207

The centers of wine production in Cairoare Christian settlements. Shubra, where the majority of the population is Christians and Hizanatu'lbnūd, which was converted into there sidence of the prisoners during the time of en-Nâsir Muhammad, are the most famous among the secenters.

Even during the times when wine was banned, the production and consumption of non-Muslims was not restricted, except forthet roubing periods between the Muslim-Christian community and the personal attempts by a few statesmen against alcohol.

The wine production and trade provided significant income to the state. Alexandria was the key point in the wine trade. Because of the fact that Emir al-HâcÂl Melik who is naib al-saltana of en-Nasir Muhammad's son Meliku's-sâlihîmâdeddin Abu İsmail banned the wine trade, the economy of thecity broke.

Keywords: Bahrî Mamlûks, Great Seljuks, Zengids, Ayyubids, Wine.

GİRİŞ

Alkollü içki yapımı ve tüketimi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Alkollü içecekler dinsel âyinlerin, geleneksel törenlerin, eğlence meclislerinin önemli unsurlarından biri olup bu işlevini günümüze kadar sürdürmüştür. Alkollü içecek türleri, bu içeceklere yüklenen anlamlar, tüketimi ile ilgili pratikler toplumdan topluma değişiklik göstermiştir. Bu farklılığın temel nedeni, genel manada, din ve kültürdür. Bu bağlamda Türklerin alkollü içeceklerle ilişkisini de bu iki ana nokta belirlemiştir. İslâm öncesi Türk kültüründe alkollü içeceklere ilişkin bir kısıtlama yoktu. Türkler erken devirlerden itibaren bu türden içecekleri üretip tüketiyorlardı. Oğuz Destanı'nda Oğuz- Han'ın doğumunun anlatıldığı bölümde günümüz Türkçesiyle "Pişmemiş etler ister, aş, yemek ister oldu! Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu! (Ögel 1983:I:113;Kılıç ve Albayrak 2012: 709) ifadesi bunu açıkça göstermektedir.

Eski Türklerde içki, tüketilme sebebine bağlı olarak farklı anlamlar ihtiva etmiştir. Hakanların "en ince ayrıntılarına kadar düzenlenmiş içki âlemleri" hakanın nüfuz ve ününü yükselten bir tür âyîn hükmünde idi (İnalçık 2016: 73). Çeşitli törenler, kabuller sırasında ikram edilen içkiler, barışın, bağın, anlaşmanın, konukseverliğin göstergesi sayılmaktaydı. Nitekim, Kök Türk hükümdarı Tung Yabgu ile, 629'da, Isıkgöl yakınında Suyab (Balasagun) şehrinde karşılaşan Budist HuenCang, bölgede darı ve üzüm ziraatının yapıldığını, elçilerin kabulünde içkilerin verildiğini ve Han'ın sofrasında yiyeceklerin ve şarabın bulunduğunu kaydetmektedir (Turan 1969: 384).

1. Bahrî Memlûkler Dönemine Kadar Şarap

1.1. Gazneli, Karahanlı ve Büyük Selçuklu Hükümdarları ve Şarap

Köymen, Kaşgarlı Mahmud'un Divanına dayanarak Büyük Selçuklu çağında Türklerde içki meselesini ele almış ve değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelere göre Türklerin alkol içeren başlıca içecekleri, milli içki olarak telakki edilen "kıımız" dedikleri mayalanmış kısırak sütü idi. Kıımızın yanı sıra daha çok Çinliler tarafından üretilen "pirinç rakısı", darıdan "buhsun", buğdaydan "buğday içkisi", farklı maddelerden şarap (Köymen 2001: III: 432-434), ayrandan "ayran arağası" (Ögel 1978: V:29) elde ederler ve tüketirlerdi. Türkler İslâm dairesine girdikten sonra, ilerleyen zaman içinde kıımızın yerini yavaş yavaş şarap aldı. Türkler şaraba "bor", "çağır", "sücik (süçük)", "kıızıl sücük (süçük)" diyordu (Bozkurt: 2000: XX: 456). Bununla birlikte asıl şarap, "süçik (süçük)" ve İli havzası Türklerinin ise renginden ötürü "kıızıl süçük" dedikleri şaraptı. Şarap

yapıldıktan sonra soğutulur, tulumlarda veya söbü kaplarda saklanırdı. Türkler arasında, şarap tulumuna “tim” meyhaneciye “timci” denirdi (Köymen 2001: III: 432-434). Şarabın kıymetlisi, yüksek yerlerde yetiştirilen siyah üzümde elde edilen ve lezzetinin artması için bekletilendi. (Dede Korkut Kitabı:116, 128). Türk algısına göre şarap, sarhoşluk veren, gönülleri ferahlatan bir araçtı; “arı gönülde pas tutsa şarap açardı.”(Dede Korkut Kitabı:167).

İnalcık, Türk devlet ricalinin şarap içme geleneğine dikkat çekerek, mevzuyu eski İran geleneğinin tesiriyle açıklamaktadır. İnalcık'a göre, bu geleneğin temsilcisi İranlı bürokratların devlet bünyesinde ağırlığı ve eski İran topraklarına hükmedilmesi, Türk devlet ricalinin işret (içki-şarap ve sohbet) meclisini tesiri altına almış ve bu gelenek farklı Türk-İslâm hanedanlıkları tarafından asırlar boyu sürdürülmüştür. Orta Çağ Türk-İslâm hükümdarlarının, her zaman hazır bulunan işret meclislerinin olmazsa olmazları, eski Sâsânî geleneğinden gelen musiki, şiir ve şaraptı (İnalcık 2016: 8-9). Şarap meclislerinin edebe ilişkin bir takım kaideleri vardı. Nizâmülmülk bu kuralları Siyasetnâmesinde ayrı bir fasıla açarak kaydetmektedir. Bu kurallara göre, işret meclisi kurulduğu vakit kimlerin çağrılacağı önceden belirlenirdi. Özel işret meclisine gelmeye izin verilenlerin yanlarında, bir köle hariç, sâkî veya sūrahi getirmeleri katiyyen yasaktı (Nizâmülmülk 2009: 141).

Orta Çağ Türk-İslâm hükümdarlarının bu geleneğin tesiri altında ne ölçüde şarap veya içki tükettiklerini tespit etmek mümkündür. Bu noktada İranî geleneğin temsilcisi Sâmânîlerin halefleri Gazneli devlet ricalinden başlamak yerinde olacaktır. Devletin kurucusu Sâmânî sarayında yetişen Alptekin ve Sebüktekin'in şarap meclisleri mevcuttu (Nizâmülmülk 2009: 153). Sultan GazneliMahmud'un da meclisinde şarap eksik olmazdı (Nizâmülmülk 2009: 50 vd). Melik Mesud da, içki ve eğlenceyle meşgul olurdu (Bundârî 1999: LX).

Şarap içme geleneği Büyük Selçuklulara da sirayet etti. Tacüddeve Tutuş, kendini kaybedecek kadar şarap içerdi (İbnü'l Adîm 1982: 18). Kavurt da, “gece gündüz şarap içerdi öyle ki bu sebepten ötürü adı sanı kalmamıştı” (İbnü'l Esîr 1987: XI: 65-66).Kirman Selçuklularından Turan-şah'dan sonra gelen İranşahiçkiye, sefahate düşküdü (Turan 1969: 207). Selçuklu hükümdarları arasında dindar kişiliğiyle bilinen sultan Sancar da önceleri şarap içerken (Bundârî 1999: 241, 247), tövbe etmiş ve sarhoşluk verici maddeleri ülkesinde yasaklamıştı. Sultan, Hristiyan tebanın çok az olduğu İran'da dahi bunların tüketilmesini men etmişti. İran'da onun verdiği bir ihtisap menşûrunda muhtesibin görevleri sayıldıktan sonra, “fesâd ehlinin cezalandırılması, camiler ve mezarlıklar civarında içki ve fıskın menedilmesini, zimmileri tezlil eden kıyafetlerine (gıyâr) dikkat gösterilmesi, kadınların ilim ve vaaz meclisterinde erkeklerle karışık oturmaması” (Turan 1958: 36) hususları kesin hatlarla çizilmişti. Büyük Selçuklu ailesinin kadın üyelerinin bu türden alışkanlıklar edinmedikleri muhakkaktır. Bununla birlikte Bundârî, Berkıyaruk'un annesinin candar Gümüştekin'le yakınlaştığını ve birlikte şarap içerek vakit geçirdiklerini (Bundârî 1999: 85) yazmaktadır.

1.2. Zengiler ve Eyyûbîlerde Şarap

Büyük Selçukluların Orta Doğu'daki uzantılarının alkollü içeceklerle ilişkisi, dinî yasağa bağlılıkları nispetinde seyretmiştir. Artuklulardanİlgazi şarabı pek severdi; “şarap içmeye başladığında sarhoşluğu yirmi gün geçmezdi” (UsâmeİbnMunkız

2006:192). Zengiler Devleti'nin kurucusu Atabeg Zengi de şaraptan keyif alırdı (Bundârî 1999:188). Oğlu Atabeg Nureddin Mahmud, çok koyu bir dindar olduğu için, ordugâhında müzik ve samâ'a müsamaha göstermez ve şarap içmeğe müsaade etmezdi. Sürekli Kur'an okutur ve dinlerdi (İbnü'l Esîr 1987: XI: 322-324). Atabeg Nureddin Mahmud'un oğlu el-Melikü's-Salih de tıpkı babası gibi bu yasağa riayet etti. Hastalandığı sırada tabipler şarap içmesini tavsiye edince bu hususta din âlimlerinden cevaz almasına rağmen "Allah'a bana haram kıldığı şeyle kavuşmam" diyerek içmeyi reddetmişti (İbnü'l Esîr 1987: XI: 376-377). Zengiler döneminde Musul merkezde içki satan dükkânlar mevcuttu. Nureddin Mahmud tarafından bölgede şarap üretimi ve tüketimi tamamıyla yasaklandı ise de ölümünün ardından Seyfeddin Gazi b. Mevdud bu yasağı lağvederek şarabın üretilmesine ve tüketilmesine tekrar izin verdi. Fakat, halk 575/1179-1180 yılında şiddetli kuraklık sebebiyle yağmur duasına çıktığında alayın içinde bulunan Seyfeddin'e yalvararak içki satışına mani olmasını isteyince Seyfeddin bu isteği kabul etmiş ve bunun üzerine halk şehirde içki satılan evleri yağmalamıştı (İbnü'l Esîr 1987: XI: 359).

Eyyübî devletin kurucusu Selahaddin Eyyübî her ne kadar önceleri şarap içse de tövbe ederek (Gürbüz 2012: 47) tıpkı Nureddin Mahmud b. Zengi gibi haram olan şeylere izin vermedi. Mısır'da yönetimine geçince "mizr" (bir tür bira) denilen alkollü içecek üzerinden alınan vergiyi geçersiz kıldı ve mizri yasakladı (Makrîzî 1998: I: 298). 590/1193-1194'de Selahaddin'in oğlu Mısır hâkimi el-Melikü'l Aziz Osman döneminde, ülkede yaşanan ekonomik krizden ötürü bu yasak kaldırıldı, haşîş öğütme için bir değirmen kuruldu, şarapla dolu testiler açıkça insanların gözü önünde çarşılara taşındı, mizr imalatının yapıldığı buyût el-mizr korundu ve üzerine günlük 16 dinarlık ağır vergi konuldu. İki yıl sonra bu vergiler arttırılarak 12 bin dinara çıkarıldı. Fakat Ramazan ayında üzüm sıkımı arttığı için üzüm pahalandı ve şarap üretimi azaldı (Makrîzî 1998: I: 303; II: 376; Lewicka 2004: 60-61, 77). El-Aziz'in kendisi de şaraba müptela idi. İbnü'l Esîr'in kaydına göre, Dimaşk'ı kardeşi el-Efdal'den aldıktan (27 Recep 592/26 Haziran 1196) hemen sonra el-Efdal'e geri verecek kadar sarhoş olmuştu. (İbnü'l Esîr 1987: XII:104-106). El-Melikü'l-Efdal de el-Aziz gibi şaraba pek düşküdü. Şarap içmekten, şarkı dinlemekten zevk alırdı. Dimaşk'ageldiğinde (3 Ağustos 1194) bütün vaktini şarap ve şarkıyla geçiriyordu. Sonra bir gün bir anda tövbe ederek içkiyi terketmişti (İbn Vâsıl 1960: III: 40; Şeşen 2004: XIX: 62). Dimaşk Eyyübî hükümdarı Melikü'l Muazzam İsa b. I. Melik el-Âdil (ö. 624/1227) de içki konusunda sınır tanımıyordu. Sultan Mardinli meşhur tıp alimi İsmail b. İbrahim'den (ö. 637/1240) hurma şarabına fetva vermesini isteyecek kadar ileri gitmişti. Neyse ki İsmail b. İbrahim, bu isteği reddetmişti (Turan 1973: 223). Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Musa b. I.el-Meliki'l-Âdil Muhammed b. Eyyüb (ö. 635/1237) da son derece dindar bir hükümdar olmasına rağmen içkiye bağımlıydı (Kaya 2004: XIX: 65). Sultan II. Melik el-Âdil (ö.12 Şevval 645/9 Şubat 1248) de eğlenceye dalıyor, şarap içmekten adeta bitkin düşüyordu (Makrîzî 1936: I/II: 269). Hısnı Keyfa hâkimi, Necmeddin Eyyüb'un oğlu Turanşah da, kendisini içkiye, eğlenceye veriyor, sarhoş olunca ağlıyor, üzerindeki elbiseleri yırtıyor, Bahrî Memlûklerine hakaret edip köklerini kazıyacağını söylüyordu (Şeşen 2016:15). Meyyafarikin hâkimi II. el-Melikü'l Kâmil (642-658/1244-1260) ise, son derece dindar olup ülkesinde şarabı/içkiyi tamamen yasaklamıştı (Cahen 1953: 102).

Makrîzî, 644/1246-1247 senesinde el-Melikü's-Sâlih İmadüddin İsmail b. I.el-Meliki'l-Âdil Muhammed b. Eyyüb'un (ö. 648/1251) Harezmi kuvvetlerle iş birliği

yaparak Dimaşk kuşatmasından söz ederken şehirde müthiş bir pahalılık, kıtlık ve veba yaşanmasına rağmen şarap ve fıskın insanlar arasında tükenmediğini (Makrîzî 1936: I/II: 322) belirtir. Makrîzî'yi hayıflandıran bu kayıt, Eyyûbilerin son dönemlerinde, Dimaşk'ta alkol tüketiminde epeyce bir artışın olduğuna işaret etmektedir.

2. Bahrî Memlûk Hükümdarlarının Eğlence ve Alışkanlık Unsuru Olarak Şarap

Memlûk hükümdarları Türkistan'da edindikleri kırmızı içme geleneğini Mısır'a taşımıştır. Bunun yanı sıra şarap ta popüleritesini korumuştur. Memlûk devlet adamları, alkollü içeceklerin, dönem dönem içilmesi ve satılmasına izin vermiştir. Memlûk hükümdarlarının alkollü içecek alışkanlıkları, alkollü içki tüketimine gösterdikleri müsamaha ve bunun derecesi, alkole getirilen yasaklar, Memlûk dönemi tarihçileri tarafından kaydedilmiştir. Çalışmamızda temel kaynak olarak dayandığımız Makrîzî'nin es-Sulûk'u, yukarıda belirtilen hususların tespitinde bilgi vermektedir.

Arapça kaynaklarda şarap ve diğer alkollü içkileri ifade etmek için çoğunlukla "hamr" kelimesi kullanılmıştır. Metin akışından kelimenin Türkçe karşılığını kestirmek mümkün olsa da kimi yerlerde bu imkansızdır. Bu sebeple, muhtemel bir karışıklığın önüne geçmek için hamr kelimesi ile Türkçe karşılığını yan yana vermeyi uygun bulduk.

Memlûkler döneminde şarap üretimi çoğunlukla Hıristiyan ahalinin elindeydi. Şarap ticareti ve şarap üreticilerinden alınan vergi (cihedü'l-müfrede) yıllık bin dinar olup memâlikü's-sultaniyyenin (kapıkulu birlikleri) yem, kisve ve maaşlarını karşılayan divanu'l-müfrede'ye aktarılırdı (Makrîzî 1936: I/II: 373).

Memlûk hükümdarları arasında içkiyi/hamr ilk yasaklayan Memlûk hükümdarı Şeceretuddur'un kocası el-Melikü'l-Muiz İzzeddin Aybek'dir. Aybek, es-Salihiyye'deki medreselerde mezalim oturumu düzenlemiş ve hemen akabinde şarap/hamr ve cihetu'l-müfrede'yi yasaklamıştı (20 Şaban 648/ 17 Kasım 1250) (Makrîzî 1936: I/II: 373). Bu uygulama Aybek'in ölümünden sonra kalkmış görünmektedir. Aybek'in oğlu Ali'nin yaklaşık iki yıllık hâkimiyet döneminde bu yasağın ilga edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Ali'nin yerine geçen Sultan Kutuz'un (ö. 658/1260) şaraptan sakınıyor (Aynî 2010: I: 260) olması bu yasağın devam etmiş olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır. Fakat, Kutuz'un yerini alan Rükneddin Baybars'ın devlete büyük bir gelir getirmesine rağmen alkolü ülkede men etmesi ve çok kere bu yasağı yenilemesi, Aybek'ten sonra bu yasağın hükümsüz kılındığı ihtimalini güçlendirmektedir. Rükneddin Baybars Bundukdârî çok samimi bir Müslüman idi; gerek sıradan bir birey ve gerek hükümdar olarak, Şeriat hükümlerine çok dikkat ederdi (Köprülü 2001: II: 360). Bu sebeple, toplum ahlakına mugayir fiiliyatları önlemek amacıyla bir dizi tedbir getirdi. 662/1263-1264 yılında Şam'da iken Kahire'ye saltanat naibine büyütl el-mizr'ı (bira yapılan yerler) kaldırdığını ve vergisini geçersiz kıldığını yazdı (Makrîzî 1998: I: 304). 664/1266 senesi Ramazan Bayramı'nda "kimsenin içki içmemesini ya da bulundurmamasını aksi takdirde asılacaklarını" ilan etti (Makrîzî 1936: I/II: 546). 24 Zilhicce 664/26 Eylül 1266'da Dimaşk'ta iken içkiyi yasakladı, ülkenin tamamında oyun ve eğlence mekanlarını kapattı (Makrîzî 1936: I/II: 553). 665/1266-1267'da haşîş vergisinin, şarabın, munkiratın, müskirat evlerinin, meyhanelerin ve günahların Mısır'dan silinmesini emretti (Makrîzî 1998:I: 305). 666/1267-1268 yılında Trablus'dan Hımıs'a indiğinde içkinin ve munkiratın yasaklanması emrini verdi (Makrîzî

1936: I/II: 566). 9 Cemaziyelahir 666/ 25 Şubat 1268'de şarabın dökülmesini emretti, fuhuşu yasakladı ve fuhuş üzerinden alınan vergiyi kaldırdı (Makrîzî 1998: I: 305). 667/1268-1269'da "genelde fesad ehlinin oturduğu hanlar" yağmalandı, fesada yol açan kadınların tamamı tutuklanıp evleninceye kadar hapiste tutuldu. Fesada sebep olan erkekler ise sürüldü. Sultan ayrıca böyle yerlerden alınan vergiyi iptal etti ve ikta sahiplerine helal vergilerden gelir verdi (Makrîzî 1936: I/II: 578). 27 Zilhicce 669/6 Ağustos 1271'de şarap ve vergisini yasakladı ki bu vergi günde 100, senede 1000 dinara ulaşıyordu (Makrîzî 1936: I/II: 595; 1998: I: 305). Alınan önlemlere, konulan yasalara rağmen içki tüketimi aralıklarla gizli bir şekilde devam etti. Fakat sultan bu konuda tavizsizdi. Yasağı çiğneyenin cezası ölümdü. Nitekim 12 Recep 674/1 Ocak 1276'da Sadru'l-bâz olarak bilinen tavaşiŞucaeddinAnber'işarab içtiğinden dolayı Kal'atu'l-cebel'in altında astırdı (Makrîzî 1936: I/II: 624). Burada değinmek gerekir ki Baybars'ın, emirlerinin ve memlûklerin başlıca içeceği kırmız olup alkollü içecek sınıfında değerlendirilmiyordu. Nitekim Sultan Rebiülâhir 671/Ekim-Kasım 1272'de bir süre Dimaşk'ta kaldıktan sonra Mısır'a dönünce kırmız içmek için güzel bir meclis düzenlemiş, aksakallılar, emirler ve ileri gelen nedimler bu meclise katılmış, Bire'de Moğolları nasıl yendiklerini andıktan sonra kırmızlarını fon dip yapmışlardı (Baybars el-Mansurî 2016:67-68). Yine Bire'den döndükten sonra, emirlerinden İzzeddin Dimyatî'yi serbest bırakmış, onunla ve büyük emirlerle birlikte kırmız içmişti (Makrîzî 1936: I/II: 697). Sultan ölmeden hemen önce de, kırmız içmiş, böylelikle, "sevinci ve mutluluğu artmıştı"(Makrîzî 1936:I/II: 635).

El-Mansûr Seyfeddin Kalavun, Şevval 678/Şubat-Mart 1280'de birkaç günlüğüne şarabı serbest bıraktıktan hemen sonra şarapların dökülmesini emrederek şarap ve şarhoşluk veren her şeyi yasakladı (Makrîzî 1939: I/III: 668). El-Melikü'l-Eşref Selahaddin Halil b. Kalavun el-Elfî es-Salihi (ö. 693/1293) döneminde içkiye yeniden izin çıktı. Sultan Ramazan ayında dahi şarap içiyordu. Fakat daha sonra bu alışkanlığından vazgeçip içki ve afyonu yasakladı (Özaydın:1997: XV: 320). Sultan Laçin gençliğinde Dimaşk'ta ayanlarla içki ve eğlence meclisleri düzenlerdi. Eğlencede ve içkide aşırıya kaçınca, vezir Sencer eş-Şucâî, Kalavun'a durumu bildirmiş, bunun üzerine Kalavun, saltanat naibi Emir Toruntay'ın ağzıyla Laçin'i uyarıp tehdit etmişti. Laçin, saltanata geçince içki/hamr ve dine aykırı diğer işlerden vaz geçti (Makrîzî 1939: I/III: 861). En-Nâsır Nâsireddin Muhammed b. Kalavun, içkiden nefret eder, emirlerinden içenleri kendisinden uzaklaştırırdı (Makrîzî 1942: II/II: 534). Bununla birlikte en-Nasır Muhammed b. Kalavun'un ikinci saltanatı döneminin ilk yıllarında Kahire'de içki/hamr tüketimi ve fuhuşta bir artış yaşandı. Bu duruma dikkat çeken Makrîzî 702/1302-1303 senesinde bütün Mısır'da vuku bulan, Kahire ve diğer yerleri etkileyen şiddetli büyük depremle ilgili havadislerle giriş yaparken, depreme sebep olarak vasfı mümkün olmayacak derecede çok içki içilmesini ve fuhuşu ortaya sürmektedir (Makrîzî 1939: I/III: 942). En-Nasır Muhammed b. Kalavun'un ikinci saltanatı döneminde sultan üzerinde güçlü bir nüfuzu bulunan üstâdüddârı Emir Baybars el-Çaşnigir, sufilerin etkisi ve teşvikiyle gayri Müslim unsurlara karşı sert bir tavır takındı (Koprman 1992: V: 224). 702/1302-1303 yılında Mısır'da Hıristiyanların Şehid Bayramı'nı, yaşanan karışıklık ve ölümler nedeniyle yasakladı. Bu yasak, şarap ticaretine ve bunun üzerinden devlete aktarılan vergiye de sekte vurdu. Bu bayramda Hıristiyanlar Şubra'da toplanıyor, günlük 100 bin gümüş dirhemlik şarap satıyordu. Bir Hıristiyan bir günde 12 bin gümüş dirhemlik, senede de 120 bin dirhemlik şarap satışı

yapıyordu (Makrîzî 1939: I/III: 941-942; 1998: I: 199-200). Baybars el-Çaşnigir bununla yetinmeyip emir Salar ile birlikte dine aykırı diğer fiiliyatların önünü almak için bir takım girişimlerde bulundu. 706/1306-1307'de, el-Hâkimi diye bilinen ve Kahire'nin dışında bulunan haliçten, kadınlarla erkeklerin birlikte içki içtikleri ve karışıklığa sebep oldukları gerekçesiyle gemilerin geçmesine izin vermediler (Makrîzî 1941: II/I: 29). Baybars el-Çaşnigir tahta geçince, 709/1309-1310'da Dımaşk'a, Şam sahillerinde alınan şarap vergisinin iptal edildiğini, şarabın yasaklandığını bildirdi (Makrîzî 1941: III/I: 52). Aynı yıl Mısır'da da aynısını gerçekleştirmek istedi. Bunun için Burci emirlerden Seyfeddin Şeyha'yi görevlendirdi. Emir Seyfeddin derhal işe koyuldu. Kahire valisinden, valinin iki komutanından ve bekçilerden meyhaneleri sordu soruşturdu fakat cevap alamadı. Nihayetinde sıkı bir tahkikat yaptı; içki/hamr içen emirlerin, tüccarların ve katiplerin olduğu bir liste hazırladı, meyhaneleri tespit etti; meyhaneler yıkıldı, şarap imalatçısı Yahudi ve Hıristiyanların evleri yerle bir edildi, şarap içtiği bilinen emirlerin evleri tahrip edildi (Makrîzî 1941: II/I: 53-54).

En-Nâsır Muhammed b. Kalavun III. saltanatı döneminde alkol ve toplumun ahlakını bozacak diğer davranışlara karşı mücadele devam etti. Sultan 709/1309-1310'da bu iş için 32 emir görevlendirdi. Bunlar Kahire bölgesindeki meyhaneleri, sûku'l-hayl'ı yaktılar, şarkıcıları ve eğlence erbabını pek çok yerde vurdular (Makrîzî 1941: II/I: 77). Sultan bununla da yetinmedi ve içki içtiği tespit edilen emirleri ağır cezalara çarptırdı. Zilkade 717/Ocak Şubat 1318'de emir Akboğa el-Husna şarap içtiği gerekçesiyle yakalandı, dövüldü ve Dımaşk'a bir emirliğe gönderildi. Yine bu sebepten dolayı emirin haznedarı ikiye bölündü, ashabından bir grubun dili kesildi, bir grubun da gözlerine mil çekildi (Makrîzî 1941: II/I: 176). Muharrem 718/Mart-Nisan 1318'de adet olduğu üzere Hicaz'dan gelen kabiledeki mucerridlerin arasında, Sârim Ozbek el-Cermekî'nin bazı suçlarla ve şarap içmekle suçladıkları kişiler tutuklanıp İskenderiye'de hapsedildi (Makrîzî 1941: II/I:180). Sultan 721/1321-1322'de de memaliku's-sultaniyyeden Kerimüddin el-Kebire isyan edenler arasında şarap içen bir kişiyi ve gulamını sopayla dövdü (Makrîzî 1941: II/I: 229-230). Sultan, Ramazan 738/Mart-Nisan 1338'de de damadı Melik Timur el-Hicazi'nin memaliku's-sultaniyyeden memlûklerle eğlence erbabını alıp Nil Nehri'nde fuhuş işlediklerini duydu ve aynı gün Melik Timur ve onunla birlikte şarap içen 40 memlûku ve ashabını Şam taraflarına sürdü (Makrîzî 1941: II/II: 455). Şarap bağımlısı Melik Timur her gün 50 rıtl (litre) şarap içiyordu (Makrîzî 1958: II/III: 755).

Sultan Muhammed b. Kalavun'un emirlerinden Şam naibi Emir Tengiz de içki yasağı getirip Dımaşk ve amalinde şaraphaneleri kapattı. Buna uymayanları öldürttü (Makrîzî 1941: II/II: 510). Emir Tengiz bu hususta titizdi. Onun nezdinde alkol tüketimi affedilmez bir suç olduğundan 726/1325-1326 yılında Hısn-ı Keyfa'da es-Salih Saladdin'i öldüren (ö. 726) kardeşi el-Melikü'l Adil Muhiddin, Tengiz'e yazdığı mektubunda kardeşini öldürme nedeni olarak şarap içmesini ileri sürüyordu (Makrîzî 1941: II/I: 276-278).

Sultan Muhammed'in III. döneminde alkollü içecek yasağı bütün şiddetiyle sürdü. Devletin üst kademesinde bulunanlar bu yasağın en mühim takipçileri oldular. Ancak, bozuk şahsiyetleri bu önlemlerin tam manasıyla uygulanmasına olanak vermedi. 23 Ramazan 724/13 Eylül 1324'de Kahire valisi Emir Seyfeddin Kadadar şarabı yasakladı (Makrîzî 1941: II/I: 256). Kötülüğü ve halk üzerinde kurduğu baskı

nedeniyle sevilmeyen Kadadar 728/1327-1328 senesinde bu baskıyı iyice arttırdı; akşam vaktinden sonra sokağa çıkılmamasını, dışarıya çıkanlardan şarap kokusu gelirse tutuklanacaklarını ve sultan vechu'lbahri'de iken bir dükkânın bile açılmayacağı gibi bir takım kurallar koydu (Makrîzî 1941: II/I: 300-301). Kadadar'dan sonra gelen valilerden Nasıruddin Muhammed b. el-Muhsinî gece kılık değiştirip Kahire sokaklarında yürür, müzik sesi duyduğu, şarap kokusu aldığı eve zorla girer ve ev halkının durumuna göre onlardan bir şeyler alırdı. Bir süre sonra Nasıruddin Muhammed'in de eğlenceye daldığı ve şarap içtiği ortaya çıktı. Buna diğer yolsuzlukları da eklenince Nazıru'l has el-Neşû'nun aracılığıyla görevden alınıp mahkûm edildi (2 Şaban 734/8 Nisan 1334) (Makrîzî 1941: II/II: 372). Nazru'lhâs el-Neşû da ondan farklı değildi. Kumaz el-Neşû aç gözlülüğüne yenik düşüyor, daru'lfakihe'ye (meyve evi) Marsafa ve diğer yerlerden gelen üzümleri kendisi için Şubra'ya şarap yapımı için gönderiyordu. Bir süre sonra bu durum fark edilince el-Neşû bu suçlamadan kurtulmak için Şubra'daki yerin Emir Beştak'a ait olduğunu söyledi. Bunun üzerine sultanın emriyle Kahire valisi, Şubra'ya giderek 1202 adet şarap küpünü kırdı (Makrîzî 1941: II/II: 400, 401). Nihayetinde el-Neşû'nun çevirdiği oyunlar ortaya çıktı, kendisi ve akrabaları tutuklandı ve malları da müsadere edildi (740/1339-1340). Bu mallar arasında 40 bin büyük küp şarap mevcuttu (Makrîzî 1941: II/II: 482).

Kahire bölgesinde şarap imalatının ana noktaları Hıristiyan yerleşim yerleri idi. Sultan en-Nasır Muhammed döneminde bu yerleşim yerlerinin başında yukarıda sözüne ettiğimiz Şubra ve Hızanatu'l-bunud geliyordu. Bunlardan ikincisi, önceleri şehrin hapishanelerlendi. En-Nasır Muhammed b. KalavunKerek'ten dönünce Ermeni ve diğer esirleri burada iskân etmiş ve onlar için burada evler yaptırmıştı. Süreç içerisinde esirler çoğaldı ve burası eğlence mekânına dönüştü. Esirler sene de 32 bin küp şarap üretiyorlardı. "Emirlerin memlûkleri, ailesini terk eden evli-bekar kadınlar ve genç adamlar buraya sığınıyordu". Emir el-HâcÂl Melik Cevkendar bu durumu sultan en-Nasır Muhammed'e bildirdi ise sultan ondan esirleri rahat bırakmasını istedi (Makrîzî 1942: II/III: 640-641; 1998: II:199). En-Nasır Muhammed'den sonra yerine geçen oğlu el-Melikü's-salihîmadeddin Ebu İsmail döneminde halk Hızanatu'l-bunud'daki meyhaneleri yağmaladı, Frenk kadınlara saldırdı ve şarap testilerini kırdı. (27 Safer 743/1 Ağustos 1342) (Makrîzî 1958: II/III: 622). Nihayetinde sultanın saltanat naibi Emir Âl Hac 744/1343-1344'de burayı yıktırdı ve ardından kadınlarla ve oyunlarla ilgili bazı yasaklar getirdi (Makrîzî 1958: II/III: 640-641; 1998: II: 200). Emir el-Hac Âl Melik, Kahire valisinden haram işleri ve içkiyi yasaklamasını, fesad ehlini getirmesini istedi. Bunun üzerine Kahire ve Mısır'da kim bir sarhoşu yanında bir testi şarapla getirirse hilat giydirileceği duyuruldu. Halk Kahire sokaklarında adeta ava çıktı. Halk, emirlerin memlûklerini yakalayıp getiriyordu. Hıristiyan yerleşkesi Şubra'daki evler arandı, şarap içenler tutuklanıp üzerlerine şarap dökülerek teşhir edildi. Satın alınan üzüme de kilo sınırlaması konuldu. Kantarla üzüm alanların tutuklanacağı ilan edildi. Evlerden ve gemilerden bütün şaraplar toplatıldı (Makrîzî 1958: II/III: 646; Zengin 2018b: 250). El-Hâc bunlarla kalmayıp Frenklerin İskenderiye'ye şarap taşımalarını yasakladı. Bu tüccarlardan biri yılda yaklaşık 40 bin dinar elde ediyordu. Bu yasak kentin ekonomik durumunu bozdu. Sultan naibini bu işten alı koyuncaya kadar bu uygulama yürürlükte kaldı (Makrîzî 1958: II/III: 647). İskenderiye şarap ticaretinden epey kar elde ediyordu. Örneğin, 740 /1339-1340 yılında Suguru el-İskenderiyye'de

görevden el çektirilen Baybars el-Camedar el-Rükni senede yalnızca şaraptan 30 bin dinar gibi epeyce yüksek bir meblağ kazanıyordu (Makrîzî 1941: II/II: 487).

Sultan Muhammed'den sonra yerine geçen oğlu el-Melik el-Mansûr Seyfeddin Ebû Bekir (7 Haziran 1341-6 Ağustos 1341), eğlenceye ve şaraba çok düşküdü. Emir Kavsûn ve diğer bazı emirler sırf bu yüzden sultanı tahttan indirdi (Makrîzî 1958: II/III: 567 vd.) Sultan en-Nasır Muhammed'in oğullarından Ahmed (Makrîzî 1958: II/III: 573; Zengin 2018a: 265-266) ve el- Melikü'l Şaban şarap ve eğlencede oldukça ileri gittiler. Şaban, Kahire civarında küçük bir belde olan Seryakus'a (Yakut 1977: III:218) gezintiye çıkar, memaliku's-sultaniyyeden emirlerle içmekten bitkin düşerdi. "Seryakus adeta meyhane olmuştu" (Makrîzî 1958: II/III: 689). Sultanın yalnızca kendisi değil haremindeki kadınlar da içerdi. Haremi gezintiye çıktığında yanlarında 30 bin dirhemlik küp şarap götürürdü (Makrîzî 1958: II/III: 713). Sultan el-Melik en-Nasır Hasan b. Muhammed b. Kalavun kardeşlerinin aksine şaraba el sürmezdi (Makrîzî 1970: III/I: 62).

Sonuç,

Eski İran işret geleneğinin önemli unsurlarında olan şarap, Orta Çağ'da en çok rağbet gören içki olmuştur. Kimi devlet adamları şaraba müptela iken kimileri de bu türden içeceklerin imaline ve alım-satımına izin vermemiştir. Bunu, temelde, devlet adamlarının bu husustaki dinsel yasağa sadakatleri belirlemiştir.

Bahrî Memlûklerde alkole karşı ciddi yasaklar koyup uygulayan Sultan Baybars el-Bundukdari'dir. Baybars el-Çaşnigir ve en-Nasır Muhammed de ciddi yaptırımlar getirmiştir. Her üç hükümdar döneminde alınan önlemler, denetlemeler ve cezalar toplum düzenini bozan din dışı hal ve hareketlerin sıkı bir şekilde denetlendiğini izah etmektedir. Bütün baskılara, kurallara, cezalara karşın az ya da çok alkol tüketimi gizli saklı sürmüştür.

En-Nasır Muhammed'in oğulları döneminde alkol yasağı rafa kaldırılmıştır.

Bahrî Memlûkler, kımızı Mısır'a taşımıştır. Fakat kımız içimi memlûklerle sınırlı kalmıştır.

İçki üretimi Kahire'de Hıristiyan bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu yerlerin başında Şubra ve Hızanatu'l-bunûd gelmektedir. Hıristiyan ahali içki üretiminde birkaç hadise haricinde serbest bırakılmıştır.

Şarap üretimi ve üzerinden alınan vergi devlete büyük gelir getirmiştir. İskenderiye'nin şarap ticaretinde mühim bir yeri vardır.

KAYNAKLAR

AYNÎ, (2010), **Ikdu'ICumân, (Asru Selâtini Memâlik)**, I, Tahkik: Muhammed MuhammedEmîn, Kahire: Dâru'lvesâikaymiyye.

BAYBARS EL-MANSURÎ, (2016), **Et-Tuhfetul-Mulûkiyyefi'd-Devleti't-Turkiyye**, (Çev:Hüseyin Polat), Ankara: TTK.

BOZKURT, Nebi, (2000), "İçki", **TDVİA**, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı: C. XXI: s. 455-456.

BUNDÂRÎ (1999), **Zubdetu'n-Nusra ve Nuhbetu'l-Usra, Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, (Çev: KıvameddinBurslan), Ankara: TTK.

CAHEN, C., (1953), " XIII. Asır Ortalarında Cezire", Çev: Neşet Çağatay, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. IV: s. 93-106.

Dede Korkut Kitabı, (Yayınlayan ve Çeviren: Muharrem ERGİN), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

GÜRBÜZ, Osman, (2012), "İktidara Uzanan Yolda Eyyübî Ailesinin Serüveni", **TAED**, S.48: 387-405.

İBNÜ'L ESÎR (1987), **el-Kamil fi't-Tarih, Büyük İslâm Tarihi**, XI, (Çev: Abdülkerim Özaydın), İstanbul: Bahar Yayınları.

İBN VÂSİL, (1960), **Muferricu'l-Kurûb**, III, (Tahkik: CemaleddinŞeyyal), Kahire.

İNALCIK, Halil, (2016), **Has-Bağçede 'AysuTarab**, İstanbul: İşbankası Yayınları.

KAYA, Önder, (2004), "el-Melikü'l-Eşref, Mûsâ", **TDVİA**, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı: C. XIX: s.65-66.

KILIÇ, Sami, ALBAYRAK, Ali, (2012), "İslamiyetten Önce Türklerde Yiyecek ve İçecekler", **TurkishStudies**, Volume 7/2 Spring: p.707-716

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, (1992), "Baybars II", **TDVİA**, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, Cilt.V: s. 224.

KÖPRÜLÜ, Fuat, (2001), "Baybars I", **İA**, Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri: C.II: s.357-363.

KÖYMEN, Mehmet Altay, (2001), **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III -Alp Arslan ve Zamanı-**, Ankara: TTK.

LEWICKA, Paulina B., (2004), "AlcoholanditsConsumption in MedievalCairoTheStory of a Habit", **StudiaArabistyczne i Islamistyczne**, s.12: 55-97.

MAKRÎZÎ (1998), **El-Mevâizve'l-İtibâr**, I, (Tahkik: Muhammed Zeynuhum ve Medîha Eş-Şarkâvî), Kahire: MektebetuMabûla..

MAKRÎZÎ, (1936), **Kitâb es-Sulûk**, I/II, (Neşreden: Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire: Dâru'lkütub el-Mısıryye.

(1939), I/III, Kahire: Matbaatu'lçenne.

(1958), II/III, Kahire: Matbaatulçenne.

(1941), II/I-II, Kahire: Matbaatulçenne.

(1970), III/I, (Tahkik Saîd Abdulfettah 'Âşûr), Kahire: MatbaatuDaru'lKutub.

NİZÂMULMULK, (2009), **Siyâsetnâme**, (Çev. Mehmet Taha Ayar), İstanbul: Türkiye İşbankası Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin, (1978), **Türk Kültür Tarihine Giriş**, V, Ankara: Kültür Bakanlığı.

ÖGEL, Bahaeddin, (1993), **Türk Mitolojisi**, I, Ankara: TTK.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, (1997), "Halîl b. Kalavun", **TDVİA**, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı, C. XV: s.319-320.

SEVİM, Ali (Çeviren), (1982), **İbnü'l Adîm, Biyografilerle Selçuklular Tarihi İbnü'l Adîm Bugyetütaleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)**, Ankara: TTK.

ŞEŞEN, Ramazan, (2016), **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, İstanbul:Yeditepe Yayınevi.

ŞEŞEN, Ramazan,(2004), "el-Melikü'l-Efdal, Ali", **TDVİA**, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı: C. XIX: s. 62-63.

TURAN Osman, (1969), **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.

TURAN, Osman, (1973), **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul:Turan Neşriyat Yurdu.

TURAN, Osman, (1958), **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**, Ankara: TTK.

USÂME İBN MUNKIZ (2006), **Kitâbu'İltibâr**, İbnMunkız Haçlılara Karşı, Çev. Selahattin Hacıoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

YAKUT ,(1977), **Mucemu'l Buldan**, III, Beyrut: Daru Sâdır.

ZENGİN, Murat, (2018a) "Melikü'n-nâsırŞihâbuddinAhmed ve Melikü's-sâlihİsmâil Dönemlerinde Memlûk Türk Devleti: İki Kardeş Tek Devlet (19 Mart 1342-4 Ağustos 1345)", **TAD**, C. 37/ S. 64: s. 227-260.

ZENGİN, Murat, (2018b), "Melikü'l-MansûrEbîBekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat)", **HistoryStudies**, Volume 10 Issue 3: p. 257-270.

**SAĞALTMA OCAKLARININ TİPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME: KAYSERİ
ÖRNEĞİ**

Doç. Dr. Recep TEK*

ÖZ

İslamiyet'ten önce Türk toplum yaşamında önemli bir mevki işgal eden ve çeşitli vazifeleri üzerlerinde barındıran şamanlar/kamlar, toplumun sağaltıcısı rolünü de üstlenmişlerdir ve bu, onların en önemli görevlerindedir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkan içtimai iş bölümü neticesinde kamlar/şamanlar hekimlik görevlerini çeşitli isimlerle anılan kimselere bırakmışlardır. Bunlar içerisinde en dikkati çekenler ise ocak ve izinli olarak bilinen halk hekimleridir. "İnsan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi" olarak tanımlanan tipoloji kavramı, olaylar ve olgular hakkında teorik açıklamalar geliştirebilmek ve analitik karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla kullanılan bir araştırma ve açıklama yöntemidir. Folklorda tipoloji ise toplumların aynı ya da benzer olan kültürel mirasının karşılaştırılıp araştırılması olarak ifade edilmektedir. Tipolojik çalışmalarla karşılaştırılanların kendi aralarında sınıflandırılıp yorumlanması ve milli kültür içerisindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Tip ve tipoloji kavramları çerçevesinde Anadolu sağaltma ocaklarına umumi manada bakıldığında bunların belirli ortak vasıflar taşıdıkları görülmektedir. Ocaklı vasfını kazanma, el alma ve el verme biçimleri, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, tedavi ettikleri rahatsızlıklar, tedavi yöntem ve şekilleri, tedaviler esnasında dikkat edilen hususlar, kullanılan araç ve gereçler, tedavinin yeri ve zamanı gibi hususlar, onların ortak noktaları olarak ifade edilebilir. Bu müşterek noktalar içerisinde yöreye ve ocağa göre ufak tefek farklılıklar görülebilmekle birlikte sıralanan bu gibi hususlar ile Anadolu coğrafyasının farklı yerlerinde karşılaşılan tedavi vazifesini üstlenmiş ocakların bir tip özelliği taşıdıkları ifade edilebilir. Makalede, Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden olan Kayseri'de saha çalışması neticesinde görüşülen 63 ocağın verdiği bilgiler, on beş başlık altında değerlendirilerek Kayseri sağaltma ocaklarının tipolojisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk hekimliği, Kam/şaman, Tip, Tipoloji, Kayseri, Sağaltma ocakları

AN ESSAY ON THE TYPOLOGY OF HEALING CENTRESKAYSERİ SAMPLE

ABSTRACT

Occupying a paramount part in the pre-Islamic Turkish life and undertaking several roles, shamans also took over the role of healing people, which was their most important responsibility. With the adoption of Islam, they handed this job down, as part of the newly-arose practices to individuals called different labels. The most eye-catching of them is folk healers. Defined as 'the means to detect and distinguish between types of individuals', the notion of typology is a method of investigation and explanation employed to come up with theoretical clarifications about events and incidents, and make comparisons. Typology in folklore, on the other hand, refers to the research and comparison of the same or similar heritage. Those who are compared through typological works are aimed to be internally classified, evaluated and located at the centre of the national culture. Within the concepts of the type and typology, it is evident that healing centres throughout Anatolia had certain common qualities when looked from a general perspective. Acquiring the quality of a healer, the way healers handed down and took over the qualities, gender, age, education, diseases they cured, medicinal methods, materials used, the place and time of the healing practices are of their common qualities. In

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, tekrecep@hotmail.com, Orcid Id: 0000-0002-5169-6293

addition to subtle differences in these common features, the healing powers in the different parts of Anatolia can be asserted to have similar peculiarities. In the article, the data of 63 healing centres interviewed within the concept of sample study in Kayseri are to be evaluated under fifteen titles and the typology of the healing centres is to be explained.

Keywords: folk physicians, shamans, type, typology, Kayseri, healing centres

Giriş

İnsanoğlunun Tanrı'nın kendisine bahşettiği en değerli hazinesi olan sağlığını korumak ve bozulan sağlığını tekrardan eski durumuna kavuşturmak için verdiği mücadele, halk hekimliği uygulamalarını ve bu uygulamaları tatbik eden halk hekimlerini doğurmuştur. İslamiyet'ten önce Türk toplum yaşamında önemli bir mevki işgal eden ve çeşitli vazifeleri üzerlerinde barındıran¹ şamanlar/kamlar, toplumun sağaltıcısı rolünü de üstlenmişlerdir ve bu, onların en önemli görevlerindedir. Halkın sağaltıcısı konumunda olan kamlar/şamanlar, hastalıkların görünmeyen tabiatüstü güçlerle ilişkisi olduğunu düşünmüşler ve bunlardan kaynaklı çeşitli durumların hastalık sebebi olduğuna inanmışlardır.²

Şamanlar/kamlar, hastalarını tedavi etmek için birtakım ayinler gerçekleştirmişlerdir. Bu ayinlerde, şaman/kam, kötü ruhun/ruhların kişinin bedenine girip onun ruhunu esir alması ya da ruhunu kovmasıyla hastalanan kişiyi tedavi etmek için evvela trans hâline geçip yardımcı ruhlarını³ çağırmış, onların yardımıyla hastalığın sebebini ve kişinin ruhunun bedeni neden terk ettiğini bulmaya çalışmıştır. Yardımcı ruhları sayesinde hastalığın sebebini, kötü ruhun/ruhların vücutta nerede bulunduğunu ve bedenden kaçan ruhun nereye gittiğini öğrenen şaman, kötü ruh/ruhlarla savaştığını temsilen dans etmiş, titremiş, boğuşma taklidi yapmıştır. Sonunda hastanın ruhunu alarak yeniden kişinin bedenine sokmuştur⁴(Kaya 2001: 212-213). Şaman/kam, ayini esnasında hastasını tedavi etmek için çeşitli yöntemlerden yararlanmış⁵, sağaltma töreninde yaptığı yolculuğu, yolculuğu esnasında karşılaştığı engelleri ve tehlikeleri, yardımcı ruhları vasıtasıyla bunları nasıl ortadan kaldırdığını, Tanrıların, şaman atalarının ve koruyucu ruhların adlarını, niteliklerini vb. içeren birtakım dualar, ilahiler söylemiştir (Örnek 1995: 59).

İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkan içtimai iş bölümü neticesinde kamlar/şamanlar hekimlik görevlerini emci, otaçı, efsuncu, üfürükçü, orumçu, alçı, kırık-çıkıkçı, ebe, hoca, şeyh, abdal, cindar, seççi, sülükçü gibi isimlerle anılan ve tedavi uygulamalarında İslamî öğelerden yararlanan kimselere bırakmışlardır.⁶ Bunlar

¹ Şamanların/kamların toplum içerisinde yüklendikleri bu vazifeler için bkz. Örnek 1995: 54; Kafesoğlu 1998: 301; Köprülü 1999: 57-58; Eliade 1999: 26-27, 213-214; Güngör 2002: 326; Çıblak 2005: 209; Günay; Güngör 2015: 106; Bayat 2006: 23.

² Doğaüstü güçlerden kaynaklı hastalık sebepleri için bkz. Türkoğlu 1968: 34; Yoder 1975: 28; Ocak 1983: 101; İnan 1986: 75-76; Anadol 1988: 105; Şar 1989: 222; İnan 1998a: 423-427; Eliade 1999: 247; Roux 2002: 65; Eliade 2002: 74-75; Frazer 2004: 150; Çıblak 2005: 209; Bayat 2006: 258.

³ Bu yardımcı ruhlar için bkz. Güngör 2002: 326.

⁴ Bu ayinlerle ilgili olarak ayrıca bkz. Örnek 1995: 55; Eliade 1999: 261-264; Bayat 2006: 263.

⁵ Emme, hastalığı canlı bir varlığa ya da cansız bir nesneye göçürme, ateş ve yıldırımdan yararlanma, cinli hastaların yüzüne üfleme ve tokmakla vurma, masaj yapma ya da vücuttan kan alma, onların sağaltma esnasında başvurdukları yöntemlerdendir. Bu yöntemler hakkında geniş bilgi için bkz. Strauss 1983: 63-64; Bayat 2006: 254-269; Bayat 2010: 110-112.

⁶ Halk hekimliği ile ilgili bu ve diğer terimlerle ilgili olarak bkz. Tek 2018: 9-16; Öger; Gönel 2011; 235.

içerisinde en dikkat çekenler ise ocak ve izinli olarak bilinen halk hekimleridir. Ocaklar, sağaltma gücünü kan bağı, el alma, rüya gibi yollarla kazanan, daha çok dinsel büyüsel yöntemleri kullanarak bir veya birden çok hastalığı tedavi etme gücüne ve yetisine sahip kişilerdir (Tek 2018: 99).

Eskisi kadar yaygın olmasa da günümüzde sınırlı bir çevrede bilinen ve bu çevrede tedavi uygulamalarını devam ettiren ocaklar, İslamiyet'ten önceki Türk toplum yaşamında sağaltıcı yönüyle de ön plana çıkmış olan şamanlardan/kamlardan pek çok izler taşımakta⁷ ve bu yönleriyle onlar, şamanların/kamların İslamî bir kimliğe bürünmüş tipleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kökeni asırlar öncesine dayanan Türk kültürünün devamlılığını göstermesi açısından da çok önemlidir.

Küreselleşmenin karşısında milletlerin kültürlerini devam ettirip gelecek kuşaklara aktarması gerektiğini düşünen UNESCO, aldığı kararlar ve uygulamaya koyduğu sözleşmeler ile halk hekimlerini ve halk hekimliği uygulamalarını "Somut Olmayan Kültürel Miras"ın beş alanından biri içerisinde değerlendirmiş, yine bu bağlamda halk hekimlerini "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak kabul etmiştir (Oğuz 2009: 96-133).

1. Tip, Tipoloji Kavramları ve Sağaltma Ocakları

Tip kavramı TDK Türkçe sözlükte, "Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek." (TDK Türkçe Sözlük 2005: 1983) şeklinde tanımlanmaktadır. Edebiyat sahasında olay odaklı edebî eserlerde karşımıza çıkan "tip" kavramı, eserlerin ana unsurunu teşkil eder. Vak'aya dayanan edebî eserlerde hadiseler tip etrafında döner, olaylar tip tarafında gerçekleştirilir ve eserdeki önemli olaylar ve duygular tipe bağlanır (Kaplan 1996: 5). M. Kaplan, aynı devirde yazılan farklı eserlerde görülebilen ve tip adı verilen bu basit ve sabit karakterli kişilerin, dönemin toplumunun sahip olduğu değerleri temsil ettiğini belirtir. Ona göre edebî eserlerin anahtarı vazifesi gören tipler vasıtasıyla edebî eserin ait olduğu toplumun ve dönemin sosyal şartları, düşünce yapısı ve örf ve âdetleri daha kolay bir şekilde anlaşılır (Kaplan 1996: 5-6). Zira eserin müellifi, toplumun ve dönemin sosyal, siyasal, kültürel, dinî yaşayışını ve algısını, hayat felsefesini, dünya görüşünü, ideallerini, inanışlarını, vücuda getirdiği tipte toplamış, onun aracılığıyla bunları dile getirmiş ve müşahhaslaştırmıştır.

Tipler devirlere göre değişmekle beraber aynı zamanda bir devamlılık da gösterir (Kaplan 1996: 6). Kültürel süreç içerisinde yaşatılan, varlığı devam ettirilen tipler, yaşadığı, dönemin şartlarına uyum sağlayacak, ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde yeniden revize edilip değişip dönüştürülerek yeni bir formda yaşatılmıştır.

"İnsan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi" (TDK Türkçe Sözlük 2005: 1983) olarak tanımlanan tipoloji kavramı ise olaylar ve olgular hakkında teorik açıklamalar geliştirebilmek ve analitik karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla kullanılan bir araştırmave açıklama yöntemidir (Kirman 2003: 34). Bu yöntemle, çevrede gözlemlenen nesnelere, davranış biçimleri, gruplar ve kültürel değerler, içlerinden soyut örnekler ve tipler seçilerek sınıflandırılır (Kirman 2003: 34).

⁷ Eski Türk kültürünün sağaltma ocaklarındaki izleri ile ilgili olarak bkz. Tek 2018: 108.

Tipoloji, ideal tipler meydana getirir ve bu bağlamda tipoloji iki ya da daha fazla ideal tipin birleşmesinden oluşur (Kılıç 2009: 39). Kùltürler arasındaki farklılıklar ise her toplumun yarattığı ideal tipin farklı olmasına neden olur. Ancak toplumların bazı tipleri tamamen milli bir nitelik taşıırken bazı karakterlerin tip özellikleri ise evrenseldir (Ekici 2000: 123). Daha çok sosyoloji alanında kullanılan tipolojik yaklaşım, araştırmacının amacı doğrultusunda ona çeşitli hususlarda çıkarımlar yapmasına imkân sağlar (Yavuz 2014: 100).

Folklor çalışmaları açısından tipoloji yöntemine bakıldığında Şakir İbrayev onun folklorun doğasına en uygun yöntem olduğunu belirtir ve bunun da folklorun dinamik bir yapıya sahip olmasından kaynaklandığını ifade eder (İbrayev 1998: 46). Asırlar boyu insanların ihtiyaçlarına cevap veren folklor ürünlerinin çeşitli değişim ve dönüşümler geçirerek günümüze kadar gelmesi bunda etkilidir. İbrayev'e göre folklorlarda tipoloji, toplumların aynı ya da benzer olan kültürel mirasının karşılaştırılıp araştırılmasıdır. Tipolojik çalışmalarla karşılaştırılanların kendi aralarında sınıflandırılıp yorumlanması ve milli kültür içerisindeki yerinin belirlenmesi gerekir (İbrayev 1998: 7).

Tip ve tipoloji kavramları çerçevesinde Anadolu sağıltma ocaklarına umumi manada bakıldığında bunların belirli ortak vasıflar taşıdıkları görölmektedir. Ocaklı vasfını kazanma, el alma ve el verme biçimleri, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, tedavi ettikleri rahatsızlıklar, tedavi yöntem ve şekilleri, tedaviler esnasında dikkat edilen şeyler, kullanılan araç ve gereçler, tedavinin yeri ve zamanı gibi hususlar onların ortak noktaları olarak ifade edilebilir. Bu müşterek noktalar içerisinde yöreye ve ocağına göre ufak tefek farklılıklar görölebilecektir ve bu da doğal bir durumdur. Sıralanan bu gibi hususlar ile Anadolu coğrafyasının farklı yerlerinde karşılaşılan tedavi vazifesini üstlenmiş ocakların bir tip özelliğı taşıdıkları ifade edilebilir.

Sosyal şartlar dolayısıyla geçmişte toplumun tamamı tarafından, günümüzde ise kabul ve değer gördüğü bireyler topluluğı arasında "ideal bir tip" olarak karşımıza çıkan sağıltma ocakları, sahip oldukları değerler ve taşıdıkları vasıflar ile bir tip özelliğı göstermektedirler.

Giriş bölümünde de değinildiğı gibi İslamiyet'ten önce Türkler arasında mühim bir yer işgal eden şaman/kam tipinin vazifelerinden biri olan tedavi görevini İslamiyet'ten sonra üstlenen tipler arasında en önemlisi şüphesiz ki ocak tipidir. İslamiyet'in Türkler arasında kabulünden sonra şaman/kam tipinin ayrılmaya uğramasıyla ortaya çıkan tipler arasında yer alan ocak tipi, Türk kültürünün devamlılığını ve mevcut tiplerin dönemin dinî ve sosyal şartlarına, devrinin ihtiyaçlarına göre kendisini nasıl yenileyip değişip dönüştürerek günümüze kadar geldiğini göstermesi açısından kayda değerdir. Bu durum, İbrayev'in ifade ettiğı folklorun sahip olduğı dinamik yapıyı göstermesi ve bu bakımdan da tipoloji yönteminin folklorun doğasına en uygun yöntem olduğı görüşünü desteklemesi açısından da önemlidir.

2. Kayseri ve Kayseri Sağıltma Ocakları

Anadolu coğrafyası, halk hekimleri ve halk hekimliğı uygulamaları bağlamında önemli bir birikimbarındırmaktadır. Anadolu halk hekimliğı, özellikle sağıltma ocakları, onların tedavi ettikleri rahatsızlıklar, tedavi uygulamaları ve tedavilerinde kullandıkları yöntem ve teknikler ile büyük bir zenginliğe ve çeşitliliğe sahiptir. Bu konuda son yıllarda

yapılan çalışmalar bunu açıkça göstermektedir.⁸Bu çerçevede Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden biri olan KayserideTürk kültürünün her alanında olduğu gibi halk hekimliği ve halk hekimliği içerisinde önemli bir yere sahip olan sağaltma ocakları ve onların tedavi uygulamaları bakımındanmühim bir birikime sahiptir. Bu birikimde Kayseri'nin asırlardır pek çok medeniyete ev sahipliği yapmasının ve Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden biri olmasının payı büyüktür.

Belirlenen kılavuz kişilerin yardımıyla yapılan saha çalışmasındaKayseri yöresinde tespit edilen 63 ocakile görüşülmüştür. Ancak Kayseri yöresindeki ocak sayısını bununla sınırlandırmak mümkün değildir. Zira bazı yerleşim yerlerindebize yardımcı olacak ve bizi sağaltma ocaklarına yönlendirebilecek kılavuz kişi bulunamamış,tespit edilen ocaklardan bazıları da görüşmeyi kabul etmemiştir. Bu gibi olumsuz durumlar, sayının 63 ile sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

3. Kayseri Yöresi Sağaltma Ocaklarının Tipolojisi

3.1. Cinsiyet

Halk hekimliğinde cinsiyet ayrımı yoktur. Halk hekimleri hem kadın hem de erkek olabilmektedir. Ancak böyle olmakla birlikte halk hekimliğinde kadınların erkeklerden sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, kadının gerek ailede gerekse de toplum içerisinde üstlenmiş olduğu rolden,onun geleneğin ve geleneksel uygulamaların taşınmasında yüklendiği önemli işlevden ve özellikle toplum içerisinde karşımıza çıkan kadınlar arası yardımlaşma sisteminden kaynaklandığı (Kabalcıoğlu; Kurçer 2008: 378; Yıldırım; Işık 2014: 240) ifade edilebilir.

İslamiyet'ten önce şamanlar hem kadın hem de erkek olabilmekteydi. Ancak F. Bayat, kadınların sosyal ve psikolojik yapılarının erkeklere göre daha müsait olması dolayısıyla ilk şamanların kadın olduğunu belirtir (Bayat 2006: 129). Türklerden Moğol Buryathalklarına geçmiş olan ve hem kadın şaman hem de ateş tanrısı anlamına gelen "Udagan" teriminin bu düşünceyi desteklediğini ve bu bağlamda ilk şamanın "ateşi koruyan kadın" olduğunu ifade eder (Bayat 2006: 129). Bu çerçevede kadın, aynı zamanda ilk hekimdir. Zira ilkel toplumlarda hastalanan çocuğunu, eşini tedavi eden,yaşlıların bakımı vazifesini üstlenen yine kadındır (Bayat 2010: 110). A. İnan da bazı Şamanistlerin, en kuvvetli şamanların kadın şamanlar olduğunu ifade ettiklerini (İnan 1986: 89) belirtir. Bu nedenle olsa gerektir ki kadın şamanların kendilerine has teşhis ve tedavi yöntemleriyle toplumda görülen bütün rahatsızlıkları tedavi ettikleri söylenir (Bayat 2010: 104-110). Yakutlarda erkek şamanların özel elbiseleri olmadığı zamanlarda kadın entarisiyle ayin yapmaları, şaman elbiselerinin göğsünde kadın memelerini temsil eden madeni şeyler bulunması ve şamanların genellikle saçlarını uzatmaları kadın şamanların toplum içindeki rolünü ve gücünü gösteren önemli delillerdir (İnan 1986: 89).

Bu bağlamda Kayseri sağaltma ocaklarına bakıldığında tespit edilen 63 ocağın 44'ünün kadın; 19'unun ise erkek olduğu görülmüştür. Yüzdelik olarak ise kadınların oranı %69.8'e tekabül ederken bu oran erkeklerde %30.1'dir. Rakamlar, geçmişte olduğu gibi sağaltma vazifesini üstlenmede ve bu vazifeyi icra etmede kadınların

⁸ Halk hekimliği konusunda yapılan çalışmalarla ilgili olarak bkz. Özkan 2013: 137-144; Çolak 2015: 17-27.

erkeklerle göre daha ön planda olduğunu ve bu eğilimin kadınlar yönünde devam ettiğini göstermektedir. Saha çalışması esnasında görüşülen kaynak kişilerin verdiği bilgilerden hareketle, kadınların çevreyle daha sıcak ve samimi ilişkiler kurabilmeleri, insanlara yardımcı olabilmek ve onların dertlerine, sıkıntılarına çözüm bulabilme konusunda erkeklerle göre daha arzulu ve istekli olmaları, çevresindeki insanların yaşadıkları sıkıntılara karşı daha ilgili olmaları, daha duygusal ve hassas bir yapıya sahip olmaları ve Allah tarafından ailesine bahşedildiğini düşündüğü ve Allah'ın kendilerine verdiği bir lütuf olarak gördüğü sağaltma gücünün devam ettirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda erkeklerle göre kendini daha sorumluluk sahibi hissetmesi ve bunu bir vazife bilmesi gibi hususlar sağaltma ocakları olarak Kayseri'de kadınların ön plana çıkmasında önemli olan etmenler olarak ifade edilebilir.

3.2. Yaş Durumu

Yöredeki sağaltma ocakları yaş bakımından farklılıklar göstermektedirler. Ocaklarına yaş durumlarına bakıldığında en gencinin 1981 doğumlu olup 38 (KK20), en yaşlısının ise 1915 doğumlu olup 104 (KK53) yaşında olduğu görülmüştür. Yaş ortalaması bakımından bir değerlendirme yapıldığında ise kadın ocakların yaş ortalaması 68; erkek ocakların yaş ortalaması ise 69'dur. Kadın ve erkeklerin bu yaş ortalamalarından hareketle ocaklı olarak ifade edilen kimselerin genellikle belli bir yaşın üzerinde kimseler olduğu ve sağaltmaların bu kimseler tarafından yapıldığı söylenebilir.

Yaş ortalamasının yüksek çıkması ayrıca genç kesimin ocaklık kurumunu devam ettirme konusunda istekli olmamasına bağlanabilir. Zira sosyal, ekonomik, teknolojik bakımdan son derece gelişmiş bir çağda yetişen yeni nesil, çağın kendilerine sunduğu imkânlar, bu tür sağaltmalara karşı kendilerinin ve çevrelerindeki insanların takındığı olumsuz tavır, sahip oldukları statü ve buldukları konum gibi sebepler dolayısıyla ailelerinin sahip olduğu ocaklığı devam ettirme konusunda çok istekli değildir.

3.3. Eğitim Durumu

Yöredeki ocakların eğitim düzeyleri genel manada düşüktür. Ocakların eğitim durumları incelendiğinde, yirmi dokuzunun okuma yazmasının olmadığı, yirmisinin ilkökul mezunu, birinin ortaokul, ikisinin lise, birinin öğretmen okulu, ikisinin yüksekokul, altısının ilkökul terk, birinin ortaokul terk ve birinin de üniversite terk olduğu görülmüştür. İlkokuldan terk olup kısa süreli de olsa formel bir eğitim alanlarla birlikte diploması olan ocakların sayısı 34 iken; 29 ocak hiç okula gitmemiştir. Bu da Kayseri'de tespit edilen ocaklı sayısının %46'sına tekabül etmektedir. Okuma yazması olmayan yirmi dokuz kişinin en yaşlısı 1915 (KK53); en genci ise 1954 (KK29) doğumludur. Dolayısıyla okuma yazma bilmeyen ocaklar, 1954 ve öncesi doğumlulardır. 1954 öncesi doğumlular içerisinde de eğitim almış olanlar bulunmakla beraber bu yıldan sonra doğanların bir ilkökul diploması almasalar dahi mutlaka bir süre okula gittikleri ve okuma yazma öğrendikleri görülmektedir. Bu veriler, ocakların eğitim seviyesini göstermesi açısından da önemlidir. İlkokuldan terk olanlarla beraber bir ilkökul diplomasına sahip olanlar, eğitimli ocakların %76.47'sine tekabül etmektedir. Bu da eğitim seviyesi yükseldikçe el almaya ve ocak olmaya olan ilginin azaldığını göstermektedir. Eğitim seviyesi, kişinin ocak olmasında ve ocaklık kurumunu devam ettirmesinde doğrudan etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Ocakların Doğum Yerleri ve İkametgâhları

Ocakların doğum yerleri ve ikametgâhları çeşitlilik göstermektedir. Tespit edilen ocakların23'ü, Kayseri'nin Belsin, Caferbey, Hürriyet, Kâzım Karabekir, Kılıçarslan, Mithat Paşa, Osmanlı, Turgut Reis, Ziya Gökalp, Yavuzlar, Yıldırım Beyazıt, Yenişehir, Yunus Emre gibimerkez ilçelerine bağlı mahallerinde;40'ı ise merkez ilçeler dışındaki Hisarcık, Kıranardı, Talas,Erkilet/Dadağı, Yahyalı/Yerköy, İncesu/Merkez, İncesu/Garipçe, İncesu/Hamurcu, Yemliha, Pınarbaşı gibi çeşitli kasaba, ilçe ve köylerde ikamet etmektedir.

Ocakların yaşadıkları yer Kayseri olmakla beraber bunların bir kısmı Kayserili veya Kayseri doğumlu değildir. Bu bağlamda mevcut ocakların50'si Kayseri doğumludur. 13'ünün ise doğum yerleri Kayseri dışı olup sonradan Kayseri'ye gelip yerleşmişlerdir. Bu ocaklardan7'si Yozgat doğumlu, diğerleri ise Sivas, Kırşehir, Kahramanmaraş, Adana, Nevşehir ve Bulgaristan doğumludurlar.

3.5. Ocakların Meslekleri

Ne şamanlık/kamlık ne de ocaklık gelir getiren bir iş, uğraş olmamıştır.Kazancının çok az olması dolayısıyla aileler çocuklarının şaman/kam olmasını istememişlerdir (İnan 1986: 76). Genelde yoksul kimseler olan şamanlar/kamlarda yaptıkları işten dolayı maddi bir beklenti içerisinde olmamışlardır (İnan 1986: 80). Şamana/kama icra ettiği ayinler için çok cüz'i bir para ya da kumaş, kurban eti gibi çeşitli hediyeler verilmiştir. Eğer hasta iyileşmişse çok nadir olarak ona cepken, koyun, dana, at gibi kıymetli hediyeler verildiği de olmuştur (İnan 1998a: 437-438).

Ocaklar da şamanlar gibi yüklendikleri bu kutlu vazifeyi maddi bir gelir elde etmek için yapmamışlar, hastalarından ve onların yakınlarından asla maddi bir beklenti içerisinde olmamışlardır. Bu nedenle de onlar, kendilerinin ve ailelerinin maiyetlerini temin edebilmek için bir meslek sahibi olmuşlar ve bir işle iştigal etmişlerdir. Bu çerçevede Kayseri'deki sağaltma ocaklarına bakıldığında, KK46 dışında kadın ocakların hepsi ev hanımıdır. Bunların sahip oldukları herhangi bir meslek yoktur. Erkeklerin ise çeşitli mesleklerle uğraştıkları ve çoğunun da şu an emekli olduğu görülmüştür. Memurluk, kaynakçılık, fotoğrafçılık, itfaiyecilik, metal işleri, şoförlük, çiftçilik, hayvancılık, fırıncılık, inşaatçılık onların sahip oldukları mesleklerdir. Evi, aileyi geçindirme sorumluluğunun erkekte olması; kadınlardan ziyade erkeklerin meslek sahibi olmasına ve bir işle uğraşmasına sebep olmuştur.

3.6. Ocaklık Vasfını Kazanma

Anadolu'da ocaklı denilen kimseler, bu vasıflarını çeşitli biçimlerde kazanmışlardır. Kan bağı, el alma, bir yatırın yakınındaki köyde oturmak, ermiş bir kişinin soyundan gelmek ya da onun türbesi gibi ziyaret yerinde görevli olmak, rüya görmek, albastı ya da al karısını yakalamak, köstebek yakalayıp ocağına getirmek, köstebek öldürmek veya köstebek eti yemek, yılcık rahatsızlığı geçirmek, deniz suyu içmek, ocak olan eve gelin gelmek vb. Anadolu'da görülen ocak olma yollarındandır (Tek 2018: 99-105; 140).

Kayseri ocakları incelendiğinde, bu vasfı taşıyan kimselerin çeşitli yollardan ocak oldukları görülmektedir. Ocak olma yollarından en yaygını tüm Anadolu'da olduğu gibi kan bağıdır.Ocak olan kişi sağaltma kudretini ve yeteneğini mensup olduğu aileden

kan bağı yolu ile almıştır. Yani onun ocak olan ailenin sulbundan gelmesi, bu yetiyi kazanması için yeterlidir (Acıpayamlı 1969: 5). Kayseri'de ocakların³⁶'sı bu şekilde ocak olmuştur. Bu, ocakların %57.14'üne tekabül etmektedir. Ocak vasfı kazanmada kan bağı ön planda olmakla beraber kimi ocaklarda sembolik bir el verme ve el alma ritüelinin gerçekleştiği de görülmüştür. Bu bağlamda kimi ocaklar (KK23, KK32, KK37, KK38, KK42, KK53, KK31, KK36), el aldıkları kişiyle el ele tutuşup çeşitli duaları okuyarak; kimi (KK33), sadece sözle; kimi (KK4, KK52 ve KK59), ata ocağın parmağını vermesiyle; kimi de (KK29) para vererek ocaklı vasfını kazanmıştır. Kan bağıyla sağaltma kudretini kazanmayı ocak olan eve gelin gelme izlemiştir. Ocakların 17'si yani %26.98'i bu şekilde sağaltma kudreti kazanmıştır.⁹ Bunların dışında kalanlardan 8'i izinli¹⁰, biri rüya¹¹ neticesinde biri de yılcık¹² rahatsızlığı geçirerek ocak olmuştur.

3.7. El Alma ve El Verme Ritüelinde Cinsiyetin Rolü

Ocaklarda genellikle el verme olayı erkekler ve kadınlar arasında olmuş ve erkek, erkeğe; kadın da kadına el vermiştir. Ancak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Kayseri'de de bunun istisnai durumlarıyla karşılaşılmıştır. Annesinden el alan erkek ocak olduğu gibi babasından, kayınbabasından, eşinden ve erkek komşusundan el alan kadın ocaklar da bulunmaktadır. Kaynak kişilerden bayan olan KK32, KK37 ve KK45 babalarından; KK27, KK41 ve KK44, kayınbabalarından; yine KK4, annesinin yanı sıra babasından, KK38, kocasından; izinli olan KK20 ve KK24 de erkek komşularından el almışlardır. Erkek olan KK52 ise annesinden el almıştır.

3.8. Ocak Olan Evden Ayrılan ve Ocak Olan Eve Gelin Gelen Kızların Durumu

Bazı araştırmacılar, ocak olan eve gelin gelen kızların o ailenin sahip olduğu bütün güçleri kazanmakla beraber ocak olan evden ayrılan kızların da bu güçlerini kaybedeceklerini belirtir (Duvarcı 1990: 35). Kayseri ocaklarının bazılarında ise bu yargıya uymayan farklı bir durumun ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin, ailesi ocak olan KK19, KK26, KK29, KK31, KK32, KK33, KK36, KK37, KK45 ve KK56 ailelerinin ve dolayısıyla kendilerinin sahip oldukları sağaltma gücünü hiçbir şekilde kaybetmediklerini ve baba ocaklarından ayrıldıktan sonra da şifa dağıtmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Bu konudaki fikirlerini paylaşan kimi ocakların da farklı görüşler beyan ettikleri görülmüştür. KK48, ocaklığın tamamıyla kan bağı ile ilgili olduğunu ve bu nedenle eşinin ve eve gelen gelinlerin asla ocak olamayacaklarını belirtmiştir. Bununla birlikte kızının/kızlarının evden ayrılrsa da bu vasfı devam ettirebileceğini ifade etmiştir. KK62 de ailelerine gelin gelen bayanların ocak olamayacağını ancak bu gelinlerden olan çocukların sağaltma gücü kazanıp ocağı sürdürebileceklerini belirtmiştir. Ocak olan aileden gelin giden kızların ise bu vasıflarını devam ettirmekle beraber bu sefer de onlardan olan çocukların ocak olamayacaklarını söylemiştir. KK8 ve KK49 ise yukarıda

⁹ KK7, KK8, KK9, KK11, KK12, KK16, KK17, KK21, KK27, KK35, KK38, KK41, KK44, KK50, KK51, KK54, KK57 ve KK63 ise ocak olan eve gelin gelerek ocaklı olmuşlardır.

¹⁰ KK14, KK15, KK20, KK21, K24, KK30, KK43, KK54, KK55.

¹¹ KK5.

¹² KK28. KK3'te yılcık rahatsızlığı geçirdikten sonra yılcık rahatsızlığını tedavi etmekle beraber asıl ocaklığı anneannesinden geldiği için kan bağı ile ocak olanlar içerisinde değerlendirilmiştir.

ifade edilen hükmü destekleyen ifadeler kullanmışlardır. Onlar dagelin olup evden ayrılan kızların sağaltma güçlerini kaybedeceklerini belirtmişlerdir. Bu örnekler, sağaltma kudretininevden ayrılan ve eve gelin gelen kızlar tarafından devam ettirilip ettirilmeyeceği konusunda kesin bir hükme varmanın zor olduğunu bize göstermektedir. Evden ayrılan kızların sağaltma gücünü devam ettireceğini ve eve gelin gelen kızların ocak olamayacağını ileri sürenler, kan bağı ve ocak olan ailenin sulbünden gelmiş olmayı esas alırken; sağaltma yeteneğini kaybedeceğini söyleyenler, kan bağına yanı sıra o kutlu ocak/aile içerisinde yaşamayı zorunlu görmüştür.

3.9. El Alma ve Sağaltmaya Başlama Yaşı ve Zamanı

Sağaltma vazifesini devam ettirecek adayın el alma yaşıyla ilgili herhangi bir kural ve sınırlama yoktur. Burada esas olan, el alacak ve bu kudreti üstlenecek kişinin bu ağırlığı taşıyabilecek karakter, kişilik ve ruhsal yeterlilik ile sağaltma yöntemlerini kavrayabilecek, bunları tatbik edebilecek kapasiteye, bilgi ve beceriye sahip olabilmesidir. Bu noktada, Kayseri’de ocakların el alma veya hastaları tedavi etmeye başlama yaşlarının değişiklik gösterdiği görülmüştür. KK1, 18-20, KK4, 5-6, KK57, 35-40 yaşlarındayken; KK45, 30 ve KK60’ta 24 yaşındayken el aldıklarını belirtmişlerdir. El almadan kan bağı veya gelin gelme yoluyla ocak olanlardan da KK2, 30-35, KK9, 25-26, KK18, 50-55, KK19, 20-25 yaşlarında; KK8, 44, KK11, 70, KK13, 35, KK16 ise 20 yaşında tedavi uygulamalarını yapmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

Ocakların bir kısmı, el aldıkları, kan bağı taşıdıkları ya da gelin geldikleri evde kendilerinden önceki ocak hayattayken hastalara bakmadıklarını söylerken; bir kısmı da onlar hayattayken de gelen hastaları tedavi ettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, KK2, KK16, KK17, KK36, KK41, KK42, KK48, KK49, KK53 ve KK59, el aldıkları ya da kan bağı taşıdıkları ocak hayattayken tedavi uygulamalarını gerçekleştirdiklerini söylerken; KK4, KK8, KK11, KK13, KK28, KK32, KK34, KK39, KK43, KK44, KK45, KK56 ve KK57 ise o öldükten sonra hastaları sağaltmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

3.10. Kayseri’de Ocakların Tedavi Ettiği Rahatsızlıklar

Kayseri’de ocaklar tarafından 35 rahatsızlık tedavi edilmiştir. Bunlar, al kesme, arpacık/itdirseği/denecik, bademcik, bakır basması, bulgurlama, çubuk, dalak, derme/derma/terme/demrek/dermek/demreği/değirme/değirma/değirmek, deve siniri, dilaltı kesme, diş ağrısı, elmacık sapması, göbek düşmesi/göbeğe su durması/göbek sapması/göbek kaldırma, göz ağrısı, göz çırpması, kan inmesi, karın şişmesi, kısırlık, kızılıyüğük, körkefen/körkeven, korku, köstebek/köstü, kurşun dökme, kuru kurbacık, kutnu, nazar, sarılık, sındılama, siğil/sinir, tatarcık/tatarca/tatarca yeli/karın ağrısı, yarımca, yaş kurbacık, yel, yılcık ve yüz yıkamarahatsızlıklarıdır. Bu rahatsızlıklar, isimlendirmelerde de görüldüğü gibi ocaklar tarafından tedavi esnasında yapılan uygulamaya, hastalığın benzediği şeye, hastalığın belirtisine, rengine, ocağın tedavi esnasında kullandığı araç ve gerece göre adlandırılmıştır.

Ocaklar tek bir rahatsızlığı da birden fazla rahatsızlığı da tedavi edebilirler. Fakat ocakların bütün hastalıkları tedavi etmeleri mümkün değildir ve hiçbiri de böyle bir güce ve yetiye sahip değildir. Ocaklar ancak bir ya da birden fazla hastalığı tedavi edebilirler. Ocak, hasta kendisine müracaat ettiğinde evvela kişinin hastalığının kendisinin sağalttığı rahatsızlık olup olmadığına bakmış ve rahatsızlık kendisinin tedavi ettiği ise hastaya müdahale etmiş aksi takdirde onu ilgili ocağa yönlendirmiştir. Bu

çerçeve, Kayseri'de tespit edilen ocakların 28'i yani %44.44'ü tek bir rahatsızlığı tedavi ederken; 35'i yani %55.55'i birden fazla rahatsızlığı sağaltmaktadır. Birden fazla rahatsızlığı tedavi eden 35 ocak içerisinde en fazla rahatsızlığı tedavi eden ocaklar ise KK2, KK8 ve KK12'dir. Bunlardan KK2, dalak, bademcik, yaş ve kuru kurbacık, çubuk, sarılık ve itdirseği rahatsızlıklarını; KK8, arpacık, sinir, yilancık, nazar, kızılıyüğük ve körkefen/körkefen rahatsızlıklarını; KK12 ise yilancık, siğil, denecik [arpacık/itdirseği], kızılıyüğük, değirma ve tatarcık rahatsızlıklarını tedavi etmektedir.

Kimi ocakların birden fazla rahatsızlığı tedavi etmeleri dolayısıyla bir hastalığı sağaltan ocak sayısı da farklılık göstermiştir. Bu bağlamda Kayseri'de ocaklar tarafından tedavi edilen hastalıklardan dermenin 19, siğilin 17, nazarın 13, kızılıyüğüğün 12, yaş kurbacığın 10, arpacığın (itdirseği/denecik) 10, yilancığın 7, kuru kurbacığın 7, sarılığın 6, göbek düşmesi/göbeğe su durması/göbek sapması/göbek kaldırma, kutnu, tatarcık ve yüz yıkamanın 3, bakır basması, çubuk, dalak, kısırlık ve köstebeğin 2, al kesme, bademcik, bulgurlama, deve siniri, dilaltı kesme, diş ağrısı, elmacık sapması, göz ağrısı, göz çırpması, kan inmesi, karın şişmesi, körkefen/körkefen, korku, kurşun dökme, sındılama, yarımca ve yelin ise birer ocağı bulunmaktadır. Bu verilerden hareketle Kayseri'de ocakların daha çok derma, siğil, kızılıyüğük gibi cilt rahatsızlıklarını tedavi ettikleri, bunları ise ruhsal bir rahatsızlık olan nazarın izlediği ifade edilebilir.

3.11. Ocakların Hasta Kabulündeki Cinsiyet Tercihi

Ocakların genel temayülünde erkek ocaklar erkekleri tedavi ederken kadın ocaklar da kadınları tedavi etmiştir. Ancak bu, kesin bir kural olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kayseri'de görüşülen ocaklardan KK6 ve KK30, kadın hastaları; KK7, KK13, KK24 ve KK27 de erkek hastaları tedavi etmediklerini belirtmişlerdir. Onların karşı cinsi kabul etmemelerinin ve onlar üzerinde tedavi uygulamalarını gerçekleştirmemelerinin temelinde dinî sebepler ve sosyal normlaryatmaktadır. Karşı cinsi hasta da olsa namahrem olarak gören bu ocaklar, hastanın vücuduyla temas hâlinde olmayı dinî ve toplumsal değerler açısından uygun bulmamış ve bu nedenle de kesinlikle karşı cinsten hasta kabul etmemişlerdir. Bunların dışındaki ocaklar ise hastalarında cinsiyet farkı gözetmemiş ve erkek de olsa kadın da olsa çaresizlik içinde kendilerine başvuran hastalarını Allah rızası için tedavi etmeye çalışmışlardır. Kayseri'de ocakların büyük bölümünün (%88.88) hastaları arasında kadın-erkek ayırımı yapmaması, geçmişte gelenek içerisinde ocak için büyük önem arz eden hasta cinsiyetinin sosyo-kültürel şartların değişmesiyle bugün artık ehemmiyetini kaybettiğini göstermektedir.

3.12. Tedavilerinde Kullandıkları Yöntemler

Ocaklar, tedavileri esnasında çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanmışlardır. Bu yöntem ve teknikler, yöreye ve ocağa göre farklılıklar gösterebilir. Onların sağaltmaları esnasında hastaya uyguladıkları yöntem ve teknikler, hastalığın sebebine, izlediği seyre, hastalığın türüne göre çeşitlilik arz etmiştir.¹³Bu bağlamda Kayseri'de ocaklar, tedavileri esnasında kesme, kan akıtma, dağlama, tütsüleme, ovma, üfleme, sıvazlama, üfleme, tükürme, vurma, korkutma, tiksindirme, küp çekme, şişe vurma, ipe düğüm atma ve iplik bağlama, tükenmez kalemle veya kopya kalemiyle yarayı daire

¹³ Ocakların tedavi yöntem ve teknikleri ile ilgili olarak bkz. Tek 2018: 109-124.

içerisine alıp bu bölgeyi yazma, çizme ya da karalama, bıçak veya benzeri bir aleti vücuda sürme ya da sürter gibi yapma, muska yazma, kurşun dökme gibi tedavi yöntem ve tekniklerinden yararlanmışlardır. Bu tedavi yöntem ve tekniklerinin yanı sıra kimi ocaklar, tedavilerinde, hazırladıkları emlerden de yararlanmışlardır. Bu bağlamda, Kayseri'de KK1, KK2, KK14, KK16, KK31 ve KK61, yaş kurbacık, kuru kurbacık, sarılık, dilaltı kesme uygulamalarında hazırladıkları emleri kullanmışlardır.

Ocakların kimi dehasalarını sağıltmak için az önce sıralanan tedavi yöntem ve teknikleri uygulamanın yanı sıra hastanın rahatsızlığı tamamıyla geçinceye kadar belli şeyleri yemesini yasaklamıştır. Bu çerçevede Kayseri'de KK5, KK14, KK27, KK42, KK51, KK52, KK53, KK56 ve KK 63, tedavisini gerçekleştirdikleri kızılıyüğrük, sarılık, bulgurlama, bakır basması, sındılama, derma, arpacık/itdirseği rahatsızlıklarında hastalarının acı, ekşi, yağlı, tuzlu, baharatlı, yeşillik, soğan, sarımsak, ıspanak, maydanoz, bulgur, turşu yemesini yasaklamışlardır.

Kayseri'de 63 ocağın tedavisini gerçekleştirdiği mükerrerleriyle birlikte 140¹⁴ sağıltma uygulamasının %85.71'inde büyüsel işlemler; %90'ında da dinî işlemler karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Kayseri'de de sağıltma uygulamalarında dinî ve büyüsel işlemler bir arada kullanılmış ve büyü ve din ocakların tedavi uygulamalarının vaz geçilmez iki ögesi olmuştur. Ocakların tedavi uygulamalarının %29.28'in de ise özellikle bitkisel ve hayvansal ürünlerden yararlanılmıştır. Bu tarz tedavi uygulamalarında genellikle hem dinî öğeler hem büyüsel işlemler hem de bitkisel ve hayvansal ürünler bir arada kullanılmıştır.

3.13. Tedavilerini Gerçekleştirdikleri Günler ve Günün Vakitleri

İnanışlar içerisinde günlerin önemli bir yeri vardır ve dünya üzerindeki kimi toplumlar günlere özel anlamlar yüklemiştir. Onların günlere yükledikleri bu anlamlar, yaşamlarının şekillenmesinde ve çeşitli hareket ve eylemlerin belirli günlerde gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinde belirleyici ve önemli bir rol oynamıştır. Günlere yüklenen anlamlar, insanların günleri, yaşamlarında karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz durumların sebebi olarak görmelerine neden olmuştur (Veren 2014: 36). Bu sebeple de insanoğlu yaşadığı iyi ya da kötü şeyleri günlerle ilişkilendirmiştir. Günlerle ilgili inanışlara bazı Osmanlı dönemi eserlerinde de rastlanmaktadır. Bu eserlerde, günler, uğurlu, uğursuz biçiminde tasnif edilmiş ve iş ve eylemlerin hangi günlerde yapılmasının uygun olacağı belirtilmiştir.¹⁵ Osmanlı dönemine ait bu yazma eserlerde, pazartesi, perşembe ve cuma günlerinin uğurlu günler (Özergin 1974: 7028) olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Babilli hekimlerin büyüsel araçlarla hastalığı sağıltmaya çalıştıklarını ifade eden M. Eliade, onların uğursuz saydıkları günlerde hastalarını tedavi etmediklerini belirtir (Eliade 2002: 76). Bu günler, aynı zamanda hükümdarın krallık yetkisini uygulayamadığı günlerdir ve bu günlerde savaşa da çıkılmamıştır (Eliade 2002: 76). Eliade'ye göre bu durum, insanoğlunun eylemlerinin bir mühür altında olduğunun açık bir göstergesidir (Eliade 2002: 76). M. Mauss'a göre de haftanın her günü aynı değildir. Bu nedenle ayınlar için özellikle cuma ve Saba günleri tercih edilmiştir. O, hafta kavramının keşfedilmesinden sonra ayının sabit bir güne

¹⁴ Bu sayı, 63 ocağın tedavi ettiği toplam rahatsızlık sayısını göstermektedir.

¹⁵bkz. Özergin 1974: 7028-7029; Veren 2014: 36-39.

tahsis edildiğini ifade etmiştir¹⁶ (Mauss 2011: 93). Bu bağlamda, bazı ocakların, tedavilerini belirli günlerde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Böylece onlar, sağaltma uygulamalarına büyüsel bir nitelik kazandırmışlardır. Anadolu'da tedavi uygulamalarının gerçekleştirildiği günler, bölgeye, ocağa, hastalığa göre farklılıklar göstermekle beraber genellikle dalak, yüğrük, terme, aydaş, siğil, kıyık, sedef gibi rahatsızlıkların tedavisi çarşamba günü; donanma, bademcik, kemre, tüpleme, ben tedavileri cumartesi günü; tıbıka, cuma günü; sarılık, çarşamba ve pazar günleri; ağrı ve kısırlık, çarşamba ve cumartesi günleri; kızıldonlu ise cumartesi ve salı günleri tedavi edilmiştir.¹⁷

Kayseri'de de ocakların bazılarının kimi tedavi uygulamalarını sadece belirli günlerde yaptıkları görülmüştür. Bu tedavi uygulamaları incelendiğinde, KK57 göz çırpmasını; KK20 ve KK60 termeyi; KK29 çubuğu; KK21, KK51 ve KK52 ise siğil tedavisini çarşamba günü yapmış; KK4'ün ise terme tedavisini perşembe günü gerçekleştirmiştir. Günler içerisinde çarşamba günü tedavilerde sıklıkla tercih edilmiştir. Bu da ocakların çarşamba gününe diğer günlerden daha fazla önem verdiklerini ve çarşambayı sağaltma için en uygun gün olarak düşündüklerini göstermektedir.

Büyücülerin gerçekleştirdiği ayınların hususiyetleri hakkında bilgi veren Mauss, büyücülerin ayınlarını gelişigüzel zamanlarda gerçekleştirmediklerini ve ayının gerçekleştirileceği anın büyücü tarafından özenle saptandığını belirtir. Bu bağlamda bazı ayınların geceleyin ya da gecenin belirli saatlerinde, örneğin gece yarısı yapılmak zorunda olduğunu; bazı ayınların de günün belirli saatlerinde, güneşin batışı ya da doğuşu sırasında yapıldığını ifade eder. O, güneşin doğuşu ve batışı sırasındaki her iki alacakaranlığın büyüsel nitelik taşımasının bunda özellikle etkili olduğunu söyler (Mauss 2011: 93).

Türk toplulukları arasındaki inanışa göre de güneşin batması, yerin mühürlenmesi olarak bilinir ve bu vakitten sonra birçok işlem gerçekleştirilmez (Kalafat 2012: 18). Zira gün içerisinde "dar vakit" veya "şer vakit" diye bilinen akşama doğru olan vakitlerin kara iyelerin etkinlik zamanları olduğuna ve bu vakitlerde onların aktif olduklarına inanılır. Bunda da kara iyelerin, ışığı değil; karanlığı faaliyetleri için daha uygun bulmaları etkilidir (Kalafat 2012: 202). Bu nedenle günler gibi günün vakitleri de kimi ocakların tedavi uygulamalarında özel bir öneme sahiptir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde temrenin ay kesiminde (Baysal 2014: 109), alazlamanın gün doğmadan (Abdülaziz Bey 1995: 355), bakır basması ve siğilin ikinci vakti akşam ezanından önce (Özkan 2012: 95), korkuluk ve tüpleme tedavilerinin gün yarım olmadan (Baysal 2014: 78), kuşluk vakti (Sol 2007: 189), yine siğilin gün doğmadan veya ay görüldüğünde (Ülger 2012: 53) tedavi edileceği belirtilmiştir.

Kayseri'de de kimi ocaklar, sağaltma uygulamasının kerahet vaktine kadar ya da güneş batmadan evvel gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kerahet vakti girdikten ya da güneş battıktan sonra yerler mühürlendiği için tedavi yapılsa da bir etkisi ve anlamının olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, KK13, tedavi işleminin güneş batımına kırk beş dakika kalıncaya kadar yapılabileceğini ve kerahet

¹⁶ Günlerle ilgili olarak ayrıca bkz. Bayrı 1972: 24; Beydili 2003: 498-499; Artun 2008: 37, 81; Kalafat 2012: 48-53.

¹⁷ bkz. Işık 2004: 197-200; Uçak 2007: 103; Çevik 2008: 144-150; Öngel 1997: 69; Öger 2010: 1237-1241; Gönenc 2011: 69-72; Temizsoylu 2012: 64-66; Özaslan 2012: 40, 48; Baysal 2014: 114-115; Sever 2016: 216.

vakitlerinde tedavinin yapılamayacağını; KK19, kızılıügrük tedavisinin öğleden önce 9 ila 12 arasında yapılması gerektiğini; KK21, sinir tedavisinin ikindiye kadar yapılabileceğini; KK29, sarılık tedavisinin gün batmadan yapılması gerektiğini; yine KK29, çubuk tedavisinin kuşluk vaktinden ikindiye kadar yapılabileceğini; KK31, yaş kurbacık tedavisinin sabah 9-10 ila akşam güneş batıncaya kadar olan zaman dilimi arasında yapılması gerektiğini; KK42, sındılamanın; KK49 da kurbacık tedavisinin ikindi vaktine kadar yapılabileceğini söylemiştir. Görüldüğü üzere tedavi zamanının önemli olduğunu belirten ocaklar, sağaltma uygulamalarını kara iyelerin, kötü ruhların faaliyete geçtikleri vakitler olan kerahet vakitleri girmeden ve güneş batmadan gerçekleştirmişlerdir. Ocaklar, kötü ruhların faaliyette oldukları zamanlarda gerçekleştirilecek tedavi uygulamalarının aynı zamanda kâinatın mühürlenip onların tesiri altına girmesinden dolayı faydasının olmayacağına, amacına ulaşamayacağına, tedavinin onlar tarafından engelleneceğine ve belki de tedavinin ters tepki yaratacağına inanmışlardır.

3.14. Tedaviden Sonra Oluşan Olumsuz Durumdan Kurtulmak İçin Uyguladıkları Yöntemler

Kimi ocaklar, hastalarını tedavi ettikten sonra sürekli esneme, geçirme, baş ağrısı, karın ağrısı, halsizlik, bulantı gibi olumsuz durumlara maruz kalmışlardır. Bu, ocağın, hastanın üzerindeki kötü enerjiyi kendi üzerine almasından kaynaklanmış ve bu kötü enerji bir süre onu rahatsız etmiştir. Ocaklar buna “ağırlık” adını vermişlerdir. Anadolu’da bu ağırlıktan kurtulmak amacıyla ocakların çeşitli yöntemlere başvurdukları görülmektedir. Ocağın tedavi esnasında makas, bıçak gibi demirden nesnelere üzerinde veya yanındabulduması (Gönüllü 1996: 639) ya da hasta ve yakınları tarafından ocağa “arılık”, “çirelik” (Araz 1995: 159; Öger 2010: 1233; Sever 2016: 160) adı verilen sembolik bir paranın verilmesi bu yöntemlerdendir. Ocak, tedavi esnasında demirden nesneyi üzerinde veya yanında bulundurarak demirin sertlik, sağlamlık, dayanıklılık gibi özelliklerinden yararlanıp hastalığın kendisine sirayet etmesinin önüne geçmeye çalışmış, hasta ve yakınlarından aldığı sembolik para ile da hastanın rahatsızlığını bu paraya devretmiş ya da göçürmüştür.

Kayseri’de KK1, KK4, KK5, KK8, KK12, KK13, KK19, KK24, KK27, KK32, KK36, KK46, derme/derma/terme/demrek/dermek/demreği/değirme/değirma/değirmek, kızılıügrük, kurşun dökme, kutnu, nazar, siğil/sinir, tatarcık/tatarca/tatarca yeli/karın ağrısı, yılcık gibi tedavi uygulamalarında hastaların ağırlıklarını yoğun olarak hissettiklerini ve bu nedenle de tedaviden sonra bir süre rahatsızlandıklarını ifade etmişlerdir. Ocaklar, bu durumun daha çok nazar ve nazar kaynaklı rahatsızlıklarda görüldüğünü belirtmişlerdir. Kayseri’de kaynak kişiler, ağırlığın kendilerine geçmesi hâlinde bu olumsuz durumdan kurtulmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Ferah bir yere çıkmak, tualete gitmek, gaz çıkarmak, kusmak, kendi kendine okumak, hastanın elinden bir bardak su içmek, 786 besmele çekip suya üfleme ve rahatlayıncaya kadar bu sudan içmek, “el yiğiniği” denilen sembolik bir para ya da küçük hediyeler almak ocakların başvurduğu bu yöntemlerdendir. Fiziksel ve ruhsal işlemleri ihtiva eden bu uygulamalar, ocakların rahatlamasına vesile olmuş ve onlar, hastadan devraldıkları kötü enerjiyi bu şekilde bedenlerinden atmışlardır.

3.15. Uzaktan Tedavi

Ocakların geneli tedavi uygulamalarını gerçekleştirebilmeleri için hastanın bizzat gelmesi ve tedavinin beden üzerinde tatbik edilmesi gerektiğini söylerken bazıları hasta gelmeden de kimi rahatsızlıkların tedavisini gerçekleştirebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, KK11, yelde; KK12, yılcık, siğil, denecik/arpacık, kızılıüğrük, değirma ve tatarcıkta; KK13, kızılıüğrük, sinir (siğil), değirme/değirmekte; KK19, kızılıüğrük ve değirmada; KK24, nazarda; KK29, çubukta; KK37, sarılık ve kurbacıkta; KK26 ise arpacık/itdirseğinde hasta gelmeden hasta adına niyet ederek tedavi işlemini gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin KK29, hastanın uzakta olması ve gelememesi durumunda çubuk tedavisini şu şekilde gerçekleştirir: Hastanın atleti ocağa getirilir. Ocak namazlık sureleri okuyarak bıçağı atletin üzerinde gezdirir. Bu işlem yedi defa tekrarlandıktan sonra "Benim elim değil Fadime anamızın eli!" diyerek atleti katlayıp bir poşete koyar ve tekrardan hastaya gönderir. KK11 de yel tedavisinde hastanın gelme durumunun olmaması hâlinde hastaya niyet eder ve her defasında üç İhlas, birer defa da Fatıha ve Felak surelerini okuyarak bir ipe yedi düğüm atar ve okuduğu bu ipi hastaya gönderir. Hasta, bu ipi ağrıyan/sızlayan yerine bağlar. Ancak bu ocakların bazıları uzaktan okuma ve tedavi uygulamasının bütün rahatsızlıklar için geçerli olmadığını vurgular. Mesela yel rahatsızlığını uzaktan tedavi eden KK11, yılcık, sinir/siğil, denecik/arpacık ve kızılıüğrük tedavilerinde hastanın gelmesi gerektiğini ifade eder. Yine çubuk tedavisini uzaktan gerçekleştiren KK29, sarılık rahatsızlığını hasta gelmeden tedavi edemez. KK1 ve KK5, nazarda hasta gelmeden ona niyet ederek okuma yaptıklarını ancak KK1, siğil ve kızılıüğrükte; KK5 de siğil, kızılıüğrük ve değirmede tükürmeleri gerektiği için uzaktan tedavinin mümkün olmadığını ifade ederler. KK8 ise nazar, yılcık ve arpacıkta hastaya niyet ederek uzaktan okuma yaparken ve sağaltma işlemini gerçekleştirirken siğilde bunun olmayacağını belirtir.

Ocakların verdiği bilgilerden görüldüğü üzere Kayseri'de ocakların büyük bölümü yani %82.53'ü hasta gelmeden ve onu görmeden tedavi işleminin yapılmasının mümkün olmadığını belirtirken %17.46'sı hasta gelmeden tedavi yapılabileceğini söylemektedir. Dolayısıyla bu konuda onlar arasında bir birlik yoktur. Kimi, tedavi ettikleri bütün rahatsızlıkları hasta gelmeden de gerçekleştirebileceklerini belirtirken kimi de bunun sadece belli hastalıklarda ve tedavilerde olabileceğini ifade etmiştir. Buradaki belirleyici ögenin temas olduğu söylenebilir. Zira ocağın hasta ile temas hâlinde olması, ona eliyle, tükürüğüyle ya da çeşitli nesnelere temas etmesi gerektiği durumlarda tedavinin mutlaka yüz yüze gerçekleştirilmesi gerekmiştir. Genel olarak nazar ve nazardan kaynaklandığı düşünülen vetemastan ziyade çeşitli sure ve duaların okunmasıyla gerçekleştirilebilecek tedavilerde ise uzaktan tedavi uygulamasının yapıldığı görülmüştür. Burada ön plana çıkan hususlar ise niyet ve bütün tedavilerde olduğu gibi inançtır. Ocağın, sağaltacağı kişiye odaklanması, hastanın da kalben ona inanması okuma işleminin fayda sağlamasındaki ve amacına ulaşmasındaki en önemli etkenlerdir. Bununla birlikte çubuk ve yel rahatsızlıklarında görüldüğü üzere ocağın hastaya ait olan veya kendisinin hazırladığı bir nesneyi okuması, ona üflemesi, ona dokunması ve sanki hastanın bedeni üzerinde tedavi işlemini yapıyormuş gibi taklidi olarak o nesne üzerinde sağaltma işleminin gerçekleştirilmesi ve bu nesnenin daha sonra hastaya gönderilerek hasta ile temas etmesinin sağlanması nadir de olsa temas ve taklit ilkelerinin bu tür uzaktan sağaltma uygulamalarında etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Halkın hekimleri konumunda olan ocaklar, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Kayseri'de de geçmişteki kadar yaygın olmasa da varlıklarını devam ettirmektedirler. Sınırlı çevrelerce bilinen bu halk sağaltıcıları, bu çevrelerde tedavi işlevlerini gerçekleştirmektedirler.

Kayseri sağaltma ocaklarının genellikle kadın olduğu görülmüştür. Kayseri'de tespit edilen 63 ocağın 44'ünün kadın olması sağaltma vazifesini üstlenmede ve bu vazifeyi icra etmede kadınların erkeklere göre daha ön planda olduğunu ve bu eğilimin kadınlar yönünde devam ettiğini göstermektedir. Kadınların genel olarak daha sıcakkanlı ve samimi bir karaktere, daha duygusal ve hassas bir yapıya sahip olmaları, çevrelerine yardım konusunda daha istekli, ilgili ve arzulu olmaları, erkeklere göre kendilerini daha sorumluluk sahibi hissetmeleri bunda etkili olan unsurlar olarak ifade edilebilir.

Kayseri'de kadın ocakların yaş ortalaması 68; erkek ocakların yaş ortalaması ise 69'dur. Bu durum, sahip olunan sosyal, ekonomik ve teknolojik imkânlar, bu tür tedavilere karşı gençlerde oluşan olumsuz algı, bulunulan konum ve sahip olunan statü gibi hususlar ile ilişkilendirilebilir. Bu etkenler, genç neslin ocaklık kurumuna ilgi göstermemesine neden olmuş ve bu da ocakların yaş ortalamasını yükseltmiştir.

Ocakların eğitim durumları hakkındaki sayısal veriler, genel manada ocakların eğitim seviyesinin düşük olduğunu göstermiştir. Ocakların 29'u yani %46.03'ü hiç okula gitmemiş, bununla birlikte 6'sı ilkokuldan terk, 20'si de ilkokul mezunudur. Bu da eğitim almış kesimin %76.47'sine tekabül etmektedir. Bu rakamlar, eğitim seviyesinin kişinin ocak olmasında ve ocaklık kurumunu devam ettirmesinde doğrudan etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe ocak olmaya olan ilgi azalmıştır.

Kayseri'de ocakların %63.49'u Kayseri merkezi dışında ikâmet etmektedir. Bu da geçmişte olduğu gibi kent merkezinden uzaklaştıkça ocaklara ve ocakların tedavi uygulamalarına olan ilginin arttığının bir göstergesidir. Bu durum, kent merkezi dışında ocakların sayısının daha fazla olmasına sebep olmuş ve onların varlıklarını sürdürmelerine olanak sağlamıştır.

Kayseri'de faaliyet gösteren kadın ocaklardan biri dışında diğerlerinin mesleği yoktur. Erkeklerin ise çeşitli mesleklere sahip oldukları görülmüştür. Özellikle bu vasfı bir meslek ve kazanç kapısı olarak görmeyen erkek ocaklar, geçimlerini idame ettirebilmek için bir işle iştigal etmişler ve ocaklık vazifelerini Allah rızası için gerçekleştirmişlerdir.

Kayseri'de ocaklar, kan bağı, ocak olan eve gelin gelme, kan bağı taşımayan bir ocaktan el alma, rüya görme ve yılancık rahatsızlığı geçirme yoluyla ocaklık vasfını kazanmışlardır. Fakat ocaklık vasfını kazanmada kan bağı daha ön plana çıkmıştır. Kayseri'de ocakların %57.14'ü kan bağı yoluyla bu vasfı ve gücü kazanmıştır. Ancak ocaklar kan bağı yoluyla bu vasfı kazansalar da kimi ocaklarda aynı zamanda bir el alma ritüelinin yapıldığı görülmüştür. Bu ritüel de el ele tutuşup çeşitli duaları okuma, söz, parmağın tamamını ya da bir kısmını alma ya da para verme şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Kayseri'de de el alınacak ve el verilecek kişinin cinsiyeti konusunda bir genellemeye varmak mümkün değildir. Temayül erkeğin erkekten; kadının kadından alması şeklinde olmakla birlikte Kayseri'deki ocaklar arasında annesinden el alan erkek ocak olduğu gibi babasından, kayınbabasından, eşinden ve erkek komşusundan el alan kadın ocaklar da bulunmaktadır.

Kayseri ocakları arasında ocak olan evden ayrılan ve ocak olan eve gelin gelen kızların durumu hakkında da bir fikir birliği yoktur. Kimi kızların evden ayrılırlar da bu sağaltma güçlerini devam ettireceklerini belirtirken kimi de onların bu güçlerini kaybedeceklerini ifade etmiştir. Yine kimi ocaklar, ocaklık vasfını gelin geldikten sonra kazandıklarını ifade ederken kimi ocaklar da gelin gelen kızların asla ocak olamayacaklarını söylemiştir. Evden ayrılan kızların sağaltma gücünü devam ettireceğini ve eve gelin gelen kızların ocak olamayacağını ileri sürenler, kan bağıını ve ocak olan ailenin sulbünden gelmiş olmayı esas alırken; sağaltma yeteneğini kaybedeceğini söyleyenler, kan bağıının yanı sıra o kutlu ocak/aile içerisinde yaşamayı zorunlu görmüştür.

Kayseri'de ocakların el alma veya hastaları tedavi etmeye başlama yaşlarının değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu yaş aralığı 5-6 ila 55-56 arasında değişmiştir.

Kayseri'de tespit edilen 63 ocak tarafından 35 rahatsızlık tedavi edilmiştir. Bu 63 ocağın 28'i tek bir rahatsızlığı tedavi ederken; 35'i birden fazla rahatsızlığı sağaltmıştır. Ocakların birden fazla rahatsızlığı tedavi etmeleri dolayısıyla bir hastalığı sağaltan ocak sayısı da farklılık göstermiştir. Bu bağlamda en fazla ocağı olan rahatsızlık derme/derma/terme/değirma; tek ocağı bulunan rahatsızlıklar ise al kesme, bademcik, bulgurlama, deve siniri, dilaltı kesme, diş ağrısı, elmacık sapması, göz ağrısı, göz çırpması, kan inmesi, karın şişmesi, körkefen/körkeven, korku, kurşun dökme, sındılama, yarımca ve yeldir. Dolayısıyla Kayseri'de ocaklar daha çok cilt rahatsızlıklarını tedavi etmişler ve hastalar da genellikle cilt rahatsızlıkları dolayısıyla onlara müracaat etmişlerdir.

Kayseri'de ocakların kimi dinî sebepler ve sosyal normlar dolayısıyla karşı cinsi tedavi etmemiştir. Ancak bunların sayısı çok fazla değildir. Bu durum, hasta cinsiyetinin sosyo-kültürel şartların değişmesiyle bugün artık ehemmiyetini kaybettiğinin bir göstergesidir.

Kayseri'de ocaklar, tedavileri esnasında kesme, kan akıtma, dağlama, tütsüleme, ovma, üfeleme, sıvazlama, üfleme, tükürme, vurma, korkutma, tiksindirme, küp çekme, şişe vurma, ipe düğüm atma ve iplik bağlama, tükenmez kalemle veya kopya kalemle yarayı daire içerisine alıp bu bölgeyi yazma, çizme ya da karalama, bıçak veya benzeri bir aleti vücuda sürme ya da sürter gibi yapma, muska yazma, kurşun dökme gibi tedavi yöntem ve tekniklerinden yararlanmışlardır. Bu tedavi yöntem ve tekniklerinin yanı sıra kimi ocaklar, tedavilerinde, hazırladıkları emleri kullanmış kimi de hastanın rahatsızlığı tamamıyla geçinceye kadar belli şeyleri yemesini yasaklamıştır. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Kayseri'de de sağaltma uygulamalarında dinî ve büyüsel işlemler bir arada kullanılmış ve büyü ve din, ocakların tedavi uygulamalarının vaz geçilmez iki ögesi olmuştur.

Kayseri'de ocakların bazıları kimi tedavi uygulamalarını sadece çarşamba ve perşembe günleri yapmışlardır. Bu çerçevede tedavilerde çarşamba günü daha çok tercih edilmiştir. Bu da ocakların çarşamba gününe diğer günlerden daha fazla önem verdiklerini ve çarşambayı sağaltma için en uygun gün olarak düşündüklerini göstermiştir.

Tedavilerde günler gibi günün vakitleri de önem taşımıştır. Bu nedenle kimi ocaklar tedavilerini sadece günün belli vakitlerinde gerçekleştirmişlerdir. Günün vakitlerinin önemli olduğunu düşünen ocaklar, sağaltma uygulamalarını kara iyelerin, kötü ruhların faaliyete geçtikleri vakitler olan kerahet vakitleri girmeden ve güneş batmadan yapmışlardır. Ocaklar, kötü ruhların faaliyette oldukları zamanlarda gerçekleştirilecek tedavi uygulamalarının aynı zamanda kâinatın mühürlenip onların tesiri altına girmesinden dolayı faydasının olmayacağına, amacına ulaşamayacağına, tedavinin onlar tarafından engelleneceğine ve belki de tedavinin ters tepki yaratacağına inanmışlardır.

Kayseri'de kaynak kişiler, tedaviden sonra kendilerinde oluşan ağırlığı üzerlerinde atmak için çeşitli uygulamalar yapmışlardır. Fiziksel ve ruhsal işlemleri ihtiva eden bu uygulamalar, ocakların rahatlamasına vesile olmuş ve hastadan devraldıkları kötü enerjii bedenlerinden atmalarına yardımcı olmuştur.

Kayseri'de kimi ocaklar, bazı rahatsızlıklarda hastayı görmeden de tedavi işlemini gerçekleştirmişlerdir. Ancak bunların sayısı çok azdır. Ocakların büyük bölümü, tedavi işleminin yüzü yüze gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hasta gelmeden gerçekleştirilen tedavi uygulamalarında niyet ve bütün sağaltmalarda olduğu gibi inanç ön plana çıkmıştır. Bu tarz tedavinin gerçekleştirildiği çubuk ve yel gibi rahatsızlıklar da ise nadir de olsa taklit ve temas büyülerinin etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

a. Sözlü Kaynaklar

KK1-Ayşe Akıncı, 1944 (74), Kayseri, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hürriyet Mahallesi.

KK2-Hacer Uzun, 1952 (66), Kayseri, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hürriyet Mahallesi.

KK3-Hanife Vahapoğlu, 1974 (44), Kayseri, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Caferbey Mahallesi.

KK4-Şerife Kahya, 1948 (70), Develi, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yıldırım Beyazıt Mahallesi.

KK5-Hanife Keven, 1946 (68), Kiranardı, Evli, 1. sınıftan terk, Ev hanımı, Hisarcık.

KK6-Adem Gündoğan, 1949 (69), Hisarcık, Evli, Yüksekokul mezunu, Emekli memur, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK7-Feriha Gündoğan, 1952 (66), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK8- Fatma Esen, 1943 (75), Bünyan, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yavuzlar Mahallesi.

KK9-Hatice (Fadime) Esen, 1975 (43), Pınarbaşı, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yavuzlar Mahallesi.

KK10-Akif Özdemir, 1971 (47), Afşin, Evli, İlkokul mezunu, Kaynakçı, Osmanlı Mahallesi.

KK11-Hamide Esen, 1939 (79), Dadağı Köyü, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Dadağı Köyü.

KK12-Havva Esen, 1968 (50), Dadağı Köyü, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, 19 Mayıs Mahallesi/Belsin.

KK13-Ayşe Kılıç, 1928 (90) Hisarcık, Evli, Okuma-Yazma Yok, Ev hanımı, Burhan Sokak/Hisarcık.

KK14-Nazım Pehlivan, Hisarcık, 1945 (73), Evli, Ortaokul terk, Fotoğrafçılık, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK15-Hörmüt Sazak, 1933 (85), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK16-Zeliha Akelma, 1942 (76), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK17-Saniye Akelma, 1965 (53), Hisarcık, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK18-Mustafa Parasıçok, 1942 (76), Hisarcık, Evli, İlkokul 3. sınıftan terk, Emekli İtfaiyeci, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK19-Aysel Veral, 1940 (78), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK20-Ferda Koç, 1981 (37), Pınarbaşı, Evli, Üniversite terk, Turgut Reis Mahallesi.

KK21-Adeviye Karabaşoğlu, 1974 (44), Kayseri, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hürriyet Mahallesi.

KK22-Mustafa Mişe, 1948 (70), Yozgat/Çayıralan, Evli, Okuma-Yazma yok, Metal İşleri (Emekli), Ziya Gökalp Mahallesi.

KK23-Ali Mişe 1975 (43), Yozgat/Çayıralan, Evli, Lise Mezunu, Makina Ustası/Şoför, Belsin.

KK24-Fatma Mişe, 1953 (65), Yozgat/Çayıralan, Evli, Okuma-Yazma yok, Ev hanımı, Ziya Gökalp Mahallesi.

KK25-Ülkü Özen, 1945 (73), Bünyan, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yenişehir Mahallesi.

KK26-Nesibe Çavdaroğlu, 1945 (73), Kayseri, Evli, İlkokul terk, Ev hanımı, Kılıçarslan Mahallesi.

KK27-Kamer Gültekin, 1944 (74), Yozgat/Merkez, Okuma-yazma yok, Yunus Emre Mahallesi.

KK28-Şerife Ünlü, 1940 (78), Yerköy, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yerköy/Yahyalı.

KK29-Şerife Farsak, 1954 (64), Yerköy, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yerköy/Yahyalı.

KK30-İsmail Develioğlu, 1943 (75), Yerköy, Evli, İlkokul mezunu, Çiftçilik, Yerköy/Yahyalı.

KK31-Muhlise Çavdarıcı, 1947 (71), Hamurcu Köyü, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK32-Fatma Yenen, 1973 (45), Ürgüp-Aksalur, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK33-Fatma Peker, 1950 (68), Hamurcu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK34-Mehmet Çürüttü, 1942 (76), Hamurcu, Evli, İlkokul mezunu, Çiftçi, Hamurcu/İncesu.

KK35-Havva Çürüttü, 1942 (76), Hamurcu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK36-Ayşe Çetin, 1949 (69), Hamurcu, Evli, Okuma-yazma yok, Hamurcu/İncesu.

KK37-Emine Gümüş, 1932 (86), Garipçe, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Garipçe/İncesu.

KK38-Hacer Gümüş, 1950 (68), Garipçe, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Garipçe/İncesu.

KK39-Halil Tilki, 1932 (86), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Çiftçilik, Yemliha.

KK40-Mehmet Özsu, 1933 (85), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Çiftçilik-hayvancılık, Yemliha.

KK41-Esma Göğen, 1977 (41), Yemliha, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yemliha.

KK42-Fatma Tekkanat, 1952 (66), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yemliha.

KK43-Mustafa Çalışır, 1947 (71), Yemliha, Evli, İlkokul mezunu, Çiftçilik, Şoför, Yemliha.

KK44-Asiye Çalışır, 1951 (67), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yemliha.

KK45-Cemile Topal, 1951 (67), Yemliha, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yemliha.

KK46-Zekiye Helvacı, 1968 (50), Bünyan, Evli, Ön lisans, Emekli memur, Şeker-Tepeevler.

KK47-Fatma Helvacı, 1937 (81), Aydos/Bulgaristan, Evli, Öğretmen Okulu mezunu, Ev hanımı, Yenişehir Mahallesi.

KK48-Recep Arslan, 1955 (63), Sivas-Merkez-Keçili Köyü, Evli, İlkokul mezunu, Emekli fırıncı, Kazım Karabekir Mahallesi.

KK49-Ahmet Karadeniz, 1952 (66), Yozgat/Sarıyaprak Köyü, Evli, İlkokul mezunu, İşçi emeklisi, Yunus Emre Mahallesi.

KK50-Fermude Karadeniz, 1950 (68), Kırşehir/Çiçekdağı/Haydarlı Köyü, Evli, İlkokul terk, Ev hanımı, Yunus Emre Mahallesi.

KK51-Keziban Kar, 1968 (50), İncesu, Evli, İlkokul mezunu, Karakoyunlu Mahallesi/İncesu.

KK52-Kemal Kar, 1962 (56), İncesu, Evli, Lise mezunu, Karakoyunlu Mahallesi/İncesu.

KK53-Atike Süt, 1915 (103), İncesu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Sülüklü Mahallesi/İncesu.

KK54-Mehmet Tokmak, 1939 (79), İncesu, Evli, İlkokul terk, Çiftçi, Üçkuyu/İncesu.

KK55-Ali Atasever, 1940 (78), İncesu, Evli, İlkokul mezunu, Emekli imam, Yenicami Mahallesi/İncesu.

KK56-Şerife Kahveci, 1945 (73), İncesu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, İhsan Aras Mahallesi/İncesu.

KK57-Havva Kızıılışık, 1932 (86), İncesu, Evli, Okuma-yazma yok, Karakoyunlu Mahallesi/İncesu.

KK58-Hamdi Güler, 1957 (61), Yozgat/Boğazlıyan/Karakuyu Köyü, Evli, İlkokul mezunu, Emekli işçi, Bahçelievler Mahallesi/Talas.

KK59-Ömer Özdemir, 1938 (80), Tomarza/İncili Köyü, Evli, 3. sınıf terk, Emekli inşaatçı, Yeni Doğan Mahallesi/Talas.

KK60-Hürü Aysel, 1949 (69), Kozan, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yeni Mahalle.

KK61-Rasime Akkaya, 1923 (95), Taçın (Topsöğüt)/Bünyan, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Pınarbaşı.

KK62-Osman Ünal, 1956 (62), Yozgat/Ovakent, Evli, Ortaokul mezunu, Emekli, Mithatpaşa Mahallesi.

KK63-Ümüs Güzel, 1950 (68), Molla Hacı Köyü, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yenişehir Mahallesi.

b. YAZILI KAYNAKLAR

ABDÜLAZİZ BEY, (1995), *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, (Yay. Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ACIPAYAMLI, Orhan, (1969), "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, S. 1-2: s. 1-9.

ANADOL, Cemal, (1988), *Tarihten Günümüze Kadar Dünyada ve İslamiyet'te Halk İnanışları Büyü (Sihir-Tılsım)*, İstanbul: Devlet Yayın ve Dağıtım.

ARAZ, Rifat, (1995), *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- ARTUN, Erman, (2008), **Halk Kültürü Araştırmaları**, İstanbul: Kitabevi.
- BAYAT, Fuzuli, (2006), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BAYAT, Fuzuli, (2010), **Türk Kültüründe Kadın Şaman**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BAYRI, M. Halit, (1972), **İstanbul Folkloru**, 2. Baskı, İstanbul: Baha Matbaası.
- BAYSAL, Nagihan, (2014), **Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma**, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAYSAN, Münire, (2014), "Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Dumlupınar University Journal of Social Sciences Kütahya Özel Sayısı**, s. 77-84.
- BEYDİLİ, Celal, (2003), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul: Yurt Yayınları.
- ÇEVİK, Bülent, (2008), **Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/ Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇIBLAK, Nilgün, (2005), "Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri", **Türk Kültürü**, Yıl: XIII, S. 507-508: s. 199-214.
- ÇOLAK, Faruk, (2015), **Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği**, Konya: Kömen Yayınları.
- DUVARCI, Ayşe, (1990), "Halk Hekimliğinde Ocaklar", **Milli Folklor**, S. 7: s. 34-38.
- EKİCİ, Metin, (2000), "Dede Korkut Kitabında Kadın Tipleri", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19-21 Ekim 1999)**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ELİADE, Mircea, (1999), **Şamanizm İkel Esrime Teknikleri**, (Çeviren: İsmet Birkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- ELİADE, Mircea, (2002), **Babil Simyası ve Kozmolojisi**, (Çeviren: M. Emin Özcan), İstanbul: Kambur Yayinevi.
- FRAZER, James G., (2004), **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri II**, (Çeviren: Mehmet H. Doğan), 2. Baskı, İstanbul: Payel Yayinevi.
- GÖNENÇ, Alpaslan, (2011), **Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GÖNÜLLÜ, A. Rıza, (1996), "Türk Halk İnançlarında Demir Motifi", **Türk Kültürü**, S. 402: s. 634-640.
- GÜNAY, Ü. ve H. GÜNGÖR, (2015), **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ankara: Berikan Yayinevi.
- GÜNGÖR, Harun, (2002), "Eski Türklerde Din ve Düşünce", **Türkler**, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 261-282.

IŞIK, Aybilge, (2004), *Türk Kültüründe Ateş ve Ocakla İlgili İnanışlar*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İBRAYEV, Şakir, (1998), *Destanın Yapısı (Kazak Destanlarında İnsan, Zaman ve Mekân)*, (Aktaran: Ali Abbas Çınar), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İNAN, Abdülkadir, (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNAN, Abdülkadir, (1998), *Makaleler ve İncelemeler*, C. 1, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KABALCIOĞLU, F. ve M. A. KURÇER, (2008), "Niteliksel Bir Araştırma: Şanlıurfa'da Geleneksel Ebeler ve Doğuma Yönelik Geleneksel Yöntemleri", *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik Dergisi*, C. 18, S. 6: s. 377-382.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1998), *Türk Milli Kültürü*, 15. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KALAFAT, Yaşar, (2012), *Türk Halk İnançlarında Renkler*, Ankara: Berikan Yayınevi.

KAPLAN, Mehmet, (1996), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3Tip Tahlilleri*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAYA, Muharrem, (2001), "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", *Folklor/Edebiyat*, C. VII, S. XXV: s. 199-218.

KILIÇ, A. Faruk, (2007), "Din sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 5, S. 13: s. 37-58.

KIRMAN, M. Ali, (2003), "Yeni Dinî Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. III, S. 4: s. 27-43.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, (1999), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MAUSS, Marcel, (2011), *Sosyoloji ve Antropoloji*, (Çeviren: Özcan Doğan), 3. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar, (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

OĞUZ, M. Öcal, (2009), *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

ÖGER, Adem, (2010), "Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *TurkishStudies*, Volume5/1:s. 1231-1246.

ÖGER, A. ve T. GÖNEL, (2011), "Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri", *TurkishStudies*, Volume 6/4: s. 233-248.

ÖNGEL, Gülnur, (1997), *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖRNEK, Sedat Veyis, (1995), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÖZASLAN, Aysegül, (2012), **Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZERGİN, Kemal, (1974), "Günlerle İlgili İnançlar", **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 300: s. 7028-7029.

ÖZKAN, Tuba, (2012), **Geleneksel Tıptan Modern Tıbbı Ocaklık Kurumu: Ankara İli Çubuk İlçesi Örneği**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ÖZKAN, Tuba Saltık, (2013), "Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış", **Milli Folklor**, S. 99: s. 137-144.

ROUX, Jean Paul, (2002), **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (Çeviren: Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

SEVER, Mustafa, (2016), **Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara: Barış Kitap.

SOL, Selma, (2007), "Edirne'de Halk Hekimliği", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. IX, S. 1: s. 175-191.

STRAUSS, Claude Lévi, (1983), **Din ve Büyü** (Çeviren: Ahmet Güngören), İstanbul: Yol Yayınları.

ŞAR, Sevgi, (1989), "Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü", **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (23-25 Kasım 1988)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 221-229.

TDK Türkçe Sözlük, (2005), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEK, Recep, (2018), **Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları**, Konya: Kömen Yayınevi.

TEMİZSOYLU, Aydın, (2012), **Ankara'da Halk Hekimliği**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (1968), "Erzurum Bölgesinde Tıbbî Tedavinin Sosyo-Kültürel Safhaları", **Türk Etnografya Dergisi**, S. XI: s. 33-46.

UÇAK, Salih, (2007), **Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÜLGER, Züleyha, (2012), **Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği**, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

VEREN, Ergün, (2014), "M.Ö. 8. Yüzyıldan Günümüze Halk Takviminde Günlerin Uğuru İle İlgili İnanma", **Aydın Efesi**, Yıl 4, S. 20: s. 36-39.

YAVUZ, Sefer, (2014), "Tipolojik Yaklaşım ve İbn Haldun ile Farabi'nin Toplum Görüşleri Üzerine", ***Dini Araştırmalar***, C. 17, S. 44: s. 95-120.

YILDIRIM, Gülay; IŞIK, Türkan, (2014), "Kayseri İlinde Bir Halk Şifacısı", ***Folklor/Edebiyat***, C. 20, S.78: s. 239-252.

YODER, Don, (1975), "Halk Tıbbı", (Çeviren: S.Yoğurtçuoğlu ve A. Gülüm), ***Folklor Doğru***, S. 43: s. 23-30.

HALKLA İLİŞKİLER ARACI OLARAK WEB SİTELERİ VE SOSYAL MEDYA: ARAŞTIRMA ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Sevgi KAVUT*

ÖZ

Halkla ilişkiler; kurumsal amaçlar ve toplum beklentileri arasında sürekli uyumu sağlamak için hem içsel hem de dışsal paydaşlar ile iletişimi koordine etmektedir. Bu bağlamda halkla ilişkiler, web siteleri ve sosyal medya platformlarını tanıtım aracı olarak kullanmaktadır. Bu çalışmada Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık araştırma şirketlerinin web siteleri, Facebook ve Twitter sosyal medya araçları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı araştırma şirketlerinin web sitelerini ve sosyal medyayı kullanma derecelerini ve sebeplerini inceleyerek web sitelerinin ve sosyal medyanın halkla ilişkiler aracı olarak iletişim alanındaki önemini ortaya çıkarmak ve bu sayede iletişim alanına katkıda bulunmaktır. Bu araştırma psikoloji tabanlı eğitimler veren araştırma şirketleri üzerine olmasından dolayı Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık araştırma şirketlerinin web siteleri ve sosyal medya hesapları arasından Facebook ve Twitter ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada web siteleri ve sosyal medya hesapları içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bununla birlikte araştırmada Peirce'in göstergebilim yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışmada araştırma şirketlerinin web sitesi ve sosyal medyayı eğitim amacıyla kullandıkları, halkla ilişkiler ve tanıtım amacıyla kullanmadıkları sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak iyi bir web sitesinin doğruluk, yetkinlik, güncellik, erişim, tarafsızlık özelliklerine sahip olduğu bilinmektedir. Araştırma şirketleri halkla ilişkiler ve pazarlama aracı olarak web sitelerini ve sosyal medya platformlarını etkin kullanamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: web sitesi, sosyal medya, halkla ilişkiler, Anahtar Eğitim, Alfa Pazar Araştırma.

WEB SITES AND SOCIAL MEDIA AS PUBLIC RELATIONS TOOLS: A EVALUATION ON RESEARCH COMPANY

ABSTRACT

Public relations provide that the communication with both internal and external stakeholders take holder and respond between corporate objective and expectation of the public. In this context public relations use as demonstration tools web sites and social media platforms. In this study has been examined with content analysis method web sites, Facebook, Twitter social media tools of research company. Education and Management Consultancy and Alfa Marketing Research & Consultancy. In this study of aim reveal as public relation means significant of web sites and social media in communication field by investigating research company of web sites and social media usage level and reasons and by this means is contributed to communication field. This research has been restricted with Facebook and Twitter from among social media tools, web sites of research company Anahtar Education and Management Consultancy and Alfa Marketing Research & Consultancy due to examined research companies training psychology education. In research is analyzed with content analysis method web sites and social media tools. Meanwhile, it is referred from semiotic analysis of Peirce. In this research has been concluded not used so as to public relations and publicity but used so as to education web sites and social media of research companies. As a result it is known that a good web site hold to accuracy, perfection, access, currency and objectivity features. Research companies can't be used effectively as public relations and marketing means web sites and social media tools.

*İstanbul Gelişim Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, skavut@gelisim.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-0253-3906

Keywords:web site, social media, public relations,Anahtar Education, Alfa Marketing Research.

GİRİŞ

Bu çalışmada Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık araştırma şirketlerinin web siteleri, Facebook ve Twitter sosyal medya hesaplarının incelenmiştir. Bu çalışma ile araştırma şirketlerinin web sitelerini ve sosyal medya hesaplarını kullanma derecelerini ve sebeplerini inceleyerek iletişim alanına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

İnternetin sağladığı avantajlar arasında coğrafi sınırları ortadan kaldırması, işitsel, görsel ve oral tüm evreleri bünyesinde barındırması, toplumların birbiriyle eş zamanlı iletişim kurmalarını sağlaması özellikleri yer almaktadır. Bu özellikler firmalar için de önemli faydalar sağlamıştır. Firmalar küreselleşmenin etkisiyle uluslararası boyutta ilişkilerini geliştirirken kaçınılmaz olarak internetin dönüştürücü etkisine maruz kalmışlardır. İnternet ve iletişim teknolojisi sayesinde kurumlar, marka imajlarını ve tanıtımlarını çok daha hızlı gerçekleştirmekte ve çalışmalarını çok daha geniş kitlelere karşılıklı etkileşim içerisinde oluşturabilmektedir (Koçak2016: 221). Bu sayede araştırma şirketleri hem faaliyetlerini daha kolay bir şekilde duyurarak tanıtımlarını yapabilmekte, hem de hedef kitleleriyle etkileşim kurabilmek adına web siteleri ve sosyal medya hesaplarını kullanabilmektedir.

Bu çalışma Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık araştırma şirketlerinin web siteleri ve sosyal medya hesapları arasından Facebook ve Twitter ile sınırlandırılmış olup, Facebook ve Twitter hesaplarının çözümlenmesi ise 1 Ocak 2018- 1 Nisan 2018 arasındaki çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Araştırmanın çözümlenmesinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca araştırma şirketlerinin web sitelerindeki logoları ve renkleri Peirce'nin görüntüsel gösterge kavramı ile göstergebilim yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı araştırma şirketlerinin web sitelerini ve sosyal medya hesaplarını kullanma derecelerini ve sebeplerini inceleyerek web sitelerinin ve sosyal medyanın iletişim alanındaki önemini ortaya çıkarmak ve bu sayede iletişim alanına katkıda bulunmaktır.

Bu araştırmaAnahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık araştırma şirketlerinin web siteleri ve sosyal medya hesapları arasından Facebook ve Twitter ile sınırlandırılmış olup, Facebook ve Twitter hesaplarının çözümlenmesi ise 1 Ocak 2018- 1 Nisan 2018 arasındaki çalışmalarla sınırlandırılmıştır.Bu çalışmada web sitelerinin ve sosyal medya hesaplarının incelenmesinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizinin yanı sıra araştırma şirketlerinin web sitelerindeki logolar ve renkler Peirce'nin görüntüsel gösterge kavramı ile göstergebilim yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yazılı, sözlü, görsel veya kaydedilmiş olan bütün belgelerin incelendiği bir yöntem olan içerik analizi ; nesnel ve sistematik bir biçimde iletilerin özelliklerini tanımlayarak çıkarım yapma yöntemi olarak tanımlanmıştır (Kavut 2019: 4). Semboller ve sembollerin taşıdığı anlamları inceleyen göstergebilim yöntemi ise semiyotik-işaretlerin bilimi olarak adlandırılmaktadır (Bilim 2007: 123).

1. Web Siteleri

Web siteleri (World Wide Web), kurumlar ve işletmeler için önemli bir iletişim aracıdır (Hill ve White 2000:31). Web siteleri birçok kurum tarafından halkla ilişkiler için arzulanan ortamlar olarak görülmektedir (White ve Raman 1999: 405). Günümüzde

web siteleri; bir bilgi kaynağı, imaj oluşturma ve itibar kazanma aracı olarak kurumların vazgeçilmez halkla ilişkiler ve tanıtım araçlarından biri haline gelmiştir (Güçdemir, 2015). Web sayfalarının biçim ve işlevlerine yönelik olarak yapılan değerlendirmelerde doğruluk, yetkinlik, yansızlık, içerik ve güncellik olarak 5 temel özelliğin öne çıktığı görülmüştür (Kurulgan, Bayram 2006: 143).

Doğruluk: Websitelerinin içeriğindeki bilginin tam olmasını, sayfadaki bilgileri kontrol eden bir editör ya da uzmanın varlığını, sayfada yer alan tüm metin, grafik, ses gibi öğelerin hatasız ve eksiksiz olarak yer almasını ifade etmektedir.

Yetkinlik: Yetkinlik özelliği bir web sitesinin ticari, eğitsel, askeri ya da idari olarak hangi alana ait olduğunu, sitenin amacı ve politikasının varlığını, siteyi yöneten kişilerin kimler olduğunu ve sitedeki bilgilere ilişkin iletişim kurulabilecek bir sorumlunun olup olmadığını gibi özellikleri içine almaktadır.

Yansızlık: Yansızlık özelliği web sitesinde yer alan tüm bilgilerin, içeriklerin, metinlerin veya görsellerin objektif olmasını, bu bilgilerin veya içeriklerin kullanıcılara sunumunda herhangi bir yönlendirici veya manipüle edici yorum ve açıklamaya yer verilmemesini, reklamların var olması halinde ise sayfanın içeriklerini etkileme derecesini tanımlamaktadır.

İçerik: Web sitesinde yer alan bilgilerin tutarlı olmasını ve amaca uygun olarak metinlerin hazırlanmasını, kullanıcıya sunulan bilgilerin faydalı olmasını, web sayfasına eklenen bütün metinlerin, bilgilerin veya duyuruların derinlik ve kapsam açısından tatmin edici ve yeterli olmasını açıklamaktadır.

Güncellik: Web sitelerinin günümüz koşullarına uygun olarak kendini yenilemesini, sayfadaki bağlantıların hedef kullanıcılar tarafından tam olarak açılabilmesinin sağlanmasını, sitede yer alan görsellerin veya metinlerin yeni ve tarihsel sıralamalara uygun olarak verilmesini ifade etmektedir (Kurulgan, Bayram 2006: 144). Bu beş özelliğin yanında erişim özelliğinin de web sitelerinde önemli olduğu düşünülmektedir.

Erişim: Web sayfasına erişimin oldukça hızlı ve kolay olmasını, web sitesine resim, tablo, grafik veya şekil içeren bilgilerin girilmesi durumunda dahi sayfanın olabildiğince hızlı bir şekilde kullanıcının ulaşımına açılmasını ifade etmektedir (Tarhan 2007: 83). Mevcut web sitelerinin düşük erişim özelliğine sahip olduğu belirtilerek ana sayfanın yatay ve dikey olarak ekrana sığması ve kolay erişim için ekranda çok fazla link olmamasının önemi açıklanmıştır (Ergün ve Ergün 2008: 6-7). Nitekim Ateş ve Karacan, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerine uyguladıkları anket sonucunda öğrencilerin web sitesinin sayfaları üzerinde dolaşmanın zor olduğunu, erişimde sıkıntı yaşadıklarını belirttiklerini aktarmışlardır (2009: 36). Web siteleri belirtilen bu özelliklerinin yanı sıra aynı zamanda paydaşlarla iletişim kurmak ve hedef kitleye ulaşmak için kurumlara yeni pek çok fırsatı sunan benzersiz bir iletişim ortamı olarak görülmektedir (White ve Yaman 1999: 406).

2. Halkla İlişkiler Aracı Olarak Sosyal Medya

Halkla ilişkiler; kurumsal değişim olanakları, kurum kültürünün tanımlanması ve kurumsal amaçların gerçekleşmesine yardım eden liderlik ve yönetim rolü olarak görülmektedir. Halkla ilişkiler; kurumsal amaçlar ve toplum beklentileri arasında sürekli uyumu garantiye almak için hem içsel hem de dışsal paydaşlar ile iletişimi sağlamaktadır. Bu noktada sosyal medyayı halkla ilişkiler profesyonelleri hedef kitleleri ile yakından ilgilenme ve hedef kitlelerine ulaşma fırsatı olarak görerek bu alanlarda

çaba sarf etmektedir (Andoh-Quainoo, Annor-Antwi 2015: 37). Amerikan internet PR gurusu ShelHoltz, yeni medyanın geleneksel medyayı öldürmediğini, ancak geleneksel mecraları değiştirmekte ve etkilemekte olduğunu belirtmiştir. Online PR'ınise ilişkileri, iletişimi ve etkileşimi inşa etmenin diğer formları için alternatif bir yol olmadığını, önceden sahip olunan alanı genişlettiğini vurgulamıştır (Phillips, Young 2009:125). Sosyal medya siteleri etkileşim ve bilgi değişimi için sanal platformlar olarak tanımlanmıştır (Smith2010: 330). Boyd ve Ellison'a göre sosyal ağ siteleri; bireylerin yarı açık veya açık profiller oluşturmasına, ağındaki diğer kullanıcıların listelerini görmesine ve diğer kullanıcıların paylaşımlarına ulaşabilmesine olanak sağlayan web tabanlı hizmetlerdir (2007: 211). Başka bir deyişle sosyal medya; dünya üzerinde binlerce hatta milyonlarca insanın iletişim kurabilmesine olanak sağlayan bir iletişim mekanizmasıdır. Ucuz ve kullanımı kolay olan sosyal ağ sitelerinin Facebook gibi sosyal paylaşım, Flickr gibi fotoğraf paylaşım, Youtube gibi video paylaşım, LinkedIn gibi profesyonel iş ağı, Twitter gibi blog olmak üzere pek çok farklı amaca hizmet etmek için oluşturulmuş biçimleri bulunmaktadır (Whiting ve Williams 2013: 363). Fuchs'a göre sosyal ağ siteleri web 2.0 ve sosyal yazılımın bir türü olarak görülmekte olduğunu ancak teorik bir dayanağı olmamasından ötürü gizli kalmış değer olarak kaldığını, kavramın içindeki sosyalin anlamının Durkheim'in sosyal olgular kavramına yakın olduğunu açıklamıştır (2009:4).

Sosyal ağ analizi, her söyleşi ortamındaki duygu ve etki eğilimini belirlemeye ağırlık vererek, belli bir marka, ürün ya da konu hakkında dağınık durumdaki diyalogları tespit etme, izini sürme, dinleme ve katılma göreviyle, araştırma, raporlama, düzenleme, analiz ve iş ile bağlantılı tüm verilerin depolandığı bilgi ve iletişim teknolojisi aplikasyonudur (Sheldrake 2011: 57).Michael BrewerListeningPlatforms-CompetitiveLandscape (Dinleme Platformları-Rekabet Sahnesi) adlı e-kitabına göre; sosyal ağ analiz hizmetlerinin özellikleri sekiz ayrı kategoriye ayrılır:

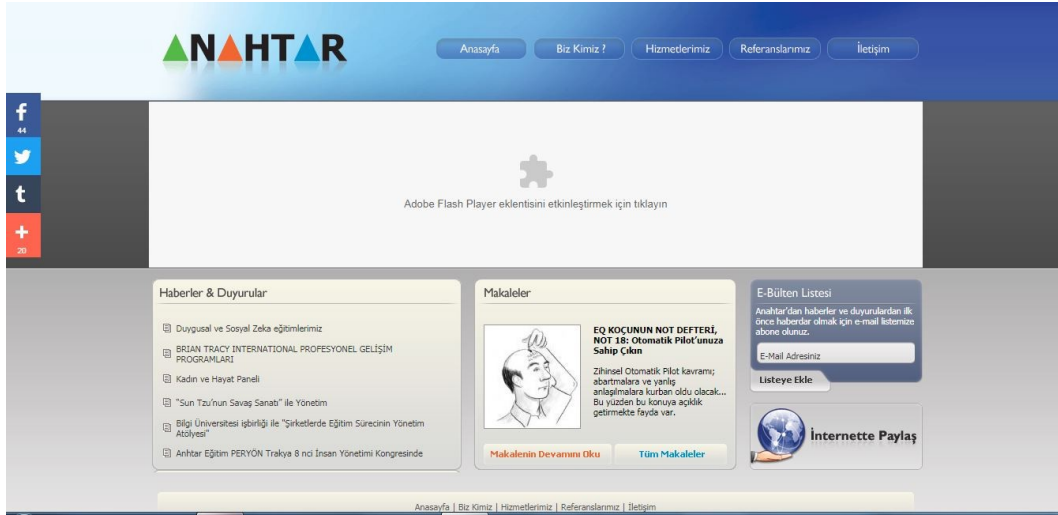
1. Pazarlama ve müşteri yönetiminin tüm yönleri için geniş kapsamlı analiz ve raporlama araçları.
2. Etkili müşterilere/yorumculara erişmeye yönelik blog temelli etkileme araçları (Sheldrake2011: 59).
3. İtibar yönetimi ve görüş oluşumunu etkilemek için PR ve medya yönetim araçları.
4. Sosyal medyayı izleme ve müdahale
5. Sahtekarlıktan korunma, güvenlik ve tehdit algılama
6. Haber medyası takibi
7. Satış yönetimi bünyesindeki sosyal medya
8. Sosyal medyayı diğer müşteri iletişim izleme yöntemlerinin yanına taşıyacak araçlar (Sheldrake2011: 60).

3. Analiz

3.1.Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Tic. Ltd. Şti

3.1.1.Kuruluş Hakkında

ΔΝΔΗΤΔR Eğitim ve Yönetim Danışmanlık firması Temmuz 2008'de kurulmuştur.Eğitim danışmanlık şirketi duygusal zeka, sosyal zeka, iş hayatında mobing, Sun tzu savaş stratejileri gibi konularda eğitimler vermektedir. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı'nın web sayfasının yanında Facebook, Twitter, Instagram ve LinkedIn sosyal medya hesapları bulunmaktadır.

Resim 1. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Web Sitesi

Anahtar Araştırma Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı'nın web sitesindeki logo incelendiğinde üçgen sembolünün kullanıldığı turuncu, yeşil ve mavi renklerin tercih edildiği gözlenmiştir. Göstergeleri üçlükler olarak tanımlayan Peirce'a göre görüntüsel, belirtisel ve sembol olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır. Görüntüsel gösterge(ikon), fotoğraf, resim vb. nesnesiyle arasında benzerlik ilişkisi olan göstergedir. Belirtisel gösterge; duman, ayak izi gibi gösterilenle doğrudan ilişkili göstergedir. Sembol; bayrak, trafik ışıkları gibi nesnesiyle arasında nedensizlik ilişkisi bulunan göstergedir (Atabek ve Atabek2007: 70).

Tablo 1. Peirce'in Görüntüsel Gösterge Kavramı İle Logo ve Renk Analizi

Görsel İleti (Görüntüsel Gösterge)		
Görüntübirimler (Gösterenler)	İçerikbirimler (Gösterilenler)	
	Düzanlam	Yananlam
1. Logo		
Üçgen	Bir geometrik şekil	Doğruluk, Yeterlilik, Gerçek
2. Renk		
Turuncu	Bir renk	Neşe, coşku, heyecan
Mavi	Bir renk	Sonsuzluk, Huzur
Yeşil	Bir renk	Tazelik ve sükunet

Peirce'nin görüntüsel gösterge kavramı üzerinden sitenin logosu incelendiğinde üçgen sembolünün düz anlamının bir geometrik şekil olduğu yan anlamının ise doğruluk, yeterlik ve gerçeklik anlamlarını taşıdığı görülmüştür. Turuncu, mavi ve yeşil renkleri düz anlamı ile sadece birer renk olarak tanımlanırken yan anlamları birbirinden farklılık göstermektedir. Turuncu rengin yan anlamı neşe, coşku ve heyecan iken mavi

renğin yan anlamı sonsuzluk ve huzurdur. Yeşil rengin yan anlamı ise tazelik ve sükunet olarak tanımlanmıştır. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı psikoloji eğitimleri üzerine kurulu bir araştırma şirketi olduğundan dolayı logo ve renk seçiminin amaca uygun olduğu görülmüştür.

3.1.2. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Tic. Ltd. Şti Web Sayfası Analizi

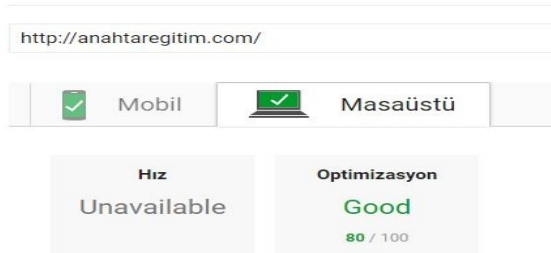
Tablo 2. Web Site Özellikleri

Web Siteleri	Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı	
	Var	Yok
Özellikler		
1.SİTEYE ERİŞİLEBİLİRLİK		
Siteye erişim rahatlığı		
Sitenin yüklenme süresi	0.05 saniye	
SEO Puanı	67	
Site Anahtar Kelimeleri	Eğitim,otomatik, anahtar'dan,fayda, haberler, duyurular	
Site haritası		☒
2. GENEL GÖRÜNÜŞ		
Ana sayfanın genel görünüşü		
Ana sayfanın kullanım rahatlığı		
Sayfalarda renk kullanımı		
Zemin Rengi	Mavi ve Gri	
Sayfalar arası uyum		
Tanıtma faaliyetlerinde fotoğraf kullanımı		
Sayfadaki butonların işlevliliği		
Sayfalarda ikon ve banner yoğunluğu		
Ziyaretçi sayısı		☒
3. KULLANIM KOLAYLIĞI		
Font kullanımı ve rahat okunabilirlik	Tırnaksız	
Ana sayfadan diğer linklere ulaşma		
Sayfalar arası geçiş-bağlantı		☒
Site içi arama		☒

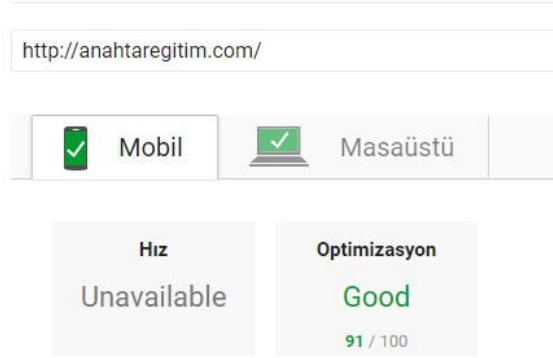
Kelime, tarih, etkinlik olarak arama yapılabilme		+
Sayfadan çıktı alma imkanı		+
Dil seçim olanağı		+
Mobil Uyumluluk		+
Mobil Skoru	Kötü 64	
4.GÜNCELLİK		
Güncel duyuru ve eğitim paylaşımı	}	
Sayfa güncelliği	}	

Tablo 2’de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı web sitesi siteye erişilebilirlik, genel görünüş, kullanım kolaylığı ve güncellik özellikleri çerçevesinde incelenmiştir. Veriler incelendiğinde siteye erişim kolay olmakla birlikte site SEO puanı 67 olarak bulunmuştur. <https://wmaraci.com/seo-analiz> sitesindeki tarama ile SEO puanı elde edilmiştir. <https://www.ihs.com.tr/seo/seo-analiz/anahtaregitim.com> sitesindeki taramaya göre web sayfasının mobil uyumlu olmadığı mobil skorunun 64 olduğu, site yüklenme süresinin ise 0.05 saniye olduğu görülmüştür. Eğitim, fayda, haberler, duyurular, otomatik, Anahtar’dan vb. kelimelerinin sitenin anahtar kelimeler olduğu görülmüştür. Site haritası bulunmadığı gözlenmiştir. Genel görünüm açısından incelendiğinde kullanım rahatlığı, ana sayfa genel görünümünün iyi durumda olduğu sayfalar arası butonların işlerlik açısından uygun olduğu ve tanıtım faaliyetlerinde fotoğraf kullandıkları gözlenmiştir. Kullanım kolaylığı açısından incelendiğinde site içi arama, sayfalar arası geçiş- bağlantı, site içi arama, sayfadan çıktı alma, dil seçim olanaklarının bulunmadığı mobil ile uyumlu olmadığı sonucuna varılmıştır. Güncellik özelliği açısından ise sayfanın sürekli olarak güncellendiği gözlenmiştir.

PageSpeed Insights

PageSpeed Insights

Resim 2. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Web Sitesi PagespeedInsight Verileri

anahtaregitim.com sitesinin masaüstü ve mobil pagespeed insight verileri incelendiğinde masaüstü hızının 80, mobil hızının ise 91 puan ile iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3. Web Site Kullanım Amaçları

Web Sitesi Kullanım Amaçları		
Kriterler	Var	Yok
Eğitim Duyurusu		
Haberler		
Video		+
Makale		
Sponsorluk		
Fotoğraf		
Araştırma		+
Bülten		

Tablo 3'de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı web sitesi kullanım amaçları incelenmiştir. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı web sitesinde herhangi bir video ve araştırma paylaşımının bulunmadığı gözlenmiştir. Eğitim duyurusu, haberler, makale, sponsorluk faaliyetleri, fotoğraf ve bülten paylaşımının olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Web Site Sayfa Özellikleri

Web Site Sayfa Özellikleri		
Sayfalar	Var	Yok

Anasayfa		
Hakkımızda		
Hizmetlerimiz		
İnsan Kaynakları		+
Uluslararası Ortaklıklar		+
Referanslar		
İletişim		

Tablo 4’de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı web sitesi sayfa özellikleri incelenmiştir. Web sitesinde Anasayfa, Hakkımızda, Hizmetlerimiz, Referanslar ve İletişim bölümlerinin bulunduğu İnsan Kaynakları ve Uluslararası Ortaklıklar bölümlerinin yer almadığı gözlenmiştir.

Tablo 5. Kurumsal Kimlik Özellikleri

Kurumsal Kimlik Özellikleri		
	Var	Yok
Logo		
Misyon		
Vizyon		
Değerler		+
Farkları		
Eğitim Yaklaşımı		

Tablo 5’de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı web sitesi kurumsal kimlik özellikleri incelenmiştir. Kurumsal kimlik özellikleri incelendiğinde logo, misyon, vizyon, eğitim yaklaşımı ve farklarının yer aldığı değerler bölümüne yer verilmediği gözlenmiştir.

3.1.3. Anahtar Araştırma Eğitim Danışmanlık Hizmetleri Ltd. Şti Facebook Sayfası Analizi

Facebook sayfası Ocak-Nisan 2018 tarihleri arasında incelenmiştir.

Tablo 6. Facebook Kullanım Amaçları

Kullanım Amaçları		
Mecra	Facebook	
Kriterler	Var	Yok
Eğitim Duyurusu		

Haberler		☒
Video	1	
Makale		☒
Sponsorluk		☒
Fotoğraf	1	
Araştırma	1	
Bülten		☒

Tablo 6'da Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Facebook kullanım amaçları incelendiğinde Facebook sayfasında eğitim duyuruları, video, fotoğraf ve araştırma içeriklerinin paylaşıldığı haberler, makale, sponsorluk ve bülten paylaşımının olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 7. Kullanım Amacı Yüzde Dağılımı

Facebook Kullanım Amaçları		
Kriterler	Facebook	Yüzde
Eğitim Duyurusu	13	76%
Haberler	0	0%
Video	2	12%
Makale	0	0%
Sponsorluk	0	0%
Fotoğraf	1	6%
Araştırma	1	6%
Bülten	0	0%
Toplam	17	100%

Tablo 7'de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Facebook kullanım amaçları yüzde dağılımı incelendiğinde Facebook sayfasında eğitim duyurularının 13 paylaşım ile % 76 orana, videonun 2 paylaşım ile % 12 orana, fotoğrafın 1 paylaşım ile %6 orana ve araştırma içeriklerinin paylaşım ile % 6 orana sahip olduğu, haberler, makale, sponsorluk ve bülten paylaşımının olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 8. Facebook Eğitim Paylaşımları

Eğitim Duyurusu Paylaşımı	Eğitim İçeriği	Beğeni Oranı	Paylaşım Oranı	Yorum Oranı
03.Oca	Sun Tzu Savaş Sanatı Stratejileri- Savaş	2	0	0
04.Oca	İş Hayatında Mobing	20	2	10
08.Oca	Sun Tzu Savaş Sanatı Stratejileri- Taktik Saldırı	3	0	0

09.Oca	Duygusal Zeka Yeterliliğini Artırmak	4	0	1
11.Oca	Bardağın Dolu Kısmını Görmek	8	1	0
15.Oca	Satışta Duygusal Zeka	8	0	0
02.Şub	Duygusal ve Sosyal Zeka Eğitimleri	4	0	1
20.Şub	Sun Tzu Savaş Sanatı Stratejileri- Duruş (Konuşlanış)	5	1	0
07.Mar	Günümüzde Havacılık ve Uzay Psikolojisi	23	0	1
11.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 1	2	0	0
18.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 2	3	0	0
25.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 3	4	1	0
31.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 4	4	0	0

Tablo 8'de Facebook sayfasında Ocak-Nisan 2018 tarihleri arasında yapılan eğitim paylaşımları değerlendirildiğinde eğitim içeriklerinin duygusal ve sosyal zeka, iş hayatında mobing ve Sun Tzu savaş sanatı stratejileri konularında olduğu ve Facebook sayfalarını aktif olarak kullanmadıkları gözlenmiştir.

Tablo 9. Video Paylaşımı

Video Paylaşımı	Video İçeriği	Beğeni Oranı	Paylaşım Oranı	Yorum Oranı
05.Oca	İş Hayatında Mobing	4	1	0
12.Oca	Bardağın Dolu Kısmını Görmek	8	0	0

Tablo 9'da Facebook sayfasında Ocak-Nisan 2018 tarihleri arasında yapılan video paylaşımları değerlendirildiğinde Facebook sayfalarını aktif olarak kullanmadıkları gözlenmiştir. Video paylaşımının 2 ile sınırlı olduğu görülmüştür.

3.1.4.Anahtar Araştırma Eğitim Danışmanlık Hizmetleri Ltd. Şti Twitter Sayfası Analizi

Twitter sayfası Haziran 2011 tarihinden beri kullanılmaktadır. 626 tweeti, 251 takipçisi bulunmaktadır. Ocak-Nisan 2018 dönemi Twitter sayfası incelenmiştir.

Tablo 10. Twitter Kullanım Amaçları

Kullanım Amaçları		
Mecra	Twitter	
Kriterler	Var	Yok
Eğitim Duyurusu	1	

Haberler	1	
Video	2	
Makale		0
Sponsorluk		0
Fotoğraf		
Araştırma	1	
Bülten		0

Tablo 10'da Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Twitter kullanım amaçları incelendiğinde Twitter sayfasında eğitim duyuruları, haberler, videove araştırma içeriklerinin paylaşıldığı fotoğraf, makale, sponsorluk ve bülten paylaşımının olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 11. Twitter Kullanım Amaçları Yüzde Dağılımı

Twitter Kulanım Amaçları		
Kriterler	Twitter	Yüzde
Eğitim Duyurusu	9	69%
Haberler	1	8%
Video	2	15%
Makale	0	0%
Sponsorluk	0	0%
Fotoğraf	0	0%
Araştırma	1	8%
Bülten	0	0%
Toplam	13	100%

Tablo 11'de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı Twitter kullanım amaçları yüzde dağılımı incelendiğinde Twitter sayfasında eğitim duyurularının 9 paylaşım ile % 69 orana, videonun 2 paylaşım ile % 15 orana, haberlerin 1 paylaşım ile % 8 orana ve araştırma içeriklerinin paylaşım ile % 8 orana sahip olduğu, fotoğraf, makale, sponsorluk ve bülten paylaşımının olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 12. Twitter Eğitim Paylaşımları

Eğitim Duyurusu Paylaşımı	Eğitim İçeriği	Beğeni Oranı	Paylaşım Oranı	Yorum Oranı
03.Oca	Sun Tzu Savaş Sanatı Stratejileri- Savaş	0	0	0
08.Oca	Sun Tzu Savaş Sanatı Stratejileri- Taktik Saldırı	1	0	0

09.Oca	Duygusal Zeka Yeterliliğini Artırmak	1	0	0
15.Oca	Satışta Duygusal Zeka	0	0	0
02.Şub	Duygusal ve Sosyal Zeka Eğitimleri	0	0	0
20.Şub	Sun Tzu Savaş Sanatı Stratejileri- Duruş (Konuşlanış)	0	0	0
11.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 1	2	0	0
18.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 2	0	0	0
25.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 3	1	0	0
31.Mar	Duygusal Zekanızı Geliştirmek İçin Öneriler 4	0	0	0

Tablo 12’de Twitter sayfasında Ocak-Nisan 2018 tarihleri arasında yapılan eğitim paylaşımları değerlendirildiğinde eğitim içeriklerinin duygusal ve sosyal zeka, iş hayatında mobing ve Sun Tzu savaş sanatı stratejileri konularında olduğu ve Twitter sayfalarını aktif olarak kullanmadıkları gözlenmiştir.

Tablo 13. Twitter Video Paylaşımları

Video Paylaşımı	Video İçeriği	Beğeni Oranı	Paylaşım Oranı	Yorum Oranı
05.Oca	İş Hayatında Mobing	0	0	0
11.Oca	Bardağın Dolu Kısmını Görmek	1	0	0

Tablo 13’de Twitter sayfasında Ocak-Nisan 2018 tarihleri arasında yapılan video paylaşımları değerlendirildiğinde Twitter sayfalarını aktif olarak kullanmadıkları gözlenmiştir. Video paylaşımının 2 ile sınırlı olduğu görülmüştür.

3.1.5.Anahtar Araştırma Eğitim Danışmanlık Hizmetleri Ltd. Şti Web Sitesi, Facebook ve Twitter Sayfa Analizlerinin Karşılaştırılması

Tablo 14. Kullanım Amaçları

Mecralar	Web Sitesi		Facebook		Twitter	
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Eğitim Duyurusu						
Haberler				+		
Video	+	+		+		+
Makale				+		+
Sponsorluk				+		+

Fotoğraf						+
Araştırma	+	+		+		+
Bülten				+		+

Tablo 14’de Anahtar Araştırma Eğitim Danışmanlık Hizmetleri’nin web sitesi, Facebook ve Twitter’deki paylaşımlarındaki amaçları konularına göre karşılaştırılmıştır. Eğitim duyurusunun web sitesi, Facebook ve Twitter olmak üzere tüm mecralarda kullanıldığı görülmüştür. Haberlerin web sitesi ve Twitter’da paylaşılırken Facebook’ta kullanılmadığı gözlenmiştir. Videonun web sitesinde yer almazken sosyal medya araçlarında kullanıldığı görülmüştür. Makale, sponsorluklar ve bülten web sitesi ile sınırlı iken fotoğraf paylaşımının web sitesi ve Facebook’ta paylaşıldığı Twitter’da paylaşılmadığı, araştırmalarının ise sadece web sitelerinde paylaşılmadığı Facebook ve Twitter’da paylaşıldığı gözlemlenmiştir. Paylaşım dağılımları değerlendirildiğinde dengeli bir paylaşım olmadığı, kurumsallığa uygun bir içerik paylaşım düzeninin olmadığından söz edilebilmektedir.

3.2. Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti

3.2.1. Kuruluş Hakkında

Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık; psikoloji geçmişine sahip bir şirket olarak 1975’ten beri birçok sektöre nitel ve 1985’ten beri nicel araştırma hizmeti sunmaktadır. Kuruluşun temel değerleri Güvenilirlik, Teminat, Empati, Hızlı Çözüm Oluşturma ve Gizlilik olarak tanımlanmıştır. Kuruluşun misyonu araştırma standart değildir. Her bir müşteri, ürün, marka ya da hizmet için sorun ve araştırma alanı aynı değildir. Müşterilerinin özel problemleri için ideal çözümler üretmeyi hedeflemektedir. <http://www.alfaresearch.com/AboutUs.html> Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık şirketinin sosyal medya hesapları bulunmamaktadır.

Resim 3. Alfa Market Research&Consultancy Web Sitesi

Tablo 15. Peirce’nin Görüntüsel Gösterg Kavramı İle Logo ve Renk Analizi

Görsel İleti (Görüntüsel Gösterge)		
Görüntübirimler (Gösterenler)	İçerikbirimler (Gösterilenler)	
	Düzanlam	Yananlam
1. Logo		
Alfa işareti	Yunan alfabesinin ilk harfi	Lider, birinci
2. Renk		
Beyaz	Bir renk	Temizlik, saflık, masumiyet, dürüstlük
Mor	Bir renk	Asalet, soyluluk, zenginlik, kudret

Peirce'nin görüntüsel gösterge kavramı üzerinden sitenin logosu incelendiğinde alfa sembolünün düz anlamının Yunan alfabesinin ilk harfi olduğu yan anlamının ise lider, birinci anlamlarını taşıdığı görülmüştür. Beyaz ve mor renkleri düz anlamı ile sadece birer renk olarak tanımlanırken yan anlamları birbirinden farklılık göstermektedir. Beyaz rengin yan anlamı temizlik, saflık, masumiyet ve dürüstlük iken mor rengin yan anlamı asalet, soyluluk, zenginlik ve kudret anlamlarını taşımaktadır. Ayrıca mor rengin ruh sağlığı ile ilgili bir renk olduğu da bilinmektedir. Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık psikoloji eğitimleri üzerine kurulu bir araştırma şirketi olduğundan dolayı logo ve renk seçiminin amaca uygun olduğu görülmüştür.

3.2.2. Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti Web Sayfası Analizi

Tablo 16. Web Site Özellikleri

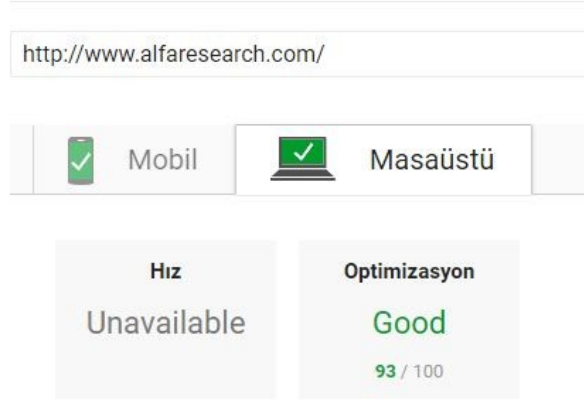
Web Siteleri	Alfa Market Research&Consultancy	
	Var	Yok
Özellikler		
1. SİTEYE ERİŞİLEBİLİRLİK		
Siteye erişim rahatlığı		
Sitenin yüklenme süresi	0.01 saniye	
SEO Puanı	73	
Site Anahtar Kelimeleri		✘
Site haritası		✘
2. GENEL GÖRÜNÜŞ		
Ana sayfanın genel görünüşü		
Ana sayfanın kullanım rahatlığı		
Sayfalarda renk kullanımı		

Zemin Rengi	Beyaz ve Mor	
Sayfalar arası uyum		
Tanıtma faaliyetlerinde fotoğraf kullanımı		+
Sayfadaki butonların işlerliği		
Sayfalarda ikon ve banner yoğunluğu		
Ziyaretçi sayısı		+
3. KULLANIM KOLAYLIĞI		
Font kullanımı ve rahat okunabilirlik	Tırnaksız	
Ana sayfadan diğer linklere ulaşma		
Sayfalar arası geçiş-bağlantı		+
Site içi arama		+
Kelime, tarih, etkinlik olarak arama yapılabilme		+
Sayfadan çıktı alma imkanı		+
Dil seçim olanağı		+
Mobil Uyumluluk		
Mobil Uyumluluk Skoru	İyi-89	
4.GÜNCELLİK		
Güncel duyuru ve eğitim paylaşımı		+
Sayfa güncelliği		+

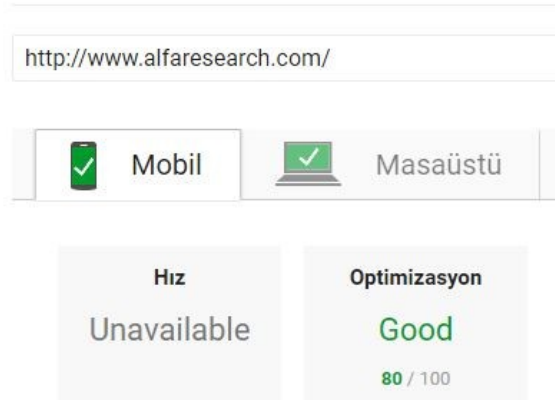
Tablo 16'da Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Hizmetleri web sitesi siteye erişilebilirlik, genel görünüş, kullanım kolaylığı ve güncellik özellikleri çerçevesinde incelenmiştir. Veriler incelendiğinde siteye erişim kolay olmakla birlikte site SEO puanı 73 olarak bulunmuştur. <https://wmaraci.com/seo-analiz> sitesindeki tarama ile SEO puanı elde edilmiştir. <https://www.ihs.com.tr/seo/seo-analiz/alfaresearch.com> sitesindeki tarama verilerine göre sitenin mobil uyumlu olduğu ve mobil skorunun 89 olduğu, site yüklenme süresinin ise 0.01 saniye olduğu gözlenmiştir. Site haritası ve site anahtar kelimelerinin bulunmadığı gözlenmiştir. Genel görünüm açısından incelendiğinde kullanım rahatlığı, ana sayfa genel görünümünün iyi durumda olduğu sayfalar arası butonların işlerlik açısından uygun olduğu ancak tanıtım faaliyetlerinde fotoğraf kullanmadıkları gözlenmiştir.

Kullanım kolaylığı açısından incelendiğinde site içi arama, sayfalar arası geçiş-bağlantı, site içi arama, sayfadan çıktı alma, dil seçim olanaklarının bulunmadığı ancak mobil ile uyumluluk sağladığı sonucuna varılmıştır. Güncellik özelliği açısından ise sayfanın güncel olmadığı gözlenmiştir.

PageSpeed Insights

PageSpeed Insights

Resim 4. Alfa Market Research&Consultancy Web Sitesi PagespeedInsight Verileri

Alfaresearch.com sitesinin masaüstü ve mobil pagespeed insight verileri incelendiğinde masaüstü hızının 93, mobil hızının ise 80 puan ile iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 17. Web Site Kullanım Amaçları

Web Sitesi Kullanım Amaçları		
Kriterler	Var	Yok
Eğitim Duyurusu		
Haberler		☒
Video		☒
Makale		☒
Sponsorluk		☒
Fotoğraf		☒
Araştırma		☒

Bülten		☒
--------	--	---

Tablo 17’de Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık web sitesi kullanım amaçları incelenmiştir. Web sitesinde eğitim duyuruları dışında herhangi bir paylaşımın olmadığı görülmüştür. Haberler, video, makale, sponsorluk faaliyetleri, fotoğraf, araştırma ve bülten paylaşımının olmadığı gözlenmiştir.

Tablo 18. Web Sitesi Sayfa Özellikleri

Web Site Sayfa Özellikleri		
	Var	Yok
Anasayfa	☒	
Hakkımızda	☒	
Hizmetlerimiz	☒	
İnsan Kaynakları	☒	
Uluslararası Ortaklıklar	☒	
Referanslar		☒
İletişim	☒	

Tablo 18’de web sitesi sayfa özellikleri incelenmiştir. Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık web sitesinde anasayfa, hakkımızda, hizmetlerimiz, insan kaynakları, uluslararası ortaklıklar ve iletişim bölümlerinin bulunduğu referanslar bölümünün olmadığı gözlenmiştir.

Tablo 19. Kurumsal Kimlik Özellikleri

Kurumsal Kimlik Özellikleri		
	Var	Yok
Logo	☒	
Misyon	☒	
Vizyon	☒	
Değerler	☒	
Farkları		☒
Eğitim Yaklaşımı	☒	

Tablo 19’da Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık web sitesinin kurumsal kimlik özellikleri incelendiğinde logo, misyon, vizyon, değerler ve eğitim yaklaşımı bölümlerinin bulunduğu farkları bölümünün mevcut olmadığı görülmüştür.

4. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Web Sitesi Sayfa Analizinin Karşılaştırılması

Tablo 20. Araştırma Şirketlerinin Web Sitelerinin Karşılaştırılması

Web Siteleri	Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı		Alfa Market Research&Consultancy	
	Var	Yok	Var	Yok
1.SİTEYE ERİŞİLEBİLİRLİK				
Siteye erişim rahatlığı				
Sitenin yüklenme süresi	0.05 saniye		0.01 saniye	
SEO Puanı	67		73	
Site Anahtar Kelimeleri	Eğitim, fayda, Anahtar'dan , haberler, duyurular			+
Site haritası		+		+
2. GENEL GÖRÜNÜŞ				
Ana sayfanın genel görünüşü				
Ana sayfanın kullanım rahatlığı				
Sayfalarda renk kullanımı				
Zemin Rengi	Mavi ve Gri		Beyaz ve Mor	
Sayfalar arası uyum				
Tanıtma faaliyetlerinde fotoğraf kullanımı				+
Sayfadaki butonların işlevliliği				
Sayfalarda ikon ve banner yoğunluğu				
Ziyaretçi sayısı		+		+
3. KULLANIM KOLAYLIĞI				
Font kullanımı ve rahat okunabilirlik	Tırnaksız		Tırnaksız	
Ana sayfadan diğer linklere ulaşma				
Sayfalar arası geçiş-		+		+

bağlantı				
Site içi arama		+		+
Kelime, tarih, etkinlik olarak arama yapılabilme		+		+
Sayfadan çıktı alma imkanı		+		+
Dil seçim olanağı		+		+
Mobil Uyumluluk		+		+
Mobil Uyumluluk Skoru	Kötü-64		İyi-89	
4.GÜNCELLİK				
Güncel duyuru ve eğitim paylaşımı	}			+
Sayfa güncelliği	}			+

Tablo 20' de Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık web siteleri siteye erişilebilirlik, genel görünüş, kullanım kolaylığı ve güncellik özellikleri çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Veriler incelendiğinde Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı siteye erişimi kolay olmakla birlikte site SEO puanı 67 olarak bulunmuştur. <https://wmaraci.com/seo-analiz> sitesindeki tarama ile SEO puanı elde edilmiştir. Eğitim, fayda, haberler, duyurular, otomatik, Anahtar'dan vb. kelimelerinin sitenin anahtar kelimeler olduğu görülmüştür. Site haritası bulunmadığı gözlenmiştir. Genel görünüm açısından incelendiğinde kullanım rahatlığı, ana sayfa genel görünümünün iyi durumda olduğu sayfalar arası butonların işlerlik açısından uygun olduğu ve tanıtım faaliyetlerinde fotoğraf kullandıkları gözlenmiştir. Kullanım kolaylığı açısından incelendiğinde site içi arama, sayfalar arası geçiş- bağlantı, site içi arama, sayfadan çıktı alma, dil seçim olanaklarının bulunmadığı mobil ile uyumlu olmadığı sonucuna varılmıştır. Güncellik özelliği açısından ise sayfanın sürekli olarak güncellendiği gözlenmiştir.

Veriler incelendiğinde Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık'ın ise siteye erişimi kolay olmakla birlikte site SEO puanı 73 olarak bulunmuştur. <https://wmaraci.com/seo-analiz> sitesindeki tarama ile SEO puanı elde edilmiştir. Site haritası ve site anahtar kelimelerinin bulunmadığı gözlenmiştir. Genel görünüm açısından incelendiğinde kullanım rahatlığı, ana sayfa genel görünümünün iyi durumda olduğu sayfalar arası butonların işlerlik açısından uygun olduğu ancak tanıtım faaliyetlerinde fotoğraf kullanmadıkları gözlenmiştir.

Kullanım kolaylığı açısından incelendiğinde site içi arama, sayfalar arası geçiş- bağlantı, site içi arama, sayfadan çıktı alma, dil seçim olanaklarının bulunmadığı ancak mobil ile uyumluluk sağladığı sonucuna varılmıştır. Güncellik özelliği açısından ise sayfanın güncel olmadığı gözlenmiştir.

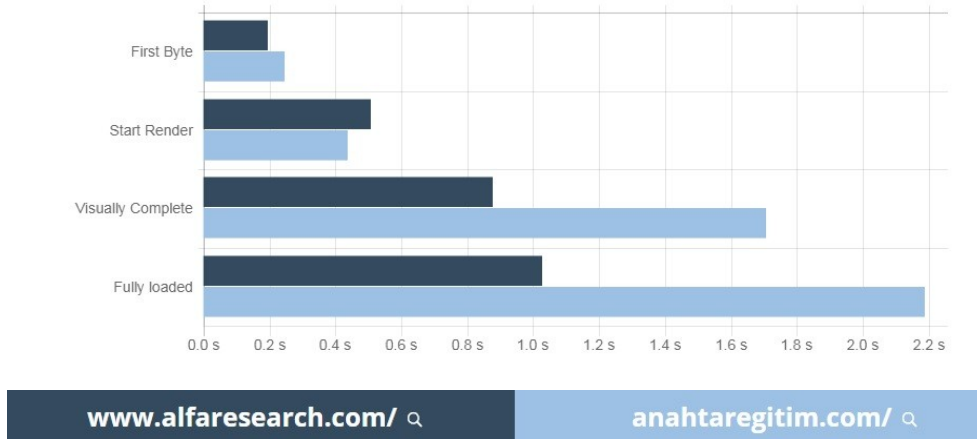
Web quality and performance scores

Resim 5. Web Sitelerinin Kaliteleri ve Performans Skorları

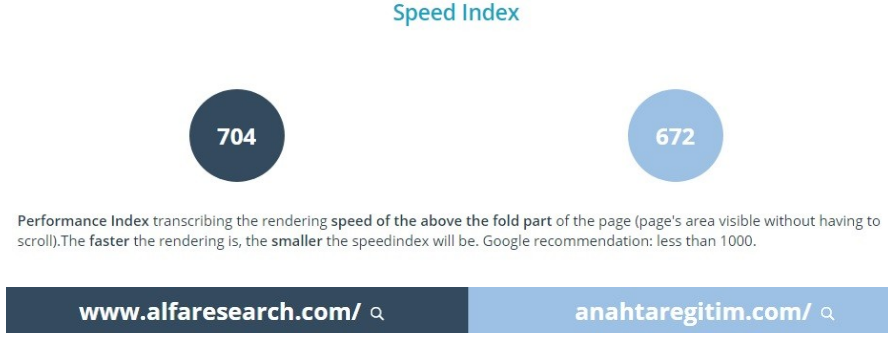
Resim 5'te <https://www.dareboost.com/en/home> web sitesi verilerine göre Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Hizmetleri karşılaştırıldığında Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık web sitesinin konular 9, gelişmeler 12, başarılar 61 puan ve genel olarak % 72 oranında web sitesi kalitesine sahip olduğu Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığının ise konular 10, gelişmeler 11, başarılar 62 puan ve genel olarak % 69 web sitesi kalitesine sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Load Time

Resim 6. Web Siteleri Yükleme Hızları

Resim 6'da <https://www.dareboost.com/en/home> web sitesi verilerine göre Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Hizmetleri yükleme hızları karşılaştırıldığında Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık web sitesinin açılış görünümü, görsel tamamlanma ve tam yükleme hızları açısından Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığından daha hızlı olduğu ilk yükleme süresinde ise Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığının önde olduğu gözlemlenmiştir.

Resim 7. Araştırma Şirketleri Hız İndeksleri

Resim 7’de <https://www.dareboost.com/en/home> web sitesi verilerine göre Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı ve Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Hizmetleri hız indeksleri karşılaştırıldığında hız indeks puanı daha düşük olanın işlemcisinin daha hızlı olduğu belirtilmiştir. Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı’nın hız indeksinin 672 değeri ile daha hızlı olduğu gözlemlenmiştir. Google’ın tavsiyesine göre ise bir web sitesinin hız indeksinin 1000’den daha az değere sahip olması gerektiği görülmüştür. Bu açıdan her iki araştırma şirketinin hız indeksinin iyi durumda olduğundan söz edilebilmektedir.

SONUÇ

Araştırma sonucunda iki eğitim danışmanlık tabanlı araştırma şirketlerinin web siteleri karşılaştırıldığında web sayfasının her iki araştırma şirketinde de eğitim duyurularının paylaşılması amaçlı kullanıldığı gözlenmiştir. Kurumsal kimlik öğeleri olarak logo, font, misyon, vizyon, değerler, eğitim yaklaşımları ve farkları konularına yer verdikleri görülmüştür. Her iki araştırma şirketinin de web sayfasında tırnaksız font tercih ettiği gözlenmiştir. Her iki araştırma şirketinin de web sitelerini pazarlama, reklam amaçlı kullanmadığı görülmüştür. Her iki araştırma şirketinde de herhangi bir video paylaşımının web sitesinde olmadığı gözlenmiştir.

Anahtar Eğitim ve Yönetim Danışmanlığı’nın Facebook ve Twitter hesabının olduğu ancak aktif olarak kullanılmadığı, büyük oranda her iki sosyal ağın da eğitim duyurularını paylaşma amaçlı olarak faaliyetini sürdürdüğü sonucuna varılmıştır. Web sitesi, Facebook ve Twitter paylaşımlarının dengeli olmadığı kurumsallıktan uzak olduğu gözlenmiştir. Alfa Market Research&Consultancy firmasının ise herhangi bir sosyal medya hesabının bulunmadığı ve web sitesini de aktif olarak güncellemediği sonucuna varılmıştır.

Araştırma şirketlerinin web siteleri genel olarak değerlendirildiğinde site içi arama, tarama yapabilme, güncellik, estetik, fonksiyonellik, çift dil imkânı, ziyaretçi sayısı, sayfadan çıktı alabilme vb. birçok fonksiyonel özellikten de yoksun oldukları sonucu çıkarılabilmektedir. Halkla ilişkilerin bir aracı olarak tanımlanan web sitelerinin ve sosyal medyanın aktif olarak kullanılmadığı, pazarlama ve halkla ilişkiler faaliyetleri açısından etkin olmadığı gözlenmiştir.

Araştırma şirketlerinin web siteleri incelendiğinde şu tavsiyelerde bulunulabilmektedir: Web siteleri halkla ilişkilerin bir aracı olarak tanıtım/ pazarlama faaliyetleri açısından kullanıldığında hem mevcut hem de potansiyel müşterilerine kendilerine daha etkin bir şekilde aktarabilecekleri için faydalı olacaktır. Yapılan araştırmaların sonuçlarının paylaşılması gerekir. Bu noktada çok fazla yapılan

araştırmalar ve elde edilen verilerin sunulmadığı görülmektedir. Sosyal medyayı aktif olarak kullandıklarında daha fazla kitleye ulaşabilecekleri ileri sürülebilmektedir.

KAYNAKLAR

Andoh-Quainoo, Lydia. ve Annor-Antwi, Philip, (2015), "The Use of Social Media in Public Relations: A Case of Facebook in the Ghanaian Financial Services Industry", **New Media and Mass Communication**, V.41: pp. 37-47.

ATABEK, Ümit ve Atabek, Gülseren, (2007), **Medya Metinlerini Çözümlemek**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

ATEŞ, Vildan ve Karacan, Hacer, (2009), "Abant İzzet Baysal Üniversitesi Web Sitesi Kullanılabilirlik Analizi", **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, C.2, S.2: s.33-38.

BİLİM, Yasin, (2007), "Göstergebilim ve Nitel Yöntemlerde Kullanımı, Avantaj ve Dezavantajları", (Ed. A. Yüksel- B. Mil- Y. Bilim), **Nitel Araştırma Neden Nasıl Niçin?**, Ankara: Detay Yayıncılık, s.123-134.

BOYD, M. Danah ve Ellison, B. Nicole, (2007), "Social Network Sites: Definition, History and Scholarship", **Journal of Computer-Mediated Communication**, V.13, pp.210-230. doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x.

ERGÜN, Mustafa ve Ergün, Ertuğrul, (2008), "Web Sitelerinin Çeşitli Özellikleri ve Eğitim Kurumları Web Sitelerine Yansımaları", **Kurumsal Eğitim Bilim Dergisi**, C.1, S.1: s.2-19.

FUCHS, Christian, (2009), "Social Networking Sites and The Surveillance Society", **A Critical Case Study Of The Usage Of Studivz, Facebook, And Myspace By Students In Salzburg In The Context Of Electronic Surveillance**, Salzburg/Vienna: Research Group UTI.

GÜÇDEMİR, Yeşim, (2015), **Sanal Ortamda İletişim- Bir Halkla İlişkiler Perspektifi**, İstanbul: Derin Yayınları.

HİLL, Laura Newland ve White, Candace, (2000), "Public Relations Practitioners' Perception of The World Wide Web As A Communications Tool", **Public Relations Review**, 26(1), 31-51. doi:10.1016/s0363-8111(00)00029-1.

KAVUT, Sevgi, (2019), "İletişim Araştırmalarında Kullanılan Yöntem ve Teknikler Üzerine Bir Değerlendirme", **Intermedia International E-Journal**, Spring-June, C.6, S.10: s.1-14.

KOÇAK, Sevinç, (2016), "Sosyal Medyada Kullanılan Mesajların Halkla İlişkiler Çalışmalarındaki Önemi", **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, C. VI, S.2: s. 220-229.

KURULGAN, Mesut ve Bayram, Fatih, (2006), "Üniversite Kütüphaneleri Web Sitelerinin Biçim ve İçerik Analizi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Araştırma". **Türk Kütüphaneciliği**. C. XX, S.2: s.141-172.

PHILLIPS, David. ve Young, Philip, (2009), **Online Public Relations: A Practical Guide to Developing An Online Strategy In The World of Social Media**, Second Edition, Kogan Page Publishers.

SHELDRAKE, Philip, (2011), *Dijital Çağda Pazarlama ve Halkla İlişkiler*, (Çeviren: Ü. Şensoy), Türk Hava Yolları Yayınları: İstanbul.

SMİTH, G. Brian, (2010), "Socially Distributing Public Relations: Twitter, Haiti and Interactivity in Social Media", *Public Relations Review*, V.36: pp.329-335.

TARHAN, Ahmet, (2007), "Halkla ilişkilerde Tanıtma ve Tanıtma Aracı Olarak İnternet: Belediyelerin Web Sayfaları Üzerine Bir Analiz", *Selçuk İletişim Dergisi*, C. IV, S.4: s.75-95.

WHITE, Candace ve Raman, Niranjana, (1999), "The World Wide Web As A Public Relations Medium: The Use of Research, Planning, and Evaluation in Web Site Development", *Public Relations Review*, V.25, No.4: pp.405-419. doi:10.1016/s0363-8111(99)00027-2.

WHITING, Anita ve Williams, David, (2013), "Why People Use Social Media: A Uses and Gratifications Approach", *Qualitative Market Research: An International Journal*, V.16 No.4: pp. 362-369.

İnternet Kaynakları

<http://anahtaregitim.com/>

<http://www.alfaresearch.com/>

<https://www.dareboost.com/en/home>

<https://wmaraci.com/seo-analiz>

<https://www.ihs.com.tr/seo/seo-analiz>

**TÜRKİYE'DE LİSANS DÜZEYİNDEKİ TURİZM REHBERLİĞİ BÖLÜMLERİNİN STAJ
YÖNERGELERİNİN MESLEĞE UYUMUNUN İNCELENMESİ***

Arş. Gör. Dr. Zeynep ÇOKAL*

Arş. Gör. Filiz DALKILIÇ YILMAZ*

Arş. Gör. Dr.Meral BÜYÜKKURU*

ÖZ

Bir mesleğe yönelik yükseköğretim düzeyinde eğitim alan kişiler mesleğe atılmadan önce mesleğin gerekliliklerini teorik ve pratik olarak öğrenmek durumundadır. Turist rehberliği mesleği eğitimi alan kişiler de teorik bilgileri yükseköğrenimleri süresince aldıkları dersler kapsamında edinmekte, pratiği ise staj döneminde yapmaktadır. Yapılan staj uygulamaları ile amaçlanan, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında edindikleri teorik bilgilerini pratiğe dönüştürmeleridir. Bu çalışmanın amacı da Türkiye’de turizm rehberliği lisans eğitimi veren üniversitelerin uygulamış oldukları staj politikaları ele alınarak benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi ve turist rehberliği mesleğinin gereklilikleri ile uyumunun incelenmesidir. Bu araştırma için nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Türkiye’de 2018-2019 eğitim öğretim döneminde öğrenci kabul eden ve ÖSYM tercih kılavuzunda yer alan 3’ü vakıf, 29’u devlet üniversitesinde olmak üzere 32 turizm rehberliği lisans programının staj yönetmeliği araştırma kapsamında incelenmiştir. Yönetmelikler; üniversitenin türü (devlet/ vakıf), programın bağlı olduğu kurum (fakülte ve yüksekokul), staj zorunluluğunun olup olmaması, staj muafiyetinin olup olmaması, staj dönemi, staj süresi, staj yerleri ve varsa turist rehberliği programına özel açıklamalar başlıkları ele alınarak değerlendirme yapılmıştır. Araştırma sonucunda, fakülte ve yüksekokulun bağlı olduğu üniversiteye göre staj yönetmeliklerinin farklılıklar gösterdiği, turist rehberliği bölümlerine özgü bir staj yönetmeliği olmadığı, staj yönetmeliklerinin çoğu üniversitede genel kapsamlı olduğu, turist rehberliği mesleğinin gerekliliklerini kapsayan zorunlu uygulamaların bulunmadığı tespit edilmiştir. Turizm rehberliği bölümü öğrencilerinin yapması gereken stajlarda yalnızca staj yapılacak yer konusunda bir farklılık olduğu ancak bunun da mesleğe yönelik pratik yapma zorunluluğunu kapsamadığı görülmüştür.

Anahtar Kelime: Mesleğe Uyum, Staj, Staj Yönetmeliği, Turizm Rehberliği.

**EXAMINATION OF COMPLIANCE WITH PROFESSION OF INTERNSHIP
REGULATIONS OF TOURIST GUIDANCE BACHELOR’S DEGREE IN TURKEY**

ABSTRACT

Students trained in a profession at a higher education level must learn the requirements of the profession both the or etically and practically before they are admitted to the profession.

*Bu çalışma II. Ulusal Turizm Rehberliği Kongresi’nde özet bildiri olarak sunulan “Türkiye’de Lisans Düzeyindeki Turizm Rehberliği Bölümlerinin Staj Yönergelerinin Mesleğe Uyumunun İncelenmesi” isimli çalışmanın geliştirilmiş tam metin şeklidir

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi, zeynepkabaoglu@nevsehir.edu.tr, OrcidId: 0000-0001-5729-3228

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, filiz.dalkilic@nevsehir.edu.tr , OrcidId:0000-0002-5984-6655

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, mbuyukkuru@nevsehir.edu.tr, OrcidId: 0000-0002-1418-6411

Those who are trained in the tourist guidance profession acquire the or etical knowledge within the scope of the courses they take during their higher education and practice during the irinterns hipperiod. With the intern ship practices, it is aimed that the students to transform the theoretical knowledge acquired in higher education in stitutions into practice. The aim of this study is to determine similarities and differences by considering interns hippolicies that are implemented in the undergraduate tourist guidance education in Turkey and to examine the compatibility of theinternshipswiththerequirements of thetouristguidanceprofession. In this research, the content analysis technique, which is one of the qualitative research methods, has beenused. Internship regulation of 32 tourist guidance undergraduate programs, 3 of which are in the private universities and 29 in public universities which have accepted students in the 2018-2019 academic year have been examined within the scope of there search. The intern ship regulations were evaluated according to the types of the university (public/private), the institution to which the program is affiliated (faculty and college), the intern ship requirement, the intern ship exemption, the intern ship period and the regulations were evaluated by considering the titles specific to the tourist guidance program. As a result of there search, it was determined that the intern ship regulations differed according to the university to which the faculty and the school is affiliated, there is no intern ship regulation specific to the tourist guidance departments, theinternshipregulationsaregenerallycomprehensive in mostuniversities, there are no compulsory practices covering there quirements of the tourist guidance profession. It is seen that there is a difference only in the place of internship in the intern ships that the students of the tourist guidance department should do, however, this does not include the obligation to practice forthe profession.

Keywords: Adaptation to the Profession, Internship, Internship Regulations, Tourist Guidance.

1. GİRİŞ

Turist rehberleri, turizm endüstrisinde yer alan ve önemli görevler üstlenen kişilerdir. Turist rehberleri destinasyonlar ve kültürleri hakkındaki bilgi ve yorumlarını iletişim yetenekleri aracılığıyla turistlere aktararak, turist ziyaretlerini deneyime dönüştürebilmektedir (Ap ve Wong, 2000). Turist rehberi ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. En kapsamlı şekilde tanımlama yapan Dünya Turist Rehberleri Birliği'nin (WFTGA) tanımına göre turist rehberi; *“Yurtiçi veya yurt dışından gelen grup ya da bireysel ziyaretçilere, onların tercihleri doğrultusundaki bir dilde, bir bölge ya da şehirde bulunan anıtlar, müzeler, doğal ve kültürel çevre ile tarihi yerlerde kılavuzluk eden ve eğlendirici bir yorumla bunları ziyaretçilere aktaran kişidir”* (Dünya Turist Rehberleri Birliği, 2019).Turist Rehberleri Meslek Yönetmeliği'nde ise turist rehberi; *“Seyahat acentalığı faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup hâlindeki yerli veya yabancı turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal veya benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak gezdirilmesini veya seyahat acentaları tarafından düzenlenen turların gezi programının seyahat acentasının yazılı belgelerinde tanımladığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülüp acenta adına yönetilmesini sağlayan kişilerdir”* şeklinde tanımlanmaktadır (<http://www.resmigazete.gov.tr>, 2012).

Cohen'e(1985) göre turist rehberleri seyahat sektörünün kaşifleri, animatörleri, tur liderleri ve akıl hocalarıdır.ApandWong (2001) turist rehberlerinin, bir destinasyonun ilgi çekici yerleri ve kültürü hakkındaki bilgileri ve iletişim becerileri vasıtasıyla, turistlerin ziyaretlerini deneyime dönüştüren kişiler olduklarını belirtmişlerdir.

Tanımlar doğrultusunda turist rehberinin en az bir yabancı dil bilmesi gerektiği görülmektedir. Ancak yalnızca yabancı dil bilgisi turist rehberliği mesleğini yapmak için yeterli olmamaktadır. Turist rehberlerinin yabancı dil bilgisinin yanı sıra flora, fauna, coğrafya, iklim, siyaset, hukuk, gelenek, kültür, mimari yapı, tarih, dinler hakkında da bilgi sahibi olması gerekmektedir (Hu, 2007). Turist rehberlerinin uyması gereken yasal kurallar dışında mesleğinin gerektirdiği bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Turist rehberlerinin ülkesini ve milletini tarafsız şekilde tanıtması, kılık kıyafetine özen göstermesi, turistlere, meslektaşlarına ve diğer sektör çalışanlarına saygılı olması, görev sırasında mesleğinin onur ve saygınlığını zedeleyecek davranışlardan kaçınması, çalıştığı işveren firmayı veya acenteyi en iyi şekilde temsil etmesi, meslek örgütünün düzenlediği eğitim faaliyetlerine mümkün olduğu kadar katılması, mesleki açıdan sürekli olarak kendini yenilemesi ve geliştirmesi gerekmektedir (Batman vd., 2000).

Dünyada ve Türkiye’de turist rehberliğine yönelik çeşitli eğitim ve sertifika programları bulunmaktadır. Ülkeler kendi politikaları doğrultusunda eğitim programlarını belirlemekte ve bu doğrultuda kişilere turist rehberi olma yetkisini vermektedir. WFTGA’ya (Dünya Turist Rehberleri Birliği) üye olan 61 ülke arasından 29’u rehberlik sertifikası uygulamasını yürütmektedir. Sertifika uygulayan ülkeler ABD (bazı bölgelerde), Arjantin, Avusturya, Bhutan, Brezilya, Ermenistan, Endonezya, Güney Afrika, Hırvatistan, Hindistan, Irak, İran, İsrail, İsveç, İtalya, Japonya, Kanada (Montreal), Kıbrıs, Letonya, Malezya, Mısır, Nepal, Peru, Singapur, Sri Lanka, Tayland, Türkiye, Ürdün, Yunanistan’dır (www.wftga.org). Üye olan ülkelerden sadece 15 tanesi kapsamlı olarak Turist Rehberliği eğitimi vermektedir. Bu ülkeler ABD, Avusturya, Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Endonezya, Güney Afrika, Gürcistan, İsveç, İtalya, Litvanya, Malta, Mısır, Singapur, Türkiye, Yunanistan’dır. Ayrıca 61 ülkede toplam 85 tane Turist Rehberliği Birliği veya Derneği bulunmaktadır (Orde, 2011).

Türkiye’de 1995 yılından önce turist rehberliği eğitimi sadece Turizm Bakanlığı tarafından verilmekteydi. Ancak 9 Ağustos 1995 tarihinde Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği’nde değişiklik yapılarak, rehberlik bölümlerinin fakülte ve yüksekokullar bünyesinde açılarak yabancı dil sınavında başarılı olan ve uygulama gezilerini tamamlayan mezunlara da rehberlik kimlik kartı verileceği belirtilmiştir (Remi Gazete, 2012). Türkiye’de turist rehberi olma yetkisi 2 farklı şekilde verilmektedir. İlk olarak TUREB’in açtığı sertifika programı aracılığı ile eğitimlerini tamamlayan kişiler turist rehberi olabilmektedir. İkinci olarak ise yükseköğretim kurumlarının turist rehberliği ile ilgili ön lisans, lisans ve ya yüksek lisans programlarından mezun olarak bu mesleği yapma hakkını elde etmek mümkündür (www.tureb.org.tr, 2018). Ülkemizde turizm sektörüne nitelikli işgücü yetiştiren ortaöğretim okulları ve farklı derecelerde yükseköğretim kurumları bulunmaktadır. Diğer yandan turizm eğitim merkezleri, halk eğitim merkezleri ve meslek edindirmeye yönelik projelerde turizm eğitimi veren bazı özel kurslar gibi yaygın eğitim kurumları bulunmaktadır.

Türkiye’de 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibari ile turizm rehberliği lisans programlarının sayısı 24’ü devlet, 3’ü vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 27’dir. Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği adı altında ise 5 lisans programı bulunmaktadır. Toplamda ise Turizm Rehberliği alanında lisans eğitimi veren 32 yükseköğretim programı bulunmaktadır (yokatlas.yok.gov.tr). Lisans ve Önlisans turizm

rehberliği programlarında eğitim teorik olmanın yanında uygulamalı olarak da verilmektedir. Okulda edinilen kavramsal bilgiyi sektörde uygulamak, yeni beceri ve mesleki deneyimler kazanmak için ise staj uygulaması bulunmaktadır. Uygulamaya yönelik olması ve mesleğe başlamadan mesleğin pratiğinin yapılabilmesi açısından staj uygulamaları oldukça önem arz etmektedir. Stajın öneminden yola çıkarak bu çalışma ile turizm rehberliği lisans eğitimi veren programların staj yönetmeliklerinin mesleğe uyumunun incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde iş dünyasına nitelikli personelin yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi oldukça önem kazanmaktadır. Özellikle turizm gibi hizmet sektörlerindeki işletmelerin tercih edilme sıklığı, ülke ekonomisine katkısı ve istihdam etme payı düşünüldüğünde, bu işletmelerde çalışacak olan personelin aldığı eğitim, hizmet bilinci, iş açısından gelecekteki beklentileri oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bu açıdan turizmde kaliteyi artırmak adına turizm eğitimi veren kurumlarda verilen eğitimin önemi de artmaktadır. Turizm eğitimi veren okulların temel amacı turizm sektörünün sürdürülebilirliğini sağlamak, sektöre nitelikli personel yetiştirmek, turizmin ekonomik kalkınmadaki önemini anlatmak, turizmin ülkeye ekonomik katkısını artırmak ve uzman turizm eğitmenleri yetiştirmektir (Evren, 2010: 35).

Deneyimsel eğitim, öğrencilere, doğrudan bilginin uygulanmasıyla ilgili olan mesleki uygulama etkinliklerini ilk elden yaşama fırsatı verir. Stajı da içeren deneyimsel eğitimin, yükseköğretimde uzun ve kayda değer bir geçmişi vardır (Beggs vd., 2008). Rekreasyon endüstrisindeki diğer görüşlerin aksine deneyimsel öğrenme ve saha çalışması tecrübesi, seyahat ve turizm akademik program müfredatında kritik bir öneme sahiptir (Breitervd., 1995; Cho, 2006; Kay ve DeVeau, 2003; PetrilloseveMontgomery, 1998).

Turizm eğitimi veren kurumlar teorik eğitimin yanı sıra öğrencileri mesleğe hazırlamak amacıyla pratik eğitimlere de yer vermektedir. Bunu da ancak işyeri eğitimi ve staj uygulamaları ile gerçekleştirmeleri mümkün olmaktadır. Uygulamalı eğitimin bir kısmı ders kapsamında verilirken bir kısmı da staj uygulamaları çerçevesinde işbaşı eğitimle mümkün olmaktadır (Aymankuy ve Aymankuy, 2013: 2). Turizm eğitimi alan öğrencilerin sektörü tanıması, teorik bilgileri uygulamaya dönüştürmesi, sektörde yaşanan değişiklikleri, yenilikleri uygulama sırasında görmesi amacıyla turizm eğitimi veren kurumlar öğrencilerin işletmelerde staj yapmasını talep etmektedir. Bu anlamda staj, öğretim programının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Emir vd., 2008). İşyeri eğitimi ve staj uygulamaları öğrencilerin mesleği tanıması, mesleğin olumlu ve olumsuz yönlerini görmeleri açısından oldukça faydalı olmaktadır.

Stajlar, geleneksel olarak yüksek öğretim sağlayıcılarının turizm endüstrisi eğitimini bütünleştirmelerine olanak sağlamada önemli bir rol oynayan pratik tabanlı bir eğitim deneyimidir (Aggett ve Busby, 2011; Hughes vd., 2013). Staj, Üniversitede öğrenilen teori ile pratik gerçeklik arasındaki açığı kapatmak için bir fırsattır (Fox, 2001). McMahan ve Quinn'e (1995) göre staj öğrencilerin endüstride yalnız başlarına çalışmak yerine, stajları boyunca özel kılavuzların eşliği ve alakasında yapılan "denetimli iş deneyimi" dir.

Staj, alınan bir mesleki eğitimi uygulamak ve o alanda mesleki deneyim kazanmak amacıyla yürütülen iş yeri faaliyetidir. Stajyer ise, bu iş faaliyetlerini bir ücret karşılığı olmaksızın yerine getiren kişi olarak tanımlanmaktadır (Kozak, 2005). Staj; kişiye iş yaşamında karşılaşılabileceği sorunları tanıma, onların üstesinden gelme, iş çevresinde ast ve üstleriyle iyi iletişim kurabilme, turizm açısından bakıldığında misafirleri tanıma, onların beklentilerini değerlendirme ve onlarla nasıl sağlıklı iletişim kurulacağına ilişkin çok değerli bilgiler kazandırmaktadır (Çetin, 2005: 154). Staj aynı zamanda, öğrencilerin turizm sektörü ile ilk karşılaşma ve ilk çalışma dönemi olmaktadır. Bu yüzden öğrencilerin turizm sektörüne yönelik olumlu bir algıya sahip olmalarında ve sektörü benimsemelerinde staj dönemlerinin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ve gözlemler staj döneminin öğrencileri gelecekte sektörde kalıp çalışma veya çalışmama düşüncesine yönlendirdiğini göstermektedir. Birçok öğrenci stajlarını yaptıktan sonra, turizm sektöründe kalıp kalmama kararını vermektedir (Taşkın, 2006).

Başarılı iş ve staj deneyimleri öğrencilerin kariyerlerini turizm endüstrisinde sürdürme niyetlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Domonte ve Vaden 1987). Bir diğer yandan uygun olmayan şekilde dizayn edilmiş staj programları, işverenlerin stajyerlere eşit şekilde davranmaması, ücret tutarsızlıkları öğrencilerin stajları sonrası turizm endüstrisinden ayrılmasına sebep olabilmektedir (Richardson, 2008; Roney ve Tin 2007). Staj pozisyonları doğası gereği mesleğinde kariyer yapmak isteyen ve mesleğinde kendini geliştirmek isteyen kişilerde bile tükenmeye yol açabilecek uzun çalışma saatleri içermektedir (Pavesic ve Brymer 1990).Richardson'un (2008) yapmış olduğu çalışmada katılımcıların %50'den fazlasının staj yaptıktan sonra turizm sektörü dışında çalışmaya karar verdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin stajlarını yaptıktan sonra, sektördeki gelecekleri konusunda güven eksikliği duydukları görülmektedir (Wu ve Wu, 2006).Fox (2001) da kötü bir staj deneyiminin genç bir insanı turizm sektöründen kaçıracağını belirtmiştir.Bazı işverenler stajın amacının farkında olmamakta ve stajyerlere işgücü kıtlığını tamamlayıcı gözle bakmaktadırlar (Lam ve Ching 2007).

İnsan kaynaklarının kritik noktayı oluşturduğu turizm sektöründe, kötü stajlar sebebiyle potansiyel işgücünü yitirmek sözkonusudur ve bu sektör için oldukça kötü bir durum oluşturmaktadır. Staj çalışmaları, ülkemizde turizm alanında eğitim veren ortaöğretimden, meslek yüksekokullarından ve fakültelerden mezun olabilmek için yerine getirilmesi gereken şartlardan biridir (Karacan ve Karacan, 2004: 169). Turizm kapsamında lisans eğitimi alan öğrenciler "Staj Yönetmeliği" ne uygun olarak iş yeri eğitimini tamamlamaktadır. Staj yönetmelikleri farklı isimdeki fakülteler altında hizmet veren aynı turizm bölümlerinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların da öğrencilerin edindikleri staj tecrübelerini etkilediği söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin staj sırasında elde ettikleri gelir ve stajın süresi öğrencilerin gelecekte bu mesleği icra edip etmeme eğilimini de etkilemektedir (Temizkan ve Arı, 2018).

3. YÖNTEM

Yapılan staj uygulamaları ile öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında edindikleri teorik bilgilerini pratiğe dönüştürmelerini amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Türkiye'de turizm rehberliği lisans eğitimi veren üniversitelerin uygulamış

oldukları staj politikalarının ele alınarak benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi ve turist rehberliği mesleğinin gereklilikleri ile uyumunun eşitli parametreler doğrultusunda incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada veri toplama yöntemi olarak döküman incelemesi ve içerik analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, çeşitli materyalin araştırma konusu veriyi içermesi nedeniyle çözümlenmesi işlemidir (Gürbüz ve Şahin, 2015: 184).İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Bu temel amaç çerçevesinde bazı soruların cevapları için staj yönergesinde yer alan ifadeler kodlanmış ve kod listesi oluşturulmuştur. Kodlama, verilerin içerik analizine tabi tutulması, yani veriler arasında yer alan bölümlere (bir sözcük, cümle, paragraf gibi) isim verilmesi sürecidir. Verilerin kodlanması nitel verilerin düzenlenmesinde önemli bir kolaylık sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227-228).İçerik analizinin bir diğer aşaması olan verilerin analizi aşamasında çözümlenmeye uygun betimleyici istatistikler ya da çıkarımsal istatistikler kullanılabilir (Balci ve Bekiroğlu, 2012, 278).Bu çalışmada kodlama yapılarak elde edilen verilerin, bilgisayar programıyla frekans ve yüzde değerleri belirlenerek tablolar oluşturulmuştur.Ayrıca içerik analizi için görsel veri analizi tekniklerinden kelime bulutu analizi (wordclouds) uygulanmıştır. Kelime bulutu bir metin içerisindeki kelimeleri, sıklık derecelerini dikkate alarak görselleştirmeye yarayan bir araçtır. Bu teknik kaynak metinde görünme sıklığına bağlı olarak yazıtipi boyutu belirlenen kelimeleri bir araya toplamayı sağlamaktadır(Hunt, Gao ve Xue, 2014: 850). Bu teknikte bir metin içerisinde en çok öne çıkan kelimelerin daha büyük yazıtipi boyutlarında ve bazen de farklı bir yazıtipi renginde vurgulanarak gösterilmektedir. Anahtar kelime metaveri kelime bulutları, kelimelerin veya ifadelerin önemini ve etkisini göz önüne sermektedir (Riggs ve Hu, 2013, s. 522).

Türkiye’de üniversitelerin 6 tanesinde turizm ve otel işletmeciliği yüksekokulu, 2 tanesinde uygulamalı bilimler yüksekokulu, 1 tanesinde iktisadi ve idari bilimler fakültesi, 23 tanesinde ise turizm fakültesi bünyesinde olmak üzere 32 kurumda turist rehberliği lisans eğitimi verilmektedir. 2 üniversitede bünyesinde 2 farklı fakültede turizm rehberliği bölümü bulunmaktadır. Bütün bu benzerlik ve farklılıklar üniversitelerin gerek eğitim müfredatlarında gerekse staj yönetmeliklerinde de devam etmektedir. Veri kaynağı olarak da Türkiye’de 2018-2019 eğitim öğretim döneminde öğrenci kabul eden ve ÖSYM tercih kılavuzunda yer alan 3’ü vakıf, 29’u devlet üniversitesinde olmak üzere 27 Turizm Rehberliği ve 5 Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği lisans programının staj yönetmeliği kullanılmıştır.

Çalışmada kapsamında 30 üniversitenin 32 farklı birimindeki turizm rehberliği staj yönetmelikleri incelenmiş ve turist rehberliği mesleğine uyumu değerlendirilmiştir. Bu uyumu değerlendirmek için aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır;

- Fakülteye özgü bir staj yönetmeliği var mı?
- Turizm Rehberliği bölümüne özgü bir staj yönetmeliği var mı?
- Staj muafiyeti var mı? Varsa Şartlar neler?
- Zorunlu Staj var mı?
- Zorunlu staj kaç gün?
- İsteğe bağlı staj var mı?

- İsteğe bağlı staj kaç gün?
- Stajın hangi kurumlarda yapılması gerekiyor?
- Stajın turist rehberi ya da rehber yardımcısı olarak yapılma zorunluluğu var mı?
- Staj yönergelerinde rehberlik bölümlerine özgü bir durumdan bahsediliyor mu?

Çalışmada bu soruların cevaplarına ulaşmak için öncelikli olarak tüm kurumların web adreslerinden staj yönetmeliklerine ulaşılmıştır. Web adreslerinde staj yönergeleri yer almayan 2 kurumla ise iletişim kurulmuş ve yöneticilerinden staj yönergeleri talep edilmiştir. Staj yönergelerinin elde edilmesinin ardından belgeler taranmıştır. Taranan belgelerde çalışmanın amacı doğrultusunda cevabı aranan soruların cevapları bilgisayar programı aracılığıyla kaydedilmiştir. Böylece tasnif edilen veriler işlenmiştir. Son olarak ise işlenen verilerden elde edilen bulgular tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde doküman incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulgulara yönelik yorumlara yer verilmiştir. Çalışmada kapsamında 30 üniversitenin 32 farklı birimindeki turizm rehberliği staj yönetmelikleri incelenmiştir. Turist rehberliği bölümlerinin eğitim verdiği üniversitelerde fakülteye ve ya bölüme özgü staj yönetmeliği olup olmadığına dair bulgulara Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Fakülteye ve Bölüme Özgü Staj Yönetmeliklerine İlişkin Veriler

	Var		Yok	
Fakülteye/Yüksekokula Özgü Staj Yönetmeliği Durumu	27	84	5	16
Bölüme Özgü Staj Yönetmeliği Durumu	1	3	31	97

Turizm rehberliği bölümlerinin tabi olduğu staj yönergelerine bakıldığında %84’ünün fakülteye veya yüksekokula özgü staj yönetmeliğine bağlı olduğu %16’sının ise fakülteye veya yüksekokula özgü bir staj yönergelerinin olmadığı üniversitenin belirlediği genel staj kurallarına uyulduğu görülmüştür. Turizm rehberliği bölümlerine özgü bir staj yönetmeliği ise yalnız 1 kurumda olduğu 31 kurumda bölüme özgü bir yönetmeliğin olmadığı görülmüştür. Turist rehberliği mesleği turizm sektöründe yer alan birçok meslekten yalnızca biridir. Her meslekte olduğu gibi bu meslekte de sektördeki diğer mesleklerle ortak olan ve olmayan özellikler bulunmaktadır. Turist rehberliği mesleği kendine özgü bir çokgerekliliği bulunan ve bu yönde tecrübe gerektiren bir meslektir. Bu tecrübe ise bu mesleğin eğitimi sırasında yapılan staj uygulamaları ile kazanılmaktadır. Bu açıdan bu mesleğin eğitimi alan bireylerin kendi alanlarında staj deneyimi yaşaması oldukça önem arz etmektedir. Ancak tabloda da görüldüğü üzere bu mesleğin eğitiminin verildiği turizm rehberliği bölümlerinde bölüme özgü bir staj yönetmeliği bulunmamaktadır. Bu da turist rehberliği mesleğini yapacak olan öğrenciler için oldukça olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Stajların bölüme özgü bir yönergeye tabi olmaması öğrencilerin turizmle ilgili herhangi bir alanda stajlarını yapmalarına imkan sağlamaktadır. Bu da turist rehberliği mesleği konusunda tecrübe

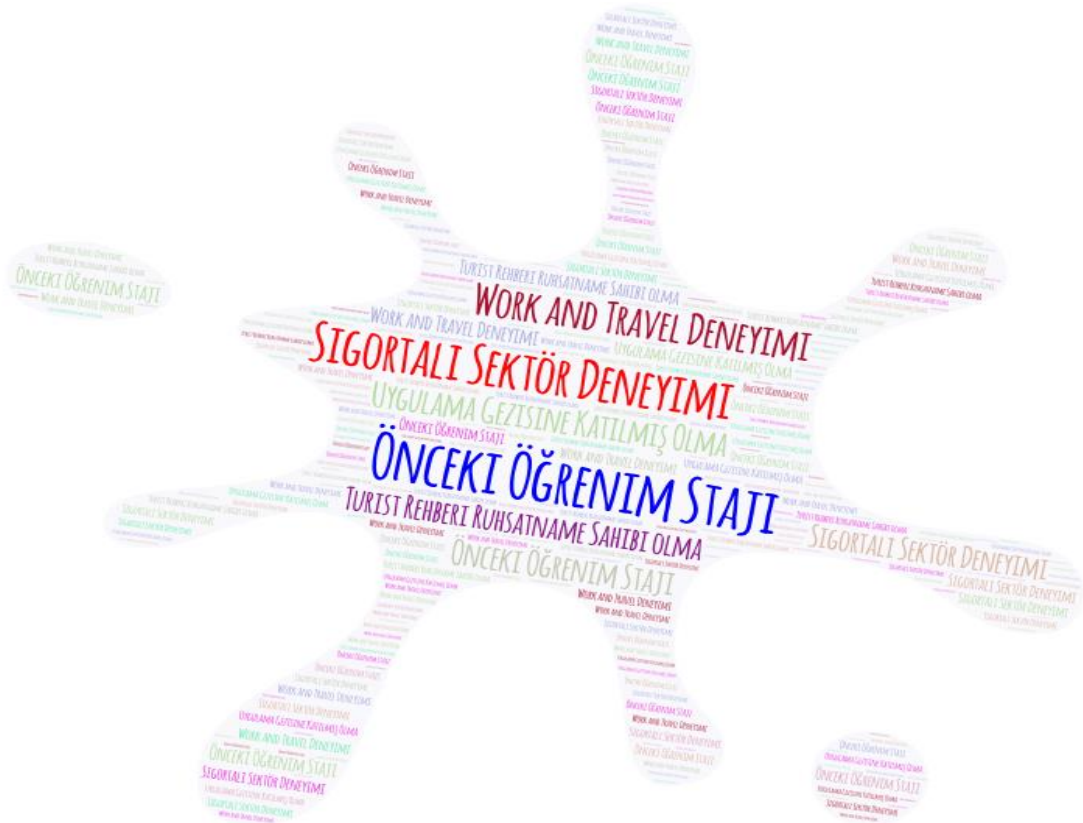
kazanmalarının önüne geçmektedir. Mezuniyet sonrası ise turist rehberliği mesleğini icra etmek istediklerinde rakiplerinin gerisinde kalmalarına neden olmaktadır.

Turist rehberliği bölümlerinin staj yönergelerinde cevap aranan bir diğer soru ise stajdan muaf olup olmama durumudur. Staj muafiyetine ilişkin verilere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Staj Muafiyet Durumu

Kurum	Var		Yok	
	N	%	N	%
Fakülte	24	100	0	0
Yüksekokul	6	96	2	8
Toplam	30	94	2	6

Turizm rehberliği bölümlerinde staj muafiyet durumuna bakıldığında fakültelerin hepsinde belirli şartları sağlama koşuluyla stajdan muaf olunabildiği, yüksekokulların ise %96'sında muafiyet olduğu yalnızca %8'lik kısmında muafiyetin söz konusu olmadığı görülmüştür. Muafiyetin olduğu kurumlarda hangi şartların sağlanması halinde muaf olunabileceği ise Şekil 1'de yer alan kelime bulutunda görülmektedir.

Şekil 1. Muaf Olma Şartına İlişkin kelime Bulutu

Kaynak: Staj yönergeleri incelenerek yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Kelime bulutu herhangi bir metinde var olan kelimeleri alıp, tekrar sayısı en fazla olanları en büyük, en az olanları en küçük resmedecek şekilde, tüm kelimeleri tekrar sayısına oranla bir büyüklüğe sahip olarak gösterecek bir bulut yaratmaktadır. Bu çalışmada da staj yönergelerinde stajdan muaf olma şartı olarak en fazla tekrar eden durumlar kelime bulutu ile gösterilmiştir. Şekil 1’de yer alan kelime bulutu incelendiğinde muafiyetin olduğu kurumların staj yönergelerine göre en çok tekrarlanan şartların önceki öğrenimde yapılan staj, sigortalı sektöre deneyimi ve workandtravel programı ile yurtdışı deneyimi yaşamak olduğudur. Bunların yanı sıra bazı kurumlarda eğer turizm rehberliği bölümü öğrencileri uygulama gezisine katılmışlar ise ve ya turist rehberliği ruhsatnamesine sahiplerse de stajlarından muaf olabilmektedir. Bu durum göstermektedir ki kurumların çoğunda önceki öğrenimde gerçekleştirilen stajın belgelenmesi şartıyla stajdan muafiyet sağlanmaktadır. Belirli şartları sağlamaları halinde staj muafiyetinin olması öğrenciler açısından oldukça olumlu bir durumdur. Özellikle sektörde stajyer öğrenci olarak nitelendirildiklerinde düşük ücret aldıkları göz önünde tutulduğunda öğrencilerin yoğun dönemlerde stajyer ücreti değil de diğer personellerle aynı ücreti alabilmesi açısından önceki öğrenimlerdeki stajlarının, sigortalı sektör deneyiminin olmasının ya da yurt dışındaki iş deneyimlerinin staj yerine sayılarak muaf tutulması oldukça önemli olmaktadır.

Kurumların staj yönergelerinin incelenmesinde ele alınan bir diğer soru ise isteğe bağlı stajın olup olmamasıydı. Bu doğrultuda incelenen staj yönergelerine ilişkin veriler Tablo 3.’de yer almaktadır.

Tablo 3. Zorunlu/İsteğe Bağlı Staj Durumu

Kurum	Zorunlu Staj				İsteğe Bağlı staj			
	Var		Yok		Var		Yok	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Fakülte	24	100	0	0	1	4	23	96
Yüksekokul	8	100	0	0	1	14	7	86

Tablo 3’de incelenen staj yönergelerinde zorunlu ve isteğe bağlı staja ilişkin dağılım yer almaktadır. Buna göre fakültelerin ve yüksekokulların hepsinde zorunlu staj bulunmaktadır. Turizm eğitimi hizmet sektörüne personel yetiştirmek amacıyla verilen bir eğitimidir. Bu nedenle tüm kurumlarda stajın zorunlu olması öğrencinin mezun olmadan mesleği deneyimlemesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra 1 fakültede ve 1 yüksekokulda zorunlu stajını tamamlayan öğrenciler isteğe bağlı olarak da staj yapabilmekte ve isteğe bağlı stajların sigorta kayıtları yine kurum tarafından yapılmaktadır. İsteğe bağlı stajın teşvik edilmesi açısından bu oldukça önem arz etmektedir. Öğrencilerin staj sürelerinin ne kadar çok olursa mesleği o kadar iyi deneyimleyip, mesleğe o kadar hazır hale gelecekleri düşünülmektedir.

Kurumların staj yönergelerinin incelenmesinde cevap aranan bir başka soru ise staj sürelerinin ne kadar olduğudur. Bu doğrultuda incelenen staj yönergelerine ilişkin veriler Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. Staj Süreleri

Staj süreleri	Fakülte		Yüksekokul	
	N	%	N	%
30	1	4,16	2	25
40	2	8,32	1	12,5
45	2	8,32	-	-
50	1	4,16	-	-
60	10	41,6	3	37,5
75	3	12,5	1	12,5
80	1	4,16	-	-
90	3	12,5	1	12,5
92	1	4,16	-	-

Tablo 4'te üniversitelerin staj yönergelerinde yer alan zorunlu staj süreleri yer almaktadır. Buna göre fakültelerin %41,6'sında, yüksekokulların da %37,5'inde zorunlu staj süresi 60 gündür. En az staj süresi 30 en fazla staj süresi ise 92'dir. Üniversitelerin yarısının 60 gün zorunlu staj uygulaması yapmasına karşın 30 gün ve 92 gün gibi aralarında oldukça farkın olduğu üniversitelerin olması dikkat çekici bir noktadır. Bu sonuçla mesleki deneyimin elde edilmesinin daha verimli hale getirilebilmesi için kurumların bu konuda ortak kararlar almasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aynı mesleği yapacak olan kişilerin farklı kurumlarda eğitim almaları sebebiyle sektör deneyimlerinin farklı olması mezuniyet sonrası haksız rekabete yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra staj sürelerinin farklılaşması öğrencilerin mesleğe yönelik elde edeceği deneyimi de oldukça farklılaştırmaktadır. Bu nedenle staj sürelerinin birbirinden oldukça farklı olmasının bir dezavantaj olduğu düşünülmektedir.

Turist rehberi adaylarının zorunlu stajlarını hangi kurumlarda yapabileceği ise Şekil 2'de yer alan kelime bulutunda görülmektedir.

Şekil 2. Staj Yapılması Gereken Yerlere İlişkin Kelime Bulutu

Kaynak: Staj yönergeleri incelenerek yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2’de yer alan kelime bulutunda staj yönergelerinde hangi kurumlarda staj yapabilecekleri taranmış ve en fazla tekrar eden staj yeri en büyük gösterilerek bir sıralama yapılmıştır. Kelime bulutu incelendiğinde turist rehberi adaylarının zorunlu stajlarını yapabileceği, staj yönergelerinde göre en çok tekrarlanan kurumların A Grubu Seyahat Acentası, Ulusal ve Uluslararası Havayolu Şirketleri ve Turizm İşletme Belgeli 5 Yıldızlı Otel olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra stajın bazı kurumlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda ve müze ve ören yerlerinde yapılabileceği de belirtilmiştir. Burada en dikkat çekici nokta ise dileyen turist rehberi adaylarının stajını bir konaklama işletmesinde yaparak mezun olabileceği, hatta hiç rehberlik deneyimi yaşamadan sektöre atılabileceğidir. Ayrıca incelenen staj yönergelerine ilişkin veriler Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. Staj Yapılması Uygun Olan Yerler

Staj Yeri	N	%	Staj Yeri	N	%
A Grubu Seyahat Acentası	26	81,25	Havaalanındaki İşletmeler ve Biletleme Ofisleri	6	18,75
Ulusal ve Uluslararası Havayolu Şirketleri	21	65,625	Üniversitenin Birim ve Sosyal Tesisleri/Uygulama Oteli	5	15,625
B Grubu Seyahat Acentası	20	62,5	Turizm İşletme Belgeli Termal Turizm Tesisleri	5	15,625
Turizm İşletme Belgeli Beş Yıldızlı Otel	20	62,5	Turizm İşletme Belgeli Eğlence Merkezleri	4	12,5
Staj Komisyonu/Fakülte Tarafından Belirlenen Diğer Yerler	17	53,125	Turizm İşletme Belgeli Apart Otel	4	12,5
Turizm İşletme Belgeli Dört Yıldızlı Otel	17	53,125	Turizm İşletme Belgeli Kış Sporları ve Kayak Merkezleri	3	9,375
Turizm İşletme Belgeli Beş Yıldızlı Tatil-Köyü	16	50	Sağlık Kuruluşlarında İnfö Hizmetlerinde Çalışanlar	3	9,375
Mavi Bayraklı Marina Yat İşletmeleri	16	50	Turizm İşletme Belgeli Sağlıklı Yaşam Tesisleri	3	9,375
Müze ve Ören Yerleri	15	46,875	Turizm İşletme Belgeli Turizm Kompleksleri	3	9,375
Turizm İşletme Belgeli Dört Yıldızlı Tatil Köyü	13	40,625	Turizm İşletme Belgeli İki Yıldızlı Otel	3	9,375
Tur Operatörleri	13	40,625	Turizm İşletme Belgeli Temalı Parklar	3	9,375
C Grubu Seyahat Acentası	12	37,5	Turizm İşletme Belgeli Golf	3	9,375

			Tesisleri		
Turizm İşletme Belgeli Üç Yıldızlı Otel	10	31,25	Rekreasyon ve Animasyon İşletmeleri	3	9,375
Turizm İşletme Belgeli Birinci Sınıf Lokantalar ve Yiyecek İçecek İşletmeleri	9	28,125	Catering İşletmeleri	3	9,375
Ulusal ve Uluslararası Kruvaziyer Gemileri	9	28,125	Belediyelerden Belgeli Konaklama İşletmeleri ve Yeme-İçme İşletmeleri	2	6,25
Kültür ve Turizm Bakanlığı	9	28,125	Tureb ve Tureb'e Bağlı Odalar	2	6,25
Kongre ve Organizasyon İşletmeleri	8	25	Turizm İşletme Belgeli Motel	2	6,25
Öze Belgeli Butik Oteller	8	25	Türsab'ın Tüm Birimleri	2	6,25
Hediyelik ve Hatıra Eşya Satış Mağazaları	7	21,875	Olimpiyat ve Benzeri Diğer Uluslararası Organizasyonlar	1	3,125
Kamuya Ait Sosyal Tesisler	7	21,875	Turizm Pazarlaması Yapan Medya Kuruluşları	1	3,125
Turizm İşletme Belgeli İkinci Sınıf Lokantalar ve Yiyecek İçecek İşletmeleri	6	18,75			

Tüm bu noktalarla birlikte staj yönergeleri incelenirken turist rehberliğine özgü bir gerekliliğin olup olmadığına da bakılmıştır. Bu inceleme sonucunda yalnızca bir üniversitenin staj yönergelerinde Turist rehberliği uygulama gezisi yapma zorunluluğu olduğu ifadesine rastlanmıştır. 3 üniversitenin staj yönergelerinde staj yapılacak yer konusunda bölümlere özgü bir ayırım olmadığı, tüm turizm bölümlerinin turizm işletme belgeli herhangi bir işletmede staj yapabildikleri görülmüştür. Yalnızca 1 üniversitenin yönergelerinde ise turizm rehberliği bölümlerinin stajlarının bir kısmını seyahat acentasında yapma zorunluluğu bulunduğu görülmüştür. Diğer yönergelerde yukarıda belirtilenlerin dışında turist rehberliğine özgü hiçbir ifadenin olmadığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Turist rehberliği mesleği turizm sektörü içinde yer alan en önemli mesleklerden biridir. Turist rehberleri turistlerle seyahatleri süresince birebir iletişim kuran ve onların her türlü sorununa çözüm bulmaya çalışan kişilerdir. Turizm sektörünün ön planında yer alan ve bu kadar önemli bir görevi olan turist rehberlerinin eğitimi de oldukça önemli bir konudur. Turist rehberliği eğitiminin en önemli bileşenlerinden biri de teorik eğitimin yanı sıra sektöre yönelik uygulamalı eğitimlerin de yapılmasıdır. Bu uygulamalı eğitim ise staj ile mümkün olmaktadır. Staj uygulaması sektörün tanınması, deneyimlenmesi ve gerekliliklerinin uygulamalı olarak tecrübe edilmesi açısından oldukça önemlidir. Türkiye'de turist rehberliği eğitimi farklı yükseköğretim kurumlarında verilmektedir.

Farklı yükseköğretim kurumlarında verilen turist rehberliği eğitimi kurumların politikaları ve stratejileri gereği de birbirlerinden farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak staj uygulamaları da kurumlara göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar sektöre adım attıklarında öğrenciler için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çünkü farklı eğitim alıp farklı uygulamalar yapmış olsalar da aynı sektörde hizmet verecek olan turist rehberlerinin deneyimleri bu nedenden dolayı birbirinden farklılık göstermektedir. Tüm bunlar mezun olup sektörde çalışmaya başlayan turist rehberi adaylarını birbirinden farklılaştırmakta ve turist rehberliği hizmetlerinin kalitesini etkilemektedir.

Bu çalışma ile Türkiye’de turizm rehberliği lisans eğitimi veren üniversitelerin uygulamış oldukları staj politikalarının incelenmesi, benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi ve staj yönetmeliklerinin mesleğe uyumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de turizm rehberliği lisans eğitimi veren 32 yükseköğretim programının staj yönetmelikleri incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda öncelikle üniversitelerin farklı fakülteleri altında turizm rehberliği programı bulunduğu ve bu programların da farklı staj yönetmeliklerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Aynı üniversitenin farklı iki fakülte bünyesinde bile turizm rehberliği programına öğrenci kabul ettiği görülmektedir. Gerek devlet gerekse vakıf üniversitelerinin staj yönetmeliklerinde zorunlu stajın yanı sıra isteğe bağlı staj kavramı da yer almaktadır. Ancak uygulanan politikalar üniversiteden üniversiteye değiştiği görülmektedir. En uzun staj süresinin 92 gün olduğu en az sürenin ise 30 gün olduğu ve isteğe bağlı stajın yalnızca 2 yüksekokuldaki turizm rehberliği programında bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak En yaygın uygulanan zorunlu staj süresinin 60 işgünü olduğu ve öğrencilere farklı esnekliklerle staj tamamlayabilme imkanı sunulduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen tüm üniversitelerin staj yönetmeliklerinde staj yeri bulma konusunda öğrenciler özgür bırakılmış ancak staj yerinin taşınması gereken özellikler üniversite tarafından belirlenmiştir.

Literatüre bakıldığında turizm eğitiminde stajla ilgili yapılmış çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Stajla ilgili yapılan çalışmalarda temel olarak turizm sektöründe staj sorunları ele alınmıştır (Buluç, 1992; Özkan, 1992; Çapar, 2002; Temizkan ve Timur, 2014). Ayrıca turist rehberliği bölümlerini birebir ele alması da Türkiye’deki tüm turizm lisans programlarının staj yönetmeliklerini inceleyen çalışmalara da rastlamak mümkündür. Temizkan ve Arı (2018) yapmış oldukları çalışmada üniversitenin türüne ve programın bulunduğu fakülteye göre göre staj yönetmeliklerinin farklılıklar gösterdiğini, bazı üniversitelerde zorunlu staj yerine gönüllü staj kavramının olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışma ile de benzer sonuçlar elde edilmiş ve literatürün de bu sonuçları desteklediği görülmüştür. Çalışmanın literatürdeki benzer çalışmalardan farklılığı ise yalnızca turist rehberliği bölümlerini ele alması ve staj yönergelerinin turist rehberliği mesleğine uyumunu incelemesidir.

Literatür çalışmaları ve mevcut üniversitelerin turizm rehberliği bölümleri staj yönetmelikleri incelendiğinde turist rehberliği staj yönergelerinin turist rehberliği mesleğine uyumlu olmadığı görülmüştür. Staj yönergeleri ile öğrencilerin yalnızca staj süresi konusunda zorunlu tutulduğu tespit edilmiştir. Staj yönergelerinde öğrencilerin staj yapacakları yer konusunda rehberlik mesleği dışında (apranti olarak acentalarda çalışmalarının yasal bir dayanağı bulunmadığı için) turizm sektöründe farklı yerlerde çalışabildikleri görülmüştür. En önemli nokta olarak ise turist rehberliği mesleğine

yönelik gerekliliklerin staj yönergelerinde yer almadığı görülmüştür. Bu doğrultuda eğitim veren kurumlara ve turizm paydaşlarına yönelik olarak şu öneriler geliştirilmiştir;

- Zorunlu stajın dışında isteğe bağlı staj imkanları geliştirilmelidir.
- Uygulamalı dersleri isteğe bağlı staj yapmaksızın okulda almak isteyen öğrenciler için örgün öğretim programlarında bu uygulamalara daha fazla yer verilerek öğretim süreci içerisinde uygulama yaparak deneyim kazanması sağlanmalıdır.
- İsteğe bağlı staj programlarını teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.
- Turist rehberliği bölümlerine özgü bir staj yönergesi oluşturulmalıdır.
- TUREB, TÜRSAB, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile YÖK'ün ortak bir çalışma yapması ve turizm rehberliği öğrencilerinin, stajlarının en azından yarısını turist rehberi yanında apranti olarak yapabilmelerinin yasal dayanağının oluşturulması önerilmektedir. Diğer mesleklerin staj uygulamalarında mesleğin birebir tecrübe edilmesi sağlandığı gibi turist rehberliği mesleğinde de öğrencilerin seyahat acentalarında turist rehberi olarak stajını gerçekleştirebilmesi gerekmektedir.
- Öğrencilerin stajlarını, meslek liseleri örneğinde olduğu gibi, akademik dönemleri içerisinde yapmaları sağlanabilir.
- Zorunlu stajın dışında isteğe bağlı staj imkanları geliştirilmelidir.
- Turizm Rehberliği öğrencilerinin stajının süresi ve şartlarının belirlenmesi konusunda Turizm paydaşlarının da görüşlerinin alınması
- Sektör-Akademi işbirlikleri artırılarak öğrencilerin daha verimli ve etkili staj dönemi geçirmelerinin sağlanması önerilmektedir. Sektör temsilcilerinin stajyerlerden beklentilerini akademi ile paylaşarak buna yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca akademinin de stajyerleri yönlendirdikleri işletmelerle iletişim halinde olarak stajyerlerin denetimini sağlaması gerekmektedir. Bu şekilde sektör- akademi işbirliği sağlandığında iki tarafın da beklentileri daha net ortaya koyulabilir ve stajyerlerin staj uygulamalarının daha verimli olması sağlanabilir.

Turizm rehberliği öğrencilerinin turizm sektörünün her biriminde çalışmaları sektörü tanımaları açısından önem arz etmektedir. Ancak turizm rehberliği öğrencilerinin öncelikle "Turist Rehberliği" mesleğini öğrenmek olmalıdır bu nedenle turist rehberi adaylarının stajlarını turist rehberinden mesleği öğrenerek ve yeri geldiğinde uygulama yaparak öğrenmesi kaliteli turist rehberleri yetiştirmek açısından oldukça önem arz etmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda ise turist rehberliği bölümleri için ortak bir staj yönergesi geliştirilebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

AGGETT, M. ve Busby, G, (2011), Opting Out Of Internship: Perceptions Of Hospitality, Tourism And Events Management Undergraduates At A British University. **The Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education**, C.X, S.1: 106–113.

AP, J. ve Wong, K. F. (2001), Case Study On Tour Guiding: Professionalism, Issues And Problems. **Tourism Management**, C. XXII S. 5: 551–63.

AYMANKUY, Y. ve Aymankuy, Ş. (2013), Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdamla İlgili Görüşleri Ve Sektördeki Kariyer Beklentileri

(Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği). **Akademik Bakış Dergisi**, S. 35: 1-21.

BALCI, Ş. ve Bekiroğlu, O. (2012). İçerikten Anlama Giden Bir Tünel Olarak İçerik Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimleri'nde AK Parti TV Reklamları Üzerine Bir Araştırma. Ö. Güllüoğlu (Der.). **İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri Görsel Metin Çözümleme** içinde (s. 268-323), Ankara: Ütopya Yayınevi.

BATMAN, O., Yıldırğan R. ve Demirtaş, N. (2000), **Turizm Rehberliği**, Adapazarı: Değişim Yayınları.

BEGGS, B., Ross, C. M. ve Goodwin, B. (2008), A Comparison Of Student And Practitioner Perspectives Of The Travel And Tourism Internship. **Journal of Hospitality, Leisure, Sports and Tourism Education** (Pre-2012), C. VII, S.1: 31.

BREITER, D., Cargill, C. ve Fried-Kline, S. (1995), An Industry View Of Experiential Learning. **FIU Hospitality Review**, C. XII, S. 1: 75-80.

BULUÇ, G. (1992), Turizm ve Otel İşletmeciliği Eğitiminde Stajın Önemi. **Turizm Eğitimi Konferansı Workshop** (s. 365-368). Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.

CHO, M. (2006), Student Perspectives On The Quality Of Hotel Management Internships. **Journal of Teaching in Travel & Tourism**, C. VI, S.1: 61-76. doi:10.1300/J172v06n01_04

COHEN, E. (1985). The Tourist Guide: The Origins, Structure And Dynamics Of a Role. **Annals of Tourism Research**, C. XII, S.1: 5-29.

ÇAPAR, B. (2002), Turizm Sektörü-Turizm Eğitim Kurumları İşbirliği, Staj Sorunları ve Çözüm Önerileri. **Turizm Eğitimi Konferansı** (s. 415-426). Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.

ÇETİN, Ş. (2005), Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme: Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, C. XVI, S.2: 154.

DOMONTE, T. Ve Vaden, A.G. (1987), Career Decisions in Hospitality Management. **Hospitality Education and Research Journal**, C. XI : 51-63.

EMİR, O., Arslan, S. ve Kılıçkaya, Ş. (2008), Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C: X , S. 2: 273-291.

EVREN, S. (2010), Lisans Düzeyi Turizm Eğitimi Ders Programının Mezunlarca Değerlendirilmesi: Mersin Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunları Üzerinde Bir Araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). T.C. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Mersin Türkiye.

FOX, T. (2001), A Sense of Place. **Caterer and Hotelkeeper**, S. 189: 41-60.

GÜRBÜZ, S. ve Şahin, F. (2015) **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,120445/turist-rehberligi-meslek-yonetmeligi.html>

Erişim Tarihi: 17.04.2019

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm> Erişim Tarihi: 16.04.2019

<http://www.wftga.org/main-members> Erişim Tarihi: 12.04.2019

<http://www.wftga.org/tourist-guiding/what-tourist-guide> Erişim Tarihi: 12.04.2019

<https://yokatlas.yok.gov.tr/index.php> Erişim Tarihi: 19.04.2019

Hu, W. (2007). *TourGuidesAndSustainable Development: The Case Of Hainan, China* (Doktora Tezi), University of Waterloo, Ontario, Canada.

HUGHES, K., Mylonas, A. ve Benckendorff, P. (2013), *Students' Reflections On Industry Placement: Comparing Four Undergraduate Work-Integrated Learning Streams*. **Asia-Pacific Journal of Cooperative Education**, C. XIV, S.4: 265–279.

HUNT, C. A., Gao, J., & Xue, L. (2014), *A Visual Analysis of Trends In The Titles and Keywords of Top-Ranked Tourism Journals*. **Current Issues in Tourism**, 17(10), 849-855.

KARACAN, S. ve Karacan E. (2004), *Meslek Yüksekokullarında (MYO) Yapılan Staj Uygulamalarına İlişkin Bir Araştırma: Kalite ve Verimlilik İçin İş Yerleri – MYO İşbirliğinin Gereği*. **Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi**, C.VIII, S. 2: 168-184.

KAY, C. ve DeVeau, L.T. (2003), *A Survey Of Lodging Executives' Views On Internship Programs And Cooperatives*. **Journal of Hospitality & Tourism Education**, C. XV, S.2: 24-29.

KOZAK, Nazmi (2005), *Staj Dosyası (I): Öğrencilerin yaşadıkları Sorunlar; Staj Dosyası (II): Sektörün ve Turizm Programlarının Görüşleri; Staj Dosyası (III): Turizm Sektöründe Staj Üzerine Bazı Görüşler*, <http://www.turizmgazetesi.com/articles/article.aspx?id=25083>, Erişim tarihi: 09.04.2019.

LAM, T. Ve Ching, L. (2007), *An Exploratory Study Of An Internship Program: The Case Of Hong Kong Students*. **International Journal of Hospitality Management**, S. 26: 336-351.

MCMAHON, U. ve Quinn, U. (1995), *Maximizing the Hospitality Management Student Work Placement Experience: a Case Study*. **Education and Training**, C. XXXVII, S.4: 13–17.

ORDE, J. (2011). *Tourist guiding worldwide*, <http://www.wftga.org/membership/surveys-tourist-guiding-worldwide> Erişim Tarihi: 16.04.2019

ÖZKAN, E. (1992), *Yüksekokul Düzeyindeki Turizm Eğitim Kurumlarında Öğrenci Staj ve Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop* (s. 357-360). Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.

PAVESİC, D. Ve Brymer, R.A.,(1990),JobSatisfaction: What'sHappeningToTheYoungManagers? **Cornell Hotel andRestaurant Administration Quarterly**, C. XXX S.4: 90–96.

PETRİLLOSE, M.J. ve Montgomery, R. (1998), An ExploratoryStudy Of InternshipPractices in HospitalityEducationAndIndustry'sPerceptionOfTheImportance Of Internships in HospitalityCurriculum. **Journal of Hospitality&TourismEducation**, 9(4): 46-51.

RİCHARDSON, S. (2008). UndergraduateTourismAndHospitalityStudents' AttitudesToward A CareerinTheIndustry: A Preliminary Investigation. **Journal of Teaching in Travel &Tourism**, C. VIII, S. 1:23–46,doi:10.1016/j.ijhm.2008.10.006.

RİGGS, R. J.,& Hu, S. J. (2013), DisassemblyLiaisonGraphsInspiredby Word Clouds. **Procedia CIRP**, 7, 521-526.

RONEY, S.A.ve Tin, P.(2007),CareerPerceptions Of UndergraduateTourismStudents: A Case Study in Turkey. **Journal of HospitalityLeisure, Sport&TourismEducation**, C.VI, S.1:5–22,doi:10.3794/johlste.61.118.

TAŞKIN, M. (2006), Ortaöğretim Turizm Eğitiminde Staj ve İzmir İli Anadolu Otelcilik Turizm Meslek Liselerinde Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

TEMİZKAN S.P. ve Timur, B. (2014), Yüksek Öğretim Düzeyinde Verilen Turizm Eğitiminde Staj: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Modeli. **VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiriler Kitabı**, pp.:640-648.

TEMİZKAN, R. ve Arı, Ö.P. (2018), Türkiye'deki Turizm Lisans Programlarının Staj Yönetmeliklerinin İçerik Analizi. **Journal of Gastronomy, Hospitality, and Travel**, C. I, S.2: 37-44.

Turist Rehberliği Meslek Kanunu (2012)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130223-10.htm> Erişim Tarihi: 14.04.2019

WU, S.C. ve Wu, W. C. (2006),TheResearch Of Interns' JobPerformanceAndJobSatisfactioninTheTourismIndustry. **Journal of Hospitalityand Home Economics**, C. III, S. 4: 473–491.

YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2011), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE NİTELİK SORUNLARI

Doç. Dr. Adem BAYAR*

Erhan DURAN*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı lisansüstü eğitimde nitelik sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirmektir. Bu doğrultuda araştırmacılar “Nitelik kavramını nasıl tanımlarsınız?”, “Lisansüstü eğitimde niteliği etkileyen unsurlar nelerdir?” ve “Lisansüstü eğitimde niteliğin artırılması için neler yapılmalıdır?” sorularına yanıt aramışlardır. Bu çalışma nitel araştırma yaklaşım çerçevesinde nitel araştırma desenlerinden, olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak yapılmıştır. Çalışma grubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmacının çalışma grubunu farklı unvanlarda ve alanlarda olan 8 öğretim üyesi oluşturmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Buna göre öğretim üyeleri lisansüstü eğitimde nitelik sorunlarını 1.sistemden kaynaklı sorunlar, 2.öğretim üyesinden kaynaklı sorunlar ve 3.öğrenciden kaynaklı sorunlar şeklinde sıraladıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcılar lisansüstü eğitimde nitelik sorunlarının çözümüne ilişkin; 1.donanımlı ve seçilmiş öğretim üyelerinin eğitim vermesi, 2.araç yeterliliğinin sağlanması, 3.öğrenci seçiminde kriterlerin revize edilmesi, 4.ekonomik imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması, 5.yönetimsel sorunları ortadan kaldırmak amacıyla enstitülerin bağımsız bir birim olması, 6.kaynaklara sınırsız erişimin sağlanması ve 7.enstitülerin nicel artış hızının yavaşlatılması gerektiği gibi birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Tüm bu bulgular doğrultusunda, araştırmacılar ülkemizde lisansüstü eğitimde nitelik konusu üzerinde daha çok durulması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Yüksek lisans, Nitelik, Sorun

QUALIFICATION PROBLEMS IN GRADUATE EDUCATION

ABSTRACT

The purpose of this study is to reveal the qualifications problems in graduate education and to offer suggestions for the solution of these problems. In this context, the researchers have addressed following questions during the research: “1. What is the meaning of graduate education?”, 2. What factors affect the quality in graduate education?”, and “3. What should be done in order to increase the quality in graduate education?”. This research has been conducted by phenomenological research design which is one of the qualitative research designs within the framework of qualitative research approach. The study group of this research has been determined using the maximum sampling technique which is one of the purposeful sampling methods. In this context, the study group consists of 8 faculty members who have different title and work at different field. The data has been collected by semi-structured interview technique. All collected data has been analyzed by descriptive analysis method. According to that, the faculty members put in order the qualification problems in graduate education followingly: 1. system-related problems, 2. faculty member-related problems, 3. student-related problems. The participants also have the following offers in order to increase the

* Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri, adem.bayar@amasya.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-8693-9523,

* Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, erhanduran66@gmail.com , Orcid Id: 0000-0002-0270-8702

quality of graduate education: 1. teaching should be by qualified and selected faculty members, 2. material adequacy should be provided, 3. criteria in student selection should be revised, 4. Economic resources and equal opportunity should be provided, 5. Institutes should be an independent unit to eliminate administrative problems, 6. unlimited access to resources should be provided, and 7. quantitative increase rate of institutions should be slowed down. In the light of all these findings, the researchers have come to the conclusion that there should be more emphasis on the issue of qualification in graduate education in our country.

Keywords: graduate education, quality, problem

GİRİŞ

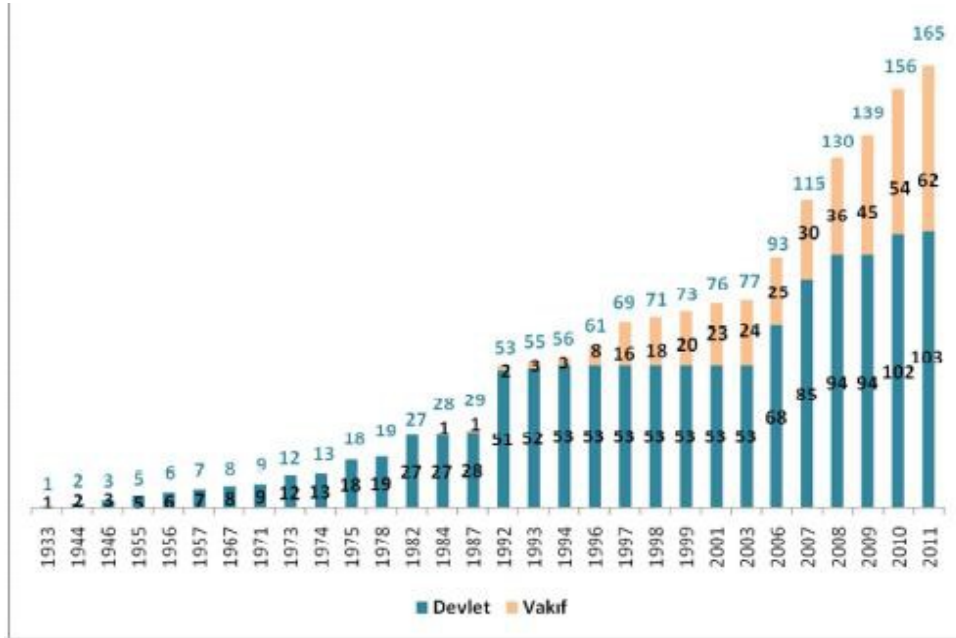
Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Ziya SELÇUK lisansüstü eğitimin gerekliliğine vurgu yaparak, Milli Eğitimde görev yapan öğretmenlere bakanlık tarafından tezsiz yüksek lisans eğitimi verileceğini ve lisansüstü eğitim almış öğretmenlerin ek derslerinde ücret artışı yapılacağını söylemiştir. Bu söylem öğretmenleri yüksek lisans yapmaya teşvik edeceği gibi aynı zamanda da yüksek lisans yapmayanın öğretmen olamayacağı da vurgulanmaktadır (www.memurlar.net). Amaçlanan Türk milli eğitimini bilimin ve aklın ışığında daha da ileriye götürmektir daha nitelikli insan gücü yetiştirmektir (<http://www.yok.gov.tr>). Lisansüstü eğitiminin önemi düşünüldüğünde alınan bu karar, lisansüstü eğitim üzerine mercek tutmayı ve lisansüstü eğitimi incelenmeyi gerektirmektedir. Lisansüstü eğitim kalitesinin incelenmesinde ilk basamak lisansüstü öğrencilerinin durumunun bilinmesidir. Lisansüstü düzeyde eğitim gören bireylere bakıldığında genellikle haftada bir gün ve üç dersten oluşan ders programı ile eğitime devam etmektedirler. Ayrıca hem bir işte çalışıp hem de lisansüstü eğitime devam etmekte olan öğrenciler işten izin alma durumunda sorun yaşamaktadırlar. Lisansüstü bir programa kaydı olup devam etmeyen öğrenci sayısının da bir hayli fazla olduğu gözlemlenmiştir (Sayan ve Aksu,2005). Bunlara ek olarak, yüksek lisansı bitirenlerden doktora programına başlayan birey sayısının da çok az olduğu bilinmektedir (<https://istatistik.yok.gov.tr>). Gelişmiş ülkelere kıyasla Türkiye, lisansüstü programlarda bitirme tezi haricinde bilimsel anlamda ürün ortaya koyma yönünden zayıf kalmıştır (<http://cabim.ulakbim.gov.tr>). Türkiye’de bilimsel üretkenlik seviyesi ne yazık ki istenilen düzeyde değildir. Bunun temelinde yatan asıl sebebin ne olduğu araştırılmalı ve her geçen gün önemi artan lisansüstü eğitime hak ettiği değerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca; her gün lisansüstü programlar niceliksel anlamda artmaktadır(<https://istatistik.yok.gov.tr>). Öyleyse “Bu niceliksel artış niteliksel değişimi de sağlamakta mıdır?” sorusu üzerine gidilmelidir. Bu soru lisansüstü eğitimde nitelik hakkında bir çalışma yapmayı gerekli hale getirmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Lisans düzeyinde olduğu gibi temel amacı; üretken, bilgiye ve bilime özgün bakış açısı kazanmış, okuyan, okuduğunu eleştiren, program dâhilinde projeler ortaya koyabilen, bilgi ve kültür düzeyi yüksek, analiz ve sentez yapabilen, akademik alanda başarılı, bilime önem veren bireyler yetiştirmek olan lisansüstü eğitimin (Sevinç, 2001) gelişimi göz önüne alındığında son zamanlarda üniversite bünyelerinde enstitü sayılarının çoğalmasıyla öğrenci sayısında artış olmuştur ve lisansüstü eğitime verilen önem de artmıştır (Karaman ve Bakırcı, 2010). Lisansüstü eğitim günümüzde lisans

düzeinden mezun olan öğrencilerde bulunan nitelik eksiklerini kapatıp, bilgi ve becerileri kazandırarak mezun etmesi, eğer hâlihazırda mesleğini icra ediyorsa gittiği kurumu edinmiş olduğu deneyim ve tecrübelerle etkilemesi ve kurumlara yenilik kazandırması amaçlanmaktadır (Kurnaz ve Alev, 2009). Lisansüstü eğitim bireyin kendi alanındaki bilgi ve tecrübesini bir üst kademeye taşıması ve o alanda uzmanlaşması amacıyla yapılmalıdır. Bunun dışında farklı amaçlarla yürütülen lisansüstü eğitimde sorunlar kaçınılmaz olacaktır (Güneş, 2013). Türkiye’de üniversite sayılarının artmasıyla yüksek lisans düzeyi öğrenci sayısında da artmalar olmuştur. Örneğin; Türkiye’de 2017 yılında yüksek lisans yapan öğrenci sayısı 115.423 iken 2018 yılında bu sayı 131.228’e yükselmiştir. Yine 2017 yılında doktora programına kayıtlı öğrenci sayısı 12.458 iken bu sayı 2018 yılında 16.773’e yükselmiştir (Yükseköğretim istatistik, 2018). Bir yıl arayla sayıların bu kadar yükselmesi esasında lisansüstü eğitimin yaygınlaştığı ve önem arz ettiğini göstermektedir. Fakat asıl üzerinde düşünülmesi gereken niceliksel artışa karşın gerçekten de pozitif yönde bir niteliksel değişim olup olmadığıdır.

Şekil 1: Türkiye’de Üniversite Sayıları (1933-2011)

Kaynak: Günay ve Günay 1933’den Günümüze Yükseköğretimde Niceliksel Gelişmeler (2011)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu dönemde, Türkiye’de ilk üniversitenin kurulduğu 1933 yılından 2011 yılına kadarki üniversite sayıları ve artışları gösterilmiştir. Bu sayısal artışlar yıldan yıla katlanarak büyüme göstermiştir. Türkiye’de üniversite sayısındaki artışa benzer olarak, hem yükseköğretim öğrenci ile öğretim üyesi sayısında hem de yükseköğretim kademesinde okullaşma oranında hızlı bir artış olduğu görülmektedir (Günay ve Günay, 2011).

2018 yılı itibarıyla Türkiye’de 129 devlet üniversitesi ve 496 adet enstitü programı bulunmaktadır. Yine rakamsal açıdan bakıldığında Türkiye’de sadece devlet üniversitelerinde 10.260 yüksek lisans ve 5.039 doktora programı bulunmaktadır. Vakıf üniversiteleri de bu rakama dâhil edildiğinde 12.682 yüksek lisans, 5.543 doktora eğitimleri programı bulunmaktadır. (<https://istatistik.yok.gov.tr>). Bir eğitim alanına ilişkin

kontenjanın arttırılması o alanda nitelik ile ilgili soruları akla getirmektedir. Benzer şekilde lisansüstü programlarının çoğalması lisansüstünde nitelik sorunlarına yol açacaktır. Bunun en temel dayanağı Türkiye’de lisansüstü program sayısı ile bilimsel yayın sayısının birbirine zıt yönde hareket etmesidir. 2018 yılı itibariyle Türkiye bilimsel yayın performansı bakımından diğer ülkeler içinde 24. sırada yer almaktadır (<http://cabim.ulakbim.gov.tr>). Bu sıralama Türkiye’de lisansüstü eğitimde bilimsel alanda üretime yeterli değerin verilmediğinin açıkça göstergesidir.

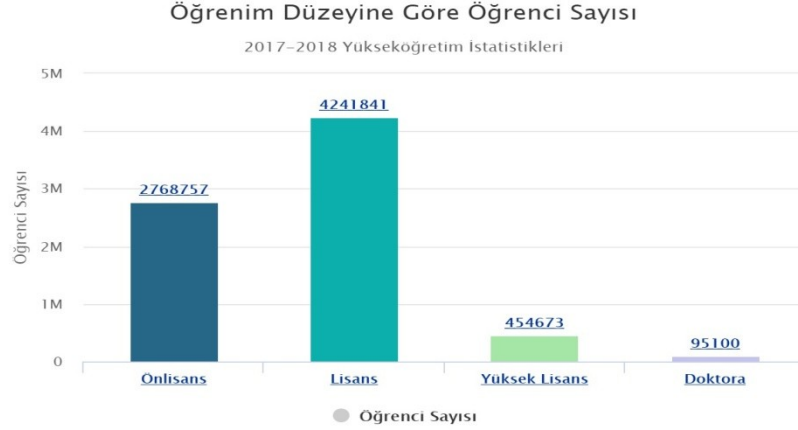
Eğitim insan yaşamının şekillenmesinde, gelişmesinde ve güncellenmesinde en önemli değerdir. Geçmiş çağlardan beri eğitim hep var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Bu durum elbette eğitim ve öğretim programlarının değişen koşullara bağlı olarak güncellenmesini gerektirir (Köksalan, İlter ve Görmez, 2010). Farklı bir söylemle eğitim, toplumun içinde bulunduğu isteklere ve ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılmalıdır (Ünal ve İlter, 2011).

Eğitime verilen önem geçmiş yıllara göre artarak bu zamana gelmiştir. Bunun en somut kanıtı açılan okullar ve sayıları artan üniversitelerdir. Değişen dünya kültürüyle birlikte teknolojinin de artmasıyla bilginin daha ulaşılabilir olması, bilginin kısa bir süre içerisinde katlanarak çoğalmasına olanak tanımıştır (Bozan, 2012). Ülkelerde, bu bilgi üretimi ve yayılması karşısında eğitime gereken önemi vermek durumundadır. Eğitimin bütüncül gücü, ülkelerin sanayi, ekonomi ve yönetim gibi birçok güç sayılabilecek faktörlerin gelişmesini de birlikte getirmektedir. Böylece eğitime verilen önem arttıkça ülkelerin gelişmişlik düzeyi de artmaktadır (Günkör, 2017). İnsanların eğitime karşı talebi ve kendini gerçekleştirme, geliştirme isteği eğitime olan ilgi ve ihtiyacı tetikler. Bu ilgi ve ihtiyaç artması eğitimde üst kademelerin oluşmasını zorunlu kılmıştır. Üst eğitim kademeleri ile anlatılmak istenen lisans eğitimi sonrasında verilen lisansüstü eğitimdir. Lisansüstü eğitim için lisans eğitiminin tamamlanması zorunludur. Lisansüstü eğitim bilim insanı yetiştirme amacıyla ulusal bilimde izlenen politikanın yürütülmesinde önemli bir yere sahiptir. Temel amacı bilgiyi üreten, geliştiren, kullanan ve yayan bir düşünce yapısına sahip problem çözebilecek nitelikte insan yetiştirmektir. Bu nedenle lisansüstü eğitimin program ve planının yapılıp sağlıklı biçimde yürütülebilmesi o ülkenin gelişmişlik seviyesi ile ilgilidir (Alhas, 2006).

Lisansüstü eğitime Milli Eğitim Bakanlığı’nda görevli öğretmenlerin gözüyle de bakmak gerekir. Yapılan bir araştırmada lisansüstü eğitime devam eden öğretmenlerin, %82 gibi büyük bir kısmı kendilerini geliştirmek amacıyla, %12’si ise akademik kariyer amacıyla ve %6’sı atanmak amacıyla lisansüstü eğitim aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca öğretmenlerin %73’ü lisansüstü eğitimde edindiği bilgi ve deneyimlerini sınıf ortamında uygulayabildiklerini ifade etmişlerdir. Uygulayamayanlar da sebep olarak sınıfların kalabalık olmasını ve diğer şartların uygun olmadığını öne sürmüşlerdir. Ayrıca öğretmenler lisansüstü eğitimde edindikleri bilgileri arkadaşlarıyla paylaşmak istediklerini belirtmişlerdir (Başer, Narlı ve Günhan, 2005).

Lisansüstü eğitim kademelere ayrılmaktadır. Bilim uzmanlığı, yüksek mühendislik, yüksek mimarlık ve master terimleriyle de aynı anlama gelen yüksek lisans, lisans öğretime dayalı eğitim-öğretim ve araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir (Yüksek Öğretim Kurumu [YÖK] mevzuatı, 2007). Yüksek lisans eğitiminin bir üst kademesi doktora eğitimidir. Doktora eğitimi;

“Lisansa dayalı en az altı veya yüksek lisans veya eczacılık veya fen fakültesi mezunlarınca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlığa dayalı en az dört yarıyillik programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir” (YÖK mevzuatı, 2007).

Kaynak: Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2018)

Türkiye’de 2017-2018 öğrenim düzeyine göre öğrenci sayısına bakıldığında en çok öğrenci lisans düzeyindedir. Yüksek lisans düzeyinde olan öğrenciler, lisans düzeyinde olan öğrencilerin ancak 1/9’u doktora düzeyinde olan öğrenciler yüksek lisans düzeyinde olan öğrencilerin ise yaklaşık 1/5’ini oluşturduğu görülmektedir. Bu oranlara bakıldığında ise kademeler yükseldikçe öğrenci sayısı düştüğü ortadadır. Ayrıca Türkiye’de 2016 yılında 43.290 öğrenci yüksek lisans, 6.052 öğrenci doktora programından mezun olmuştur (<https://istatistik.yok.gov.tr>). Verilen niceliksel değerlere bakıldığında yüksek lisanstan mezun olan öğrencilerin büyük bir kısmının doktora programına devam etmediği görülmektedir. Bunun temel sebebi ise lisansüstü eğitimde bulunan eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu eksiklikler genellikle öğretim üyesi veya öğrenci kökenli olabilmektedir. Öğretim üyesinin yeterli bilgi birikim ve becerisinin olmaması, öğrencinin derse teşvik edilmemesi, dersin işleyişi için bir denetim mekanizmasının olmaması, derslerin programda görüldüğü şekliyle işlenmemesi, verilen ödevlerin değerlendirilmemesi veya ödevlendirmenin yapılmaması gibi unsurlar lisansüstü eğitimin niteliğini düşürücü etmenler olarak sıralanabilir (Ağralıoğlu, 2013). Ayrıca öğrenciler lisansüstü eğitimdeki sorunları; maddi sorunlar, mesleki sorunlar, kişisel sorunlar diye temalara ayırıp bu sorunların eğitimin niteliğinde büyük ölçüde rol oynadığını ifade etmektedirler (Şahin, Demir ve Arcagök, 2015).

Bir başka bakış açısıyla; öğrenciler çoğunlukla lisansüstü programlara bir bilgi, bir metot veya teknoloji öğrenmenin aksine, sanki tezelden diploma almak için gelmişlerdir. Bazı öğrenciler lisansüstü programlara askerliklerinin tecili için kayıt yaptırırken, bazıları iş bulamadığı için kayıt yaptırmaktadır. Bir kısmı ise yabancı dilini geliştirmek için programlara girmektedir. Bunun yanı sıra ders seçerken dersin içeriğine bakılmaksızın dersten kolay geçilip geçilmediğine göre karar verilmektedir. Alınan

derslerin haftalık programda bir veya iki güne sığdırılması planlanmaktadır. Çünkü öğrencilerin pek çoğu şehir dışından gelmektedirler (Ağıralıoğlu,2013).

Ayrıca lisansüstü eğitimin niteliğini ortaya koyan göstergelerden biriside patent sayısıdır. Bilimsel ve teknolojik yenilik, ülkeler arası üstünlük sağlayan bir araç olup patent sayısı ile yakından ilgilidir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ülkelerin (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]) ortalama bir milyon kişi başına 42,3 patent üretilirken, Türkiye bu ülkelerin gerisinde kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin dışa bağımlılığını göstermektedir. Bağımlılıktan kurtulmanın yolu bilimsel yenilik anlamına gelen patent üretiminden geçmektedir. Bunun gerçekleşmesi için lisansüstü eğitim ile AR-GE çalışmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir (Bozan, 2012).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada Türkiye'de son yıllarda lisansüstü eğitim programlarında sayısal anlamda hızlı bir artış söz konusu iken lisansüstü eğitim programlarına nitelik açısından bakmak ve olası çözüm yollarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma boyunca aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Nitelik kavramının tanımı nedir?
2. Lisansüstü eğitimde niteliği etkileyen unsurlar nelerdir?
3. Lisansüstü eğitimde niteliğin artırılması için neler yapılmalıdır?

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanarak gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yönteminin kullanıldığı, olayların doğal ortamında gerçekçi bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel sürecin izlendiği bir araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Maanen ise nitel araştırmayı, bir şemsiye terim olarak niteleyip, çözmek, yorumlamak ve anlamla ilgili terimlere ulaşmaya çalışılan teknikleri kapsayan süreçler olarak tanımlamıştır (1979). Nitel araştırmacılar, insanların oluşturdukları anlamları kavramayla ilgilenirler (Merriam, 2013). Diğer bir tanımla "Nitел araştırma, bireylerin bir sosyal soruna yükledikleri anlamları ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı çerçevelerin kullanımı ile başlar. Nitel araştırmacılar, çalışmada insan ve yerlere duyarlı olan tümevarım ile tümdengelimli veri koleksiyonlarını, örüntü ve temalar kurarak verilerin analizlerini içeren nitel yaklaşım kullanırlar (Creswell, 2013).

Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden, olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak yapılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olunan ancak ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşanan dünyada, olaylar, deneyimler, algılar, kavramlar, yönelimler ve durumlar gibi biçimlerde ortaya çıkabilir. Tümöyle yabancı olunmayan fakat tam olarak anlamı kavranılamayan olguların araştırılması amacıyla yapılacak olan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma deseni oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Olgubilim, insanların yaşam dünyalarının bilinçli deneyimi, yani gündelik hayat ve sosyal eylemidir (Schram, 2003). Diğer bir

tanımla olgubilim; bireysel farklılıktan kaynaklanan deneyimleri tırnak içine alır, analiz eder ve fenomenin gerçekliğini tanımlamak için karşılaştırır (Patton, 2014).

Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın olduğu olguyu taşıyan, bu olguyu dışa vurabilecek bireylerdir (Yıldırım ve ŐimŐek, 2011). Bu tūr araştırmalarda veri toplama aracı görüşmelerdir. Gözlem, bu araştırmalarda destekleyici veri toplama aracı olarak kullanılır (Merriam, 2013). Olgubilim çalışması nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin sonuçlar veya genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir fakat olgunun daha iyi tanınmasına ve anlaşılmasına yardımcı olacak sonuçlar sağlayarak örnekler, yaşantılar ve açıklamalar ortaya koyar (Yıldırım ve ŐimŐek, 2011).

Çalışma Grubu

Olabildiğince zengin veri elde edilmesi amacı ile çalışma grubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği; göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derece yansıtmaktır. Böyle bir araştırma sonucunda ortaya çıkabilecek bulgular ve sonuçlar diğer bir başka yöntemle ulaşılan sonuçlardan daha zengindir. Maksimum çeşitliliğe dayalı örneklem oluşurmada amaçlanan, genelleme yapmak için bu çeşitliliğin oluşmasını sağlamak değildir, tam aksine çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi ortak olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemi farklı boyutlarıyla ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Patton'a göre bu tarz bir örneklem oluşturmanın iki yararı vardır; örnekleme dâhil her durumun kendine özgü boyutlarının ayrıntılı bir biçimde tanımlanması ve büyük ölçüde farklı özellik gösteren durumlar arasında ortaya çıkabilecek ortak temalar ve bunların değerlerinin ortaya çıkarılmasıdır (Aktaran: Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu örnekleme yöntemi bazen olumsuzluğu ya da olgunun uygun olmayan örneklerini ve çeşitliliklerini içerir (Merriam, 2013).

Tablo1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

		f	%
Mezun Olunan Program	Türk Dili ve Edebiyatı	2	2
			5
	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	1	1
			2.5
	Fizik Öğretmenliği	1	1
			2.5
	Beden Eğitimi ve Spor	1	1
			2.5
Toplam	Sınıf Öğretmenliği	1	1
			2.5
	Biyoloji Öğretmenliği	1	1
			2.5
	Matematik Bölümü	1	1
			2.5
		8	1
			00
Unvan	Profesör Doktor	1	12,5
	Doçent Doktor	2	25

	Doktor Öğretim Üyesi	3	37.5
	Öğretim Görevlisi	1	12.5
	Araştırma görevlisi	1	12.5
Toplam		8	100
Yönetim Görevi	Var	1	12.5
	Yok	7	87.5
Toplam		8	100
Meslekteki Deneyim	1-5 Yıl	1	12.5
	6-10 Yıl	1	12.5
	11-15 Yıl	0	0
	16-20 Yıl	1	12.5
	21 ve Üzeri Yıl	5	62.5
Toplam		8	100
Yönetilen Tez Sayısı	0-3	5	62.5
	4-6	1	12.5
	7-9	1	12.5
	10 ve Üzeri	1	12.5
Toplam		8	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmanın çalışma grubunu 2018 yılı itibariyle görevine devam eden 1 Profesör Doktor, 2 Doçent Doktor, 3 Doktor Öğretim Üyesi, 1 Öğretim Görevlisi ve 1 Araştırma Görevlisi olmak üzere toplam 8 öğretim elemanı oluşturmaktadır. Çalışmaya katılanların tamamı erkektir. Etik kurallar dâhilinde çalışmaya katılanların kimliklerini meydana çıkartacak bir bilgiye çalışma içerisinde yer verilmemiştir. Katılımcılar Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7 ve Ö8 şeklinde kodlanarak görüşmede elde edilen verilerden bazıları, bulguları desteklemek ve kanıt oluşturması amacıyla bulgular bölümünde yer almıştır.

Araştırmacıların Rolü

1.Araştırmacı; yüksek lisansını Türkiye’de doktorasını ABD tamamladığı için bu süreçte 2 farklı ülkede deneyim kazanmıştır. Ayrıca 5 yıldır öğretim üyesi olarak üniversitede farklı dersler vermeye devam ettiği için bazı tecrübeler edinmiştir. Bu süreçte edindiği tecrübelerinde öğretim elemanları arasında ve üniversiteler arasında farklılıklar gözlemlemiştir. Tüm bu incelemeler sonucunda araştırmacılar yükseköğretimde lisansüstü eğitimde nitelik konusunu araştırmaya karar vermiştir.

2.Araştırmacı ise; lisans eğitimi süresince farklı öğretim elemanlarından dersler almıştır. Bu süreçte her bir öğretim elemanı arasında farklılıkları bireysel olarak gözlemlemiştir. Devamında öğretim elemanlarının özgeçmişlerini üniversite web sayfasından incelediğinde farklı farklı üniversitelerden yüksek lisans ve/veya doktora eğitimlerini tamamladıklarını görmüştür. Araştırmacı bu süre zarfında öğretim elemanlarındaki farklılıkların, farklı niteliklerdeki yüksek lisans ve doktora programlarından kaynaklanabileceğini düşünmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacılar bu çalışmada veri toplama amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde araştırmacı görüşme yaptığı kişi ile belirlenen konuyu keşfetmeye çalışır. Çalıştığı konu ve problemle ilgili özel alanlar keşfederse, sorularını daha ayrıntılandırarak o alanı derinliğine irdeleyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıca araştırmacı mülakat sorularını görüşme öncesinde hazırlayarak katılımcının mülakat sırasında vermiş olduğu cevaplara göre soruları değiştirebilir, soruların sırasında değişiklik yapabilir veya gerek duyulması halinde ek sorular ekleyebilir (Çepni, 2014). Patton ise yarı yapılandırılmış görüşmeyi görüşme formu yaklaşımıyla ele almış ve görüşme formu yöntemini benzer konular olmak amacıyla farklı inşalardan aynı tür bilgiler edinilmek için hazırlandığını söylemiştir (Patton, 2014). Başka bir görüşle yarı yapılandırılmış görüşme; soruların esnek olduğu, her katılımcıdan spesifik bilgiler alınabildiği, yarı yapılandırılmış görüşme sorularını içeren bir görüşme kılavuzunun olduğu ve önceden belirlenmiş ifadelerin olmadığı bir görüşme (mülakat) türüdür (Merriam, 2013).

Çalışma için hazırlanan görüşme soruları gerekli uzman görüşü alınmış ve yapılan düzenlemeler sonucu son halini almıştır. Katılımcıların rahat olması sebebiyle istedikleri yerde ve istedikleri zamanda orada bulunularak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Katılımcıların izinleri doğrultusunda mülakat süreci ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Daha sonra alınan ses kayıtları harfiyen, birebir olarak Word dosyasına geçilmiş ve yazılı hale dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Kayıt altına alınan veriler yazıya aktarılarak her bir katılımcıya ait veriler numara verilerek sıralama yapılmıştır. Daha sonra veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz tekniği, verilerin çözümlenmesinde öncesinde belirlenen temalara göre özetlenmesine ve yorumlama yapılmasına olanak sağlaması gerekçesiyle tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bundan dolayı veriler aşağıda verilen aşamalar halinde analiz edilmiştir.

1. Veriler araştırma soruları kapsamında olmakla beraber görüşme sorularına göre sırasıyla analiz edilmiştir ve veri analizi için uygun bir çerçeve oluşturulmuştur. Oluşturulan çerçeveye göre verilerin hangi temaya göre organize edileceği tespit edilmiştir.
2. Tematik olarak oluşturulan çerçeveye göre verilerin düzenlenmesi yapılmıştır. Çerçevenin önceden oluşturulmasından dolayı ise edinilen verilerin bazıları araştırma dışında bırakılmıştır. Ayrıca bu aşamada araştırmayla ilgili önemli olan doğrudan alıntı cümleler tespit edilmiştir.
3. Düzenlenmiş olan verilerin tanımlanması gerçekleştirilmiş olup gerek duyulan yerlerde yapılan tanımlamalar doğrudan alıntılar kullanılarak desteklenmiştir. Bu basamakta verilerin okunabilir ve anlaşılabilir olarak tanımlanması sağlanarak gereksiz tekrarlamalara düşülmemeye önem gösterilmiştir.
4. En son basamak olarak ise, tanımlanan bulgular açıklanarak, bulguların anlamlandırılması ve ilişkilendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bulgular arasındaki neden sonuç ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Elde edilen bulgular, araştırma soruları kapsamında hazırlanan görüşme sorularına göre bir sıra dâhilinde ele alınmıştır. Buna göre "Nitelik kavramını nasıl tanımlarsınız?" sorusuna yanıt olarak elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda görülmektedir

Tablo 2 incelendiğinde çalışmaya katılan öğretim elemanlarının nitelik kavramına ilişkin algılarını 1.kalite, 2.süreç, 3.araştırmacı-uzman, 4.çok boyutluluk ve 5.öğrenci ve hoca niteliği şeklinde sıraladığı görülmektedir. Bu algılara ilişkin tablo aşağıda belirtilmiştir.

Tablo2. Nitelik Kavramına İlişkin Algılar

Tema	f	%	Örnek Cümle
Kalite	5	26	"Nitelik denilince kalite akla geliyor" (Ö2).
Süreç	4	21	"Bugün bir sistem belirliyorsunuz o sistemin doğru mu yanlış mı olduğunu sistemdeki eksiklikleri görmemiz yaklaşık bir 20 yıllık, 25 yıllık süreci görüyor" (Ö7).
Araştırmacı-uzman	4	21	"Bir nevi lisans bitinceye kadar herkes belli oranda belli bir eğitim almak zorunda ama lisansüstü eğitime gelince kişiler ne yapıyor? Kişiler yavaş yavaş belli alanda uzmanlaşmaya gidiyor" (Ö4).
Çok boyutluluk	3	16	"Nitelik günümüz değişen şartlarında kişinin değişen koşullara uyum sağlayabilecek şekilde çok boyutlu yetişebilmesidir" (Ö1). "Yani lisansüstü eğitime aldığımız adamın kendi alanının dışında da yetkin ve becerili olması lazım" (Ö5).
Öğrenci ve hoca niteliği	3	16	"İyi bir şekilde donanması gerekiyor öğrencinin. Tabi ki öğrencinin bu pozisyona gelebilmesi için hocanın iyi bir donanımda olması gerekiyor. Hocanın niteliği ortaya çıkıyor bu durumda" (Ö7).
Toplam	19	100	

Çalışmaya katılan öğretim elemanlarından biri niteliğin tanımına yönelik görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

"...Nitelik günümüz değişen şartlarında kişinin değişen koşullara uyum sağlayabilecek şekilde çok boyutlu yetişebilmesidir. Bir örnek verelim isterseniz eğitimsel anlamda... Bir kişinin sadece matematikte başarılı olması artık yetmiyor. Belki yıllar önce bir kişi sadece matematik, fende ya da edebiyatta başarılıysa yetiyordu ama günümüzde hem matematikte hem edebiyatta hem fende hatta sanatta da çok fazla yeterli olması lazım... Dolayısıyla günümüz eğitim anlayışında nitelik dediğimiz zaman bugün ve daha da önemlisi yarına hazır olabilme durumudur. Bu gerek öğrenci gerek öğretim görevlisi gerek eğitim sistemi gerek okullarımız gerek kitaplarımız yani eğitimle ilgili bütün bileşenlerin yarına bugünden hazır olabilme durumunu ben nitelik olarak düşünüyorum" (Ö1, Kasım 2018).

Bu söylemlere benzer olarak çalışmaya katılan bir diğer öğretim elemanının görüşleri ise şu şekildedir:

“Bu bütün alanlarda sağlıkta eğitimde artık neyse askeriyede aklımıza gelen bütün alanlarda kaliteli ve nitelikli insanların yetiştirilmesi aklımıza gelmektedir. Bu manada ülkenin geleceğini güvence altına almak için, yetiştirmiş olduğu bütün bireylerin yeterince mesleğin gereği neyse ona uygun biçimde uzman olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır” (Ö4, Aralık 2018).

Araştırmacılar ikinci olarak “Eğitim seviyelerine göre nitelik farklılık gösterir mi?” sorusuna yanıt olarak alınan veriler analiz edildiğinde çalışmaya katılan öğretim elemanlarının eğitim seviyelerine göre niteliğin farklılık gösterip göstermemesine yönelik algıları, eğitim seviyelerinde nitelik farklıdır ve eğitim seviyelerinde nitelik farklılaşmaz şeklinde sıraladıkları bulmuşlardır. Bu görüşlere ilişkin tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.Eğitim Seviyelerinde Nitelik Algısı

Tema	f	%	Örnek Cümle
Eğitim seviyelerinde nitelik farklıdır.	7	87.5	“Eğitimde iyi bir nitelik konusuna baktığımızda her bir eğitim seviyesindeki öğrenci profili ve öğrenci gerçekliği göz önünde bulundurularak her eğitim seviyesinde nitelikler farklılaşır” (Ö1).
Eğitim seviyelerinde nitelikte farklılaşmaz.	1	12.5	“Nitelik dediğimiz şey hangi dönemde olursa olsun çıktıkların kaliteli olması anlamına, davranışların istediğimiz özellikte olması anlamına gelir” (Ö6).
Toplam	8	100	

Eğitim seviyelerine göre nitelik algısına ilişkin verilen tablo incelendiğinde 8 öğretim elemanından 7 tanesi eğitim seviyelerinde nitelik farklılıkları görülür derken, 1 tanesi ise eğitim seviyelerinde niteliksel yönden farklılık yoktur, demiştir. Tabloda verilen bu görüşlere ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları örnek olarak aşağıda belirtilmiştir.

Çalışmaya katılan öğretim elemanlarından bir tanesi eğitim seviyelerinde nitelik farklılık göstermektedir diyerek görüşünü şöyle bildirmiştir:

“Anaokulundan lisansüstü eğitime kadar olan eğitim seviyelerinde uygulanan programlar, ders kitaplarının içeriği, öğrenci ve öğretmen durumu eğitimde nitelik farkını oluşturduğunu düşünmekteyim” (Ö3, Aralık 2018).

Yine çalışmaya katılan öğretim üyelerinden biri farklılaşma olmaz diyerek görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Eğitim seviyesine göre aslında nitelik kavramı çok ciddi farklılık göstermez. Çünkü sonuçta eğitim seviyesindeki bireylerin tamamını eğitimi alan kişiler olarak düşündüğümüzde her eğitim seviyesinde kendi içerisinde

nitelik kavramı ayırt edilebilir. Ama nitelik dediğimiz şey hangi dönemde olursa olsun çıktılarının kaliteli olması anlamına, davranışlarının istediğimiz özellikte olması anlamına geldiğinden dolayı bence eğitim seviyesinde nitelik kavramı farklılık göstermez” (Ö6, Aralık 2018).

Araştırmacılar üçüncü olarak “lisansüstü eğitimde niteliği etkileyen unsurlar nelerdir?” sorusunu sormuşlardır. Elde edilen yanıtlar analiz edildiğinde çalışmaya katılan öğretim üyelerinin lisansüstü eğitimde niteliği etkileyen unsurlara yönelik düşünceleri 1. öğretim üyesi, 2. imkân, 3. öğrenci profili ve 4. sistem şeklinde sıraladıklarını tespit edilmiştir. Bu görüşlere ilişkin tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. Eğitimde Niteliği Etkileyen Unsurlar

Tema	f	%	Örnek Cümle
Öğretim Üyesi	6	33	“Yani olumsuz etkileyen unsurlar hocanın kapasitesi, bu çok önemli yani eğitim fakültesinde insan yetiştiriyorsun hocanın insan olması gerekiyor. Bir numaralı etken bence bu olması gerekiyor” (Ö7).
İmkânlar	5	28	“Olumsuz etkileyen şeyler çocukların birçoğunun, iş bulma kaygısı var. Yüksek lisans yapan öğrencilerin birçoğu öğretmen, onlarda okullarda çalışıyor. Çalıştıkları için de izin alıp gelmeleri çok zor oluyor. Eğer uzak yerlerden geliyorsa da her zaman gelemiyorlar. O zamanda ulaşım sorunu yaşıyor” (Ö8).
Öğrenci Profili	4	22	“Burada her şey öğrenci üzerine düğümleniyor. Öğrenci eğer etkili bir biçimde öğrenim görmek için buraya gelirse bir anlamda eğitimden daha çok yararlanabiliyor” (Ö2).
Sistem	3	17	“Özellikle 2007’den sonra kurulan üniversitelerimizde yeterli öğretim üyesinin olmaması bir şekilde ortak yürütülen programlar var birçok üniversitede lisansüstü eğitimle ilgili yani A ve B üniversite bir araya geliyor ve ortak lisansüstü programlar açıyor bunlarında çok ciddi olumsuz etkileri olduğunu söyleyebilirim” (Ö6).
Toplam	18	100	

Çalışmaya katılan öğretim elemanlarından bir tanesi eğitimde niteliği etkileyen unsurlara ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Ankara İstanbul gibi ve ya İzmir gibi büyük şehirlerdeki eğitimin kalitesi ile Anadolu’daki yüksek lisans veyahut ta lisansüstü eğitimin kalitesi elbette ki bir değildir. Çünkü oralarda nedir? Herkes hem akademik personel olarak tabi hoca kadrosu alanda en iyi yetişmiş kişileri ne yaparlar, bu tür yerleri tercih ettiklerinden dolayı buraların tabi ki hem araç gereç açısından da, laboratuvar araç gereç malzeme açısından veya üniversitenin imkânları açısından da tabi ki bu saydığımız şehirlerde

bulunan üniversitenin imkânları daha üst seviyededir. Dolayısıyla buradaki imkânlar daha üst seviyede olduğu için eğitimin niteliğini etkileyen olumlu faktörlerden bir tanesi bunlardır. Olumsuz faktörler de neler? Olumsuz olarak da düşündüğüm Anadolu'dakiler mesela yeterli sayıda yetişmiş öğretim üyesi yoktur. Yeterli seviyede araç gereç laboratuvar malzeme imkânları bulunmaz” (Ö4, Aralık 2018).

Yine çalışmaya katılan bir başka öğretim elamanının ifadeleri şu şekildedir:

“Bir defa öğretim üyesi yani hoca etkiler hocanın sahip olduğu donanım, iletişim becerileri, alana hâkimiyeti gibi durumlar... Tabii Hoca tek başına yetmiyor sistem... Sistemin hem Öğretim9 üyesine sahip çıkması hem de hem öğretim üyesinin mağdur etmemesi diğer taraftan da öğrenciyi küstürmemesi gerekiyor. ...Diğer taraftan imkânların yeterli düzeyde olmaması yine lisansüstü eğitimde nitelik sorunlarına sebebiyet verebiliyor.” (Ö1, Kasım 2018).

Araştırmacılar dördüncü olarak “Lisansüstü eğitimde sorunların nedenleri nelerdir?” sorusunu sormuşlardır. Veriler analiz edildiğinde çalışmaya katılan öğretim elemanları lisansüstü eğitimdeki sorunları, 1. sistemden kaynaklı sorunlar (1.dil- sınav, 2.program ve ders açma, 3.mülakat-referans, 4.düzen-tertip ve 5.fırsat verme), 2. öğretim üyesinden kaynaklı sorunlar (1.alan bilgisi ve donanım, 2. ders açma ve 3. hoca tavırları) ve 3. öğrenciden kaynaklı sorunlar (1. donanımsızlık, 2. işte çalışıyor olma durumu, 3. ciddiyet, 4. devamsızlık ve ulaşım ve 5. İmkânsızlık) şeklinde sıraladıkları görülmüştür. Bu görüşlere ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5. Lisansüstü Eğitimde Sorunların Nedenleri

T	Kod	f	%	Örnek Cümle
ema Sistemden Kaynaklı Nitelik Sorunları	Dil – Sınav	3	30	“Birçok yayın İngilizce üzerinden yapılıyor. Dolayısıyla kriterlerin yüksek tutulması gerekiyor bence. Yani İngilizce de zorlamamız gerekiyor. 50 bile yetersiz” (Ö7).
	Program ve ders açma	3	30	“YÖK size diyor ki şu kadar öğretim üyeniz varsa, örneğin 3 tane doçentiniz varsa, siz yüksek lisans programı açabilirsiniz diyor. Tabii buda sistemin getirdiği bir sıkıntı aslında yani oradaki öğretim üyesinin çalışma alanlarına bakılmıyor, kadrolarına çok fazla bakılmıyor” (Ö6).
	Mülakat-Referans	2	20	“Torpil, referans mesela bir tanesi diyelim ki çok yüksek bir ALES puanına sahip, oldukça yüksek bir ortalama ile mezun olmuş, iyi bir dile sahip ama sahipsizse mülakat olduğundan dolayı sistemin dışında kalabiliyor” (Ö1).
	Düzen-Tertip	1	10	“Yüksek lisans dersleri hangi saatte açılacağı hangi sınıfta olacağı başlangıçta belli olursa o zaman daha iyi olur. Diyelim ki hani lisanstaki dersler gibi ders saatleri ve sınıfları belli olursa daha tertipli düzenli derslerin yapılacağı ve burada da kalitenin artacağını düşünüyorum” (Ö8).
	Fırsat verme	1	10	“Öğrencinin çeşitli kaynakları inceleme araştırma gibi

kütüphane hizmetlerinin iyi bir biçimde düzenlenmesinin yanında işte bilgiye ulaşma konusunda da öğrenciye kolaylık göstermesi gerekir ayrıca araştırma yapması için öğrenciye çeşitli fırsatlar da vermek gerekebilir” (Ö2).

	Toplam	10	100	
Öğretim Üyesinden Kaynaklı Sorunlar	Alan bilgisi ve donanım	7	7	“Bizim insanımız yükseldikçe her konuyu biliyor gibi ya da yıllardır bu derse girmiş mesela, yirmi yıldır, örnek veriyorum sınıf yönetimi dersine giriyor. Ama sınıf yöneticisi değil sen geliyorsun diyorsun ki; kardeşim bu benim alanım.Diyor ki; hocam olur mu? 20 yıldır ben bu dersi veriyorum” (Ö1).
	Ders açma	1	1	“Mesela alanı olmadığı konularda danışmanlık yapıyor. Ve yahut ta danışmanlık yapmak zorunda kalıyor. Tabi çalışma alanı o olmadığı için yeterince başarılı olamıyor” (Ö4).
	Hoca tavırları	1	1	“Lisansüstü eğitime genellikle öğretim üyelerimiz ders yükünü doldurmak olarak bakabiliyor. Her öğretim üyesi kendi doktora çalışma konusunu ders olarak önermiş. Bu da tamam bir ölçüden spesifik belki konular oluşuyor ama bir taraftan bütünlük oluşmasını da engelliyor” (Ö6).
	Toplam	9	1	Her öğretim üyesinin öğrenciye karşı tavırları farklı olabilir”(Ö2).
			00	
Öğrenciden Kaynaklı Sorunlar	Donanımsızlık	3	2	“Şimdi öğrenci ALES ‘ten çok yüksek bir not alabilir. Ama öğrencinin ALES ‘ten yüksek not alması örneğin; Sınıf Eğitimi Anabilim Dalında, alanında yetkin olduğunu göstermiyor. Yani biz öğrenciye alırken kesinlikle Öğrencinin alanındaki bilgisine de bakmak zorundayız. Yani bir yazılı sınav yapmalıyız. Bir mülakat yapmalıyız. Bu da öğrencinin niteliğini düşürüyor” (Ö6).
	İşte çalışıyor olma durumu	3	2	“Öğrenciler işte özellikle lisansüstü eğitimde ya çalışanlar bu işi yapıyor yani çoğunluğu çalışanlar. Yani bu işe zaman ayırıp da ben lisansüstü eğitim yapacağım diyenlerin sayısı çok azınlıkta. Birçoğu çalışıyor. Kimi öğretmenlik yapıyor kimi bir kurumda çalışıyor. Bide şu sıkıntı oluyor” (Ö4).
	Ciddiyet	2	1	“Lisansta sen bir öğrencisin ama lisansüstü eğitimde artık sen bu işin ciddiyetini kavramalı ve buna göre hareket etmelisin. Kısa yoldan, kısa sürede ödev yapmadan ya da ödevi niteliksiz yaparak tabii dönemi bitirebilirsin, ama Ne öğrendin? İşte bu ne öğrendin sorusuna öğrencilerimiz lisansüstü eğitimde bence yeteri kadar cevap vermiyorlar”(Ö1).
	Devamsızlık, ulaşım sorunu	2	1	“Büyük bir çoğunluğu da lisansüstü eğitim yaptığı şehrin haricinde başka yerlerde ikamet ediyor. Mesela oda gidiş gelişler... Tabi adam sürekli sabaha kadar yol yürüyor otobüste neyse arabayla. Geliyor derse giriyor. Tabi ki derste de yeterince başarılı olamıyor kendini o derse veremiyor ve yahut ta çalıştığı kurumdan izin alamıyor” (Ö4).
	İmkânsızlık	2	1	“Öğrenci şimdi ne yapıyor? İş bulamıyor. İş bulamadığı için

	6.6	buna yöneliyor. Yüksek lisans yapmak istiyor. Yüksek lisans yapabilmesi içinde çeşitli maddi imkânlar olması gerekiyor. Maddi imkânsızlıklardan sonra, belli bir zaman sonra öğrenci yüksek lisansı bırakabiliyor” (Ö8).
Toplam	1	1
	2	00

Bu çalışmaya katılan öğretim elemanlarından birinin lisansüstü eğitimde nitelik sorunlarına dair görüşü şu şekildedir:

“ Bir diğer sistemsel problemimiz dil. Dil kesinlikle olmalıdır. Eğer akademisyensen Dünya’ya yetişmiş insanı sunmaya çalışıyorsan bu insanları mutlaka ortak bir dil olan İngilizceyi bilmesi lazım ancak ön koşul olma durumunu ele almalıyız ya da ülkemizde diyelim ki dilden farklı farklı dil sınavları var 80-90 alanlar çok mu güzel İngilizce konuşuyorlar. Dili biz sınavdan aldı iş bitti gibi düşünüyoruz” (Ö1, Kasım 2018).

Çalışmaya katılan başka bir öğretim elamanının görüşleri ise şöyledir:

“Öğretim üyelerinin yeterli bilgiye sahip olmaması, derslerin boş geçmesi, ders anlatılmaması, öğrencilerin yapılacak araştırmada hangi yöntem ve teknikleri kullanacakları hakkında bilgilendirilmemesi öğretim üyelerinden kaynaklanan niteliksel anlamda sorunlardır” (Ö3, Aralık 2018).

Bir başka öğretim elamanının lisansüstü eğitimde nitelik sorununa dair ifadesi şöyledir:

“ Şimdi öğrenci ALES 'ten çok yüksek bir not alabilir. Ama öğrencinin ALES 'ten yüksek not alması örneğin; Sınıf Eğitimi Anabilim Dalında, alanında yetkin olduğunu göstermiyor. Yani biz öğrenciye alırken kesinlikle Öğrencinin alanındaki bilgisine de bakmak zorundayız. Yani bir yazılı sınav yapmalıyız. Bir mülakat yapmalıyız. Bu da öğrencinin niteliğini düşürüyor” (Ö6, Aralık 2018).

Yukarıdaki sorunlara ek olarak bir başka öğretim elemanı görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Öğrenci bir kere şunu yapıyor. Tezim bir an önce bitsin. Tezden önce bir an önce dersi bitireyim. Yani bir an önce bir sonraki basamağa geçmek istiyor. Yani demiyor ki ben bu işi iyi öğreneyim iyi kavrayayım veya iyi bir donanıma sahip olayım. Amacı ne bir an önce bitsin de doktora başlayayım. Bir an önce rütbe atlayayım. Ama bence bu işin böyle olmaması gerekiyor. Dolayısıyla yani öğrenci sabırsız bu noktada. İkincisi ise öğrenciler gerçekten okumuyor. Ben bunun görüyorum yani. Kütüphaneyi kullanmıyorlar. Alanıyla ilgili bilgi ve gereksinimlerden bihaberler” (Ö7, Aralık 2018).

Araştırmacılar beşinci olarak “Lisansüstü eğitimin niteliğin artırılması için neler yapılmalıdır?” sorusunu yöneltmişlerdir. Elde edilen veriler analiz edildiğinde çalışmaya katılan öğretim elemanlarının lisansüstü eğitimin niteliğinin artırılması için 1. hocaların

donanımı, 2. araç-gereç yeterliliği, 3. öğrenci seçme kriteri, 4. ekonomik imkân ve fırsat, 5. danışman seçebilme ve kadro yetersizliği, 6. kaynaklara ulaşım, 7. enstitülerde niceliksel artış, 8. öğrenciye kadro verilmesi, 9. sosyal imkân, 10. yönetsel, 11. süreç, 12. seçmeli ders sayısı ve 13. sürdürülebilir iletişim şeklinde birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Bu görüşlere ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. Lisansüstü Eğitimde Nitelik Artırılması İçin Öneriler

Tema	f	%	Örnek Cümle
Hocaların Donanımı	7	1	"Hocalarımız belli bir unvana sahip olduktan sonra çalışmayı durdurmamalı. Mesela üniversiteler bir hocaya yılda işte 3 tane 5 tane yayın yapacaksın şartı getirmeli Bence" (Ö1).
Araç-Gereç Yeterliliği	6	1	"... sınıfların gerekli eğitim araç ve gereçlerle donatılması lazım. Tabi dersin içeriğine göre değişebilir" (Ö8).
Öğrenci Seçme Kriteri	5	1	"Böyle bir sistemsel anlamda üniversitenin sıralamasını da puana ekleyerek yeni bir puana varmalıyız. Yoksa sadece üniversiteden şişirilmiş puanlarla mezun olmuş yüksek lisans ya da doktora kabulü bence çok da doğru değil" (Ö1).
Ekonomik İmkân ve Fırsat	5	1	"...biz öğrenciye sadece bir ALES sınavı ile ve lisans notuna bakarak almamız lazım. Ekstra bir mutlaka ve mutlaka alanı ölçen objektif bir sınav olması lazım" (Ö6).
Danışman Seçebilme ve Kadro Yetersizliği	4	9	"Ben birçok insan biliyorum ki gerçekten yapmak istiyor fakat yapmış olduğu iş gereği ve çalışma ortamı dolayısıyla imkân bulamadığı için yapamıyor mesela" (Ö4).
Kaynaklara Ulaşım	3	7	"... eğitim kadrosunun yeterliliğinin artırılması gerekir. ... öğrenciye istediği alanda istediği danışmanla çalışma imkânı verilmesi..." (Ö3).
Enstitülerde Niceliksel Artış	3	7	"Üniversitelerin kütüphanesinin bir kere iyi olması lazım" (Ö5).
Öğrenciye Kadro Verilmesi	3	7	"Yine lisansüstü tezlere lisansüstü öğrencilerimizin sınırsız ulaşımını sağlamamız lazım" (Ö6).
Sosyal İmkân	3	7	"Lisansüstü eğitim bence Türkiye'nin her yerinde yapılmamalıdır. Yani üniversite bazında düşündüğümüz zaman büyük şehirlerde yapılması gerekiyor maalesef" (Ö7).
Yönetsel	3	7	"Ayrıca yüksek lisans yapan öğrencilerden araştırma görevlisi kadrolarına atama yapılırsa öğrencilerin güdülenmesi de sağlanabilir" (Ö2).
Süreç	2	4	"Öğrencilerimize daha çok sosyal imkânlar tanımamız lazım. ... yüksek lisans öğrencisine çok daha böyle üst seviyede çalışma odaları hazırlamamız lazım" (Ö6).
			"...enstitülerin bir kere müstakil bir kadrolarının olması lazım Fen Bilimleri Enstitüsü'nün, Eğitimin, Sosyalin ayrı bir binasının olması, ayrı bir memurunun olması, ayrı bir bütçesinin olması lazım ki işlemleri birazcık daha düzgün götürebilesiniz" (Ö6).
			"Böyle bir anda olacak bir iş değil bu. Biz eğitimin tanımını zaten bir süreçtir diye tanımlıyoruz" (Ö1).

Seçmeli Ders Sayısı	1	2	"Seçmeli derslerin sayısının artırılması..." (Ö3).
Sürdürülebilir İletişim	1	2	'... temel bileşenleri arasında iyi bir iletişimin sağlıklı bir iletişim ağının kurulması ve bu iletişim tek tarafa değil, sürdürülebilir olmasını sağlamalıyız" (Ö1).
Toplam	4	1	
	6	00	

Çalışmaya katılan öğretim elemanlarından bir tanesi lisansüstü eğitimde niteliğin artırılmasıyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

" Lisansüstü eğitim gönüllülük ve araştırma eğitiminin öğrenildiği bir çalışma olduğu için genellikle bunu buradaki araştırma görevlileri daha iyi bir biçimde gerçekleştiriyor. Çünkü hem ekonomik sıkıntı çekmiyorlar. Ayrıca çalışma ortamları iyi oluyor. Benzer biçimde öğrencilere de böyle bir uygulama yapılabilir. Mesela enstitülere kadro verilir. Yüksek lisansı üst puanlarla gelen öğrenciye hem maddi destek sağlanabilir ayrıca da burada oda verilebilir daha iyi çalışma şartları düzenlenebilirse öğrencinin başarısında ciddi bir artış olabilir" (Ö2, Aralık 2018)

Bu görüşlere benzer olarak bir diğer öğretim elemanının görüşleri şu şekildedir:

"Bir, gerçek manada bu işi yapan öğrencilerin gelmesi lazım. Ondan sonra derslerin başta net bir şekilde hangi sınıfta hangi dersin verileceği belli olması lazım. O sınıfların gerekli eğitim araç ve gereçlerle donatılması lazım. Tabi dersin içeriğine göre değişebilir. Tabi hocalarında derslerine tertipli düzenli bir şekilde ne yapmaları lazım? Girmesi gerekiyor" (Ö8, Aralık 2018).

Bir başka öğretim elemanı ise şu şekilde görüşlerini ifade etmiştir:

"... kesinlikle bu niteliği artırmak istiyorsak biz enstitülerin bir kere müstakil bir kadrolarının olması lazım Fen Bilimleri Enstitüsü'nün, Eğitimin, Sosyalin ayrı bir binasının olması, ayrı bir memurunun olması, ayrı bir bütçesinin olması lazım ki işlemleri birazcık daha düzgün götürebilesiniz. Lisansüstü eğitimdeki programların kesinlikle akreditasyonlarının olması lazım. Yani Türkiye'de akreditasyon veren kuruluşlar var. Akreditasyon direkt olarak lisansüstü eğitime kaliteyi getiriyor. Çünkü çıktıları kontrol ediyor, girdileri kontrol ediyor, öğrencinin nasıl alındığını kontrol ediyor, ders içeriklerini kontrol ediyor, sürecin tamamını kontrol ettiği için bu lisansüstü eğitimde kesinlikle programların akredite edilmesi lazım. ...Bir de bu il dışından gelen öğrenciler de sıkıntılarımız olabiliyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın birazcık daha öğrencilerimize özellikle öğretmenlik yapan öğrencilerimize birazcık daha yardımcı olması lazım izin konusunda" (Ö6, Aralık 2018).

Başka bir öğretim elemanı sorunların giderilmesi noktasında şunları ifade etmiştir:

“ Böyle bir anda olacak bir iş değil bu. Biz eğitimin tanımını zaten bir süreçtir diye tanımıyoruz. Dolayısıyla eğitimle ilgili bütün problemlerin gerek tespiti gerekse tedavisi bir zaman alır. Deneyerek, yanılarak bazı şeyler öğreniliyor ne yapılabilir sorusuna gelince; lisansüstü eğitimin biliyorsunuz işte sistemsel kaynaklı problemleri, hocalardan kaynaklanan problemleri, öğrencilerden kaynaklanan problemleri var. Dolayısıyla bu bütün paydaşların Türkiye'deki herkesi bir araya getiremez ama temsilcileri bir araya getirerek bir defa bu üç temel bileşenleri arasında iyi bir iletişimin sağlıklı bir iletişim ağının kurulması ve bu iletişim tek tarafa değil, sürdürülebilir olmasını sağlamalıyız. İkincisi, bence hocaların gerek Doktora alanları gerekse Doçent ya da Profesörlere hangi alanda doçentlik almışlarsa o alanlarda hoca olmaları o alanlarda derslere girmeleri gerekiyor. Ehemmiyet gösteriyor” (Ö1, Kasım 2018).

TARTIŞMA

İlgili çalışmada katılımcılar nitelik kavramını 1. kalite, 2. süreç, 3. araştırmacı-uzman, 4. çok boyutluluk ve 5. öğrenci ve hoca niteliği şeklinde algıladıkları görülmüştür. Literatür incelendiğinde bazı bilim insanlarının benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir (Azar, 2011; Bozan, 2012; Buldu, Buldu ve Buldu, 2014; Karaman ve Bakırcı, 2010). Diğer taraftan Çelen, Çelik ve Seferoğlu (2011) ise nitelik kavramını okula devamın sağlanması, yürütülen projeler, ücretsiz ders kitabı temini yapılması, öğrencilere verilen burs sayısının artırılması ve yapılan maddi destekler şeklinde bulmuşlardır.

Yapılan çalışmada katılımcılar niteliği etkileyen unsurları 1. öğretim üyesi, 2. imkân, 3. öğrenci profili ve 4. sistem şeklinde sıraladıkları görülmüştür. Literatür incelendiğinde bilim adamlarının bu kategorilere benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir (Ağıralıoğlu, 2013; Bozan, 2012; Güneş, 2013; Günkör, 2017; Şahin, Demir ve Arcagök, 2015).

İlgili çalışmada katılımcılar lisansüstü eğitimde nitelik sorunlarının nedenlerine yönelik görüşlerini 1. sistemden kaynaklı sorunlar (1. dil- sınav, 2. program ve ders açma, 3. mülakat-referans, 4. düzen-tertip ve 5. fırsat verme); 2. öğretim üyesinden kaynaklı sorunlar (1. alan bilgisi ve donanım, 2. ders açma ve 3. hoca tavırları) ve 3. öğrenciden kaynaklı sorunlar (1. donanımsızlık, 2. işte çalışıyor olma durumu, 3. ciddiyet, 4. devamsızlık ve ulaşım ve 5. İmkânsızlık) şeklinde sıraladıkları görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde benzer şekilde Bozan (2012) enstitülerin yapılanma ve işleyiş sorunları, fikir hürriyeti ve demokratik tartışma ortamlarında bulunan eksiklikten kaynaklandığını belirtmiştir. Gürdal, Bakıoğlu, Öztuna (2010) ise benzer olarak lisansüstü tezleri nitelik bakımından inceleyerek, öğretim üyelerinin alan bilgisi ve unvanı, enstitülerin yapısı ve tez yazma kılavuzunun düzenlenerek format kargaşasının önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine literatürde Karaman ve Bakırcı (2010) ilgili çalışmadaki bulguları destekler nitelikte lisansüstü eğitimdeki sorunları; öğretim üyesi sorunu, mali sorun, kütüphane hizmetleri, yabancı dil sorunu, yönetsel sorunlar, tez danışmanı ile ilgili sorun ve araç gereç sorunları olarak belirtmişlerdir. Güneş (2013) ise birbirine benzer tezlerin yazıldığı, öğrencilerin alandaki yenilikleri

izlemedikleri ve kendilerini geliştirmedikleri, bilimsel toplantılara katılımın düşük olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

İlgili çalışmada katılımcılar lisansüstü eğitimde nitelik artışına yönelik görüşlerini, 1. hocaların donanımı, 2. araç-gereç yeterliliği, 3. öğrenci seçme kriteri, 4. ekonomik imkân ve fırsat, 5. danışman seçebilme ve kadro yetersizliği, 6. kaynaklara ulaşım, 7. enstitülerde niceliksel artış, 8. öğrenciye kadro verilmesi, 9. sosyal imkân, 10. yönetsel, 11. süreç, 12. seçmeli ders sayısı ve 13. sürdürülebilir iletişim şeklinde sıraladıkları görülmektedir. Literatür incelendiğinde benzer şekilde Bozan (2012) programların akredite edilmesi gerektiği, enstitülerin müstakil birimler haline getirilmesi gerektiği, lisansüstü tezlere ulaşılabilir veri tabanı sağlanması gerektiği ve fikir hürriyetinin tam olarak sağlanması gerektiği gibi birtakım önerilere ulaşmıştır. Karaman ve Bakırcı (2010) ise ilgili çalışmadaki bulguları destekler nitelikte, lisansüstü eğitimin alt yapısı yeterli üniversitelerde yapılması gerektiğini, lisansüstü eğitim örgütlenmesinin gözden geçirilmesi gerektiğini, bağımsız ve seçilmiş bir öğretim kadrosunun olması gerektiğini, enstitülerde nitelikli öğretim üyesi yetiştirme amacının olması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca İbret (2013) lisansüstü eğitimde nitelik artışının sağlanması için; nitelikli öğrenci alımları, nitelikli ve donanımlı öğretim üyesi, güncel dersler, fiziksel mekân, personel, anabilim dalları ile ilişkiler, kayıt tutma, standart formlar kullanma, öğrenci bilgi sistemi, web sayfası, yönetmelik ve enstitüler arası etkileşim olması gerektiğini belirtmiştir.

SONUÇ

Lisansüstü eğitim, bilimsel alanda yapılan çalışmaların geliştirilmesi ve artırılması amacıyla bilim insanı unvanı verilen bireylerin topluma kazandırılması yönünden önemi oldukça yüksektir. Yetiştirilen bilim insanlarındaki nitelik göz önüne alındığında, bilgiye değer veren, üreten ve ürettiği bilgiyi kullanan, eleştiren, yorumlayan ve çıkarımlarda bulunarak tartışan problemlerin üzerine giden ve çözebilen bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Lisansüstü eğitim lisanstan daha üst bir eğitim demektir. Dolayısıyla lisans eğitimine oranla, daha karmaşık problemleri çözebilen, mesleki alanda daha da uzmanlaşmış, bilgiyi analiz, sentez ve değerlendirme gibi bilişsel alanın üst basamaklarında kullanabilen, daha kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalar yapabilen bir eğitim türüdür. Lisansüstü eğitim artık öğretim elemanı yetiştirme amacının sınırlarını aşmış durumdadır. Gerek eğitim alanında gerek diğer bütün çalışma alanlarında nitelikli bir iş edinmenin ön şartını oluşturmaktadır. Bundan dolayı lisansüstü eğitim derecesi iş alanlarında bir ölçüt durumuna gelmiştir. Lisansüstü eğitimin bu yönde belirleyici bir ölçüt olması ise lisansüstü eğitime olan ilgi ve ihtiyacı artırmıştır.

Lisansüstü eğitimde istenilen kaliteye ulaşılmasında eğitim sisteminin, enstitü yapılanmasının, lisansüstü öğrencilerinin ve bu öğrencilere ders verecek öğretim elemanı donanımının önemi oldukça yüksektir. Lisansüstü eğitimde niteliğin artırılması için; nitelikli ve seçilmiş öğretim elemanlarının eğitim vermesi, araç yeterliliğinin sağlanması, öğrenci seçiminde kriterlerin revize edilmesi, ekonomik imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması, yönetsel sorunları ortadan kaldırmak amacıyla enstitülerin bağımsız bir birim olması ve öğretim elemanı kadrosunda eksiklikler varsa giderilmesi, başta öğrenci olmak üzere öğretim üyelerinin de kaynaklara sınırsız erişimlerinin

sağlanması, enstitülerin niceliksel artışının nitelikle dengeli olmak amacıyla kısıtlanması, lisansüstü öğrencilerine sosyal imkân sağlanması, imkânlar dâhilinde üniversitelerin kendi öğrencilerine kadro vermesi, seçmeli ders sayısının okutulan alanla ilişkili olarak çeşitlendirilmesi, bileşenler arasında sürdürülebilir iletişimin sağlanması ve enstitüler arasındaki etkileşimin artırılması gibi konuların ilgili mercilerce çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bütün bu yapılması gerekenler lisansüstü eğitimde beklenen niteliğe ulaşılması anlamında daha verimli sonuçlara ulaştıracaktır. Enstitü programlarının amacı, nitelikli bilim insanları yetiştirip alanında profesyonel araştırmacılar olarak Türkiye'nin bilimsel anlamda dünyaya açılan penceresi olmalıdır.

KAYNAKLAR

- AĞIRALIOĞLU, N. (2013). *Türkiye'de Lisansüstü Öğretim*. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(1), 1-9.
- ALHAS, A. (2006). *Lisansüstü Eğitim Yapmakta Olan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Lisansüstü Eğitime Bakış Açıları (Ankara İli örneği)*. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- AZAR, A. (2011). *Türkiye'deki Öğretmen Eğitimi Üzerine Bir Söylem: Nitelik mi, Nicelik mi*. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 36-38.
- BAŞER, N., NARLI, S. GÜNHAN, B. (2005). *Öğretmenlerin Lisansüstü Eğitim Almalarında Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17), 129-135.
- BOZAN, M. (2012). *Lisansüstü Eğitimde Nitelik Arayışları*. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 177-187.
- BULDU, N., BULDU, M., & BULDU, M. (2014). *Türkiye'de Anasınıflarında ve İlkokul 1, 2 ve 3. Sınıflarda Fen Öğretimi Üzerine Bir Kalite Değerlendirmesi*. *Türk Eğitim Derneği Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39 (174), 214-232.
- CRESWELL, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3. Baskıdan Çeviri). (Çeviri Editörleri: M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- ÇELEN, F. K., ÇELİK, A., & SEFEROĞLU, S. S. (2011). *Türk Eğitim Sistemi ve PISA Sonuçları*. *Akademik bilişim*, 2(4), 1-9.
- ÇEPNİ, S. (2014) *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş (7.Baskı)*. Trabzon.
- GELİR, A. (2012). *YÖK Mevzuatı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- GÜNAY, D., & GÜNAY, A. (2011). *1933'den Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler*. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1-22.
- GÜNEŞ, F. (2013). *Lisansüstü Eğitimde Nitelik: Sempozyum Bildirileri*, (s. 8-36). Bartın: Bartın Üniversitesi

- GÜNKÖR, C. (2017). *Eğitim ve Kalkınma İlişkisinin İncelenmesi*. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 3 (1), 14-32.
- GÜRDAL, A., BAKIOĞLU, A., & ÖZTUNA, A. (2010). *Fen Bilgisi Eğitimi Lisansüstü Tezlerinin İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (17), 53-58.
- İBRET, B. Ü. (2013). *Türkiye’de Sosyal Bilimlerde Lisansüstü Eğitimin Nitelik Durumu*. Sempozyum Bildirileri, (s.37-53). Bartın: Bartın Üniversitesi
- KARAMAN, S.,& BAKIRCI, F. (2010). *Türkiye’de Lisansüstü Eğitim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, 94-114.
- KÖKSALAN, B. İLTER, İ. & GÖRMEZ, E. (2010). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sosyo-Kültürel Özellikleri Ve Lisansüstü Eğitim İsteklilikleri Üzerine Bir Çalışma (Fırat, Erzincan ve İnönü üniversitesi sınıf öğretmenliği ABD örneği)*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), 277-299.
- KURNAZ, M. A. & ALEV, N. (2009). *İlköğretim Ve Ortaöğretim Lisansüstü Öğrencilerinin Ders Seçimi Yaklaşımları Ve İlgili Sorunları*. Türk Fen Eğitimi Dergisi, 6(3), 38-52.
- MAANEN, J. V. (1979). *Qualitative Methodology*. USA: Sage Pub.
- MERRIAM, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- PATTON, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma Ve Değerlendirme Yöntemleri* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörleri: M. Bütün & S.B. Demir.). Ankara: Pegem Akademi.
- SAYAN, Y. & AKSU, H. (2005). *Akademik Personel Olmadan Lisansüstü Eğitim Yapan Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Nitel Çalışma: Dokuz Eylül Üniversitesi - Balıkesir Üniversitesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (17), 59-66.
- SCHRAM, T. S. (2003). *Conceptualizing Qualitative Inquiry*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
- SEVİNÇ, B. (2001). *Türkiye’de Lisansüstü Eğitim Uygulamaları, Sorunlar ve Öneriler*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 34 (1), 125-137. DOI: 10.1501/Egifak_0000000052
- ŞAHİN, Ç., DEMİR, M. K., & ARCAGÖK, S. (2015). *Öğretmen Adaylarının Lisansüstü Öğretime Yönelik Görüşleri*. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 11(1), 304-320.
- ÜNAL, Ç , İLTER, İ . (2011). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Lisansüstü Eğitime Olan Tutumları (Fırat, Erzincan ve İnönü Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği ABD Örneği)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (2), 147-164.
- YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8.Baski)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

<http://cabim.ulakbim.gov.tr>

<https://istatistik.yok.gov.tr>

www.memurlar.net

<http://www.yok.gov.tr>

**A STUDY TO DETERMINE THE EXAM ANXIETY OF UNIVERSITY STUDENTS: THE
CASE OF AFYON KOCATEPE UNIVERSITY**

Dr. Öğr. Üye. Koray GÜRPINAR*

Öğr. Gör. Yunus YILAN*

Öğr. Gör. Emrah BOZKURT*

ABSTRACT

Exam anxiety, which is an element affecting the success of exams in school terms, is a situation that students face from the first years of their education. The students who are introduced to the exam in the first time when they start school, face the exam continuously during their life. Especially university students, who are going to start their business life, compete with their friends in a competitive environment in order to achieve their goals for the future and to be in a good position in their professions. As a matter of fact, the anxiety in the exams to reach the goals in this race affects the success. For this purpose, a field study was conducted on the students of Vocational School of Afyon Kocatepe University to determine the test anxiety and the relationship between various variables. The main problematic of the study is the level of exam anxiety of vocational high school students and how they differ according to socio-demographic characteristics. In order to collect data, a questionnaire consisting of 34 questions was used. The first 5 questions in the questionnaire aimed to reveal the socio-demographic characteristics of the participants.

Exam anxiety is a negative situation experienced by students during the education process. This situation may affect students negatively. Many factors affect students' anxiety before the exam. These factors include; family attitudes and behaviors, working environment, financial conditions, friend relations, socialization, teacher-student relations and expectations. Therefore, in order to minimize exam anxiety, considering the above factors, besides families and trainers; It is recommended that students be made aware of these issues from an early age.

As a result of the study, it was concluded that the students' test anxiety levels were high, while demographic factors did not show any difference on the test anxiety.

Keywords: Exam anxiety, Behaviour, Habit

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SINAV KAYGISINI BELİRLEMeye YÖNELİK BİR
ÇALIŞMA: AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

ÖZ

Okul dönemlerinde sınavlardaki başarıyı etkileyen bir unsur olan sınav kaygısı, öğrencilerin eğitim-öğretim hayatlarının ilk yıllarından itibaren karşılaştıkları bir durumdur. Okula başladıkları ilk zamanlarında sınav ile tanışan öğrenciler hayatlarının devamında sürekli sınavla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle artık iş hayatına atılacak olan üniversite öğrencileri, geleceğe yönelik hedeflerini gerçekleştirmek mesleklerinde iyi bir konuma gelebilmek için arkadaşlarıyla rekabet ortamına yarışmaktadırlar. Nitekim bu yarış içerisinde

*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı MYO, k_gurpinar@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-3869-0639

*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı MYO, yunusyilan@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-5467-8675

*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı MYO Sandıklı, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, emrahbozkurt37@gmail.com Orcid ID: 0000-00031896-2059

hedeflere ulaşmak için girilen sınavlarda duyulan kaygının başarıyı etkilemesi söz konusudur. Bu amaçla Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sınav kaygılarını belirlemek ve çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere meslek yüksekokulu öğrencileri üzerinde bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ana sorunsalını meslek yüksekokulu öğrencilerinin sınav kaygılarının ne düzeyde olduğu ve sosyo-demografik özelliklere göre nasıl farklılık gösterdiği oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplamak için, toplam 34 sorudan oluşan anket formundan faydalanılmıştır. Soru formunda ilk 5 soru ile katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Sınav kaygısı öğrencilerin eğitim sürecinde yaşadığı olumsuz bir durumdur. Bu durum öğrencilerin olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Öğrencilerde sınavdan önce oluşan kaygı duygusuna birçok faktör etki etmektedir. Bu faktörler arasında; aile tutum ve davranışları, çalışma ortamı, maddi koşullar, arkadaş ilişkileri, sosyalleşme, öğretmen-öğrenci ilişkileri, beklentiler yer almaktadır. Dolayısıyla sınav kaygısını minimize edebilmek amacıyla yukarıdaki faktörler göz önünde bulundurularak ailelerin ve eğitimcilerin yanı sıra; öğrencilere küçük yaştan itibaren bu konularda bilinçlendirilmesi önerilmektedir.

Çalışmanın sonucunda öğrencilerin sınav kaygı düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilirken demografik faktörlerin sınav kaygısı üzerinde farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınav Kaygısı, Davranış, Alışkanlık

Introduction

An anxious thought can be caused by many factors, which are defined as anxiety. It is stated that if you see something as dangerous or intimidating, the belief that you should engage your mind with it and be concerned causes anxiety. In addition, it is also stated that such irrational beliefs "I must always be successful"; "I cannot tolerate embarrassment or humiliation in people "; It is impossible for me to successfully engage and struggle with any situation. " and "I have to worry about the uncertainty of the future. " cause anxiety (Guler & Cakir, 2013: 83). The abilities of the people, the value they attach to themselves, self-esteem are in relation to their expectations of success. For example, self-esteem, talented and self-recognizing individuals can create a high level of expectation appropriate to the situation. These expectations are positively affected by their progress. High expectation of success supports competition and may help the individual to motivate himself. But often the individual does not achieve the expected success and stress affects the success in a negative way (Küçük, 2010: 39). A sense of anxiety and fear gives three simple messages to the person experiencing that feeling. The first one is faced with a problem or danger, the second is not enough to deal with this problem and danger, and the third will be fear and take care of yourself! The greatest benefit of anxiety is that it keeps people alive and makes them ready to mobilize (Sekman, 2016: 65). For every person to be successful, some anxiety is essential. If you have no worries about it, you cannot take action. Because enough anxiety motivates you to form a goal and to move towards this goal (Yesilyurt, 2007: 16). Exam anxiety is the state of emotion that an individual experiences many times during his / her education. This situation can be explained as anxiety and trouble in the person who is expected to perform before and during the exam for many reasons such as not being adequately prepared for the exam, not knowing the efficient working methods, having the expectation of success above the competency level, bad experiences of the past, lack of self-confidence.

Exams are important processes in shaping students' lives, which may increase their anxiety. The anxiety caused by the exams may affect the attitude and success of the students towards the lessons negatively (Dündar et al., 2008). According to Spielberger (1972) Exam anxiety; It is an unpleasant state of emotion with cognitive, affective and behavioral characteristics that creates tension in the individual, which prevents the individual from performing his / her actual performance (Spielberger, 1972). At this point, the exam anxiety is a special type of anxiety and it is a feeling of uneasiness mixed with the fear felt when evaluating the individual.

1. Related Literature

When the related literature is examined, it is seen that different studies have been conducted. Researchers working on the subject have achieved remarkable results. Demirci, Erden (2016) found no significant difference between the exam anxiety levels of the participants in the experimental and control groups. Cognitive Behavioral Therapies (CBT) have become one of the leading approaches in psychotherapy. Hypothesis was developed that the group counseling program applied in the study would reduce the anxiety of the participants. Many treatment approaches have been applied to reduce exam anxiety. Studies based on behavioral approach such as systematic desensitization, relaxation exercise, biofeedback, modeling; studies based on cognitive approach such as cognitive restructuring and rational emotional therapy.

Buyukyılmaz, Astı and Cakmak (2009) examined exam anxiety levels of nursing school students and the factors affecting this and it was concluded that there was no statistically significant difference between the mean scores of Students' choice of profession from the situations that may affect the exam anxiety, General Academic Grade Point Average, the presence / absence of failed courses, the presence / absence of methods used in situations that cause anxiety about education, the presence / absence of the study room, the effect of the targeted position on the test anxiety, exam work situation and exam anxiety.

Guleç, Bağceli Kahraman and Onur Sezer (2013) examined the relationship between pre-service teachers' time management skills and exam anxiety levels according to their academic achievement, and as a result of this study, there was a significant difference between pre-service teachers' academic achievement and time management skills and sub-dimensions. It was detected. It is stated that pre-service teachers who have higher General Academic Grade Point Average manage time better and are more successful in academic life.

Demirtas and Ozer (2007) found a positive and meaningful relationship between pre-service teachers' time management scores and academic achievement. In other words, the fact that there is a difference between the low and high pre-service teachers in the sub-dimension of time attitudes indicates that pre-service teachers who use time well have higher academic achievement. A significant difference between the time wasters sub-dimension is explained by the fact that teacher candidates think that wasted time will negatively affect academic achievement.

Bilicioglu and Yilmaz (2017) made an international comparison of students' exam anxiety and variables of interest and parental support for science and analyzed

the example of Singapore and Turkey, students in Singapore taking the PISA 2015 exam, according to the students in Turkey taking the PISA 2015 exam, have found a significant difference between the interest and concern to science exam but there was no significant difference between the two countries for parental support.

Gencdogan (2006) examines the relationship between high school students' exam anxiety and submission levels and perception of social support, findings of increased submissiveness as the test anxiety increases, "Rather than relying on the knowledge of students for exams, they show that they behave towards their destiny in the face of an authoritarian power".

Genc(2013) states that as class grades increase, exam anxiety generally increases, but this does not make a difference in terms of gender. However, in the study of Genc et al. (1999), the anxiety levels of the students who were going to take the student selection exam were examined and they found that the anxiety level of girls was significantly higher than the boys. Kapikiran (2002), in his study, examined the relationship between university students' test anxiety and some psycho-social variables and stated that female students had higher test anxiety. According to the data examined in terms of gender, girls have more test anxiety than boys. As a result of the findings obtained in the study, it is seen that the students' anxiety increases as they move to the upper classes. Anxiety levels increased without gender differences. Eser, Burdur (2017) conducted the research on the anxiety of the students of the vocational school in the case of Nazilli Vocational School, and it was found that female students had a higher rate of exam anxiety than male students. When exam anxiety characteristics of students are examined on the basis of whether parents are together or separated; as in the case of gender, it was observed that there was too much difference in the dimension of exam anxiety.

Kapikiran (2002) conducted a study on the relationship between university students' test anxiety and some psychosocial variables. Again, anxiety can be directed towards transferring the general anxiety status of the parents to the child; It is expressed that will cause.

Cicek and Tanhan (2018) found that there is a relationship between the perception of limitation and exam anxiety among high school senior students preparing for university, this situation is attributed to the fact that individuals feel limited, dependent and cannot change their own conditions, and believe that they are not in the hands of the possibility of transforming and developing their social and individual relations.

Piji Kucuk (2010) found a negative correlation between music teacher candidates' exam anxiety levels and instrument education achievement grades, and between exam anxiety levels and self-esteem levels. There was no significant relationship between music teacher candidates' self-esteem scores and instrument education achievement grades, and test anxiety scores did not make a significant difference in terms of gender, grade, and type of school graduated. Karaman, Ay, Özböler, Karahan (2015) The results of this study conducted with second year students at the Faculty of Dentistry reveal that there is a significant negative correlation between academic achievement and exam anxiety.

Dundar, Yapici and Topcu (2008) examined the anxiety of the exam according to some personality traits of university students, exam anxiety levels, personality adjustment levels and the relationship between personality traits and exam anxiety of the students were examined. As a result of the study, it was determined that there was an inverse significant relationship between exam anxiety and personality general, social and personal adjustment values. As the adjustment level of the students related to these personality traits increases, the anxiety level of the exam decreases. Family characteristics, social relationships, antisocial tendencies, emotional stability and neurotic tendencies are the personal characteristics that affect the exam anxiety. It was concluded that there was an inverse meaningful relationship between personality traits, family relations, social relations, antisocial tendencies, emotional stability and neurotic tendencies.

Ayranci and Oge(2011) stated that exam anxiety showed itself as a combination of different elements in students, one of these elements stated that there was an examination tension that addressed the trouble and tension before, during and after the exam and included physical reactions such as nausea. The other element is the mental confusion that involves students forgetting what they know, confusing them, and shifting their minds out of exam subjects. The only issue that affected both elements and therefore the whole test anxiety was the gender of the students. On the other hand, when exam anxiety elements are not considered as a whole but separately, it is seen that mental confusion is not influenced by gender, being or not working, and degree of happiness.

Erozkan (2004) investigated the anxiety and coping behaviors of university students, and found a significant difference in terms of gender in terms of coping with stress, seeking external aid, escaping-emotional / operational-dimensions. According to this, girls are more likely to seek external aid and escape behavior than boys. There was no difference between the chapters on deluded attitudes towards exam anxiety. However, there was a difference in affective attitudes towards exam anxiety. There was a statistically significant difference between the departments on active planning regarding coping with stress.

Yildirim (2004), In the study of exam anxiety, daily troubles and social support as a predictor of depression, it was determined that there were positive relationships between the variables of "test anxiety", "family problems", "friends problems" and "broad environment problems" variables and depression; but, It was determined that there were negative significant relationships between the variables of "family support", "teacher support" and "gender" and depression. Exam anxiety was the first important predictor of depression.

Koruklu, Oner and Oktavlar (2006) examined the effect of the Coping with Anxiety Program in coping with the anxiety of the students preparing for the university entrance exam and found that the program had a positive effect on coping with the test anxiety. It is not the fact that the material to be learned is too difficult, but the meaning of that event for itself, which causes excessive anxiety in students and causes it to fail. The individual develops unrealistic beliefs by thinking that his / her personality is measured, not that his / her knowledge is measured in the exam. Instead of these

unrealistic beliefs, more realistic alternative beliefs can be developed and thought rearranged.

A Study to Determine the Exam Anxiety of University Students: The Case of Afyon Kocatepe University

Method of Research

This study was carried out in order to reveal the relationship between the anxiety levels and anxiety levels of Afyon Kocatepe University Vocational School students and various variables; For this purpose, descriptive research method and questionnaire based field research technique were applied. A questionnaire was prepared and applied to the participants.

Application of the research and sample

A field study was conducted on the students of Vocational School of Afyon Kocatepe University in order to determine the exam anxiety and the relationship between various variables. Therefore, the universe of the study consists of university students studying at Vocational Schools of Afyon Kocatepe University. According to March 2018-2019 data, a total of 10345 students, 3818 of whom are female and 6527 of are male, are studying in Vocational Schools of Afyon Kocatepe University.

In the determination of the sample, the convenience sampling technique, which is easily accessible and voluntarily participated, was preferred and a face-to-face survey was conducted with the students. 722 questionnaires were found suitable for analysis.

Data Collection Tools

In order to collect data, a questionnaire consisting of 34 questions was used. The first 5 questions in the questionnaire aimed to reveal the socio-demographic characteristics of the participants.

In the last part of the questionnaire, a six-factor scale developed by Ayrancı and Oge (2011) was used. In the scale consisting of 29 items, 5-point Likert-type scale was used as "5 = Strongly Agree", "4 = Agree", "3 = Undecided", "2 = Disagree", "1 = Strongly Disagree".

Data Analysis

The research was conducted between January 15, 2019 and March 25, 2019 by face-to-face interview with the participants. Obtained data were processed by using statistical program. According to Buyukozturk (2007), the main point of the analysis is that the scores do not deviate from the normal excess. If the MP falls within the +1, -1 limits, it can be interpreted that the scores do not show a significant deviation from the normal distribution. Therefore, Frequency Analysis was used to determine the demographic characteristics and exam anxiety levels of the participants respectively. The relationship between exam anxiety level and gender was determined by Independent Sample T-Test. The One-Way ANOVA was used to determine whether the test anxiety level of the participants differed according to the department and

residence type. Correlation analysis was used to determine possible differences between the groups.

Research Question

The main research question of the study is the level of exam anxiety of vocational high school students and how they differ according to socio-demographic characteristics.

3. Findings and Interpretation

Under this title, the results of the analysis explaining the socio-demographic characteristics of the participants as well as the exam anxiety and the relationship between anxiety level and various variables are included.

3.1. Characteristics of the participants

Distribution of participants according to gender; 50.7 percent of the respondents were women and 49.3 percent were men. When the departments of participants is examined, 10.3 percent of the participants were studying in the Public Relations department, 6.2 percent were studying in the Department of Business Administration, 11.1 percent were studying in the Department of Office Management, 19.3 percent were studying in the Cadastre Department, 4.2 percent of the participants Tourism and Travel Management / Hotel Management Department student, 5.2 percent were studying in the Computer Programming Department, 5.5 percent were studying in the Accounting Department, 2.3 percent were studying in the Construction Department, 0.7 percent were studying in the Biomedical Department, 10.1 percent of the students were studying in the Department of Local Government, 4.8 percent of the students were studying in the Department of Rail Systems, 1.3 percent of the students were studying in the Mechatronics department, 0.1 percent of the students were studying in the Department of Furniture and Decoration and 19.0 percent of the students were studying in the Department of Electricity.

When the residence status of the participants is examined, 2.5 percent live at home alone, 8.9 percent live with friends at home, 16.4 percent live with family, and 72.1 percent live in the dormitory.

When the age distribution of the participants is examined, 16.8 percent are 18 and under, 76.1 percent is 19-22, 5.5 percent is 23-26, 6 percent are in the age group of 27-30, 1.1 percent in the age group 31 and over.

Table I. Socio-Demographic Characteristics of the Participants

	<i>Number</i>	<i>Percentage</i>
Gender		
Female	366	50,7
Male	356	49,3
Age		
18 and under	120	16,8
19-22	543	76,1
23-26	39	5,5

27-30	4	,6
31 and over	8	1,1
Department		
Office management and executive assistance	79	11,1
Cadastral	137	19,3
Public Relations	73	10,3
Business Administration	44	6,2
Tourism and Travel Management / Hotel Management	30	4,2
Computer programming	37	5,2
Accounting	39	5,5
Construction	16	2,3
Local Government department	72	10,1
Biomedical	5	,7
Rail systems	34	4,8
Mechatronics	9	1,3
Furniture and Decoration	1	,1
Electrical Department	135	19,0
Class		
First-grade	507	70,6
Second-grade	210	29,2
Residence Type		
Living alone at home	18	2,5
Living at home with my friends	64	8,9
With my family	118	16,4
In the dormitory	518	72,1

When exam anxiety factors of the participants were examined; values were found as exam tension (AO = 34.83), mental confusion (AO = 15.98), academic achievement anxiety (AO = 10.68), exam career relationship (AO = 8.61) exam alternative (AO = 9.34) and exam future relationship (AO = 6.92).

Table II. Findings on the Exam Anxiety of the Participants

	<i>N</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	\bar{X}	<i>SD</i>
Exam Tension	664	12,00	60,00	34,83	10,44
Mental Confusion	670	5,00	25,00	15,98	4,62
Academic Achievement Anxiety	685	4,00	20,00	10,68	3,23
Exam Career Relationship	690	3,00	15,00	8,61	3,24
Exam Alternative	708	3,00	15,00	9,34	3,06
Exam Future Relationship	715	2,00	10,00	6,92	2,47

The Relationship Between Exam Anxiety Level and Various Variables

Under this heading, descriptive statistical results are given to reveal the test anxiety levels of the students of Afyon Kocatepe University Vocational Schools. The arithmetic mean of the scores given by 595 participants on a scale formed between 1 and 5 points is = 77.00.

Table III. Central Tendency Statistics of Participants' Exam Anxiety Level

	<i>N</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	\bar{X}	<i>SD</i>
--	----------	-------------	-------------	-----------	-----------

Exam Anxiety Level	595	30,00	130,00	77,00	17,82
--------------------	-----	-------	--------	-------	-------

As seen in Table IV, descriptive statistics show that women have the value of (= 81.79) and men (= 72.06) have values in terms of exam anxiety level. The exam anxiety levels and gender of the participants showed a statistically significant difference ($t = 6.92$; $p = ,000$; $p < .05$).

Table IV. Differences in Exam Anxiety Level by Gender

	Gender	N	\bar{X}	SD	t-value	Sig.
Exam Anxiety Level	Female	302	81,79	16,97	6,92	,000
	Male	293	72,06	17,34		

When Table 5 is examined; It was found that there was no significant difference between the exam anxiety levels of students according to their departments ($t = ,441$; $Sd. = ,659$; $p > ,05$).

Table V. Differences in Exam Anxiety Level by Departments

	Department	N	\bar{X}	SD	t-value	Sig.
Exam Anxiety Level	Verbal	207	77,32	17,35	,441	,659
	Quantitative	381	76,64	18,05		

When Table 6 is examined; It was found that there was a significant difference between exam anxiety levels according to the residence status of students ($F = 3.26$; $Sd. = ,021$; $p > ,05$).

Table VI. Difference in Exam Anxiety Level by Type of Residence

	Residence Type	N	\bar{X}	SD	F	Sig.
Exam Anxiety Level	Living alone at home	14	63,78	21,144	3,26	,021
	With my family	53	75,01	17,420		
	With Relatives	101	76,13	17,949		
	In the dormitory	425	77,90	17,624		

On the other hand, as shown in Table 8, there is no difference between the test anxiety levels of the participants according to their classes ($t = -1.37$; $Sd. = ,17$; $p > .05$).

Table VIII. Difference in Exam Anxiety Level by Class

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SD	t-value	Sig.
Exam Anxiety	First-grade	415	76,37	18,211	-1,37	,17

Level	Second-grade	177	78,56	16,736		0
-------	--------------	-----	-------	--------	--	---

Finally, in Table 9, the relationship between exam anxiety dimensions was examined, while the exam future relationship dimension showed a high positive correlation with the exam alternative dimension ($r = ,702^{**}$, $p < .01$), moderate and low correlation was found between all other dimensions.

Table IX. Correlation Analysis Findings Among Exam Anxiety Factors

	Exam Future Relationship	Exam Alternative	Exam Career Relationship	Academic Achievement Anxiety	Mental Confusion	Exam Tension
Exam Future Relationship	1	,702**	,452**	,302**	,337**	,311**
		,000	,000	,000	,000	,000
	664	628	636	639	656	662
Exam Alternative	,702**	1	,424**	,298**	,411**	,368**
	,000		,000	,000	,000	,000
	628	670	644	651	664	668
Exam Career Relationship	,452**	,424**	1	,408**	,332**	,250**
	,000	,000		,000	,000	,000
	636	644	685	665	681	684
Academic Achievement Anxiety	,302**	,298**	,408**	1	,252**	,148**
	,000	,000	,000		,000	,000
	639	651	665	690	685	688
Mental Confusion	,337**	,411**	,332**	,252**	1	,500**
	,000	,000	,000	,000		,000
	656	664	681	685	708	707
Exam Tension	,311**	,368**	,250**	,148**	,500**	1
	,000	,000	,000	,000	,000	
	662	668	684	688	707	715

$p < .01$

Result

According to the results of the research, test anxiety is seen as a combination of different elements on students. One of these elements is exam tension, which deals with restlessness and tension before, during and after the exam, including physical reactions such as nausea. The other element is the mental confusion that involves students forgetting what they know, confusing them, and shifting their minds out of

exam subjects. Both factors were the gender and residence of the students, affecting the overall exam anxiety. In other words, it was concluded that the gender and residence forms of the students affect the exam anxiety. A significant difference was found between the level of exam anxiety by gender. Female students have a higher average anxiety than male students. Therefore, it can be said that female students are more anxious than male students during exam periods. Similar results were obtained from Kapikiran (2002), Kuçuk (2010) and Genç (2013) but, Chen et al. (2009) found that males had more test anxiety than females in their study over university students. Likewise, Erozkan (2004) states that this situation can be explained by the higher the values attributed to the exams in terms of feeling sufficient and strong by showing the personal competencies of the students and being successful. In addition, when the living conditions in our country are considered; it can be interpreted that from a sociological point of view, the social expectation from the past and the social pressure can increase the level of anxiety of men due to fear of the future and lack of employment.

A significant difference was observed in the level of exam anxiety of the students according to the type of residence (living alone at home, with family, in the dormitory, etc.). It was found that there was a significant difference between living alone at home and staying in the dormitory, and those who were living alone at home showed less anxiety than those living in the dormitory. Accordingly, it can be said that the students staying in the dormitory have higher exam anxiety. On other words, among the reasons for the high anxiety of students staying in the dormitory; It can be shown that working conditions of friends around them affect them psychologically and negative working conditions decrease motivation. In the future studies, the inclusion of psychological and sociological conditions as well as the physical conditions in which students live in the dormitory environment will increase the importance of the research.

The departments of the students were grouped according to their verbal and quantitative basis and statistical analyzes were performed accordingly. Accordingly, it was understood that studying in the verbal or quantitative-based department did not make a significant difference on exam anxiety. Similarly, there was no significant difference between grade and exam anxiety levels.

As a result, exam anxiety is a negative situation experienced by students during the education process. This situation may affect students negatively. Many factors affect students' anxiety before the exam. These factors include; family attitudes and behaviors, working environment, financial conditions, friend relations, socialization, teacher-student relations and expectations. Therefore, in order to minimize exam anxiety, considering the above factors, besides families and trainers; It is recommended that students be made aware of these issues from an early age.

REFERENCES

AYRANCI E. ve E. Oge, (2011), "Bir Vakıf Üniversitesindeki Öğrencilerin Sınav Kaygısı Hakkında Araştırma" *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30: s. 87-102.

BİLİCİOĞLU A. ve K. Yılmaz, (2017), "Öğrencilerin Sınav Kaygısı, Fene Yönelik İlgi Ve Ebeveyn Desteği Değişkenleri Üzerine Uluslararası Bir Karşılaştırma: Türkiye

Singapur” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S. 3:s. 1201-1220.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, (2007),*Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

BUYUKYILMAZ F. , T. Asti ve E. Cakmak, (2009), “Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Sınav Kaygısı Düzeyleri Ve Bunu Etkileyen Etmenler”*Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*,C. XVII, S.1: s. 10 – 15.

CHEN, H.,Y. Wong, M. Ran ve C.Gilson, (2009), Stress among Shanghai University Students: *The Need for Social Work Support. Journal of Social Work*,C. IX, S.3: s. 323-344.

CİCEK İ. ve F. Tanhan, (2018),“Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınırlılık Algı Şemaları İle Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. VIII, S. 1/1: s. 69-85.

DEMİRCİ İ. ve S. Erden, (2016), “Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Dayalı Grupla Psikolojik Danışma Uygulamasının 8. Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısına Etkisi”*Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 43: s. 67-83.

DEMİRTAS, H. ve N. Ozer, (2007), Öğretmen Adaylarının Zaman Yönetim Becerileri İle Akademik Başarısı Arasındaki İlişkisi. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C.II, S. 1: s. 34-47.

DUNDAR, S. , S. Yapıcıve B. Topcu (2008), “Üniversite Öğrencilerinin Bazı Kişilik Özelliklerine Göre Sınav Kaygısının İncelenmesi” *Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*,C. XXVIII, S. 1: s.171-186.

EROZKAN, Atilgan, (2004), “Üniversite Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ve Başaçıkma Davranışları”*Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 12: s.13-38

ESER M. ve Z. Burdur, (2017), “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sınav Kaygısı İle İlgili Bir Araştırma: Nazilli Meslek Yüksek Okulu Örneği” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,C. IX, S. 21: s. 40-52.

GENC, Murat, (2013), İlköğretim Öğrencilerinin Sınıf Ve Cinsiyete Göre Sınav Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XI, S. 1: 85-95.

GENCDOĞAN, Basaran, (2006),“Lise Öğrencilerinin Sınav Kaygısı İle Boyun Eğicilik Düzeyleri Ve Sosyal Destek Algısı Arasındaki İlişkiler”*Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. VII, S. 1: s. 153 – 164.

GULEC, S. , P. Bagceli Kahraman, G. Onur Sezer, (2013),“Öğretmen Adaylarının Zaman Yönetimi Becerileri İle Sınav Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Akademik Başarılarına Göre İncelenmesi”*Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, S. 2: s. 343-358.

GULER, D. ve G. Cakır, (2013), “Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısını YordayanDeğişkenlerin İncelenmesi” *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, C. IV, S. 39: s.82-94.

KAPİKİRAN, Sahin, (2002), "Üniversite Öğrencilerinin Sınav Kaygısının Bazı Psiko-Sosyal Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme"**Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.1, S.11: s. 34-43.

KARAMAN E. , T. Ay, S. Ozbolcer, S. Karahan, (2015), "Sınav Kaygısının Diş Hekimliği Fakültesi Öğrencilerinin Pratik Sınav Başarısına Etkisi" **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi**, C.XIII, Sayı, 3: 23-28

KORUKLU N. , H. Oner, H.C. Oktavlar, (2006), "Sınav Kaygısı ile Başa Çıkma Programının Sınav Kaygısına Etkisine Yönelik Deneysel Bir Çalışma" **Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. XIX, S.19: s. 05-11

PİJİKUCUK, Duygu, (2010), "Müzik Öğretmeni Adaylarının Sınav Kaygısı, Benlik Saygısı ve Çalgı başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" **Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**,C.XI, S.3: s.37-50.

SEKMAN, Mumin (2016),**Başarı Üniversitesi**,İstanbul: Alfa Yayınları.

SPIELBERGER, Charles, (1972),**Theory and Research in Anxiety**. New York, Academic Press.

YESİLYURT, Ferahim (2007),**Sınav Kaygısı**,İstanbul: Remzi Kitabevi.

YİLDİRİM, İbrahim, (2004), "Depresyonun Yordayıcısı Olarak Sınav Kaygısı, Gündelik Sıkıntılar Ve Sosyal Destek"**Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. XXVII, S.27: s. 241-250.

AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi

Cilt : 7 Sayı : 20 Sayfa: 255 - 271 Aralık 2019 Türkiye

Araştırma Makalesi

**BANKACILIK FAALİYETLERİNDE HİZMET KALİTESİ, DİNİ HASSASİYET İLE
BİLİNİRLİLİĞİN ALGILANAN ŞEFFAFLIK VE GÜVENİRLİLİK ÜZERİNE ETKİSİ***

Dr. Öğr. Üye. Güzide ÖNCÜ EROĞLU PEKTAŞ*

Dr. Öğr. Üye. Fatma TEMELLİ*

ÖZ

Bankacılık sektöründe pazarın büyümesiyle birlikte rekabet koşulları da zorlaşmıştır. Rekabetin artması sonucunda gelişim yönünde değişim hız kazanmıştır. Dünyada yaşanan bu gelişim yönündeki değişime ayak uydurmak isteyen bankalar da müşterilerine sundukları hizmet kalitesini sürekli iyileştirmek zorundadır. Değişim süreci içinde müşteriye sunulan hizmet kalitesinin artırılması ve çeşitlendirilmesi bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Katılım bankacılığının Türki Bankacılık sektöründeki hızlı artışı, hem kurumsal hem de bireysel müşterilere farklı finansal ürün sunmuştur. Türkiye’de katılım bankalarının gerek mevduat bankalarıyla rekabet etmesi, gerekse katılım bankacılığı uygulamalarının farkındalığının artırılması sağlanarak reel sektöre kaynak sağlaması önem taşımaktadır.

Hizmet sektörü içinde önemli bir yeri olan bankaların her geçen gün sayıları artmaktadır. Bu artışla birlikte, bankalar arasındaki rekabet önemli boyutlara ulaşmıştır. Dünya ekonomisinde de yadsınamaz bir öneme sahip olan finans sektörünün aracısı olan bankalar, tüketici ile işletmeler arasında bir köprü görevini üstlenmektedir. Küreselleşen Dünya’da her geçen gün ilerleyen teknolojik alt yapı, bankacılık sektöründe de farklı işletme stratejilerini ve bunun beraberinde farklı tüketici profillerini ortaya koymuştur. Bu farklı tüketici profillerine finans sektörünün de farklı ürün ve hizmetlerle cevap vermesi gereklidir. Bu çalışmanın amacı; katılım bankaları ile mevduat bankalarını tercih eden tüketicilerde pazarlama faaliyetleri açısından ne gibi farklı tüketici davranışları olduğunu analiz etmektir. Çalışmada kantitatif araştırma tekniklerinden anket yolu ile veriler toplanarak SPSS Programında analiz edilmiştir. Mevduat ve Katılım banka müşterilerinin farklılıklarını ortaya koymaya çalışılan bu çalışma, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi akademik ve idari çalışanlarına uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Katılım Bankaları, Mevduat Bankaları, Tüketici Davranışı.

**EFFECTS OF PERCEIVED SERVICE QUALITY, RELIGIOUS SENSIVITYAND
FAMILIARITY ON PERCEIVED TRANSPARENCY AND RELIABILITY IN BANKING
ACTIVITIES
ABSTRACT**

With the growth of the market in the banking sector, competition conditions have become difficult. As a result of the increase in competition, change in the direction of development has accelerated. Banks that want to keep up with the change in this development in the world have

*Bu çalışma, 7-9 Eylül 2017 tarihlerinde Zonguldak’ta düzenlenen “International Congress On Management Economics And Business” isimli etkinlikte özet bildiri olarak sunulmuştur.

* İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/Mühendislik Fakültesi/Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü, guzide.pektas@istanbul.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-9685-5334

*Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ftemelli@agri.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-7436-5289

to continuously improve the service quality they offer to their customers. Increasing and diversifying the service quality offered to the customer during the change process will contribute to the development of the banking sector. The rapid increase in participation banking in the Turkish Banking sector offered different financial products to both corporate and retail customers. The need to compete with bank deposits of participation banks in Turkey, providing both increase the awareness of participation banking application it is important to provide resources to the real sector.

The number of banks, which have an important place in the service sector, is increasing day by day. With this increase, the competition between the banks has reached important dimensions. Banks, which are intermediaries of the finance sector, which has an undeniable prescription in the world economy, is in fact a bridge between consumers and businesses. In the globalizing world, the technological infrastructure which has been advancing day by day has left different business strategies in the banking sector to keep pace with consumer behaviour. In contrast to the ongoing technological infrastructure, consumers have different reactions and behaviours. The purpose of this study is; Analysing and evaluating the differences in terms of the marketing activities between the participation banks and the deposit banks in consumer preferences of the banks. In the study, data were collected from the quantitative research techniques through questionnaires and analysed in the SPSS program. This study, which tries to reveal the differences of deposit and participation bank customers, has been applied to the academic and administrative employees of Ağrı İbrahim Çeçen University.

Keywords: Banking Sector, Participation Banks, Deposit Banks, Consumer Behaviors.

Giriş

Finansal sistem içerisinde temel işleve sahip olan bankacılık sektörü, fon fazlası olan tasarruf sahiplerinden fonları alıp, fon talep eden kişi ya da kurumlara ulaştırarak ekonomiye canlılık kazandırmaktadır. Günümüzde gerek dünya gerekse Türkiye’de finansal sistem içinde önemli bir paya sahip olan bankacılık sektörünün ve sektörü oluşturan bankaların yapılarının çeşitli yöntemlerle değerlendirilip denetime tabi tutulması gerekmektedir. Bu bakımdan bankacılık sektörünün sağlıklı bir şekilde işlemesi, hem sektörün kendisi hem de ülkenin ekonomik geleceği açısından önem arz etmektedir. Ülkemizde özellikle 1980’li yıllardan sonra serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte bankacılık alanında da rekabet artmaya başlamıştır. 1980’li yıllar ve öncesinde faaliyette bulunan ve faiz esaslı çalışan ticari bankalara ilave olarak, 1980’li yılların başlarında faizsiz esasa dayanan bankalar bazı müslüman ülkelerde kurulup faaliyete başlamışlardır (Er ve Uysal, 2012: 366).

Bankalar, fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olanlar arasında koordinasyon kuran en önemli finansal aracı kuruluşlardır. Bu finansal araçların başlıca görevleri; bir ekonomide ödünç verilebilir fon kaynağının oluşturulması, gerçek ve tüzel kişilerin mali ihtiyaçlarının karşılanması, yatırımların gerçekleştirilmesi, ekonomik faaliyetlerin kolaylaştırılması, para transferinin hızlandırılması, fon fazlası olanlara düşük riskli getiri sağlanması, üretici ve tüketici arasında bağlantı kurulması gibi hizmetlerdir. Gerek ülke ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümesi, gerekse finans sektörünün sağlamlığı açısından da ayrı bir önem arz eden bankalar (Altan ve Candoğan, 2014: 376) mevduat bankacılığı, katılım bankacılığı ve yatırım-kalkınma bankacılığı şeklinde üçe ayrılmaktadır.

Dünyada günümüze kadar birçok finansal kriz meydana gelmiş ve sisteme farklı finansal araçlar girmiş ve sistem dinamik bir boyut kazanmıştır. Bu sebeplere ilaveten dini sebepler nedeniyle de 1960’lı yıllardan itibaren finansal sisteme katılım bankacılığı ürünleri de dâhil olmuştur. Günümüzde hızla gelişen katılım bankacılığı sadece

İslamülkelerinde değil Avrupa'da ve Amerika'da da finansal sektörden aldığı payda her geçen gün artmaktadır (Yıldırım ve Çakar, 2016: 553).

İşleyiş biçimleri ve tercih edilme nedenleri bakımından birbirlerinden farklılık gösteren katılım ve mevduat bankaları, sahip oldukları müşteri profilleri açısından da farklılık göstermektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; katılım bankaları ile mevduat bankalarını tercih eden müşterilerin pazarlama faaliyetleri açısından ne gibi farklı tüketici davranışları gösterdiğini değerlendirmektir. Literatürde benzer çalışmalar incelenerek katılım ve mevduat banka müşterilerinin algılanan hizmet kalitesi, algılanan personel kalitesi, algılanan dini hassasiyet, algılanan bilinirlik, algılanan şeffaflık, algılanan güvenilirlik, algılanan imaj açısından ne gibi farklılıklar gösterdiği incelenmiş olup, bunlar ışığında bir araştırma çalışması yapılmıştır.

1. Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları: Kavramsal Çerçeve

5411 sayılı Bankacılık Kanununun 3. Maddesine göre "Mevduat bankacılığı; kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eden finansal kurumlardır" şeklinde tanımlamıştır. (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2011: 15)

Belli bir vade sonunda veya istenildiği zaman geri alınabilmek üzere gerçek ve tüzel kişiler tarafından bankalara yatırılan paralara mevduat denilmektedir. Bankacılıkta değerlendirilmek üzere alınan bu paralar, alacaklı cari hesaplar, tasarruf mevduatı, mevduat ve küçük cari hesaplar gibi çeşitli isimlerle isimlendirilirler. (Onur, 1965: 3). Günümüzde mevduat bankacılığı ekseninde bankalar müşterilerine kısa, orta ve uzun vadeli ticari kredi imkânları sunmaktadır. Bu bağlamda, mevduat bankaları kredi hizmetlerinin yanı sıra çek ve diğer hizmetleri de müşterilerine sunarlar. Ayrıca, mevduat bankacılığına yönelik genel anlamda bir tanımlama getirilecek olursa kabul ettiği mevduatı finansal piyasalarda değişik faaliyet alanlarına kredi ve iştirak aracı olarak sunan bankalara mevduat bankaları denilmektedir. Mevduat bankaları, finansal piyasalar ve bankacılık sisteminde en çok kullanılan bankacılık türü olup, gerçekte klasik bankacılık anlayışını temsil etmektedirler (Akbulak vd., 2004: 82). Mevduat bankalarının temelde yerine getirdikleri fonksiyonlar; kaydi para yaratma fonksiyonu ve hizmet fonksiyonu olmak üzere iki temel seçenekte değerlendirilir. Kaydi para yaratma fonksiyonu; mevduat bankaları bünyesinde bulunan vadesiz mevduatların ödeme aracı olarak kullanılması ile hesap üzerine çek verilmesi sonrasında gerçekleşir. Bu bağlamda, mevduat sahipleri mevduat bankacılığı sistemi ile sağlanan çek imkânı ile nakit kullanmadan satın alma gücüne sahip olurlar. Bahsi geçen bu durumda, mevduat bankacılığı bünyesinde bulunan vadesiz mevduat hesaplarına banka parası veya başka bir ifade ile kaydi para ifadesi kullanılır (Tolon, 2004: 2). Hizmet fonksiyonu ise, mevduat bankaları vadesiz mevduat toplama işleminin yanında, kısa vadeli mevduat toplama işlemleri sonrasında toplanılan mevduat müşterilerine kısa vadeli kredi imkânı olarak dağıtırlar. Mevduat bankaları müşterilerine sundukları bu hizmetlerden dolayı bir kâr elde etmektedir. Böylece, mevduat bankaları bankacılık sistemiyle ilgili yasalar çerçevesinde müşterilerine verdikleri hizmet standartlarını daima yüksek tutmak zorunda kalırlar (Tolon, 2004: 2).

Mevduat bankaları, ekonomik yapı içerisinde oldukça önemli bir yapıya sahip oldukları için faaliyet alanlarının yapısı itibarıyla ülkelerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak iyi seviyelere gelmesinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Mevduat bankalarının amacı ise, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları karlı yatırımlarda

değerlendirerek gelir seviyesini maksimuma çıkarmak ve maksimum kar elde etmelerini sağlamaktır (Koçyiğit, 2013: 74).

Katılım bankacılığı, bankacılık işlemlerini faizsiz olarak gerçekleştiren bir bankacılık türüdür. Bu tanımı biraz daha açarsak; fon toplama ve tahsis işlemlerini ortaklık yoluyla yapan, sabit faiz yerine sabit bir kâr veya zarar payı belirleyerek işleyen bankacılık sistemine katılım bankacılığı denilmektedir (Uçar, 1993: 19-20). Katılım bankacılığı, tasarruflarını kullandırmaları karşılığında faiz almak istemediği için tasarruflarını bankalara yatırmayıp altın, döviz, bina, arsa şeklinde değerlendiren tasarruf sahiplerinin, tasarruflarının üretim sürecine sokulması amacıyla kurulan ve kâr-zarar ortaklığı anlayışıyla faaliyette bulunan bankacılık sistemidir (Takan, 2001: 16). Katılım bankaları, bankacılık hizmetlerinin yanı sıra, aynı zamanda, müşterilerine faizsiz alternatifler sunan ve topladıkları fonları “Kâr/Zarar Ortaklığı” ilkesiyle, ticari ve sınıfl faaliyetlerin finansmanında kullandırmayı ilke edinmiş kurumlardır. Katılım Bankaları, faizle ilgili olmayan hemen hemen tüm bankacılık faaliyetlerini veya hizmetlerini farklı usullerle yapan ve bu düşünceyi ilke edinmiş kurumlardır (Özulucan ve Deran, 2009: 88).

Katılım Bankaları, faizden sakınma hassasiyeti nedeniyle geleneksel bankalara yatırılmayan fonları ekonomiye dâhil ederler aynı zamanda tasarruf sahiplerinin birikimlerini değerlendirmelerini sağlarken, diğer taraftan da sermaye ihtiyacı olan girişimcilerin ve yatırımcıların finansman ihtiyaçlarını da gidermiş olurlar. Bu bankaların, sundukları ürün ve hizmetlerini dini kurallara uygun olarak hazırlanması ve pazarlamasının yapılması beklenmektedir (Özsoy, 2012: 34).

Katılım bankacılığının esas amacı, ekonomiye çeşitli nedenlerle katılmayan finansal değerleri yastık altından çıkararak, yabancı sermaye ile birlikte, faizsiz finansman esasları çerçevesinde milli ekonomiye kazandırmaktır (Rodoplu, 1997: 9). Günümüzde, katılım bankaları Türk finans piyasasında bütün gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında geçerli olan finansal enstrüman çeşitliliğini ve tek boyutlu geleneksel bankacılık sistemine alternatif kurum ve araçlar sağlamayı ve çeşitli bankacılık hizmetlerini İslami ilkeler doğrultusunda yapmayı hedeflemişlerdir. (Öner, 1995: 44).

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. Maddesine göre “Kalkınma ve Yatırım Bankası; mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eden finansal kurumlardır” şeklinde tanımlanmıştır. (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2011: 15).

Grafik 1. Türlerine Göre Banka Sayıları

Kaynak: www.bddk.org.tr (12.11.2017)

Grafik 1’de görüldüğü gibi, Türk Bankacılık sisteminden alınan 2015 BDDK verilerine göre 34 adet mevduat bankası, 13 adet Kalkınma Yatırım ve Kalkınma bankası ve 5 adet de sadece Katılım Bankası ile toplam 52 adet bankanın yerli, yabancı ve yerli özel banka çeşidi bulunmaktadır.

2. Katılım Bankalarının Mevduat Bankaları ile Benzerlikleri ve Farklılıkları

Gerek mevduat bankaları gerekse katılım bankaları devlet karşısında aynı ölçüde sorumlu ve bağımlı pozisyonda bulunmaktadırlar. Bunun sebebi; kuruluş ve faaliyetler için özel izin, faaliyetlerin ve mali durumun denetlenmesi, mali duruma ve yönetime müdahale yetkisi gibi konularda benzer kurallar konulmasıdır. Nakit akışına aracılık (çek muhatabı olma, havale, elektronik ödeme, akreditif), emanet hizmetleri (kiralık kasa, kıymetli evrak tevdi, vadesiz cari hesap), bilgi satma (fizibilite raporları hazırlama, danışmanlık hizmetleri, istihbarat işlemleri) gibi hizmetlerin hepsini hem mevduat bankaları hem de katılım bankaları verebilmektedir. Her iki kurumun da kurulabilmesi için, Bakanlar Kurulu’nun izni gerekmektedir. Katılım bankalarının kurulabilmesi için ayrıca Merkez Bankasının olumlu görüşü ile Hazine Müsteşarlığı’nın önerisine de ihtiyaç vardır (Özgür, 2007: 96-97).

Katılım bankaları, klasik banka sisteminden faiz kelimesinin çıkarılıp yerine kâr kelimesinin ikame edilmesi demek değildir (Gürdoğan, 1995: 167). Katılım bankalarını klasik bankalardan ayıran en önemli husus, fon toplama ve kullandırma yöntemlerindeki farklılıklar olmasıdır. Katılım bankaları hem fon toplarken hem de fon kullandırırken faiz yerine kâr ve zarar ortaklığı esasına göre faaliyet göstermektedir (Ustaoğlu, 2014: 59). Katılım bankalarının paranın fonksiyonlarına yaklaşımı ile fon toplama finansman yöntemleri mevduat bankalarından farklılık göstermektedir. Bankalar hizmet verme yanında para ticareti yaparken, katılım bankaları, hizmet verme yanında değişik ürünlerin ticaretini de yapmaktadırlar. Mevduat bankalarıyla katılım bankaları arasındaki temel fark ve yaklaşım, paraya yüklenen fonksiyon ve finansal anlayıştır (Değer, 1991: 59).

Mevduat bankalarının ihtimale dayanarak faaliyette bulunmalarının aksine, katılım bankaları ihtimale göre değil olana göre faaliyetlerini düzenlemektedirler. Şöyle

ki; bankalar tasarruf sahiplerinden mevduat toplarken bir tahmini hesap belirlemektedirler. Bu mevduatı kullandıracak ve faiz geliri elde edeceklerdir. Elde etmeyi umdukları gelirin bir kısmını mevduat faizi olarak daha baştan hesap sahiplerine ödemeyi vaat etmektedirler. Mevduatın kredi olarak kullanılmasından faiz geliri elde edilip edilemeyeceği ve edilecekse miktarı belirsiz ya da tahminden ibarettir (Özgür, 2007: 95).

Katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki farklardan bir diğeri de ileriye dönük fiyatlandırma sistemi yerine fiilen elde edilmiş kazançların dağıtılmasıdır. Bu sistemde elde edilen kâr veya zarar önceden belirlenmiş koşullara göre yatırımcı ve banka arasında paylaştırılmaktadır. Özetle risk birlikte üstlenilmektedir. Tasarruf sahibine yatırdığı para için önceden herhangi bir getiri garanti edilmemekte ve banka tarafından elde edilen kârdan pay almaya hak elde etmektedirler. Bankanın zarar etmesi halinde ise mevduat sahibi de zarardan kendine düşen payı üstlenerek paylaşım yapılmaktadır (Özgür, 2007: 96). Tüm bunlar kapsamında, katılım bankalarıyla mevduat bankalarının farklılık gösterdiği alanları şöyle özetlersek: İş modelleri, Likidite, Etkinlik, Aktif kalitesi, Kredi riski, Kârlılık 'tır (Sakarya ve Kaya, 2013: 11).

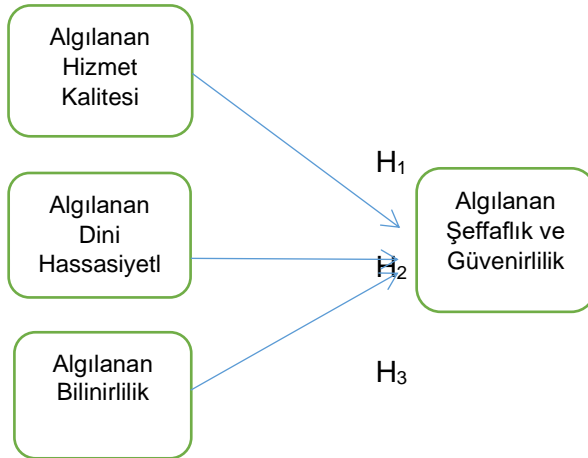
3. Bankacılıkta Değişen Pazarlama Faaliyetlerini Belirlemeye Yönelik Katılım Bankaları İle Mevduat Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, katılım bankaları ile mevduat bankalarını tercih eden tüketicilerde (müşterilerde) pazarlama faaliyetleri açısından ne gibi farklı tüketici davranışları olduğunu analiz etmektir. Mevduat ve Katılım bankası müşterilerinin farklılıklarını ortaya koymaya yönelik olan bu çalışma Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi çalışanlarına (akademik personel+idari personel) uygulanmıştır.

3.2. Araştırma Modeli

Araştırma modeli yukarıda bahsi geçen makalelerden esinlenerek tarama modeli olarak oluşturulmuştur. Metawa ve Almosawi (1998) ve Çakar ve Yıldırım (2016)'ın iki makalesindeki ölçekler kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler modelde de görüldüğü gibi algılanan hizmet kalitesi, algılanan dini hassasiyet ve algılanan bilinirlik iken bağımlı değişken araştırmaya katılan katılımcıların tercih ettikleri bankaya olan tutumlarını ölçmek için belirlenen algılanan şeffaflık ve güvenilirliktir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekilde belirlenmiştir; Çalışma 2018 yılı içerisinde Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personel ile sınırlı tutulmuştur. Personelin mevduat bankası ve katılım bankası ile ilgili tutumlarının belirlenmesine yönelik hazırlanan ölçek, 18 madde ile sınırlı tutulmuştur. Personelin sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik olan sorular, 10 madde ile sınırlı tutulmuştur.

3.4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın anakütlesini 2016-2017 akademik yılının güz döneminde Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personel oluşturmaktadır. Basit tesadüfi örnekleme metoduna göre örneklem oluşturulmuştur. İlgili üniversitesinin ana kütle içerisinde yer alan personel sayısının (akademik+idari) 613 kişi olduğu saptanmıştır. Bu sayı hedef alınarak, ana kütle temsil etmek üzere örnek büyüklüğü aşağıdaki formül (1) kullanılarak hesaplanmıştır (Yamane, 1973: 133):

$$n = \frac{NP(1-P)Z^2}{(N-1)d^2 + P(1-P)Z^2} \quad (1)$$

n: Örnek kütle büyüklüğü, N: Ana kütle büyüklüğü, P: Olayın gerçekleşme olasılığı, (1-P): Olayın gerçekleşmeme olasılığı, α : Önem düzeyi, Z: % (1- α) düzeyinde Z test değeri, d: Hata payı . Bu formül ile, P=0,50 ve % 5 hata payı ile ana kütle temsil edecek olan örnek büyüklüğü hesaplanmıştır. Dağıtılan 400 anketten 238 tanesi cevaplanarak geri dönmüş ve hatalı ve eksik doldurulanların elenmesi sonucunda 224 anket değerlendirilmeye alınmıştır.

3.5. Veri Toplama Aracı ve Araştırma Yöntemi

Araştırmada; personele ait sosyo-demografik değişkenler ile mevduat ve katılım bankalarıyla ilgili tutumları ve bunlar arasındaki ilişkiyi ölçmek için 3 adet hipotez kurulmuştur. Literatür okumalarının sonucunda "Faizsiz Finans Kabul Modeli" adı altında kabul edilmiş ve geçerliliği olan bu model belirlenmiş ve bunun mevduat ve katılım banka müşterileri açısından üniversite çalışanlarında ne gibi farklılıklar ortaya koyduğu analiz edilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1: Finansal müşteri tarafından algılanan hizmet kalitesi, algılanan şeffaflık ve güvenilirliği etkilemektedir.

H2: Finansal müşteri tarafından algılanan dini hassasiyet, algılanan şeffaflık ve güvenilirliği etkilemektedir.

H3: Finansal müşteri tarafından algılanan bilinilirlik, algılanan şeffaflık ve güvenilirliği etkilemektedir.

Hazırlanan anketin birinci bölümünde "sosyo-demografik bilgiler", ikinci bölümünde "personelin mevduat ve katılım bankalarıyla ilgili düşüncelerine ait sorular" yer almaktadır. Katılımcıların sorulan ifadelerle ilişkin tepkilerini belirlemede Likert Tipi 5'li derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, (1) Hiç Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen Katılıyorum seçeneklerinden oluşmuştur. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personele e-mail vasıtasıyla anketler gönderilmiş, gönderilen bu anketlerden 238 tanesine geri dönüş sağlanmış, eksik ve hatalı doldurulanların elenmesi üzerine 224 tanesi analiz için elverişli bulunmuştur.

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nin Personel Daire Başkanlığı'ndan elde edilen bilgiler doğrultusunda, üniversitede 2017 yılı itibarıyla toplam 613 (akademik+idari) personelin çalıştığı öğrenilmiştir. Bu personellerin toplamda 422'si akademik, 191'i ise idari personeldir. Bu araştırmaya akademik ve idari personelden toplam 238 kişi katılmıştır. Ancak, 224 personelin katıldığı anket değerlendirmeye alınmıştır. Metawa ve Almosawi (1998) ve Yıldırım ve Çakar (2016)'ın çalışmalarında geliştirilen ölçekler doğrultusunda Beşli (5) Likert Ölçeği ile hazırlanan anket soruları üniversite çalışanlarına uygulanmıştır.

Tablo 1. Ölçekten Elde Edilen Puanlara İlişkin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Güvenirlik Analiz	Cronbach Alpha (α)
Hizmet Kalitesi	0,77
Dini Hassasiyet	0,95
Algılanan Bilinirlik	0,61
Algılanan Şeffaflık ve Güvenirlik	0,52

Ölçeğin geliştirildiği çalışmadaki güvenilirlik analizi sonucunda cronbach alpha değerlerinin 0,50'in üzerinde olduğu tespit edilmiş bu da araştırma modelinin güvenilir ve geçerli olduğu göstermektedir.

3.6. Analiz ve Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler, anket çalışması sonrası kodlanarak bilgisayara yüklenmiş, SPSS istatistik programı kullanılarak analizleri yapılmıştır. Anket çalışması 3 bölümden oluşmaktadır. Anket çalışmasının birinci bölümü olan giriş bölümünde üniversite çalışanlarına; aktif olarak hangi bankayı kullandıkları sorulmuştur. 157 'sinin aktif olarak mevduat bankası müşterisi olduğu, 67 'sinin katılım bankası müşterisi olduğu belirlenmiştir. Anketin birinci bölümünde anketi yanıtlayanların sosyo-demografik özelliklerine yönelik sorular yer almıştır. Cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, katılım bankacılığı ile ilgili ne kadar bilgi sahibi oldukları ve katılım bankacılığının hangi ürün ve hizmetlerini tercih ettikleri sorulmuştur. Anketin ikinci bölümünde, araştırma modelinde yer alan algılanan hizmet kalitesi, algılanan dini hassasiyet, algılanan bilinirlik, algılanan şeffaflık ve güvenilirlik faktörlerini belirlemek amacıyla oluşturulan sorular yer almıştır. Araştırmada belirlenen ölçek sorularına "Doğrulayıcı Faktör Analizi" uygulanmıştır. Cronbach's alfa testi yardımıyla ölçekte yer alan değişkenlerin güvenilirlikleri test edilmiştir. Ayrıca verilerin uygunluğunu analiz için Barlett Küresellik ve Kaiser-Meğher-Olkin (KMO) testleri de uygulanmıştır.

Araştırma modelini hazırlarken, katılım bankacılığı alanında kantitatif çalışmış pek çok ulusal ve uluslararası çalışma yer almaktadır. Bunlardan en önemli ulusal çalışmalar, Toroman vd. (2015), Çobankaya (2014), Gençtürk ve Çobankaya (2015), Kaytancı vd. (2013), Özsoy vd. (2013), Yıldırım ve Çakar (2016), uluslararası literatürde ise Metawa-Amossawi (1998), Khatk ve Rehman (2010), Ramadan (2013) tarafından yapılan çalışmalar yer almaktadır. Çalışmanın modelinin belirlenmesinde ise Metawa-Amossawi (1998) ve Yıldırım ve Çakar (2016)'a ait çalışmalardan özellikle etkilenilmiştir.

Ankete katılan 238 finansal katılımcıya araştırma modelinde yer alan 4 faktör grubu çerçevesinde toplamda 18 soru değişkeni yöneltmiştir. Algılanan hizmet kalitesi etkinliğini belirlemeye yönelik 6 ifade, algılanan dini hassasiyet etkinliğini belirlemeye yönelik 4 ifade, algılanan bilirlilik etkinliğini belirlemeye yönelik 4 ifade, algılanan şeffaflık ve güvenilirlik etkinliğini belirlemeye yönelik 4 ifade ile toplamda 18 soru yöneltmiştir.

3.6.1. Frekans Analizi

Katılımcıların demografik özelliklerini analiz etmek için cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık ortalama bireysel gelir durumu ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nde akademik mi idari personel mi oldukları sorulmuştur. Araştırmaya katılan personelin 155'i akademik, geriye kalan 69'u ise idari personeldir. Aşağıdaki Tablo 2'de araştırmaya katılan üniversite personelinin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler özetlenmiştir.

Tablo 2. Demografik Özelliklerin Frekans Analizi

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde	Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde	
Cinsiyet	Kadın	62	27,7	Eğitim Durumu	Lise	13	9,8	
	Erkek	162	72,3		Ön Lisans	13	5,8	
	Toplam	224	100		Lisans	20	8,9	
Medeni Durum	Evli	146	65,2		Yüksek lisans	95	42,5	
	Bekâr	71	31,7		Doktora	86	32,9	
	Toplam	224	100		Toplam	224	100	
Yaş	18-27	31	13,8		Gelir	2500 TL altı	9	4
	28-37	95	36,9			2501-3000 TL	31	13,8
	38-47	62	27,7			3001-4000 TL	29	12,9
	48-57	16	7,1	4001-5000 TL		44	19,6	
	58 ve üstü	20	14,5	5001-6000 TL		58	25,9	
				6001 ve üstü		53	23,7	
	Toplam	224	100	Toplam		224	100	

Tablo 2'de de görüldüğü gibi, katılımcıların 62'si (%27.7) bayan, 162'si (%72.3) erkektir. Katılımcıların 146'sı (%65.2) evli, 71', (%31.7) bekarıdır. Katılımcıların 31'i (%13.8) 18-27 yaş aralığında, 95'i (%36.9) 28-37 yaş aralığında, 62'si (%27.7) 38-47 yaş aralığında, 16'sı (%7.1) 48-57 yaş aralığında, 20'si (%14.5) 58 ve üstü yaş aralığındadır. Yaş gruplarına bakıldığında akademik ve idari personelin genç nüfustan oluştuğunu görmekteyiz. Bu da üniversite çalışanlarının dinamik ve genç bir yapıda olduğunu göstermektedir. Araştırmaya akademik personel daha fazla katıldığı için katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (181 kişi/%75.4) lisansüstü (yüksek lisans+doktora) mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların 9'unun (%4) 2500 TL altı gelire, 31'inin (%13.8) 2501-3000 TL arası gelire, 29'unun (%12.9) 3001-4000 TL arası gelire, 44'ünün (%19.6)

4001-5000 TL arası gelire, 58'inin (%25.9) 5001-6000 TL arası gelire ve 53'ünün (%23.7) 6001 TL ve üstü gelire sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların kullandıkları bankacılık türüne ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Bankacılık Türü

Aktif kullandığınız bankacılık türü	Frekans	%	Kümülatif Değer
<i>Mevduat</i>	157	70,1	70,1
<i>Katılım</i>	67	29,9	29,9
Toplam	224	100,0	

Tablo 3'de de görüldüğü gibi, katılımcıların 157'si (%70.1) mevduat bankası müşterisi iken 67'si (%29.9) katılım bankası müşterisidir.

Araştırmaya katılan katılımcıların daha öncesinde katılım bankacılığı hizmetinden yararlanma durumuna ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo 4'de özetlenmiştir.

Tablo 4. Daha Önce Katılım Bankası Hizmetinden Yararlanma Durumu

<i>Katılım bankası kullandınız mı?</i>	Frekans	%	Kümülatif Değer
<i>Evet</i>	101	45,1	45,1
<i>Hayır</i>	123	54,9	54,9
Toplam	224	100,0	

Tablo 4'de de görüldüğü gibi, katılımcıların 101'i (%45.1) daha öncesinde katılım bankası hizmetinden yararlanmışken, 123'ü (%54.9) katılım bankası hizmetinden yararlanmamıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların katılım bankası hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo 5'de özetlenmiştir.

Tablo 5. Katılımcılar Katılım Bankası Hakkında Ne Kadar Bilgi Sahibi

	Frekans	%	Kümülatif Değer
Yeterince bilgi sahibiyim	95	2,4	42,4
Duydum ama bilgi sahibi değilim	73	2,6	75,0
Reklamlarda izlediğim kadarıyla bilgi sahibiyim	47	1,0	96,0
Hiç duymadım	9	,0	100,0
Toplam	224	00	

Tablo 5'de de görüldüğü gibi, katılım bankası hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğu sorusuna katılımcıların yarısına yakını yani %42,4'ü yeterince bilgi sahibi olduklarını, %32'si duyduğunu ancak bilgi sahibi olmadıklarını, %20'si reklamlardan bildiğini, kalan %10 ise hiç duymadığını belirtmiştir.

3.6.2. Faktör Analizi

Araştırma modelinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlerden oluşan toplam 18 değişken faktör analizine sokulmuştur. Kurulan araştırma modeline uyumlu olarak ilk önce toplam 5 faktör altında toplanan değişkenlerden 0,500'ün altında olan 3 değişken analiz dışında bırakılarak tekrar faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde daha sonra değişkenlerin alfa katsayılarına bakmak için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirlik analizindeki sonuçlarda dabitün değerler 0,500'ün üzerinde çıkarak gayet güvenilir sonuçlar ortaya çıkmıştır. Sadece 4. Faktörün güvenilirliği 0,700'ün altında sonuç vermiştir. Onun dışındaki 1.faktör, 2. faktör ve 3.faktör 0,700'ün de üzerinde sonuçlar vermiştir. En yüksek güvenilirlik sonucu 2. Faktörde yer almaktadır. Faktör analizi sonucundaki faktör ağırlıkları özellikle 2.Faktör de çok yüksek değerler göstermektedir. Bu da dini hassasiyet sorularının güçlülüğünü göstermektedir.

Tablo 6. Faktör Analizi

FAKTÖR İSMLERİ	Sorular	Soru Kodu	Faktör ağırlıkları	Güvenirlik Sonucu
HİZMET KALİTESİ	Katılım veya Mevduat bankalarının hizmet kalitesi banka tercihimizi etkiler.	S1	0,614	0,773
	Katılım veya Mevduat bankalarının bankacılık ürün çeşitliliği kullanımımı etkiler.	S2	0,630	
	Banka şubelerinin sayısı ve şubeye ulaşımı tercihimizi kolaylaştırır.	S3	0,708	
	Yakınlarımda bankanın ATM'si bulunması önemlidir.	S4	0,792	
	Tercih ettiğim bankanın işime veya evime yakın şube veya ATM'sinin olması bankacılık tercihimizi olumlu etkiler.	S5	0,699	
DİNİ HASSASİYET	İslami esaslara göre çalışması bankalık tercihimde önemlidir.	7	0,940	0,955
	Tercih ettiğim bankanın faizli yâda faizsiz olarak çalışması benim için önemlidir.	8	0,903	
	Tercih ettiğim bankanın İslami esaslara göre çalışması yatırım kararlarımı etkiler.	9	0,935	
	Birikimlerimi İslami esaslara göre çalışan bir bankada değerlendirmek benim için önemlidir.	10	0,940	
	Kitleli iletişim araçlarındaki reklamlar tercihimizi etkiler.	11	0,784	

ALGILANAN BİLİNİRLİLİK	Tercih ettiğim <i>bankanın imaj ve popülaritesi</i> tercih etmemi kolaylaştırır.	12	0,818	0,614
	Tercih ettiğim bankanın <i>fon kullandırma yöntemleri</i> hakkında bilgi sahibi olursam finansman desteği (kredi) kullanabilirim.	14	0,634	
ALGILANAN ŞEFFAFLIK VE GÜVENİRLİLİK	Tercih ettiğim bankanın <i>ürün ve hizmetleri hakkında bilgi sahibi</i> olmayı tercih ederim.	13	0,757	0,502
	Tercih ettiğim <i>bankanın güvenilir olması</i> kullanımımı etkiler.	15	0,616	
	Tercih ettiğim banka tüm bankalar içerisinde <i>en güvenilir</i> bankadır.	18	0,534	

Faktör analizinde araştırmanın KMO ve Barlett testleri de yüksek değerlerde çıkmış olup, araştırma modelinin anlamlı ve güçlü sonuçlar verdiğini göstermiştir. KMO değeri 0,753 gibi yüksek bir değer çıkarken Barlett testindeki sig. değeri de 0,000 çıkarak anlamlı sonuç vermiştir.

3.6.3. Korelasyon Analizi

Araştırma modelinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkiyi görmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Ancak oluşturulan üç bağımsız değişken olan algılanan hizmet kalitesi, algılanan dini hassasiyet ve algılanan şeffaflık ve güvenilirlik arasında zayıf yönlü hatta bazı korelasyonlarda negatif yönlü ilişki çıkmıştır. Algılanan dini hassasiyetleri ile algılanan hizmet kalitesi arasında herhangi bir ilişki çıkmamıştır. Bu sonuç, finansal müşterilerin dini hassasiyete yatkınlıkları ile aldıkları hizmet kalitesi arasında bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

3.6.4. Regresyon Analizi

Regresyon analizi, bir bağımlı değişken(ler) ile bir bağımlı değişken(ler) tarafından nasıl açıklandığını belirlemeye çalışan bir analiz yöntemidir. Elde edilen regresyon modelleri araştırmacıya ilişkinin yönünü, şeklini ve bilinmeyen değerlere ait tahminleri verir (Sipahi vd. 2010, 154). Araştırma modelinde yer alan bağımsız değişkenler olarak algılanan hizmet kalitesi, algılanan dini hassasiyet ve algılanan bilinirlik ile bağımlı değişken olarak algılanan şeffaflık ve güvenilirlik faktörü seçilmiştir. Tablo 7’de görülen F değeri 5,957 ve sig (p değeri) 0,001 ile modelin geçerliliği desteklenmektedir.

Tablo 7. Regresyon Analizi

ANOVAa					
Model	Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Regresyon	3,829	3	1,276	5,947	,001 ^b
Artan değer	46,996	219	,215		

	Toplam	50,824	222			
a. Bağımlı değişken: Şeffaflık ve Güvenilirlik						
b. Bağımsız değişken: bilinirlik, dini hassasiyet, hizmet kalitesi						

Tablo 8'de Regresyon analiz sonucunda elde edilen Anova tablosu yer almaktadır. Tablo 7.'de dikkat çeken değer t değeridir. t değeri 9,221 ve p değeri (sig.) 0,000 olduğundan modelin anlamlılığı ispatlanmıştır. Tablo 8'da da araştırma modeli kapsamında kurulan hipotezlerin kabul veya red edilmeleri sig. değerine göre (0,05'ten küçük olan değerler kabul edilmiştir.) buna göre H1 ve H2 kabul edilirken H3 hipotezi red edilmiştir.

Tablo 8. Regresyon Analizi-İlişki Tablosu

Model	Standard Olmayan Katsayı Değeri		Standar d Katsayı Değeri	t	Sig	Doğrusallık	
	B	Std.Hat a				Beta	Tolerans
	1,435	,156		9,221	,000		
Hizmet Kalitesi	,177	,051	,229	3,475	,001	,974	1,026
Dini Hassasiyet	,054	,025	,142	2,170	,031	,981	1,020
Bilinirlik	,042	,038	,072	1,094	,275	,982	1,018
a. Bağımlı Değişken: Şeffaflık ve Güvenilirlik							

Tablo 9. Hipotezlerin Kabul ve Red Tablosu

Hipotez Numarası	Hipotez İsimleri	Kabul/Red
H1	Finansal müşteri tarafından Algılanan Hizmet Kalitesi, Algılanan Şeffaflık ve Güvenirliliği etkilemektedir.	Kabul
H2	Finansal müşteri tarafından Algılanan Dini Hassasiyet, Algılanan Şeffaflık ve Güvenirliliği etkilemektedir.	Kabul
H3	Finansal müşteri tarafından Algılanan Bilinirlik ile Algılanan Şeffaflık ve Güvenirliliği etkilemektedir.	Red

Sonuç

Katılım bankası müşterileri ile mevduat bankası müşterilerinin farklı tüketici davranışları sergilemesi çalışmanın ana çıkış noktasıdır. Katılım bankalarının ve mevduat bankalarının hem yapı hem de kuruluş amaçları açısından farklılıkları vardır. Değişen pazarlama faaliyetleri açısından banka müşterilerinde ne gibi farklı tüketici davranışları olabileceğini merak eden düşünce çalışmanın planlanmasına dayanak olmuştur.

Çalışmada kantitatif araştırma tekniklerinden anket yolu ile veriler toplanarak SPSS programında analiz yapılmıştır. Literatürden alınan ölçekler ile katılımcılara algılanan hizmet kalitesi, algılanan personel kalitesi, algılanan dini hassasiyet, algılanan bilinirlik, algılanan şeffaflık, algılanan güvenilirlik, algılanan imaj gibi sorular sorulmuştur. Kurulan araştırma modeli çerçevesinde anket verileri SPSS programında faktör, frekans, korelasyon ve regresyon analizlerine tabi tutulmuştur.

Çalışmada katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; araştırmaya katılan katılımcıların çoğu erkektir. Katılımcıların çoğu evlidir. Katılımcıların çoğu 28-37 yaş aralığındadır. Katılımcıların çoğunun öğrenim düzeyi akademik personel oldukları için lisansüstü düzeydedir. Katılımcıların çoğunun gelir düzeyi 5001-6000 TL arasındadır. Katılımcıların çoğu mevduat bankasını kullanmaktadır. Katılımcıların çoğu daha öncesinde katılım bankası hizmetinden yararlanmamıştır. Son olarak, katılımcıların çoğu katılım bankası hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

Çalışmada anket sonuçlarından öne çıkan veriler şöyledir: faktör analizinde KMO değeri 0,753 iken Barlett testinde sig. değeri 0,000 ile anlamlı çıkmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler 4 faktör altında anlamlı bir şekilde toplanmıştır. Çıkan grup isimleri kurulan model ile uyum içinde çıkmıştır. Güvenirlilik analizi ile de 0,500 üzerinde güvenilir ve anlamlı sonuçlar vermiştir. Regresyon analizi ile kurulan hipotezlerden H3 olan; "Finansal müşteri tarafından algılanan bilinirlik, algılanan şeffaflık ve güvenilirliği etkilemektedir" hipotezi reddedilerek anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. H1 ve H2 hipotezleri ise sig değerleri anlamlı çıkararak kabul edilmiştir. Aralarında anlamlı ilişki bulunmuştur. Çalışmada, H1 hipotezi kabul edilerek finansal müşteri tarafından algılanan hizmet kalitesinin algılanan şeffaflık ve güvenilirliği etkilediği tespit edilmiştir. Yani; bankaların sunduğu hizmet kalitesi arttıkça, ürün çeşitliliği çoğaldıkça, şube sayıları arttıkça ve şubeye ve ATM'ye erişim/ulaşım kolaylaştıkça, banka müşterileri tarafından bankanın güvenilirliği ve şeffaflığı algısı artmakta, müşterilerce bankanın ürün ve hizmetlerine ilgi uyanmakta ve bankalar tüm bu sebeplerden dolayı tercih edilmektedir. Yine çalışmada, H2 hipotezi kabul edilerek finansal müşteri tarafından algılanan dini hassasiyetin algılanan şeffaflık ve güvenilirliği etkilediği tespit edilmiştir. Yani; bankaların islami esaslara göre faizsiz olarak çalışması, banka müşterileri tarafından bankanın güvenilirliği ve şeffaflığı algısını arttırmakta; bankanın islami esaslara göre faizsiz olarak çalışması müşterilere güven vermekte ve bu doğrultuda müşterilerin banka tercihlerini ve yatırımlarını etkileyebilmektedir.

Postmodern pazarlamada küreselleşme, teknoloji, rekabet gibi önemli konuların değişimi ile artık tüketiciler de değişime uğramıştır. Eskiden özellikle finansal konularda bulunduğu ile yetinen tüketici şimdilerde çok daha fazla ve özel hizmet talebinde bulunmaktadır. Eskiden bankalar da eski sistemlerinde riskten uzak, getirilerini maksimize etmeye çalışırken pazarlama faaliyetlerini pek fazla önemsememişlerdir. Bankalar, hizmet verdikleri hedef kitlenin müşteri gereksinimlerine ve müşteri bağımlılığına özen göstermemişlerdir. Ancak artık değişen Dünya'da müşteri, odak

noktasının tam ortasındadır ve finansal hizmetlerde de kişiye özel hizmet olanakları ile bankalarla yer almak durumundadırlar. Müşteri bağımlılığını ve müşteri memnuniyetini arttırmak adına bankalar daha fazla müşteri değeri ve müşteri ilişkileri yönetimi gibi konulara ağırlık verirken bunun yanında pazar segmentasyonu yaparak şube sayılarını arttırmak, reklam faaliyetleri, sosyal sorumluluk gibi bütünleşik pazarlama iletişimi gibi pazarlama faaliyetleri ile de var olmak durumundadırlar. Uzun soluklu ve müşteri odaklı post modern pazarlama mantığı ile rekabetçi yeni dinamikler ile baş edebilirler. Bu bağlamda bu çalışmanın, hem değişen pazarlama faaliyetleri ile tüketici davranışlarını analiz etmeye, hem de finans sektöründe yer alan bankaların bu değişime karşı nasıl bir pozisyon alması gerektiğine yol göstermesi bakımından literatüre önemli bir yarar ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bu araştırma kısıtlardan dolayı sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi çalışanlarına uygulanabilmiştir. Bu nedenle, tüm mevcut ve potansiyel banka müşterilerinin bankacılık faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarını yansıtmayabilir. Araştırmanın diğer illerde ve farklı kesimlere uygulanmasıyla birlikte daha sağlıklı ve güvenilir sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ALTAN, Mikail; Candoğan, Mehmet Ali (2014), "Bankaların Finansal Performanslarının Değerlendirilmesinde Geleneksel ve Gri İlişki Analizi: Katılım Bankalarında Karşılaştırılmalı Bir Uygulama". **Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XIV, S.27, s.374-396.

AKBULAK, Yavuz; Kavaklı, Emre; Tokmak, Ayça (2004), **Kayıp Yıllar, Türkiye'de 1980'li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri**. İstanbul: Beta Yayınları.

BDDK (2017), www.bddk.org.tr, (Erişim: 18.12.2017).

ÇAKAR, Recep; Yıldırım, İsmail (2016), "Katılım Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma", **Global Business Research Congress**, C.II, s.552-563.

ÇOBANKAYA, Fatma Tuba (2014), **Katılım Bankalarının Türkiye'deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DEĞER, Şenay (1991), **Türkiye'de İslam Bankacılığı-Özel Finans Kurumları: Teorisi Kuruluşu İşleyişi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

ER, Bünyamin ve Uysal, Mustafa (2012), "Türkiye'deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. XXVI, S.3-4, s.365-387.

GENÇTÜRK, Mehmet; Çobankaya, Fatma Tuba (2015), "Katılım Bankalarının Batı Akdeniz Bölgesindeki Farkındalık Düzeyinin Tespiti", **Bankacılar Dergisi**, S.93, s.82-105.

GÜRDOĞAN, Nazif (1995), "ÖFK'ların Doğuşu, Gelişimi ve Türkiye'de Yasal Statüleri". İstanbul: Yayımlanmış Seminer Notları.

KAYTANCI, Bengül Gülümser; Ergeç, Etem Hakan; Toprak, Metin (2013), "Katılım Bankası Müşterilerinde Bankacılık Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Memnuniyet: Türkiye

Örneği”, **International Conference on Eurasian Economies**, Beykent University, Ankara, s.801-811.

KHATTAK, Naveed Azeem; Ur Rehman, Kashif (2010), “Customer satisfaction and awareness of Islamic banking system in Pakistan”, **African Journal of Business Management**, C.IV, S.5, s.662–671.

KOÇYİĞİT, M. Murat. (2013), “Mevduat Bankalarının Etkinliği ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkiler”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S.LVII, 73-88.

METAVA, Saad A.; Almosawi, Mohammed (1998), “Banking Behaviour of Islamic Bank Customers: Perspectives and Implications”. **International Journal of Bank Marketing**, C.XVI, S.7, s.299-313.

ONUR, Vedad (1965), **Bankacılık Hukuku (Hukuki Bünyeleri İtibariyle Banka Muameleleri)**. Ankara: Kardeş Matbaası.

ÖNER, Y. (1995), Faizsiz Kazanç Sistemi Kâr Garantisi Vermez. Ticaret Gazetesi Eki.

ÖZDEMİR, Yaprak.; Şahin Tekin, Sinem Tuğba; Esin, A. Alptekin (2015), **Çözümlü Örneklerle Örnekleme Yöntemlerine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınları.

ÖZGÜR, Ersan (2007), **Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZSOY, M. Şerafettin (2012), **Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş**. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası AŞ.

ÖZSOY, İsmail; Görmez, Birol; Mekik, Seden (2013), “Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik”. **Yönetim ve Ekonomi**, C.XX, S.1, s.187-206.

ÖZULUCAN, Abitter; Deran, Ali (2009), “Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VI, S.11, s.85-108.

RAMADAN, Zeyad Saleem (2013), “Jordanian Criteria for Islamic Banks Selection: Evidence From The Jordanian Banking Sector”. **International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences**, C.III, S.3, s.139–145.

RODOPLU, B. Cemal (1997), “Dünyada Faizsiz Bankacılık”, **Bereket Dergisi**, S.I, Ekim.

SAKARYA, Burçhan; Kaya, Yasemin (2013), “Katılım Bankaları Mevduat Bankalarından Farklı mı Çalışıyor”, **Ekonomik Yaklaşım**, s.1-19.

SİPAHİ, Beril; Yurtkoru, E. Serra; Çinko, Murat (2010), **Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi**. İstanbul: Beta Basım Yayın.

TAKAN, Mehmet (2001), **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**. Adana: Nobel Kitabevi.

TOLON, Metehan (2004), “Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma”. **Verimlilik Dergisi**, S.IV, s.63-88.

TOROMAN, Cengiz; Ata, H. Ali; Buğan, Mehmet Fatih (2015), “İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, C.IV, S.14, s.761-779.

UÇAR, Mustafa (1993), **Türkiye’de- Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri**. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

USTAOĞLU, Didar (2014), **Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAMANE, Taro (1973), **Statistics: An Introductory Analysis**. New York: Harper & Row.

YILDIRIM, İsmail; Çakar, Recep (2016), Katılım Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma. **In Global Business Research Congress (GBRC)**, İstanbul, Türkiye, C.II, s. 552-563.

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu.

ÖĞRETİMDE ÖZERK MOTİVASYON ENVANTERİ (ÖZMOTEN) TÜRKÇEYE

UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI¹

Öğr. Gör. Dr. Tamer SARI*

Prof. Dr. Abdurrahman TANRIÖĞEN**

ÖZ

Bu araştırmada Roth, vd.(2007)tarafından Deci ve Ryan(1989)'ın Öz Belirleme Teorisine dayanarak geliştirilen Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin Türkçeye ve Türk kültürüne uyarlanması amaçlanmıştır. Çalışma iki farklı çalışma grubuyla yürütülmüştür. İlk çalışma grubunu pilot uygulama için 2017-2018 eğitim öğretim yılında, Denizli İlinde görev yapmakta olan 118 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın ikinci çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılında farklı illerde görev yapmakta olan ve araştırmaya gönüllü olarak çevrimiçi katılan 304 öğretmen oluşturmuştur.Yapılan uyarlama çalışması sonucunda, 16 madde ve 4 alt boyuttan oluşan Türkçe formu elde edilmiştir. Envanter 5'li likert tipi olup, envanterden az – 48 en yüksek + 48 puan alınabilmektedir. Envanterden alınan puanın artması öğretmenlerin öz belirlemeye dayalı motivasyon düzeylerinin arttığı anlamına gelirken envanterden alınan puanın azalması öğretmenlerin öz belirlenmemiş motivasyon düzeylerinin arttığı anlamına gelmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach α) her bir alt boyut için hesaplanmış, Dışsal düzenleme için .86 İçer yansıtılmış düzenleme için .74 Özdeşleştirilmiş düzenleme için .88 ve İçsel Düzenleme için .77 olarak bulunmuştur. Ardından, Envanterinin özgün formunun faktör yapısının Türkçe formunun yapı geçerliliğini incelemek üzere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve elde edilen uyum değerlerinin kabul edilebilir olduğu görülmüştür. Bu kapsamda geliştirilen “Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri” nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak alana katkı sunacağı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Öğretmen motivasyonu, özerk motivasyon, envanteruyarlama

AUTONOMOUS MOTIVATION INVENTORY IN EDUCATION ADAPTATION TO TURKISH: VALIDITY AND RELIABILITY STUDY**

ABSTRACT

¹Bu çalışma “Okul Yöneticilerinin Kullandıkları Algı Yönetimi Taktikleri, Örgüt İklimi ve Öğretmen Motivasyonu Arasındaki İlişkiler” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Pamukkale Üniversitesi BAP birimi tarafından **2018KKP135** numaralı proje ile desteklenmiş ve 01-04 Kasım 2018 tarihleri arasında düzenlenen 9. Eğitim Yönetimi Forumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Pamukkale Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, tamersari@pau.edu.tr, Orcid Id: 0000 0003 3752 9277

** Pamukkale Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Eğitim Bilimleri Bölümü/Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, atogen[at]pau.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-5491-3273

***This study was derived from the PhD thesis titled “The Relationships among Perception Management Tactics used by School Administrators, Organizational Climate and Teacher Motivation”. This study was supported by Pamukkale University Scientific Research Projects Coordination Unit with project number: **2018KKP135**and presented orally at the 9th Education Management Forum held between 01-04 November 2018.

In this study, it was aimed to adapt to Turkish and Turk culture the Autonomous motivation for teaching by Roth et al. (2007) based on Self-Determination Theory by Deci and Ryan (1989). The study was conducted with two different working groups. The first working group consisted of 118 teachers working in Denizli in 2017-2018 academic year for pilot implementation. The second working group of the study consisted of 304 teachers who were working in different provinces in the 2017-2018 academic year and volunteered to participate online. As a result of the adaptation study, The Turkish form consisting of 16 items and 4 sub-dimensions was obtained. The point of scale, which is 5-point Likert type, the minimum-48- the highest + 48 points can be obtained. Increasing the score obtained from the scale means that the self-determined motivation level of teachers is increased while decreasing the score obtained from the scale means that teachers havenonself-determined motivation levels. The reliability coefficient (Cronbach α) of the scale was calculated for each sub-dimension, for the external regulation .86, for the introjected regulation .74, for the identified regulation .88, for the intrinsic regulation .77 was found. Then, confirmatory factor analysis (CFA) was performed to examine the construct validity of the Turkish version of the factor structure of the original form of the Inventory. In this context, it can be said that "Autonomous Motivation Inventory in Teaching, Turkish version" will contribute to the field as a valid and reliable scale.

Keywords: Teacher motivation, autonomous motivation, scale adaptation

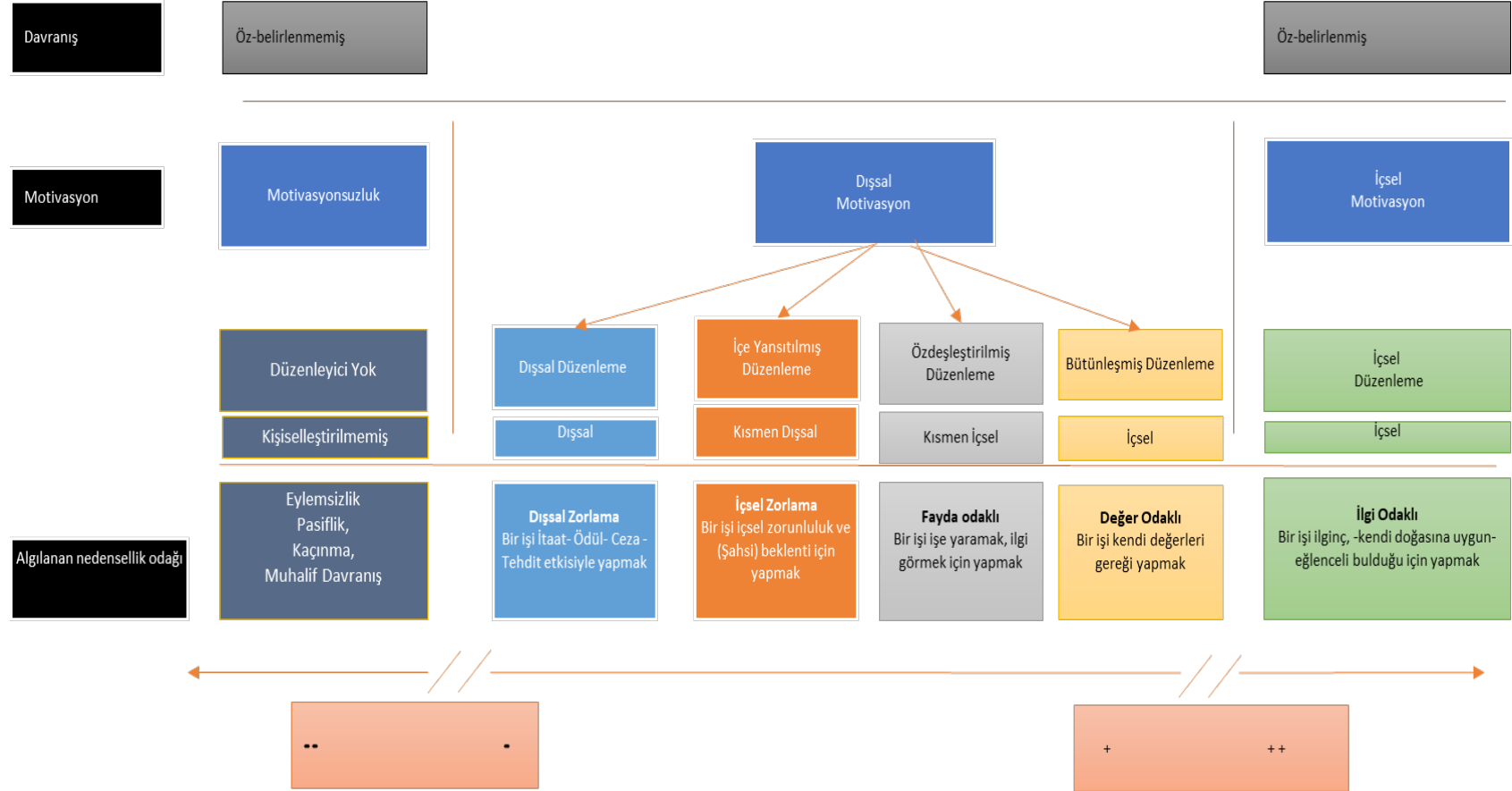
Giriş

Motivasyon "davranışın dayanağı" anlamına gelir (Ryan ve Deci, 2002:6). Gredler, (2005) ise motivasyonu "bir şey yapma ya da yapmama niteliği" olarak tanımlar. İçsel motivasyon; kişisel zevk, ilgi ya da zevkle motive eder. Deci, Koestner, ve Ryan, (2001) "içsel motivasyonu, istemli eylemin doğasında var olan tatmin vasıtasıyla bireyi harekete geçirme ve eyleme devam ettirme olarak değerlendirirler.

Araştırma modeli dikkate alınarak motivasyon kavramının bireyler ve sosyal bağlam arasındaki ilişkileri inceleyen Öz Belirleme Kuramı (ÖBK) temelinde olmasına karar verilmiştir. ÖBK'na göre öğretimde özerk motivasyon, kişisel başarı hissi ile pozitif bağlantılı ve tükenmişlik ile negatif ilişkili olmalıdır. Bu anlamda öğretimde özerk motivasyon, öğretmenlerin öğretimle ilgili kendi motivasyonları hakkındaki düşüncelerini ve duygularını ifade eder (Roth vd. 2007:761). Özerk motivasyon ve kişisel başarı arasındaki bağlantı, ÖBK'nın temel bir ilkesidir (Ryan ve Deci, 2000:57). Bu nedenle, özerk motivasyon (veya öz belirlenme) bir bireyin eyleme geçmek için çaba göstermesine yol açmakla birlikte, araştırmalar özerk çabaların, canlılık ve gayret duygularının tersi olan bıkkınlık ve tükenmişlik hissiyle birlikte var olduğunu göstermektedir (Deci, Ryan, Vallerand, ve Pelletier, 1991:326). Bu bulgularla tutarlı olarak, özerk motivasyonlu öğretmenlerin çeşitli öğretim faaliyetlerine katılımlarını ilginç ve anlamlı olarak algıladıkları için daha az tükenme yaşayacakları düşünülebilir. Bu nedenle, öğretmenlerin işyerindeki özerklik duygusu, zaman zaman yaşadıkları hayal kırıklıklarını ve aksaklıkları hoş görmelerini sağlayıp bu olumsuz deneyimlerin tükenmelerine ve gayretlerini kaybetmelerine sebep olmasını önleyebilir (Roth vd., 2007: 761).

Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri, Roth ve diğerleri (2007) tarafından Deci, Ryan ve Connell (1989) çalışmaları dikkate alınarak dört motivasyon seviyesi (dışsal düzenleme, içe yansıtılmış düzenleme, özdeşleştirilmiş düzenleme ve içsel düzenleme)

olarak ele alınmıştır. Bütünleşmiş düzenlemeyi özdeşleştirilmiş düzenlemeden ayırt etmek zor olacağı için ve önceki çalışmalarda (Blais vd., 1993; Pelletier vd., 2002; Miller, Deci, & Ryan, 1988) bu motivasyon düzenlemeleri arasında ayırım yapılamadığı tespit edildiği için bu çalışmalarına dahil etmemişlerdir(Roth vd., 2007:765).Ryan ve Deci, (2000) tarafından hazırlanan öz belirleme kuramına göre oluşturulan motivasyon döngüsü Şekil.1.'de verilmiştir.

Şekil 1. Öz Belirleme Kuramı motivasyonun döngüsü

Not: Şekil örneği "(Ryan ve Deci, 2000) Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67." Künyeli çalışmadan alınmıştır

Ryan ve Deci, (2000) tarafından hazırlanan öz belirleme kuramının Şekil 1.'de verilen döngüsü incelendiğinde dışsal motivasyonun birinci seviyesi, dış kontrol tarafından davranışın yönlendirildiği dışsal düzenlemedir. Bu seviyede, insanların davranışlarının sebebi ödül almak veya cezadan kaçınmaktır. Bu düzenleme çoğunlukla kontrol edilen durumlarda gerçekleşir ve insanların ilgileri dikkate alınmaz.

İkinci seviye, *içe yansıtılmış düzenlemedir*; bu düzenlemede yine kontrolden söz edilebilir ancak dış düzenleme kadar değil, kısmen daha az bir kontrol söz konusudur. İnsanlar ya suçluluk duygusundan kaçınmak ya da onay duygusuna ulaşmak istedikleri için faaliyetlerde bulunurlar. Suçluluk veya onay duygusunun baskı duygusundan kaynaklandığından bu içe yansıtılmış düzenleme neredeyse özerktir denilebilir.

Dışsal motivasyonun bir sonraki seviyesi *özdeşleştirilmiş düzenlemedir*. Bu düzenleme, bir önceki seviyeye göre daha az kontrollü ve daha özerktir. Bu düzenlemeye göre, insanlar amaçlarına ulaşmak için değerli veya önemli olduklarını düşündüklerinde eylemlerde bulunurlar. Bu nedenle kişisel önem, içsel değerlerden ziyade faydalı olma değerinden kaynaklansa bile tanımlanan düzenleme içsel motivasyona biraz yakındır.

İçsel motivasyon, bireyin kendi adına bir faaliyette bulunmasını ifade eder. İçsel motivasyona sahip insanlar, kendi başına eylemin doğasında var olan tatmini elde etmek için bir etkinlikte bulunurlar. Örneğin, "Bu görevi ilginç veya keyifli olduğu için yapıyorum." Genel olarak içsel motivasyon en ideal motivasyon biçimidir, çünkü insanlar herhangi bir dış teşvik olmaksızın gönüllü olarak eylemlerde bulunurlar.

Son motivasyon türü *motivasyonsuzluktur*. Motivasyonsuzluk, bir faaliyette bulunma niyetinin veya istekliliğinin olmadığı durumdur (Miller ve diğerleri., 1988). Mesela, "Bu görevi yapmak istemiyorum, çünkü bana bir şey ifade etmiyor" veya "Nedenini bilmiyorum, ama bunu yapmak istemiyorum" (Ahn, 2014:22). İnsanlar yetersiz olduklarını düşündüklerinde ya da davranışlara değer vermediklerinde motivasyonlarını kaybederler (Gagne ve Deci, 2005:336).

Öğretmen motivasyonu konusunda literatürde farklı görüşler ve yaklaşımlar ve bunlara dayanan farklı çalışmalar olduğu görülmüştür (Ertürk, 2016; Doğan ve Koçak, 2014; Başaran ve Orhun, 2013; Kara, 2008). Ancak, bu çalışmalarda öğretmen motivasyonu çalışmak için yapılan tarama sonucunda, öğretmenlerin motivasyonlarını, motivasyon kaynağına göre öğretmenlerin kendi değerlendirmelerine dayanarak ölçen bir ölçme aracı bulunamamış ve bu özellikte bir envantere ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Öğretimde özerk motivasyon ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasında iki ayrı çalışma grubu oluşturulmuştur. Araştırmanın birinci çalışma grubundan elde edilen veriler kullanılarak pilot uygulama yapılmış, ikinci çalışma grubundan elde edilen verilerle ise iç tutarlılık ve madde toplam korelasyon değerleri incelenmiştir.

Araştırmanın Pilot Uygulaması için Çalışma Grubu

Pilot uygulama için ilk çalışma grubunu belirlemek amacıyla maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde beklenti, çeşitliliği

sağlamak için evrene genelleme yapmak yerine, çeşitlilik arz eden durumlar arasında benzer ortaklıkların ve benzerliklerin varlığını belirlemektir (McMillan ve Schumacher, 2014:430). Bu kapsamda okul kademesi, branş ve cinsiyet açısından katılımcıların örnekleme temsili edilmesi sağlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubuna 2017-2018 eğitim öğretim yılında, Denizli ilinde görev yapmakta olan 118 öğretmen katılmıştır.

Araştırmanın İkinci Çalışma Grubu

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için ikinci çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılında farklı illerde görev yapmakta olan, araştırmaya gönüllü olarak çevrimiçi katılan 304 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmacılar örneklem büyüklüğünün ne kadar çok olursa o kadar iyi olacağını kabul etseler de bu konuda ortak bir kabul yoktur (Harrington, 2009:45). Kline (2011)'e göre faktör analizi için 200 kişilik katılımcı sayısı genellikle yeterlidir. Ayrıca genel bir kural olarak faktör analizi için örneklem büyüklüğünün gözlenen değişken sayısının beş katı olması yeterli görülmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu kapsamda DFA için çalışma grubu sayısının yeterli olduğu söylenebilir.

Ölçme Aracı

Envanterin geliştirilmesi aşamasında ele alınan dört motivasyon türüne göre ilköğretim okullarındaki öğretmenlerin belirli ortak görevleri dikkate alınarak iki ana durum oluşturulmuştur; örneğin, "Öğrencilerle bireysel görüşmelere zaman ayırdığımda, bunu yapıyorum çünkü..." ve diğer durum, öğretmenlerin genel olarak emek harcadığı durumlardan biri ele alınmıştır "bir öğretmen olarak işime çaba harcarım, bunu yapıyorum çünkü..." (Roth vd., 2007:766) şeklinde maddeler oluşturulmuştur.

Envanterin geliştirilmesi sürecinde Roth ve diğerleri tarafından, dört motivasyon türünü temsil eden dört farklı cevap oluşturulmuştur. Her bir motivasyon alt grubu için iki olmak üzere toplam sekiz cevap hazırlanmıştır. Öğretmenlere 5 puanlık bir envanter kullanarak her bir cevaba ne ölçüde katıldıklarını belirtmelerini istemişlerdir. Çeşitli motivasyonları temsil eden örnek cevaplar: Dışsal düzenleme ("..... çünkü ailelerin memnun olmalarını istiyorum, böylece şikayet etmezler"), içe yansıtılmış düzenleme ("...., çünkü aksi takdirde kendimi suçlu hissedirim"), özdeşleştirilmiş düzenleme ("... çünkü çocukları önemseyemediğimi hissetmek benim için önemli") ve içsel düzenleme ("... çünkü farklı öğrenciler için özgün çözümler bulmayı seviyorum"). Her motivasyon dört maddeyle değerlendirilmiştir. Öğeler, dört motivasyon türüne karıştırılarak aynı motivasyon türünü temsil eden maddeler bir arada gruplandırılmamıştır. Dört motivasyon alt ölçeği için Cronbach'ın alfa katsayıları .68 ila .76 arasında hesaplanmıştır (Roth ve diğerleri, 2007, s.766). Envanter toplamda 16 madde ve 4 alt boyuttan oluşmuştur. 5'li likert tipi puanlamaya sahiptir. Envanterde ters madde bulunmamaktadır. Roth ve diğerleri, (2007) tarafından geliştirilen Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri (ÖZMOTEN) (Autonomous Motivation for Teaching) için elektronik posta yoluyla gerekli uyarılama izni alınmıştır.

Envanter Boyutları:

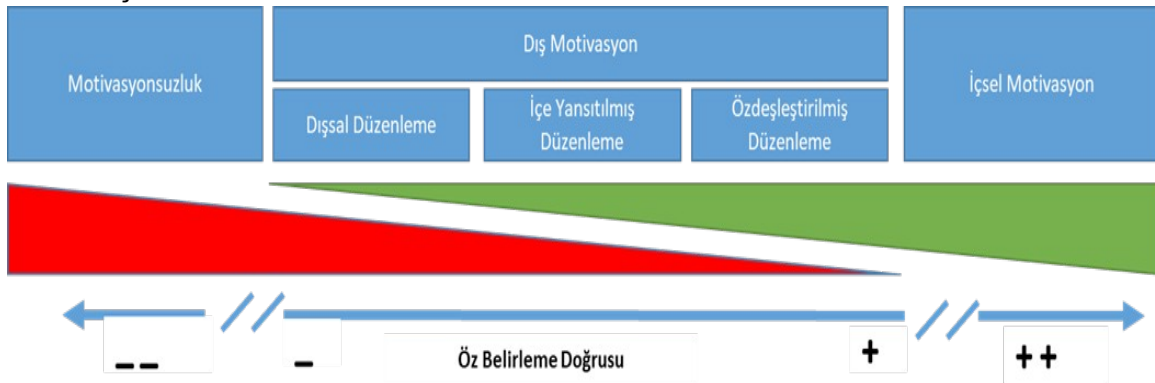
Dışsal düzenleme: İnsanların davranışlarının sebebi ödül almak veya cezadan kaçınmaktır. Bu düzenleme çoğunlukla kontrol edilen durumlarda gerçekleşir ve insanların ilgileri dikkate alınmaz.

İçe yansıtılmış düzenleme: Bu düzenlemede yine kontrol var ancak dış düzenleme kadar değil, kısmen daha az bir kontrol söz konusu. İnsanlar ya suçluluk duygusundan kaçınmak ya da onay duygusuna ulaşmak istedikleri için faaliyetlerde bulunurlar.

Özdeşleştirilmiş düzenleme: Bu düzenleme, bir önceki seviyeye göre daha az kontrollü ve daha özerktir. Bu düzenlemeye göre, insanlar amaçlarına ulaşmak için değerli veya önemli olduklarını düşündüklerinde eylemlerde bulunurlar.

İçsel düzenleme: İçsel motivasyona sahip insanlar, kendi başına eylemin doğasında var olan tatmini elde etmek için bir etkinlikte bulunurlar örneğin, "Bu görevi ilginç veya keyifli olduğu için yapıyorum."

Envanter kullanımı amaca göre 4 alt boyut veya Dışsal Düzenleme ve İçe Yansıtılmış Düzenleme ifadelerinden oluşan 8 maddelik Dışsal Motivasyon için bir boyut ve Özdeşleştirilmiş Düzenleme ve İçsel Düzenleme ifadelerinden oluşan 8 madde İçsel Motivasyon için ikinci boyut olarak alınıp kullanılabilir (Roth ve diğerleri, 2007, s.767). Envanterin toplam puanı almak ve yorumlamak için ise dört alt boyutun ortalamaları alındıktan sonra sırasıyla Dışsal Düzenleme (-2), İçe Yansıtılmış Düzenleme (-1), Özdeşleştirilmiş Düzenleme (+1) ve İçsel Düzenleme (+2) çarpımı ile elde edilen ağırlıklar toplanarak envanter toplam puanı alınır. Elde edilen sonuç (-) motivasyon yokluğu olarak değil motivasyonun dışsal olduğu anlamına gelir ve (+) toplam puan motivasyon türünün içsel olduğu şeklinde (bkz. Şekil 3.4) yorumlanmalıdır. Öz-belirleme doğrusuna ait puanlama kriterlerini gösteren bilgiler ayrıca Şekil 2.'de sunulmuştur.

Şekil 2. Öz Belirleme Doğrusu Puanlama Kriterleri

Not: Şekil "(Ryan,veDeci, 2000) IntrinsicandExtrinsicMotivations: Classic Definitions and New Directions. Contemporary Educational Psychology, 25(1), 54–67." künyeli çalışmadan alınmıştır.

Şekil 2. incelendiğinde, Öz-belirleme doğrusu üzerinde içsel motivasyon ve dışsal motivasyon arasındaki puanlama kriterleri görülebilir. Yapılan uyarılama çalışması sonucunda, 16 madde ve 4 alt boyuttan oluşan Türkçe formu elde edilmiştir. Envanter

5'li likert tipi (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Orta Düzeyde Katılıyorum, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirmeye sahip olup envanterdenen az – 48 en yüksek + 48 puan alınabilmektedir. Envanterden alınan puanın artması öğretmenlerin öz belirlemeye dayalı motivasyon düzeylerinin arttığı anlamına gelirken envanterden alınan puanın azalması öğretmenlerin öz belirlenmemiş motivasyon düzeylerinin arttığı anlamına gelmektedir.

İşlemler

(Roth vd., 2007) tarafından geliştirilen Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri'nin Türkçe'ye uyarlanmasında alan yazındaki öneriler de dikkate alınarak (Hinkin, Tracey, ve Enz, 1997; DeVellis, 2014; Seçer, 2015; Güngör, 2016; Carpenter, 2018) aşağıdaki adımlar izlenmiştir.

1. Gerekli izinlerin alınması
2. Çeviri çalışması
3. Dil geçerliliği çalışması
4. Pilot uygulama
5. Yapı Geçerliliği çalışması
6. Güvenirlilik çalışması

Envanter uyarlama çalışmasının en önemli aşamalarından biri şüphe yok ki ölçeğin çeviri işleminin yapıldığı aşamadır (Seçer, 2015:68). Bu kapsamda İngilizce orijinalinde yer alan ifadeler İngilizce diline hakim yedi öğretim üyesi, Türkçe dil bilim uzmanı iki öğretim üyesi ve alandan dört öğretim üyesinden oluşan uzmanlar grubu tarafından uyarlanmıştır. Türkçeye uyarlamasının gerçekleştirmek için en az iki Türkçe ve Türk dili uzmanı, en az 6 İngilizce uzmanı ve en az iki alan uzmanı (Seçer, 2015:68) gerekliliği sağlanmıştır. Yedi ayrı çeviri formu bir araya getirilerek tek form şeklinde düzenlenmiş ve uygun olan çevirilerin belirlenmesi ve yeni öneriler için tekrar Türkçe dil bilim uzmanlarının görüşüne sunulmuştur. Elde edilen çeviri formu alan uzmanlarınca anlamsal, deneysel, deyimsel ve kavramsal açıdan eşitliğin sağlanıp sağlanmadığı bakımından kontrol edilmiştir. Yapılan uyarlama çalışmasında uzman görüşü doğrultusunda Türk kültürünün özelliği de dikkate alınarak ifadeler belirlenmiştir. Motivasyon üzerinde ulusal kültür etkisini ortaya koyan araştırmalarda (Demir ve Okan, 2009:137) Türk toplumunun diğer toplumlardan motivasyon algısı bakımından farklılaştığı belirtilmiştir. Bu kültürel farklılık dikkate alınarak maddelerin birebir çevirisi yapılmamış, Türk kültürüne özel de ise okul örgütlerine anlamsal olarak uygunluğu dikkate alınmıştır. Bu sebeple çalışmada geri çeviri yöntemine başvurulmamıştır. Envanter formunun son hali Türkçe ifadelerin anlaşılır olup olmadığını belirlemek için tekrar Türkçe dil uzmanlarına incelenmiş ve anlaşılır olduğu kabul edilen envanter uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Envanter uyarlama çalışmasına katılmaya gönüllü öğretmenlere uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın birinci çalışma grubundan elde edilen verilerle Cronbach'ın alfa katsayıları ve madde toplam test korelasyonları hesaplanmıştır. Ölçme aracı uyarlama sürecinde faktör analizi ölçeğin örtük yapısını ortaya koymak veya geliştirilmiş olan ölçeğin farklı bir dile uyarlanması ya da model uyumunun tekrar gözden geçirilmesi sürecinde sık sık kullanılan bir analiz tekniğidir (Seçer, 2015:77). Genel olarak önsel bir bilginin olmadığı durumlarda açıklayıcı, var olan bir kuramın (örn., Faktör yapısı) test edilmesinde ise doğrulayıcı faktör analitik teknikler kullanılmaktadır (Güngör, 2016:107). Bu kapsamda, ikinci çalışma grubundan elde edilen verilerle yapı geçerliliği kapsamında DFA yapılmış, ölçüt geçerliliği kapsamında, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri arasında pearson çarpım moment korelasyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

1. Çeviri Çalışması

“Autonomous Motivation for Teaching” ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanma izni için sorumlu yazar Guy Roth ile elektronik posta aracılığı ile iletişime geçilmiş ve çalışmanın amacı anlatılarak gerekli uyarlama izni alınmıştır.

Çeviri çalışmasının ikinci aşamasında envanter maddeleri Türkçe’ye çevrilmiştir. Bu çevirinin Türkçe’ye uygunluğu, anlam bütünlüğü ve dil geçerliliğini sağlamak için branşı İngilizce olan 2 Öğretim Üyesi ve 9 Öğretim Görevlisi belirlenmiş ve yapılan çeviri çalışmaları doktora eğitimlerini yurtdışında ve eğitim dili İngilizce olarak yapan 2 Eğitim Bilimleri Öğretim Üyesi ile incelenmiştir. İnceleme esnasında çevirilerdeki benzerliklerden ziyade çevirilerin birbirinden farklılaştığı noktalar işaretlenerek belirlenmiş ve bu farklılıkların nedenleri sorgulanmıştır. Farklılıkların nedenlerinin anlaşılacağı durumlardan çeviriyi yapan uzmanlardan tekrar bilgi alınmıştır.

2. Dil geçerliliği çalışması

Elde edilen geri bildirimlere göre düzenlenen maddeler 2 Öğretim üyesinden (Türkçe Dil Bilim ve Türkçe Öğretimi alanından) maddelerin anlatım ve imla kuralları açısından ve ayrıca Türk Kültürüne uygunluğunu incelemişlerdir. Uzmanlardan alınan dönütlere göre maddeler yeniden düzenlenmiş ve ölçeğe son hali verilmiştir.

3. Pilot uygulama

Bir ölçme aracının, bir mantıksal ağda (nomological network) hipotezleri test etmek için kullanılmasından önce, envanter maddelerinin hedef katılımcılar tarafından kolayca okunabilir ve anlaşılabilir olduğunu belirlemek için ön veya pilot çalışmaların yapılması önerilmektedir (Stone-Romero ve Anderson, 1994:355). Envanter maddelerinin netliğini ve anlaşılabilirliğini incelemek için 2017-2018 eğitim öğretim yılında, Denizli İlinde görev yapmakta olan 118 öğretmenle madde inceleme pilot çalışması gerçekleştirildi. Her öğretmenden, tüm maddeleri cevaplamaları, belirsiz veya farklı anlamlara gelebilecek öğelere odaklanmaları ve gerektiğinde anketin üzerine notlar veya yorumlar yazmaları rica edilmiştir. Elde edilen verilerle ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach'ın alfa

katsayıları ve madde toplam test korelasyonları hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 1. de verilmiştir.

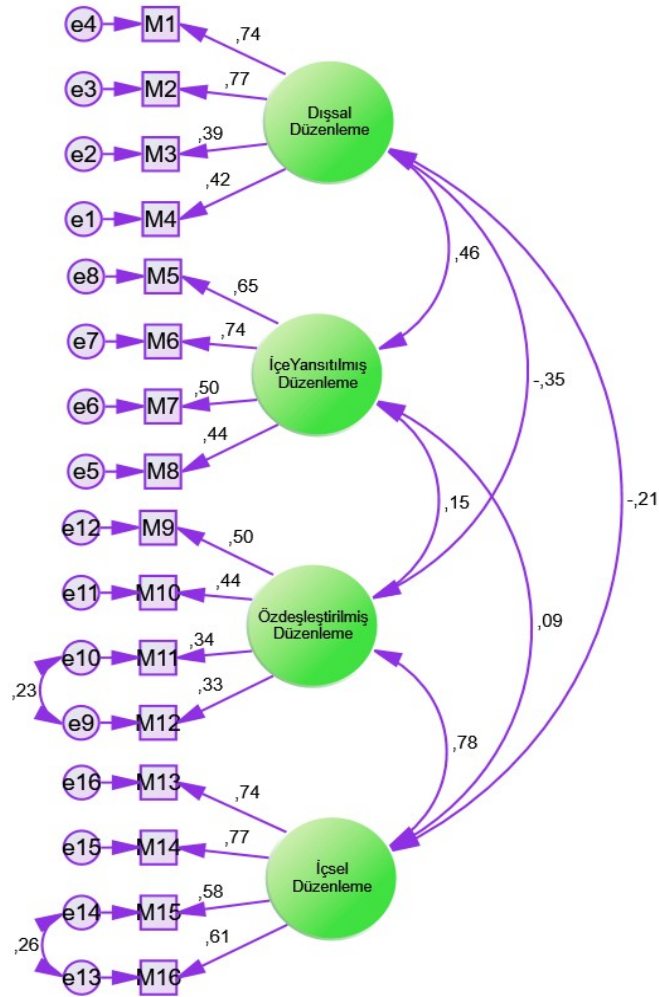
Tablo 1. *Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin Cronbach'ın alfa katsayıları ve madde toplam test korelasyonları hesaplanmış ve sonuçlar*

Alt Boyutlar	Madde No	Madde Toplam Test Korelasyonu	Cronbach Alfa
Dışsal düzenleme	M1	,742**	.86
	M2	,627**	
	M3	,647**	
	M4	,698**	
İçe yansıtılmış düzenleme	M5	,649**	.74
	M6	,711**	
	M7	,691**	
Özdeşleştirilmiş düzenleme	M8	,552**	.88
	M9	,679**	
	M10	,522**	
	M11	,700**	
İçsel düzenleme	M12	,722**	.77
	M13	,603**	
	M14	,775**	
	M15	,675**	
	M16	,685**	

4. Yapı Geçerliliği çalışması

Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin özgün formunun faktör yapısının Türkçe formunun yapı geçerliliğini incelemek üzere 2017-2018 eğitim öğretim yılında görev yapan 304 öğretmenden oluşan bir grup üzerinde doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesinde rapor edilmesi gereken uyum indeksleri (Goodness of fit) hakkında farklı araştırmacılar farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. McDonald ve Ho (2002); CFI, GFI, NFI ve NNFI (TLI); Garver ve Mentzer (1999); RMSEA, CFI ve NNFI (TLI); Brown (2006); RMSEA, SRMR, CFI ve NNFI (TLI); Iacobucci (2010), CFI ve SRMR; Hooper, Coughan ve Mullen (2008) ise karenin serbestlik derecesine bölümü (χ^2/df), RMSEA, SRMR, CFI ve NNFI

değerlerinin rapor edilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Akar, 2017; İlhan ve Çetin, 2014, akt. Kahraman, 2019). Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizine ilişkin veriler Şekil 4.'de görüldüğü gibidir.

Şekil 3. Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 2. Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Uyum Değerleri

χ^2/Sd	RMSEA	SRMR	CFI	TLI(NNFI)
231,249/ 96= 2,409	0,068	0,066	0,95	0,95

Tablo 2. incelendiğinde elde edilen uyum değerlerinin χ^2/Sd oranının, RMSEA, SRMR, CFI, TLI ve değerlerinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Bu durumda Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin birinci düzey faktör yapısının doğrulandığı söylenebilir.

5. Güvenirlilik çalışması

Güvenirlilik çalışması kapsamında %27'lik alt ve üst grupların puanları arasındaki madinadarlığa bakılmıştır. Eğer madde ayıt edici ise alt ve üst grupların madde puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olması gerekmektedir (Erkuş, 2012:286) alt ve üst grupların t testi sonuçları Tablo 3.'de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin Alt ve Üst %27'lik Grupların t-Testi Sonuçları

Madde No	t	p
M1	10,706	,000
M2	7,651	,000
M3	17,123	,000
M4	24,655	,000
M5	19,341	,000
M6	19,961	,000
M7	26,024	,000
M8	23,679	,000
M9	17,049	,000
M10	23,209	,000
M11	20,056	,000
M12	14,205	,000
M13	16,809	,000
M14	28,649	,000
M15	19,500	,000
M16	12,362	,000

6. Ölçüt Geçerliliği

Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin ölçüt geçerliliği kapsamında Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlaması ve geçerlik-güvenirlilik çalışması (Ergin, 1992) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Ölçeği (Maslach Burnout Inventory-MBI) kullanılmıştır. Maslach Tükenmişlik Ölçeği 22 maddeden ve üç alt ölçekten oluşan Likert tipi bir ölçektir. Bu alt ölçeklerden duygusal tükenme, alt ölçeği, olumsuz ifadelerden oluşan 9 maddeden, duyarsızlaşma alt ölçeği olumsuz ifadelerden oluşan 5 maddeden ve kişisel başarı alt ölçeği de olumlu ifadelerden oluşan toplam sekiz maddeden oluşmaktadır. Ergin (1992) tarafından

Türkçe 'ye uyarlanan ölçeğin özgün formunda "1 hiçbir zaman", "7 her zaman" şeklinde yedi dereceli olarak sıralanan seçenekleri Türk diline uygun olarak "hiçbir zaman- çok az- bazen- çoğu zaman- her zaman" şeklinde 5'li dereceleme ile düzenlenmiştir. Tükenmişliğin bir süreç ve farklı boyutları olması nedeniyle ölçekten tek veya toplam bir puan elde edilememekte, üç alt ölçeğin her biri için puanlama yapılmaktadır (Çelik, 2013). MTÖ'nün duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutları olumsuz, kişisel başarı boyutu ise olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Bu nedenle, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerindeki puanların yükselmesi ve kişisel başarı alt ölçeğindeki puanların düşmesi tükenmişliğin yüksekliğini ifade etmektedir. Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin ölçüt geçerliliğinin test edilmesi için daha önce geçerlik ve güvenirlik analizi yapılmış olan Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır.

Tablo 4. Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğine ilişkin pearson çarpım moment korelasyon analizi sonuçları

Değişkenler	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Düşük Başarı Hissi	Dışsal Düzenleme	İçe Yansıtılmış Düzenleme	Özdeşleştirilmiş Düzenleme	İçsel Düzenleme
Duygusal Tükenme	1						
Duyarsızlaşma	,540**	1					
Düşük Başarı Hissi	,680**	,632**	1				
Dışsal Düzenleme	,520**	,480**	,470**	1			
İçe Yansıtılmış Düzenleme	,620**	,540**	,620**	,460**	1		
Özdeşleştirilmiş Düzenleme	,730**	,630**	,590**	-,350**	,150*	1	
İçsel Düzenleme	,810**	,720**	,750**	-,210*	,090*	,780**	1

**P< .01

Tablo 4. incelendiğinde, Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri alt boyutları ile Maslach Tükenmişlik ölçeği alt boyutları arasında yüksek düzeyde ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda elde edilen bu sonuçların envanterin eşdeğer ölçek geçerliliğinin sağlandığı söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu kapsamda, bu araştırmada Roth (2007) tarafından Deci ve Ryan(1989)'ın Öz Belirleme Teorisine dayanarak geliştirilen Eğitimde Öğretimde Özerk Motivasyon Envanterinin Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Yapılan uyarlama çalışması sonucunda, 16 madde ve 4 alt boyuttan oluşan Türkçe formu elde edilmiştir. Envanter 5'li likert tipi (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Orta Düzeyde Katılmıyorum, 4= Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılmıyorum) derecelendirmeye sahip olup,

Envanterdenen az – 48 en yüksek + 48 puan alınabilmektedir. Envanterdenalınan puanın artması öğretmenlerin öz belirlemeye dayalı motivasyon düzeylerinin arttığı anlamına gelirken envanterdenalınan puanın azalması öğretmenlerin öz belirlenmemiş motivasyon düzeylerinin arttığı anlamına gelmektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach α) her bir alt boyut için hesaplanmış, Dışsal düzenleme için .86 İçer yansıtılmış düzenleme için .74 Özdeşleştirilmiş düzenleme için .88 ve İçsel Düzenleme için .77 olarak bulunmuştur.

Ardından, Envanterin özgün formunun faktör yapısının Türkçe formunun yapı geçerliliğini incelemek üzere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve elde edilen uyum değerlerinin χ^2/Sd oranının $231,249/96=2,409$, RMSEA 0,068, SRMR 0,066, CFI 0,95, TLI(NNFI) 0,95 hesaplanmış ve değerlerin kabul edilebilir olduğu görülmüştür.

Envanterdeyer alan maddeler, alan yazında yapılan ilgili çalışmalardaki araştırma sonuçlarıyla uyum göstermektedir (Karabenick, Stuart A., Conley, 2011), (Dawson, 2012), (Recepoğlu, 2017), (Yazıcı, 2015) bu açıdan ölçeğin kapsam geçerliliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

Alan yazında, Öğretmen Motivasyonu ile ilgili çalışmalar olmakla birlikte Öğretmenlerin Özerk Motivasyonlarını belirlemeye dönük bir ölçme aracının olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda geliştirilen “Öğretimde Özerk Motivasyon Envanteri” nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak alana katkı sunacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

AHN, I. (2014). Relations Between Teachers' Motivation And Students' Motivation. **Purdue University**.

AYIK, A., Ataş-Akdemir, Ö., ve Seçer, İ. (2015). Öğretme Motivasyonu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. **Curr Res Educ.**, 1:33–45.

BAŞARAN, M., & Orhun, B. D. (2013). Öğretmen Adaylarının Mesleğe İlişkin Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler. **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 14(3)

CARPENTER, S. (2018). Ten Steps in Scale Development and Reporting: A Guide for Researchers. **Communication Methods and Measures**, XII(1):25–44.

ÇELİK, K. (2013). The effect of Role Ambiguity and role conflict on performance of vice principals: The mediating role of Burnout. **Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research**,:195–214.

DECI, E. L., Koestner, R., & Ryan, R. M. (2001). Extrinsic rewards and intrinsic motivation in education: Reconsidered once again. **Review of Educational Research**, LXXI(1):1–27.

DECI, E. L., Ryan, R. M., Vallerand, R. J., & Pelletier, L. G. (1991). Motivation and Education: The Self-Determination Perspective. **Educational Psychologist**, XXVI(3-4):325-346.

DEMİR, H., & Okan, T. (2009). Motivasyon üzerinde ulusal kültür etkisi. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, XI(1):121-142.

DEVELLİS, R. F. (2014). **Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar** (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

DOĞAN, S., & Koçak, O. (2014). Okul Yöneticilerinin Sosyal İletişim Becerileri ile Öğretmenlerin Motivasyon Düzeyleri Arasındaki İlişki. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, XX(2): 191-216.

ERGİN, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. **VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları**:22, 25.

ERKUŞ, A. (2012). Var olan Ölçek Geliştirme Yöntemleri ve Ölçme Kuramları Psikolojik Ölçek Geliştirmede Ne Kadar İşlevsel: Yeni Bir Öneri. **Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi**, III(2):279-290.

ERTÜRK, R. (2016). Work Motivation Of Teachers. **Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi**, II(3): 1-15.

GAGNE, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. **Journal of Organizational Behavior J. Organiz. Behav**, XXVI(June 2004):331-362.

GREDLER, M. E. (2005). **Learning and instruction :theory into practice** (5. Baskı). Upper Saddle River, N.J.: Pearson/Merrill Prentice Hall.

GÜNGÖR, D. (2016). Psikolojide ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uyarlanması kılavuzu. **Türk Psikoloji Yazıları**, XIX(38):104-112.

HARRINGTON, D. (2009). **Confirmatory Factor Analysis**: Pocket Guides to Social Work Research Methods.

HİNKİN, T. R., Tracey, J. B., & Enz, C. A. (1997). Scale construction: Developing reliable and valid measurement instruments. **Journal of Hospitality & Tourism Research**, XXI(1):100-120.

KAHRAMAN, Ü. (2019). **Okul Yöneticilerinin Yönetim Tarzı, Örgüt DNA'sı ve Örgütsel Değişimin Okullardaki Korku Kültürüne Etkisi**. (Yayınlanmamış doktora tezi) Pamukkale Üniversitesi, Denizli

KARA, A. (2008). İlköğretim Birinci Kademe Eğitimde Motivasyon Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. **Ege Eğitim Dergisi**, VIII (9), 59-78. <http://dergipark.gov.tr/doi/10.14689/issn.2148-2624.1.2s3m> adresinden alınmıştır.

KLİNE, R. B. (2011). **Principles and practice of structural equation modeling** (3. Baskı). Methodology in the Social Sciences The Guilford Press New York London

MCMİLLAN, J., &Schumacher, S. (2014). **Research in education: Evidence-BasedInquiry** (7. Baskı). www.pearsoned.co.uk adresinden alınmıştır

MİLLER, K. A., Deci, E. L., &Ryan, R. M. (1988). Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. **ContemporarySociology**, XVII(2):253.

ROTH, G., Assor, A., Kanat-Maymon, Y., & Kaplan, H. (2007). Autonomous Motivation forTeaching: How Self-Determined Teaching May Leadto Self-Determined Learning. **Journal of EducationalPsychology**, XCIX(4):761–774

RYAN, R., Deci, E. (2002). An overview of self-determination theory: An organismic dialectical perspective. **Handbook of Self DeterminationResearch**, :3–36.

RYAN, R. M., Deci, E. L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitionsand New Directions. **Contemporary Educational Psychology**, XXV(1):54–67.

SEÇER, İ. (2015). **Psikoloji Test Geliştirme ve Uyarlama Süreci**. Ankara: Anı Yayıncılık.

STONE-ROMERO, E. F., & Anderson, L. E. (1994). Relative Power of Moderated Multiple Regression and the Comparison of Subgroup Correlation Coefficients for Detecting Moderating Effects. **Journal of Applied Psychology**, LXXIX(3):354–359.

TABACHNICK, B. G., Fidell, L. S. (2013). **Using MultivariateStatistics**. (6. Baskı). Pearson. Boston

Aşağıdaki ifadeleri Sizeolacak biçimde size uygun şekilde işaretleyiniz.		Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Öğrencilerle ilgilenme amacım velilerin takdirini kazanmaktır.				
2	Velileri memnun etmek için derslerimi ilgi çekici hale getirmeye çalışırım.				
3	Görevime özen göstererek yönetimin gözüne batmamaya çalışırım.				

4	Ders ortamını sağlamak için sadece görevimin gerektirdiği kadar çaba harcarım.					
5	Tek düze ders işlemek başkaları tarafından doğru bulunmayacağından, ders işleme yöntemimde değişiklikler yapmaya çalışırım.					
6	Öğretmenliğe yeterince çaba harcamamak hoş karşılanmayacağından, işimin gereğini yapmaya çalışırım.					
7	İşime çaba harcamazsam kendimi meslektaşlarıma karşı suçlu hissederim.					
8	Öğrencilerle bireysel görüşmelere vakit ayırdığının bilinmesi beni memnun eder.					
9	Öğretmede yenilikleri takip etmek kendi açımdan önemli olduğundan, alanımdaki yenilikleri takip etmeye çalışırım.					
10	Her bir öğrenciyle görüşmeye vakit ayırdığım için sınıfta olup bitenleri öğrenebilirim.					
11	Çocuklara onlarla ilgilendiğimi göstermek kendim için önemli olduğundan işime çaba harcarım.					
12	İnsanlara yardım ettiğimi hissetmem kendim için önemli olduğundan işime çaba harcarım.					
13	Yeni usuller denemeyi eğlenceli bulduğumdan yeni öğretim yöntemleri kullanmaya çalışırım.					
14	Bireysel farklılıkları olan öğrenciler için özgün çözümler bulmaktan hoşlandığım için işime çaba harcarım.					
15	İnsanlarla iletişim kurmayı sevdiğim için işime çaba harcarım.					
16	Çocuklarla ve gençlerle meşgul olmaktan hoşlandığım için öğrencilerle bireysel görüşmelere vakit ayırırım.					

ÖĞRETİMDE ÖZERK MOTİVASYON ENVANTERİ (ÖZMOTEN)

**TÜRKİYE'DE YETENEK YÖNETİMİ: 2008-2018 DÖNEMİNDE YAYIMLANAN
AKADEMİK MAKALELER BAĞLAMINDA BİR ANALİZ**

Öğr. Gör. Dr. Hüseyin BOZ*

ÖZ

Çalışmanın amacı, Türkiye'de yayımlanmış yetenek yönetimi konulu makalelerin içerik analizini yapmak ve bu sayede yetenek yönetiminin akademik bağlamda seyrini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında YÖK-Akademik üzerinden tarama gerçekleştirilmiş ve kriterleri sağlayan 62 tekil makaleye ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında makalelerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, Türkiye'deki yetenek yönetimi ile ilgili makalelerin özellikle 2014 yılından itibaren büyük artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Makalelerin büyük bölümünün "sektör uygulamalı araştırmaya dayalı makaleler" olarak sınıflandırılan gruba girdiği tespit edilmiştir. "Sektör uygulamalı araştırmaya dayalı makaleler" sınıfına giren makalelerde kapsamında ise en çok çalışmanın "yetenek yönetiminin rolü" alt teması altında toplandığı görülmüş, "yetenek yönetimini etkileyen faktörler" alt temasına giren çalışma sayısının ise çok yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışma, Türkiye'de akademik bağlamdaki yetenek yönetimi çalışmalarını bütüncül bir çerçevede görmeye olanak tanıyan öncü çalışmalardan biri olması açısından özgünlük taşımaktadır. Çalışmanın sağladığı bulguların ileride yapılacak yeni çalışmalara temel oluşturabileceği, konuya ilgi duyan araştırmacılara ve uygulamacılara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetenek yönetimi, yetenek, Türkiye, içerik analizi

**TALENT MANAGEMENT IN TURKEY: AN ANALYSIS ON THE ACADEMIC
ARTICLES PUBLISHED IN THE PERIOD OF 2008-2018**

ABSTRACT

The purpose is to analyze the contents of the published article on talent management in Turkey and in doing so is to determine the course of talent management in an academic context. Within the scope of the study, a survey was conducted on YÖK-Academic and 62 individual articles were obtained. Content analysis was used in the analysis of the articles. Research findings, the article on talent management in Turkey, particularly since 2014 has revealed that showed large increases. It was determined that most of the articles were classified as "applied research articles". Within the scope of articles based on applied research in the sector, it was seen that most of the studies were gathered under the sub-theme of "the role of talent management". It was revealed that the number of studies that have entered the sub-theme "factors affecting talent management" is very insufficient. In this study, talent management studies in the academic context, in terms of originality in Turkey is to become one of the pioneering work within an integrated framework that allows you to see. It is hoped that the findings of the study will provide a basis for future studies and will contribute to researchers and practitioners interested in the subject.

Keywords: Talent management, talent, Turkey, content analysis

* Akdeniz Üniversitesi Manavgat Meslek Yüksekokulu, hboz@akdeniz.edu.tr , Orcid Id: 0000-0003-1191-4097

GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreği, küreselleşme ve bilgi ekonomisinin önem kazanmasıyla işletmeleri yoğun bir rekabet ortamının içine sürüklemiştir. Hızlı teknolojik değişimler ve sürekli değişen ihtiyaçlar, rekabette ayakta kalma kaygısı güden işletmeleri söz konusu değişimlere uygun kararlar almaya zorlamıştır. Sözü edilen dönemde işletmeler arasında her alanda görülen rekabet, yüksek potansiyele sahip yetenekli işgörenleri cezbederek işletmeye kazandırma, onları geliştirme ve elde tutma konusunda da kendisini göstermiştir. İşletmeler daha yüksek nitelikli işgörene ulaşabilme ve onları elde tutabilme konusunda tabir yerindeyse “savaş” verir hale gelmişlerdir. Zaten McKinsey&Company araştırmacılarının 1997 yılında yaptığı araştırmayla (Collings ve Mellahi, 2009; Michaels vd., 2001) gündemi işgal etmeye başlayan “yetenek savaşı” olgusu bu sürecin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Bu araştırmanın günümüzde “yetenek yönetimi” olarak adlandırılan kavramın ortaya çıkmasına temel oluşturduğu söylenebilir.

Son dönemde artan yoğun bilimsel ilgiye rağmen (Thunnissen vd, 2013), akademik anlamda çalışılması zor ve karmaşık bir olgu olarak görülen yetenek yönetiminin üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanımından söz edilememektedir (Cappelli ve Keller, 2014; Collings ve Mellahi, 2009; Lewis ve Heckman, 2006). Bununla birlikte, alanyazın incelendiğinde en çok rastlanılan tanımlardan birinde stratejik bir bakış açısıyla yetenek yönetimi “örgütün sürdürülebilir rekabet avantajına katkı sağlamak için farklılaştırılmış olan kilit pozisyonların sistematik biçimde tanımlanmasını, ilgili rolleri yerine getirmeleri için yüksek potansiyelli ve yüksek performanslı bireylerin içinde yer aldığı bir yetenek havuzunun geliştirilmesini ve bu pozisyonların yetkin bireylerle doldurulmasını kolaylaştırmak için, farklılaştırılmış bir insan kaynakları mimarisinin geliştirilmesini ve sözü edilen yetenekli bireylerin örgüte bağlılığının devamlı kılınması çalışmalarını içine alan faaliyetler ve süreçlerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Collings ve Mellahi, 2009: 304).

McKinsey&Company araştırmacılarının 1997 yılında “yetenek savaşı” olgusunu ortaya atmasından bu yana, yetenek yönetimi konusu uygulayıcılar arasında ve akademik çevrede ilgi görmeye başlamıştır. 20 yılı aşkın geçmişi olan yetenek yönetimi vurgusu günümüzün dinamik rekabet çevresine uygun olarak, rekabet avantajı kaynaklarını geleneksel insan kaynağı ile ilişkilendiren alanyazında ve stratejik insan kaynakları yönetiminde paradigma değişimine işaret etmektedir (Collings ve Mellahi, 2009). Özellikle kriz dönemleri yetenek yönetimi yaklaşımları konusunda işletmeleri daha yaratıcı ve etkili olmaya zorlamaktadır. Ancak, yetenek yönetimi alanındaki akademik araştırmaların işletmelerin ihtiyaç duyduğu yetenek yönetimi çözümlerini yeterince sağlayamamalarından dolayı eleştirilmektedir. Hatta, yetenek yönetimi üzerine yapılan araştırmaların, işletmelere vizyon sağlayamadığı ve yol gösteremediği konusunda görüşler de söz konusudur (Al Ariss vd., 2014; Cappelli ve Keller, 2014; Gallardo-Gallardo ve Thunnissen, 2016). Diğer yandan, yetenek yönetimi alanı, sağlıklı ampirik (deneysel) kanıt eksikliği dolayısıyla da eleştirilmektedir. Ancak, özellikle 2010 yılından itibaren dünyada yapılan akademik çalışmalarda ampirik nitelikte olan yetenek yönetimi makalelerinin sayısının, kavramsal nitelikli yetenek yönetimi makalelerinin sayısını geride bıraktığı ifade edilmektedir (Gallardo-Gallardo ve Thunnissen, 2016). Yakın gelecekte yetenek yönetiminin nispeten genç alanının yapılacak yeni çalışmalar

sayesinde daha da gelişerek “büyüme” evresinden, “olgunluk” evresine geçeceği dile getirilmektedir (Gallardo-Gallardo vd., 2015; Gallardo-Gallardo ve Thunnissen, 2016).

İçinde bulunduğumuz dönemde yetenek yönetimi, yönetim alanında akademik çalışma sayısı hızla büyüyen alanlarından biri haline gelmiştir. Yetenek yönetimi alanında ilk alanyazın değerlendirme çalışmalarından biri olan Lewis ve Heckman (2006), yetenek yönetimi konusunun popüler yayınlar ve insan kaynakları uygulamacıları arasında yoğun şekilde ele alınmasına karşılık, yetenek yönetiminin gelişimine destek sağlayan akademik çalışmaların yetersizliğinden yakınmıştır. Lewis ve Heckman’dan (2006) sonra da dünyada yetenek yönetimi konusunda kaleme alınmış başka alanyazın değerlendirme çalışmalarını görmek mümkündür. Bunlar arasında Collings ve Mellahi (2009), Tarique ve Schuler (2010), Thunnissen vd. (2013), Cappelli ve Keller (2014), Gallardo-Gallardo vd. (2015) ve Gallardo-Gallardo ve Thunnissen (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar dikkat çekmektedir. Sözü edilen çalışmalardan Gallardo-Gallardo ve Thunnissen (2016) diğerlerinden farklı olarak sadece ampirik nitelikte olan çalışmalar üzerine bir alanyazın değerlendirmesi sunmuştur. Diğer yandan ülkemizde ise, Boz (2017) tarafından yapılan çalışmada, 2006-2016 döneminde ülkemiz üniversitelerinde hazırlanan ve yetenek yönetimi konu edinen tüm lisansüstü tezler içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. Boz’un (2017) çalışması, kuramsal nitelikte ya da ampirik nitelikte olsun bütün lisansüstü tezleri kapsamına alarak, akademik bağlamda Türkiye’de yetenek yönetiminin gelişimine ilişkin genel bir bakış olanağı sağlamıştır.

Yapılan bu çalışmada, son dönemin en güncel akademik çalışma alanlarından biri olan yetenek yönetiminin akademik bağlamda Türkiye’deki geçmişi ve güncel durumunu anlamak ve gelecekte konuya dair neler yapılabileceği konusunda katkı sağlamak amacıyla, 2008-2018 döneminde yetenek yönetimi konu alan akademik makaleler üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bugüne kadar yapılmış makaleleri değerlendirmek suretiyle, Türkiye’de yetenek yönetimi alanının ilerlemesi konusunda somut katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma, ülkemizde yetenek yönetimi konusundaki ilerlemelerin açık ve kapsamlı bir resmini sunarken, yetenek yönetiminin az çalışılmış yönlerine de ışık tutmayı hedeflemektedir. Çalışmanın hem yetenek yönetimi konusuna ilgi duyan yeni bilim insanları, hem de eskiden beri yetenek yönetimi konusunda çalışmalar yürüten bilim insanları ve farklı sektörlerde yetenek yönetimiyle ilgilenen uygulamacıların önemli olduğu düşünülmektedir.

Makalede sırasıyla yöntem, bulgular ve tartışma ve sonuç bölümlerine yer verilmiştir. Yöntem bölümünde araştırma kapsamına dahil edilen makalelerin belirlenme kriterlerine ve analiz yöntemine yer verilmiştir. Bulgular bölümü birisi genel bulgulara işaret eden alt bölüm olmak üzere, beş alt bölüme ayrılmıştır. Genel bulguları ele alan bölümde ilgili dönemdeki makalelerin tümünü içine alacak biçimde “makalenin hangi dilde yayımlandığı, makalenin yayımlandığı derginin niteliği, hangi sayıda bilim insanının yetenek yönetimi üzerinde çalışmalar gerçekleştirdiği, yıllar itibarıyla yetenek yönetimi üzerine yapılan makalelerin sayıları” ele alınmıştır. Ayrıca bu kısımda, makaleler niteliklerinin uygunluğuna göre dört ana sınıfa ayrılmıştır. Bunlar “sadece alanyazın incelemesine dayanan makaleler”, “model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makaleler”, “ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya

*dayanan makaleler” ve “sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler”dir.*Bulgulara ilişkin takip eden alt bölümler, bahsi geçen sınıflara ilişkin bulgularla ilintilidir. Özellikle *“sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler”* kapsamındaki bulgularda araştırma yöntemi, araştırmının gerçekleştirildiği sektör/sektörler, tercih edilen veri toplama araçları ve araştırma örneklemeine ilişkin bulgular ve tematik sınıflandırma bulgularına yer verilmiştir. Tartışma ve sonuç kısmında ise, alandaki kuramsal ve ampirik ilerlemelerin ve tematik dağılımların tartışılmasının yanında,Türkiye’de yetenek yönetimi bağlamında gelecekte çalışılması olası görülen konulara ilişkin öneriler ele alınmıştır.

1. YÖNTEM

Araştırma kapsamında YÖK Akademik’e (Yükseköğretim Akademik Arama-<http://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama>) kaydı gerçekleştirilmiş bulunan makaleler ele alınmıştır. Araştırmada 2008-2018kesitinde (01.01.2008-31.12.2018 aralığında yayımlanmış) ve yetenek yönetimi konusunu işleyen Türkiye çıkışlı makaleler kapsama dahil edilmiştir. 2008 yılından önce YÖK Akademik’e kayıtlı yetenek yönetimi konulu makaleye rastlanılmamış olması nedeniyle başlangıç yılı olarak 2008 alınmıştır.Araştırma kapsamında ele alınan makalelere ilişkin tarama 20.12.2018-05.01.2019 tarih aralığında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bağlamında bazı varsayımlar söz konusudur. Araştırmanın ilk varsayımı, Türkiye çıkışlı 2008-2018 döneminde yetenek yönetimi konusunda yapılan tüm makalelerin YÖK Akademik’e kayıtlı olduğunun kabul edilmiş olmasıdır. İkinci bir varsayım, konuyla ilgili olarak 2008-2018 kesiti gibi 11 yıllık bir sürenin yetenek yönetimi konusunun Türkiye’de akademik anlamda aldığı yolun ve izlediği seyrin saptanması için kabul edilebilir bir zaman dilimi olduğudur. Diğer yandan, araştırmada incelenen makalelerden biri dışındamakale adında “yetenek yönetimi” geçenlerin değerlendirmeye alınmış olması araştırmının bir kısıtı olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın verileri, tarama modeli kullanılarak elde edilmiştir. Türkiye çıkışlı yayımlanan makaleler YÖK Akademik üzerinden anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır. Anahtar kelimeler olarak *“yetenek yönetimi”* ve kavramın İngilizce karşılığı olan *“talent management”* kullanılmıştır. İlgili zaman aralığına dönük yapılan tarama sonrası, *“yetenek yönetimi”* ile yapılan taramada 49, *“talent management”* ile yapılan taramada ise 40 adet makale kaydına ulaşılmıştır. Bu kayıtlar birleştirildiğinde, 2008-2018 kesitinde yayımı gerçekleşmiş olan 64 adet tekil makalenin olduğu tespit edilmiştir. Bu makalelerden 1’i doğrudan yetenek yönetimini konu edinmediğinden kapsam dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 63 makaleden 62’sinin tam metnine erişilmiştir. 1 makalenin ise tam metnine ya da özet metnine erişilemediğinden, bu makale de analize dahil edilmemiştir. Araştırmaya ilişkin analizler, son durumda elde edilen 62 makale üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler ile yapılan taramaya dayalı olarak erişilen makalenin adı, makaleyi hazırlayan yazar ya da yazarlar, makalenin yayımlandığı dergi ve derginin nitelik (ulusal ya da uluslararası olması, tarandığı endeksler) bilgisi, makalenin yayımlandığı yıl bilgisi, makalenin hazırlandığı dil, makalenin türü (sadece teorik içerikli mi, model öneren bir makale mi, ölçek geliştirmeye ya da uyarlamaya odaklı bir makale mi, yoksa sektörel uygulamaya dayalı makale mi olduğu bilgisi), makalenin amacı ve

önemli bulgularına ilişkin bilgiler derlenmiştir. Buna ek olarak, sektöre yönelik uygulamaya dayalı makalelerle ilgili olarak kullanılan araştırma yöntemi, uygulandığı sektör/sektörler, veri toplama araçları ve araştırma örneğine ilişkin veriler de toplanmıştır.

Toplanan verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi elde edilen verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmak için kullanılabilen bir tekniktir. Bu bağlamda toplanan verinin kavramsallaştırılması, bu kavramlara dayalı olarak mantıklı biçimde düzenlenmesi ve buna göre ilgili veriyi açıklayan temalara ulaşılması gerekmektedir. İçerik analizinde temelde yapılan, birbirine benzeyen verileri belli başlı kavram ve sınıflar bağlamında bir araya getirerek, bunları okuyanın anlayacağı biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Verilerden elde edilen bulguların tablolaştırılmasında ise, sıklık (frekans) ve yüzde değerlerinden yararlanılmıştır.

2. BULGULAR

2.1. Makalelere İlişkin Genel Bulgular

2008-2018 yıllarını kapsayan dönemde yetenek yönetimini konu alan ve belirlenen koşulları sağlayan 62 makale üzerinden veri analizleri gerçekleştirilmiştir. İncelemeye konu olan makaleler hazırlandığı dil bakımından ele alındığında 35 makalenin (%56,45) Türkçe yayımlandığı, 27 makalenin (%43,55) ise İngilizce olarak yayımlandığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların yayımlandığı dergiler incelendiğinde, 8 makalenin (%12,90) Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Science Citation Index-Expanded (SCI-E) kapsamında dizinlenen dergilerde, 1 makalenin (%1,61) oldukça yeni bir dizin olan Emerging Sources Citation Index'de (ESCI) dizinlenen dergide, 40 makalenin (%64,52) SSCI, SCI-E ve ESCI kapsamında dizinlenmeyen ancak uluslararası hakemli dergilerde, 13 makalenin (%20,97) ise ulusal hakemli dergilerde yayımlandığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, çalışmalarını gerçekleştiren yazarlar açısından bakıldığında 62 makalenin kaleme alınmasında 99 farklı yazar görev almıştır. Çoğu yazarın sadece bir makalede adı geçmektedir, ancak 2 ya da daha fazla makalede adı geçen 21 yazar vardır.

Yayımlanan makaleler öncelikle dört ana sınıfa ayrılarak değerlendirilmiştir. Bunlar; *sadece alanyazın incelemesine dayanan makaleler, model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makaleler, ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya dayanan makaleler ve sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler*dir. Tablo 1, sözü edilen dört ana sınıfı da göz önünde bulundurarak 2008-2018 döneminde Türkiye'de yetenek yönetimi konusunu ele alan makalelerin yıllara göre dağılımını göstermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de konuyla ilgili ilk makale 2008 yılında kaleme alınmıştır. 2008-2013 döneminde (2013 dahil) konuyla ilgili makalelerin sayıca az olduğu, 2014 ve sonrasında ise makale sayısında önemli ölçüde artış sergilendiği görülmektedir. 2008-2018 aralığında hazırlanan 62 makalenin 10'u (%16,13) 2008-2013 arasında yayımlanırken, 52'si (%83,87) 2014-2018 aralığında yayımlanmıştır. Özellikle 2017 yılı 16 makale (tüm makalelerin %25,80'i) ile 11 yıllık dönemde en fazla makalenin yayımlandığı yıl olmuştur. Diğer yandan hazırlanan 62 makaleden 14'ünün (%22,58) sadece alanyazın incelemesine dayandığı, 6'sının (%9,68) model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan nitelikte olduğu,

4'ünün (%6,45) ölçek geliştirme ya da uyarlamaya dayalı hazırlandığı ve geri kalan 38'inin (%61,29) farklı sektörlere yönelik uygulamalı araştırmaya dayalı makalelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bulgular, sadece alanyazın incelemesine dayanan çalışmaların en çok 2014'de (5 adet), model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makalelerin en çok 2015'de (3 adet), ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya dayanan makalelerin hepsinin (4 adet) 2017 yılı içinde, sektör uygulamalı araştırmaya dayalı makalelerin en çok 2017'de (10 adet) yılında yayımlandığı görülmektedir.

Tablo 1. 2008-2018 Döneminde Yetenek Yönetimini Konu Alan Makalelerin Farklı Sınıflandırmalara Dayalı Olarak Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Sadece alanyazın incelemesine dayanan makalelerin sayısı (adet)	Model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makalelerin sayısı (adet)	Ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya dayanan makalelerin sayısı (adet)	Sektör uygulamalı araştırmaya dayalı makalelerin sayısı (adet)	Toplam	
					Makale sayısı (adet)	Tüm makale sayısına oranı (%)
2008	1	-	-	-	1	1,61
2009	1	-	-	1	2	3,23
2010	2	-	-	1	3	4,84
2011	-	-	-	-	-	0,00
2012	-	1	-	-	1	1,61
2013	-	1	-	2	3	4,84
2014	5	-	-	3	8	12,90
2015	-	3	-	7	10	16,13
2016	1	-	-	5	6	9,68
2017	2	-	4	10	16	25,80
2018	2	1	-	9	12	19,36
<i>Toplam</i>	<i>14</i>	<i>6</i>	<i>4</i>	<i>38</i>	<i>62</i>	<i>100,00</i>

2.2. Sadece Alanyazın İncelemesine Dayanan Makalelere İlişkin Bulgular

Analiz kapsamında ele alınan 62 makaleden 14'ünün sadece yetenek yönetimiyle ilgili alanyazın incelemesine odaklandığı görülmektedir. Tablo 2'de de detaylı dökümleri görülen bu makalelerde; yetenek yönetimi kavramı ve yetenek yönetiminin kapsamının (Doğan ve Demiral, 2008; Keçecioğlu 2017; Yüksel, 2014a; Gündüzalp ve Boydak Özan, 2018), yetenek yönetiminin işletmeler açısından taşıdığı önemin (Alayoğlu, 2010), yetenek yönetiminin liderliğin geliştirilmesine olan katkısının

(Düren, 2010), yetenek yönetiminin işveren markası ile olan ilişkisinin (Köse, 2018), yetenek yönetimi ve meritokrasi ilişkisinin (Fettahlıoğlu ve Demir, 2014), kadın işgörenler ve düşük sosyo-ekonomik arka plana sahip işgörenler açısından mentorluğun yetenek yönetimine etkisinin (Karaçay-Aydın, 2009), yetenek yönetiminde taktiksel ve stratejik yetenek metriklerinin sınıflandırılmasının (Çiçek Korkmaz ve Keçecioğlu, 2014), yetenek yönetimine zemin hazırlayan gelişmeler ve yetenek yönetiminin işgörenler ve işletme düzeyinde ifade ettiği anlamın (Yüksel, 2014a), personel yönetiminden insan kaynakları yönetiminin yeni vizyonu olarak değerlendirilen yetenek yönetimi uygulamalarına geçiş sürecinin (Yüksel, 2014b), inşaat işletmelerinin yetenek yönetimi stratejisini kullanarak elde edebilecekleri temel faydaların neler olduğunun (Erbaş, 2016), yetenek yönetimi süreçlerinin kilit başarı faktörleri olarak değerlendirilebilen bazı konular ile yetenek yönetiminin önündeki engeller ve dezavantajların (Aşçı, 2018) ve yetenek yönetimi süreçlerinin kavramsal modeller çerçevesinde ele alınarak yetenekli bireylerin eğitim yöneticisi adayı olarak eğitim örgütlerinde etkin bir biçimde yer almasının sağlayacağı faydaların ortaya konulmasının (Tabancalı ve Korumaz, 2014) tartışıldığı görülmektedir. Bu sınıfta ele alınan çalışmaların belirgin ortak özelliği uygulamaya dayalı elde edilen verilerden yararlanmaksızın, geçmiş yetenek yönetimi alanyazınına dayalı kaleme alınmış olmalarıdır.

Tablo 2.Sadece Alanyazın İncelemesine Dayanan Makaleler

<i>Yazar/Yazarlar (Yıl)</i>	<i>Amaç, açıklama ve değerlendirme</i>
Doğan ve Demiral (2008)	Yetenek yönetimi kavramı ve kapsamı alanyazın incelemesi şeklinde ele alınmıştır.
Karaçay-Aydın (2009)	Kadın işgörenler ve düşük sosyo-ekonomik arkaplana sahip işgörenler açısından mentorluğun yetenek yönetimine etkisi alanyazın incelemesine dayalı olarak ele alınmaktadır.
Düren (2010)	İşletmelerde liderlere duyulan artan ihtiyacın üzerinde durmakta ve yetenek yönetiminin liderliğin geliştirilebilmesine katkısını tartışmaktadır.
Alayoğlu (2010)	Yetenek yönetiminin işletmeler açısından önemi, uygulamacı ve araştırmacıların bulgularından hareketle kuramsal çerçevede ele alınmıştır.
Çiçek Korkmaz ve Keçecioğlu (2014)	Alanyazın incelemesi şeklinde yetenek yönetim kapsamında yetenek metriklerini taktiksel ve stratejik metrikler olmak üzere iki ana kısma ayırarak ele almaya odaklanmıştır.
Fettahlıoğlu ve Demir (2014)	Yetenek yönetimi ve meritokrasi kavramları ele anlatılmıştır. Söz konusu kavramlar üzerinde, uygulamacı ve araştırmacıların elde ettikleri bulgulardan hareketle de yazarlarca “yönetimsel pandora” diye adlandırılan kavram üzerine kuramsal bir anlatım yapılmıştır.
Yüksel (2014a)	İşletmelerde yönetim kavramı çerçevesinde, yetenek yönetiminin

	kapsamı, yetenek yönetimine zemin hazırlayan gelişmeler, yetenek yönetiminin işgörenler ve işletme düzeyinde ifade ettikleri üzerinde durulmuştur
Yüksel (2014b)	İşgörenin değişen tanım ve vasıflarından hareketle personel yönetiminden insan kaynakları yönetiminin yeni bir vizyonu olarak değerlendirilen yetenek yönetimi uygulamalarına geçiş kuramsal bağlamda ele alınmıştır
Tabancalı ve Korumaz (2014)	Yetenek yönetimi süreçleri kavramsal modeller çerçevesinde tartışılmış,yetenekli bireylerin eğitim yöneticisi adayı olarak eğitim örgütlerinde etkin bir biçimde yer almasının sağlayacağı faydalar irdelenmiş, kurumun hedef ve stratejilerinin belirlenmesi, kilit pozisyonların belirlenmesi, yetenek havuzu oluşturulması, eğitim ve geliştirme, performans değerlendirme, elde tutma ve bağlılık ve kariyer geliştirmenin yetenek yönetiminin süreçlerini oluşturması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Erbaş (2016)	İnşaat işletmelerinin yetenek yönetimi stratejisini kullanarak elde edebilecekleri temel faydalar alanyazın bağlamında irdelenmektedir.
Keçeciöğlü (2017)	Yetenek yönetiminin kuramsal anlamda anlaşılmasına katkı sağlamak adına yetenek yönetimine farklı bakış açıları ile bakılmasını sağlamayı amaçlanmış, bu doğrultuda farklı kavram ve konular bu amaç doğrultusunda irdelenmiştir.
Aşçı (2017)	Kuramsal olarak yetenek yönetimi süreçlerinin kilit başarı faktörleri olarak alınanişlevsellik, canlılık, bağlılık geliştirme, tutkunluk yaratma, hesap verebilirlik kavramlarını ve yetenek yönetiminin önündeki engelleri ve dezavantajları açıklamaya odaklanmıştır.
Köse (2018)	Kuramsal olarak işveren markası ile yetenek yönetiminin ilişkisini irdelene amaçını taşımaktadır. Yeteneği yönetebilmek için öncelikle işveren markasını etkin yönetmenin kritik önemi ön plana çıkarılmıştır.
Gündüzalp ve Boydak Özan (2018)	Kuramsal bir bakış açısıyla yetenek yönetimi kavramını ve uygulamalarını açıklayarak, yetenek yönetimi ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynak sağlama amacı gütmektedir.

2.3. Model Öneren ya da Matematiksel Yöntem Kullanan Makalelere İlişkin Bulgular

Detaylarına Tablo 3'de yer verilen yetenek yönetimi konulu Türkiye çıkışlı makalelerin 6'sında model önerisi sunulmuş ya da matematiksel yöntem kullanılmıştır. Waheed vd. (2012) yetenek yönetimi için kariyer planlamasını da içine alan dört aşamalı bir model önermiş, Aksakal vd. (2013) yetenek yönetimine dayalı personel seçiminde çok yönlü karar verme yöntemlerini bir arada kullanan melez bir model önermiş, Aksakal ve Dağdeviren (2015) işgücü yetenek düzeyinin bulanık

değerlendirmesini gerçekleştirerek işgücü atama problemini ele almış, Uysal (2015) yetenek yönetiminde simpleks yönteminin kullanılabilirliğini araştırmış, Karatop vd. (2015) ise yetenek yönetimi kapsamında hem içeriden hem de dışarıdan uygun işgören adaylarının objektif kriterlere dayalı alımında kullanılabilir bir bulanık mantık yaklaşımı önerisinde bulunmuştur. Diğer yandan Bayraktar ve Alayoğlu (2018) ise, günümüz işletmelerine Osmanlı Devleti'nde uygulanan devşirme sistemiyle bağlantı bir yetenek yönetimi model önerisi sunmaktadır.

Tablo 3. Model Öneren ya da Matematiksel Yöntem Kullanan Makalelerin Dökümü

<i>Yazar/Yazarlar (Yıl)</i>	<i>Amaç, açıklama ve değerlendirme</i>
Waheed vd. (2012)	Yetenek yönetimi için kariyer planlamasını da içine alan dört aşamalı bir model önermekte ve tartışmaktadır.
Aksakal vd. (2013)	Yetenek yönetimi ile ilintili olarak terfi yoluyla bir personelin seçim probleminde karar vericilerin nesnel olarak yararlanabileceği bir modelin belirlenmesi üzerinde odaklanmaktadır. Personel seçiminde çok yönlü karar verme yöntemlerini bir arada kullanan melez bir model önerilmiştir.
Uysal (2015)	Yetenek yönetiminde simpleks yönteminin kullanımını araştırmaktadır. Çalışmanın temel sonucu, işletmelerin insan kaynakları kararlarında simpleks yöntemini kullanmanın yararlı olduğu yönündedir.
Karatop vd. (2015)	İşgörenlerin yetkinlik düzeylerini araştırmak ve bu sayede edindiği bilgileri işgörenlerin duygusal ve entelektüel yeteneklerinden ve deneyimlerinden optimum düzeyde yararlanmak için kullanma konusunda bir model önerme amacı taşımaktadır. Yetenek yönetiminin değerlendirilmesinde belirsizlik ve belirsizlikle başa çıkmak için bir bulanık mantık yaklaşımı önerilmiştir. Sonuçta, objektif değerlendirme ve değerlendirme yöntemleri ile daha uygun adaylar, doğru pozisyonlar ile etkin bir şekilde eşleştirilebilecektir. Bahsi geçen yöntemin, hem içeriden hem de dışarıdan işe alımlarda kullanılabilirliği dile getirilmektedir. Çalışmanın insan kaynakları yöneticilerine ayrı bir bakış açısı ve kolaylık sağladığı düşünülmektedir.
Aksakal ve Dağdeviren (2015)	Bu çalışmada işgücü yetenek düzeyinin bulanık değerlendirilmesi yapılarak, işgücü atama problemi üzerinde çalışılmıştır. Çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile elde edilen değerlendirme sonuçları bir kısıta dönüştürülmüş ve bu kısıtın işgücü atama problemi üzerindeki etkisi ile elde edilen sonuçların kullanılabilirliği tartışılmıştır.
Bayraktar ve Alayoğlu (2018)	Çalışmada Osmanlı Devleti yönetiminde insan yetiştirme uygulaması olarak devşirme sisteminin temel öğeleri ve geliştirme sürecinin aşamaları belirlenmiştir. Kavramsal içerik analizi ile değişik yıllarda ve değişik bölgelerdeki uygulamaların benzerlik ve farklılıklarının

	sistemik bir yapı ortaya çıkarıp çıkarmadığına bakılmış ve bu bilgiler dizgesel olarak devşirme sistemi modeli haline getirilmiştir. Daha sonra, yetenek yönetimi açısından günümüz örgütleri ile bağlantı kurulup, alınabilecek dersler açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı benzerlik ve farklılıkları saptamanın ötesinde yönetsel uygulamalardaki süreklilik bağına kurmak ve yararlı olabilecek kimi yönetsel uygulamaların günümüz örgütlerine taşınmasını sağlayacak bir model önermektir.
--	--

2.4. Ölçek Geliştirme ya da Uyarlamaya Dayanan Makalelere İlişkin Bulgular

Tablo 4 yetenek yönetimi konusunda ölçek geliştirme ya da uyarlamaya dayalı hazırlanan 4 makalenin detaylarını içermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, bu kapsamdaki çalışmalardan Gündüzalp ve Boydak Özan'ın (2017) üniversitelerin yetenek tespitinde kullanabileceği "Doktora Öğrencilerine Yönelik Akademik Potansiyel Değerlendirme Kriterleri" ölçeğini, Tabancalı vd.'nin (2017) eğitim örgütlerinde kullanılabilecek bir yetenek yönetimi ölçeğini ve Yener vd.'nin (2017) genel amaçlı bir yetenek yönetimi ölçeğini geliştirdikleri tespit edilmiştir. Diğer yandan, Doğan Kılıç vd. (2017), Oehley (2007) tarafından geliştirilen yetenek yönetimi yetkinlikleri ölçeğinin öğretmen adayları bağlamında Türkçe uyarlamasını gerçekleştirmişlerdir. Genel olarak bakıldığında, ölçek geliştirme ya da uyarlama çalışmalarının daha çok eğitim örgütlerine dönük olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Ölçek Geliştirme ya da Uyarlamaya Dayanan Makalelerin Dökümü

Yazar/Yazarlar (Yıl)	Amaç	Araştırma Yöntemi/ Veri Toplama Araçları/Örneklem	Önemli Bulgular
Gündüzalp ve Boydak Özan (2017)	Alanda var olan yetenek yönetimi ile ilgili boşluğu doldurmak ve üniversitelerde yeteneklerin tespit edilmesinde, yetenekleri ortaya koyan kriterleri belirleyecek geçerli ve güvenilir bir ölçeği geliştirmek.	Nicel araştırma Anket formu Araştırmanın çalışma grubunu Fırat Üniversitesi'nde öğrenim gören yeterlik aşamasını geçmiş doktora öğrencileri ve bu öğrencilerin danışmanı konumundaki öğretim üyeleri. Örneklem büyüklüğü 119 kişi.	Yapılan analizler sonucunda 4 boyut ve 86 madden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin üniversitelerin yetenek tespitinde kullanılabileceği gibi, araştırmacılar tarafından da çalışmalarda kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Doğan Kılıç vd. (2017)	Oehley (2007) tarafından geliştirilen yetenek yönetimi ölçeğinin Türkçe uyarlamasını öğretmen adayları bağlamında gerçekleştirmek.	Nicel araştırma Anket formu Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde eğitime devam eden 133 öğretmen adayından toplanan veriler.	Uyarlama çalışması bağlamında keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiş ve sonuçta orijinal ölçekte olduğu gibi 8 alt boyutlu, fakat orijinal ölçekten farklı olarak toplamda 39 maddeden oluşan Türkçe ölçek elde edilmiştir.
Tabancalı vd. (2017)	Eğitim kurumları için geçerli ve güvenilir bir yetenek yönetimi ölçeği geliştirmek.	Karma araştırma Anket formu-görüşme (odak grup) İstanbul'da farklı okullarda görev yapan 784 okul yöneticisi ve öğretmenlerden toplanan veriler.	Sekiz aşamada gerçekleştirilen veri analizleri sonucunda, eğitim örgütlerinde kullanılabilecek yetenek yönetimi ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmıştır. Son durumda elde edilen ölçek 6 boyutlu ve 50 ifadeden oluşan bir yapıdadır.
Yener vd. (2017)	Yetenek yönetimi ölçüm aracı geliştirmek	Nicel araştırma Anket formu Hazır giyim (tekstil) işletmelerinin sahip ve yöneticilerinden oluşan 313 kişiden toplanan veriler.	Çalışma sonucunda geçerlilik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilen 6 boyutlu bir yetenek yönetimi ölçeği elde edilmiştir.

2.5. Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayanan Makalelere İlişkin Bulgular

2008-2018 döneminde Türkiye'de yapılan yetenek yönetimini konu alan makalelerin büyük çoğunluğu (62 makalenin %61,29'unu oluşturan 38 makale) ampirik nitelikte sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelerdir. Sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler aşağıda sırasıyla bulgularına yer verildiği üzere; uygulama alanları, kullandıkları araştırma yöntemleri, tercih ettikleri veri toplama araçları ve yetenek yönetimine ilişkin alt temalar açısından irdelenmiştir. Bunun

yanında Tablo 9'da bu kapsamdaki tüm makalelerin özet dökümünü toplu şekilde görmek mümkündür.

Sektör uygulamalı araştırmaya dayanan ve yetenek yönetimini konu edinen makalelerin uygulama alanlarına göre dağılımına Tablo 5'de yer verilmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırmaların en çok eğitim kurumlarına yönelik gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Tüm sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelerin %26,32'si (10 makale) aralarında üniversiteler ile ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının bulunduğu eğitim kurumlarına yöneliktir. Bununla birlikte, birden fazla sektöre yönelik gerçekleştirilen araştırmalar ise, tüm sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelerin %18,42'sine (7 makale) karşılık gelmektedir.

Tablo 5.Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayalı Makalelerin Uygulama Alanlarına Göre Dağılımı

<i>Uygulama Alanı</i>	<i>Makale Sayısı (adet)</i>	<i>Toplam Makale Sayısına Oranı (%)</i>
Eğitim kurumları (üniversiteler, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları)	10	26,32
Turizm işletmeleri	6	15,79
Bankalar	5	13,15
Diğer (ambalaj, telekomünikasyon, basın işletmeleri, diğer finansal hizmet işletmeleri, eğitim kurumu dışındaki kamu kurumları)	6	15,79
Birden fazla sektöre yönelik uygulamalar	7	18,42
Uygulama alanı tespit edilemeyenler	4	10,53
<i>Toplam</i>	<i>38</i>	<i>100,00</i>

Tablo 6 ilgili dönemde yayımlanan sektör uygulamalı araştırmaya dayalı makalelerin kullandıkları araştırma yöntemi açısından sınıflandırılmasını göstermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, bu kapsamdaki makalelerin yarısından çoğuna karşılık gelen 22'sinde (%57,89) nicel araştırma yönteminden, 12'sinde (%31,58) nitel araştırma yönteminden ve 4'ünde (%13,34) nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma araştırma yönteminden yararlanılmıştır.

Tablo 6.Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayalı Makalelerin Kullandıkları Araştırma Yöntemi Açısından Dağılımı

<i>Araştırma Yöntemi</i>	<i>Makale Sayısı (adet)</i>	<i>Toplam Makale Sayısına Oranı (%)</i>
Nicel Araştırma	22	57,89
Nitel Araştırma	12	31,58

Karma Araştırma	4	10,53
<i>Toplam</i>	38	100,00

Tablo 7 tercih edilen araştırma yöntemine dayalı olarak yararlanılan veri toplama araçlarının dağılımını göstermektedir. Nicel araştırma yöntemini kullanan 22 makalenin hepsinde veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemini tercih eden 12 makalenin 8'inde sadece görüşmeden yararlanılmıştır. Bu kapsamdaki 1 makalede gözlem ve belge incelemeden, 2 makalede görüşme ve belge incelemeden ve 1 makalede görüşme, gözlem ve belge incelemeden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Karma araştırma yöntemi kullanılan 4 makalenin 3'ü anket formu ve görüşmeden yararlanmış, 1 çalışma ise test uygulaması ve görüşmeden yararlanmıştır.

Tablo 7.Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayalı Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Araçları

<i>Veri Toplama Araçları</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran (%)</i>
<i>Nicel Araştırma Yöntemini Kullanan Makalelerde;</i>		
Anket Formu	22	100,00
<i>Toplam</i>	22	100,00
<i>Nitel Araştırma Yöntemini Kullanan Makalelerde;</i>		
Görüşme	8	66,67
Gözlem+Belge İnceleme	1	8,33
Görüşme+Belge İnceleme	2	16,67
Görüşme+Gözlem+Belge İnceleme	1	8,33
<i>Toplam</i>	12	100,00
<i>Karma Araştırma Yöntemini Kullanan Makalelerde;</i>		
Anket Formu+Görüşme	3	75,00
Test Uygulaması+Görüşme	1	25,00
<i>Toplam</i>	4	100,00

Tablo 8 ilgili döneme ilişkin sektör uygulamalı araştırmaya dayanan yetenek yönetimi konulu makalelerin alt temalarına dayalı olarak yıllara göre dağılımını göstermektedir. Yazar, bu kapsamdaki makalelerin uygunluk durumuna göre ve Boz'un (2017) çalışmasından da belli ölçüde yararlanarak, 4 alt tema tespit etmiştir. Bu alt temalar "genel yetenek yönetimi ve uygulamaları", "yetenek yönetimini etkileyen faktörler", "yetenek yönetiminin rolü" ve "diğer"dir. Alt temalar oluşturulurken "genel yetenek yönetimi ve uygulamaları" kapsamına bir ya da birden fazla işletmede yetenek yönetimi uygulamalarının nasıl gerçekleştirildiğine yönelik vaka çalışmaları, farklı

yönlerden işletmelerin yetenek yönetimi sistemlerini ve uygulamalarını ele alan çalışmalardahil edilmiştir. “Yetenek yönetimini etkileyen faktörler” kapsamına işletmelerdeki yetenek yönetimi ve uygulamaları üzerinde etkili olan faktörleri ele alıp irdeleyen çalışmalar dahil edilmiştir. “Yetenek yönetiminin rolü” alt temasının kapsamına yetenek yönetiminin ve uygulamalarının neler üzerinde etkileri olduğunu araştıran çalışmalar dahil edilmiştir. Bunun yanında, “diğer” olarak ifade edilen tema altında ise, yetenek yönetiminin hem etkilendiği hem de etkilediği değişkenlerin olduğu (yetenek yönetiminin aracı rol üstlendiği) çalışmalar ve yetenek yönetimi ile ilişkisi araştırılan ancak ilişkinin etki yönü konusuna değinilmemiş olan çalışmalar yer almaktadır. Tablo 8’de ele alındığı üzere, 2008-2018 döneminde yetenek yönetimi konusunu ele alan sektör uygulamalı araştırmaya dayalı akademik makalelerin toplamda %86,85’inin “genel yetenek yönetimi ve uygulamaları” ve “yetenek yönetiminin rolü” alt temalarında toplandığı dikkat çekmektedir. 38 makalenin %44,74’üne karşılık gelen 17 makale “genel yetenek yönetimi ve uygulamaları” alt teması ile ilgili iken, %39,47’sine karşılık gelen 15 makale “yetenek yönetiminin rolü” alt temasında toplanmıştır. “Yetenek yönetimini etkileyen faktörler” alt temasında sadece 1 makale, “diğer” alt temasında ise 5 makale yer almaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, sektör uygulamalı araştırmaya dayanan yetenek yönetimi konulu makalelerin özellikle 2015 ve sonrasında büyük artış kaydettiği dikkat çekmektedir. 2008-2014 döneminde bu kapsama giren sadece 7 makale yayımlanmışken, 2015-2018 döneminde bu sayı 31 olmuştur.

Tablo 8. Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayanan Makalelerin Alt Temalara Bağlı Olarak Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Genel Yetenek Yönetimi ve Uygulamaları (adet)	Yetenek Yönetimini Etkileyen Faktörler (adet)	Yetenek Yönetiminin Rolü (adet)	Diğer (adet)	Toplam (adet)
2008	-	-	-	-	-
2009	-	-	1	-	1
2010	1	-	-	-	1
2011	-	-	-	-	-
2012	-	-	-	-	-
2013	1	-	1	-	2
2014	2	-	1	-	3
2015	4	-	2	1	7
2016	3	-	2	-	5
2017	4	1	2	3	10

2018	2	-	6	1	9
<i>Toplam</i>	<i>17</i>	<i>1</i>	<i>15</i>	<i>5</i>	<i>38</i>
<i>Tüm Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayanan Makalelere Oranı (%)</i>	<i>44,74</i>	<i>2,63</i>	<i>39,47</i>	<i>13,16</i>	

Tablo 9 yetenek yönetimi konusunu ele alan sektör uygulamalı araştırmaya dayanan 38 akademik makalenin özetlenmiş dökümünü göstermektedir. Bu çerçevede yazar(lar), çalışmanın hangi yılda hazırlandığı, araştırmada güdülen amaç, araştırmanın yöntemi, tercih edilen veri toplama araçları, araştırma örnekleme ve araştırmada ulaşılan önemli bulgular tablo halinde sunulmuştur.

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, bu bağlamda kayıt altına alınan 38 makaleden 12'sinde nitel araştırma yöntemi, 22'sinde nicel araştırma yöntemi ve 4'ünde karma yöntem tercih edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, tercih edilen araştırma yöntemi ve alt temalar ilişkilendirilerek mevcut yapılmış makaleler hakkında özet bilgilendirmelere aşağıda sırasıyla değinilmektedir.

Nitel araştırma yönteminin tercih edildiği 12 makalenin 10'unun "*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*" alt temasında toplandığı tespit edilmiş, 2 makalenin ise "*diğer*" alt temasında yer aldığı görülmüştür. "*Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*" alt temasında yer alan makalelere bakıldığında, Çalışkan ve Dayanç Kıyat (2013) işletmelerin yetenek yönetimi politikalarını ve işletmelerde yetenek yönetiminin olası etkilerini halkla ilişkiler uzmanları özelinde farklı sektörlerden uzmanlarla görüşmeler gerçekleştirerek araştırmış, Aytaç (2014) odak grup görüşmeleri yoluyla öğretmenlerin gözünden idarecilerinin bütünleştirilmiş yetenek yönetimi özelliklerine ne düzeyde sahip olduklarını irdelenmiş, Kaytaç Yiğit ve Kaplan (2015) vaka analizi kapsamında gerçekleştirdiği görüşme yoluyla ülkemizde faaliyet gösteren özel bir bankanın yetenek yönetimi sürecini ayrıntılarıyla incelemiş ve Aytaç (2015a) görüşme yoluyla metaforlardan (mecazlardan) yararlanarak öğretmen ve öğretmen adaylarının yetenek yönetimine bakışlarını araştırmıştır. Ayrıca, Bat ve Yalçın (2015) görüşme, gözlem ve belge incelemesinden yararlanarak bir telekomünikasyon işletmesinin yetenek yönetimi uygulamalarını irdelenmiş, Altunoğlu vd. (2015) belge inceleme ve görüşme yoluyla sektöründe lider bir bankanın insan kaynaklarının verimliliği bağlamında yetenek yönetimi uygulamalarını ve bankaların bu uygulamalardan nasıl faydalandığını araştırmış ve Uysal (2016) gözlem ve belge incelemeye dayalı çalışmasıyla bireysel performans gösterecek işgörenleri belirlemek için yetenek yönetiminde bilişsel yerleştirmenin (cognitive placement) kullanılabileceğini savunmuştur. Bunun yanında, Gökteş ve Çetinceli (2017) üç bankanın İKY uzmanlarıyla yaptıkları görüşmelerle yetenek yönetimi uygulamalarının insan kaynağı üzerinde ne gibi etkiye sahip olduğunu saptamaya çalışmış, Arar ve Öneren (2018) teknoloji alanında bir işletmede İK yöneticisi ile yaptığı görüşme ve belge inceleme yoluyla Z kuşağı işgörenlerin kariyer gelişiminde yetenek yönetiminin ne gibi yararlar sağlayabileceğini araştırmış ve Yalçın

(2018) farklı sektörlerden işletmelerin üst düzey yöneticileri ile derinlemesine görüşmeler yaparak yetenek yönetimi sürecinin aşamalarını ortaya koymaya gayret etmiştir.

“Diğer” alt teması altında değerlendirilebilen nitel araştırma yönteminin kullanıldığı 2 çalışmadan Vardarlıer(2017)çeşitli sektörlerde iş süreçlerinde yetenek yönetimi ve işveren markasını uygulayan İK yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirerek yetenekli işgören-işveren markası etkileşimini incelemiş, Acar vd. (2017) ise, beş işletmede görüşmeler gerçekleştirerek yetenek yönetimi ile işgücü devir hızı ilişkisini araştırmışlardır.

Nicel araştırma yöntemi kullanan 22 makalenin 14’ü “*yetenek yönetiminin rolü*” alt temasında, 4’ü “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*” alt temasında, 1’i “*yetenek yönetimini etkileyen faktörler*” alt temasında, 3’ü “*diğer*” alt temasında toplanmıştır. “*Yetenek yönetiminin rolü*” alt temasında yer alan çalışmalardan Basmacı Karalar ve Atay (2009) Türkiye’de faaliyet yabancı bir ambalaj işletmesinin işgörenlerine yönelik olarak yetenek yönetimi uygulamalarının işgören performansına etkisini araştırmış, Altınöz vd. (2013) konaklama işletmelerinin orta ve üst düzey yöneticilerine yönelik gerçekleştirdiği araştırmada yetenek yönetiminin örgütsel güvene etkisini incelemiş, Bayyurt ve Rizvi (2015)hizmet sektöründe farklı alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin işgörenlerine dönük gerçekleştirdiği araştırmada yetenek yönetiminin örgütsel etkinliğe etkisini ele almış ve Aytaç (2015b) öğretmenlerin algılarını esas alarak okul yöneticilerinin yetenek yönetimi liderliğinin öğretmenlerin örgütsel bağlılığına etkisini araştırmıştır. Çalışmalardan, Altınöz ve Çöp (2016) İstanbul’da faaliyet gösteren otel işletmelerinin yöneticilerinden topladığı verilerle yetenek yönetiminin örgütsel güvene etkisini ve söz konusu etkide örgütsel desteğin rolünü incelemiş, Fettahlıoğlu vd. (2016) özel bir bankanın işgörenlerine dönük gerçekleştirdiği araştırmada yetenek yönetiminin iç girişimciliğe etkisini araştırmış, Türk ve Akbaba (2017) turizm işletmelerinin işgörenlerine yönelik yaptıkları çalışmada yetenek yönetiminin örgüte uyum sağlama ve işten ayrılma niyetine etkisini irdelemiş ve Çetinkaya ve Karaçelebi (2017) konaklama işletmelerinin işgörenleri üzerinde yaptıkları çalışmada yetenek yönetiminin duyu düzenlemeye etkisini araştırmıştır. 2018 yılı içinde bu bağlamda yapılan çalışmalara bakıldığında ise, Tarakçı ve Öneren (2018) devlet üniversitelerinde görevli akademisyenler üzerine yaptığı çalışmada yetenek yönetimi uygulamalarının örgüte bağlılık, iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisini incelemiş, Tan ve Akkuş (2018) bankacılık sektörü işgörenlerine dönük araştırmalarında yetenek yönetiminin örgütsel öğrenmeye etkisini araştırmış, Tatlı ve Üstün (2018) bir devlet kurumundaki işgörelere yönelik çalışmalarında yetenek yönetiminin örgütsel sinizme etkisini ve bu etkide örgüt kültürünün düzenleyici rolünü irdelemiş, Altınöz (2018) otel işletmelerinin departman yöneticileri ve genel müdürleri üzerine gerçekleştirdiği araştırmada yetenek yönetiminin işten ayrılma ve kariyer başarısına etkisini araştırmış, Altındağ vd. (2018) finansal hizmetler alanında çalışan işgörelere yönelik çalışmada yetenek yönetimi uygulamalarının işgören tatmini üzerindeki etkisini araştırmış ve Örucü ve Akyüz (2018) akademisyenlere yönelik yaptıkları araştırmada yetenek yönetimi uygulamalarının yenilik performansına etkisini araştırmışlardır.

Nicel araştırma yönteminden yararlanan “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*” alt temasında toplanan çalışmalardan Tatoğlu vd. (2016) üst ve orta

düzyer yöneticilerden topladığı verilerle Türkiye’de faaliyet gösteren çokuluslu işletmeler ve yerel işletmelerin yetenek yönetimi uygulamaları ve motivasyonları arasındaki farklılıkları araştırmış, Akar ve Balcı (2016) akademisyenlerden topladığı verilerle farklı üniversitelerin yetenek yönetimini uygulama düzeylerini incelemiş, Zafer Güneş ve Keskinlik Kara (2017) öğretmenlerden topladıkları verilerle özel okullardaki yetenek yönetimi uygulama düzeylerini araştırmış ve Akçay Üzüm (2017) ise bir vakıf üniversitesinin eğitim fakültesi son sınıfında okuyan öğrencilerden topladığı verilerle üniversitenin öğrencilere dönük yetenek yönetimi uygulamaları hakkında öğrenci görüşlerini araştırmıştır.

Nicel araştırma yönteminden yararlanan ve “*yetenek yönetimini etkileyen faktörler*” alt temasında yer alan tek çalışma olan Demirel ve Savaş (2017) iki üretim işletmesinden işgören ve yöneticilere yönelik yaptığı araştırmada nepotizmin yetenek yönetime etkisi araştırmıştır. Ayrıca, aynı çalışmada nepotizmin yenilik üzerindeki etkisi de araştırılmıştır.

Nicel araştırma yönteminden yararlanan ve “*diğer*” alt temasında yer alan çalışmalardan Demirkasimoğlu ve Taşkın (2015) öğretmenlerden topladıkları verilere dayalı olarak özel okullarda uygulanan yetenek yönetimi uygulamaları ile örgütsel etkililiğın ilişkisini araştırmış, Postacı ve Dönmez Polat (2017) farklı otel işletmelerinin işgörenlerinden topladıkları verilerle yetenek yönetimi ile liderlik tarzı ilişkisini araştırmışlar ve Glaister vd. (2018) ise, farklı işletmelerden edindiği verilerle İKY uygulamaları, yetenek yönetimi ve işletme performansı arasındaki bağlantıyı incelemekte ve yetenek yönetiminin İKY uygulamaları ile işletme performansı arasında üstlendiği rolü araştırmaktadır.

Karma araştırma yöntemini kullanan 4 makaleden 3’ü “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*” alt temasında yer alırken, 1’i “*yetenek yönetiminin rolü*” alt temasında yer almıştır. Karma araştırma yönteminden yararlanan ve “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*” alt temasında yer alan çalışmalardan Atlı (2010) basın işletmelerinin İK yetkililerinden görüşme ve anket yoluyla topladığı verilere dayalı olarak basın işletmelerinde yetenek yönetimi uygulanma durumunu araştırmış, Keçecioğlu ve Yılmaz (2014) farklı işletmelerin İK yöneticilerinden görüşme ve anket yoluyla topladığı verilerle yetenek etiketi ölççeğini belirlemeye odaklanmış ve Keçecioğlu vd. (2017) farklı kamu ve özel sektör işletmelerinin İK yönetici ve uzmanlarından topladıkları verilerle işletmelerin sahip oldukları yeteneklerin farkında olup olmadığını belirlemeye, eğer farkındalarsa yeteneğın kalitesi ve derinliğinin ne ölçüde olduğu, bu doğrultuda işletmelerde yetenekler konusunda yapılan uygulamaların neler olduğunu, yüksek potansiyelli işgörene bakışlarının nasıl olduğu ve son olarak da yetenek yönetimi programlarının olup olmadığını belirlemeye çalışmışlardır.

Karma araştırma yöntemini kullanan ve “*yetenek yönetiminin rolü*” alt temasında yer alan tek çalışma olan Sart (2014) ise, test uygulaması ve görüşme yoluyla iki farklı üniversiteden stratejik yetenek yönetimi uygulamasına alınan öğrencilerin kariyer kararı ve yenilikçilik niteliklerinin yetenek yönetimi uygulamalarından anlamlı biçimde etkilenip etkilenmediğini araştırmıştır.

Tablo 9. Sektör Uygulamalı Araştırmaya Dayanan Makalelerin Dökümü

<i>Yazar/Yazarlar (Yıl)</i>	<i>Alt Tema</i>	<i>Amaç</i>	<i>Araştırma Yöntemi/ Veri Toplama Araçları/Örneklem</i>	<i>Önemli Bulgular</i>
Basmacı Karalar ve Atay (2009)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Yetenek yönetimi ve araçlarının işgörenlerin performansı üzerindeki etkisini araştırmak	Nicel araştırma Anket formu Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bir ambalaj işletmesinde çalışan 62 işgörenden toplanan veriler	Yetenek yönetimi ve yetenek yönetiminde kullanılan araçların işgörenlerin performansını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Atlı (2010)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Basın işletmelerinde İKY departmanlarının yetenek yönetimi uygulamalarını yerine getirip getirmediğini tespit etmek, yetenek yönetiminin yerini ve önemini ortaya koymak	Karma araştırma Anket formu-görüşme Türkiye’den 44 basın işletmesini temsil eden, holding bağlantılı 28 İK departmanının yetkilileri	Basın işletmelerinde tam anlamıyla yetenek yönetimi uygulamalarına rastlanmadığı, ancak küçük çaplı sistematik olmayan yetenek yönetimi uygulamalarının olduğu tespit edilmiştir.
Altınöz vd (2013)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Konaklama işletmelerinde yetenek yönetimi ve örgütsel güven arasındaki ilişki ve etkileşimi incelemek, yetenek yönetiminin örgütsel güvene etkisini tespit etmek	Nicel araştırma Anket formu Ankara’da faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin 234 orta ve üst düzey yöneticisinden toplanan veriler.	Yetenek yönetimi ile örgütsel güven arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca, örgütsel güven algısında yetenek yönetimi uygulamalarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

Çalışkan ve Dayanç Kıyat (2013)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	İşletmelerin yetenek yönetimi politikalarının ve yetenek yönetiminin etkilerini işletmelerin kurumsal itibar gelişimi üzerinde kritik etkisi olabilecek halkla ilişkiler uzmanları özelinde araştırmak.	Nitel araştırma Görüşme Farklı sektörlerden, sektörlerinin önde gelenlerinden 4 işletmenin İKY ya da yetenek yönetimi birimlerinde çalışan uzman ve yöneticiler.	Çalışma Türkiye'de bazı sektörlerde öncü pozisyonda olan araştırmaya konu işletmelerin yetenek yönetiminin stratejik önemini farkında olduğunu ve yetenek yönetimini insan kaynakları yönetimi işlevlerine bütünleşik bir politika olarak uyguladıklarını göstermiştir. Çalışmada ayrıca, halkla ilişkiler ve İKY bölümlerinin yetenekli işgörenlerin işletmeye çekilmesi hususunda, eşgüdümlü çalışmak durumunda olduklarına vurgu yapılmaktadır.
Aytaç (2014)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çalıştıkları okullardaki yöneticilerin bütünleştirilmiş yetenek yönetimi modeli (BYYM) özelliklerine sahip olma düzeylerine ilişkin görüşlerini ortaya koymak.	Nitel araştırma Görüşme Ankara'da faaliyet gösteren yedi lisede görev yapan 55 öğretmenden toplanan veriler.	Öğretmenlerin yetenek yönetimi yaklaşımını daha çok özel okullarda uygulanabilecek bir model ve insan kaynakları yönetimi becerisi ve yeterliği olarak algıladığı tespit edilmiştir. Öğretmenlere göre, BYYM'nin boyutları bağlamında okul yöneticilerinin bu yeterliklere istenen düzeyde sahip olmadığı görülmüştür.
Sart (2014)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	"Stratejik yetenek yönetimi" değerlendirmesine alınan öğrencilerin mezuniyet sonrası kariyerlerinde ve yenilikçiliğe yönelik kariyer kararlarını ilerletme anlamında, bu	Karma araştırma Test uygulaması-görüşme Türkiye'de iki farklı üniversiteden stratejik yetenek yönetimi değerlendirmesine katılan 390 öğrenci.	Çalışma iş dünyasının bir parçası olmadan önce yeteneklerinin farkında olan öğrencilerin kariyerlerini ilerletme ve yenilikçilik konusunda diğerlerinden daha başarılı olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin yeteneklerini geliştirmek ve başarılı bir kariyer yolunu takip etmelerine yardımcı olmak amacıyla 'stratejik yetenek yönetimi' adı verilen değerlendirmenin geliştirilmesi ve üniversite müfredatının ve kariyer

		değerlendirmeye alınmayanlar ile arasında anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak		planlama hizmetlerinin önemli bir parçası haline getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
Keçecioğlu ve Yılmaz (2014)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	İşletmeler ile yapılan görüşmeler ile yetenek etiketi ölçeğini belirlemek.	Karma araştırma Anket formu ve görüşme 62 işletmenin İK yöneticileri	Araştırma sonucunda işgörenleri elde tutmada en önemli faktörün "işletmeye güven duyma", işletmelerin stratejik önceliklerinde en önemli faktörün "insan sermayesi yönetimi" olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca işletmede 12 aylık dönemde maliyet azaltıcı ve işgören sayısını düşürücü en önemli faktörün "görevlerin yeniden yapılandırılması", mevcut ekonomik duruma karşı girişilecek potansiyel eylemlerde en önemli faktörün "işgücü piyasasından daha kritik yetenekleri bulmak" olduğu görülmüştür.
Kaytaz Yiğit ve Kaplan (2015)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Türkiye'de faaliyet gösteren bir bankanın yetenek yönetimi sürecini ayrıntılı bir şekilde incelemek.	Nitel araştırma Görüşme Türkiye'de önemli bir pazar payına sahip ve ayrı bir yetenek yönetimi departmanı olan özel bir banka.	İncelenen işletme, kurduğu yetenek yönetimi departmanı altında yetenek yönetimi uygulamalarını faaliyete geçirmektedir. Departmanın temel fonksiyonları açık bir şekilde belirlendiği ve geliştirilen yetkinlik modelinde ölçülebilirliği sağlanan yetkinlik tanımlarının yapıldığı görülmüştür. Ayrıca bankanın işgörenlerine yol gösterme amacı taşıyan "mentor programı"nı uygulamaya koyarak, yetenek yönetimi uygulama sürecini daha etkin yönettiği belirlenmiştir.

Bayyurt ve Rizvi (2015)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Yetenek yönetiminin algılanan örgütsel etkinliğe olan etkisini tespit etmek.	Nicel araştırma Anket formu Hizmet sektöründen seçilmiş 5 alt sektörden toplam 200 işgörenden elde edilen veriler.	Yetenek yönetiminin boyutlarından insan kaynakları politikası, eğitim ve gelişim, beceri ve motivasyonun algılanan örgütsel etkinlik üzerinde güçlü ve olumlu etkisi tespit edilmiştir. Ancak, fırsat boyutunun algılanan örgütsel etkinlik üzerindeki etkisinin olmadığı görülmüştür.
Aytaç (2015a)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	öğretmen ve öğretmen adaylarının yetenek yönetimi yaklaşımına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmak.	Nitel araştırma Görüşme Çalışma grubu 697 öğretmen adayı ile 330 öğretmenden oluşmaktadır.	Araştırmadan elde edilen sonuçlar katılımcıların “yetenek yönetimi” kavramına ilişkin üretmiş oldukları metaforların sırasıyla en çok “yetenek belirleme ve geliştirme”, “liderlik”, “güç ve yönetim odağı olma” ve “koruyuculuk-güven vericilik” kategorilerine ait olduklarını göstermektedir. En fazla metaforla temsil edilen kategori “yetenek belirleme ve geliştirme”, en az metaforla temsil edilen kategori ise “olumsuzluk unsuru” kategorisidir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının yetenek yönetimi ile ilgili okul liderliği ve okulları yeniden yapılandırma ile ilgili az sayıda metafor üretmeleri, bu konuda henüz bir farkındalık oluşmadığı ve okullarda bu yönde bir yönetim anlayışının görülmediği şeklinde algılanabilir.
Aytaç (2015b)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Öğretmenlerin algılarına dayalı olarak, okul yöneticilerinin yetenek yönetimi liderliği ile öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkileri belirlemek,	Nicel araştırma Anket formu 402 öğretmenden toplanan veriler.	Okul yöneticilerinin yetenek yönetimi liderliği ile öğretmenlerin örgütsel bağlılık arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Öğretmenlerin okul yöneticilerinin yetenek yönetimi liderliği hakkındaki algılarının örgütsel bağlılıklarını tahmin eden önemli bir değişken olduğunu

		yetenek yönetimi liderliğinin örgütsel bağlılığa etkisini tespit etmek		göstermiştir.
Bat ve Yalçın (2015)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Bir işletme özelinde yetenek yönetimi uygulamalarını değerlendirmek	Nitel araştırma Görüşme-gözlem-belge inceleme Telekomünikasyon sektöründe bir işletmenin uygulamalarının incelenmesi	İşletmenin yetenek biriminin, kişilerin işe alımında yeteneklerinin ve potansiyellerinin tespiti, işgörenlerin potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve performanslarının artırılması gibi konulardan sorumlu olduğu ve bu süreçlerin profesyonelce yürütüldüğü tespit edilmiştir.
Altunoğlu vd. (2015)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Bir bankanın yetenek yönetimi uygulamalarının İKY verimliliği açısından etkisini incelemek, bankanın yetenek yönetimi uygulamalarından nasıl faydalandığını ortaya çıkarmak.	Nitel araştırma Görüşme-belge inceleme Türkiye’de faaliyet gösteren ve sektöründe lider olan bir banka	Bankabelli bir program altında olmasa da yetenek yönetimi uygulamalarından yararlanmaktadır ve bunugeneral yönetim felsefesi olarak benimsemiştir. İşgörenlerinin her birini potansiyel yetenek olarak görmektedir. Bankada yetenek yönetimi uygulamaları sadece insan kaynakları bölümünün işi olarak görülmemektedir.
Demirkasım oğlu ve Taşkın (2015)	<i>Diğer</i>	Öğretmenlerin görüşlerine göre özel okulların uygulamakta olduğu yetenek yönetimi stratejilerinin örgütsel etkililik ile ilişkisini	Nicel araştırma Anket formu 16 özel okuldaki 210 öğretmenden toplanan veriler	Araştırma sonuçları özel okullarda yetenek yönetimi stratejilerinin “kısmen” kullanıldığını göstermiştir. Öğretmenlerin yetenek yönetimi stratejilerinin kullanılması ile okulun etkililiğine ilişkin görüşleri arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.

		belirlemek		
Tatoğlu vd (2016)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Türkiye’de faaliyet gösteren çokuluslu işletmeler ile yerel işletmelerin yetenek yönetimi motivasyonları ve uygulamaları arasındaki farklılıkları araştırmak	Nicel araştırma Anket formu 75’i çokuluslu işletme, 126’sı yerel işletme olmak üzere 201 işletmenin üst ve orta düzey yöneticilerinden elde edilen veriler.	Çokuluslu işletmeler ve yerel işletmelerin yetenek yönetimi motivasyonları arasında anlamlı farklılıkların olduğu, çokuluslu işletmelerin yetenek yönetimi sistemlerinde daha fazla taktiksel motivasyon olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, genel olarak çokuluslu işletmelerin yerel işletmelere göre anlamlı biçimde daha güçlü yetenek yönetimi sistemleri uyguladığı saptanmıştır. Bulgular yetenek yönetimi motivlerinin ve işletmeler tarafından izlenen uygulamaların topluma bağlı (society-bound) olduğunu göstermektedir.
Altınöz ve Çöp (2016)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Uluslararası otel işletmelerinde yetenek yönetiminin örgütsel güven üzerine etkisini tespit etmek ve örgütsel desteğin bu ilişkideki rolünü incelemek	Nicel araştırma Anket formu İstanbul’da faaliyet gösteren 38 uluslararası beş yıldızlı otelin farklı düzeylerdeki 206 yöneticisinden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin örgütsel güven üzerinde etkili olduğu, ayrıca örgütsel desteğin yetenek yönetimi ile örgütsel güven arasındaki ilişkide aracı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
Uysal (2016)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Yetenek yönetimi ile ilgili olarak bireysel performans gösterecekleri belirlemek	Nitel araştırma Gözlem ve belge inceleme Bir işletmenin farklı departmanlarından 110	Çalışma insan kaynakları yöneticileri tarafından gerçekleştirilen bilişsel yerleştirmenin işletmelerde en iyi performansa sahip olanları ortaya koyabileceğini savunmaktadır.

		için bilişsel yerleştirmenin kullanılabilirliğini araştırmak	kişi bilişsel yerleştirme hattına departmanlarındaki performansları dikkate alınarak K departmanınca yerleştirilmiş.	
Akar ve Balcı (2016)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin, çalıştıkları kurumlarında yetenek yönetiminin uygulanma düzeyine ilişkin görüşlerini belirlemek	Nicel araştırma Anket formu İstanbul'da faaliyet gösteren 3 farklı üniversiteden 275 öğretim üyesinden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin üniversitelerde yeteneği çekme boyutunun "biraz" düzeyinde, yeteneğin yerleştirilmesi, geliştirilmesi, tutulması ve örgütsel yedekleme boyutlarının ise "çok az" düzeyde uygulandığı saptanmıştır.
Fettahlıoğlu vd. (2016)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	yetenek yönetimi ve iç girişimcilik konularını birlikte ele almak ve yetenek yönetiminin iç girişimcilik üzerinde etkisinin olup olmadığını ortaya koymak	Nicel araştırma Anket formu Özel bir bankanın 105 işgöreninden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin iç girişimciliğin alt boyutları olan yönetsel ve bireysel unsurlarla ilişkili olduğu tespit edilmiş, ayrıca yetenek yönetiminin ilgili unsurları olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.
Göktaş ve Çetinceli (2017)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Yetenek yönetimi uygulamalarının insan kaynağı üzerindeki etkisini ortaya koymak	Nitel araştırma Görüşme 3 bankanın insan kaynakları yetenek yönetimi birimlerindeki uzmanlar	Etkin yetenek yönetimi uygulamalarının bankacılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için kritik öneme sahip insan kaynağı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır.

Zafer Güneş ve Keskinkılıç Kara (2017)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Özel okullarda yetenek yönetimi uygulamalarının gerçekleşme düzeyini belirlemek.	Nicel araştırma Anket formu İstanbul'daki özel okullarda görev yapan 257 öğretmenden toplanan veriler	Öğretmenlerin yetenek belirleme, yetenek kültürü boyutlarına ve yetenek yönetiminin toplamına ilişkin görüşleri "orta" düzeyde iken, yetenek geliştirme boyutunda ise "yüksek" düzeyde bulunmuştur.
Akçay Üzüm (2017)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Öğrencilerin yeteneklerini yönetmek amacıyla gerçekleştirilen üniversitelerdeki yetenek yönetimi uygulamaları hakkında öğrenci görüşlerini ortaya koymak	Nicel araştırma Anket formu İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinin eğitim fakültesi son sınıfında okuyan 376 öğrenciden toplanan veriler	Araştırma sonuçları, üniversitelerin lise öğrencileri için yeterli ölçüde tanışma ve oryantasyon çalışması yapmadıklarını göstermiştir. Üniversiteler, öğrencileri burslar ve diğer fırsatlar hakkında bilgilendirmekte, ancak başarı durumunda elde edilecek kazanımlar hakkında yeterli bilgi vermemekte ve bölümler hakkında yönlendirme yapmamaktadır. Üniversitelerin yetenek yönetimi uygulamalarının yetenek geliştirme aşamasında eksik olduğunu saptanmıştır. öğrencilerin yetenek geliştirme uygulamalarına ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Başarılı öğrencilerin farklı kariyer fırsatları konusunda yeterince bilgilendirilmediğine de dikkat çekilmiştir.
Demirel ve Savaş (2017)	<i>Yetenek yönetimini etkileyen faktörler</i>	Nepotizm ile yenilik ve yetenek yönetimi arasındaki ilişkiyi inceleyerek, nepotizmin yenilik ve yetenek yönetimi üzerine olan etkisini ortaya koymak.	Nicel araştırma Anket formu İki farklı üretim işletmesinden toplam 385 işletme sahibi, işgören ve yöneticiye yönelik bir araştırma	Nepotizmin eşitlik, profesyonellik ve akraba kayırmacılığı boyutunun yenilik yönetimini olumlu etkilerken, aile bireyi olmayanların ve profesyonellik boyutunun yetenek yönetimini olumlu etkilediği belirlenmiştir.

Keçecioğlu vd. (2017)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	İşletmelerin eğer farkındalarsa sahip oldukları yeteneklerin kalitesinin derinliğinin ne ölçüde olduğunu, işletmelerde yetenekler konusunda gerçekleştirilen ne gibi uygulamaların olduğunu ve işletmelerin yetenek yönetimi programlarının olup olmadığını belirlemek.	Karma araştırma Anket formu-görüşme 18'i özel şirket ve 4'ü kamu kurumu olmak üzere toplam 22 işletmenin İK yöneticileri ya da uzmanları.	Yetenek yönetimi programlarının işletmelerin yarısında olduğu, yeteneklerin ayırt edici özellikleri olduğu, programın en çok yedekleme için kullanıldığı ve motive edici etkisi olduğu belirlenmiştir. En dikkat çeken kavramın "yeteneklerin elde tutulması" olduğu ve bunun için çeşitli yöntemler uygulanması gerektiği tespit edilmiştir.
Postacı ve Dönmez Polat (2017)	<i>Diğer</i>	Otel işletmelerinde liderlik tarzı ile yetenek yönetimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak.	Nicel araştırma Anket formu İstanbul'da faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 388 işgörenden toplanan veriler	"Kişiyi dikkate alan liderlik tarzı" ile yeteneklerin "elde tutulması", "doğru pozisyona atanması", "geliştirilmesi" arasında; "işe ağırlık veren liderlik tarzı" ile yeteneklerin "planlanması ve yönetilmesi", "elde tutulması", "geliştirilmesi" arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
Türk ve Akbaba (2017)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Turizm işletmelerinde yetenek yönetimi algılamalarının örgüte uyum sağlama ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisini belirlemek.	Nicel araştırma Anket formu Muğla'da turizm işletmelerinin 210 işgöreninden toplanan veriler	Yetenek yönetimi algılamalarının örgüte uyum sağlama ve işten ayrılma niyeti üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Vardarlier (2017)	<i>Diğer</i>	İşletmelerin insan kaynağı olan yetenekli işgörenlerin işveren markasıyla etkileşimini ortaya çıkarmak.	Nitel araştırma Görüşme Çeşitli sektörlerde, iş süreçlerinde yetenek yönetimi ve işveren markasını uygulayan 21 İK yöneticisi	İK yöneticileri tarafından yetenek ve marka personel ilişkisi kavramının yoğun olarak birlikte kullanıldığı görülmüştür. İK yöneticilerinin personel, marka, performans ve yetenek kelimelerini çok sık tekrarladıkları, işveren markası ve yetenek performans süreçlerini yönetilirken marka personel ilişkisi, yetenek ve performans kavramıyla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.
Acar vd. (2017)	<i>Diğer</i>	Yetenek yönetiminin işgücü devir hızı ile ilişkisini araştırmak	Nitel araştırma Görüşme Isparta'da 100 ve üzeri işçi çalıştıran işletmeler arasından seçilen 5 işletme	Isparta'daki işletmelerde yetenek yönetim anlayışının tam olarak oturmadığı sonucuna ulaşılmış, bu çerçevede işgücü devir hızının düşürülmesine yönelik yetenek yönetimi eksenli faaliyetlere yeterli düzeyde rastlanmamıştır.
Çetinkaya ve Karaçelebi (2017)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	İşletmelerde yetenek yönetiminin düzenlemeye etkisini araştırmak.	Nicel araştırma Anket formu Konya'da faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde çalışan 175 işgörenden toplanan veriler.	Yetenek yönetimi bileşenleri olan yetenek algısı ve kurum desteği algısının duygu düzenleme üzerinde anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
Glaister vd. (2018)	<i>Diğer</i>	Çalışma İKY uygulamaları, yetenek yönetimi ve işletme performansı arasındaki bağlantıyı incelemekte ve gelişen piyasa	Nicel araştırma Anket formu 198 işletmeden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin, işgücü ağlarını ve sosyal sermayeyi geliştirmeyi hedefleyen bir dizi uygulamaya odaklandığında, İKY ile işletme performansı arasındaki ilişkiyi yönlendiren kilit bir aktarım mekanizması olduğu tespit edilmiştir. İKY stratejisi ve iş stratejisi hizalaması, bu performans etkilerini

		bağlamında İKY/iş stratejisi uyumunun rolünü araştırmaktadır.		arttırmaktadır, ancak İKY-yetenek yönetimi-performans bağlantısında önemli bir bileşen değildir.
Arar ve Öneren (2018)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Z kuşağının kariyer gelişim sürecinde yetenek yönetiminin sağlayabileceği avantajları araştırmak	Nitel araştırma Görüşme-belge inceleme Teknoloji alanında bir işletmede gerçekleştirilen araştırma, İK yöneticisi ile görüşme.	İşletmede yetenek yönetimi, yeteneği“keşfetme”, “kazanma”“yerleştirme”, “geliştirme” ve “tutma” konusunda beş aşamadaele alınmaktadır. Bu aşamaların her biri kapsamında işletmede Z kuşağına yönelik farklı uygulamalara yer verilmektedir.
Tarakçı ve Öneren (2018)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Akademik kurumlarda yetenek yönetimi uygulamalarının, akademik personelin örgüte bağlılığına, iş tatminine ve işten ayrılma niyetine etkisini ölçmek.	Nicel araştırma Anket formu Batı Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren kamu üniversitelerinde görevli 362 akademik personelden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin örgütsel bağlılık alt boyutları ile iş tatminini anlamlı bir şekilde ve pozitif yönde, işten ayrılma niyetini ise anlamlı bir şekilde ve negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Tan ve Akkuş (2018)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Araştırmanın amacı banka işgörenlerinin yetenek yönetimi algıları ile örgütsel öğrenme düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.	Nicel araştırma Anket formu Karabük il merkezinde bulunan bankalardaki 81 işgören.	Yetenek yönetimi algısı ile örgütsel öğrenme düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu ve yetenek yönetimi algısının örgütsel öğrenmeyi olumlu yönde anlamlı biçimde etkilediği tespit edilmiştir.

Tatlı ve Üstün (2018)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Yetenek yönetiminin örgütsel sinizm üzerindeki etkisinde örgüt kültürünün düzenleyici rolünü belirlemek	Nicel araştırma Anket formu Aksaray ilinde kamu sektöründe hizmet veren defterdarlıkta görevli 100 işgörenden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin örgütsel sinizmi negatif ve anlamlı bir şekilde etkilediği belirlenmiştir. Yine örgüt kültürünün bağımlı ve bağımsız değişkenin ilişkisinde düzenleyici rol oynadığı belirlenmiştir.
Yalçın (2018)	<i>Genel yetenek yönetimi ve uygulamaları</i>	Yetenek yönetimi sürecinin aşamalarını ortaya koymak	Nitel araştırma Görüşme Farklı sektörlerden işletmelerin üst düzey yöneticileriyle derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilen veriler	İşletmelerde kendine özgü yetenek yönetimi programı bulunmaktadır. Her işletmede uygulanan yetenek yönetimi programlarında ortak iki nokta olarak, dışarıdan ara ve üst kademe yönetici almamak vepozisyon odaklı yani rol temeline ve bireysel temele dayanan programların oluşturulmuş olması tespit edilmiştir. İşletmelerin bir kısmı ayrı yetenek yönetimi departmanı oluşturmuş, bir kısmı ise yetenek yönetimi programını İK departmanı altında sürdürmektedir. Yetenek yönetiminin gerçekleşmesinde önemli olan ortak kavramlar olarak potansiyel, performans, liderlik ve koçluk, yedekleme ve ödüllendirme görülmektedir. Yetenekli işgörenlere yönetsel becerilerin kazandırılması ve onların yüksek performansa ulaştırılması için proje çalışmaları, danışmanlık uygulamaları, pratiğe dayalı eğitim uygulamaları, akademik temelli çalışmalar, mentorluk uygulamaları ve sosyal aktiviteler gerçekleştirilmektedir.
Altınöz (2018)	<i>Yetenek yönetiminin</i>	Konaklama işletmelerinin işgörenlerinin yetenek	Nicel araştırma	Yetenek yönetimi alt boyutları ile işten ayrılma ve kariyer başarısı arasında pozitif yönlü bir ilişki

	<i>rolü</i>	yönetimi algıları ile kariyer başarısı ve işten ayrılması arasında ilişkiyi araştırmak	Anket formu Ankara'da faaliyet gösteren otel işletmelerinin departman yöneticileri ve genel müdürlerinden oluşan 237 kişiden toplanan veriler.	bulunmuştur. Ayrıca, yetenek yönetiminin işten ayrılma ve kariyer başarısı üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Altındağ vd. (2018)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Yetenek yönetimi bileşenlerinin işgören memnuniyetine etkisini araştırmak	Nicel araştırma Anket formu Finansal hizmetler alanında çalışan 201 işgörenden toplanan veriler	Yetenek yönetimi bileşenlerinin işgören tatmini üzerinde etkili olduğu kısmi olarak doğrulanmıştır. Yetenek yönetimi bileşenleri arasında sayılan "yüksek düzey yönetim becerileri", "ileri yönetim ve sistem geliştirme teknikleri" ve "yönetim becerileri"nin işgören tatmini olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
Örücü ve Akyüz (2018)	<i>Yetenek yönetiminin rolü</i>	Yetenek yönetimi uygulamalarının yenilik performansı üzerindeki etkisini ölçmek	Nicel araştırma Anket formu Türkiye'deki iki üniversiteden toplam 140 akademisyenden toplanan veriler	Yetenek yönetiminin, yeteneği geliştirme ve yeteneği tutma alt boyutlarının yenilik performansını pozitif yönde etkilediği bulunmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünyada 1990'ların ikinci yarısından itibaren, ülkemizde ise, 2000'li yıllardan itibaren öncelikle uygulamacılar tarafından gündeme taşınan ve daha sonra akademik camianın da ilgisini çekmeye başlayan yetenek yönetimi, son dönemin işletmecilik ve yönetim alanında öne çıkan akademik araştırma konularından biri haline gelmiştir. Özellikle 2005 sonrası ülkemiz üniversitelerinde yetenek yönetimini konu edinen hatırı sayılır ölçüde lisansüstü tez hazırlanmış, farklı akademisyenler tarafından akademik makaleler kaleme alınmış, bilimsel nitelikte kitaplar piyasaya çıkmış ve ulusal ve uluslararası nitelikteki sempozyum ve kongrelerde farklı açılardan yetenek yönetimini irdeleyen bildiriler sunulmuştur. Bu çalışma da ülkemizde yetenek yönetimi üzerine 2008-2018 döneminde hazırlanan ve YÖK-Akademik'te yer alan akademik nitelikteki makaleleri farklı açılardan incelemektedir. Çalışmada içerik analizine dayalı olarak önemli bulgulara ulaşılmıştır. Geniş şekilde yukarıda yer verilen bu bulgulardan öne çıkanları aşağıda ele alındığı şekilde özetlemek mümkündür:

- 2008-2018 döneminde yetenek yönetimi konusunu farklı açılardan ele alan ve özet ya da tam metnine erişilebilen 62 makale YÖK-Akademik'te yayımlanmıştır. Konuya ilişkin ülkemizde hazırlanıp kayıt altına alınan ilk akademik makale 2008 yılında yayımlanmıştır. Hazırlanan 62 makalenin 10'u (%16,13) 2008-2013 arasında yayımlanırken, 52'si (%83,87) 2014-2018 aralığında yayımlanmıştır. Özellikle 2017 yılı 16 makale (tüm makalelerin %25,80'i) ile 11 yıllık dönemde en fazla makalenin yayımlandığı yıl olmuştur. Bu durum özellikle 2014 yılından itibaren yetenek yönetimi konusuna Türkiye'deki akademisyenlerin ilgisinin önemli düzeyde arttığının, özellikle 2017'de bu ilgide patlama yaşandığının somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

- Yazar makaleleri *sadece alanyazın incelemesine dayanan makaleler, model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makaleler, ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya dayanan makaleler* ve *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler* olmak üzere dört ana sınıfa ayırarak irdelemiştir. 62 makaleden 14'ünün (%22,58) sadece alanyazın incelemesine dayandığı, 6'sının (%9,68) model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan nitelikte olduğu, 4'ünün (%6,45) yetenek yönetimi ile ilgili ölçek geliştirme ya da uyarlamaya dayalı hazırlandığı ve geri kalan 38'inin (%61,29) farklı sektörlerle yönelik uygulamalı araştırmaya dayalı makalelerden oluştuğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde hazırlanan makalelerin büyük bölümü *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelerden* meydana gelmektedir. Özellikle 2017 ve 2018 yıllarında toplam 19 adet *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makale* (bu sınıfa giren makalelerin %50'sine karşılık gelmekte) hazırlandığı dikkat çekmektedir. Bulgular, özellikle son dönemde ülkemizde yapılan çalışmaların daha çok yetenek yönetiminin farklı sektörlerdeki durumunu uygulamalı araştırmalarla irdelemeye odaklı olduğunu göstermektedir.

- *Sadece alanyazın incelemesine dayanan makalelere* ana hatlarıyla bakıldığında, bu sınıfa giren makalelerin mevcut alanyazına dayalı olarak ve herhangi bir sektör uygulaması gerçekleştirilmeden yetenek yönetimi kavramını, yetenek yönetimi uygulamalarını, yetenek yönetimi üzerinde etkili olabilecek olan faktörleri ya da yetenek yönetiminin etkileyebileceği değişkenleri ve bazı sektörler için yetenek yönetiminin olası katkıları, vb. konuları anlatı şeklinde ele aldıkları görülmektedir.

-Sınırlı sayıda gerçekleştirilen *model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makaleler* daha çok işletmelerdeki yetenek yönetimi sisteminin başarı düzeyini yükseltmek konusunda yol gösterici nitelikte çalışmalardır. Bu bağlamda yapılan çalışmaların nicelik ve çeşitlilik açısından artış göstermesinin, işletmelerde yetenek yönetimi sisteminden elde edilebilecek faydaları daha da arttıracığı söylenebilir.

- *Ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya dayanan makalelerin* de sayıca oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Bu kapsama giren makaleler, aslında uzun dönemde *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelerin* artışına olanak verecek olan çalışmalardır denebilir. Çünkü bu makaleler kapsamında geliştirilen ya da uyarlanan ölçeklerle, ilerleyen dönemlerde *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler* için veriler toplanabilecektir. Ancak, yapılan bu çalışma da göstermiştir ki, geliştirilen ya da uyarlanan ölçeklerin büyük bölümü sadece eğitim kurumlarına yöneliktir. Diğer sektörler için de yetenek yönetimi ölçümlerini gerçekleştirmeye olanak verecek ölçeklerin geliştirilmesi ya da uyarlanmasına gereksinim duyulduğu açıktır.

- *Sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler* tüm makaleler içindeki en fazla sayıya sahip olan sınıftır. Bu sınıfa giren makaleler, yukarıda da ayrıntılarıyla ele alındığı üzere, farklı açılardan irdelenmiştir. Bu çalışmalar uygulama alanı olarak en çok eğitim kurumlarında gerçekleştirilmiş ve daha çok nicel araştırma yöntemini tercih etmiştir. Bununla birlikte, nitel araştırma yöntemini ve karma yöntemi tercih eden araştırmalar da vardır. *Sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler* yazar tarafından, “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*”, “*yetenek yönetimini etkileyen faktörler*”, “*yetenek yönetiminin rolü*” ve “*diğer*” alt temalarına ayrılarak irdelenmiştir. Bu kapsamdaki çalışmaların daha çok “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*” ve “*yetenek yönetiminin rolü*” alt temalarında kümelendiği görülmüş, “*yetenek yönetimini etkileyen faktörler*” alt temasında ise, sadece 1 çalışma yer almıştır.

Bu çalışmada da görüldüğü üzere, yetenek yönetimi Türkiye’de akademisyenler arasında farkındalığı günden güne artan bir konu haline gelmektedir. Özellikle 2014 ve sonrası ciddi ölçüde artış gösteren akademik makale sayısı ile yetenek yönetiminin günümüze kadar olan süreçte ülkemiz akademik dünyasında en parlak dönemlerini yaşadığı söylenebilir. Bu değerlendirmeyi destekleyen Boz’un (2017) çalışmasında da, 2006-2016 döneminde Türkiye’deki üniversitelerde yapılmış olan yetenek yönetimi konu alan lisansüstü tezler irdelenmiş ve ülkemizde 2006 yılından 2012 yılı sonuna kadar geçen süreçte ağır bir seyir izleyen yetenek yönetimi konusundaki tez yazımının, 2013 yılından itibaren ivme kazandığı dile getirilmiştir. Akademisyenlerin bu ilgisi önümüzdeki dönem çalışmaları için de ümit verici olarak değerlendirilebilir. Makaleler ana hatlarıyla değerlendirildiğinde, *sadece alanyazın incelemesine dayanan makalelerin* nicelik ve nitelik bakımından belli bir doygunluğa erişmiş olduğu söylenebilmekle birlikte, bu bağlamda hala çalışmalar gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Yetenek yönetimiyle ilgili olarak *model öneren ya da matematiksel yöntem kullanan makalelerin* sayıca az olduğu ve bu çalışmalarında çoğunluğunun 2015 ve sonrası dönemde gerçekleştirildiği görülmektedir. Yetenek yönetimi alanında katkı sağlayacak *ölçüm aracı geliştirmeye ya da uyarlamaya dayanan makalelerin* sayısının oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda bahsi geçen ölçüm araçlarının da çoğunlukla eğitim örgütlerine yönelik tasarlandığı ya da onlara uygun biçimde uyarlandığı dikkate değerdir. Yetenek yönetimi ile ilgili *sektör uygulamalı*

araştırmaya dayanan makalelerin sayısının ise, 2015 ve sonrasında büyük artış gösterdiği görülmektedir. Hatta denilebilir ki, yetenek yönetimi konusundaki son dönem çalışmaları daha çok bu sınıf altında ilerlemektedir. İlgili dönemde kaleme alınan ve *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelerin* daha çok nicel araştırma deseninden yararlandığı ve nicel araştırma desenini tercih eden araştırmaların hepsinde anket formundan yararlanıldığı, nitel araştırma deseninin tercih edildiği çalışmalarda ise sadece görüşme yönteminin daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sınıfa giren makalelerin sektör olarak en fazla eğitim sektöründeki işletmelere odaklandığı saptanmıştır. 2008-2018 döneminde *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makalelere* bakıldığında, makalelerin çok büyük kesiminin “*genel yetenek yönetimi ve uygulamaları*” ve “*yetenek yönetiminin rolü*” alt temalarında toplandığı, “*diğer*” alt temasında sınırlı sayıda ve “*yetenek yönetimini etkileyen faktörler*” alt temasında ise sadece bir tane makalenin yer aldığı görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, ilgili dönemde *sektör uygulamalı araştırmaya dayanan makaleler* bağlamında, daha çok yetenek yönetiminin ve uygulamalarının anlaşılmasına ve yetenek yönetiminin ne gibi değişkenler üzerinde etkili olduğu konularına odaklanılmıştır. Özellikle 2018 yılında, “*yetenek yönetiminin rolü*” alt temasına giren ve yetenek yönetiminin etkilediği değişkenleri ele alan önemli sayıda çalışma dikkat çekmektedir.

Yetenek yönetiminin akademik makaleler bağlamında ülkemizdeki 11 yıllık dönemini inceleyen bu çalışma, gözle görülür biçimde yetenek yönetimine olan akademik ilginin son dönemde arttığını göstermekle birlikte, bazı konularda yapılan çalışmaların oldukça yetersiz olduğunu da göz önüne sermektedir. Bunlardan biri, ampirik araştırmalarda kullanılabilecek yetenek yönetimi ölçeği ile ilgilidir. Çalışmalar incelendiğinde, uyarlanan ya da geliştirilen yetenek yönetimi ölçeklerinin daha çok eğitim örgütlerine dönük ölçekler olduğu, bunun yanında iş dünyasında yer alan diğer sektörlerle hitap eden yetenek yönetimi ölçeklerinin de geliştirilmesi ya da uyarlanması gerekliliğidir. Dikkat çeken başka bir konu ise, sektörel uygulamaya dayalı çalışmalar incelenirken değinilen “*yetenek yönetimini etkileyen faktörler*” alt temasında ele alınan çalışmaların yetersizliğidir. Gerçekten, ilgili dönem incelendiğinde farklı yönlerden yetenek yönetiminin ve uygulamalarının hatırı sayılır ölçüde uygulamalı araştırmalarla irdelendiği, özellikle son dönemde yetenek yönetiminin etkilediği değişkenler üzerinde önemli ölçüde çalışıldığı görülmüş, ancak yetenek yönetimi üzerinde etkili olabilecek faktörleri ele alan sadece bir çalışma olmuştur. Bundan sonraki süreçte yetenek yönetimi konusunda çalışacak bilim insanlarına, yetenek yönetimi üzerinde etkili olması muhtemel faktörleri ele alan çalışmalar yapmaya yönelmeleri önerilebilir. Bunun yanında her ne kadar “*yetenek yönetiminin rolü*” bağlamında ele alınan çalışmalarda son dönemde önemli artış görülmüş olsa da, yetenek yönetiminin etkilemesi olası başka değişkenleri de konu edinen çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Ayrıca yayımlanan makalelerden sadece birinde yetenek yönetiminin aracı rolü üstlenip üstlenmediği ele alınmıştır. İlerleyen süreçte, yetenek yönetiminin farklı değişkenler arasında aracı rolü üstlenip üstlenmediği konusunda yapılacak çalışmalarda Türkiye’de yetenek yönetimi alanyazının gelişmesine katkı sunabilecektir.

Yetenek yönetiminin uluslararası alanyazında göze çarpan, ancak Türkiye’de araştırmaya konu olan zaman diliminde karşımıza çıkmayan bazı konuların da bundan

sonraki akademik çalışmalarda ele alınabileceği düşünülmektedir. Bunlar arasında yetenek yönetiminin psikolojik sözleşme ile ilişkisi, makro yetenek yönetimi, küresel yetenek yönetimi ve stratejik yetenek yönetimi konuları sayılabilir. Ayrıca, her ne kadar kuramsal bir çalışmada ele alınmış olsa da, yetenek yönetimi ile işveren markası ilişkisi de uygulamalı araştırmalarla irdelenebilir. Sözü edilen konulara ilişkin gerek kuramsal Türkçe alanyazın, gerekse ampirik nitelikte araştırmaların zenginleştirilmesi yetenek yönetimini daha iyi kavramaya olanak tanıyacaktır.

Çalışmanın kapsamı sadece Türkiye’de YÖK-Akademik’te kayıt altına alınmış ve 2008-2018 döneminde yayımlanmış akademik makalelerle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmayı, Boz’un (2017) 2006-2016 döneminde Türkiye’de yapılmış lisansüstü tezlerle dönük araştırması ile birlikte değerlendirerek ilgili dönemdeki yetenek yönetiminin akademik seyrini daha bütüncül görmek mümkündür. Bunun yanında, Türkiye’de yetenek yönetimi konusunda bugüne kadar yapılmış olan ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlarda sunulan bildirileri de toplu şekilde değerlendirmeye olanak tanıyan çalışmaların yapılması da konuya olan akademik ilginin anlaşılması açısından anlamlı katkılar sunabilecektir.

KAYNAKLAR

ACAR, Osman Kürşat, EFE, Muhammet Huzeyfe ve ÇELİK, İsa (2017), “İnsan Kaynakları Yönetiminde Yetenek Yönetimi ve İşgücü Devir Hızı İlişkisi: Isparta Örneği”, **Yeni Fikir**, 8(18): 20-32.

AKAR, Filiz ve BALCI, Ali (2016), “Yetenek Yönetiminin Bazı Türk Üniversitelerinde Uygulanmasına İlişkin Öğretim Üyesi Görüşleri”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 24(2): 955-974.

AKÇAY ÜZÜM, Püren (2017), “Opinions of Students’ about Talent Management at Universities”, **International Online Journal of Educational Sciences**, 9(2): 464 – 485.

AKSAKAL, Erdem, DAĞDEVİREN, Metin, ERASLAN, Ergün ve YÜKSEL, İhsan (2013), “Personel Selection Based on Talent Management”, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 73: 68-72.

AKSAKAL, Erdem ve DAĞDEVİREN, Metin (2015), “Yetenek Yönetimi Temelli Personel Atama Modeli ve Çözüm Önerisi”, **Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi (Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University)**, 30(2): 249-262.

AL ARISS, Akram, CASCIO, Wayne F. ve PAAUWE, Jaap. (2014), “Talent Management: Current Theories and Future Research Directions”, **Journal of World Business**, 49: 173–179.

ALAYOĞLU, Nihat (2010), “İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Dönem: Yetenek Yönetimi”, **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1: 68-97.

ALTINDAĞ, Erkut, ÇIRAK, Nur Yıldız ve ACAR, A. Zafer (2018), "Effects of Talent Management Components on the Employee Satisfaction", **Journal of Human Resources Management Research**, 2018: 1-20.

ALTINÖZ, Mehmet, ÇAKIROĞLU, Demet ve ÇÖP, Serdar (2013), "Effects of Talent Management on Organizational Trust: A Field Study", **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 99: 843-851.

ALTINÖZ, Mehmet ve ÇÖP, Serdar (2016), "The Role of Organizational Support in the Influence of Talent Management in International Hotel Administrations on Organizational Confidence: A Field Research", **Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal**, S1: 690-698.

ALTINÖZ, Mehmet (2018), "Yetenek Yönetiminin Algılanması Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 39: 82-95.

ALTUNOĞLU, Ali Ender, ATAY, Hakan ve TERLEMEZ, Bahriye (2015), "İnsan Kaynakları Bakış Açısından Yetenek Yönetimi: Bankacılık Sektörü Uygulama Örneği", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, 37(1): 47-70.

ARAR, Tayfun ve ÖNEREN, Melahat (2018), "Role of Talent Management in Career Development of Generation Z: A Case Study of a Telecommunication Firm", **International Academic Journal of Social Sciences**, 5(1): 28-44.

AŞÇI, Mehmet Saim (2017), "A Strategic Differentiator in Global Competition: Talent Management", **International Journal of Commerce and Finance**, 3(1): 51-58.

ATLI, Dinçer (2010), "Basın İşletmelerinde Yetenek Yönetimi ve Bir Uygulama", **İletişim Çalışmaları Dergisi (Journal of Communication Studies)**, 48-65.

AYTAÇ, Tufan (2014), "Okullarda Bütünleştirilmiş Yetenek Yönetimi Modeli: Öğretmen Görüşleri", **Eğitim Bilimleri Dergisi (Journal of Educational Sciences)**, 39: 1-24.

AYTAÇ, Tufan (2015a), "Eğitim Örgütlerinde Öğretmenlerin Yetenek Yönetimi Yaklaşımına İlişkin Metaforik Algıları", **Turkish Studies**, 10(7): 125-148.

AYTAÇ, Tufan (2015b), "The Relationship between Teachers' Perception about School Managers' Talent Management Leadership and the Level of Organizational Commitment", **Eurasian Journal of Educational Research**, 59: 165-180.

BASMACI KARALAR, Ece ve ATAY, Salim (2009), "The Effects of Talent Management on the Employee Performance: A Study in a Multinational Company in Manufacturing Sector", **Öneri**, 8(32): 95-103.

BAT, Mikail ve YALÇIN, Mustafa (2015), "An Evaluation of Talent Management from an Organizational Perspective: The Case of Vodafone", **Global Media Journal TR Edition**, 6(11): 90-111.

BAYRAKTAR, Osman ve ALAYOĞLU, Nihat (2018), "Günümüz Örgütleri İçin Yetenek Yönetimi Modeli Önerisi: Devşirme Sistemi", **Amme İdaresi Dergisi**, 51(3): 89-119.

BAYYURT, Nizamettin ve RİZVİ, Salman (2015), "Impact of Talent Management on Perceived Organizational Effectiveness: Service Industry in Lahore, Pakistan", **Research Journal of Business and Management**, 2(4): 468-487.

BOZ, Hüseyin (2017), "Talent Management in Turkey in the 21st Century: An Analysis in the Context of Postgraduate Theses in Turkey During 2006-2016 Period", **Researches on Science and Art in 21st Century Turkey**, (Ed. Arapgirlioğlu, Hasan, Atik, Atilla, Elliot, Robert L., Turgeon, Edward), Gece Kitaplığı: Ankara, 1370-1386.

CAPPELLİ, Peter ve KELLER, J. R. (2014), "Talent Management: Conceptual Approaches and Practical Challenges", **Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior**, 1: 305-331.

COLLINGS, David G. ve MELLAHİ, Kamel (2009), "Strategic Talent Management: A Review and Research Agenda", **Human Resource Management Review**, 19(4): 304-313.

ÇALIŞKAN, Sezer Cihan ve DAYANÇ KIYAT, Banu (2013), "A Qualitative Research about Talent Management Policies of Companies for "PR" Employees in the 21st Century in Turkey", **Academic Journal of Interdisciplinary Studies**, 2(9): 728-735.

ÇETİNKAYA, Ali Şükrü ve KARAÇELEBİ, Fatma Gül (2017), "Yetenek Yönetiminin Duygu Düzenlemeye Etkisi: Konaklama İşletmeleri Araştırması", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (International Journal of Economic and Administrative Studies)**, 16. ÜİK Özel Sayısı: 391-402.

ÇİÇEK KORKMAZ, Ayşe ve KEÇECİOĞLU, Tamer (2014), "Yeni İnsan Kaynakları Vizyonu: Yetenek Yönetimi Metrikleri", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi (Int. Journal of Management Economics and Business)**, 10(22): 155-171.

DEMİREL, Yavuz ve SAVAŞ, Yasemin (2017), "Nepotizmin Yenilik ve Yetenek Yönetimi Üzerine Etkisi", **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi (MANAS Journal of Social Studies)**, 6(1): 129-142.

DEMİRKASIMOĞLU, Nihan ve TAŞKIN, Pelin (2015), "Yetenek Yönetiminin Örgütsel Etkililik ile İlişkisi: Özel Öğretim Kurumları Örneği", **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Journal of Research in Education and Teaching)**, 4(4): 268-285.

DOĞAN, Selen ve DEMİRAL, Özge (2008), "İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17(3): 145-166.

DOĞAN KILIÇ, Elife, SERİN, Hüseyin, KARAKUŞ, Özge, ERGENE, Özkan, ÇORBACI, E. Cihat ve KILIÇ, Nayil (2017), "Adaption of Talent Management Scale into Turkish: Sinop University Case", **Journal of Education and Training Studies**, 5(1): 124-133.

DÜREN, A. Zeynep (2010), "Nurturing the Leader: Talent Management in Organizations", **Journal of Naval Science and Engineering**, 6(2): 89-99.

ERBAŞ, İkbâl (2016), "Implementation of Talent Management Strategy for Construction Sector", **International Multilingual Academic Journal**, 3(3): 148-153.

FETTAHLIOĞLU, Ömer Okan ve DEMİR, Sevda (2014), "İşletme Yönetiminde Yönetimsel Pandora: Meritokrasi ve Yetenek Yönetimi", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(1): 175-186.

FETTAHLIOĞLU, Ömer Okan, CEYHAN, Sümeyra ve AFŞAR, Alican (2016), "Yetenek Yönetimi Uygulamaları İle Kendini Arayan İç Girişimcilere Yönelik Alan Araştırması", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(2): 131-148.

GALLARDO-GALLARDO, Eva, NIJS, Sanne, DRIES, Nicky ve GALLO, Pedro (2015), "Towards an Understanding of Talent Management as a Phenomenon-Driven Field Using Bibliometric and Content Analysis", **Human Resource Management Review**, 25(3): 264-279.

GALLARDO-GALLARDO, Eva ve THUNNISSEN, Marian (2016), "Standing on the Shoulders of Giants? A Critical Review of Empirical Talent Management Research", **Employee Relations**, 38(1): 31-56.

GLAISTER, Alison J., KARAÇAY, Gaye, DEMİRBAĞ, Mehmet ve TATOĞLU, Ekrem (2018), "HRM and Performance-The Role of Talent Management as a Transmission Mechanism in an Emerging Market Context", **Human Resource Management Journal**, 28: 148–166.

GÖKTAŞ, Pınar ve ÇETİNCELİ, Koray (2017), "A Research on Talent Management in Terms of Human Resources Management in the Banking Sector", **International Journal of Social Sciences and Education Research**, 3(3): 720-733.

GÜNDÜZALP, Seda ve BOYDAK ÖZAN, Mukadder (2016), "Academic Potential Assessment Criteria Scale for PhD Students in the Process of Talent Management: A Validity and Reliability Study", **Eğitimde Kuram ve Uygulama (Journal of Theory and Practice in Education)**, 13(2), 368-391.

GÜNDÜZALP, Seda ve BOYDAK ÖZAN, Mukadder (2018), "Yetenek Savaşlarından Yetenek Yönetimine", **Journal of Anatolian Education Research**, 2: 14-46.

KARAÇAY-AYDIN, Gaye (2009), "Mentoring in Talent Management: Implications for Female Employees and Employees from Less Advantaged Socioeconomic Backgrounds", **The Business Review**, 13(1): 231-237.

KARATOP, Buket, KUBAT, Cemalettin ve UYGUN, Özer (2015), "Talent Management in Manufacturing System Using Fuzzy Logic Approach", **Computers & Industrial Engineering**, 86: 127–136.

KAYTAZ YİĞİT, Melis ve KAPLAN, Burçin (2015), "Yetkinlik Gelişim Sisteminin Yeni Anahtarı: Yetenek Yönetimi", **Journal of Management, Marketing and Logistics**, 2(4): 284-306.

KEÇECİOĞLU, Tamer ve YILMAZ, Mustafa Kemal (2014), "An Application on the Brand of Talent Management Perspective", **Journal of Yasar University**, 9(35): 6235-6244.

KEÇECİOĞLU, Tamer (2017), "Yetenek Yönetimi Felsefesine Farklı Lenslerle Bakabilmek Üzerine Alıştırmalar", **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**, 5(1): 1-20.

KEÇECİOĞLU, Tamer, YILMAZ, Mustafa Kemal, ERKAL, Hakan ve POSTA, Sevgi Başar (2017), "Örgüt Çalışanlarının Sahip Olduğu Yeteneklerin Kalitesi ve Derinliği", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4(1): 1-19.

KÖSE, Gonca (2018), “İnsan Kaynakları Yönetiminin Derin İçgörüsü: Yetenek Yönetimi ve İşveren Markası İlişkisi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)**, 11(56): 823-833.

LEWIS, Robert E. ve HECKMAN, Robert J. (2006), “Talent Management: A Critical Review”, **Human Resource Management Review**, 16(2): 139-154.

MICHAELS, Ed, HANDFIELD-JONES, Helen ve AXELROD, Beth (2001), **The War For Talent**, Boston, ABD: Harvard Business Review Press.

ÖRÜCÜ, Edip ve AKYÜZ, Ayşe Nur (2018), “Algılanan Yetenek Yönetimi Uygulamalarının Yenilik Performansı Üzerine Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 57: 20-36.

POSTACI, Büşra ve DÖNMEZ POLAT, Dilek (2017), “Liderlik Tarzı ile Yetenek Yönetimi Arasındaki İlişkinin Analizi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, **Researcher: Social Science Studies**, 5(8): 21-37.

SART, Gamze (2014), “The Impacts of Strategic Talent Management Assessments on Improving Innovation-Oriented Career Decisions”, **Anthropologist**, 18(3): 657-665.

TABANCALI, Erkan ve KORUMAZ, Mithat (2014), “Eğitim Örgütlerinde Yetenek Yönetimi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 25(1): 139-156.

TABANCALI, Erkan, GÖLBAŞI ŞİMŞEK, Gülhayat ve KORUMAZ, Mithat (2017), “Talent Management in Educational Organizations: A Scale Development Study”, **European Journal of Education Studies**, 3(10): 404-424.

TAN, Fatma Zehra ve AKKUŞ, Adil (2018), “Banka Çalışanlarının Yetenek Yönetimi Algıları ve Örgütsel Öğrenme Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, **Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(3): 114-129.

TARAKÇI, Havva ve ÖNEREN, Melahat (2018), “Yetenek Yönetiminin Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri”, **İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi (İstanbul Journal of Social Sciences)**, 20: 71-86.

TARIQUE, Ibraiz ve SCHULER, Randall S. (2010), “Global Talent Management: Literature Review, Integrative Framework, and Suggestions for Further Research”, **Journal of World Business**, 45(2): 122-133.

TATLI, Murat ve ÜSTÜN, Ferda (2018), “Yetenek Yönetiminin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkisinde Örgüt Kültürünün Düzenleyici Rolü: Aksaray İli Kamu Çalışanları Örneği”, **İşletme Araştırmaları Dergisi (Journal of Business Research-Turk)**, 10(3): 892-918.

TATOĞLU, Ekrem, GLAISTER, Alison J. ve DEMİRBAĞ, Mehmet (2016), “Talent Management Motives and Practices in an Emerging Market: A Comparison between MNEs and Local Firms”, **Journal of World Business**, 51: 278–293.

THUNNISSEN, Marian, BOSELIE, Paul, ve FRUYTIER, Ben (2013), “A Review of Talent Management: Infancy or Adolescence?”, **The International Journal of Human Resource Management**, 24(9): 1744–1761.

TÜRK, Murat ve AKBABA, Melda (2017), "Turizm İşletmelerinde Yetenek Yönetimi Algılamalarının Örgütsel Uyum ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi", **The Journal of Academic Social Science Studies**, 62: 465-479.

UYŞAL, Gürhan (2015), "Simplex of HR: Talent Management with Simplex Methodology", **Chinese Business Review**, 14(2): 87-93.

UYŞAL, Gürhan (2016), "Cognitive Placement Theory for Performance Appraisal: Talent Management and Individual Performance", **Journal of Modern Accounting and Auditing**, 12(1): 60-63.

VARDARLIER, Pelin (2017), "İşveren Markası ve Yetenekli Çalışan Etkileşimi", **İşletme Araştırmaları Dergisi (Journal of Business Research-Türk)**, 9(4): 628-648.

YALÇIN, Mustafa (2018), "Sürdürülebilir Rekabette Yetenek Yönetimi: Kurumsal İşletmeler Üzerine Bir Araştırma", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)**, 11(59): 1205-1215.

YENER, Müjdeli I., GÜRBÜZ, F. Gülrüh ve ACAR, Pınar (2017), "Development and Validation of a Talent Management Measurement Instrument", **Journal of Business, Economics and Finance**, 6(3): 233-245.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2006). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YÜKSEL, Hasan (2014a), "Bilgi Çağı ve Küreselleşme Diyalektikleri Çerçevesinde İşletmelerde Stratejik Bir Yaklaşım Olarak Yetenek Yönetimi Uygulamaları: Örgüt ve İşgören Merkezli Bir Değerlendirme", **NWSA-Social Sciences**, 9(4): 70-90.

YÜKSEL, Hasan (2014b), "The Transformation from Personnel to Talent Management Practices within the Framework of Employee's Required Skills", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences)**, 32: 267-290.

ZAFER GÜNEŞ, Demet ve Keskin Kılıç Kara, Sultan Bilge (2017), "Özel Okullarda Yetenek Yönetimi Uygulamaları", **Sakarya University Journal of Education**, 7(1): 142-154.

WAHEED, Sajjad, ZAIM, Abdülhalim ve ZAIM, Halil (2012), "Talent Management in Four Stages", **The USV Annals of Economics and Public Administration**, 12(1): 130-137.

**AYSUN AYDIN VE BAHAR MURATOĞLU PEHLİVAN, ELEŞTİREL DÜŞÜNME:
SOSYAL BİLİMLER VE İLETİŞİM PERSPEKTİFİ, İST. DER YAYINLARI, 2019**

Dr. Öğr. Üye. Pakize Arıkan SANDIKÇIOĞLU*

Eleştirel düşünme disiplini temel olarak insana neyi nasıl düşüneceği, inançlarını hangi unsurlara dayandıracağı, elde edilen enformasyonu nasıl analiz edip yorumlayacağı ve nasıl eylemde bulunacağı hakkında bir yol haritası sunan ve her bireyin edinmesi gereken entelektüel bir beceriyi kazandırmayı hedefleyen bir disiplindir. Aysun Aydın ve Bahar Muratoğlu Pehlivan tarafından kaleme alınmış ve 2019 yılında basılantanıtımını yaptığımız bu çalışma, özellikle Türkçe literatüre bu önemli alanda katkı sağlamaktave akademik ama aynı zamanda sade ve anlaşılır anlatımı ile de her alandan bireye ulaşılabilir bir kaynak sunmaktadır. Eleştirel düşünme, aynı zamanda birçok üniversitenin farklı bölümlerinin öğretim programında yer alan bir derstir. Bu nedenle bu çalışma, öğrencinin felsefe, psikoloji, sosyoloji ve iletişim alanları ile ilgili bir akademik alt yapıya sahip olmasını gerektirmeyen, her düzeyde üniversite öğrencisi için alana giriş niteliği taşıyan bir ders kitabı olarak da değerlendirilmelidir. Bir ders kitabı olarak, eleştirel düşünme disiplini ile ilgili doğru ve önemli soru ve konulara temas etmektedir.

128 sayfalık bu kitap altı bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içinde birçok alt başlık içermektedir. Yine her bölümün sonunda o bölümde kullanılan kaynaklara ilişkin bir kaynaklar listesi verilmiştir. Böylelikle okuyucunun merak ettiği veya ilgi duyduğu kaynağın bilgisine daha kolay bir şekilde, dikkati dağılmadan ulaşması sağlanmıştır. Kitabın biçimsel özellikleri ile ilgili bir eleştiri getirmek gerekirse, o da kimi bölümlerin yeterli miktarda alt ve ara başlık içermemesidir. Zira bu durum, konuya yabancı bir okurun okumasını zorlaştırabilir.

Yazarlar altı bölüm çerçevesinde düşünme edimini iki temel zemin üzerinde irdelerler. Bunlardan ilki düşünmenin felsefi ve mantıksal altyapısı, diğeri ise daha somut örnekler yardımı ile sunulan düşünmenin kültürel, ahlaki ve toplumsal belirleyicileri ve sonuçlarıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yazarlarınüç temel amaç güttüğü söylenebilir: doğru düşünmenin biçimsel yapısının açıklanması, düşünmenin doğru ve tarafsız içeriğinin hangi yollarla elde edilebileceğinin okuyucuya aktarılması ve bu yolla okuyucunun kendi düşünme eylemi üzerine düşünmeye sevk edilmesi. Diğeri bir deyişle, okuyucu akıl yürütmenin doğru ve yanlış formları hakkında bilgilendirilirken, aynı zamanda akıl yürütmelerine içerik sağlayan hammaddenin, nasıl verili olduğu ve ne şekilde yorumlanması gerektiği konusunda da aydınlatılmaktadır.

Kitabın birinci bölümü, eleştirel düşünmenin ne olduğu, eleştirel düşünür olmanın ne anlama geldiği ve eleştirel düşünür olmanın önemi üzerine açıklamaların sunulduğu bir giriş niteliğindedir. Bu bölümde eleştirel bir düşünürün sağlaması

* İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, pakize.arikan.sandikcioglu @ikcu.edu.tr, Orcid Id:0000 0002 9781 075X

gereken koşullar sıralanmıştır. Bu koşulların nasıl sağlanacağı ise kitabın ilerleyen bölümlerinde okuyucuya sunulur.

Kitabın ikinci bölümü, düşünmenin felsefi ve mantıksal yapısı üzerinedir. Bu yönüyle okuyucunun felsefe ve mantığın temel kavram ve ilkelerine aşina olmasına imkân sunar. İlk olarak akıl yürütme süreçleri ile ilgili temel mantıksal kavramlar, daha sonra sırası ile bilimsel akıl yürütme ve bilgi oluşturma süreçleri ile ilgili temel felsefi yaklaşımlar sunulmaktadır. İnsan zihninin tanıma, yargı üretme ve akıl yürütme olarak sıralanan entelektüel işlevlerinin temel yapı taşları olan “kavram”, “önerme”, “çıkarım” öğeleri ve temel akıl yürütme biçimleri sunulur. Burada yazarlar iyi bir akıl yürütmenin sahip olması gereken özelliklerden biri olan ve klasik mantığın temel konusu olan “geçerlilik” kavramı üzerinde durmakta ve bu bölümün son paragrafında eleştirel düşünür olmanın akıl yürütmelerin geçerliliğinin denetlenmesi ile mümkün olduğunu iddia etmektedirler. Burada göze çarpan bir eksik, tümdengelsel akıl yürütmelerin geçerliliğinin yanı sıra iyi bir tümevarımsal akıl yürütmenin sağlaması gereken güçlü olma koşulunadeğini olmamasıdır. Zira her ne kadar mantıksal açıdan geçersiz olsa da, iyi bir tümevarımsal akıl yürütme mümkündür. İyi bir tümevarımsal akıl yürütmenin güçlü olması, yani öncüllerinin sonucun doğruluğunu güçlü bir şekilde desteklemesi, zorunlu olarak doğru olmasa da *büyük olasılıkla* doğru olduğunu göstermesi gerekir. Öte yandan güçlü bir tümevarım ile güçsüz bir tümevarım arasındaki farka bu bölüm içerisinde açık bir şekilde yer verilmemiştir. Ancak bu fark, konunun anlaşılabilirliği ve bir sonraki bölümdeki yanlış akıl yürütme biçimlerinin (özellikle küçük sayılarla istatistik) daha iyi anlaşılması için önemli görünmektedir. Eleştirel bir düşünürün yalnızca akıl yürütmesinin geçerliliğini değil, ama aynı zamanda tümevarımsal akıl yürütmesinin gücünü de denetlemesi gerektiğini söylemek daha kapsayıcıdır.

Kitabın üçüncü bölümü hatalı akıl yürütme biçimlerine ayrılmıştır. Yazarlar bu bölümde, bu akıl yürütme biçimlerini somut, anlaşılır ve her insanın aşına olduğu türden örnekler üzerinden açıklamaktadırlar. Bu bölümün önemi, okuyucuyuhem başkalarının hem de kendi düşünme süreçlerinin üzerine düşünmeye teşvik etmesidir. Zira, hatalı akıl yürütme biçimlerini söz konusu örnekler üzerinden okumak, kişiye “acaba ben de bu hatalı akıl yürütme biçimlerini kullanıyor muyum ?” sorusunu sordurtmakta ve okuyucunun kendi düşünmesindeki kusurların bilincine varmasına olanak sunmaktadır. Örneğin, “doğaya başvurma” özellikle cinsiyetçi eylemlerin gerekçelendirilmesi için sıkça başvurulan bir akıl yürütme biçimidir, ancak burada görülmektedir ki doğadan destek alma geçerli ve güçlü bir akıl yürütme biçimi değildir. Yine yazarların da belirtmiş olduğu gibi özellikle medya ve siyaset platformlarında bu akıl yürütme hatalarının sayısız örneği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Oysa eleştirel düşünürün kendisine verili olanı doğru bir şekilde yorumlayabilmesinin en önemli koşullarından birisi, söz konusu verilere geçerli ve güçlü argümanlarla mı, yoksa hatalı akıl yürütmeler sonucu mu ulaşılmış olduğunun kavranmasıdır. Bu nedenle, kitabın genel konusu ve amacı bağlamında, bu bölüm eleştirel düşünme alanında yazılmış bir kitap tarafından mutlaka içerilmesi gereken bir bölümdür.

Kitabın dördüncü bölümü yanlış akıl yürütme biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olan psikolojik, sosyal ve kültürel eğilimleri konu edinmektedir. İnsanlar gündelik

hayatta sayısız sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Savaşlar, cinsiyet ayrımları, hayvanlara yapılan işkenceler, işyerlerinde yaşanan mobbingler, çevreye verilen zararlar mercek altına alındığında görülecektir ki, tüm bu irrasyonel eylemlerin arkasında yazarların dile getirmiş olduğu önkabul ve önyargılar yatmaktadır. Yazarlar kişilerin çoğu zaman bu ön kabul ve önyargıların farkında olmadıklarını ve sorgulama gereksinimi duymadıklarını dile getirir. Bu nedenle hatalı akıl yürütme biçimlerinin ardından, bu eğilimlerin sunulması okuyucuyu kendi düşünme süreçlerini, ulaştığı veya karşılaştığı argümları daha yakından ve daha tarafsız bir gözle anlama olanağı sunar. Neden ilgisiz gerekçelere başvurarak iddiamızı desteklemeye çalışırız? Neden eylemlerimizi gerekçelendirmek için insan doğasına başvurmayı seçeriz? Neden çoğunluğun yaptığı ve düşündüğü bize daha makul görünür? Neden bazı insanların fikirlerini onları dinlemeden değersiz görürüz? Bu ve benzeri sorular bu bölümde dile getirilen egosentrizm, sosyosentrizm, toplumsal cinsiyet, medya, ideolojik kavramlar ve sahte bilimler bağlamında cevaplandırılır. Bu etmenlerin düşünme biçimlerini ne şekilde etkileyebileceği ve belirleyebileceği gösterilir. Yazarlar yalnızca bu etmenlerin etkilerini aktarmakla kalmaz aynı zamanda eleştirel düşünür olabilmek için bu etmenlerden mümkün olduğunca sıyrılarak daha tarafsız ve daha az belirlenmiş bir bakış açısı kazanabilmenin önemine de vurgu yaparlar. Kitabın genelinde olduğu gibi, bu bölümde de öne çıkan en olumlu özellik, verilen somut örneklerin okuyucu kitlesi tarafından kolay anlaşılabilir, tanıdık örnekler olmasıdır. Örneğin medyanın kullanmakta olduğu hatalı akıl yürütme biçimlerine örnek olarak yerli televizyon programları ve gazete haberleri kullanılmıştır. Bu bağlamda, elimizdeki çalışma okurlara farklı dillerden tercüme edilmiş eleştirel düşünme kitaplarından daha anlaşılır ve kavranabilir bir içerik sunmaktadır.

Kitabın beşinci bölümü etik konusuna ayrılmıştır. Kitapta bu bölüme yer verilmesinin temel amacı, ahlak sahibi olmanın ve kişinin eylemlerinin ahlaki sonuçlarını öngörebilmesinin eleştirel düşünür olabilmek için gerekli olduğunun gösterilmesidir. Bölümün ilk yarısı ahlak felsefesinin temel kavram ve kuramlarını tartışır. Yazarlar öncelikle, “Özgürlük Problemi” üzerine geliştirilen felsefi kuramları sunarlar. Ardından Aristoteles’in erdem ahlakı kuramı, faydacı ahlak kuramı ve Kant’ın ödev ahlakı kuramı sunularak eylemlerin ahlaki statülerinin değerlendirilmesi için kullanılabilir farklı ölçütler açıklanır. Böylelikle, okuyucunun ahlaki değerlendirme yapabilmek için sahip olması gereken kuramsal alt yapı oluşturulmuş olur. Bölümün ikinci yarısı ise, güncel etik problemlerin ve karşılaşılan ahlaki ikilemlerin bir analizini sunar. Bu bölümde kürtaj, ötenazi, idam cezası, hayvan deneyleri, tıbbileştirme, çevre ve medya etiği gibi sorunlar sunulmuş olan kuramsal yaklaşımlar, hatalı akıl yürütme biçimleri ve düşünme biçimlerini belirleyen faktörler çerçevesinde değerlendirilip yorumlanır. Bu sayede okuyucunun da güncel ahlaki sorunlara karşı eleştirel ve tarafsız bir bakış açısı geliştirerek mümkün olan en makul ahlaki değerlendirmeleri yapmasına olanak sağlayan yollar sunulur.

Kitabın son bölümü kitap içerisinde anlatılanların genel bir değerlendirmesi ve özeti niteliğindedir. Yazarlar bu bölümde hem eserin temel amacını hem de her bölümün temel konu ve iddialarını özetleyerek kitabın tamamına ilişkin bütüncül bir bakış açısı sağlamaktadırlar.

Aydın ve Muratoğlu Pehlivan'ın titizlikle hazırlamış oldukları bu eserin hem akademik alanda hem de gündelik hayat içerisinde önemli bir rol üstleneceği açıktır. Hızla değişen ve dönüşen dünyada bireylerin eleştirel düşünme becerisini kazanması yalnızca diğer insanların düşünme biçimlerinin yorumlanmasını değil, aynı zamanda bireylerin bakışlarını kendi düşünme biçimlerine doğrultmasını gerekli kılar. Sayısız bilgi ve haber kaynağı ile kuşatılmış olduğumuz günümüzde, yalnızca haber kaynaklarının ardında yatan düşünme biçimlerinin değil, aynı zamanda bu kaynaklardan edindiğimiz içeriği nasıl seçip yorumladığımızın da mümkün olduğunca tarafsız benmerkezci olmayan bir perspektiften anlaşılması çok önemlidir. Bu nedenle *Eleştirel Düşünme: Sosyal Bilimler ve İletişim Perspektifi* kitabının, hem eğitim alanında hem de toplumsal, kültürel ve ahlaki sorunların değerlendirilmesi konusunda önemli bir kaynak kitap olduğu söylenebilir.